

double. 1.

708

Z B I O R
POTRZEBNIEYSZYCH
W I A D O M O Ś C I,
PORZĄDKIEM ALFABETU UŁOŻONYCH.

T O M I.

Za Przywileciem.

w Warszawie i Lwowie 1781.

Nakładem i Drukiem MICHAŁA GRÖLLA,
Księgarza Nadwornego J. K. Mci, w Marywilu pod Nro 24.

AKC. K. 1326/73

103.315

S-68

MS

S-68

A. Encyklopedia polska 1911/12

03 11" 1043026

NAYIAŚNIEYSZEMU
STANISŁAWOWI AUGUSTOWI,
KROŁOWI POLSKIEMU,
WSKRZESICIEŁOWI NAUK;
IGNACY KRASICKI,
XIAŻĘ BISKUP WARMINSKI,
ZDROWIA I DŁUGOLETNIEGO PANOWANIA.

*M*onarchom, podchlebstwo albo zysk przypisuje Xiegi. Wasza
Krolewska Mość Pan moy miłościwy, który nie przypadkowi urodze-
nia, ale cnotom Koronę winienes, pozwolisz, iż go z tey nadto po-
wszechney reguły wyłączę. Nie dla tego, więc iż Wasza Krolewska
)az(Mość

Mość na Tronie siedzisz, ale dla tego, iż zasłużyłeś na Tronie siedzieć, prawi a dobrze myślący Waszą Krolewską Mość wielbią, a ia u stopni tego Tronu, i zasłużonego cnotą, i ozdobionego przymioty, z pociechą iako Polak, z wdzięcznością iako obowiązany, to dzieło składam.

Z B I O R

POTRZEBNIEYSZYCH

W I A D O M O Ś C I,

PORZĄDKIEM ALFABETU UŁOŻONYCH.

A.

A, Ta litera jest naypierwszą wszystkich alfabetow oprócz Ethyopskiego, w którym jest trzynastą. Ze wszystkich brzmień i dźwiękow głosu ludzkiego ten, który wyraża **A**, zdaie się być naywłaściwszy człowiekowi; iakoż w dzieciach przed innemi się wydaie. Litera **A** bywała niekiedy znakiem liczby 500, iako świadczy wierz dawny:

Possidet A numeros quingentos ordine recto.

U Egipcyan była hieroglifkiem, u Rzymianow nazywała się *salutaris*, przeto iż tabliczka, którą każdy z ludzi wotujący uwalniał od kary winowaycę, miała na sobie wyrażone **A**. co znaczyło *absolvo*: przeciwnym sposobem tablica z literą **C**. znaczyła *condemno*. Trzecia tabliczka miała litery **N. L.** *non liquet*. W dawnych napisach ta litera sama przcz. się położona znaczy: *Aulus, Aula, Augustus, Augusta, Augustalis, Annus, Argentum,*

Ager.... z inżemi złączona, takowe ma tłumaczenia **AB.** *abdicavit.* **ABN.** *abnepos* **AD.** *ante diem* **ADQ** *adquiescit.* **AK** *ante Kalendas.* **AG** *animo grato.* **ABV** *a bono viro.* **A.B.U.C.** *ab urbe condita* **A.P.M.** *amico posuit monumentum.* **A.R.P.** *Aram posuit.* **AM.** *amicus* **A.S.P.Q.R.** *a Senatu Populoque Romano.* Na starych monetach Rzymiskich znayduią się czasem te litery razem **ÆAAFF.** znaczą: *are, auro, argento, flando, feriundo.* **AA** znaczy *Augusti.* **A.A.A.** *tres Augusti.*

AA.

AARON, naypierwszy kapłan wielki u Izraelitow, był z pokolenia Lewi, syn Amramia i Jakabedy; brat starczy Moyżesza; urodził się w Egipcie roku od stworzenia świata 2430, przed narodzeniem zaś Chrystusowym 1574, pojął za małżonkę Elżbietę corkę Aminadaba, fiostrę Naassona, z pokolenia Judy.

A

Bog,

Bog, który wybrał Moyżesza na wyzwolenie zniewoli Egipskiej ludu Izraelskiego, naznaczył Aarona opowiadaczem wyroków swoich Faraonowi; Moyżesz albowiem miał wymowę ciężką i zaiąkał się. W przeciagu rządów brata, i drogi do ziemi obiecanej, Aaron był mu zawsze wiernym towarzyszem i pomocnikiem. Piśmo Święte wliczając chwalebne jego dzieła, i o zdrożnościach czyni wzmiankę; raz gdy się dał uwieść żądaniom nieprawym ludu, i cielca im złotego ułił; powtore, gdy wraz z siostrą Maryą naprzeciw Moyżeszowi powstał. W lat czterdzieści po wyjściu z Egiptu, nad granicami Idumei, nie daleko góry Hor za rozkazem Bożym dnia trzeciego, piątego miesiąca, wstąpił Aaron na wierzchołek tej góry; tam w obecności ludu zdiął z niego Moyżesz szaty kapłańskie, i przywdział w nie Eleazara syna jego, naznaczając go oycowskim następcą. Po tych obrządkach umarł Aaron, w roku życia swego 123, od stworzenia 2553, przed narodzeniem Chrystusowym 1451. Płakał go lud Izraelski przez dni trzydzieści. Niewszedł z bratem do ziemi obiecanej, dla tego, iż przed wyjściem wody ze skały, gdy w nią Moyżesz laską uderzył, powątpiowaniem zgrzeszył był. Żydzi obchodzą pamiątkę Aarona pierwszego dnia, piątego

miesiąca, który się u nich nazywa AB: w Martyrologium jest wzmianka o Aaronie pierwszego dnia Lipca.

AARON, nazwany od Arabów Harun-al-Raszyd, był piątym Kalifą z domu Abassydów, panował na końcu siódmego wieku. Wiodł wojnę z Niceforem Cesarzem Greckim, i przymusił go do haraczu corocznego; z Cesarzem Karolem wielkim dobre miał zachowanie, i wzajem sobie kosztowne podarunki ślali. Państwa tego monarchy w Azji, rozciągały się aż do rzeki Oxus; w Afryce Maurytanią, Egipt; w Europie najsławniejsze części Hiszpanii i Portugallii posiadał. Umarł R. P. 809, wieku 47, panowania 23.

AARON, albo Ahorn, kapłan Alexandryi i lekarz, żył około R. P. 622, za czasów Herakliusza Cesarza. Najpierwszy w księgach swoich uczynił wzmiankę o ospię.

AB.

AB, roku cywilnego iedynasty, duchownego, piąty miesiąc u żydów; przypada na połowę Lipca i Sierpnia. Na początku miesiąca tego, który ma dni 30, zachowują żydzi post, obchodząc rocznicę śmierci Aarona; także dziesiąty dzień miesiąca tego jest u nich postem z przyczyny spalenia kościoła Jerozolimskiego przez Chaldey-

deyzykow; i znowu powtórę w tenże sam dzień przez Rzymiany. Zacharyasz Prorok wspomina o poście w tym miesiącu ustanowionym, na pamiątkę buntu i szemrania ludu Izraelskiego, który zagroził ich oycom wniścia do ziemi obiecanej. Poświęcą w tym miesiącu i przeto, iż w nim odebrali zakaz od Cesarza Adryana mieszkania w Jeruzalem. Ośmnaśty dzień miesiąca tego jest postem dla tego, iż w ten dzień za panowania Achaza, lampa w kościele Pańskim zgasła. Ten miesiąc za najnieśczęśliwszy od żydów poczytany jest; iako albowiem i potym uważano; w przeciągu onego rozmaitemi czasy z Hiszpanii, Francyi, Anglii wypędzeni zostali.

AB, w języku Hebrayjskim znaczy *oyca*; stąd w Ewangelii, *Abba Pater*.

Grecy z tego słowa uczynili nazwisko Abbas. Teraz przełożonym mnichów służy; *patrz Opat*.

ABACENA, prowincya nadmorska dawney Sycylii, osadzona przez Dionizyusza tyrana Lokryczykami, i obywatelami miasta Medymnu. Dziś ten kray nazywa się Bigeris ager.

ABACUS, tablica u dawnych, służąca do rachunków; przedzielona była wzdłuż cięgnionemi drotami, na których paciorki nawlekane ułatwiały trudność liczb rozmaitych. Fulvius Urfinus dokładnie sposób

rachowania takowego opisał. W Chinach i Moskwie dotąd takowych używają tablic.

ABADA, zwierzę drapieżne dołney Ethiopii. Wzrost jego jest iak dwuchletniego źrebca. Ogon ma iak woł, zaś od głowy do konia podobny. Ma dwa rogi, jeden na łbie, drugi tam, gdzie się kark pochyla. W biegu szybki. Z kości zwierzęcia tego utartych na proszek, użyteczne lekarstwo.

ABADIR, kamień, który baieczność Mithologii uczyniła sławnym, twierdząc, iż gdy Saturnus własne dzieci zjadał, Ops albo Rhea małżonka jego, urodziwszy Jowisza, kamień w chustę obwinięty zamiaść dziecięcia podala mężowi do połknięcia. Laktancyusz twierdzi, iż Abadir iedno jest co *Deus Terminus*, Bóstwo granic.

ABAFFI, albo Apaffi (Michał) oprany więzieniem przez stany Transylwańskie. Hołdował Mahometowi IV. aż do odwołania szczęścia wojny monarchy tego z Cesarzem. WR. 1687 sprzymierzył się z Cesarzem. Umarł R. 1690.

ABAFFI II. (Michał) syn pierwszego objął rząd księstwa Transylwańskiego, i uznany od Cesarza. Tekeli z pomocą Turków wyrzucił go z księstwa tego. Ale gdy los pomysłniejszy wojny dla cesarskich, zdążył odzyskać to wszystko, co utracił w Węgrzech, także i to księstwo

stwo dostało się zwyciężcom przez traktat pokoju 1698. Abaffi popadł niełaskę u cesarza z okazji zaślubienia się z córką Grzegorza Bethlem, ztąd obligowano go do zrzeczenia się księstwa Transylwańskiego, i przyjąć ofiarę 15 tysięcy złotych Niemieckich pensyi roczney; co uczynił. Umarł R. 1713.

ABAILARDUS, (Piotr) albo Abeliardus. Urodził się w R. 1079 w Bre-tannii. Chęć wielka do nauk to w nim sprawiła, iż odstąpiwszy młodszym braci dobr dziedzicznych, wszystkich się w księgach zanurzył. Nayprzód pod mistrzem Roscelinem słuchał filozofii. Wstawił się wkrótce bystrością dowcipu, i co między mądrymi nie rzadko, zaśluszył sobie u wszystkich na sławę, u innych na nienawiść. Nie mogła się iednak doskonałości iego oprzeć zazdrość; mimo wielorakiey przeszkody mistrzem był uczyniony, i zaraz publiczną szkołę w Paryżu otworzył, z tym większą sławą, ile że Gilhelm naywiększy niegdyś iego przeciwnik, katedry mu swoiey ustąpił, i nie wstydzil się być sam uczniem kolegi swego. Po wielu szkolnych zatar-gach uprzykrzyły się Abeliardowi czcze na ow czas filozofii kwestye; udał się więc do teologicznych nauk pod mistrzem Anzelmem; iak postąpił w tym nowym rodzaju

aplikacyi, skutek dał poznać, gdy sam potym szkołę teologiczną otworzył, i przy wielkim nacisku uczniów, zaczął tłumaczyć proroctwa Ezechielowc. Zył tegoż czasu Fulbert kanonik Paryski; ten chowając przy sobie synowicę, a chcąc iey dac iak naywybornieyszą edukacyą, uprosił Abeliarda, aby iey lekcye dawał. Młodość, piękność i wyborne przymioty Heloissy zbyt daleko uniosły mniey ostrożnego mistrza; chciał więc dobrowolnym małżeństwem nad-grozić krzywdę iey stanowi i fam-iliu uczynioną. Ze zaś dla nicia-kich względów taił małżeństwo swoje, i Heloissę do podobnegoż milczenia przywiódł, tak tym postępkim obraził na siebie Fulberta, iż najsławszy nań ludzi zbroynych, niezwykłym okrucieństwem odiął mu sposob dalszego w małżeństwie pożyicia z synowicą. Udał się natychmiast do klasztoru Abailard, i przyjął regułę S. Benedykta, co i Heloissa za iego powodem uczyniła. W dalszym czasie fundował klasztor dla zakonnic pod imieniem Parakleta; tam Heloissę przełożoną ustanowiwszy, sam w konwencie Świętego Marcella życia dokończył. Roku 1142, wieku swiego 63. Zwłoki iego na ufilne proźby Heloissy przywiezione do Parakletu; a gdy Heloissa umarła, w iednymże grobie spoczywa-

czywają. Spłodził był z Heloissy fyne, i dał mu nazwisko Astrolabius; ten przeżył oycę, i znać był duchownym, iest albowiem list Heloissy, w którym go poleca Piotrowi opatowi Kluniaceńskiemu.

Błędy Abailarda w materyach theologicznych były przyczyną wielu rozruchów, i zasłużyły nakoniec na uroczyście potępienie, za naleganiem S. Bernarda, roku 1140. Są dotąd ieszcze listy, które Abailardus z Heloissą do siebie pisywali, już będąc w zakonie; znać w nich stateczne przywiązanie, ale i wielką pobożność. Nie trzeba zatym sądzić o ich korespondencyi z piśm, które pod ich imieniem sławni niektorzy rymotwórcy wydali, i w których, lubo styl wytworny, przecież nie tak, iak przystoi osobom zakonnym, sentymenta ferca obwieszczono są.

ABALIENATIO, termin prawa Rzymskiego, złożony z prepozycyi *Ab*, i słowa *alienare*, używany bywał na wyrażenie pozbycia się rzeczy tych, które zwano *res. Mancipi*; to się zaś czyniło urzędownie, albo przez renuncyacyą, wyrzeczenie się; albo według formularza zwanego: *traditio nexu*. Ruchomości zwane: *res Mancipi*, były grunta, niewolnicy, bydło i infze posessyfe w kraiach Włoskich. Osoby używające tego przywileju,

Rzymianie i niektorzy z cudzoziemców, do prerogatyw Rzymskiego obywatelstwa przypuszczeni.

ABAN, nazwisko iednego z dwunastu miesięcy roku Persów.

ABANA, rzeka w Azyi pod Damaszkiem źródło iej w gorach Libanu, zowie się dziś Barrady; w niey chciał się z początku obmywać Naaman dla pozbycia trądu.

ABANDA, owoc osobliwego rodzaju palmow na wyspie S. Tomasza, nie większy od cytryny, ziarna z niego lekarstwem są na choroby pierfi.

ABANNATIO, w prawie Rzymskim wygnanie roczne. Zaboystwo przypadkowe tey karze podpadało.

ABANTENSES, ABANTEI, osiedli w Grecyi, gdzie zwani byli Argiensis, według świadectwa Owidyusza. Metam. lib. XV. v. 164.

ABANTES, według Harbana z Tracyi do Greckich państw przybyli: ich siedliskiem była wyspa Ebona, teraz Nigropont albo Negropont. Plutarch twierdzi, iż Abantes najpierwsi zwyczaj strzyżenia włosów wnieśli.

ABARIM, góra Palestyny w osadach pokolenia Rubenowego, na nią Moyżeszowi Bog wstąpić kazał, tam mu ziemię obiecaną pokazał. Umarł na teyże gorze Moyżesz, mając lat 120.

ABASA, według Pauzaniusza wyspa na morzu Etyopii.

ABASTER, w Mitologii nazwisko jednego z trzech koni Plutonych, drugie dwa zwały się Meteus, i Novius.

ABATON, termin Grecki oznaczający rzecz, ktorej się w polspolitości używać nie godzi. Nadgrobbki zwyciężkie *trophæa* tym się zaszczycały przywilejem, iako poświęcone ustawą narodową; albowiem tych prywatnie uzurpować sobie nie godziło się, ale tylko uchwałą zwierzchności publiczney udzielane były obywatelom zasłużonym.

ABBADIE, (Jakob) urodzony R. 1654. w prowincyi krolestwa Francuzkiego Bearnie; między wielą innemi, wydał wyborną xięgę, ktorej tytuł: *Traktat o prawdziwej i rzetelności religii chrześcijańskiej*. Są także w druku iego kazania.

ABDALLA, albo Abdallach, oyciec Mahometa: twierdzą niektórzy, iż był niewolnikiem do posługi i strzeżenia wielbłądów używany. Był poganinem, żona zaś iego, a matka Mahometa Emira Żydówką. Autorowie Tureccy chcąc uczcić rodzica proroka swego, między innemi baykami i tę o nim wymyślili, iakoby krolowa Syryjska chciała go mieć za męża.

ABDANK, albo Habdank, herb w Poliszczu, ktorym się zaszczycają

domy fiarozytne. Ma w sobie literę W. białą w polu czerwonym, takąż literę na hełmie.

ABDENAGO, albo AZARIAS ieden z trzech pacholąt, z rozkazu Nabuchodonozora za to, iż iego posąg bałwochwaliskim sposobem czcić nie chciał, wrzucony w piec ognisty, ale cudownym sposobem wybawiony od śmierci.

ABDERA, miasto nadmorskie Tracji założone, według świadectwa Pomponiusza Meli, od Abdery fiostry Dyomeda krola Trakow; największa iego ztąd chwala, iż było oyczyzną Demokryta. Powietrze Abdery nie było zdrowe, obywatele poczytani za proslakow, ztąd ow wyraz Marcyalisa:

Abderitanæ pectora plebis habes.

Niektorzy geografowie piszą, że Abdera na tym mieyscu była, gdzie teraz Asperosa albo Polistyllo, niedaleko jeziora Buron w Romanii, Turkom podlegley.

ABDYAS, prorok czwarty z liczby tych, ktorych mniemyżemi nazywają. Jeden jest tylko w Piśmie świętym rozdział proroctw iego. Czas życia zdaie się być po zburzeniu Jerozolimy przez Chaldeczykow.

ABDYAS, Babilończyk mniemany autor księgi: *Historia certaminis apostolici*; za fałszerza uznany od
uczo-

uczonych, mających wiadomość dzieiow starożytności.

ABDOLONIMUS, król Sydonu, tego w uboſtwie oſtatnim zoſtaiącego, lubo był z krwi królewskiej, po zrzuconym z tronu Stratonie, Alexander wielki na króeſtwo wynioſł. Spytany od Alexandra, iakim umyſłem uboſtvo znoſił; rzekł: „Proſzę bogow, że „bym tak ſzczęſliwość znoſić „umiał, iak dawną nędzę; „ca rąk doſtarczała pragnieniu „mojemu, i na niczym mi nie „ſchodziło, kiedym żadney „prawy, wie włoſności nie miał. „

ABDON, ſyn Illela z pokolenia Ephraimowego, dzieſiąty w porządku ſędziow ludu Bożego; miał czterdzieſtu ſynow, trzydzieſtu ſzeſciu wnukow. Sądził lud Boży lat ośm.

ABDYKACYA, ieſt akt, albo obrządek prawny, przez który oſoba urząd na ſiebie włożony, ſkłada przed czaſem na to z prawa wyznaczonym, i tego ſię zrzeka, *abdicaſt*. Abdykacya nie ſłuży tylko do złożenia naywyżſzey zwierzchności w narodzie. Mamy tych przykłady: w Celeſtynie V. papieſtwa, w Karolu W. ceſarſtwa, w Wiktorze Amadeus II. korony Sardynſkiej, w Janie Kazimierzu korony Polſkiej, i w Kryſtynie króeſtwa Szwedzkiego &c. &c.

ABEL, ſyn drugi Adama i Ewy, brat młodszy Kaima. Maiąc dozór nad

trzodami: gdy pierwiaſtki onych Bogu ofiarował, a Kaim owoce; przyjął Bog wdzięcznie ofiarę Abela, Kaimową odrzucił; czym tak Kaim na brata był rozgniewany, iż, wywiodłszy go w pole, okrutnie zamordował. To tylko o zaboyſtwie Abelowym Piſmo ſwięte namienia. Twierdzą niektorzy na fundamencie koniektur, iż żył Abel lat 128, o iego potomſtwie żadney wzmianki nie maſz. Chryſtus Pan nazywa go pierwſzym z ſprawiedliwych, którego krew rozlana była. Pamiątki iego koſcioł nie obchodzi, i wzmianki o nim w martyrologium nie maſz, w kanonie iednak mſzy ofiarę iego wraz z Abrahamową i Melchizedeka wſpomina.

ABELI, (Ludwik) biſkup Rodyſki w Francyi, opuſciwſzy biſkupſtvo, umarł u Miſſyonarzow w Paryżu, roku 1691, wieku 88. Wiele xiąg piſał, z tych znakomitſze: *Medulla theologica A. S. Scripturis conciliorum pontificumque decretis & SS. patrum placitis expreſſa* — *Sacerdos Chriſtianus* — *Episcopalis ſollicitudinis Enchiridion*. —

ABELIENSES, Abeloitæ albo Abelonienſes, według ſwiadeſtwa ſwiętego Auguſtyna, kacerze w Afryce. Utrzymywali: iż nie powinien być człowiek bez pomocnika; i dla tcy przyczyny dobierali ſobie żony

żony albo towarzyszki; żyli iednak z niemi w czystości, dobierając tylko sobie syny i corki sposobem adopcyi.

ABELINATES, dwa narody Włoskie, z których według Pliniusza iedni się zwali *Marfi*, drudzy *Protropes*.

ABELLIO, albo Abellion bóstwo dawnych Francuzow; pod tym nazwiskiem czcili słońce; zkąd podobno u Grekow i Rzymian przeszło nazwisko Apollina, ktorego z początku Rodyanie zwali Abellion, Rzymianie Apellon.

ABELMEULA, albo *Abelmebula* miasto pokolenia Manasseffa, oyczyna proroka Elizeusza.

ABEN-EZRA, sławny rabin żydowski w Hiszpanii; wiele xiąg pisał w różnych materyach: był albowiem (oproc wiadomości prawa swiego i zakonu) astronomem, lekarzem, poetą, i kabalistą. Zwięzłość stylu iego była przyczyną, iż niektórym xięgom dla tym łatwiejszego onych zrozumienia dane są od innych rabinow wykłady. Żył wieku XII. Umarł w Rodzie roku 1174, wieku 75.

ABEONA, u Rzymian razem z drugą *Adeona*, boginie podrożnych.

ABERDON, miasto Szkocyi ma swego biskupa i akademią fundowaną od Alexandrą II. krola roku 1480. Po łacinie zowie się *Aberdonia*, albo *Aberdomum*.

ABESAN, z pokolenia Beniaminowego, po śmierci Jephthy, sędzia ludu bożego przez lat siedm. Umarł roku od stworzenia 2830, przed narodzeniem P. 1170.

ABGAR, AKBAR, albo ABAGAR nazwisko powszechnie, albo przydomek, lub tytuł urzędowy krolow Edeffy. Niektorzy tegoż nazwiska w niektórych częściach Arabii panowali; iako to:

ABGAR lub ABAGAR, krol Arabow, ktorego Plutarch Acharo czyli Achar nazywa, przyczyną był klęski Krassusa w Perfyi. Wkradłszy się albowiem w poufałość Rzymskiego wodza, wszystkie iego projekta wyiawiał Partom; nakoniec wprowadziwszy Rzymskie woyska między zaśladzki nieprzyacielskie, sam się do nich udał.

ABGAR, krol Edeffy; Prokopiusz twierdzi, iż zasłużył był sobie na wzgląd osobliwy u Augusta cesarza, u ktorego na dworze niejaki czas bawił. Euzebiusz pisze o tym monarcho: iż, będąc uwiadomionym o cudach Chrystusa Pana, udał się do niego w ciężkiej niemocy, prosząc, aby był uzdrowionym. Według powieści tego autora list iego, i respons nań miał być takowy:

„ABGAR KROL EDESSY JEZUSO-
„WI ZBAWICIELOWI, pełnemu do-
„broci, w Jerozolimie zostającemu
„pozdrowienie zasyła. „

Opo-

Opowiedziane mi są cuda i uleczenia przedziwne, które czynić zwykłeś, uzdrawiając chorych bez zioła i lekarstw. Wieść tu jest o tobie, iż ślepym wzrok przywracasz, kalekom i kulawym moc i dzielność chodzenia nadaiesz, trędowatych oczyszczasz, czarty z ciała wyrzucaasz, złożonych nieuleczonymi chorobami do zdrowia przyprowadzasz, i umarłych wzkrzesz. Słyszając o tobie rzeczy takowe, wierzę, żeś jest Bog, który raczył z nieba zstąpić, albo jesteś synem boskim, gdy rzeczy takowe działaasz. Poważam się przeto pisać do ciebie i prosić cię uprzęmie, abyś mnie nawiedzić raczył i uzdrowić, zostającego w bolesney i bardzo przykrey niemocy. Dowiedziałem się, że cię żydzi przesładują, że szemrzą na twoje cuda, i chcą cię zgubić. Ja mam tu miasto piękne i wygodne; chociaż małe, wystarczy na to, czego ci będzie potrzeba.

Respons.

Szczęśliwy jesteś, Abagarze, żeś uwierzył we mnie, chociaż mnie nie widziałeś, albowiem napisano jest: że ci, którzy mnie widzieć będą, nie uwierzą we mnie; ci zaś, którzy mnie nie obaczą, uwierzą, i odbiorą żywot. Co się tycze nawiedzenia ciebie, trzeba, żebym w tym kraju spełnił to wszystko, dla czego po-

stany iestem, a dopiero żebym się wrocil do tego, który mnie posłał. Jak powroczę, przyślę ci iednego z uczniow moich, żeby niemoc twoią uleczył, i uczestnikiem żywota uczynił ciebie i tych, którzy są z tobą.

Dalsza tradycya głosi, iż Abgar od Judy Thadeusza iednego z 70 uczniow Chrystusowych został uleczonym i nawrocil się z ludem swoim. Euzebiusz, Ephrem, Cedrenus, Prokopiusz świadectwy swoimi stwierdzają rzetelność tey historyi; wielu jest iednak poważnych pisarzow, którzy icy wiary nie dają, iakoż tam wspomniane listy od papieża Gelazyusza podeyżranemi mianowane są. Ewagriusz w historyi swojej kościelney powiada, iż Chrystus Pan posłał swoy obraz Abagarowi, ten z wielkim uszanowaniem konserwowany, miaasto Edeśę cudownym sposobem od oblężenia Persow za panowania Kozroesa obronił; skoro go albowiem na murach postawiono, wszystkie maszyny Persow do oblężenia miasta służące w ogniu spłonęły.

R. P. 116. Rzymianie miaasto Edeśę posiadli, ostatni Abgar albo Abagar krol Edeśy od Karakalli z krolestwa wyzuty, państwo w prowincyą Rzymską obrocione R. 216.

ABIAS, ABIAH, albo ABIAM krol Judy, syn Roboama, wstąpił na tron

tron w ośmnaśmym roku wieku swego, we dwie lecie potym Jeroboama krola Izraelu na głowę poraził. Umarł, trzy lata panowawszy. Monarcha do złego skłonny według świadectwa xięgi krolow.

ABIATHAR, kapłan wielki w Izraelu, syn Abimelecha; ten Dawida uciekającego z ludzkością przyjął; co tak rozgniewało Saula, iż Abimelecha z ośmdziesiąt pięć kapłanami zgładził z świata, ieden się tylko Abiathar ucieczką ochronił. Wstąpił potym na kapłaństwo, ale zato, że Adoniaszowi synowi Dawida, przeciw oycu zbuntowanemu sprzyjał, od Salomona wskazany na wygnanie R. przed narodzeniem Pańskim 1014. W iego osobie spełniło się proroctwo przez Samuela niegdyś wielkiemu kapłanowi Heli obwieśzczone, iż dla grzechow synowskich następcy zniszczeni będą.

ABIENSES, narod Scythyi a według niektórych autorow Thracyi; Homer ich naysprawedliwszymi z ludzi nazwał.

Na wzor innych Scytheyskich narodow, nie mieli ustanowionych siedlisk, ale się ustawicznie z miejsca iednego na drugie przenosili. Narod ten swobodny spokojnie żył, zaczepiony umiał dawać odpor.

ABIGAIL, żona Nabala; tengdy uciekającemu Dawidowi schronienia

dać nie chciał, i posły iego zelżył, szedł na przeciw niemu Dawid, chcąc się krzywdy swoiey pomścić; zabiegła drogę Abigail, błagając zapalczywość Dawida; iakoż były skuteczne iey przeprosiny; umarł Nabal, Dawid pozostałą wdowę wziął za małżonkę.

ABILA, gora w Afryce nad ciasniną Gibraltaru, na przeciwko niey z strony Europeyskiej iest Calpe. Te obydwie starożytność zwała kolumnami Herkulesa.

ABILENA, kray Syryi między Libanem i Antilibanem, miasto iego stołeczne było **ABILA**.

ABILIUS, syn Romulusa i Hersylii; zrazu był zwany Aollius, siostra iego zwała się **PRIMA**.

ABIMELECH, nazwisko powszechnie krolow Gerary, ieden z nich porwał był Sarę żonę Abrahama, rozumiejąc z powieści tego Patriarchy, iż była iego siostrą. Skarany za to z domem całym; nakoniec przestrzeżony od Boga, żeby żonę mężowi oddał; uczynił natychmiast temu wszystkiemu zadosyć, i za modlitwą Abrahama wraz z domem od plag bożych uwolnionym został.

ABIMELECH, syn Gedcona z nieprawego łoża; po śmierci oycowskiej siedmdziesiąt braci swoich okrutnie zamordował, ieden tylko z nich Joathan śmierci uszedł. W dalszym przeciągu panowania, nieznośny

znośny poddanym, z miasta Sychem wypędzony, w oblężeniu Thebes gdy chce wieżę podpalić, od niewiaśły iedney, z gory rzuconym kamieniem raniony, wybrańcowi własnemu dobić się każał. Roku przed narodzeniem Pańskim 1234.

ABINADAB, urodził się w Karyathyarim, i tam w dom swoy przyjął arkę przymierza, którą byli Filiśtynowie odeślali. Przez lat siedmdziefiat i ieden zostawała tam arka, aż do czasow Dawida.

ABIU i **NADAB**, synowie Aarona, zapomniawszy nakłaść w kadzielnicę poświęconego ognia, w samym przybytku Pańskim nagłą śmiercią skarani zostali. Ciała ich Moyżesz uczciwie pogrześć kazał, ale Aaronowi oycu, i braci Eleazarowi i Ithamarowi żałoby wieść po nich nie kazał.

ABIRON, z pokolenia Lewi, wraz z Kore i Dathanem powstali przeciw Moyżeszowi i Aaronowi; skarani natychmiast od Boga; ziemia ich albowiem pożarła, zaś ich wspólnikow dwieście piędziesiąt ogień niebieski pochłonał.

ABISAG, Sunamitka, panna osobliwej urody, wybrana była na usługowanie w biały starości Dawidowi, po ktorego śmierci, gdy ią Adoniasz chciał pojąć za żonę, z rozkazu Salomona brata swojego zabity.

ABISSINIA, albo Ethiopia gorna, państwo w Afryce, nazwane od dawniejszych geografov krolestwem Negowym albo Papa dana.

Kray Abissynii w niektórych mieyscach dość iest obfity. Maia się w nim znaydować winnice i wino przyjemne do smaku. Jabłecznik iednak zwyczajnym iest ludu tamteyszego trunkiem. Maia także napoy podobny do miodu, zowią go *Ized*.

W prowincyach Damota i Enarea znayduia się obfite kruszce złota. Abissyni monety własney nie maia, o bogactwa się nie troszczą, częścią dogadzaiąc wrodzoney prawie gnusności, częścią dla tego, iak powiedaią, żeby napaści Turkow, łakomych na skarby, uniknęli. Rząd kraiu monarchiczny; hystoryą cesarzow swoich prowadzą od krolowy Saby, sławney nawiedzinami Salomona, iakoż twierdzą, iż z niey i Salomona zrodzony syn, przodkiem był familii panuiącej. Różne były kraiu tego rewolucye; około roku 1270 Jeum Naumlach w osobie swoiey przywrocil familią Dawida i Salomona do godności cesarskiej. Roku 1507 Dawid cesarz Abissynski wysłał poselstwo do Klemensa VII. papieża i Emmanuela krola Portugalskiego, w listach były iego tytuły: Dawid ukochany od Boga, kolumna wiary, z krwi i pokolenia Judy, syn Dawida,

da, syn Salomona, syn kolumny Syońskiej, syn nasienia Jakubowego, syn ręki Maryi, syn Nahu, co do ciała; cesarz gorney i wielkiej Ethiopii i wszystkich państw i krolestw, które do niego należą. Cesarz Abissynów daie i odbiera urzędy według upodobania swojego; niektóre iednak wielkorządstwa dziedziczne są. Pierwszy Minister zowie się Raz. Moc woyska Abissynów na iezdnych rotach naybardziej zasadzona. Portugalczykowie pierwsi dali im poznać używanie prochu; fortec żadnych nie mają, miasta liche; cesarz zwyczajnie mieszka pod namiotami. Religia narodu tego chrześcijańska, wielu iednak zabobonami przytłumiona, w niektórych okolicznościach i do żydowskiej się skłaniać zdaie. Twierdzą, iż dwie krolewe prawdziwą wiarę do nich wniosły. Pierwszą zowią Makeda, drugą Candaces: Makeda, podług nich, też iest co krolewa Saba; powiedaią, iż z niego spłodził Salomon syna nazwiskiem Malak, i ten wraz z matką lud Ethiopii do poznania prawego Boga i obrządkow starego zakonu przywiódł. Candaces w dziejach Apostolskich wspomniana; pewniey w tamtejszych kraiach wiarę ogłosiła. Udali się potem za błędami Eutycheza i Dyoskora. Około roku 1400 Missyonarze Portugalscy przywiedli ich byli do od-

rzucenia dawnych błędów, iakoż wysłali posłów na zbor Florentski; zachowywać się zdaią dotąd obrządki chrześcian Egipskich, ktorych Kophtami zowią.

ABIURATIO, obrządek prawa, przez który osoba, rzeczy urzędownie odstępuje, i to odstąpienie przysięgą stwierdza. U Rzymian abiuratio znaczyła krzywoprzysięstwo; eiuratio sprawiedliwe zaprzysiężenie.

ABLAB, drzewko w Egipcie zimą i latem zieloność zatrzymuie; trwa lat sto, owoc iego na kształt bobu na kaszel pomocny.

ABLECTI, tak się w woysku Rzymskim nazywali wybrani w liczbie 168 żołnierze piechotnych pułków, z nich się czoło woyska składało.

ABLEGATIO, rodzaj wygnania, pozwolony rodzicom, względem dzieci krnąbrnych i nieposłusznych.

ABLUTIO, **ABLUCYA**, umywanie ciała u Pogan obrządek duchowny, nim do ofiar przystępowali. Czytamy w piśmie świętym, iż w kościele Salomonowym postawione było naczynie zwane morzem miedziannym *mare creum*; w nim woda poświęcona była wrzuceniem popiołu z ofiar, nią się umywali kapłani, przed zaczęciem obrządkow.

ABLUCYA, w obrządkach kościelnych iest obmycie rąk przez kapłana po konsekracyi i komununii. U Mahometow ablucya iest przykazaniem prawa, i istotnym modlitw obrząd-

obrządkiem. W tey ablucyi kładą troiakię różnice : Pierwszą nazywają Gull, i iest zanurzeniem całego ciała; drugą zowią wodą, i w tey nogi tylko i ręce obmywają; trzecia iest ziemna lub piaszczysta, w niedostatku albowiem wody, pozwała Alkoran piasku lub ziemi do otarcia zażywać.

ABNER, Wodz woyska Saulowego; po śmierci tego monarchy trzymał stronę syna iego Izbozetha przeciw Dawidowi. Porzuciwszy potym Izbozetha poszedł do Dawida, i żonę mu Michol, córkę Saulową oddał. W wielu okolicznościach dawał dowody męstwa i przywiązania swojego, na koniec od Joaba kolegi swego zdradziecko zabity.

ABO albo **ABOA** miasto stołeczne Finlandyi, ma swego Biskupa i Akademiją fundowaną roku 1640 od Krystyny krolowy Szwedzkiej. W tym mieście roku 1743 zawarty był traktat między Moskwą i Szwecyą.

ABOLLIA, rodzaj szaty, ktorey dla dystynkcyi używali dawni Filozofowie, kroy iey był taki, iż ręce obnażone widać było można.

ABORIGENES albo **ABORIGINES** najdawnieysi mieszkańcy Włoskich krajów. O ich pierwiastkach wiele iest baiecznych powieści : ta najspewnieysza, iż byli poprzednikami Latynow, od których potym Rzymianie poszli.

ABRA, nazwisko powszechnie dawane niewiaŃtom słuŹącym. Pisno święte opowiada iąc wyŃście Judythy z Betulii, dodaie, iż z nią wyŃzła Abra, to iest iey słuŹebnica.

ABRACADABRA termin guŃlarski czarnoxieŹnikow, znaczenia Źadnego nie miał. Nofili go na fzyi ci, ktorzy mniemali, iż w wielu okolicznościach był pomocnym. Spofob, ktorym te czarnoxieŹnicze guŃlarstwo na karteczkach wyrażano, był takowy :

```

A B R A K A D A B R A
A B R A K A D A B R
A B R A K A D A B
A B R A K A D A
A B R A K A D
A B R A K A
A B R A K
A B R A
A B R
A B
A

```

Serenus Samsonicus lekarz w drugim wieku o spofobie używania tych charakterow tak pisze :

Inscribes chartæ, quod dicitur Abracadabra, sapius & subter repetes, sed detrahe summam, & magis atque magis defint elementa figuris singula quæ semper rapies & cætera figes. Donec in angustum redigatur littera unum, his lino nexis collum redimire memento talia languentis conducent vincula collo lethalesque abigent (miranda potentia) morbos.

ABRAHAM albo ABRAM, patriarcha, oyciec wierzących; urodził się w mieście Chaldeyskim, umarł roku 383 po potopie, od stworzenia 2039. Oyciec iego nazywał się Thare, bracia Nahur i Aron. Pojął za żonę Sarę albo Sarai. Z rozkazaniami bożego wyniósł się z własnej oyczyzny i wraz z Lotem synowcem swoim osiadł w Mezopotamii mieście Haran: tam Thare życia dokonał mając lat wieku 205, z Haran powtore wyrokiem bożym powołany przeniosł się w kray Chananeyski, i w dolinach Sychem przybytki swoje rozłożył. Daley ztamtąd poszedł w gory ku Bethel, i tam ołtarz Bogu wystawił. Gdy zaś głód w kraiu nastał, i do Egiptu, ku pożywieniu się swemu udał, ledwo tam małżonki swojej nie utracił, wziął ją był albowiem Faraon król tameczny do domu swego, ale ukarany od Boga, powrócił mu ją nazad. Za powrotem z Egiptu oddzielił się od synowca swego Lotha i osiadł w Mambre; tegoż synowca z niewoly odbił a z zdobyczy nieprzyacielskiej Melchizedechowi kapłanowi bożemu dziesięcinę oddał. W tymże mieście nawiedzani Anielskimi uczczony, odebrał pożądaną obietnicę płodności iuz podeszłej żony swojej, która ziściła się w krotce urodzeniem Izaaka; wielbi pismo boże wiarę tego patriarchy ocho-

czego w ofiarze iedynaka, za którą powolność błogosławieństwo boże pokoleniu swemu otrzymał, i odnowienie wiecznego przymierza. Wkrotce Sara w roku 127 wieku swego umarła, Abraham zaś dopędziwszy lat 175 w roku od stworzenia 2892 spoczął w Panu, pochowany tam, gdzie i żona w pieczarze od siebie nabytej przy Hebronie.

Oprocz Izaaka z Sary miał z Agary służebnicy Izmaela. Miał także z Cethurą potomstwo, o tych jednak w szczegulności żadnej pismo święte wzmianki nie czyni.

ABRAHAM A S. CLARA, kaznodzieja zakonu Augustyańskiego w Wiedniu, umarł roku 1704; kazania iego do druku podane zbyt są krotofilne, ani się zwyczajem tamtego wieku usprawiedliwić może sposób mniej przystojny opowiadania słowa bożego.

ABRAHAMIENSES albo ABRAHAMITAE, kacerze tak nazwani, od herfzta swojego Abrahama: ten w Antyochii, wznowił błędy Paulinow albo Paulinistów, sprzeciwiających się bośtwu Jezusa Chrystusa. Cyryak patriarcha Antyocheński tak skutecznie oparł się tej sekcie, iż wkrotce i śladu iey nie stało.

ABRAKAS albo ABRAXAS, podobneż guślarzkie słowo, którego autorem był

był Bazylides herfzt sekty od imienia swojego zowiącey się.

ABREK (Jędrzey) w mieście Lwowie urodzony, wierszem łacińskim napisał Epithalamium Alexandrowi Konięcpolskiemu pod tytułem : Phœbus post nubila roku 1642.

ABREVIATORES, urzędnicy kancelaryi Rzymskiej, układają akta rozmaite, z teyże kancelaryi wychodzące. Ci, których zowią *de parco maiori* układają bulle i akta większey wagi ; *de parco minori* dyspensy małżeńskie.

ABROGATIO, prawny obrządek, przez który prawo dawnieysze moc swoją traci. Ten, który ma moc stanowić wyrok prawa, ten go tylko znieść przez abrogacyą może. Różni się ta od derogacyi, która nieznosi dawnieyszego wyroku, ale przeciwnym po części, lub w zupełności ustanowieniem, słabi go, i nadweręża.

ABRUZZO, po łacinie Abrutium, prowincya królestwa Neapolitańskiego, granicząca z stanami papieżkiemi. Dzieli się na dwie części, citerior i ulterior, kray ten nader żyzny iest, powietrze ma zdrowe, naybardziej obfituje w szafran.

ABSALON, syn Dawida i Maachii córki Tholomai króla Gessur. Wspomina pismo o cudney jego urodzie. Podniosłszy bunt przeciw oycu, zwyciężony, gdy, uciekając na drze-

wie zawisł, od Joaba wodza woysk Dawidowych trzema włóczniami przebity, życia dokonał.

ABSOLUCYA, tym się sposobem mianuie rozgrzeszenie, które pokutującemu i wyznawającemu grzechy dać kapłan, odpuszczając przewinienie mocą władzy od Chrystusa Jezusa syna bożego Apostołom udzieloney, a na ich następców złańey, wiązać i rozwiązuąc na ziemi. W pierwsiach kościoła nieinaczej następowało rozgrzeszenie, tylko po iawney pokucie. Zabiegając zbyteczney surowości, zbor powszechny Niceński nakazał, aby żaden grzesznik od pokuty oddalonym nie był.

ABSTINENTES; kacerze na końcu III wieku w Francyi i Hiszpanii za czasów prześladowania Dyoklecyanowego ; sprzeciwiali się małżeństwu, potępiali iedzenie mięsa, według nich od czarta stworzonego. Uwłączali także bóstwu trzeciey osoby Troycy świętey.

ABUBEKER mędrzec zawołany u Machometanow. Spytny raz, które iest naymnieysze stworzenie, odpowiedział świat, ponieważ według wiary naszey mniej waży przed Bogiem, niż skrzydełko nayszczuplejszey muszki; ten iednak który go poważa i kocha, iestćze nizeczmnieyszym od niego iest.

ABUBEKR albo ABUBEKER, teść Mahometa i pierwszy po nim następcą,

pca, mimo wyraźną jego wolą; mianował albowiem, umierając, Halego męża Fatymy corki swoicy. Osiadłszy naywyższą władzę on naypierwszy rozdziały Alkoranu w iedno zebrał i sięgę ułożył. Umarł roku Pańskiego 634 Hegiry 13 wieku 63. Panował lat dwa, miesięcy 3, dni 10.

ABUGIAFAR, zwany Almanzor albo zwycięzca, drugi Kaliff z pokolenia Abaffydow, wstąpił na tron po śmierci brata. Wystawił miasto Bagdad i tam stolicę państw swoich założył. Umarł roku 775 Heg 158 panowania 21.

ABU-HAN, mędrzec mahometanśki, wielu xiąg autor, umarł w więzieniach Bagdadzkich. Piszą o nim, iż, odebrawszy raz policzek, rzekł biłacemu: mogłbym ci ten afront podobnie uczynić, ale nie uczynię: mogłbym się na ciebie u sądu skarżyć, ale się nie będę skarżył; mogłbym Bogu w modlitwie tę krzywdę przełożyć, ale się na to nie odważę; mogłbym w dzień ostatecznego sądu pragnąć nad tobą zemsty, nie tylkobym tego nie uczynił, ale gdyby sąd boży tego momentu przyszedł, a w mocy moiej było u Boga, cobym chciał, nie inaczej pragnąłbym wnieść do Raiu tylko wraz z tobą. Przedziwne zdane godne heroizmu chrześciańskiego.

ABU-KAMZAK, sławny machometanśkiej religii doktor i kaznodzieia, tłumacząc raz te słowa Alkoranu: iż nieprzyjaciolom trzeba odpuszczać, wszystkim dobrze czynić, a głupich się towarzystwa wystrzegać, dodał; iż naygłupszy towarzysz, miłość własna, tey się strzedz najbardziej trzeba, ile że się nas puścić nie chce.

ABUL-TEDA, Izmael krol Hamathu z pokolenia Saladyna, umarł roku Pańskiego 1332, Hegiry 733; pisał xięgi o geografii, życie Mahometa. Geografią jego przetłumaczył na ięzyk łaciński Garnier.

ABULGASI-BAIODAR, Han Tatarow Charamu napisał historyą narodu swego; ta różnemi ięzyky przetłumaczona jest.

ABIDA albo **ABIDOS**, miasto nad morskie Frygii, naprzeciwko Seftos, do którego z Abydy przychodził ow most Xerxesa na okrętach przez ciasną Helespontu.

ACACIA, woreczek albo chustka, którą na niektórych dawnych Numizmatach osoby cesarzow reprezentujące, w ręku trzymają. Różne takowych wizerunkow są tłumaczenia. Cesarz tak wyobrażeni są od Anastazyusza; samych więc tylko wschodnich takowa postać Twierdzą niektórzy, iż to był worek w który oddawane sobie memoryały kładli; drudzy mienią być chustka.

chustką, ktorey ruszeniem dawali znać, żeby się igrzyska zaczynały.

ACACIA, rodzaj drzew wielorakich Ameryki, rośnie bardzo prędko i w kra-
iach zimnych, niektóre z nich wyda-
ją kwiaty, ale te bardziey do liczby
zioł, niżli drzew botaniſtowie przy-
kładają, zowiąc ie Pſeudo-Acacia.

ACADEMUS, Atheński za czasów, kie-
dy Caſtor i Pollux wojnę z Atheń-
czykami wiedli, chcąc odzyskać
siostrę Helenę, dowiedzawszy się,
iż była w mieście Aphidua, opowie-
dział im iey ukrycie, i tym ſpoſo-
bem oyczynę ſwoją od ich zapal-
czywości uwolnił. Drugi Aca-
demus także obywatel Atheński
gruntu ſwoiego w tym mieście fi-
lozofom na ich uczone ſchadzki
uſtąpił, wraz z domem i ogrodem:
ząd poſzło nazwiſko ſekty Akade-
mików, a w poznieyſzych czasach
wſzyſtkie uczonych zgromadzenia
to powſzechne nazwiſko na ſiebie
wzięły.

ACATALEPSIA, termin grecki, zna-
czący niepodobieństwo pojęcia, z
rozumienia rzeczy iakowey; ząd
poſzło nazwiſko ſekty iedney filo-
zofow *Acataleptica*; powątpiwali
albowiem o wſzyſtkim z tą różnicą
od Sceptyków i Pyrrhonſtiow iż
tamci, lubo wątpili o wſzyſtkim,
twierdzili iednak, iż można doyść
czasem nieiakięgo o rzeczach upe-
wnienia; ci zaś utrzymywali, iż ani
byli pewni o niczym, ani być pe-
wnemi mogli.

ACCA LAURENTIA, tak ſię nazywała
małżonka paſterza Fauſtulusa, kto-
ry bliźnięta Romulusa i Remusa
nad Tybrem porzucone znalazł.
Przyjęła ie natychmiaſt do domu
ſwego, i hodowała iak własne dzie-
ci. Zawdzięczając takową uczyn-
ność czcili ją Rzymianie iak bogi-
nią. Uroczyſtość iey odprawia-
ła ſię w kwietniu, przez dni kilka;
a te ſwięta zwali Laurentales.

ACCA - LAURENTIA, ſławna nierzą-
dnica Rzymska, za to, iż umierając
lud Rzymski dziedzicem wielkich
bogaćtw ſwoich uczyniła, po ſmier-
ci zoſtała boginią; iey uroczyſtość
obchodzono w kwietniu; żeby zaś
była różnica od pierwſzey, przy-
dano do iey nazwiſka przydomek
Tarrentia. Z czasem przeſtali ją
pierwſzym nazwiſkiem mianować
Rzymianie, pod imieniem więc Flo-
ry odbierała cześć, boſtwu ſwoie-
mu należytą.

ACCENBONES, tak ſię nazywali u
Rzymian przełożeni nad ſzermie-
rzami.

ACCENSES albo **ACCENSI**, poſtugacze
urzędnikow Rzymskich; o nich mo-
wi Cicero: *Accensus sit eo etiam
numero, quo eum majores nostri esse
voluerunt; qui hoc non in beneficii
loco, sed in laboris aut muneris, non
temere nisi libertis deferabant, qui-
bus illi non multò secus quàm servis
imperabant.* Powinność ich była
poprzedzać urzędnikow; ich roz-
kazy

kazy wykonywać, lud zwoływać, i ztąd według Warrona nazwani *Accensi ab acciendo*. Formularz, według ktorego urzędnicy lud zwoływali, był takowy : *Accense ! voca ad concionem, omnes Quirites huc adduce* ; wołał więc *Accensis : Omnes Quirites ite ad concionem*. Do nich należało stać za krzesłem Pretora i obwieszczać godziny dnia. *Accensus acclamabat horam esse tertiam, meridiem, nonam*.

ACCENSI, w woysku Rzymskim byli iak teraz kadeci w chorągwiach i pułkach. *Accensi dicebantur quia in locum mortuorum militum subito subrogabantur ; ita dicti, quia ad censum adiciebantur* : Afconius Pedanus tak o nich mowi : *Accensus nomen est ordinis in militia, ut nunc dicitur primifis aut commentariensis aut cornicularius*. Według Liwiusza ich mieysce w woysku było zawzdy na odwodzie.

ACCEPTATIO, w prawie przyjęcie daru, zezwolenie na wzięcie rzeczy, przedtym do nas nie należącey. Obrządek ten do ważności donacyi istotny.

ACCEPTILATIO, termin dawnego prawa Rzymskiego, znaczy zakwitowanie dłużnika darowizną długu.

ACCESSIO, tak niegdyś w Rzymie mianowano sprzedaż rzeczy ruchomych, i nieruchomych, na fundamencie dekretu sądowego ; ci, kto-

rzy głosili rzeczy przedayne, zwani byli *Præcones*, kupujący *Sectores*.

ACCESSORIUM, termin prawa znaczący przydatek rzeczy mniej ważney, do ważniejszey.

ACCIVS (**LUCIVS**) poeta Rzymski ; Cicero chwali iego tragedye, teie-dnak do wiadomości wiekow naszych nie doszły. *Quintilian* sentencye znaydujące się w wierszach tego rymotworcy poważnemi nazywa. Zył około roku 600 od założenia Rzymu.

ACCLAMATIO, okrzyki wielbiące bogów w uroczystościach, lub znacznych ludzi, w obrządkach publicznych. Kiedyś bywały wynurzeniem szczerych pochwał i sprawiedliwą tych, którzy na nie zastrzegali, nadgroda ; także były senatu Rzymskiego po śmierci *Pertynaxa* : *Acclamatum est* (mowi *Aurelius Victor*) *Pertinace imperante securi viximus ; neminem timuimus*. *Patri pio, patri senatus, patri bonorum omnium*. Gdy *Tacyt* wzbraniał się przyjąć dla starości i chorob cesarstwa, zawołał senat : *Caput imperat non pedes, animus tuum non corpus eligimus*. *Tacite Auguste Dii te servent*. Upodlenia Rzymskiego najsławniejszym były dowodem okrzyki, na cześć *Nerona*, wten czas gdy na Teatrach spiewał, *Seneka* z *Burhusem* dawali znaki klaszcząc w ręce, a *Senati* rycerstwo, dobrane-

mi głosy wielbili monstrum ukoronowane. Wetowali po śmierci tyrannów tego, co na nich boiażn wymagała; po zabiciu Commoda wołał lud Rzymski: *Hosti patrie honores detrahantur, parricida, gladiator in spoliario lanietur.*

AKKLAMACYAMI, konczyły się znaczniejsze zwyczajnie zbory kościelne tak powszechne, iako i nacyonalne; w ostatnim Trydentskim ten obrządek był zachowany: kardynał Lotharyński czynił je, oycowie zaś zgromadzeni na każde odpowiadali.

ACELDAMA albo **HACELDAMA**, pole krwi, kupione od Judasza Iskarioty za trzydzieści srebrników, taxę zdrady zbawiciela świata; po śmierci Judasza obrocone na cmentarz dla pielgrzymów.

ACOEPHALI, kacerze dla tego tak nazwani, iż nie mieli żadnego herfza albo przywódcy, któryby się mógł nazwać ich głową. Błędy ich były podobne Eutychesowym; sprzeciwiali się ustawom zboru Chalcedońskiego.

ACERNUS (Klonowicz) poeta polski, według Starowolskiego pisał wierszem tak polskim iako i łacińskim następujące xięgi: Flis, albo o żegludze Gdańskiej, w Krakowie, po tym w Warszawie 1643. Pozar Turecki, pamiętnik xiążąt i królów polskich. Mieczek Judasza, albo wielorakie rodzaie chciwości. *Victoria DEORUM* poema - Susanna-

Roxolania. Pisze daley Starowolski, iż dla marnotrawstwa żony, zacny ten poeta życie w szpitalu skończył roku 1608. Mikołaj Zeromski taki mu dał nagrobek: *Nasoni patria est Sulmo, Sulmiria Acerni. Ille poeta fuit, Naso poeta fuit. Exul in Euxinis est Naso mortuus oris, vix hunc non eadem fata secuta virum.*

ACESIDAS, bożyłcze greckow, nazywało się tak.

ACESIAS, według zdania niektórych Mithologistów wzywano go w chorobach.

ACESIAS, lekarz niedoskonały, który poszedł w przysłowie u greków, że kiedy naganie chcieli lekarstwo iakie przepisane choremu; mówili: Acefias musiał je preparować.

ACESIA, miasto dawney Sycylii. Wirgiliusz czyni o nim wzmiankę:

Urbem appellabant permissò nomine Acestam.

ACESITES, syn Egesta Trojańczyk osiadł w Sycylii, Eneasza tam przybyłego w dom swoy uczciwie przyjął, udarowany choyńie za tę ludzkość od Eneasza, który pod imieniem iego nową osadę w tamteym kraiu uczynił, ta z czasem tak wzrosła, iż stała się miastem, nie zatrzymała jednak dawnego nazwiska w późniejszych albowiem czasach zwała się Sagesta.

ACETABULUM, przystawka, którą stawiano na stołach z rozmaitemi do potraw przysmakami.

ACETABULUM, miara likworow u Rzymian, zawierała w sobie tyle ile *Cyathus*, patrz *Cyathus*. Według zdania niektórych autorow o miarach dawnych, Acetabulum oliwy ważyło dwie uncye i dwa skrupuły; wina, dwie uncye dwie drachmy i pięć ćwierci grana; miodu, trzy uncye trzy drachmy skrupuły i ośm granów.

ACERRA, u Rzymian ołtarz, który stawiano przy łożku umarłych, palono na nim rozmaite kadzidła nieprzestannie aż do pogrzebu.

ACHAB, król Izraelu, syn Amrego, przeszedł w bezbożności wszystkich przodków swoich. Za naleganiem rowney sobie w nieprawościach małżonki Jezabel wystawił przybytek Baalowi. Prorokow pańskich, a między nimi Eliasza prześladował. Za podufzczeniem teyże małżonki dopełnił miary zbrodni swoich niesprawedliwym wydarciem winnicy Nabotha, ktorego ukamienować kazał: przepowiedziana przez Eliasza pomsta boża spełniła się do naymnieyszey okoliczności na tym bezbożnym stadle. Ahab zginął na wojnie z krolew Syryi, i psy krew iego chleptały, Jezabellę zaś pożarły za panowania JEHU.

ACHAIA, prowincya Pelopenezu tak nazwana od potomków Acheusza wnuka Deukalionowego. Za rożnemi czasow i okoliczności prze-

mianami, zaszczycala się wolnością, lub była pod monarchicznym rządem, Rzymianie podbiwszy Grecyą, nadali iey nazwisko Achaii, a to dla tego, iż na ow czas nayznacznieyszą Grecyi częścią była, przez sprzymierzenie miał pod imieniem rzeczypośpolitey Acheyjskiey rządzących się. Dziś ten kray z resztą Grecyi należy do państwa Tureckiego.

ACHAN, Izraelita z pokolenia Judy, z familii Zare, przy wzięciu miasta Jerycho mimo zakazu bożego, ukrył niektore rzeczy z łupu nieprzyacielskiego, za co gdy Bog lud Izraelski ukarał klęską pod miastem Hay, poznał z objawienia Jozue, iż grzech iednego z ludu był przyczyną przegrancy. Gdy los rzucono szukając przestępcy, padł nayprzod na pokolenie Judy, potym na dom Zarego, daley na osobę Achana. Wyznał ten, iż przy dobyciu Jerycha, ukrył płaszcz szkarłatny, dwieście sztuk monety srebrney i złota cokolwiek; wywieziono zaraz Achana z żoną i dziećmi w pole, i tam ie lud ukamienował, a sprzęty spalono.

ACHARDUS, biskup Awracenski, rodem był z Normandii. Mąż uczony, bogoboyny, na chwałę bożą wylany. Nadgrobek iego! takowy od roku 1172 dotąd trwa: *Hic jacet Achardus Episcopus, cuius charitate ditata est paupertas nostra.*

Pisał

Pisał księgi : *de divisione animæ — de tentatione Domini in deserto.*

ACHATES, w księgach Wirgiliusza wierny i nierozdzielny Eneasza towarzyszył.

ACHAZ, król Judy, wstąpił na tron po oycu swoim Joathanie. Na początku panowania zwyciężył Razyne króla Syrii. Ale porzuciwszy służbę bożą, od niego też odrzuconym został. Tenże sam Razyne wraz z Faccem królem Izraela zwyciężyli go. Już byli oblegli Jerozolimę, ale odstąpić musieli od oblężenia. Uciśniony że wszystkich stron ten zapamiętał monarcha zamiast tego, żeby się do Boga ojców swoich udał, wezwał na pomoc Teglatphalazara króla Asyrii, ale i ten, poskromiwszy wprzód nieprzyjaciół Judy, na monarchę i lud potęgę swoją nakoniec obrocił, kraj zniszczył i ze wszystkich ozdoby i bogactw ogołocił. Umarł Achaz w zaślepieniu swoim roku od stworzenia 3309, przed narodzeniem pańskim 766, panował lat 16.

ACHELOUS, rzeka Grecyi, dzieliła niegdyś Etoliją od Akarnanii. Dziś ma rozmaite nazwiska, Pachicolmo, Aspri.

ACHEM, królestwo w części południowej indyjskiej wyspy Sumatra; ma swego monarchę, który nieraz wojnę z Portugalczykami prowa-

dził. Obywatele religii Mahometanickiej.

ACHERIUS, naród Sycylii, czyni o nim wzmiankę Cicero w oracyach swoich przeciw Werresowi; miasto jego stołeczne niegdyś *Ancrina* nazywało się, teraz *Miranda*.

ACHERON, syn Cerery bogini, według powieści mithologii przemieniony w rzekę otaczającą piekło. Rzeka ta była w Epirze, druga także podobne nazwisko nosząca, niedaleko Neapolu. przewoźnik dusz przez tę rzekę Charon albo Caron, o którym w osobnym artykule.

ACHILLAS, wódz wojsk ostatniego Ptolomeusza króla Egiptu, brata Kleopatry, był przyczyną zdrazieckiego podejścia i śmierci Pompejusza. Zwyciężony nakoniec od Juliusza cesarza, z rozkazu Arsynoi siostry Ptolomeuszowej wskazany na śmierć, życiem niegodziwej zdrady przypłacił.

ACHILLES, Syn Peleusza króla Tessalii i bogini Thetis. Sławi Homer jego dzielność, opiewa zemstę śmierci Patrokla, na Hektorze synu Pryamowym. Cała treść zgoła Iliady na jego gniewie, prześlaniu i zemście zależy. Przed zburzeniem Troii w świątyni Apollina zawołany ten bohater, z rąk zwycięzcy Parysa, ciosu śmiertelnego dostał. Grob jego Alexander wielki, uroczystymi obrządkami ofia-

ra złotey korony uczcił, zazdrozcząc mu w życiu takiego przyjaciela, iakim był Patrokłus, po śmierci takiego wielbiciela iak Homer.

ACHILLEUS i NEREUS, Męczennicy od Piotra świętego ochrzczeni, w prześladowaniu Domicyana męczeńską koronę odebrali.

ACHIMELECH, syn Achitoba, kapłan wielki w Izraelu, zabity od Saula za to, iż Dawida w ucieczce zgłodniałego poświęconym chlebem nakarmił, i dał mu miecz Goliatha w przybytku pańskim zawieszony.

ACHINGER albo **ACHINGIER**, herb, iest wiewiorka czerwona, u której podpierś białe, w złotym polu, w prawą stronę bieży, Achingierow familia niegdyś w Polsce kwitła.

ACHINOAM, małżonka Dawida, matka Ammona, którego Absolon zabić kazał; była z pokolenia Judy.

ACHIOR, wódz Ammonitów w wojску Holoferna, za to, iż cuda prawdziwego Boga wystawiał, obleżonym od Assyryczyków obywatelom miasta Bethulii, wydany. Gdy potym oczywistą pomoc boską ludowi swemu w zabiciu Holoferna daną zobaczył, porzucił bałwochwalstwo i prawym Izraelitą został.

ACHITH, rodzaj winnych latorośli na wyspie Madagaskar; jagody

zwane Woachith. dosławiają wgrudniu, styczniu i lutym.

ACHIROE, bogini wnuczka Marfa, małżonka Sithona, fundowała miasto w Thracyi, któremu dała swoje nazwisko.

ACHIS, król kraju Geth w państwach Filiżyńskich, dwa razy tułającego się Dawida w dom przyjął, i dał mu do mieszkania miasto Siceleg, w którym Dawid rok i cztery miesiące przebywał. Za naleganiem jednak ufilnym starszych narodu Filiżyńskiego przymuszonym był nakoniec Dawida od siebie puścić.

ACHMET I. cesarz Turecki wstąpił na tron po śmierci oycy Mahometa III. Wstępny boiem Siedmiogrodzką ziemię, Wołochy y Moldawią posiadał. Jako zwycięzca wystawił w Stambule meczet nader wspaniały, który dotąd imię jego nosi. Mniey nakoniec szczęśliwy w wojnach, gdy o potężniejszej przeciw nieprzyaciółom wyprawie zamysła, w młodym wieku zszedł z świata.

ACHMET II. syn Ibrahima, cesarz Turecki, panował lat cztery, umarł z frakunku, widząc zewsząd złe skutki zamysłów swoich wojennych, roku 1691, wieku 50.

ACHMET III. syn Mahometa IV. zaczął panowanie od prześladowania chrześcian, iakoz patriarchę narodu Ormianskiego na śmierć wskazał. Karolowi XII. królowi Szwedzkiemu

kiemu schronienia w państwach swoich dopuścił; roku zaś 1710 mocnym go wojskiem wsparł; to nad Pruthem cesarza Piotra tak obarczyło, iż kapitulować musiał; zawarty pokoy 23 lipca z temi kondycjami, iż cesarz Moskiewski dawniej zdobyte fortece Turkom oddał, wszystkie zaś swoje, już od siebie wystawione nad morzem czarnym znieść przyobieczał. Po zawarciu ratyfikacyi od Achmeta III. Azoph Turkom ustąpiony i fortece zajęte według opisu traktatowego. Po ustąpieniu Karola XII. z państw Tureckich Achmet III. wojnę Wenecyanom wypowiedział, Moreę podbił; ale roku 1716 cesarz Karol VI. na pomoc Wenecyanom wojsko swoje posłał, które pod Peterwaradynem sławne zwycięstwo nad Turki otrzymało; wezyr wielki i zięć cesarza na placu legli. W roku 1717 książę Eugeniusz pod Belgradem znowu sławne zwycięstwo nad wojskiem Tureckim otrzymał. Wszystkie te niešťczęścia Achmeta do żądania pokoiu nakłoniły, który nastąpił roku 1718, prowadził jeszcze potem z Persami wojnę Achmet III. ale od Thamas Kulikana wojska jego zwyciężone. Wszystkie te pasmem ciągnące się niešťczęścia tak nakoniec przeciw niemu oburzyły Janćzarow i obywateli Stambułu, iż za przywództwem

niećkiego Padrona, z tronu wzrzucony został roku 1730, umarł w więzieniu roku 1736.

ACHOR, bōżek, którego wzywali Cyreneczycy i inne narody, aby od nich uwolnionemi być mogły.

ACHOURU, rodzaj lauru w Ameryce, który pospolicie nazywają drzewem Indyjskim. Drzeń tego drzewa jest czerwony, wielce zdający do robot snycerskich i stolarskich. Ma owoc nakształt winnych jagod.

ACHRADYNA, nazwisko jednej z pięciu części sławnego miasta Syrakuzy; każda z nich wielkością swoją i wspaniałością budynków wyrównać mogła miastom głównym. Achradyna nad brzegiem morskim położona najozdobniejsza i najmocniejsza od innych była.

ACHIRON, zamek cesarski, nie daleko Nikomedyi w nim Konstantyn wielki życia dokonał.

ACIDALIA, przydomek Wenery, na pamiątkę źródła tego nazwiska iey poświęconego.

ACIERES, nazwisko siekier albo toporow używanych do zabicia bydła; ostrza tych siekier były miedziane.

ACILIA, lex, u Rzymian prawo; za naleganiem Maniusa Aciliusa tribuna ludu, ustanowione, przeznaczone obwarowano, ażeby wysłpek zdradzieństwa *Peculatus* w jednej sessyi odsądzony był. Wolno także było tymże prawem oskarżać

cielowi dowodów, chociaż i z listów partykularnych używać.

ACILIUS, nazwisko zacney familii w Rzymie, chociaż pochodzili z Plebeuszów, z czasem iednak do najwyższych godności w oyczyźnie przypuszczani bywali.

ACILIUS GLABRIO, konsul Rzymski, R. Rż. 562 Antyocha krola Syryi na głowę poraził pod Termopilami. Powrociwszy do Rzymu wystawił świątnicę *Pietati*; w niey potym syn iego posąg oycowski na koniu posłacany złożył.

ACILIUS, autor xiąg, ktore zwano *Annales Aciliani*, po grecku były pisane, ale ie Claudius na łacinski ięzyk przełożył. Tytus Livius i Cicero czynią o nich wzmiankę.

ACINAX, tak się u Scythów nazywał miecz, ktory wystawiali na żyrdzi, czyniąc sobie z niego posąg Marfa.

ACÆNETES, mnisi w Grecyi dla tego tak nazwani, iż w dzień i w nocy na przemiany śpiewali psalmy i hymny. Zwyczaj ten przeniośł się potym do niektórych zachodniego kościoła zakonników. Trwa i dotąd w kościołach osobliwie katedralnych, gdzie psalterz do tego umyślnie wyznaczeni Kapłani nie uśłannie śpiewają.

ACOLYTHUS albo **ACOLATUS**, w ścisłym terminu tłumaczeniu, znaczy człowieka nie wzruszonego. Iest to stopień hierarchii kościelney, nadany klerykom, którzy przezeń do

subdyakonatu przystępują. Obowiązek akolytów iest mieć staranie o światło kościelnym, chlebie, i winie przygotowanym do ofiary.

ACRA, nazwisko części iedney miasta Jeruzalem, w niey pozniejszy czas był ratusz, mieysce złożenia aktów publicznych, pałac Agryppy.

ACRABATHANA, kraina Judei, na pograniczu Idumeyskiego państwa, stołeczne iey miasto Acrabatha, w pokoleniu Manasseffa.

ACRAGALLIDES, narody nadmorskie dawney Grecyi, za to, że kościół Apollina w Delfach zrabowali, ścignęli na siebie wojnę innych narodów Grecyi, ci miasto ich zburzyli, obywatelów zaprzędali w niewolę.

ACKATISMA, tak się u Greków nazywało śniadanie.

ACRATOPHORUS, przydomek Bachusa, oznaczający gust iego, w którym a niefałszowanym winie.

ACRO CERAUNIA, gory Grecyi, zaczynały się w Chreonii, ciągnęły przez Epir aż do kraiu Molossów.

ACROCORYNTHUS, nazwisko cytadeli albo zamku obronnego w Koryncie; ten na wysokiej gorze postawiony, nad samym miastem leżał.

ACRON, krol Ceninów, w czasie założenia Rzymu; tego pod czas bitwy Romulus w osobnym pojedynku zabił, broń zaś iego oddał do świątnicy Jovis Feretrii.

ACROPOLIS, zamek obronny, albo cytadella miasta Athen, niegdys cała

cała osada miasta w nim się zamykała, z czasem powiększona niezmiernie, a Acropolis stał się osobną częścią. Zamek ten osobliwym sposobem oddany i poświęcony był bogini Minerwie. Tam albowiem zwyciężyła Neptuna, gdy z nim spor wiodła o protekcję Athen. Za czasów jeszcze Pauzaniasza pokazywano sławne drzewo oliwy, na rozkaz tej boginy weszłe.

ACROSTICHIS, rodzaj wierszu, w którym pierwsze sylaby litery, tak są ułożone, iż nazwisko lub rzecz, o której autor mówi, same przez się wyrażają. Praca takowych wierszów nie oznacza umysłu tchnącego duchem prawdziwej poczyi.

ACTIA, siostra Juliusza cesarza, żona C. Oktawiusza, icy syn Oktawiusz zwany. Augustus po śmierci wujów objął rządy państwa Rzymskiego. Po śmierci pierwszego męża ponowiła śluby małżeńskie z M. Filipem, z tym miała syna Lucyusza Filippa, którego cesarz Kaligula na śmierć skazał. Umarła Actia za pierwszego konsulatu syna swego Augusta, roku od założenia Rzymu 711.

ACTIO, w prawie Rzymskim termin powszechny znaczący wszystkie procedury prawne.

ACTICA, kraj dawnej Grecji, nazwany, niegdyś także Actea; od imienia jednego z dawnych królów Athenńskich.

ACTIUM, miasto nadmorskie Akarnanii, sławne bitwą wodną między Augustem i Antoniuszem, po której Rzym do referty wolność swoją utracił. Przypadła na dzień 3 Septembra, roku Rz. 723. Na pamiątkę zwycięstwa swego August to miasto rozszerzył, zaludnił, i przyozdobił, igrzyska roczne ustanowił, które zwano Actiensis. Dziś to miasto nazywa się Capofialo, należy do Turków.

ACTIUS, przydomek nadany Apolinowi od Augusta na pamiątkę zwycięstwa pod Actium.

ACTUARI, w wojskach Rzymskich nazywali się ci, do których magazyny należały, i podział prowiantów.

ACTUARIE Naves, rodzaj okrętów miernych i lekkich do biegu.

ACTUS, wymiar gruntów u Rzymian, zawierał w sobie sto dwadzieścia stop.

ACTUS APOSTOLORUM, księga kanoniczna nowego testamentu. napisana greckim językiem przez S. Łukasza. Mniemanie wielu jest, iż ią Sw. Łukasz napisał w lat 62, lub 63 po narodzeniu pańskim, w ten czas gdy byli w Rzymie Apostołowie SS. Piotr i Paweł.

ACUDIA, zwierzę Ameryki północnej, ma dwie plamy koło oczów, dwie w boku, te w nocy światłość wydają.

ACUSILAUS, ieden z naydawniejszych dzieiopisow. Cycero o xiegach iego wspomina, w ktorich genealogie czasow baiecznych, albo rycerskich zawarte były. S. Klemens Alexandryiski twierdzi, iż pisał o siedmiu mędrkach Greckich.

AD.

ADA, małżonka Lamecha, matka Jabela przodka pasterzow, i tych, ktorzy nayspierwsi pod namiotami mieszkać poczęli.

ADA, corka Helona wodza Hetheychykow, zaślubiona Ezawowi synowi Izaaka. Pismo święte mowi, iż Ezau na przekorę oycu, pojął cudzoziemkę.

ADAD, według Makrobiusza, bożek Affryczykow, dawali mu małżonkę *Atargatis* albo *Adargatis*.

ADAGIA, ADAGIUM, przysłowie pospolite. Nazwisko Adagiow bierze się według Skaligera z słow łacińskich, *ad et agor*, to jest: *quod agatur ad aliud significandum*.

ADAGOUS, bożyfcze Frygianow; rozumicią Mithologistowie; iż jest toż samo co u Grekow *Arys*.

ADALBERTUS, patrz *Woyciech*.

ADALIDES, w Hiszpanii urzędnicy sądow woyskowych.

ADALGISIUS, syn Decyderyusza ostatniego krola Lombardow, w Konstantynopolu mieszkanie sobie obrał, i był uczyniony Patrycyuszem w roku 778, rządy miał Greckie-

go woyska w Kalabryi, ale utraciłszy wiele ludzi, ledwie z resztą uiszedł do Konstantynopola, gdzie życia dokonał.

ADAM, pierwszy człowiek, oyciec żyjących. Pismo święte w xiegach rodzaju, obwieszczaiąc wszechmocność i dobroć boską stworzenia człowieka, równie daie poznać niewdzięczność i lekkomyślność iego; kiedy, dawszy się uwieść namowom Ewy towarzyszki swoiey, przestąpił zakaz stwórcy swego; a przeto i siebie i rodzaj ludzki nieszczęśliwym uczynił; utraciłszy przywilej niewinności, stawszy się śmierci podległym i niewolnikiem grzechu. Żył Adam w pracy i pokucie lat 930.

Różne były zdania autorow o tym powszechnym oycu rodzaju ludzkiego. Twierdzili niektorzy, iż miał doskonałą wiadomość wszytskich nauk i kunsztow; Rabini upewniali, iż był z natury obrzezanym; Manasses i Maymonides piszą, iż był z początku stworzonym w oboiey płci, i tych rozłączenie wydało na świat Ewę; byli tacy, ktorzy twierdzili, iż był olbrzymem. Grecy i wschodni kościoł, uroczystość iego obchodzą 19 grudnia, w martyrologiach zachodnich, pamiątka iego 24 tegoż miesiąca, w wigilią świąt bożego narodzenia. Niektorzy z Rabinow udają, iż Adam napisał był iednę xieęgę

xięgę o Bogu, drugą o stworzeniu świata, i że obydwie, iako też xięgi Setha i Enocha znalazł Abraham w grobie Adamowym. Ale ani pismo boże, ani dziecie narodu żydowskiego o tym wzmianki nie czynią, Rabinom zaś bayki pisać rzecz nader zwyczajna. Ze Adam pochowany był na gorze Kalwaryi, wielu było mniemanie, ale S. Hieronim wyraźnie się temu sprzeciwia, gdy mówi w komentarzu na Rozdz. XVII. Ewangelii S. Matheusza: *Favorabilis opinio & mulcens aurem populi, nec tamen vera.*

ADAM, kanonik kościoła Breneńskiego w roku 1070, pisał historią kościelną, w ktorej wyraża pierwiastki nawrocenia krajow pułnocnych. Kardynał Baroniusz rzetelność iego chwali.

ADAM, de Marysco Angielczyk zakon S. Franciszka zwany Doctor illustratus; pisał xiąg wiele w materiach theologicznych.

ADAM, nazwiskiem Orleton Angielczyk, radzącym się go o zaboystwo Edwarda II krola, miał dać tę sławną ale nie godziwą w obojętności odpowiedz: *Edwardum regem occidere nolite timere, bonum est.* Punkt wyżej lub niżej położony radzi zabić albo zachować.

ADAMITÆ, Adamczykowie, S. Epifaniusz wspomina o tych kacerzach, i dodaje, iż na wszystkie rozpuły i niegodziwości wylani

byli. S. Ireneusz mieni ich być naśladowcami błędow Bazylideśa i Karpokracyusza. Rozpułne to i sprofne kacerstwo, odnowione było w XII. wieku przez Tandema, albo Tanchelina. Zaś w XV. przez Pikarda, o ktorym na swoim miejscu będzie wzmianka. Patrz *Tandem. Tanchelin. Pikard.*

ADAMS-PIK, gora Adamowa, na gorze Ceylan, ma mieć dwie mile tamteysze wysokości. Obywatele kraiu mieniają ją być świętą i pielgrzymstwa do niey odprawują. Przy samym wierchołku tak ma być przykrą, iż po łańcuchach umyślnie zawieszonych windować się pielgrzymi muszą. Twierdzą ci, iż ma się tam znajdować kamień w ktorym stopa ludzka wyryta, tę rozumieją być Adama, zostawioną na znak i pamiątkę wieczną, gdy do nieba wstępował.

ADAR, miesiąc roku Zyduwskiego. Zawiera w sobie dni 29, przypada w pośród lutego i marca. Dzień trzeci, rocznicą jest poświęcenia kościoła, albo raczy dokóńczenia onego, za staraniem Aggeusza i Zacharyasza. Siodmego dnia post, rocznica śmierci Moyżesza. Trzynastego, post Esthery, rocznica zwycięstwa nad Nikanorem. Czternastego, uroczystość Phurim albo losow, ponieważ w ten dzień rzucony był los od Amana na zgładzenie żydow. Piętnastego uroczystość

stość wybawienia ludu za pośrednictwem Esthery. Dwudziestego piątego, pamiątka króla Jechoniasza.

ADARKONIM, moneta, o której wzmianka w piśmie świętym, była złota. Twierdzą niektórzy tłumacze, iż to była moneta złota Perska od ich królów stemplu zwana Darica.

ADARGATIS, według Makrobiusza bogini Asyryjczyków.

ADASPIL, naród według świadectwa Justyna podbity przez Alexandra wielkiego, żadnej inżey wzmianki o nich nie ma.

ADDA, rzeka we Włoszech, nazywała się przedtym *Addua*, *Abdua*, *Adua*; Klaudyan o niej mówi:

Adua quo scissas spumoflor incitat undas.

Jey źródło jest w kraju Gryzonów. Niemcy ją zowią *Wemzerloch* wpada na koniec w rzekę Po, niedaleko miasta Kremony.

ADDAD, ziele w Numidyi, którego korzeń najziadliwszą jest trucizną.

ADDEPHAGIA, w Sycylii bożyście obżarstwa, Herkules miał także przydomek.

ADDEPHAGUS, wieloiadny, Buphagas wołodzka.

ADDICERE, termin u Rzymian zażywany do wrożeń, znać pomyślność, *Refragari* przeciwność.

ADDICII, nazywali się u Rzymian dłużnicy, którzy nie mogą w wyzna-

czonym czasie kwoty winney zapłacić, stawali się niewolnikami tych, od których dług zaciągali. Prawo to okrutne odmienione było w czasie; majątność tylko dłużnika odpowiadała za dług, osoba zaś była wolna.

ADDICTIO, nabycie urzędowe rzeczy przedayney u Rzymian, czyli przez dekret Pretora, czyli przez większość ceny na *taxie* publiczney.

ADDISSON (Lancellotus) Angielski, xięgi jego w języku Angielskim. Życie Mahometa — Stan teraźniejszy narodu Żydowskiego i niektóre uwagi nad Talmudem — o sposobie nauki Chrześcijańskiej — opisanie dzieiow miasta Tanger — historia kacerstw przeciw bóstwu Chrystusowemu — sposób modlenia się pożytecznego.

ADDISSON, (Józef) syn przeszłego ieden z najslawniejszych mędrców i pisarzy Angielskich, urodził się w roku 1672. Wyborne przymioty tego wielkiego męża nie tylko się wydawały w pisaniu xiąg; służył oyczyźnie swoiey pożytecznie, w nadgodę prac sekretarzem stanu na koniec uczyniony; urząd ten dwoma laty przed śmiercią dla sił niesposobnych dobrowolnie z siebie złożył. Umarł roku 1719. Pisał xięgi następujące: *Poemata Latina* — Zbiór wierszów, językiem oyczytym — *Katon*, tragedia — *Rozamonda*, opera —

Wolny

Wolny poddany — Opisanie krajów Włoskich — Część wielka dykturów w Spektatorze, i w innych peryodycznych pismach.

ADEL, królestwo w Afryce, nazywa się także Zeyla, graniczy z krajem Abissynów; religii Mahometańskiej.

ADELAYDA (św.) córka Rudolfa króla Burgundii, żona Lotharyusza, króla Włoskiego: owdowiawszy w roku 19 wieku swego od Berengaryusza, następcy męża na królestwo, w ścisłym więzieniu trzymała była; wyszedłszy na wolność, udała się do Ottona króla Germanii, który ją za żonę wziął, i ten potem cesarzem został, a sławnymi dziełami sprawiedliwie na tytuł wielkiego zasłużył. Przeżyła męża i syna cesarzów, a doczekawszy się cesarzem wnuka Ottona III, uspokoiwszy przytomnością swoją bunt przeciw synowcowi w Burgundyi wzniecone, gdy się do Niemiec wraca, w klasztorze Geltruskim dokonała chwalebego życia swego roku 999, wieku 69.

ADELPHI, albo bracia z greckiego, tytuł iedney komedyi Terencyusza, graney na pogrzebie L. Emiliusza Pawła.

ADEN, miasto Arabii szczęśliwey, nad morzem czerwonym niedaleko ciąsniny Babel-mandel.

ADEODATUS papież, Rzymianin, następca Witalisa. Rządził kościo-

łem przykładowie, i z wielką roztropnością. Umarł roku 676. Siedział na stolicy Sw. Piotra lat 5, miesięcy 2.

ADEONA, bogini, ktorey wzywali wieżdżając z domu w podróż.

ADEPTI, tak się nazywali ci, którzy trawili życie nad szukaniem sposobu robienia złota; to nazwisko oznaczało doyscie nieiaki sposób, do uiszczenia wielkiego dzieła nie w istocie ale w rozbuiatey imaginacyi zawartego.

ADERBIGIAN albo ADERBIDZIAN, prowincya królestwa Perskiego teraznieyszego. Według powieści niektórych autorów w tamtych okolicach osiadł był Aram, syn Semma, wnuk Noego. Persowie twierdzą, iż w tym kraju Zoroaster najpierwsze obrządki na cześć ognia odprawiał i postanowił.

ADHA, uroczystość Turecka, przypadająca na końcu ich roku. W ten dzień w Mece z osobliwemi obrządki zabijają baranka na ofiarę, co wszczegulności każdemu z pielgrzymów czynić się godzi, niegdzie indziej iednak ofiara ta, tylko w samey Mece odprawiać się może.

ADHERBAL, wódz Karthagiński, w czasie pierwszej wojny Puniczney, Klodyusza konsula Rzymskiego nad brzegami Sycylii zwyciężywszy, 83 okrętów Rzymskich zabrał.

ADHERHOLD, w książce Niemieckim językiem opisał Prusy całe R. 1704.

ADIABENA, kraj Asyryi, tak nazwany od rzeki Adiaba, która przezeń płynie. Według Strabona kraj miał najprzód własnych swoich królów. Z innemi wschodniemi, i to państwo od Rzymian zawoiewane, co znać z Numizmatów Trajana i Septymiusza Sewera cesarzów, ostatni z nich tytułował się, Parthicus, Arabicus, Adiabenicus. Dziś ten kraj raz Persów, drugi raz Turków według okoliczności za panów uznać, mieszkańcy jego nazywają się Kardy albo Kardes.

ADJECTIVUS, termin Grammatyki, biorący etymologią od słowa adjectus, przydatkowy towarzyszyć zwykł słowom i nazwiskom.

ADIGA ATHESIS, rzeka Włoska, wychodzi z Alpów; płynie przez Trydent, Tyrol i państwa Weneckie, wpada nakoniec w morze Adryatyckie.

ADJUTRIX, nazwisko iednego Rzymskiego pułku albo legii, każda albowiem miała swoje właściwe.

ADMINISTRACYA, termin prawny, znaczący sprawowanie interesów, albo człowieka iakiego w szczególności, albo całego zgromadzenia. Wielorakie rodzaje tego sprawowania są, według okoliczności dla których sprawca, albo od osoby partykularney, albo od zwierzchności wyznaczony jest.

ADOD, bōżek u Fenicyanów, w Sanchoniatonie królem wszystkich bōżyszcz mianowany.

ADONAI, w Hebrayskim języku nazwisko bōskie, znaczy Pana. Zydzi, nie chcąc przez respekt mówić Jehovah, tego wyrażenia natychmiast, mówiąc o Bogu, zażywali.

ADONIAS, Syn Dawida, za życia iedynego oycowskiego chciał wstąpić na tron, ale Dawid sprzeciwił się zachwałym jego zamiśłom, i natychmiast mianował następcą swoim Salomona. Po śmierci Dawida przez Betsabę prosił Salomona, aby mógł wziąć za żonę Abisag Sunamitkę, która w starości służyła Dawidowi, czym tak się uraził Salomon, iż zabić kazał Adoniafza Banaiafowi wodzowi wojska nadwornego. Stało się to roku od stworzenia 3021 przed narodzeniem pańskim 1014.

ADONIBEZEK, król Chananeyski zwyciężony od Izraelitów, gdy mu z rozkazu Jozuego palce u rąk i nog obcinano, uznał nad sobą sprawiedliwą zemstę bōską, mówiąc: uczyniłem toż samo siedmiudziesiąt królom, którzy odrobin słołumego pożywać musieli, teraz mi sprawiedliwość bōża oddać to, com ja drugim uczynił.

ADONIRAM, urzędnik Salomona nad odbieranie podatków, był oprócz tego przełożonym nad 30000 robotni-

botników, których sam monarcha w góry Libańskie posyłał dla ścinania cedrów.

ADONIS, syn Cyniry króla Cypru, kochanek Wenery; z niezmiernym tęczy boginy żalem na polowaniu od dzika zginął. Na pamiątkę tak żałosnego przypadku, ustanowiona była u pogan uroczystość żałobna, o której i w piśmie świętym wspomina Ezechiel prorok w rozdziale osmym pod imieniem Salambona: czynili Syrycyzowie podobne obchody Adonifowi. Lamprydyusz o cesarzu Heliogabalu tak pisze: *Salambonem etiam omni planctu & iactatione Syriaci cultus exhibuit.*

ADOPTIO, Adopcya, termin iurydyczny, znaczący przysposobienie za syna obrządkiem prawnym, dziecięcia z innej rodziny. Adopcya tym się różni ab adrogatione; że przez Adopcya przybierał się syn z innej rodziny, pod władzą ojca zostający, a zatyń za jego zezwoleniem. Zaś per Adrogationem przybierał się za syna człowiek wolny od takowej władzy, to jest: *sui iuris*. Adopcya u Rzymian czyniła się w obecności ludu. Nayprzód jeżeli żył oyciec adoptować się mającego, pytany był urzędowniczo, czyli pozwala na adopcya syna swego, y przeto zrzeka się władzy ojcowskiej, którą ma nad nim? gdy zezwolił, następował Akt sam,

przed którym urzędnik Publiusz do ludu mówił: *Velitis, jubeatis uti N.N. filio tam lege jureque filius sibi fiet, quam si ex eo patre matreque familias ejus natus esset utique ei vitæ necisque in eum potestas fiet: uti pariundo filio. Hoc ita ut dixi, ita vos Quirites rogo.*

Kondycje adopcyi istotne były; aby adoptujący nie miał dzieci i był bez nadziei płodu. Adopcya aby była takowa, żeby w niczym czci i sławie adoptującego i adoptowanego nie szkodziła.

W dalszych czasach cesarze Rzymscy i niewiaśtom bezdzietnym pozwalali czynić adopcya, czego jest przykład w wyroku cesarzów Dyoklecjana i Maximiana w prawie dotąd cytowanym: odpis obywatelce Rzymskiej jest takowy: *Quoniam in solatium amissorum tuorum filiorum cupis privignum tuum vicem legitime sobolis obtinere, annuimus votis tuis & eum perinde ac si ex te genitum, ad vicem naturalis legitimeque filii habere permittimus. Impp. Diocl. & Maxim. aa.* U Izraelitów żeby miała być w używaniu adopcya na podobieństwo Rzymskiej, ani ich księgi prawne, ani historia tego nie dowodzi. Przyzwolił Jakob patriarcha na syny Jozefa a wnuki swoje Ephraima i Manasseffa, włożył je w liczbę synów, ale wyłączył ich ojca Jozefa; był to więc tylko rodzaj substytucyi

cyi, przez którą miał synów Jozefowych powiększył. Drugi rodzaj niby adopcyi u żydów był obowiązkiem brat żonę brata po bezdzietnie zeszłym bracie. Córka Faraonowa przybrała Mojżesza. U Greków prawa Solona w Athenach pozwalały adopcyi z niektórymi warunkami, iako to : iż niewiaśły i niewolnicy przywileju tego zażywać nie mogli ; adoptujący przynajmniej czternastu laty od adoptowanego starszym być musiał ; ten zaś nie mógł mieć więcej nad lat dwadzieścia. Niewdzięcznik od praw i prerogatyw adopcyi swojej odpadał. Adoptujący, małżeństwa już więcej zawierać nie mógł. Był jeszcze w starożytności rodzaj ieden adopcyi, gdy miała, lub stan państwa honor ten osobie prywatney uczynić chciały. Lucyan czyni wzmiankę o pewnym młodzieńcu, którego za syna miało sobie przybraćo : *Speciosus adolescens inter suos principalis, quem filium publicum omnis sibi civitas cooptavit*. Podobny honor potkał Katarzynę Cornaro, królową potym Cypru, którą Rzeczpospolita Wenecka za córkę przybrała.

Nasze ordynacye i maioraty, wkładające na possessora choć inney familii, herb i nazwisko w rodzaj adopcyi nieiakiey wchodzą. U Turków adopcyja jest w używaniu, obrządek iey, iż syn przybrany,

przez kofzulę przybierającego oycę w przytomności urzędu i świadków przechodzi. Takowi synowie nazywają się u nich *Abielogli*.

ADOR, tak się w Rzymie nazywały placki z mąki, wody i soli. Numa Pompiliusz kazał je piec na cześć Bogów, i czas robienia onych był uroczystością, którą zwali *Fornacalia*.

ADORACYA, cześć nayspokorniejsza, którą ludzie Bogu wyrządzać zwykli powierzchownym ułożeniem. Rzymianie na znak adoracyi przykładali ręce do ust. Adoracyi sposoby wielorakie według zwyczajów narodów, schyleniem ciała, przyklękaniem, leżeniem na ziemi. Cesarze niektorzy Rzymscy chcąc naśladować dumę wschodnich monarchów, kazali się adorować; od czego iaki miał wstępn Alexander Severus, znać z słów iego w Lamprydyusza : *Dii prohibeant (mówił) ut quisquam ingenuorum pedibus meis osculum figat*. Częstośkroć w piśmie świętym słowo adoracya, za osobliwsze uczczenie położone jest : iak naprzykład : wdowa Sunamitka, ktorej syna wskrzesił Elizeusz : *corruit ad pedes eius et adoravit eum*. W ścisłym więc tylko tłumaczeniu adoracya, mowią Theologowie : *Est cultus Latriæ*, cześć Bogu należąca.

ADRAMELECH, bożyszcze, na cześć którego Asyryjczycy i Samarytani

rytani własne dzieci zabijać nie wzdrygali się; taka jest dzielność zabobonności!

ADRANUS, bożyłcze, niegdyś adorowane osobliwzemi obrządki w Sycylii.

ADRAOSTATA, nazwisko roku w Kappadocyi, zaczynał się 10 lutego.

ADRASTUS, filozof sekty Perypatetyków, pisał trzy księgi o harmonii, które się znajdują w bibliotheca Watykańskiej.

ADREUS, bóg, mający pieczę o zbożu dochodzącym.

ADRESTÆ, narody w Indyach; to tylko o nich wiedzieć można, iż poddali się Alexandrowi wielkiemu.

ADRA, miasto Włoskie, niedaleko morza, któremu dało swoje nazwisko.

ADRIATICUM Mare, morze Adryatyckie niegdyś zwało się Sinus Illiricus. Chociaż wielu monarchów nad jego brzegami ma swoje państwa, Wenecyanie przecież sami zażyczyli sobie własności jego, na fundamencie zeznania Alexandra III. papieża, i ztąd zwyczaj sławnych w dzień Wniebowstąpienia pańskiego zaślubin: wrzucając w nie Doża pierścień złoty, mówi: „Zaślubiam cię morze, „na znak wiecznego i trwałego „nad tobą panowania.”

ADRYAN I. papież, świętobliwością życia, doskonałością przymiotów, roztropnością rządów swoich wiel-

ce wsławiony, wstąpił na stolicę Rzymską po Stefanie III. roku 772. Był urodzenia zacnego, według świadectwa pisarzy tamtego wieku. Prześladowaniem Dezyderyusza króla Longobardów, długo wraz z ludem Rzymskim martwiony, wezwał na pomoc Karola wielkiego na ten czas króla Franków. Opisał kronikarze dzieła tego wielkiego monarchy a przezeń upadek państwa Longobardów. Potwierdził ten monarcha dawne przywileje kościoła Rzymskiego, i nowymi go dobrodziejstwami obdarzył wspaniale. Gdy kacerstwo Obrazoborców wraz się bardziey wzmacniać i szereg poczyniło, oparł się im skutecznie Adryan. Rzym ozdobnemi fabrykami przyozdobiwszy, wprowadził karność w duchowieństwo, pełen lat i zasług, syt sławy zasnął w Panu, siedząc na stolicy lat 23, miesięcy 10, dni 17.

Zył w ścisłej przyjaźni z Adryanem Karol wielki cesarz, i dotąd dają się widzieć wiersze od niego napisane w kościele Sw. Piotra na Watykanie:

Nomina jungo simul titulis clarissimis nostra.

Hadrianus, Carolus Rex ego tuoque Pater.

Quisque legas versus, devoto pectore supplex

Amborum mihi, dic miserere DEUS.

ADRYAN II, papież Rzymianin, obrany po śmierci Mikołaja I. dwakroć pierwey papieżstwa przyjąć niechciał gwałtem prawie za trzecim razem przymuszony. Za niego książę Spoleto mieszał częstemi buntami spokoynność kraiową. Na koncylium Rzymskim błędy Focyusza patriarchy Konstantynopolitańskiego potępił. Posłów swoich na zbor powszechny Konstantynopolitański wyprawił, i akta tego zboru potwierdził. Umarł roku 872, pięć lat siedział na stolicy Rzymskiej.

ADRYAN III, Rzymianin, nastąpił po Marynie albo Marcynie II. z Bazylim cesarzem Greckim utrzymującym błędy Focyusza, wielkie miał zatargi. Umarł roku 885, siedział na stolicy rok 1, miesiący 3, dni 19.

ADRYAN IV, papież, rodem z Anglii, z kanonika Laterańskiego na kardynałstwo, daley na papieżstwo wyniesiony. Bunt Rzymianow, kacerstwo Arnalda z Brescii trzymających uśmierzył. Wszczęte dawniey kłotnie z Gwilhelmem krolewem Sycylii, z zyskiem stolicy swojej zakończył. Miał także zatargi z Fryderykiem cesarzem, widząc Rzymianow powtore do bunru skłaniających się, schronił się do miasta Anagnii i tam w krotce żywota dokonał roku 1159, rządził kościołem lat 4, miesiący 8, dni 29.

ADRYAN V, Genuńczyk, po śmierci Innocentego V, obrany papie-

żem roku 1276. 12 Julii; ale przed koronacją swoją umarł, w dni 39 po elekcyi.

ADRYAN VI, papież, Holender, urodził się w Utrechcie roku 1459. w Lowanium zostawszy doktorem, z wielką sławą szkoł uczył, z tamtąd wzięty do dworu cesarza Maksymiliana był nauczycielem jego wnuka Karola V. Nadgradzając mu sowiec podjęte prace w edukacyi wdzięczny uczeń, dopomógł mu do wyniesienia na urząd kardynałski, mianował arcybiskupem Saragossy, i w niebytności swojej Vice-Regem Hiszpanii ogłosił; w krotce lubo nieprzytomny w Rzymie, i owszem nigdy przedtym we Włoszech niebędący za usilnym staraniem Karola V. cesarza na katedrę Sw. Piotra wstąpił. Niedługo tak pobożnym i rozstropnym papieżem cieszył się kościół boży; w rok albowiem 8 miesiący i dni 6 po wyniesieniu swoim świat pożegnał. Roku 1523 kardynał Pallavicinus bardziey po ministrowsku, niżli iak kapłanowi przysłało, dał o nim zdanie swoje, gdy twierdził: że był dobrym duchownym, ale miernym papieżem. Zapatrując się na krotkie Adryana panowanie sprawiedliwiey trzymać należy, iż tamten wiek nie był go godzien. Jak zaś ten pobożny papież mierzył się światowością wyświadcza nadgro-

nadgrobek od niegoż samego napisany :

Hadrianus VI. hic situs est, qui nihil sibi infelicius in vita, quam quod imperasset, duxit.

ADRYAN, (Ælius Hadrianus) cesarz Rzymski, synowiec Traiana, od niego potym za syna przysposobiony, po śmierci oycy naywyższe rządy państwa Rzymskiego objął. Cesarz ten większą część panowania swojego na obieżdżaniu prowincyi państw swoich strawił. Żydów zbuntowanych uskromił, i na mieyscu dawnego Jeruzalem, nowe miasto od swego nazwiska przezwane wystawić kazał: żeby zaś żydów od tey nowy osady odstręczył; kazał na bramach postawiać rytu z kamienia wieprze. Sarmatów w dzieraiących się w granice państw Rzymskich pokromił. Naywiększą mu u poddanych sprawiła miłość ta akcyja, gdy wszystkie długi poddanych, skarbowi publiczemu należące, darował; i żeby od ktorego z następcom nie byli do oddania przyciśnieni, karty oryginalne i Regestra w obecności zgromadzonego ludu na rynku spalić kazał. Jest do tych czas pamiątka tey sławney szczodrośliwości w Numizmatach, na których wyobrażony ten cesarz, sam palący rejestra publicznie, i karty obywatelów; na drugiey zaś stronie napis takowy; *Reliqua vetera HS. Novius mill.*

Abolita. W naukach był biegłym, i ludzi uczonych szanował, sam pisał wiersze łacińskie i greckie; mamy dotąd odpowiedź iego Florusowi, ten był napisał :

Ego nolo Cæsar esse;

Ambulare per Britanos,

Scythicas pati pruinas.

Cesarz natychmiast posłał mu swoje wiersze :

Ego nolo Florus esse;

Ambulare per tabernas,

Latitare per popinas,

Calices pati rotundos.

Na śmiertelney już będąc pościeli, napisał te wierszyki do duszy swoiey :

Animula, vagula, blandula,

Hospes comesque corporis,

Quæ nunc abibis in loca

Pallidula, rigida, nudata

Nec, ut soles, dabis jocos.

Umarł 10 lipca, roku pańskiego 138, wieku 62 panowania 20.

ADRIANISTÆ, kacerze wzmiankowani od Theodoretę pifarza kościelnego; ten, ich pierwiastki wywodzi od Szymona czarnoxięznika. Uczniowie Adryana Hamstedyusza w wieku XVI. Adryanistami także nazwani byli. Szerzyło się przez czas nieiaki to kacerstwo w Hollandii i Anglii, w niewielu rzeczach różnili się od Anabaptystów.

ADROGATIO, rodzaj adopcyi, z tą tylko dystrynkcyą, iż z większemi się

się odprawiał niżeli adopcyja ob-
rządkami; przyśposobiony zaś tym
sposobem za syna nie w samym
akcie, ale dawniej iezeli żył oy-
ciec uwolniony, albo iak prawo
Rzymskie opiewa emancipatus być
musał. (vide *Adoptio*.)

ADRU META, miasto dawne w Afryce
było stołeczne prowincyi Bizance-
na, dziś się nazywa : *Hama metba*.

ADVERBIUM, termin grammatyki skła-
dający się z prepozycyi łacińskiej
ad i słowa *verbum*. Adverbium
kładzie się koło słow, i przydaie
im okoliczność lub modyficacyą.

ADVENTITIA BONA, w prawie nazy-
wają się rzeczy przynależące ma-
jętność przez dorobek i industryą.
Dobra zaś po rodzicach spadłe,
lub przez sukcesyą po krewnych
beneficiô maiorum przychodzące,
nazywa toż prawo : *Bona Pro-
fectitia*.

ADVOCATUS, słowo złożone z pre-
pozycyi łacińskiej *Ad* i słowa *vo-
care*. Tak się nazywali u Rzymian,
i dotąd ieszcze nazywają patrono-
wie stawiający u sądu; z tą iednak
różnicą : iż terazniejszy są opowie-
daczami od sron, dawni zaś byli
tylko przyjaciele, powinowaci,
ktorzynie wymową, ale prozbami,
i kredytem wspomagali obżalo-
wanych.

ADVOCATUS FISCİ, tak się nazywał
połstanowiony od Adryana cesarza
urzędnik, który miał dozór w

sprawach, gdy szło o skarb ce-
sarzski.

ADVOCATUS CONSISTORIALIS, w
Rzymie; iest ich teraz w Rzymie
dwunastu, stawiają u sądow w spra-
wach beneficjalnych.

ADVOCATI ECCLESİARUM bywali,
ktorym obrona praw kościołow
poruczona była.

ADWENT, iest czas roku od pierwia-
stkow kościoła Chrześcijańskiego
połstanowiony, poprzedzający świę-
to narodzenia zbawiciela, dla roz-
pamiętywania i godnego przygoto-
wania na obchodzenie tey wielkiej
uroczystości. Nabożeństwo czasu
tego różnie po różnych stronach
było zachowane; czyli to na po-
stach, czyli na szczególniejszych
modlitwach. U nas w Polsce
oznacza się adwent *Roratami*, to
iest mszą przed wschodem słońca
odprawianą, w ktorej introit od
słowa tego *Rorate* zaczyna się. Kray
nasz, szanując zawsze z pobożnością
zwyczaje starożytne, dochował i
ten, na który patrzymy : że pod
czas tey mszy stawiają siedm świec
gorejących na ołtarzu. Coby to było
za symbolum tajemnicy, nie uczą
nas dawne rytuały kościołow; *Lon-
ginus in agenda veteri* przywodzi;
iż Bzovius i Nekielius opisałi przy-
czynę tego nabożeństwa następują-
cym wywodem : iako ten obrządek
naypierwey się zaczął za Bolesława
wstydliwego, a potym wznowiony
od

od Przemysław, z tego pobożnego powodu: że na przyście Chrystu-
fowe iako sędziego na sąd ostateczny,
trzeba się z wiarą iak świecą stawiać:
*Sint lucernæ ardentes in manibus
vestris*; a ztąd rozważenia siedmiu
stanów w narodzie zawartych, z nich
tedy gotowość swoją na ten sąd
boży tym sposobem oświadczano
przy zaczynających się mszy rorato-
wey. Przychodził król do ołtarza
z świecą zapaloną, i tę na najwyż-
szym lichtarzu w środku ośadzał,
mówiąc: *Gotowy jestem na sąd
boży*. Drugą, pierwszy biskup na
poboczny lichtarz wstawiał z wy-
mowieniem słów tychże; trzecią
senator, czwartą ziemianin; piątą
wojskowy; szóstą mieszczanin;
siódmą rolnik; każdy z wymo-
wianiem tej słowney ofiary. Czyli zaś
stawianie siedmiu świec
na ołtarzu pod czas roratów, wzię-
ło początek z cytowanej tradycyi;
czyli z wyobrażenia tego, co czytamy
w obawieniach św. Jana: *Vidi
in medio septem candelabrorum au-
reorum similem filio hominis* &c.
Ap. c. 1. v. 13. czyli nakoniec z ana-
logii i. przytóżowania do lekcýow
adwentowych, zebranych z tych
proroków, którzy wyraźniej przy-
ście Mesjasza przepowiadali; a
wszczegulności, z proroctwa Da-
niela czas przyścia tego wyznacza-
jącego przez siedm dzieśiątków ty-
godni, tak dalece, że dzień uro-

czyśności narodzenia Chrystusa
kończy czytanie tych proroctw w
kościelach; zgoda, iakożkolwiek ce-
remonia ta może być explikowa-
na, w niedostatku wiadomości z
dawnych dziejów, uznajemy iednak,
że nam jest podana od dawnych
czasów, i musiała być założona na
pobożnych wiary tajemnicach.

ADYRMACHIDES, narody w Libyi,
Ptolomeusz ich osady kładzie nie
daleko powiatu Ammonianów.

ADYTUM, albo miejsce święte, na-
zywano je także *Penetræle*, *Sacra-
rium*, *Opisthodomos* u Greków, tam
się osobom świeckim dawniej
wchodzić nie godziło. W koście-
le Salomonowym *Sancta Sanctorum*
było miejsce złożenia arki przy-
mierza, tam nikt, oprócz kapła-
na najwyższego nie wchodził, i
temu raz tylko w rok wchodzić się
tam godziło.

Æ. (patrz EA.)

ÆDES, u Rzymian nie zawsze ozna-
czały budynki mieszkalne; dawano
to nazwisko bałwochwalnicom po-
mniejszym, które od augurów
nie były poświęcone, i ztąd czy-
tamy: *Ædes Fortunæ, Herculis,
Saturni* &c. Dla czego Ædes
zwano także domy mieszkalne, daie
przyczynę ieden z autorów da-
wnych: *Potest enim fieri, ut ædes
ad edendum in eis, ut cænacula ad
cænandam primò sint factæ.*

ÆDITUUS, nazwisko złożone z słów *ades tueri*, oznaczało strażników kościelnych. W dawnym Rzymie najsławniejszym obywatelom straż świątynie dawano, w dawnej jednej inskrypcji dotąd czytanej, iż C. Cicurinus Asiaticus był strażnikiem świątynicy Sylwana, która się zwała *Littoralis*; i ten urząd piastował przez lat 16. *Ædituavit ann. XVI.*

ÆLIA lex, Æliusza Tuberona Tribuna prawo, które roku Rz. 559 dwie osady Rzymskie jedną w kraju Bruttjanów, drugą w powiecie Turynom stanowiło.

ÆLIA LEX, o którym często wspomina Cycero: Prawo to rozkazywało, aby przed każdym zgromadzeniem ludu Rzymskiego wieść zby z lotu ptasiego czynione były.

ÆLIA SENTIA LEX, prawo ustanowione w Rzymie roku od zał. 756 przez konsulów Celiusza i Sentiusza. Uwalniało z niewoli tych, którzy na torturach do niczego się nie przyznawali; albo na igrzyskach zwierzętom porzuceni śmierci uflali, tacy potem nie zaszczycali się obywatelstwem Rzymskim, ale zwani byli *Dedititii*. Ustanowiło także to prawo, iż niepierwej, aż po trzydziestu lat wieku, niewolnikowi dać wolność godziło się, ani obywatel mógł uwalniać przed lat 20 wieku. Niewolnik choćby po ośwobodzeniu był tylko *Dedititius*,

gdyż przez testament mianowany był od pana fortuny dziedzicem, pozyskiwał tym samym obywatelstwo Rzymskie. Patronus nie mający starania o wyzwolenie, tracił prawo patronatus.

ÆLIANUM jus, zbiór praw Sexta Æliusza uczyniony.

ÆMILIA Tribus, pokolenie Rzymskie od rodziny Æmiliuszów, w nim zawartej, tak przezwane.

ÆMILIA lex, prawo ustanowione roku Rz. 321 przez Mamercusa Æmiliusza dyktatora, skróciło czas sprawowania urzędu cenzorów, od lat pięciu do ośmiu miesięcy.

ÆMILIA LEX, przez Æmiliusza Lepida podane prawo, zbytki biesiad obarczało.

Æou, według dawnych powieści Fenicyan, było nazwisko najpierwszej *Niewiaśły*.

ÆQUATOR, patrz *Æquator*.

ÆQUINOCTIUM, patrz *Æquinoctium*.

ÆQUIVOCUM, patrz *Æquivocum*.

ÆERIUS, kapłan z początku zawikłany był w błędach Aryusza, ale dalej rozpościerając swoje własne, stał się jeszcze gorszym od mistrza swego. Trzymał, iż modlitwy za umarłych nie były potrzebne; między stanem kapłańskim a biskupim żadnej różnicy nie kładł; posty od kościoła nakazane, nazywał zabobonnością. Zyl około roku pańskiego 340.

ÆRES bóstwo, fabryk mennicznych, wyrażali go z wagami w ręku, na znak sprawiedliwej miary, która w monetach być powinna.

ÆRIA, przydomek Junony, oznaczający jej władzę nad powietrzem.

AERIAS, król Cypru, wystawił w mieście Paphos świątnię na cześć Wenerę.

AEROMANCYA, sposób wieszczby przez zapatrywanie się na rozmaite skutki powietrza.

AETIUS, kacerz sekty Aryańskiej, wielu kłotni i prześladowań wiernych był przyczyną za panowania Konstancyusza i Valensa cesarzów. Umarł w Carogrodzie roku 367.

AETIUS, jeden z najslawniejszych bohaterów V. wieku, pierwiastki młodości swojej strawił na dworze Alaryka króla Gotów. W dalszym czasie, zostawszy wodzem wojsk Walentyniana III. cesarza, obrońcą był państwa Rzymskiego przeciw napadom rozmaitych dzikich narodów. Z iaką sławą swoją, a pożytkiem państw zachodnich, wojny rozmaite prowadził, dziećmi wieków tamtych dostatecznie opowiadać; nam dość namienić, iż dla heroiczych czynów zyskał przydomek obrońcy oyczyzny. Pełen sławy i dzieł bohatyrskich, życie uwieńczył ku schyłkowi zwycięstwem nad Attylą w polach Mooryaku; ale ten, który nieprzyjaciół państwa Rzymskiego pokonał,

swoich zwyciężyć nie mógł; z ich albowiem namowy własną ręką Walentyniana, którego na tronie utrzymał, zabity.

AEROLOGIA, nauka o powietrzu, i jego rozmaitych własnościach.

Æs, albo **ÆSCULANUS**, bóg rozmaitego rodzaju monet.

Æs GRAVE, miedź ważna, to wyrażenie częstokroć znaydować się zwykło w dawnych pisarzach. T. Liviusz w księgach swoich wyraża, iako M. Posthumiusz wskazany był, na zapłacenie do skarbu publicznego dzieścię tysięcy grzywien miedzi ciężkiej. Różne są tego tekstu tłumaczenia, to zdać się być naywłaściwsze, iż miedź ciężka, była wyrażeniem oznaczającym dawny kurs miedzianey monety, której as albo grosz w pierwiastkach, miał w sobie dwanaście uncyi, potym spadł na dwie.

ÆTHER, w pieśniach Orfeusza znaczy masę rzeczy stworzonych, albo pierwiastkowe powietrze, które chaos i ciemności otaczały.

AETHON, tak się nazywał według mitologii jeden z czterech koni zaprzężonych do wozu Plutona.

ÆTERNITAS, patrz *Eternitas*.

ÆTOLIA, patrz *Etolia*.

AF.

AFRICANUS, poeta łaciński, kwitnął za czasów Terencyusza. Komedyje jego były w tym rodzaju, które
Axella-

Axellanami zwano. Horacyusz zdaie się go przyrównywać do Menandra, gdy mowi:

Dicitur Afrani toga convenisse Menandro.

Quintilian daie sprawedliwą nagane komedyomiego, dla nieprzyśloynych częstokroć wyrażeń: *Togatis excellit Afranius* (mowi ten autor) *utinamque non inquinasset argumenta fœdis amoribûs; mores suos fassus.*

AFRICANUS (Julius) urodzony w Palestynie, żył w trzecim wieku, napisał kronikę od stworzenia świata, aż do roku pańskiego 221, ale tylko niektoreiey części od Euzebiusza cytowane, do wiadomości wieków późniejszych doszły.

AFRYKA, iedna z czterech części świata od Rzymian tak nazwana była; Grecy ją nazywali Libią; Jozef historyk żydowski twierdzi, iż to nazwisko ktorym ją dotąd mianuiemy; wzięła od Afra wnuka Abrahamowego i nałożnicy jego Cethury; Turcy ją nazywają, *Ephrykya*; Arabi *Alkebulan*; Indyanie, *Bezekath*. Jey włafni obywatel, *Ipbirykia*. Ze wszystkich stron część ta świata oblana iest morzem, od iednego tylko Egiptu małym klinem ziemi zwanym Suez z Azyą się łączy.

Pisimo święte twierdzi, iż ta część świata potomkami Chama trzeciego syna Noego patryarchy, zalu-

dniona została. Dawni greccy i łacińscy dzieiopisowie, a między niemi Herodotus, pierwiastki iej zaludnienia prowadzą, od narodow Libyi i Ethiopyi. Salustyusz to zaludnienie Getulianom i Libyiczkom przypisuje.

Najslawniejsze niegdyś Afryki narody były: Egipcyanie, Karthaginczyzy, Maurowie, Numidowie, Libyiczycowie, Getulowie, Ethiopi; dzieliła się potym na kraie Egiptu, Lidy, Cyrenaiki, Marmaryki, Syrtyki, Haramancyi, Nigricyi, o tych w szczegulności pod osobliwzemi artykułami, iako i o wyżey wyrażonych będzie wzmianka.

Części terazniejszey Afryki, są: *Egipt*, ten się rozdziela znowu na trzy części: *Wyższy* albo Thebaida; *śrzedni*, gdzie Kair; *niższy*, gdzie Alexandrya i Damiata.

Barbarya dzieli się na trzy części; *Barbarya* przez się zamyka w sobie, kray Barki, krolestwa Algeru, Tunis i Trypoli. *Bildalgeryd* dzieli się na krolestwa Suz-Tafilet, Sugulmeza, Tegararyn, Fezen. *Sara* trzecia dzielnica, zawiera Stepy, Zanhaga, Zuenzyga, Targa, Lemta, Berdoa.

Gwinea dzieli się na pułnocną i południową. Pułnocna na krolestwa Oual, Brak, Tul, Syrtak, Galam nad rzeką Senegal; *Gwinea* południowa zawiera w sobie,
Gwineą

Gwincą przez się, królestwa Benin, Juda, Ardre.

W Nigrycyi są królestwa Mandyingow, Tumbula, Agades, Bornu.

Nubii, stołeczne miasto Sennar, należy do tej jeszcze części Afryki królestwo Dongala.

Abissynia ma w sobie królestwo Tygre, Dambca, Bagemder, kraj Goiam i Abech.

Kongo dzieli się na królestwa Songo, Kongo, Angola, Bengwela.

Kafrerya, dzikich mapo większej części obywatelów; w częściach rządnych dzieli się na królestwa, Monomotapa, Manika, Sofala, Sabia, Inhambana.

Kafrerya mieszana, ma w sobie królestwa, Mozambik, Moruka, Mongal, Quiloa, Mombaz, Melinda, rzeczpospolitą Brawa, królestwa Magudoxo i Adel.

Wyspy Afryki są, Madagaskar, Bourboa, Francya, Komora, Sokotra, Kanaryjskie Madera, Capo Verde, Sw. Tomasz i Sw. Heleny. Rzeki najcenniejsze: Nil, Niger, Senegal, Ziur, Koango, Koanza, Zambeza albo Kuamo. Cuple sławne Ameryki, Bonæ Spei i Ewadarui.

O tych wszystkich krajach, państwach, królestwach, narodach, rzekach, pod osobnemi artykułami będzie wzmianka.

AFRYCUS, wiatr jeden z czterech

najcenniejszych, nazywają go także *Auster*.

AG.

AGA, słowo Tureckie znaczy pana, wódz nadworney cesarskiej milicyi nazywa się Tamar Aga, inni osobliwie wojskowi urzędnicy tym się tytułem zaszczycają. Kapi-Aga strażnikiem jest bramy zamku cesarskiego. W Mogolu także to nazwisko znakiem jest dystryktu.

AGABUS prorok, kładą go niektórzy w liczbie 72 uczniów pańskich. Przepowiedział głód w Palestynie, i poimanie Pawła Sw. Według świadectwa autorów Greckich; odniósł koronę męczeńską w Antiochyi.

AGADES, królestwo w Nigrycyi.

AGAG, król Amalecytów, nieprzyjaciół ludu Izraelskiego, wyrokiem bożym wraz z całym narodem swoim na zgubę osądzonym został; zwyciężył go Saul król Izraela, ale rozkaz boży w tym przestąpił, iż łupy najlepsze zachował i Agaga darował życiem. Strofowany przeto od Samuela proroka, i kara przestępstwa jego przepowiedziana. Agag z rozkazu Saula zabity.

AGALASSESES, naród Indyjski, w sądziedztwie Ibezów, miał siedliska swoje nad brzegami rzeki Hydaspes. Alexander wielki pokonał ich, resztę niedobitków w niewolę kazał zaprzedać.

AGAMEMNON, syn Atreusza i Eropy, brat Menelausza, król Mycenów. Wstąpił na tron odczysty osmnastą laty przed zburzeniem Troi. W tej ekspedycji najwyższym wodzem wojsk sprzymierzonych uczyniony, porożniwszy się z Achillesem, był przyczyną dziesięcioletniego oblężenia, tego miasta. Ofiara córki jego Iphigenii, i jej wybawienie, nieraz dawała rymotworcom okazję, do pisni wytwornych. Po zburzeniu Troi powróciwszy do państw swoich, z namowy Klitemnestry żony swojej zdradziecko od Egistha zabity. Tego i własną Matkę syn Agamemnona Orestes w dalszych czasach z życia wyzuł.

AGAPE, z właściwego tłumaczenia są ucztą Charitatis; w pierwiastkach chrześcijaństwa odprowadzały się po nabożeństwie na znak wspólnej uprzejmości, ale w krótkim czasie ten, lubo w istocie swojej chwalebny, znieść musiano, dla nieprzyzwoitości wielorakich, na krótko w listach swoich Paweł Sw. narzekał. Z tych uczt poganie czynili zarzuty pierwszym Chrześcianom, iakoby były pokrywką zdrożności wielu, kacerze nazywali je resztą pogańskiej zabobonności; iako to Faustus Manicheyzyt cytowany od Sw. Augustyna: *Christianos sacrificia paganorum convertisse in Agapas*. Zwyczaj ten lubo już w kościołach ustał, zda się jednak trwać

po części we Francji, gdzie w święta i niedziele rozdają chleb w kościele, do pożywania parafianom zgromadzonym na nabożeństwo.

AGAPETES, w pierwiastkach chrześcijaństwa, nazywały się niewiasty żyjące w zgromadzeniu. Skarżono się późniejszymi czasami na nieprawie tych zgromadzeń postępek, i szkodliwymi być osądzono. Koncilium nakoniec Laterańskie R. 1139 za Innocencyusza III papieża, zupełnie je zniósł.

AGAR, służebnica Sary Egipczyanka, za zezwoleniem pani swojej, żyjąc z Abrahamem, stała się matką Izmaela. Tego potem, z przyczyny Sary za to, iż Izaaka znieważył, Abraham wraz z matką z domu wygnał. Błagając się po puszczy, gdy Izmael omdlał z pragnienia, Anioł matce źródło wody ukazał na posilenie syna, i przepowiedział iako ojcem wielu narodów być miał.

AGARENI, narody Arabii szczęśliwej, od Agary i Izmaela pierwiastki swoje prowadzące; nazywano ich niekiedy Izmaelitami.

AGAT, kamień drogi ztąd nazwany, iż go najpierwey znaleziono w rzece Achates, która się dziś zowie Dryllo w królestwie Neapolitańskim. W języku Hebrajskim, zowie się *Schebo*. Wielekroć razy jest o nim wzmianka w piśmie. Pod rodzajem Agathow, wiele się znay-

znayduie kamieni: Onyx, Sardonia, Chalcedon, &c.

AGATARCHIDES, autor Grecki, żył przed narodziem pańskim lat 200, pisał historią Europy w XLIX księgach, Azji w IX.

AGATARCHUS syn Eudema, żył na lat 500 przed narodziem pańskim. Architekt i malarz sławny, najpierwszy sprawiedliwych reguł perspektywy użył. On teatr Athenickie wytwornością kunsztu swojego za czasów Eschila ozdobił, i do takie pory przyprowadził, iż na formę jego, Rzymskie potem wystawione zostały.

AGATOKLES, tyran Syrakuzy; urodził się w Termach mieście Sycylijskim roku 320 przed narodziem pańskim. Po różnych fortuny odmianach wstąpił na tron Syrakuzy, zamordowawszy wprzód nayprzednieyszych obywatelów, którzy rząd wolny na wzór innych Rzeczypospolitych utrzymowali. W wojnach tak z sąsiedzkimi narody Sycylii, iako i z Kartaginczykami był szczęśliwy. Nakoniec okrucieństwem swoim zraziwszy ferca poddanych, od iednego z nich Monona otruty. Żył lat 72, panował 28. Piszą o nim niektorzy autorowie; iż na pamiątkę tego, iż był garn-carza synem, między złote na bankietach naczynia stołowe, zawsze kilka glinianych sławić kazał. Szacowna w prawdzie była-

by ta pokora, gdyby ją okrucieństwem nie zmasał.

AGATHYRSES, narod mieszkający niegdyś nad brzegami rzeki Arius. Herodot tylko czyni o nich wzmiankę.

AGENOR, syn Neptuna i Libyi, dziad Europy, którą Jowisz w postaci byka porwał. Osiedlony na brzegach morskich, założył miasto Tyr, i ztąd Tyryczyków zwano niekiedy Agenorydes. Czas założenia Tyru według chronologistów zachodzi na lat 240 przed wystawieniem kościoła Salomonowego.

AGENORIA, bogini u Rzymian, zwano ją także Strenua, ona rozrządzała czynami każdego człowieka, była bożyszczem inuustryi ludzkiej.

AGER AGERENSIS, powiat wspomniany przez Cycerona w oracyi *de lege agraria*.

AGERONALIA, igrzyska u Rzymian na cześć Ageronii bogini milczenia.

AGERONIA albo ANGERONIA, bogini milczenia. Czczone to bostwo w państwach wschodnich, było pod imieniem Harpokratesa. Uroczystość Ageronii przypadała u Rzymian na dzień 21 grudnia, w świętnicy bogini Volupta, cześć iej oddawano; tam albowiem stał iej posąg.

AGESILAUS, król Lacedemonii sławny rozlicznemi zwycięstwami nad Persami; tych gdy coraz bardziey uciskał i gromił, od

Ephorow na pomoc oyczyźnie zawołany, Atheńczykow pokronił, Thebanow zwyciężył, Koryntu do-
stał. W dalszym czasie, chcąc wspo-
moc sprzymierzonego Sparcie Ne-
ktaneba krola Egipcyanow, udał
się do jego kraiu, latami przyci-
śniony, zwątlony pracą, gdy ztam-
tąd do oyczyzny powraca, z świa-
tem się rozstał, mając lat 81. Zycie
jego Plutarch opisał.

AGGEUS, ieden z dwunastu prorokow,
ktorych mniejszemi zowią. Pisał
proroctwaroku od stworzenia 3515,
520 przed narodzeniem pańskim.
Pamiętkę jego obchodzi kościół
Grecki 16 grudnia, u Łacinnikow
położony wraz z Ozeaszem proro-
kiem 4 lipca.

AGIO, termin handlu, znaczy więk-
szość waloru ceduły bankierskiej,
nad istotny szacunek summy w nim
wyrażoney. Termin ten jest wło-
ski, wychodzi na iedno co procent
albo prowizya od summy wexlem
przekazaney.

AGGITH, małżonka Dawida krola,
matka Adoniasza.

AGIS I, krol Sparty, panował na
lat 1000 przed narodzeniem pań-
skim. On był pierwszym z pokole-
nia krolow, zwanych Agidami;
miało Elos zbuntowane do po-
słuszeństwa przywiodł, obywatele
surowo ukarawszy.

AGIS II, krol Sparty, brat Agezylau-
sza; wstąpił na tron roku 400 przed

narodzeniem pańskim Eleency-
kow pokonał. Flotę Atheneską
pod Egos-Potamos zniósł, wraz
z Lizandrem wodzem; Atheny
prawie do ostatney ruiny przy-
wiodł. Umarł w Arkadyi, pano-
wawszy lat 47.

AGIS III, wnuk Agezylausza, wstąpił
na tron Spartański, po śmierci oy-
ca Archidama, dziewięć lat pano-
wawszy, zwyciężony od Antypa-
tra krola Macedońskiego na placu
poległ.

AGIS IV, synowiec przeszłego, syn Eu-
damidasza, Magalopolitanow zwy-
ciężył, w krotce potym w batalii
z Achayczykami, ktorych wodzem
był sławny Aratus, poległ na placu
Agis, i wielka część Spartanow.

AGIS V, syn Eudamidasza, widząc zu-
pełnie zaniedbane prawa Likurga,
chciał dawną karność oyczyźnie
swoiey powrócić. Przedsięwzięcie
iego było wspaniałe, lecz niebe-
spieczne: rzadko albowiem cno-
ta ma większość głosow za sobą.
Nad spodziewanie tego prawego
krola, młodzież poszła za nim, ale
starfi przenieśli swoy zysk nad do-
bro publiczne. Spikneli się więc
przeciwko niemu, wszelkiemi spo-
sobami przeszkadzając, żeby da-
wna równość dobrego mienia nie-
była wprowadzona. Zrazu mniej
był skuteczny ich odpor, dokaza-
li przecież nakoniec swego, obra-
wfszy sobie przywozdcę Agezylausza
stryia

stryia krolewskiego; ten wzburzył wśzy pospolstwo, Agisa do ucieczki przymusił; chroniącego się w świątnicy Minerwy zdradziecko poimał, i stawiając przed sądem nieprawych Ephorów, tyle dokazał, iż niewinnego monarchę skazali na śmierć. Poległ ofiarą cnoty Agis, roku przed narodzeniem Pańskim 244. Zostawiając smutny przykład podciwym monarchom, których na wzór jego nie raz dla tego prześladowano, iż dobrze życzyli poddanym swoim. Opisał Plutarch życie tego dobrego i nieśczęśliwego króla.

AGLAJA, tak się nazywała najmłodsza z trzech Gracy, które towarzyszkami Wenery starożytność czyniła. Wszystkie trzy córkami były Jowisza i Eurynomy.

AGLAOPHON, sławny w starożytności malarz, żył 420 lat przed narodzeniem Pańskim. Chwali Quintilian wytworną prostotę obrazów jego.

AGLASPIDES, pułki u Macedończyków tak nazwane z przyczyny, iż zostający w nich żołnierze, mieli miedziane tarcze.

AGLIBOLUS, bóstwo czczone w Palmirze; posągi jego wyrażają postać młodego człowieka, z odzieżą krótką, wyżey kolan kończącą się.

AGNATI, nazywają się w prawie Rzymskim potomkowie płci męskiej od jednego z ośoby pochodzący Co-

gnati zwali się, którzy przez płęć niewieścią spokrewnieni byli.

AGNIESZKA, (święta) w trzynastym roku wieku swego, według powieści autorów kościelnych, męczeńską koronę otrzymała. Uroczystość jej obchodzi kościół boży dnia 21 stycznia.

AGNOMEN, nazywało się u Rzymian, czwarte w rzędzie osób szczególnych nazwisko. Najczęściej bywało przydomkiem, dla dzieł pamiętnych osobie nadanym; pochodziło częstokroć z innych późniejszych okoliczności, iako to Sura, Nasica. W nazwisku sławnego Scypiona Afrykańskiego, było agnomen czwarte w rzędzie: Publius, Cornelius, Scipio, Africanus.

AGNONIDES, krasnolowca Ateński, za jego sprawą i niegodziwym oskarżeniem, Phocyon najcnotliwszy z obywateli Ateńskich, na śmierć skazanym został.

AGNOITÆ albo AGNOETES, kacerze, uczniowie niejakiego Teophroniusza z Kappadocyi. Ten utrzymywał, iż rozdzielone były w Bogu te przymioty, przez które poznawał rzeczy teraźniejsze, pamiętał dawne, przewidywał przyszłe. Odmieniał ten kacerz formę chrztu, w imię tylko Jezusa Chrystusa administrując ten sakramentalny obrządek. Byli i jeszcze inni kacerze tegoż samego nazwiska w sekcie Eutychy-

now. Tych był herfztem Themistius w VI. wieku : utrzymywali, iż Chrystus Jezus podległy był tak, iak drudzy ludzie niewiadomości. Powstali przeciw takowym błędom oycowie, między ktoremi Grzegorz święty tak w tey materyi mowi o sądzie przyszłym powszechnym : *In natura quidem divinitatis novit diem & horam, non ex natura humanitatis novit. Ideo scientiam quam ex natura humana non habuit; in qua cum angelis creatura fuit, hanc se cum angelis habere denegavit. Lib. I. Ep. XIII.*

To z tey okazji było powiedziano, iż Agnoitæ utrzymywali niewiadomość rzeczy przyszłych w Chryście Jezusie dla tego, iż w Ewangeliu Marka, Sw. w rozdziale XIII. zbawiciel pytającym o czasie dnia sądnego, odpowiedział : *iz o dniu onym, abo godzinie, żaden nie wie, ani aniołowie w niebie, ani syn, iedno ociec.*

AGON, tak się u Rzymian nazywał każdy rodzaj dysputy, czyli to z nauk, czyli przez probowanie siły zapaśników w igrzyskach, zawždy bywały takowe utarczki powszechnym nazwiskiem Agon mianowane; iako to naprzykład : *Agon Gimnicus, Agon Nemeus, Agon Capitolinus.* Jedna z siedmiu gór Rzymskich nazywa się Agonalis albo *Mons Agonius.*

AGONALIA, igrzyska w Rzymie postanowione od Numy Pompiliu-

sza, odprowowały się trzy razy do roku 11 stycznia, 21 maja, 13 grudnia na cześć Janusa. Owidyusz o tych igrzyskach tak pisze:

*Pars etiam fieri solitis atate priorum
Nomina de ludis Graja tulisse diem,
Et pecus antiquus dicebat agonia
sermo,*

Veraque iudicio est ultima causa meo.

AGONISTRACHA, tak się nazywał przełożony nad zapaśnikami.

AGONOTHEA, prezydent igrzysk publicznych; on czynił porządek, wyznaczał miejsca każdemu z przypatrujących się należyte. Nosił na ow czas dla dystrykcyi suknie szkarłatne ofobliwego kroiu.

AGONODITE, AGONOKLITOWIE, według świadectwa Jana Damascena, kacerze VII. wieku nigdy się nie modlili klęcząc, i ztąd odebrali nazwisko swoje.

AGNUS DEI, wyobrażenie z wołku na iedney stronie mające postać baranka bożego, na drugiej ktorego z Świętych, z herbem papieskim na dole. Te wyobrażenia z ofobliwzemi obrządkami papieża, po konsekracyi swoiey benedykować zwykli w niedzielę pierwszą po wielkanocy. Powtarzają w lat siedm też same obrządki.

AGNUS SCYTHICUS, rodzaj ofobliwy ziała, mający niby w sobie własności zwierzęce. Według powieści albowiem niektorych pisarzow, to zioło wydaie iakowąż postać po-

podobną do baranka ; ten zdać się żyć, iak inne zwierze i trawi ziołka pobliższe, ma nogi, głowę, wełnę, ciało nawet. Powieść ta wzbudzała niegdyś ciekawość naturalistów, teraz baranek Scytyjski w iednym iest mieyscu osadzony z gryfem i iednorozcem.

AGORANOMOWIE, urzędnicy w Athenach; do nich należało mieć baczność, nad sprawiedliwemi wagami i miarami; ustanawiali cenę targow; w czasiez targi między kupującemi a przedaiącemi, do nich się udawano po sprawiedliwość.

AGRA, miasto stołeczne państw wielkiego Mogola, ozdobione nader wspaniałym pałacem tego monarchy, ktory iednakże częścicy w Delli, albo Lahor mieyszka. Ludność miasta tego iest bardzo wielka; domy iednak mieyszkańcow po więkzcy części źle budowane, rozmaitym niewygodom podległe są.

AGRARIA lex, sławne u Rzymian prawo, dzielące ziemię zawoiowaną między obywatelow. Naypierwszy raz obwieszczone było roku Rz. 278. przez Sp. Kassyusza, lud pragnął zawždy podobnych wyrokow, ile że na nich ubożsi z obywatelow zyskiwali; przeciwnym sposobem obawiali się go senatorowie i patrycyuszcy, dla złych, ktore ztąd mogły wypływać skutkow. Nie raz więc proponowane

bywało to prawo, zawždy nieskutecznie, gdy senat i możniyszy obywatele mogli się ludowi sprzeciwić. Przyczyny sprzeciwienia się senatu były, niesprawiedliwość zwyczajna przy takich podziałach, umniejszenie ludności miasta, ponęta do próżnowania w nadzieję łatwego zysku, a naybardziej pomnożenie, iuż i oprócz tego, straszney potęgi Trybunow. Historia Grachow, i ich śmierć, skutkami były tey wielkiej sprzeczki między ludem a senatem. Nakoniec roku Rz. 631 za konsulow Opimiusza i Fabiusza to prawo było zupełnie zniesione. Wznawiali i potym częstokroć to prawo trybunowie, ale nigdy w dalszych czasiech skutku swego nie wzięło.

AGRANONITÆ, narod Illiryi; Rzymianie posiadłszy ich kray, na trzy go części podzielili.

AGRÆI, narod Grecki w Etolii w sąsiedztwie Dolopow. Cycero w oracyi przeciw Pizonowi nazywa ich Agrinami.

AGREDA, (Marya de) urodzona z oycy Franciszka Korowal, matki Katarzyny Krena; nazwisko Agreda wzięła od miasta, w ktorym się urodziła, i była przełożoną klasztoru zakonnic od rodzicow fundowanego. Napisała xięgę życia Nayświętszey Maryi Panny pod tytułem: *Miaśto Święte*. Xięga ta sławna zarzutami i usprawiedliwia-

wianiami, na polski język przetłumaczona jest.

AGRYA, miasto w Węgrzech, ma swego arcy-biskupa, około roku 1596. Turcy je byli opanowali, ale w roku 1687 odebrane dotąd w ręku domu Austriackiego, iako królów Węgierskich zostało.

AGRICOLA, (Cneius Lucius) teść Tacyty, który życie jego opisał. Rod jego był z Francji, przyszedłszy do Rzymu zaślubił sobie Domicyą, przez co się z najpierwszymi domami zkoligacił. Wyśłany od Wespazjana cesarza do Aquitanii; rządca był potym tej części Anglii, która do państwa Rzymskiego należała. Przez lat ośm rządów tam swoich wślawił się zwycięstwami, i podbiciem różnych przyległych krajów. Dzikie jeszcze umysły obywateli tamtejszych, łaskawił dobrocią rządów swoich i czynów; nakoniec całą tę wyspę opanował. Zawołany do Rzymu od Domicyana cesarza, oziębło przyjęty; bojąc się większego dla siebie niebezpieczeństwa, prywatne życie sobie obrał. W nim nikomu nieprzykry, wszystkim miły, kresu wieku swojego dopędził roku Pańskiego 93, wieku swego 56.

AGRICOLA (Rudolf) sławny mędrzec w tych czasach, w których podobni niemu wiek swój z grubey niewiedomości wyprowadzać odważyli się. Był poetą, krasomowcą,

prawnikiem biegłym. Umarł w 42 roku wieku swego. Pisma jego zebrane razem, w dwóch tomach, na świat wyszły w Amsterdamie R. 1539. Zmarłemu takowy dano nadgrobek:

*Invida clausurunt hoc marmore
fata Rudolfum*

*Agricolam Frisii spemque decusque
soli.*

*Scilicet hoc viro, meruit Germania
laudis*

*Quidquid habet Latium, Græcia
quidquid habet.*

AGRICOLA (Jerzy) doktor. Pisał: de ortu & causis subterraneorum — de natura eorum, quæ effluunt ex terra — de natura fossilium — de medicatis fontibus — de subterraneis animantibus — de re metallica — de pretio metallorum & monetis — de Romanorum & Græcorum mensuris & ponderibus — de traditionibus Apostolicis.

AGRIGENTUM, sławne miasto Sycylii, nie daleko morza, po grecku to miasto zwało się *Acragas*. Znać dotąd po ruinach, iako była wspaniałość tego miasta, iako bogactwa obywateli. W dawnych historykach osobliwie tych, którzy o wojnach Rzymian z Karthagńczykami pisali, częsta jest wzmianka Agrigentum. Dziś się to miasto nazywa Gergenti.

AGRIONIA, igrzyska na cześć Bachusa: w księgach Plutarcha jest ich dostateczne opisanie.

AGRYPPA (Vipsanius) zięć, przyjaciel, minister i hetman wojsk Augusta cesarza. Mąż wielki lubo w zepsu-tych czasach tchnący jeszcze du-chem dawnego Rzymu. Od mło-dości lat do Augusta przywiązany; pomniejszy piasłując wojskowe urzędy, dawał wielkie dowody wa-lecności swojej; uczyniony wo-dzem, Franków zbuntowanych po-fkromił. Powrociwszy z tey exp-edycyi, mianowany konsulem, try-umfu ofiarowanego, lubo nań za-ślużył, przyjac nie chciał. Maiąc so-bie poruczony dozór flot Rzym-skich, wiele nowych okrętów zbu-dować kazał; żeby zaś miały sposo-bne do ochrony mieysce, jeziora Lubryńskie i Aweru z morzem złączył. Dzieło to godne wspania-łości Rzymskiej, niezmiernych wy-datków było przyczyną, ale też nader się stało pożytecznym. Z te-go kreacyi swojej portu, wyszedł z flotą po skończonym pierwszym konsulacie, i spotkawszy na morzu Sexta Pompeiusza sławne nad nim zwycięztwo otrzymał, za co koro-ną złotą od Augusta udarowany. Zostawszy Edilem podupadłe gma-chy Rzymskie on pierwszy dźwi-gnął, nowym akweduktem Rzym ozdobił; żeby zaś wody dostarcza-ły obywatelom, siedmset sadzawek małych, sto pięć fontan w różnych mieyscach Rzymu za jego stara-niem stanęło. Jemu August ze

wszech miar szczęśliwość panowa-nia, panowanie nawet winien był; on albowiem sławną bitwę pod Actium wygrał. Przyjaciel szczerzy, dobry obywatel, postawiwszy Au-gusta na naywyższym stopniu, ra-dził mu potym, żeby dobrowol-nie z niego zstąpił, i dawną wol-ność przywrócił oyczyźnie. Dał mu cesarzównę, siostrzenicę swoją Marcellę, z tą jego sam potym rozwiódł i z własną córką swoją Ju-lią ożenił. Przed Marcellą poiął był Attykę, córkę owego sławne-go Pompeiusza Attyka, i z niey spółdzoną córkę wydał za Tybe-ryusza, który po Augustie pano-wał. Sprawując trzeci konsulat, wysławił na cześć bogów sławny Pantheon, ten dotąd trwa, z napi-sem na szczycie przylionku przez fundatora położonym: *M. Agrip-pa l. F. Cos. Tertium fecit.* W dal-szym czasie posłany przeciw Kan-tabrom, ten naród zwyciężył, rzą-dcą Azji uczyniony, dał dowody wspaniałości i dobroci umysłu swo-iego. Wyślany nakoniec przeciw Pannonom, uspokoiwszy ich bun-ty, gdy do Rzymu powraca, w Kam-panii życia dokonał, z niezmier-nym Augustą i ludu Rzymskiego żalem; za konsułów Messali i Sul-picyusza, dwanaście lat żył jeszcze po śmierci jego August. Z pier-wszej żony Attyki iedyną córkę Vipsanią małżonkę, iako się wyżej

mówił, Tyberyusza; z Julii corki Augusta, Caiusa, Lucjusza, Agrippę, Julię i Agrippinę małżonkę Germanika zostawił.

AGRIPPA Posthumus, dla tego tak nazwany, iż się po śmierci oycy urodził. Po zeszyłych w młodym wieku braciach Kaiusie i Lucjuszu naturalny dziedzic Augusta; dla grubych iednak obyczajów dziadowi niemiły, na wygnanie skazany; tam po śmierci Augusta z rozkazu Tyberyusza następcy jego zabity, ostatni płci męskiej potomek Agrippy.

AGRIPPINA, córka Agrippy i Julii, corki Augusta, dana w małżeństwo Germanikowi; sławna cnotą, przymiotami i przykładnym do męża przywiązaniem. Wszytkich jego podroży i ekspedycji wojennych nierozdzielna była towarzyszką. Straciwszy go w ten czas, gdy Azyj rzędy sprawował, nieutulona w żalu i zemście, tyle wymogła, iż Pizon, który śmierci iey męża był przyczyną, mimo wsparcie samegoż Tyberyusza społecznika występku, skazano na śmierć. W dalszym czasie od Tyberyusza skazana na wygnanie, tam z nędzy zakończyła życie na wyspie Pandaryi, roku pańskiego 33.

AGRIPPINA, córka przeszłej i Germanika; wydana najprzód za Domicyusza, drugiego męża Passiena otruda; w pięć lat potym wziął ją

za żonę Klaudyusza cesarz iey wuy rodzony. Opiewa historya Rzymska iakiemi zbrodniami uślała drogę do tronu Neronowi synowi swemu, ten godny takowey matki syn śmiercią iey wyniesienie swoje zawdzięczył; z rozkazu iego przez Awiceta w Baiach zabita R. P. 59.

AGRIPPA (Korneliusz) urodził się w Kolonii roku 1486. Przymioty iego wielkie, nicumiarkowane roztropnością, były przyczyną wielorakich w życiu iego całym nieszczęście. Umarł roku 1535. Xiegi iego są następujące: De occulta philosophia — Commentaria in artem brevem Raymundi Lully — de triplici ratione cognoscendi DEUM. — dehortatio a theologia gentili — de vanitate scientiarum — Expositulatio cum Joanne Cathewetr. — Epistolarum lib. VII. — de praeslantia sexus feminini — de peccato originali — de Sacramento matrimonii — de coronatione Imperatricis.

AGRIPPINA COLONIA, nazwisko miasta Kolonii nad Rhenem, dane od Klaudyusza cesarza na pamiątkę żony Agrippiny. Nazywało się przedtym to miasto *Oppidum Ubiorum*.

AGROTES, bostwo sławne Phenicyanow; Euzebiusz czyni wzmiankę o obrządkach na cześć tego bóstwa czynionych.

AGUANIE albo **AGWANI**, naród prowincyi Kandahar krolestwa Perskiego

skiego, wstawił się roku 1710 buntem Mirweisa, albo Miryweisa wódza swego, przeciwko Hussainowi królowi Perskiemu. Jakże były skutki tej rebelii obfzernie iest opisano. Po śmierci Miryweisa Machmud, syn iego przymusił króla, do ustąpienia z tronu. Oparł się potym fakcyi Agwanow Thomas z familii dawnych królów pochodzący, i za pomocą sławnego Kulikana tron osiadł; nakoniec po różnych rewolucyach tenże sam Kulikan królem Perskim został.

AGUNNIANIE, kacerze VII wieku; żyli w bezżeństwie, potępiając małżeński stan.

AGUAPA, drzewo Indyi zachodnich, ma mieć tę szkodliwą własność, iż cieniem swoim zabija; to iest, do pewney odległości waporem swoim, czyli potem z siebie wyrzucanym szkodzi człowiekowi.

AGUAS, narod Ameryki południowej nad brzegami rzeki Amazonow.

AH.

AHMET-CHAN, dziewiąty cesarz Mogola, z pokolenia Gengiskana, najpierwszy Musułmańską religią przyjął, i Alkoran do państw swoich wprowadził.

AHAVA, rzeka nie daleko Babylonu, nad icoy brzegami żydzi pod Ezdraszem wychodzący z niewoli po trzydniowy odprawowali.

AHIAS, prorok, urodził się w mieście Silo, żył za czasów króla Salomona. Przepowiedział rozdwojenie królestwa Izraelskiego pod synem Salomonowym Roboamem.

AHORES, u pogan nazywały się dzieci, które w niemowlęstwie zchodziły z świata.

AI.

AJA, albo ALBIA, rzeka we Włoszech wpada w Tyber. Nad icoy brzegami 300 Fabiuszów legło. Druga batalia na tymże micyseu z Brennusem wodzem Gallow była niepomyślna roku Rzymskiego 364.

AJAX, król Lokryjski sławny bohater, pod czas oblężenia Troi. Powracając do oyczyzny, piorunem zabity, dla bezbożności swoich.

AJAX, syn Telamona król Megary; wstawił się walecznością swoją w czasie wojny Trojańskiej. Po śmierci Achilleśa, widząc, że broń iego, ktorcy pragnął dostać, Ulissefellowi przysądzono, z wściekley rozpaczey, własnym mieczem się przebił.

AJAXTIA, igrzyska na cześć Aiaksa Tefamónczyka w Salaminie postanowione.

AICHSTADT albo EICHSTED, miasto i biskupstwo w Niemczech, w cyrkule Szwabskim, fundowane około roku pańskiego 740 przez Sw. Bonifacyusza. Biskup Eichstedski iest pierwszym suffraganem kościoła

Moguntskiego, intraty ma znaczne, rząd udzielnny.

AJUS LOCUTIUS, bożyszcze w Rzymie, z przyczyny głosu flyszanego, przez który wniście Gallow do Włoch, i odebranie Rzymu miało być przepowiedziane.

AK

AKACYUSZ, zwany ślepy, na jedno albowiem oko nie widział, następca Euzebiusza biskupa Cezaryi sławny nauką, ale skaził tę sławę niestatecznością umysłu swojego. Na zborze Sardyceńskim, gdzie prawowierni biskupi kacerstwa potępiali, złożony z stolicy swoiey, pozyskawszy łaskę Konstancyusza cesarza, rozmaitemi prześladowaniami uciskał prawowiernych katolików. Cyrilla patryarchę Jerozolimskiego złożył. Powadziwszy się nakoniec z temi, których Semi-Arianos zwano, złożony powtore od nich z stolicy swoiey; z nowu na nią wstąpił, wsparty przemocą protekcyi cesarskiej. Umarł roku 365. Pisał xięgi przeciw Marcellowi An-cyranowskiemu. Sokrates świadczy w historyi swoiey kościelney, iż opisał życie Euzebiusza, po którym na katedrę Cezareyską wstąpił. Uczniowie i naśladowcy błędów jego, zwali się *Acaciami*.

AKACYUSZ, patryarcha Konstantynopolitański, wstąpił na tę stolicę po Sw. Gennadyuszu, roku 471.

Naywiększa jego była ufilność, żeby katedrę swoią nad inne wschodnie wynieść. Do czego aby miał wsparcie od Zenona cesarza Henotykon albo edykt pacyficacyi od tegoż cesarza wydany mocno popierał. Felix III papież na zborze Rzymskim roku 482 Akacyusza przed swoich legatów zapożwać kazał, Henotykon Zenona potępił. Z razu oświadczał się Akacyusz, iż kacerstwu niesprzyja, i zmyślonemi pozory chciał okazać prawowierność swoią. Gdy się jednak te kroki mniej nadały, przyciśniony bliskością terminu sądowego, legatów papiejskich w więzieniu osadził, chcąc ich koniecznie przymusić do approbacyi dzieł i zdań swoich. Potępiony powtornie od Felixa III, powstał przeciw pierwszości kościoła Rzymskiego, katolików prześladował do śmierci, która przypadła roku 489.

AKADEMIA, dom nazwany od Cyce-rona, nie daleko Puteolu; w nim pisał xięgi które się dotąd Akademicznemi nazywają.

AKADEMIKOW sekta w filozofii, wzięła nazwisko swoje od miejsca, gdzie się zchadzali uczniowie Platona. Mowiło się wyżej o tym miejscu. Trojaki był rodzaj Akademikow. *Starą* Akademią nazywano tych uczniów Platona, którzy się ściśle zdań jego trzymali. *Srzednia Akademia* ustanowiona była przez Arce-

Arcezylaufza. Ten utrzymywał, iż nie doskonale na świecie wiedzieć nie można, i dla tego radził, w każdej okoliczności zdanie swoje zawieszać. Nowey albo ostatney Akademii wodzem był Karneades Cyreneczyk, ten twierdził, iż wiele rzeczy jest na świecie fałszywych, wiele prawdziwych, wiele niepewnych, ale dodawał, iż sprawiedliwej między nimi różnicy rozum ludzki uczynić nie potrafi.

AKADEMIA według teraźniejszego rzeczy tłumaczenia, znaczy zgromadzenie uczonych ludzi; i tym się różni ab universitas, że ta jest zgromadzeniem iednych uczących, drugich uczących się; i ztąd stopnie mistrzostwa i inne do tego dostoięństwa wiodące. Akademie, przez się nie mają szkoł, i na to się tylko gromadzą, aby powszechną pracą wzmagaly postępki nauk lub kunsztow. Alkuin pisze o Karolu wielkim cesarzu, iż on najpierwszy z uczonych ludzi złożył przy dworze swoim Akademią, w której się też sam znajdował. Każdy z owych Akademikow przybierał sobie osobliwe nazwisko. Alkuin nazywał się Flaccus; Angilbertus Horacyuszem; Adelardus Augustynem; Rykulf arcybiskup Moguntski, Dametą; Karol wielki obrał sobie nazwisko Dawida. Wiele jest teraz rozmnożonych w Europie Akademii, iak są naukom

i kunsztom pomocne, oczywistość iawniey uczy, niżli dowody.

AKADEMIA KRAKOWSKA, ZAMOYSKA, WILENSKA, POZNANSKA, patrz *Universitas*.

AKADIA, prowincya Ameryki północney, należała z początku do Francuzow, ale traktat Utrechtski poświęcił ją Angielczykom przysądził.

AKARNANIA, prowincya Epiru, w Grecyi, nazwisko wzięta od Akarnasa syna Alkmeonowego. Obywatele kraiu tego o rozwiązłość byli notowani; ztąd przysłowice: *Porcellus Acarnanius*.

AKCYZA, nazwisko podatku, który się zwykł płacić od rzeczy do potrzeb życia służących.

AKCYA, wyraz w handlu używany, gdy się ten przez kompanią zebraną sprawuje. Kompania wyznacza kapitał do prowadzenia handlu uprzedzonego, i dzieli ten kapitał na akcye; na przykład sto tysięcy, na sto akcyi. Więc ile który w tę kompanią wchodzący da tysięcy, tyle mu przyszn kompania akcyi w kapitale, i od tych dywidendę interessu, albo pożytek proporcjonalny odbierać, lub stratę w takieyże proporcji dzielić będzie. Ztąd gdy mówią tey kompanii akcye poszły w górę, albo spadły, znaczy tychże akcyi pożytek wyższy lub niższy.

AKRA albo Ptolemaida, miasto Fenicyi, nad granicą Palestyny; niegdys sławne osobliwie w historyach

Krucyaty. Teraz po więkŝzey części zburzone, z ozdób ogołocone, i prawie puste, zostały w rękę Tureckich. Port miasta tego przedtym wygodny, dostatni i bezpieczny; dziś ledwo pomniemy statki ochronić i zmieścić w sobie może.

AKRATISMA, nazywało się u Greków śniadanie, obiad *Ariston*, podwieczorek *Esperisma*, wieczerza *Deipnon* albo *Epidarpis*.

AKT WIARY (Auto da Fe) obrządek Inkwizycji Hiszpańskiej, albo iak nazywają *Sandli Officii*, zwykł się czynić przed exekucją winowajców na śmierć osądzonych.

AKTEON, syn Arysteusza, według powieści mithologicznej, zobaczysz kąpiącą się Dyane, od niej w ielenia przemieniony, od psów własnych pożarty zginął. Obraz nieprawych myślicieli, którzy w tej passji fortunę częstokroć, i życie tracą.

AKOND, urzędnik w królestwie Perckim, jest sędzią spraw wdowich, i sierocińskich. Jest oprócz tego najwyższym mistrzem i nauczycielem prawa. Pisarze kontraktów są pod jego władzą.

AKSAK albo AKSZAK, herb dający imię familii w Polsce rozrodzonej. Wyobrażenie tego herbu, ferce na wylot przez środek strzałą przesyte, na bok z nią obrocone, tak rozdarte, że się ledwo obie

części trzymają, w polu czerwonym, nad hełmem i koroną trzy piora strusie.

AL.

ALABANDA, herb w Polsce, na tarczy ma biały xiężyć, iak na nowiu niezupełny, prosto obiema rogami do góry wzniesiony, między ktoremi jest końska głowa, szczyt xiężycy tykająca; w lewą tarczy obrocona, w polu czarnym. Tego był herb i nazwiska Jaśniach albo Lucidus, pierwszy biskup Kuiański, około roku 993.

ALABARCHUS, urzędnik najwyższy osady Żydowskiej w Alexandryi.

ALAND, wyspa na morzu Bałtyckim, należy do królestwa Szwedzkiego.

ALANI, narod Scythyi. Mieli z początku siedliska swoje w północnych górnych częściach Sarmacyi południowej. Ztąd wzięli nazwisko swoje, Alin albowiem w języku Scythyjskim góry oznaczał. Od Hunnow z siedlisk swoich ruszeni około roku pańskiego 40, ustano- wili się niedaleko czarnego morza. Prokopiusz nazywa ich Gothami. Za czasów Gordyana cesarza zaszli byli aż do Mezopotamii. Narod ten dziki najwięcej pod namiotami przebywał, nauk i kunsztów nie znał, obyczajów był grubych, chciwości niepohamowanej. W wojnie byli biegłymi, i nad zwyczaj podobnych sobie, umieli kar-

karność i porządek zachowywać. Udali się w dalszych czasach wraz z Szwabami albo Swewami i Wandalami ku brzegom Dunajskiemu, ztamtąd przefedłszy Francją, aż w Hiszpanii się oparli. Eucharyk ich król zawołany napomoc od Aeliusza, zwyciężył naród Armoryków; siedlisko ich najcenniejsze w Galii tam było, gdzie teraz prowincja Brytannii. Anthemiusz cesarz wysłał przeciwko nim Rycinierza zięcia swojego, który Alanów do zczętu zniósł, i odtąd już żadnej wieści o nich nie było.

ALANUS, (*de Insulis*) albo *de l'Isle*, sławny doktor Univerſitatis Paryżkiej, żył około roku 1200. Xięgi jego: opus quadripartitum super sententias—Comm. in Pentateuchum—in Cantica—in Parabolas—in sex alis Seraphim—W dalszym czasie iako głosi dawna powieść, ukrywszy imię, wstąpił do zakonu Cyfstersów, przyjęty za bratciszką, trzody klasztorne paści; na koncylium Laterańskim dopiero poznany, gdy widząc, że przytomni niedostatecznie na zarzuty iednego kacerza odpowiadali, odezwał się natychmiast, i wytwornością wymowy, wyborem gruntywnych dowodów zwyciężył adwersarza. Pokazują ieszcze w klasztorze Cyftercyum jego nadgrodek tchnący prostotą tamtych nieokrzefanych ieszcze wieków.

Alanum brevis hora, brevi tumulô sepelivit

Qui duo, qui septem, qui totum scibile scivit

Scire suum, moriens, dare, vel retinere nescivit,

Labentis sæcli contemptis rebûs, egens fit.

Intra conversos, gregibus commissus alendis.

Mille ducentenô nonagenô quoque quartô

Christo devotus, mortales exiit artus.

ALARES, u Rzymian pułki żołnierzy, które poſpolicie na ſkrzydłach wojska ſławiano.

ALARODII, narody Azyatyckie iest o nich wzmianka w historyach dawnego krolestwa Persów.

ALARYK, król Gotów, ieden z największych i najszkodliwszych nieprzyjaciół Rzymskiego państwa. Po śmierci Theodozjusza wielkiego, Rufinus opiekun jego syna Arkadyusza, ſprowadził Alaryka do Włoch roku 402. ale Stylikon wódz wojsk Rzymskich mężnie się oparł temu niebezpiecznemu przychodniowi, a otrzymawszy nad nim znamienite zwycięztwo, przymusił go do powrotu. Wkrotce potym tenże Stylikon, chcąc zrzucić z tronu Honoryusza, ſprowadził Alaryka do Włoch. Musiał się okupować ten cesarz słaby, nad to ieszcze, kilka prowincyi Alarykowi

wi we Włoszech ułapił. Zdrada Stylikona odkryta w czasie, o śmierć go przypawiła. Alaryk zaś rozgniewany, Rzym opanował i złupił; ciągnąc zaś daley ku Sycylii w Cosentium albo Cosenza życia dokonał roku 410.

ALATRINATI, narody Włoskie z liczby tych, których zwano Hernitii. Podbici od Rzymian roku Rz. 447.

ALAUDÆ, nazwisko iedney legii Rzymskiej; każda albowiem dla różnicy miała swoje właściwe.

ALAUNI, Ptolomeusz dwa narody pod tym nazwiskiem kładzie. Jedni według niego mieszkali w Noryce, i zwali się Ambisfontiensis, drudzy w Sarmacyi Europejskiej Roxolani.

ALBA, miasto stołeczne kraiu swego nazwiska, założone od Askaniusza syna Eneasowego roku od stworzenia 2885. Krolowie następcy pierwszego fundatora w tym mieście mieli stolicę swoją. Tulliusz Hostyliusz krol Rzymski po zwyciężeniu trzech braci Kuracyuszów państwo Rzymskie i Alby albo Łacińskie w iedno złączył, i obywateli tego starożytnego miasta do Rzymu przeniósł.

ALBA (krolewska) miasto Węgierskie; tam się niegdyś koronowali krolowie Węgierscy. Wielokrotnie od Turków opanowane, teraz w dzierżeniu domu Austriackiego zostało.

ALBANI, narod Włoski, według dawnionej tradycyi, od Troianczyków i Askaniusza zasiągający swoje pierwiastki.

ALBANIA, prowincya Europejska państw Tureckich zawiera w sobie dawne krolestwo Epiru, z częściami Dalmacyi i Dardanyi. Miał ten kraj własnych swoich książąt za czasów cesarzów wschodnich, Machomet II opanował go.

ALBANO, miasteczko terazniejszy powiatu Rzymskiego, założone na ruinach starej Alby; ma swego biskupa, z liczby najpierwszych kardynałów. Nagorze Albańskiej odprawowały się niegdyś sławne w bałwochwaltwie obrządki zwane: *Ferie Latine*. Jezioro Albańskie zamknięte między gorami, często wspomniane w historyach Rzymskich, teraz się nazywa: *di Castel Gandolfo*, od mieysca, gdzie papież w iesiennych czasach mieszkać zwykły.

ALBANI, familia Rzymska, początek swoy bierze z miasta Urbinu. Z niego był Klemens XI papież, o którym wzmianka będzie pod osobnym artykułem, patrz *Klemens XI*.

ALBANO (Franciszek) sławny malarz, urodził się w Bononii roku 1578. Obrazy jego wyrażeniem pięknych, ośobliwie dziecinnych twarzy, dziwnie są wdzięczne. Umarł w Albano roku 1660.

ALBERONI (Juliusz) kardynał, urodził się w Placencji R. 1664 wysłany od księcia Parmeńskiego do księcia de Vendosme, wodza na ow czas wojsk Francuskich we Włoszech, tak przypadł do gustu temu księciu, iż go nierozdzielny odtąd podróż i czynności swoich uczynił towarzyszem. Zalecił przynmioty Alberoniego Filippowi V. królowi Hiszpańskiemu. Ten książę skoro więc umarł, wziął Alberoniego do boku swojego Filip, i nie zawiodł się na sprawności jego. Przypuszczony do rad sekretnych, wkrótce konfiliarzem stanu, ministrem daley, ogłoszonym został. Naywiększą przyczyną wyniesienia Alberoniego, był mariaż Filippa z Elżbietą Farneszą, córką księcia Parmy; ten albowiem projekt od niego podany do skutku przyszedł. Wdzięczna mu była wyniesienia swojego Elżbieta, Alberoni wkrótce nominowany kardynałem, i pierwszym ministrem. Stopień tak wysoki otworzył pole snującym się dawno w umyśle Alberoniego wielkiej wagi projektom, dostrzeżone po części zatrwożyły gabinety; zgoda zaś dworów Wersalskiego z Hiszpańskim tak dalece pomieszała jego plany, że wkrótce potym, to jest roku 1719, 5 października odebrał rozkaz nie tylko oddalenia się ode dworu, ale wywiechania z Madrytu w ośm dni, z Hiszpanii

we trzy niedziele. Różnych jeszcze potym doznawał przeciwności; usprawiedliwiony nakoniec, w Rzymie R. 1724 resztę wieku, do ostatniej zgrzybłości, spokojnie przepędził, po większej części, w Placencji oyczynie swojej przemieszkując. Umarł 1752 mając lat 87. Jest historia o nim, i testament polityczny pod jego imieniem napisany.

ALBERT I, cesarz syn Rudolfa I, pierwszy książę Austrii. Obrany królem Rzymskim, Adolfa przeciwnika swojego zwyciężył, i własną ręką w potyczce zabił. Sam od Jana księcia Szwabii synowca swego, zabity roku 1308, panował lat 10.

ALBERT II cesarz, książę Austrii, król Węgierski i Czeski; po śmierci Zygmunta teścia na godność, cesarską wyniesionym został. Zbor powszechny Bazyleycki powagę swoją wspierał. Dowiedziawszy się o wtargnięciu w Węgry Amurata II cesarza Tureckiego, gdy na przeciw niemu z wojskiem ciągnie, chorobą złożony, powracając do Wiednia w drodze życia dokonał, roku 1439, panował rok i 7 miesięcy.

ALBERT albo OLBRACHT, król Polski. patrz *Jan Albert*.

ALBERT książę Brandeburski, mistrz wielki Krzyżaków w Prusiech, a potym książę Pruski; urodził się roku 1490. Obrany mistrzem, nie chciał z razu oddawać powinno

hołdu królom Polskim; przez co wojnę na siebie i kray swoy ściągnął tak dalece niefortunnie, iż musiał się udać do pokornego Zygmunta króla prześlania. W krotkim czasie chwycił się nauki Marcina Lútra, a zrzuciwszy zakonny habit, otrzymał na siebie inwestyturę księstwa Pruskiego, i lenność w tym państwie na swoich potomków. Umarł roku 1568.

ALBERT, zakonu kaznodziejskiego, pospolicie zwany *Albertus Magnus*. Urodził się w Lawingen nad Dunajem roku 1205. Uczył po wielu mieyscach z wielką sławą, i miał zaszczyt między uczniami swemi rachować Sw. Tomazsa z Akwinu. Obrany biskupem Ratisbońskim roku 1260, żeby w uczonych pracach swoich przeszkody nie miał, złożył urząd pasterski. Przed śmiercią wielki ten człowiek wpadł w dzieciństwo. Umarł roku 1280, wieku 77. Pisma jego zebrane razem wyszły w Lugdunie z druku w dwudziestu i jednym tomach in folio roku 1651.

ALBINGAUNI, narody Gallii Cisalpińskiej, zwaney powszechnie Liguryą; tam mieli siedliska, gdzie teraz Rzeczpospolita Genueska.

ALBIENSES, kacerze XII wieku tak nazwani od miasta Albium, albo Albi, w okolicach ktorego najbardziej błędy swoje rozsiewali. Błędy ich były wielorakie po

większej części ściągające się do Aryanizmu i Manicheuszow. Z początku na wzor innych, ta sekta pod przywódcą Piotrem Waldeńskim i Oliweryuszem, pokątnie się tylko rozpościerała. Z czasem tak się mnogością partyzantów wzmogła, iż w roku 1210 wydana była przeciw Albieniom bulla krucyaty. Woyny tej wodzem ogłoszony był Szymon hrabia z Montfortu. Znalazł ten wódz mężny odpor w Albienach, wspartych pomocą Piotra króla Aragońskiego, i hrabi Tolosy. Trwała ta wojna dość długo, nakoniec Albieni zwyciężeni; ostatek sektarzow trybunał inkwizycji w Tolosie postanowiony wypenił.

ALBINUS (Lucius) najpierwszy trybun pospolstwa, ustanowiony w ten czas, gdy lud na gorze świętej, za radą Meneniusza Agryppy zgodził się z Patrycjuszami, i do Rzymu powrócił.

ALBINUS (Decimus) rodem z Afryki, po śmierci Pertynaxa cesarzem mianowany, i tę elekcyą Alexander Severus na ow czas panujący w Rzymie wraz z senatem potwierdził. Pozbywszy się jednak ten cesarz w roku następującym drugiego kolegi Nigera, przeciw Albinusowi z wojskiem poszedł, wojsko jego pod Lugdunem zniósł, Albinus zaś z rozpaczys sam się zabił.

ALBICI albo **ALBIÆCI**, narody mieszkające w gorach nie daleko Marfylli, miasto ich stołeczne zwało się Alebce albo Alebetium. Niektorzy autorowie zwali ich *Reii*.

ALBION, nazwisko dawne Anglii.

ALBIS, tak się u Rzymian zwała rzeka Elba. Tacyt, i Strabon często kroć czynią o niej wzmiankę. Elba wychodzi zgor między Czechami a Szląskiem, wpada w morze u Hamburga.

ALBOGALERUS, czapka kapłanów u Rzymian, zwanych Flamen. Była z baranka białego, zabitego na ofiarę.

ALBUNEA Sybilla, czczona była w mieście Tybur, teraz zwanym Tivoli, dotąd iefzcze trwa iej kościół, nad spadkiem rzeki Anieniu.

ALCHIMIA, termin z prepozycyi arabskiej *Al* znaczący wytworność, wyfokość, i słowa *Chimia* złożony; wyraża naypierwszy i naycelniejszy rodzaj Chimii. Rożni się więc tym od Chimii, że się rozciąga do naygłówniejszych operacyi i wynalazków względem kruszców. Zawisł ten kunszt. *imo*, na iak naydoskonalszym oczyszczeniu i przyprawieniu kruszców; *zdo*. na sposobie przeistoczenia onych; *zrio*. na wydystyllowaniu essencyi, i spiryтусów kruszczowych i zielnych.

Ze ten kunszt będąc zapaloney imaginacyi płodem, omamieniu naybardziej podlega, z po-

przedzającego opisu łatwo domyślić się można; że wielu zawiodł, doświadczenie nauczyło; że do tego czasu znaduią się tacy, którzy w kameń filozofski i inne podobne matactwa wierzą, rzecz równie podziwienia i politowania godna.

ALCIATUS (Jędrzey) mędrzec XVI wieku, naukę prawa pierwszy swiego czasu porządnie zebrał, uwalniając ią ile możliwości od matactwa i zawikłania tłumaczów. Umarł roku 1550, wieku 57, pogrzebiony w Pawii z takowym nadgrobkim:

Andreae Alciato Mediolan. J. C. Proth. Ap. Cesareoque Senatori, qui omnium doctrinarum orbem absolvit, primus legum studia antiquo restituit decori. Vix. Ann. LVII. M. VII. d. IV. Ob. pridie Idus Jan. MDL.

ALCIBIADES, Atheńczyk syn Kliniasza, uczeń Sokratesa, przymiotami natury i dowcipu sławny, ale nie mniej złym onych użyciem. W różnych życia swiego okolicznościach pokazał, iakby mógł być zdatnym oyczyźnie, gdyby nim ambicya nie rządziła, a niestateczność płochego umysłu, nie brała mieysca rozsądnej uwadze. Raz Herfzt fakcyi, drugi raz wielbiciel spokoyności, wódz biegły, mowca znamienity, według zdarzających się okoliczności, ozdoba i zakała kraiu swiego. Umarł na

wygnaniu w państwach Perskich, z rozkazu Pharnabaza Satrapy zabity, roku przed narodzeniem pańskim 404, pierwszego 94 Olimpiady, wieku swego 40. Plutarch obfzernie wypisał życie tego raczej osobliwego, niż wielkiego człowieka; marnotrawca w Atenach, w Sparcie przykład wstrzeżności.

ALCUINUS (Flaccus Albinus) rodem Angielczyk, uczeń Egberta arcybiskupa Jorku, po którym w tamtecznej akademii objął katedrę fzkolną nauki pisma świętego; słynął roztropnością i umiętnością wielu nauk; był wezwany od Karola wielkiego w roku 794 i posłany od tegoż na zbor Frankfurcki dla przekonania błędów Felixa i Elipanda. Bawił potym przy cesarzu wielce od niego szacowany, i od ktorego w różnych naukach nie lenił się cesarz brać instrykcyę. Nietylko zaś do rady w materyach uczonych, i rozszerzania nauk w kraiu Francuskim używał go Karol, ale też w negocyacyach z postronnemi. Opatrzył go dochodami kościelnymi, między innemi opactwem S. Marcina de Thours, dokąd się ku końcu wieku swego ode dworu przeniosł, i tam umarł dyakonem tylko, roku 804. Pisma iego w różnych materyach pozostałe, iako to: Pisma świętey theologii, filozofii, nauk wolnych iak nazywa-

my, historyi, poezyi, &c. zebrał i do druku podał w Paryżu roku 1617 André du Chêne; w kościele świętego Marcina de Thours jest Nadgrobek Alcuina, na który sam sobie napis położył, piękny w wyrażach.

ALEA, nazwisko powszechnie u Rzymian wszystkich grów hazardowych.

ALDERMAN, urząd w krolestwie Angielskim z iurydykcyą sądową; Aldermani równają się naszym radzcom miejskim, ponieważ składają radę, ktorey głową burmistrz w mieście, na wsiach woyt. Liczba Aldermanow nie jest powszechnie jednakowa. Z nich wybierają miasta burmistrzow. Nie może ich być nigdzie mniej nad sześciu, więcej nad dwudzieśtu sześciu.

ALDOBRANDINI, dom zacny w państwie Florentskim; Klemens VIII papież z tej familii pochodził.

ALDROVANDUS (Ulysses) professor filozofii i medycyny w Bononii uczynnie swojey. Opisał w księgach swoich wielorakie rodzaje zwierząt. Dzieło to, jest iedno z najdokładniejszych. Twierdzą niektorzy, iż ten zacny i pracowity autor w szpitalu umarł. Urban VIII papież takowy mu napisał nadgrobek:

*Multiplices rerum formas, quas
pontus & aether*

Exhibet,

Exhibet, & quidquid promit & ab-
dit humus,

Mens haurit, spectant oculi, dum
cuncta sagaci

Aldrovande, tuus digerit arte
liber;

Miratur proprios solers industria
fetus,

Quamque tulit, moli se negat esse
parem;

Obstupet ipsa simul rerum fecunda
creatrix,

Et cupit esse suum, quod videt ar-
ris opus.

ALEKTO, iedna z trzech furyi piekel-
nych, ktore baieczność pogańska
katownicami potępionych uczyni-
ła. Wszystkie trzy corkami były
Plutona i Prozerpiny, nazwiska
innych dwóch Megera i Tyzy-
phona.

ALEKTRYOMANCYA, u pogan sposob
wieszczby takowy: Czyniono cyr-
kuł na dwadzieścia cztery części po-
dzielony, na kaźdey była iedna litera
alfabetu i ziarno zboża. Puszczano
koguta; z ktorych liter ziarna
pierwsze brał, z tych układano wy-
roki dla pytających.

ALEMANUS, herb w Polfcze, tarcza
na dwie części wzdłuż przedzielo-
na, z ktorych iedna na prawey stro-
nie ma dwa pola, ukośem od pra-
wego boku na lewy ciągnione. Dru-
ga część także się na dwoie dzieli,
wyższa dwie kule działowe, niższa
iedną zamyka; na hełmie panna.

ALEMDAR, urzędnik dworu cesarskie-
go w Turczach; powinność iego
nieść chorągiew Mahometa przed
cesarzem w czasie wielkich uro-
czyści.

ALEPH, pierwsza litera alfabetu He-
brayskiego, z niey poszła Grecka
alpha. Aleph w ścisłym tłuma-
czeniu znaczy wodza, pana.

ALESSIO (Lyssus) miasto Albanii sławne
grobem Alexandra Kastrjoty,
pospolicie zwanego Szkanderbeg,
albo Szkanderberg.

ALETOROMANCYA, rodzaj gułtów
wieszczbiarskich u pogan, wkradł
się był ten błędny obyczaj i do
pierwszych chrześcian, według
świadełtwa szostego zboru powsze-
chnego: *Mulieres quedam* (mo-
wią akta) *cum ordeo ea, quæ ab aliis*
ignorantur, enuntiant, quæ ecclesiis
& sanctis imaginibus assidentes, &
se ex iis futura discere prædicantes,
non secus ac Pythonissæ futura
prædicant.

ALEXANDER I (święty) wstąpił na
stolicę Rzymską po Sw. Ewaryście
około roku 109. Otrzymał koronę
męczeńską roku 119. W kano-
nie mszy świętey wspomniany iest.

ALEXANDER II, papież, obrany po
śmierci Mikołaja II. Wsparty pro-
tekcyą Henryka IV cesarza. Ca-
dalous biskup Parmeński, pod i-
mieniem Honoryusza II, długo
mu się opierał, aż na zborze Man-
tuańskim roku 1064 potępiony nę-

dznie życia dokonał. Za pomocą hrabiny Mathildy, papież ten wiele włości dawniej oderwanych przywrócił kościołowi. Przeciw Symoniakom i kacerstwu Nikolaitow dzielnie powstał. Umarł roku 1073. Siedział na stolicy lat 11, miesiący 6, dni 22.

ALEXANDER III, papież rodem z miasta Sienny; miał wiele do czynienia z anty-papą Oktawianem, któremu sprzyiał cesarz Fryderyk zwany Barbarossą. Po śmierci Oktawiana, który się Wiktozem III mienił, obrany anty-papą Gwido z Kremony, wziął nazwisko Paschalisa III, i przymusił Alexandra do wyiechania z Włoch. Przyjęty w Francyi ze czcią od Ludwika młodego króla, w Turonie koncylium złożył, tam Albienów i nieprzyjaciół kościoła potępił. W lat trzy potem wezwany od ludu swego, mimo ufilne przeszkody Paschalisa powrócił do Rzymu. Fryderyk zatym Rzym obległ, ale dla zafłży choroby odstąpić musiał. Papież zaś na zborze Lateraneńskim wyklął go, i z tronu złożył; musiał powtorze ucieczką się salwować Alexander. Tym czasem na mieysce zmarłego Paschalisa obrany trzeci anty-papa Kalixt III, po wielu prześladowaniach zgodził się nakoniec z Fryderykiem cesarzem Alexander w Wenecyi. Powieść ta, iakoby upokarzającemu się cesa-

rzowi, miał nogę na karku położyć, mówiąc: *Super aspidem & basiliscum ambulabis*, żadnego nie ma fundamentu; sam kardynał Baroniusz autor dzieiow kościelnych, wielorakiemi ią dowody zbija. Umarł ten ze włzech miar znamienity i zacny pasterz kościoła bożego roku 1181. Siedział na stolicy Rzymskiej lat 22, miesiący 11, dni 20.

ALEXANDER IV, papież z hrabiow Segnitańskich, po śmierci Innocentego IV obrany, w ten czas kiedy Włochy roztargnione były fakcyami Gwelfow i Gibellinow. Manfredowi synowi Fryderyka cesarza z nieprawego łoża splotzonemu był przeciwnym tak dalece, iż inwestyturę królestwa Sycylijskiego dał Edmundowi synowi króla Angielskiego. Zamyślał o wojnie przeciw Turkom, ale niezgoda między Wenecją a Genuą, gdy tym zamysłom przeszkodziła, widząc nieskuteczne usiłowania swoje, z umartwienia ztąd powziętego wpadł w chorobę, i w krótko żywota dokonał roku 1261; panował lat 6, miesiący 5, dni 4.

ALEXANDER V, papież Greczyn zakonowi Sw. Franciszka; nauką i pobożnością znamienity; gdy pokoy kościołowi przywrócić pragnie, niewczesną śmiercią z świata zabrany w 10 miesiący i dniach 8 po wyniesieniu swoim.

ALE-

ALEXANDER VI, z domu Borgia Hiszpan, haniebnie papiestwo swoje życiem wcale nie korrespondującym tak świętemu stanowi zmażał. Umarł roku 1503, panował lat II, dni 8.

ALEXANDER VII, z domu Chigi w Siennie urodzony, wstąpił na stolicę Rzymską po śmierci Innocentego XI. W czasie rządów swoich, Wenecyanów wojnę z Turkami prowadzących znacznymi posilki wspierał. Lud Rzymski powodzą i powietrzem wyniszczony kosztem swoim wspomagał. Za jego nakładem wiele bardzo kosztownych fabryk w Rzymie stało. Umarł roku 1667, panował lat 12, miesiąc 1, dni 15.

ALEXANDER VIII, papież Wenet z familii Ottoboni, obrany w roku 1689. Leopoldowi cesarzowi znaczne wpieniędzach posilki na wojnę Turecką przelał. Umarł roku 1691, panował rok 1, 3 miesiące, dni 26.

ALEXANDER wielki, król Macedoński syn Filippa i Olympii urodził się w mieście Pella stołecznym Macedonii, roku pierwszego 106 olimpiady, przed narodzeniem pańskim 356. Zwycięzca Greków, Persów, Tyryczyków, Arabów, Indów, wielkością dzieł swoich świat nappełnił, i stał się samowładczą państw niezliczonych. Okoliczności najsłynniejsze życia jego wiadome są w

dzieciach narodów, Curtiusz i Plutarch najdokładniej opisali. Umarł ten wielki bohater w Babilonie w samym kwiecie młodości, mając tylko lat 32. Panował lat 12. Dwoch synów zostawił ci od Kassandra potem zgładzeni z świata; podobnyż los potkał Arydeusza brata, i Olympię matkę Alexandrową; i tak ten, który niepohamowanym ambicyi zapale świat ogarnął, nie miał szczęścia udzielić krwi swojej, cokolwiek przynajmniej, z tak wielkiej zdobyczy.

Państwa Alexandrowe podzielone między pozostałych wodzów jego wojska, stały się epoką historii powszechny.

ALEXANDER SEVERUS, cesarz Rzymski, po śmierci Heliogabala brata ciotecznego, za usilnym staraniem Mammei matki swojej, niewiaśły cnot wielkich, w czternastym roku wieku na tron wyniesiony; ozdobiał go życiem nienagannym, między innemi rozlicznymi przymiotami wydawała się w nim osobliwie modestya i wstrzeźliwość. W czasie wojny dał dowody mężstwa, i roztropności. Persów świeżemi zwycięstwami wzdętych upokorzył; Niemców w Illirii po kilkakrotnie zwyciężył. Nakoniec wybrawszy się na powtorną przeciw nim wojnę, od Maxymina wraz z matką zdradziecko zabity, 18 marca

ca roku 235, wieku 26, panowania 13. Nieśmiertelney sławy godzien prawy ten monarcha, iakoż wżyscy tamtych wieków pisarze pochwałami iego xiegi swoje zageścili. .

ALEXANDER cesarz Grecki, trzeci syn Bazylego, brat Leona filozofa; przez cały czas panowania nie dobra publicznego, ale nasycenia żądz swoich nieprawych szukał. W krotce po wyniesieniu, szwankowawszy z konia, przestał być zakatą tronu, i zgorzzeniem podanych.

ALEXANDER, rodem z Pannonii, rządzca Egiptu, po śmierci Galeryusza Maximiana, sam się cesarzem Rzymskim ogłosił, w kilka nieśięcy potym od Maxencyusza zwyciężony i zabity.

ALEXANDER król Polski, syn Kazimierza IV, Jagiellowicz i Elżbiety Austryaczki, po śmierci brata Jana Olbrachtta wstąpił na tron. Za niego woysko Polskie Multany wojowało, Tatarzy uskromieni; gdy zaś powtornie w Litwę wpadli, Michał Glinński na głowę ich poraził. Alexander iuż prawie konający, tę pożądaną nowinę odebrał, w roku 1506 umarł, panował lat 5. Zona iego Helena corka Iwana Wafilewicz car Moskiewskiego z przyczyny różnicy w wierze nie koronowana. Za tego monarchy naywięk-

sze przywileie i swobody narod zyskał.

ALEXANDER, wielki-xiąże Litewski. patrz *Witold*.

ALEXANDER ab Alexandro, sławny prawnik; urodził się w Neapolu roku 1461. Zatopiony w naukach, urzędow ofiarowanych sobie przyiąć niechciał. Xiegi od niego napisane: *Dierum genialium lib. V. — dissertationes quatuor de rebus admirandis quæ in Italia nuper contigerunt, id est, de somniis, de umbrarum figuris &c.*

ALEXANDER (Natalis) zakonu kaznodzieykiego, urodził się roku 1639. Naukę iego wyborną daią poznać xiegi, ktore do druku podał; historia kościelna naycelniejszy między niemi mieysce trzyma, ale ta iezeli wielkiey sławy, niemniejszyego umartwienia była mu przyczyną: xiegi iego są: *Historia Ecclesiastica veteris & novi Testamenti — Summa S. Thomæ vindicata — Theologia positiva, Dogmatica, Moralis — Institutio Concionatorum.*

Własnym ięzykiem pisał: *Zebrańie wiary i obyczayności kościoła — Obrona Mislyonarzow Chinskich zakonu kaznodzieykiego — Listy apologetyczne &c.*

ALEXANDER poeta, żył za czasow Ptolomeusza Filadelfa, Atheneusz i Partheniusz zachowali w xiegach swoich niektore iego elegie.

ALEXANDER (Cornelius) wyzwolenciel Lentulusa, zwany Polyhistor dla wielkiej nauki. Kwitnął w Rzymie za czasów Sylli.

ALEXANDRETTA, miasto Azji nad morzem szrodziemnym.

ALEXANDRIA, miasto założone w Egipcie od Alexandra wielkiego gdzie i zwłoki jego pogrzebione zostały. Było stołecznym krolestwem Egiptu za Ptolomeuszów, po śmierci Kleopatry wraz z Egiptem pod władzę Rzymskiego państwa przeszło. W podziale Konstantynowym dostało się cesarzom wschodnim; Saraceni je w dalszych czasach posiadli, nakoniec Selim cesarz Turecki opanował, i dotąd w dzierżeniu tego narodu zostało.

Za Ptolomeuszów miasto to wspinałemi gmachami przyozdobione, latarnią swoją sławne, handlem dostatnie, stało się siedliskiem nauk, i miało naywyborniejszą bibliotekę w świecie. Za rozkrzewieniem się wiary świętej, Marek Sw. Ewangelista tam katedrę swoją założył; następcy jego patryarchowską godnością ozdobieni, tam przemierzali, do czasów zawoiewania Egiptu przez Saracenów. Ozdobił tę katedrę patryarchalną Sw. Athanazyusz, mężem nieprzełamanym w obronie wiary, po wszystkie wieki.

ALEXANDRIA, miasto Lombardyi, należy teraz do królów Sardynskich,

niegdyś wraz z swoim powiatem, było częścią księstwa Medyolańskiego.

ALEXV (Comnenus) cesarz Grecki, za panowania Nicefora Botoniati, między pierwsze urzędniki państwa policzony; nakoniec przeciw własnemu monarsze bunt podniósł, i zrzuciwszy go z tronu, w klasztorze osadził; sam na jego miejscu cesarzem ogłoszony roku 1081. Podzieliwszy między braci niektóre prowincye, a nie mogąc wystarczyć koniecznym wydatkami w pierwiastkach panowania, niezmiernemi podatki lud i duchowieństwo uciemięzał. Wiodł wkrótce potym mniej dla siebie pomyslną wojnę z Robertem książęciem Kalabryi. Coraz bardziej wzmagająca się potencya Ottomanśka, była mu powodem do żądania wsparcia, i z tej przyczyny ogłoszona krucjata pierwsza przez Urbana II papieża. Byłby z tej wojny wzięty wiele korzyści, ale jego chytróść i nienawiść ku Łacinnikom, iako im stała się szkodliwą, tak iemuż samemu wielu strat, i umartwienia była przyczyną. Umarł roku 1118, wieku 70, panowania 37.

ALEXV II, (Comnenus) cesarz Grecki zwany Porphyrogenetes, wstąpił na tron po śmierci ojca. Zbyteczne matki tego cesarza do niejakiego Alexyusza przywiązanie,
I było

było przyczyną buntu, którego przywódzcą Andronik Commenus, wygnawszy matkę z Konstantynopola, synowi Alexemu za towarzysza najwyższej władzy przydany, wkrótce kolegę swego zgładzić z świata rozkazał. Zył Alexy II lat 16 panował 4.

ALEXY III, (Commenus) cesarz Grecki, bratu swojemu Izaakowi gwałtem i panowanie i wzrok odebrał; ale niedługo się cieszył z nieprawych skutków okrucieństwa swiego. Wodzowie krucjaty przywrócili na tron Izaaka, Alexy życie w prywatnym stanie zakończyć musiał.

ALEXY IV, (Commenus) cesarz Grecki, w kilka miesięcy po śmierci oycy Izaaka świat i dalsze o sobie nadzieie pożegnał.

ALEXY V, cesarz Grecki, nazwany Murtzuphles z domu Dukas, Alexego IV z tronu zrzucił, i własnymi rękami udusił; wkrótce od Baldwina hrabi Flandryi wodza krucjaty zwyciężony, wpośród rynku Konstantynopolitańskiego zrzucony z wieży, sprawiedliwą karą życie zbrodni pełne zakończył.

ALEXY Michajłowicz, car Moskiewski objął rządy po śmierci oycy w roku 1645, wojnę z Polską prowadził, i lubo częstokroć zwyciężony, odzyskał Smoleńsk, który dotąd w dzierżeniu Moskiewskim pozostał. Umarł roku 1676, panował lat 31.

ALFONS V, król Aragoński, wstąpił na tron roku 1416. Joanna królowa Neapolitańska wyznaczyła go wkrótce potym swoim następcą, ale dla przeciwnych okoliczności, oddalony od tego tronu, a na jego miejscu ogłoszony Karol książę Andegawencki. Po śmierci tej królowy, Karol objął rządy państwa, i trzymał je do śmierci, która przypadła roku 1458. Monarcha ten uczonym ludziom wielce sprzyjał.

ALFONS X, król Kastylii i Legionu, wstąpił na tron po śmierci oycy swiego Ferdynanda roku 1252. Sławny jest ten monarcha biegłością swoją w matematyce i innych częściach filozofii, nayobliwiej jednak w astronomii, iako oznaczając tablice astronomiczne jego, zwane: Tabulæ Alfonsinæ. Walczył ten monarcha z Maurami pomyślnie. Od elektorów rzeszy Niemieckiej obrany cesarzem roku 1257 dla niezachowania do Niemiec przy tej się godności nie utrzymał; tytułu jednak cesarskiego używał do śmierci; umarł roku 1284, panowania 32.

ALFONS de Zamora, w żydowskiej wierze urodzony chrzest święty przyjął, i będąc domownikiem kardynała Ximenez, pracował około sławnej edycji bibliow Poliglottów, pisał oprócz tego: Vocabularium Hebraicum, atque Chaldaicum

cum veteris Testamenti — Cathalogum eorum, quæ in utroque testamento aliter scripta sunt vitio scriptorum, in hebræo & græco. Żył około roku 1530.

ALFRED, król Angielski, osiadł tron po śmierci brata swego Ethebreda roku 871. Można go sprawiedliwie kłaść w małej liczbie monarchów, którym nie podchlebstwo nadało tytuł wielkich. W wojnie szczęśliwy; Duńczyków zwyciężył; prawodawca i nauczyciel kraju swego, akademią Oxfordską fundował, sam na język Angielski łacińskie księgi tłumaczył; prawami doskonałemi bezpieczeństwo obywatelów, porządek iurydykcyi obmyślił. Umarł ten prawdziwie wielki monarcha roku 899 dnia 28 października, panował lat 29, mając 6. Przetłumaczył na ożywy język księgi Boecyusza de Consolatione — DIALOGI Św. Grzegorza — Psalterz Dawidow — historią Orozyusza — historią Angielską przez W. Bedę napisaną.

ALGARBIJA, prowincja Portugalska, mająca tytuł królestwa od tego czasu, kiedy Alfons II król Portugalski, zaślubił sobie córkę Alfonsa X króla Hiszpańskiego, i po niej ten kraj w posagu dostał.

ALGEBRA, najsubtelniejsza liczb i rachunków nauka. Używa liter alfabetu w liczbowych swoich operacjach. Ta sciencia, nader jest

pożyteczna do rozwiązywania problemów; matematyka i geometrya wielką część doskonałości wynalazków swoich iey winna. powszechne zdanie czyni iey wynalazcą, niciakiego Dyophanta, autora Greckiego, który żył za czasów Antonina cesarza, księgi jego niektóre wyszły z druku roku 1575. Nazwisko Algebry miało pójść z arabskiego języka, w którym Algiabarat znaczy rzecz na części rozdłożoną.

ALGER, jedno z królestw Barbarzyńskich w Afryce leżące, ma rządzącę dożywotniego, którego zowią Dey; zostało pod protekcją porty Otomańskiej i za to corocznie niciaki haracz iey płaci.

ALGUARIL, urząd wojenny w Hiszpanii; ich obowiązek do skutku przywozić wyroki sądowe.

ALHAZEM, Arab Matematyk; niektóre pisma jego, przetłumaczone na łaciński język podał do druku Fryderyk Rishen, roku 1571 pod tytułem: Thesaurus Opticæ.

ALI (albo **HALI**) brat cioteczny i zięć Mahometa; po śmierci teścia był pretendentem do kalifatu, na fundamencie ostatniej woli i dyspozycji Mahometa. Abubeker, Omar i Otman sprzeciwili mu się, i pierwszy z nich urząd najwyższy posiadał, jednakże Ali do śmierci tytułu kalifa używał. Obrat siedlisko swoje w Arabii, i tam Al-

koran zebrał, dawszy mu swoje tłumaczenia, których się dotąd Perfi trzymają, miani do tych czas od innych Mahometanow za schyzmatyki i odszczepieńce. Z różnym sukcessem Ali prowadził wojnę z następcami Mahometa; w iedney bitwie Aiszach żonę tego proroka w niewolę dostawszy, z wszelką uczciwością natychmiast do Mekki odesłał. Nakoniec zdradziecko zabity roku pańskiego 660, hegiry 40.

ALI-BEG Dragoman albo pierwszy tłumacz porty Ottomanśkiey żył wieku przeszłego. Wielu jest tego zdania, iż urodzony w Polsce, w młodym wieku od Tatarow w Jassyr wzięty, zbyssurmaniony i przedany do Turek został. Ze był zdatnym do zadość czynienia obowiązkom urzędu swego, biegłość jego w językach, których siedmnaście umiał, naylepszym dowodem. Miał się znacznie przyłożyć do napisania xiąg, które Rykoł pod swoim imieniem wydał o stanie państw Tureckich. Biblią na język Arabski przełożył, i tcy ieden exemplarz znajduje się w Leydzie. Pisał ieszcze: *de Turcorum Liturgia* — *de peregrinatione Meccana*. — *de circumcissione* — *de visitatione agrotorum*.

ALICA, potrawa w powszechnym u dawnych Rzymian używaniu, wielu twierdzą, iż była na kształt ka-

fzy. Spósob iey robienia jest w Pliniuszu.

ALICARIÆ, nazwisko nierządnic Rzymskich; mieysca ich mieszkania zwano: *Stabula Lellæ*.

ALILÆI albo ALILEENSES, narody Arabii, graniczące z Sabeyczykami; kray ten w kruszce złote obfity z pogranicznymi narody znaczny handel prowadził.

ALIMENTARIJ, zwali się u Rzymian dzieci ubogich obywatelow, które nakładem publicznego skarbu żywiono; Antonius Pius podobną uczynił fundacyą dla ubogich panienek, iako świadczy Julius Capitolinus: *Puellas alimentarias in honorem Faustinae* (żony swoiey) *Fastinianas constituit*. Toż samo późniejszymi czasy uczynił Alexander Severus, według świadectwa tegoż wyżej cytowanego pisarza: *Puellas & pueros quemadmodum Antoninus Faustinianas instituerat, Mammeanas & Mammeanos instituit*.

ALIMUSII, narody Attyki, z pokolenia Leontydow niedaleko Phalery. W ich siedlisku znajdowała się sławna bałwochwalnica Cerery prawodawczyny.

ALITTA, bóstwo Arabow; Herodot twierdzi, iż to była Wenera, i że tak Alita u Arabow, iak u Assyryczykow zwała się Mylitta, u Perfiow Mitra.

ALEAI-

ALKAICUM carmen, w łacińskiej i greckiej Poezyi, wiersze tak nazwane od imienia pierwszego ich wynalazcy *Alceusza*, takie są na przykład w Horacyuszcu :

*Omnes eodem cogimur, omnium
Versatur urna, serius ocyus
Sors exitura.*

ALKANTARA, miasto w królestwie Hiszpańskim prowincyi Estremadura, sławne zakonem kawalerów orderu swego nazwiska. Nie żyją już teraz według dawnych zakonności swojej przepisów, i order ten świeckim ludziom wraz z komenderyami przez króla, który jest najwyższym mistrzem, dawany bywa.

ALKALI, nazywają się w fizyce rodzaje soli, których skutki są przeciwne rzeczom kwaśnym, *acidis*, to nazwisko z pierwiastków swoich arabskie. *Alkali* osłodzone staie się mydłem.

ALKERMES, ziarno szkarłatne, zbierają go bardzo wiele nie daleko Francuskiego miasta Montpelier. Z tych ziarn startych przegotowanych robi się syrop, albo wódka Alkermesowa. patrz *Kermes*.

ALKMENA, córka Elektryona króla Mycenów, matka Herkulesa, według mithologii Jowisz wziąwszy postać ich męża Amphitryona tym kunszttem stał się ojcem Herkulesa.

ALKORAN, właściwie zwany *Koran*, gdyż pierwsza sylaba z Arabskiego języka, jest artykułem poprze-

dzającym słowo *Koran*, które ma derywacją swoją z tegoż Arabskiego języka od *Cara* albo zebranie do czytania, co znaczy czytać. Ta księga Alkorań zawiera w sobie całą religią Mahometańską, y cywilne przepisy dla uformowanego na niej narodu; są w mniemaniu o niej, że była z nieba spuszczone ich prawodawcy. Jest pisana wierszykami i artykułami krótkimi, z zawiloscią i sprzeciwieniem się wzajemnym przepisów położonych. Trudność rozumienia tej księgi tym więcej Mahometanów wiąże do siebie, iż ją mają za tak nader wysoko napisaną, że nie maż w świecie języka, któryby ją tłumaczyć zdołał. Ta sama ieszcze ich zawilosc zrobiła to, że za sposobem tłumaczenia Alkoranu Mahometańska religia podzieliła się na różne sekty po śmierci Mahometa, z których pryncypalne są cztery: 1. od nauczyciela czyli tłumacza Alkoranu nazwanego: *Melich*, za którą idą Arabowie i Maurowie; 2. podług podania *Alego*, którą przyjęli Persowie; 3. od *Omar*, za którą Turcy; 4. od *Oteman*, którą wyznają Tatarzy. Mahometanie w wyrażaniu szacunku tej księgi nazywają ją *Kielam Szeryf* albo święte słowo; także *Azykitab* nieoszacowana księga. Pożółte jest zdanie piszących o życiu Mahometa, że on do ułożenia

i napisania Alkoranu, użył Batyrai Sergiusza odstępców od Chrześcian i niektórych Żydów, z kąd wiele się znayduie w Alkoranie wyiętych kawałkow ze starego testamentu, i z błędow sekt różnych chrześcijaństwa.

ALLATIUS (Leon Allazzi) bibliothekarz Watykański; urodził się na wyspie *Chio* albo *Chios* przeniosłszy się do Włoch znaczny postęp w naukach uczynił, przez co sobie ustał drogę do promocyi. Umarł w Rzymie roku 1669, wieku 83. Xięgi od niego do druku podane: *Catena SS. Patrum in Jeremiam* — *Eustachius Antiochenus in hexameron de Engasirimytho* — *Monumentum Adalitanum Ptolomæi III.* — *Confutatio fabulæ de Joana papissa* — *Libanii orationes* — *Apes urbanæ* — *de Psellis* — *de Georgiis* — *de Simeonibus* — *Procli Diadochi paraphrasis in Ptolomæi lib. IV.* — *Socratis & aliorum Epist.* — *Sallustii Philosophi opusculum de Diis & mundo* — *de patria Homeri* — *Philonis Byzanthini de 7 orbis spectaculis* — *Excerpta varia græcorum sophistarum & rhetorum* — *de libris Ecclesiasticis Græcorum* — *de mensura temporum antiquorum* — *de ecclesiæ occidentalis atque orientalis perpetua consensione* — *Orthodoxæ Græciæ scriptorum Volumina II.* — *Symmiæton* — *Vin-*

dicia synodi Ephesinæ — *Nili opera* — *appendix ad opera S. Anfelmii* — *Concordia Nationum Christianarum Asiæ, Africæ & Europæ in fide Catholica* — *de octava synodo Photii* — *de interstitiis Græcorum ad ordines* — *de templis Græcorum* — *Narthex ecclesiæ veteris.*

ALLEGORIA, figura krasomowstwa, przez którą używają się terminy w własnym brzmieniu co innego znaczące, nad to co wyrażają. Tym sposobem mowi się naprzykład: *Nawałność nieczczęśliwych przypadków* — *Okręt skołatany państwa &c.* W piśmie świętym używana bywa mistyczna allegoria, i na tym fundamencie Paweł święty mowi: *Abraham duos filios habuit, unum de ancilla, & unum de libera, sed qui de ancilla secundum carnem natus est; qui autem de libera per reprobationem, quæ sunt per allegoriam dicta. Hæc enim sunt duo testamenta unum quidem in monte Sina in servitutem generans; quæ est Agar. Illa autem, quæ sursum est Jerusalem, libera est, quæ est mater nostra. Nos autem fratres, secundum Isaac, promissionis filii sumus. Non sumus ancillæ filii sed liberæ, qua libertate Christus nos liberavit ad Galat. c. IV. vers. 23, 24, 25, 26, 29, 31.*

Theologowie dwoiaki sens pisma świętego oznaczają: *literalny* i *mistyczny*

styczny. Mistyczny dzielą na Allegorią, Anagogią i Tropologią, o tym pod osobnemi artykułami.

ALLELUJA, ALLELUJACH, albo HALLELUYACH, wyraz duchowney radości w pieśniach i obrządkach kościelnych. To słowo składa się z dwóch Hebrajskich *Hallelu-Jach* znaczy: chwalcie Pana. Na końcu i początku psalmów położone jest; a Tobiasz prorokując o powstaniu Jerozolimy mówi: *Pervicos ejus Alleluja cantabitur*.

W czasach pokutnych obrządków, iako i przy grzebaniu umarłych, kościół boży okrzyku tego nie używa.

ALLEN (Łukasz) ab Weisobrodt biskup Warmiński, tego ab Allen przydomku używał, szlachetnie urodzony w Toruniu, po wyniesieniu na biskupstwo miał sobie z początku przeciwnego króla Polskiego Kazimierza Jagiełłowicza, ale od następów jego dla wielkiej biegłości swoiey szacowany był. Rządy biskupstwa swego chwalebnie sprawował. Godzien wdzięczności potomnych wieków za dobrą edukacyą, którą dał siostrzeńcowi swojemu Mikołajowi Kopernikowi kanonikowi Warmińskiemu, którego wraz z bratem Kryštofem do zgromadzenia kanoników katedry swoiey przypuścił. Umarł roku 1512..

ALLOBROGES, Allobrogowie narody Gallii Narboneńskiej. Osada ich najpierwsza według Strabona była za gorami Alpes. W pośrodku tychże gór mieli swoje siedliska; z czasem zaszli w niziny nad brzegi Rhodanu, gdzie teraz prowincya Lugduńska i Delfinatu, kraie Sabaudii, i Piemontu, w ich także były dzierżeniu. Mieli własnych swoich wodzów i królów. Annibalowi wojującemu Rzymiany, lubo się byli z początku oparli, daley jednak byli ku pomocy. Po wielu rewolucyach zwyciężeni nakoniec od Rzymian roku Rz. 632. Przed narodzeniem pańskim 122. Fabius Maximus, który ich pokonał zyskał przydomek Allobrogicus. W późniejszych czasach jest wzmianka o posłach narodu Allobrogów, oni albowiem spisek Katyliny wydali, i dopomogli dzielnie Cycceronowi konsulowi na ow czas, do odkrycia zamysłów tak herfzta, iako i iego pomocników.

ALLODIUM, Allodialia bona, dobra dziedziczne wolne, nie mające, na sobie innych ciężarów nad te, które do skarbu publicznego należą. Dobra Allodialne w tym się od Lenna, maioratów i ordynacyi różnią, iż dziedzic zupełne ma prawo i wolność rozrządzenia, i dysponowania niemi, czego przepisy ordynacyow possessorom zabraniają.

ALLU-

ALLUSIO, Alluzya figura krasomowstwa, przez którą, lubo się pryncypalna rzecz nie wyraża, przytacza się jednak takowe wyrażenie, które ją nieznacznie oznacza.

ALMANACH, słowo arabskie, oznaczające kalendarz; w wielu językach terażniejszymi czasy używane jest.

ALMANDINA albo **ALABANDICA** gemma, kamień drogi rodzaju szredniego, między rubinami a granatem. Pliniusz w historii swojej w rozdziale XXXVII. xięgi czyni o nim wzmiankę.

ALMORAVIDES, narody mające osady swoje niedaleko góry Atlas.

ALMUCHIKOS, naród Ameryki północnej nad rzeką Chowakuet.

ALOES, ziele z rodzaju większych, liścia podługowatego grubego, raz tylko kwitnie i na ow czas kwiatów wiele wydaie, na jednym drzewie, które z pośród siebie wypuszcza. Wiele jest rodzajów Aloesu. Zażyte to ziele bywa częstokroć do lekarstw.

ALOÆ, uroczystości Atenńskie na cześć boginy Cerery. Odprawiały się w grudniu.

ALOIDES, według mityologii, bracia olbrzymi; z tych jeden nazywał się Othus drugi Ephialtes. Z innymi rodzaju swojego podnieśli byli bunt przeciw Jowiszowi i innym bogom, skarani za to śmiercią przez Apollina i Dyane.

ALPES, nazwisko gór oddzielających Włochy od Francji i Niemiec. Przeciąg ich bardzo jest rozległy, i rozmaite od kraioń, w których leżą, odbierały i odbierają dotąd nazwiska. Z tych celniejszy dawnemi czasami: *Alpes Cottenses*, gdzie teraz Sabaudya. *Alpes Grajæ*, w kraju Szwajcarskim i Gryzonow. *Alpes maritimæ*, od Genui i Montferatu. *Penninæ*, przez środek Włoch teraz idą, przedtem to nazwisko nadane było części jednej gór Szwajcarskich. *Alpes Julæ*, gdzie teraz Karniola i Tyrol. *Alpes Rheticæ*, ku Bawarii od Szwajcar. Narody rozmaite w tych górach mieszkające że niegdyś August cesarz zawoiował, świadczy dotąd jeszcze trwający napis, nie daleko miasta Suzy, ten zaś jest takowy: *Aug... quod ejus ductu, auspiciis gentes Alpinae omnes, quæ a mari supero, ad inferum pertinebant, sub imperium P. R. reducere sunt.*

ALPHITOMANCYA, sposób wieszczby zabobonnej; dawano oskarżonemu rodzaj umyślnie na to przygotowanych placków, tych gdy przełknąć nie mógł, znać było, iż skarga na niego miała fundament. Do tej zabobonności czyni alluzję Horacyusz:

Utque sacerdotis fugitivus liba recuso.

Późniejszymi czasami używano jeszcze tego sposobu dla docieczenia

nia prawdy, iako świadczy Laurentius Leodienfis : *Cum in servis suspicio furri habetur, ad sacerdotem ducuntur, qui crustam panis carmine infectam dat singulis, quae cum haeserit gutturi, manifesti furri reum asserit.*

ALFABETH, abiecadio, zebranie liter, z których się składają słowa każdego języka. Nazwisko alfabethu pochodzi z dwóch pierwszych słów abiecadi Greckiego *Alpha, Beta*.

ALRUNES, bożyścza dawnych Niemców, posłgi ich z wielką uczciwością każdy w domu u siebie cho-
wał tak iak Rzymianie Penates, La-
res; starano się ile możności mieć
ich wyobrażenie rznięte z korzeni
drzew.

ALSATIA, Alzacya, prowincya nie-
gdyś państwa Niemieckiego, usta-
piona Francyi od domu Austrya-
ckiego przez traktat Munsterski,
roku 1648. Stolica Alzacyi mia-
sto Strasburg obronne i ludne.

ALVARES (Emmanuel) Jezuita, au-
tor grammatyki, która w szkołach
zakonu tego używana była.

ALYATTY, narod Galacyi w Azyi
mniejszey. Titus Liwiusz czyni
o nich wzmiankę, roku Rz. 563.

ALYZONII, narod według świadectwa
Herodota graniczący z Lydyanami
i Kabaliensami. W podziale Satra-
piów, przez Daryusza krola Per-
skiego uczynionych, Alizonczy-

kowie w drugiej liczbie położeni
byli.

AM.

AMALASANTA, iedyna corka Theo-
doryka krola Włoskiego, narodu
Ostrogotow, wydana za Euthary-
ka, ktorego Theodoryk, iłt z ie-
dneyże fanilii pochodzącego, na-
stępcą tronu swiego wyznaczył.
Jedyny syn z małżeństwa tego spło-
dzony Athalaryk, po śmierci dzia-
da swiego Theodoryka, pod opie-
ką matki rządu państwa objął; ie-
szcze albowiem przed śmiercią te-
ścia Eutharyk życia dokonał. Rzą-
dy Amalazanty były wyborne, i
wszyscy tam tych wiekow pisarze
wielbią iey rostopność, sprawie-
dliwość, i wielkie przymioty. W
różnych językach taką miała bie-
głość, iż na żądania rozmaitych
narodow, czyli sąsiedzkich, czyli
poddanych, bez pomocy tłuma-
czow odpowiadała. Po śmierci
syna widząc się być bez żadnego
wsparcia, postanowiła krolew The-
odata, brata ciotecznie-rodzone-
go, ale ten niewdzięcznik nie dłu-
go potym sprawczynę szczęścia
swiego Amalazantę poimał w zam-
ku obronnym na wyspie icziora
Bolseny osadził, i iak niektorzy
pisarze twierdzą, sam ią własnemi
rękami w łaźni udusił roku 534.

AMALEK, według tradycyi Arabow,
syn Chama, wnuk Noego, przo-
dek

dek narodu Amalecytów. Narod ten nieprzyjazny ludowi bożemu, wszelkimi sposobami przeszkadzał mu, i bronił wstępu do ziemi obiecanej; ale zwyciężeni byli wielokrotnie, nakoniec przez Saula do reszty pokonani; że zaś mimo rozkaz boży Saul króla Amalecytów Agaga zachował, i wielką część kosztownych zdobyczy, doznał na sobie i pokoleniu swoim skutków kary bożej, o czym obszernie księgi królewskie w piśmie bożym zawarte piszą.

AMALTHEA, według mitologii tak się nazywała koza, która wykarmiła Jowisza, i za to w niebie pomieszczona z dwoma kozłętami. Rogi jej darowany od Jowisza Nimfom, miał ten przymiot, iż zawżdy napełniony rozmaitemi bogactwami, nigdy się wypróżnić nie mógł, ztąd nazwisko kornukopii, to jest Rogu Amalthei.

AMALTHEA, Demophila albo Hierophila; pospolicie zwana: Sybilla Cumana, Kumejska, od miejsca gdzie przebywała. Ta dziewięć ksiąg wieszczb swoich, za trzydziestu złotych monety ofiarowała Tarkwiniuszowi królowi Rzymskiemu, gdy ich tak drogo płacić nie chciał, trzy w obecności jego spaliła, za resztę ksiąg podobnej summy od niego żądając; nie przystał na ten targ Tarkwiniusz, toż co i z pierwszymi z drugimi trzema

uczyniła Sybilla, a gdy za ostatnie trzy jednakie kwoty domagała się, zdziwiony takowym postępkami Tarkwiniusz, sumę odliczyć kazał, księgi w miejscu bezpiecznym złożył, dla strzeżenia których Rzeczpospolita Rzymska w dalszych czasach urzędników postanowiła, ci w najcelniejszych państwach okolicznościach za rozkazem Senatu i ludu otwierali księgi, i z nich czynili wrożki.

AMAN, najgłówniejszy nieprzyjaciel narodu Izraelskiego, był rodem Amalecyta. W wielkiej będąc łasce u Asfvera króla Perskiego, już był na nim wymógł dekret zniszczenia narodu Żydowskiego, ale Bog wyczerzał na ucisk swojego ludu. Esther królowa zaślubiła się za własnym narodem. Amana zachwałność i chytrość obwieńczona królowi, o śmierć go fromotną przyprowadziła, na tęż samą szubienicę, którą był Mardocheuszowi wuiowi Esthery zgotował.

AMANUS, góra Azji mniejszej, pod którą płynie rzeka Taurus, przedziela Kammagenę i Kappadocyę od Cylicyi.

AMANUS, bożyńcze dawnych Persów i narodów Kappadocyi; niektorzy go zowią *Omanus*.

AMARANT, order postanowiony od Krysłyny królowy Szwedzkiej, z wyrażeniem tego niewiędniącego kwiatu, i napisem: *semper idem*.

AMA-

AMAZYASZ, król Judei, w pierwszych latach panowania potępił na śmierć zabójców ojca swego Joasa; z Idumejczykami pomyślnie wojował, ale szczęściem swoim zbyt cznie zaślepiony, gdy proroków słuchać nie chciał, i zabranym w zdobyczy Idumejskim bałwanom cześć Bogu prawemu należytą, oddawał, za dopuszczeniem bożym od Joasa króla Izraela na głowę porażony, iemuż w niewolę się dostał. Opanował Joas Jeruzalem, świątnię z skarbow ogołocił, mury około miasta wywrocił. Wypuszczony nakoniec z niewoli Amazyasz od zbuntowanych poddanych swoich w mieście Lachis, gdzie się był przed ich zapalczywością schronił, zabity w roku dwudziestym dziewiątym panowania swego.

AMAZONKI, naród, w którym same niewiały rząd trzymały, czyli był w samej istocie, czyli je płodnej w inwencji umysł poetów stworzył, decydować trudno. Dawni dziejopisowie wielokrotnie o nich wzmiankę czynią. Numizmata, i rzucone kamienie, ich posłać prezentują, ale i te dowody nie są dostateczne do wyprobowania, iż Amazonki były.

AMAZIS I, król Egiptu. Diodorus o okrucieństwie jego czyni wzmiankę. Obrzydły poddanym ten Monarcha, doznał w krótko ich nie-

ności, gdy go w wojnie, którą wiodł z Aktyzanem królem Egiptu, odstąpili: zwyciężony więc, a Egipt pod rządami Aktyzana lubo cudzoziemskimi w pokoju odechnął.

AMAZIS II, król Egiptu wstąpił na tron po Apriefie roku 569 przed narodzeniem pańskim. Był wprzód wodzem pułków Apriefowych, wysłany na pogromienie buntowników, od nichże samych królem ogłoszony, Apriefa zwyciężył, i zabić kazał. Panował długo spokojnie; nie mogąc się potędze Cyruśowej oprzeć, stał się jego hołdownikiem. Umarł roku 525 przed narodzeniem pańskim, panował lat 44.

AMBACTES (Ambacti) tak się nazywali dworzanie albo clientes królów dawnej Gallii. Cezar w komentarzach swoich czyni o nich wzmiankę.

AMBARRI naród Gallii, nad rzeką Soną, Cezar wraz o nich i o Tyguryinach wspomina. Tam mieli osady swoje, gdzie teraz w Francji księstwo des Dombes nie daleko Lugdunu.

AMBARVALES, uroczystość u dawnych Rzymian, pod czas której oprowadzano w koło pol maciore owiec, i krowę, nazwisko tej uroczystości od tego oprowadzenia; *ab ambiendis arvis*. Nazywały się także te uroczystości, a bardziej ięszcze

ofiary w nich czynione: *Suovetaurilia* a to dlałączonych trzech nazwisk, trojakiiego rodzaju zwierząt, które zabijano: *Sus, ovis & Taurus*. W księgach Katona znajduie się modlitwa, którą w te święta mowiono na cześć Marsa:

„*Mars Pater, te precor, quæsoque
uti sies volens propitiusque mihi,
domo familiæque nostræ, quojus rei
ergo, agrum, terram fundumque
meum suovetaurilia circumagi
jussi, uti tu morbos vivos invisos-
que, viduertatem vastitudinemque
calamitates, intemperiasque pro-
hibeßis, defendas, averruncesque;
uti tu fruges, vineta, frumenta,
virgultaque grandire beneque
evenire sinas; pastores pascuaque
salva servassis, dvisque bonam sa-
lutem, valetudinemque mihi, do-
mo familiæque nostræ. Harumce
rerum ergo fundi, terræ agrique
mei lustrandi, lustrique faciendi
ergo, sicut dixi maße hisce suove-
taurilibus lætentibus immolandis
esto. Mars Pater, ejusdem rei
ergo maße hisce suovetaurilibus
lætentibus esto.*” Wirgiliusz uroczyßtóść tę takowym sposobem opisał:

*Cuncta tibi Cererem pubes agre-
stis adoret;*

*Cui tu læte favos & miti dilue
Baccho*

*Terque novas circum felix eat ho-
stia fruges,*

*Omnis quam chorus, & socii co-
mitentur ovantes,*

*Et Cererem clamore vocent in teßta:
neque ante*

*Falce maturis quisquam suppo-
nat aristas,*

*Quàm Cereri, totâ redimitus tem-
pora quercu;*

*Det motus incompósitos, & car-
mina dicat.*

AMBIANI, naród Gallii Belgicznejey, Cezar zwyciężywszy Bellowacensów, wszedł w ich kray, ale żadnego odporu nie doznał, wszyscy albowiem dobrowolnie iemu się poddali.

AMBIBARII, naród dawney Gallii, miał osady swoje nad oceanem, gdzie teraz Normandya i Brytania.

AMBICYA, żądza pragnąca coraz większego wywyższenia; czczona była iako bóstwo od Rzymian, i miała swoją świątnię, gdzie iey poświęcał, z przydanemi skrzydłami.

AMBIVARITI, według Cezara, naród Gallii Belgicznejey; tam miał swoje osady gdzie teraz Brabancya.

AMBRACICUS SINUS, cießnina morska nie daleko miasta Ambracyi, dzieli Epir od Akarnanii.

AMBRII, naród w Indyach, nad brzegami rzeki zwancy Accesus. Kurcyusz i Strabon nazywają obywateli tamtejszych Oxydrakami. Alexander wielki dobywając ich stólicznego miasta, ranę szkodliwą wielce odniósł.

AMBOISE, familia znamienita w krolestwie Francuzkim, icy zaszczyt naycelniejszy Jerzy kardynał, pierwszy minister i prawy przyjaciel Ludwika XII krola Francuzkiego. Po śmierci Alexandra VI papieża, wsparty protekcją monarchy swego, bardzo był już bliskim dostąpienia tego naywyższego stopnia, ale mu się dzielnie oparł kardynał de Rovere, który sam potem kościołem rządził pod imieniem Juliusza II. Przez cały czas życia swojego zacny ten kardynał Amboise, iednym się tylko kontentował beneficium, a intraty z niego według przepisów duchownego prawa, dzielił na ubogich i kościoły, sam się trzecią częścią kontentując. O żadną łaskę krola nie prosił, ofiarowane sobie wielokrotnie odmawiał, otrzymanych skromnie używał. Umarł ten wielki człowiek roku 1510, wieku 50, z powszechnym nie tylko krola, ale całego narodu żalem, co się rzadko pierwszym ministrom przytrafia.

AMBRONES, narod dawney Gallii, obywatele iego przeszli do Włoch i osiedli nad brzegami rzeki Po; w dalszych czasach Maryusz ich zwyciężył.

AMBROŻY (święty) arcy-biskup Mediolański, doktor kościoła, urodził się z uczciwych i zacnych rodziców; oyciec iego był wodzem

Pratoryanow. Uczyniony rządzcą Medyolanu, gdy po śmierci Auxencyusza arcy-biskupa tumult w pospółstwie wzniecony słodkością wymowy swoiey uśmierza, biskupem nagle okrzykniony, (lubo tylko był katechumenem) na stolicę Medyolańskiego kościoła poniewolnie wstąpić musiał. Walentynian cesarz obranie iego z wielką radością potwierdził. Jak się w dalszym czasie na tym stopniu zachował, historia kościelna opiewa. Dalsze naycelniejsze okoliczności pasterstwa iego były, przywiedzenie Theodozjusza do publiczney pokuty za zaboystwo w Thessalonice popełnione; i pozyskanie kościołowi bożemu wielkiego doktora Sw. Augustyna. Jak się kacerstwom czasu swojego sprzeciwiał, i lud powierzony sobie słowem bożym zafilał, pisma iego dowodnie okazują. Umarł wkrótce po Theodozjuszu cesarzu roku 397, wieku 57.

AMBROŻY, generał zakonu Kamedułow, kwitnął XV wieku. Paulus Jowius o nim pisze: *Fuit hic vir, quod rarò evenit, sine oris tristitia sanctus, semper utique suavis, atque serenus*. Pisał traktat: *de Sacramento admirabili Corporis Christi* — pisma iego wydane na świat od Benedyktynów kongregacyi Sw. Maura, znajdują się w trzecim tomie xięgi, ktorey tytuł: *Veterum*

Scriptorum & monumentorum historicorum, dogmaticorum, moralium, amplissima collectio.

AMBROZIA, według mithologii pokarm bogów. Rymotworcy dawni likworem go mianowali, nazywali go także nektarem.

AMBURBIALE, ofiary u Rzymian; czyniono je obchodząc wkoło mury miast, takowymże obrządkiem iak w polach Ambarvales, o których wyżej.

AMEDEUSZ V, książę Sabaudyi, nazywany wielki. Kawalerom na wyścig Rhodzie oblężonym dał skuteczną pomoc, ztąd litery na orderze zwiaśtowania *N. P. Sabaud. F. E. R. T. fertitudo ejus Rhodum tenuit*. Umarł w Awenionie roku 1323, od wszystkich wieku tamtego dzieciopisów wielkie ten zacny bohater odbiera pochwały.

AMEDEUSZ VIII, książę Sabaudyi objął rządy po śmierci oycowskiej w roku 1454. W dalszym czasie ustatkował synowi księstwa, zbudował w Rypallii klasztor Sw. Maurycjusza, nie daleko zaś dla siebie i dwudziestu dwóch towarzyszków pałac nadzwyczaj kosztowny. W tym zgromadzeniu pod imieniem pustelników Amedeusz z towarzyszami swymi dobrych czasów używał do koncylium Bazylejskiego, które zwaśniwszy się z Eugeniuszem IV papieżem, tego Amadeusza na stolicę Sw. Piotra wyniosło. Nie miał

wstąpić zostać anty-papą pod imieniem Felixa V. W dziesięć lat potem dla powszechnego pokoju papieństwo złożył, dzickanem kardynałowi i legatem w Niemczech uczyniony, akta jego potwierdzone, a bardziey moc im nowa nadana. Umarł roku 1451, wieku 69.

AMELIUS, filozof sekty Platonowej; był uczniem Plotyna, kwitnął za czasów Aureliana cesarza.

AMELOT (de la Houssaye) urodził się w mieście Orleans roku 1634, książę wiele pisał, najwięcej w materyach statystycznych. Przetłumaczył historię zboru Trydentskiego Pawła Sarpi — Machiawela — księgę Gracyana o dworskim człowieku — historię iego Wenecka, osobliwie co do rządów tej Rzeczypospolitej, wielce dokładna. Umarł w Paryżu roku 1706, wieku 72.

AMEN, słowo Hebrajskie, znaczące pewność, rzetelność, prawdę; ztąd owe słowa zbawiciela przyświadczaające: *Amen, Amen dico vobis*: zaprawdę, zaprawdę powiedam wam. Bierze się to słowo czasem na wyrażenie pragnienia, lub życzenia rzeczy iakowej: *Amen, fiat*, niech się tak stanie. W tym tłumaczeniu Amen, kończy zwyczajnie modlitwy kościelne.

AMENOPHIS, syn Ramefessa, król Egiptu, po śmierci oycowskiej osiadł na tron roku 1510 przed narodzeniem pańskim. Miał dwóch synów Sesoftry-

softryfa wielkiego wojownika, i Armaifa. Grecy temu monarsze nadali nazwisko Belufa, z synow jednego, nazwali Egiptus, drugiego Danaus. Twierdzą niektorzy dziaciopifowie, iż Amenophis był ow Faraon, który Izraelitow prześladował, i w morzu czerwonym utonął.

AMENTATES, nazywały się kopie, albo dzidy osobliwego rodzaju. Cięższe były od infzych, w posrodku miały węzeł skorzany zwany Amentum, dla lepszego piasłowania.

AMERYKA (nowy świat, albo Indya zachodnia) wynaleziona od Krzysztofa Kolumba Genuencyka, roku 1492 wzięła nazwisko od Ameryka Wespucyusza roku 1497.

Zeby Fenicyanie i Karthagińczykowie mieli doskonałą wiadomość, albo wieść iakową przynajmniej o tej czwartey części świata, nie iest rzecz pewna, i owżem wierzyć należy, iż o Ameryce nie wiedzieli. Zdaie się, iż Seneka wieszczym duchem opowiedział Ameryki odkrycie:

- - - - - *venient annis*
Sæcula feris, quibus Oceanus
Vincula rerum laxet, & ingens
Pateat tellus, Therisque novos
Detegat orbis, nec sit terris
Ultima Thule:

Ameryka ponadbrzeżnia, na wiele części iest podzielona, z tych

w possessyi Hiszpańskiej, są kraie następujące: Meksyk, Peru, Chili, kray Amazonow, Magellaniczny, Parakwarya.

Portugalczykowie mają krolestwo Brazylii i niektore wyspy.

Anglia dotąd największą część krajow południowych posiadała. Ale gdy w R. 1776 osady trzynastu prowincyi zrzuciły z siebie podległość temu krolestwu, wzięły formę nowey Rzeczypospolitey, dotąd szczęśliwą dla siebie prowadząc wojnę, i od krola Francuskiego w R. 1778. 6 lutego za wolną i samowładną Rzeczpospolitą już są uznane; więc sam tylko los wojny i traktat z niego wypadły determinować będzie possessye Anglikow w tej części Ameryki.

Francya, i Hollandya, zatrzymują także niektore possessye.

Rzeki naycelniejszye Ameryki są S. Wawrzeńca, Misylyppi, Amazonow, Plata. Kraie Ameryki osobliwie południowe zawierają w sobie nayobfitsze kruszce złota, i drogich kamieni, szacowny ten podział natury, przyczyną był nie szczęścia Amerykanow, ktorych dotąd nienasycona chciwość Europejska wyniszcza i gnębi. Szrodki Ameryki dla niezmierności swojej dotąd zupełnie odkryte nie są; zawierają w sobie wiele narodów, z ktorych niektore tylko graniczące z osadami Europejskimi wiadome są.

AMESTRATINI, naród niegdyś w Sy-cylii mający swoje siedliska, ich miasto stołeczne Amestrata. Cy-cero w oracyach przeciw Werresowi czyni o nich wzmiankę.

AMETHYST, kamień szacowny fiole-towego koloru. Wielce był sza-cowany od dawnych, iakoż dotąd znajdują się pierścienie z rzeźbą, na Amethystach.

AMANTUS, kamień kruszcowy, kto-rego ten najościwsi przymiot, iż go ogień nadwerżyć nie może. Za czasów Pliniusza bardzo był sza-cowny nie znajdowano go albo-wiem iak w Indyach, w Europie zaś tylko w Kandyi i niedaleko Ko-ryntu. Teraz w wielu wyspach Archi-pelagu dość obficie znaleźć go można, we Włoszech, w An-glii, Hiszpanii, na gorach Pire-nejskich znajduję się.

Kamień ten ma wewnątrz żyłki podobne do lnu lub konopi, z tych robi się płótno, w Cyprze (iak twierdzą niektorzy) obwiiano cia-ła umarłych na stos idące dla tey przyczyny, aby w płótnie zgorzeć nie mogącym prochy spalonego ciała znaleźć się mogły.

Przedzenie żyłek wewnętrznych amiantu, nie było u dawnych tak powszechne iak teraz, Strabon ie-dnak o nim czyni wzmiankę.

AMICITIA (przyjaźń) według mitholo-gii iako świadczy Hyginus, corką była Nocy. Trudno wyrozumieć

iakowa byłaby tey genealogii przy-czyna. Poślągi iey u Rzymian wy-rażały niewiaścę z odkrytą głową, w odzieniu pospolitym, z napisem u kraiu szaty : *Śmierć y Życie*. Na czele : *Zimie i Lecie*; na sercu : *z bliska i z daleka*.

AMICULUM, nazwisko stroiu biało-głowskiego u Rzymian. Była to szata zwierzchnia, którą czasem i głowy dla modesty przykrywały.

AMIDA, bożyszcze Japończyków, ma nayełniejszą bałwochwalnicę w stołecznym mieście Jedo. Wyo-brażenie tego bożyszcza : siedzi na koniu o siedmiu głowach, w posta-ci człowieczey, głowę ma pśią, iak niegdyś Anubis u Egipcyan.

AMILKAR, nazwany *Barkas*, hetman sławny woysk Karthagińskich w Hi-szpanii, Annibalowi synowi swemu zaprzyścić kazał wieczną ku Rzy-mianom nieprzyjaźń. Zginął w batalii roku 228 przed narode-niem pańskim.

AMINTIUS, stołownik i poufały przy-iaciel Juliusza cesarza. Pisząc do niego ten wielki bohater o zwy-cięztwie nad Farnacem krolew Pon-tu otrzymanym, zamknął list w tych słowach : *Veni, vidi, vici*.

AMITERNUM, miasto Włoskie nad rzeką Aternus, tam gdzie teraz Pescara, oyczyzna sławnego Salu-stiusza.

AMMIANUS MARCELLINUS Greczyn, żył za czasów Konstancyusza Julia-

na Walentyniana pisał historią Rzymską, od Nerwy cesarza do Walensa, trzynaście xiąg pierwszych tej historii zginęło, ośmnaście zostały.

AMMON (Jupiter) pod tym przydomkiem Jowisz był czczony w Libii, gdzie w pośród piaszczystych stepów, miał swoją bałwochwalnicę. Posąg jego tam był z baraniami rogami na głowie.

AMMONITOWIE, pochodzili od Ammona syna Lotowego, mieli osady swoje nie daleko martwego morza i Jordana, w gorach Galaad. Bog przez Moyżesza zakazał ludowi swemu wieść wojnę z Ammonitami. W dalszych czasach częstokroć z Izraelitami wojnę wiodli; zwyciężył ich Jephthe i Saul, nakoniec Dawid przez wodza woysk swoich Joaba podbił, i kraj opanovał. Po rozdzieleniu państwa Izraelskiego należeli do królów Izraelskich, razem z dziecięcią pokoleniami.

AMNISTIA albo AMNESTYA, przepuszczenie winy od rządców lub zwycięzców dla poddanych albo zwyciężonych. W przymierzach, po spolicie Amnestye się kłóść zwykły. Początek Amnestyi stał się w Athenach po wypędzeniu trzydziestu tyranów; ustanowione albowiem było prawo, przez które cokolwiek się pod czas ostatniej wojny stało, puszczało w wieczną

niepamięć. Thrafsybulus był autorem tego prawa, i nazwał go Amnestyą.

AMOR albo CUPIDO, syn Wenery i nierozłączony towarzysz. Mithologia dawała mu postać dziecięcą, z zawiązanymi oczami, kołczan ze strzałami miał przez siebie przewieszony, w ręku łuk. Horacyusz dać mu za kompana żart, mówiąc do Wenery:

Sive tu mavis Ericina ridens,

Quam jocus circumvolat & Cupido.

AMORHEYCZYKOWIE, narod pochodzący od Amorrhea czwartego syna Chanaana; miał osady swoje w gorach za Jordanem. Za przybyciem Izraelitów do ziemi obiecanej narod ten wykorzeniony został; ich zaś ziemia nadana pokoleniu Judy.

AMPHIBOLOGIA, słowo albo dyskurs podległy dwoistemu tłumaczeniu. Takie były naye częścicy wieńczczy. Jak na przykład odpowiedź Pyrrhusowi, pytającemu się czy zwycięży Rzymiany:

Ajo te Eacida Romanos vincere posse.

AMOS, trzeci w liczbie dwunastu mniejszych proroków, żył za czasów Ozyasza króla Judy i Jeroboama króla Izraelu.

AMPHIKTYONOWIE, urzędnicy najwyżsi w Grecyi, postanowieni byli od Amphiktyona syna Deukalionowego, króla Athen, roku przed

przed narodzeniem pańskim 1522. Przed ich trybunał szły sprawy publiczne rozmaitych narodów Grecyi. Urzędników tych było dwunastu, każdy z innego Grecyi miasta lub narodu. Zgromadzali się dwa razy do roku, najczęściej w Delfach. Za czasów Filippa Macedońskiego powaga tego trybunału zaczęła powfszechnieć. Rzymianie im tylko zostawili staranie około bałwochwálnicy w Delfach.

AMPHIDROMIA, obrządek u pogan; w pięć dni po urodzeniu dziecięcia, ofiarowano ie bogom domowym, zwanym Lares, i obnoszono około ogniska.

AMPHILOCHI, naród w Grecyi; ich miasto stołeczne zwało się Amphilochia.

AMPHION, według mithologii syn Jowisza i Antyopy, zbudował miasto Theby.

AMPHITHEATRUM, tak się w starożytności nazywał gmach, w którym igrzyska rozmaite dla pospółstwa odprawowano. Dotąd trwają ie-fzyczne niektorych refzty, oznaczające osobliwie w Rzymie niezmierną tego zwyciężkiego narodu wspaniałość.

AMPHITRYTA, bogini morska iedna z Nereidow; corką była Nereufza i Oceanu, małżonką Neptuna.

AMPHORA, naczynie gliniane, w którym pospółcie chowano wino. Służyły także Amphory za miarę

do likworow; ztąd ten wiersz Horacyusza:

- - - - - *Amphora coepit
Institui, currente rota, cur ur-
ceus exit?*

AMPLIATIO, termin prawny; u Rzymian używany był w sądach na ow czas, kiedy urzędnik dostateczniej-szey informacyi żądał.

AMPLIFICATIO, wyraz krasomow-słwa znaczy obszernie rzeczy wy-luszczenie.

AMPULLA, naczynie u Rzymian w ła-żniach, naypospółciey zlewano w nie oliwę, którą się smarowali. W obrządkach kościelnych to nazwi-sko mają naczynia zawierające wino i wodę do obrządku ofiary pańskiej.

AMSTERDAM, stołeczne miasto pro-wincyi Hollandyi, sławne na cały świat niezmiernością handlu swo-iego.

AMULETUM, u pogan tak się nazywa-ły guślarские figury lub charaktery, które iako prezerwatywy od cho-rob, lub nieszczęścia, na szyiach osobliwie dla dzieci zawieszano.

AMURAT I, cesarz Turecki, wiele-kroć Jana Paleologa cesarza Gre-ckiego zwyciężył, Tracyą zawoio-wał. On naypierwszy milicyą Jan-czarow ustanowił. Zabity na woj-nie roku 1389 panował lat 30.

AMURAT II, cesarz Turecki, już był obległ Konstantynopol, ale taki znalazł odpor, iż z stratą i wstydem od-

odstąpić musiał. Huniades sławny oparł się iego potężnie, i do weyścia w traktaty przymusił. Który że bez żadney przyczyny od Władysława Polskiego i Węgierskiego króla złamany był, niedotrzymania wiary tenże monarcha życiem przypłacił u Warny. Umarł Amurat R. 1451, panował lat 31.

AMURAT III, cesarz Turecki, syn Selima, wstąpił na tron roku 1574. Braci swoich pozostałych zabić rozkazał. Woynę dość szczęśliwą z Persami prowadził. Umarł roku 1595 mając lat 48.

AMURAT IV, cesarz Turecki, w 15 roku na tron wyniesiony. Woynę z Persami wiodł, Bagdad był obległ, ale od przedsięwzięcia tego odstąpić był przymuszonym. Nadgrodził takową niepomyślność powrotną, a wielce szczęśliwą woyną z Persami, ponieważ wiele kraiu zdobył, i Bagdadu dostał. Niedługo się jednak tym szczęściem cieszył, śmierć iego przypadła roku 1640, panował lat siedmnaście, żył lat trzydzieści dwa.

AN.

ANABAPTYSTOWIE albo ANABAPTYSĆCI, kacerze wieku szesnastego. Chrzczili powtórnie tych wszystkich, którzy do ich zgromadzenia wchodząc, dawniej w niemowlęcym wieku ochrzczeni byli. O ich pierwiastkach pewności nie ma. Lek-

ce sobie ważyli obrządki kościelne; żadney władzy podległemi być nie chcieli, za naypierwszy cel mając powszechną między ludźmi równość. Kacerstwo to było przyczyną wielkich rozruchow w Niemczech. Niciaki Munster z początku przybrawszy sobie za towarzysza Feisera, herfztem się był uczynił zbuntowanego pospolstwa; ale porażony i w niewolę wraz z kolegą wzięty w Mulhausen, błędu iurydykcyom przeciwny śmiercią przypłacił roku 1525. Wznawiało się potem wielu herfztow tego kacerstwa i buntu, nayślawniejszy w biskupstwie Munsterskim Jan Becold z Leydy, professyi krawieckiey ten się krolem ogłosił, i w słołecznym mieście przez czas nieiaki panował absolutnie, po dobytciu Munsterskiego miasta, wzięty w niewolę, i na śmierć wskazany, roku 1535.

ANABATES, nazywali się u Grekow, ci, którzy na dwóch koniach w publicznych igrzyskach biegali w zawody.

ANACALYPTERIA, uroczyłość u dawnych pogan, po zaślubieniu małżeństwa podarunki państwu młodym ofiarowane, nazywały się także Anacalypteria.

ANACHARSIS, Filozof rodem był z Scythii. Zwiedził Greckie państwa dla nabycia tym większey doskonałości; iakoż wielce się wślawił wy-

twornością nauki i dowcipu w rozmowach, które miał z rozmaitemi mędrkami. Powrociwszy do ojczyzny, od brata rodzonego, który był tamtejszym królem, zabity. O nim powiedaia, iż prawa przyrównywał do paieczyny, w której tylko muchy więzną; twierdził także, iż szczep winny troiaki wydaie owoc: pianaństwo, lubieżność i żal niewczesny.

ANACHORETÆ, nazywali się mnisi zupełnie od społeczności ludzkiej wyłączeni.

ANACHRONISMUS, w chronologii nazywa się błąd w rachowaniu czasów popełniony. Taki był na przykład Wirgiliusza, który za czasów Eneasza Dydony panowanie w Karthaginie położył, a Dydo aż w lat 300 po zburzeniu Troii Karthaginę założyła.

ANADIPLOSIS, figura krasomowstwa, w której od tegoż słowa zaczyna się następująca rzecz, na której się poprzedzająca kończy; na przykład w Wirgiliuszu:

- - - *Sit Tityrus Orpheus*
Orpheus in sylvis
Addit se sociam timidisque super-
venit Ægle,
Ægle Najadum pulcherrima - -

ANADYOMENE, nazwisko portretu Wenery z morza wychodzącej, przez Appelleśa malowanego, którym wyobrażał icy urodzenie.

ANAGNIA, miasto Włoskie położone niegdyś w kraiu Hernikow, do dzisiejszych czasów zatrzymuje swoje nazwisko.

ANAGOGIA albo ANAGOGEA, termin Grecki, znaczący wznieślenie umysłu do rzeczy gornych. Tym sposobem bierze się w teologii, gdzie pismo święte w czworakiem sensie albo tłumaczeniu brane jest; a te są: przez wyraz literalny, Allegoryą, Anagogią i Tropologią; sens Anagogii na ten czas jest, kiedy z słów tekstu bierze się pochop do rzeczy duchownych. Naprzykład: odpoczynek sabbathu, znaczy odpocznienie wieczne w niebieskiej chwale.

ANAGRAMMA, słowo Greckie, znaczące z liter jednego słowa skleicenie drugiego, na przykład: *Roma, mora, amor, maro.*

ANAKLET (święty), następca Linusa papieża, według kościelnych kronikarzów siedział lat dwanaście na stolicy Piotra świętego, roku 90 męczeńską koronę otrzymał.

ANAKREON, poeta Grecki, żył na lat 530 przed narodzeniem pańskim. Pieśni jego są bardzo wdzięczne, ale tchną rozwiozłością. Twierdzą o nim, iż ziarnkiem winnicy iagody uduszony, mając lat 85.

ANALOGIA, słowo Greckie; Cycero ie tak tłumaczy: *Latine (audendum est enim, quoniam hec primum a nobis novantur) comparatio, proportio*

portiove dici potest. Tym sposobem Analogia jest niciaka względność, którą mają rzeczy ku sobie.

ANALYSIS, znaczy rozdzielenie albo rozłożenie na części rzeczy, dla lepszego iey pojęcia i zrozumienia.

ANANIAS, ieden z trzech pacholąt Babilońskich, ktorych za to, iż posągowi iego kłaniać się nie chcieli, Nabuchodonozor król w piec ognisty wrzucić kazał, ale Bog prawych imienia swego chwalców przez anioła od śmierci wybawił.

ANANIAS, żydowin uczeń Piotra Sw. że prawdy przed tymże apostołem, w obwieśzczeniu kwoty z przedaney majątności wyiawić nie chciał, wraz z żoną Safirą śmiercią nagłą od Boga skarany.

ANANIAS, takowe nazwisko wziął na siebie anioł Rafael, który młodego Tobiasza wziął w swoją opiekę, i starego z ślepoty uleczył.

ANAPHORA, figura krasomowstwa, gdy od iednego słowa rozmaite części dyskursu zaczynają się. Taż figura w poczyi zażywana bywa od Horacyusza i Wirgiliusza. Ostatni icy użył w sielance.

Hic gelidi fontes, hic mollia prata Licori

Hic nemus, hic ipso tecum concameror avo.

ANARCHIA, jest termin z greckiego języka wzięty, do wyrażenia tawarzystwa narodu bezrządnego; w ktorym ani zwierzchność przyzwoi-

tey mocy utrzymać nie zdoła, ani podlegli teyże zwierzchności należytego posłuszeństwa nie zachowują.

ANASTAZYUSZ I, papież, nastąpił po Syrycyuszu 14 marca roku 398. Rufina kacerza potępił. Poślanował, żeby ewangelią nie inaczej tylko stojąc kapłani czytali, i lud słuchał. Siedział na stolicy lat 4, miesiąc 1, dni 13. Święty Jeronim pisze, iż nie godzien był świat korzystać dłużej z tego świętego papieża.

ANASTAZYUSZ II, papież, w roku 496 po Gelazyuszu I obrany. Anastazyusza Greckiego cesarza wielokrotnie upominał przez posły, żeby Henotykon, bluźnierski wyrok Zenona zniósł. Umarł roku 498. Siedział na stolicy Piotra Sw. rok 1, miesiący 11, dni 23.

ANASTAZYUSZ III, papież, rządził kościołem przez lat 2, i miesiąc 1. Umarł roku 912.

ANASTAZYUSZ IV, papież, Rzymianin następca Eugeniusza III. Pod czas wielkiego głodu oycem się stał ludu swojego. Umarł 2 grudnia roku 1154, rok 1, miesiący 4, dni 24 siedząc na stolicy Rzymskiej.

ANASTAZYUSZ I, cesarz wschodni, wstąpił na tron po śmierci Zenona za staraniem Aryadny żony przeżytego cesarza. Z początku pokazywał się być ludzkim i sprawiedliwym, ale te obłudne pozory niedługo

długo trwały. Chciwość w nim naybardziej panowała, przez co, i urzędy były przedayne, i naywiękſi złoczyńcy pieniędzmi ſię od kary uwalniali. Panowawſzy lat 27, zabity od pioruna roku 518.

ANASTAZYUSZ II, cesarz wschodni, ſekretarz-niegdyś cesarza Filipa, po nim na tron wynieſiony; przez lat dwie panowania dał dowody godnych wyſokiego ſtanu ſwego przymiotów, ale od Theodozyusza z tronu zrzucony i oſadzony w klasztorze. Gdy potym z pomocą Bulgarów chciał utraconą godność odzyskać, życiem niewczeſney porywczomości ſwojej przypłacił; ſkazany na śmierć od Leona cesarza, roku 719.

ANASTAZYUSZ bibliothekaryuſz, żył około roku 850; ieſt iego historia kościelna.

ANATHEMA, ſłowo greckie znaczące oddalenie, wyrzucenie. W duchownym braniu ieſt klątwa wyłączaiącą od ſpołeczeńſwa i uczęſtnictwa kościoła i prawowiernych.

ANATOMIA, kunſzt zaſtawiaiący ſię na poznaniu gruntownym ciała, i wſzyſtkich części ſkładających człowieka, lub zwierze.

ANAXAGORAS, filozof Grecki, rodem z Klazomeny; aby w naukach przeſzkody, nie miał, doſtatki, które nań po rodzicach ſpadły, między krewnych podzielił. Perykles ſławny ow rządcą Athen, w

czacie tym gdy oyczyźnie, a przeto Grecyi zdawał ſię prawa dawać, nie wſtydził ſię być uczniem Anaxagory. Oſkarżony ten filozof o bezbożność, oddalić ſię z Athen muſiał, i reſztę życia przepędził w Lampſaku. Tam gdy iuż był bliſkim śmierci, a pytano go, czyli chce być w właſney oyczyźnie pogrzebionym, odpowiedział, iż na tamten ſwiat z każdego mieyſca równa droga.

ANAXYMENES, filozof rodem z Miletu utrzymywał, iż powietrze ieſt Bogiem. On naypierwſzy odkrył, że mieſiąc właſney ſwiatłości nie ma, ale od ſłońca ieſt oſwieconym. Pliniuſz iemu przyſądza inwencyą kompaſu.

ANAXYMANDER, filozof, uczeń Thaleſa pierwſzego z owych zawołanych ſiedmiu mędrców Greckich. On według Pliniuſza naypierwſzy wynalazł ſposób robienia ſfery, reprezentuiącej obroty planet. Utrzymywał tak, iak potym Kopernik obrot ziemi około ſłońca.

ANAXYMENES kraſomowca, był nauczycielem Alexandra, przy ktorego dworze potym ſię bawił. Zaſławiającemu ſię za właſną oyczyzną miaſtem Lampſakiem, gdy Alexander pod przyſięgą przyrzekł, że mu proſbę odmowi, on o zburzenie Lampſaka i wygubienie wſzyſtkich iego obywatelów proſił; tym kunſttem zdziwiony i rozweſelony.

ny Alexander, miału urazę darował

ANCHIZES Trojanczyk, oyciec Eneasz, po zburzeniu Troi puścił się na morze z synem szukać nowej osady, ale nie dopłynąwszy do Latium w Sycylii niadaleko miasta Drepanu życia dokonał.

ANDABATES, rodzaj szermierzów w igrzyskach publicznych u Rzymian, odprawowali utarczki swoje, z zawiązanymi oczami.

ANDRZEJ (święty) apostoł brat Piotra, urodził się w Bethsaidzie, był najprzód uczniem Jana Chrzciciela; a usłyszawszy od niego te słowa, gdy wskazywał na Chrystusa: *Oto baranek boży, który gładzi grzechy świata*; poszedł natychmiast do Piotra oznamuiąc mu, iż dawno pożądany Mesjasz na świat przyszedł, i widział go oczyma swemi. Nierozdzielny aż do śmierci był zbawicielowi towarzyszem; po którego chwalebnym wniebowstąpieniu, udał się do krajów pólnocnych, na opowiadanie ewangelii. Po wielu pracach, w prowincyi Achaii, w mieście Patras, na krzyżu chwalebnym męczeństwem prac swoich apostołskich dokonał.

ANDRZEJA SW. order ustanowiony był w roku 1534 przez Jakuba V. króla Szkocyi, kawalerowie nosili wyobrażenie tego apostoła z napisem: *Nemo me impune laceffet.*

ANDRZEJA SW. order najpierwszy w Moskwie postanowiony od Piotra I, cesarza roku 1698. Noszą go kawalerowie na wstędze błękitnej.

ANDROMACHA, córka Ceyona króla Tebow w Cylicyi, małżonka sławnego Hektora syna Pryama króla Troi, po zburzeniu Troi i śmierci męża i syna Astyanaxa, Pyrrhus pojął ją za żonę; ten gdy był zabity w Delfach, ponowiła małżeństwo z Helenusem ostatnim z synów Pryamowych.

ANDROMEDA, córka Cephea i Kassiopeii, uwolniona od Perseusza, gdy była skazana na pożarcie od okrutnego monstrum, temuż Perseuszowi w małżeństwo oddana była. Owidyusz w xięgach przeiniam całą historję Andromedy i Perseusza zwykłym wdziękiem gładkiego stylu swego opisał.

ANDRON, nazwisko u Greków mieysca domu, gdzie męszczyni mieżkali. Pokoje te od mieżkań niewieścich oddzielone, służyły do przyjęcia gości.

ANDRONIK I, (Commenus) cesarz Grecki, Alexego II z tronu i życia wyzuł, sam w krotce obrzydły okrucieństwem od zbuntowanego społecstwa zrzucony z tronu, śmiercią haniebną zginął w drugim roku panowania swiego.

ANDRONIK II, Paleolog cesarz Grecki, wstąpił na tron roku 1282. Kościoła Łacińskiego takim był nie-

nieprzyjacielem, iż oycę własnego za to, że unię przyjął, kazał wydobyc z grobu, i zwłoki na drogi roz-tayne wyrzucić. W dalszym czasie wnuk jego własny bunt przeciw niemu podniósł, że właśnie na ow czas Andronik wzrok utracił, przeto ułapiwszy wnukowi tronu, sam mnichem został roku 1328, panował lat 46, umarł roku 1333, mając wieku lat 72.

ANDRONIK III, (Paleolog) cesarz Grecki, zdał się być skłonnym do unii, ale to czynił na pozor, chcąc od zachodnich monarchów otrzymać posiłki przeciw potęgze Turckiey. Umarł roku 1341, panował lat 13.

ANDRONIK (Paleolog,) syn Jana cesarza, podniósł bunt przeciw oycu, złapany i oślepiiony. Powrotny bunt był dla niego pomyslniejszy; za pomocą albowiem Genueńczyków i Amurata I, cesarza Turckiego, oycę i braci pokonał, pogodził się nakoniec z oycem i władzy zle nabytej dobrowolnie ułapił.

ANDRONIK (Livius) najpierwszy co do czasu poeta Rzymski, w rok po pierwszej wojnie Punickiej komedją napisał, która za konsulów Klaudyusza Centiona, i jego kolegi grana była. Ze i łacina prosta, i styl nie gładki był rytmow tamtego wieku, niektóre Andronika

komedyi i tragedyi wierze, dotąd zachowane, przyświadczają.

ANDRONIK, zwany Cyrestes żył w Athenach. Najpierwszy liczbę wiatrow do ośmiu zebrał. Na pamiątkę tego wynalazku, wybudował z marmoru ośmiograniastą wieżę, na każdej grani w postaci geniuszów wydane były wiatry, na samym zaś wierzchołku był z miedzi tryton, który obrotem swoim wiatrow różnice okazywał, tak, iak teraz chorągiewki na szczytach domów osadzane.

ANDRONIK, filozof szkoły Perypatetyków, kwitnął w Rzymie, za czasów Cyserona. Pisma Arystotelesa zabrane w Athenach, on z biblioteki Sylli wydobył i obwieścił.

ANDRONIK (M. Pompiliusz) Syryczyk, uczył w Rzymie za czasów Juliusza cesarza. Pisał księgi grammatyczne.

ANDROPHAGI, narody północne w pograniczu Scythii, czyni o nich wzmiankę Herodotus.

ANECDOTA, termin znaczący rzeczy ięszcze do wiadomości publicznej nie doszłe. Cysero tego wyrazu w liście iednym do Attyka użył.

ANGERONALES, uroczystość u Rzymian na cześć bogini milczenia, przypadała na dzień 21 grudnia.

ANGLIA, królestwo w Europie, nazywa się także Brytanią wielką, dla różni-

rożnicy od Brytannii prowincyi krolestwa Francuzkiego.

Państwa Angielskie w Europie z trzech krolestw razem złączone: Anglii, Szkocyi i Irlandyi; o dwóch poślednich w swoim miejscu będzie wzmianka. Angielskie krolestwo ziemią się z Szkocyą łączy, od Irlandyi morzem przedzielone, wszystkie trzy ocean oblewa.

Powietrze Anglii jest temperowane ale mgliste, dla waporow z morza wychodzących; ziemia nie jednakowa, w samej jednak Anglii urodzajna, do czego największy przemysł mieszkańców dopomógł. Pastwiska mają wyborne, żądłada najsławniejsze w Europie.

Kruźcow ten kraj nie ma, ale handlem niezmiernym, i dobreni manufakturami fowicie ten niedoflatek nagrodził.

Oprocz w zwyż wzmiaukowanych krolestw, posiadają Angielezcy w Europie wyspę Minorkę na morzu śródziemnym, i na brzegach Hiszpańskich fortecę Gibraltar. Mają także niektóre małe wyspy przy brzegach swoich.

W Ameryce są panami znacznych części tamecznych kraiw. W Indyach wschodnich znaczne mają osady. Stołeczne miasto Anglii Londin nad rzeką Tamizą, która znaczney wielkości okręty nożąc, wielką sposobność do handlu daje temu miastu.

W początku Anglia różne miała rządy, najczęściej jednak poddani byli własnym krolom. Prawa mieli na ow czas takowe, iakowe dziokość i grubość ich obyczajow znieść mogła. Zawoiowani od Rzymian na siedm prowincyi ich kraj został podzielony. W późniejszych czasach, przy schyłku Rzymskiego państwa, Saxonowie Anglią opanowali, i na siedm krolestw podzielili, te za czasow krola Egberta złączyły się razem. Wiarę świętą przyjął ten naród w wieku VII, za czasow Henryka VIII odłączyli się od kościoła, i dotąd w tym stanie zostają.

Rząd Angielski mieszany, składa się z monarchii, arystokracji i demokracji. Monarchia ale oboftrzona jest przy krolu, arystokracja przy wyższej izbie z lordow złożoney; najrzeczywistszą moc ma izba dolna reprezentująca demokracją, od ich albowiem zezwolenia, podatki i administracja dochodow publicznych zawisła.

Wszystkie te trzy stany składają parlament, którym prezyduje krol, zasiadają lordowie i posłowie wybrani z prowincyi i miast. Krol parlament zwoływa, i rozpūszcza, lordowie są dożywotni, posłow niższej izby w lat siedm pospółstwo wybiera.

ANGLIA nowa, prowincya Ameryki północney, z wielu powiatow, a

M

bardziej

bardziej kraio w złożona iest. Wy-
naleziona roku 1524, stolica tej
prowincyi Boston.

ANGOLA albo DONGO, krolestwo w
Afryce, dzieli się na ośm części.
Handel naywiększy kraiu tego za-
wiśł na przedawaniu ludzi. Krol
Angoli iako twierdzą niektorzy au-
torowie, może wyprowadzić w po-
le w czasie wojny 200,000 ludzi.
Portugalczykowie w mieyscach nad
brzeżnych krolestwa tego, mają
swoie osady. Wiara chrześcijań-
ska wprowadzona tam roku 1584.
Obywatele iednak poddani krola
powiększey części są bałwochwalcy.

ANGRIVARIJ albo ANGURIJ, narody
dawnych Niemiec, graniczyli z
Brukterami. Osady ich tam mia-
ły być, gdzie teraz biskupstwo Mun-
sterskie i Osnabruckie.

ANHALT, księstwo w Niemczech gra-
niczące z Saxonią, księstwem Ma-
gdeburckim, i Halberstadtzkiem;
dać nazwisko iednemu z naystaro-
żytniejszych domow Rzeczy Nie-
mieckiej. Ten rozmaite ma dziel-
nice : *Deßau - Zerbst*, *Cöthen-
Bernburg*.

ANIOŁ, to nazwisko duchom Niebie-
skim w piśmnie nadane iest, zna-
czy posłańca; ztąd te słowa psal-
misty : *Qui facit angelos suos spi-
ritus*. Wiara nas uczy iako żli
aniołowie od ucześtnictwa wie-
czney szczęśliwości oddalonemi
zostali. Ze są rozmaite aniołow

śłopnie, albo chory, piśma święte
go świadectwo mamy. Z tegoż
wiemy iż aniołowie, iako śłożę
ludziom w szczegulności przydani
są, ich pieczy poruczone państwa,
iako czytamy w Danielu o aniele
krolestwa Perskiego, w więgach ob-
iawien Jana świętego o aniołach
kościółow Azji. Poganie mieli
wiadomość o aniołach i czcili ie
pod tytułem Geniuszow.

Kacerze Bazylidyane albo Gno-
stycy wiele imion aniołom nadawa-
li, zamykając w nich mistyczne ia-
koweś interpretacye. Kościół tych
tylko pod osobliwemi imionymi czi,
i mianuie, o których wiadomość
z piśma bożego powzięt.

ANNA, małżonka Elkany, z pokole-
nia Lewi, będąc nieplodną upro-
siła sobie u Pana Boga potomstwo,
z ktorego syn pierworodny odda-
ny z niemowlęstwa na służbę bożą
Samuel prorok.

ANNA (święta) małżonka Joachima
po wszystkie wieki sławna urodze-
niem nayświętszey Maryi Panny
matki syna bożego. Kościół bo-
ży obchodzi uroczystość Anny Św.
25 lipca.

ANNA, prorokini z pokolenia Afer
corka Phanuela, wdowiey wstrze-
mieźliwości przykład do lat ośm-
dziesiąt czterech; cały prawie czas
życia swiego w kościele na mo-
dlitwie i rozmyślaniu przetrawiła.
Doczekała się nakoniec z Symeo-
nem

nem starcem nicokreślonej pociechy oglądania narodzonego syna bożego. Jey pieśń na ow czaś, pismo święte obwieszcza.

ANNA, krolowa polska, corka Zygmunta I. siostra Zygmunta Augusta krolow Polskich, po śmierci brata lubo w podeszłym wieku na małżeństwo z Stefanem Bathorym krolom zezwoliła, po śmierci małżonka nakłoniła stany koronne do wyniesienia na tron Polski Zygmunta III, syna Katharzyny krolowy Szwedzkiej iey siostry, za panowania tegoż monarchy dokonała wieku swego w roku 1596 mając lat 72.

ANNA Austriaczka, siostra cesarza Ferdynanda, małżonka Zygmunta III, krola Polskiego, matką była Władysława IV krola, w młodym wieku z świata zesła. Pani cnot wielkich, które dokładnie w iey pogrzebowym kazaniu sławny Skarga obwieścił. Jest iey życie w druku, przez iey spowiednika pisanie.

ANNA COMMENA, corka Alexyusza cesarza Greckiego, wytwornością nauk sławna. Pisała bardziey panegyryk, niżli historią oycy, pod tytułem Alexyados.

ANNA PERENNA, bostwo wieyskie u pogan; czczono ją razem z Cereją. Jey uroczystość obchodzona była, za Rzymem nad brzegami Tybru.

ANNARIA LEX, prawa u Rzymian oznaczające wiek, w którym się obywatele sposobnemi stawali do piastowania urzędów publicznych.

ANNALES, roczne dzieje, sposób pisania historyi przez lata.

ANNIBAL, syn Amilkara zwanego Barakas, wódz Karthagiński. Nayprzód wstawiać się począł wojnami z rozmaitemi narody w Hiszpanii. Sagunt iedno z nayprzedniejszych miast tamtego krolestwa po siedmio miesięcznym oblężeniu wziął i zburzył. Ze zaś to miasto zprzymierzone było z Rzymianami, naród ten przeto wojnę Karthagńczykom wypowiedział. Nie dał się uprzedzić Annibal, uprzątnawszy wszystkie przeszkody, z wojskiem swoim zwyciężkim przez całą Hiszpanią, i Gallią przeszedł, gory Pirenejskie i Alpes przebył, nakoniec wszedłszy w Włoskie kraie, nayprzod Scypiona pod Trebią, daley Flaminiusza u Trazymeny, nakoniec Warrona przy Kannach zwyciężył. Temi zwycięstwami tak Rzymian osłabił, iż twierdzą niektorzy, iż gdyby się był prosto do Rzymu udał, byłby go dostał. Jakoż radził mu to ieden z wodzow woyska iego, lecz gdy Annibal natym prześtać niechciał, rzekł: dali bogowie Annibalowi zwycięstwo, ale uieli sposobow korzystania z zwycięstwa. Przyczynę opuszczenia tak dobrej pory kładą kronikarze,

delicje Kapuy, które zbyt tego wielkiego bohatera uwiodły. Cokolwiek bądź, Fabiusz najpierwszy wstrzymał jego impet; a zwłaczając czas, unikając potyczki, marszami ustawicznymi trudząc nieprzyjaciela, zaśluszył sobie na pochwałę od swej ojczyzny. Ztąd zaś, że zwłoką kray ocalił, nadany mu przydomek: *Cunctator*. Równie iak Fabiusz skromnością, i cierpliwym zwłaczaniem, Marcellus odwagą i przemyśłem nieraz Annibala pokonał. Nakoniec gdy Rzymianie znaczne wojsko do Afryki wysłali, ztrwożeni Karthaginczykowie przyzwali na obronę własnego kraiu Annibala. Przez lat kilkanaście zwycięzko w kraiu nieprzyjacielskim goszcząc, z niezmiernym żalem theatrum sławy swej porzucił. Odtąd we wszelkich okolicznościach przeciwny fortuny doznawał. Zwyciężony pod Zamą od Scypiona Afrykańskiego, sam przywiódł do tego współ-obywatelów, iż przymierze z ciężkimi nader kondycjami z Rzymianami zawarł. Starał się potem w pokoju być użytecznym ojczyźnie, i dla tego gdy został pierwszym urzędnikiem, ustanowił prawa pożyteczne, ale że te sprzeciwiały się niegodziwym zyskom możniejszych, znowili się wszyscy na niego, i do tego przywieśli, że z własnej ojczyzny kryjomo uciekać

musiał, zabrawszy z sobą wielkie skarby. A że był wieczną nieprzyjaciół Rzymianom wypowiedział i zaprzyściągł, udał się do Antyocha króla Syryi, którego przywiódł do wojny z Rzymianami; ale ten monarcha nie słuchając rad Annibalowych fromotnie zwyciężony został; udał się więc Annibal do Prussiasza króla Bithynii, ale go i tam zapalczywość Rzymska wynalazła. Wysłali więc posły do Prussiasza, domagając się z groźbą, żeby im Annibala wydał. Dowiedział się o celu takowego poselstwa Annibal, i nie chcąc wpaść w ręce nieprzyjaciół swoich, sam się otrul; przed samą śmiercią wymawiał Rzymianom podłość, że się i bezbronego starca obawiali. Umarł roku od założenia Rzymu 571 mając wieku swojego lat 64. Wszyscy dziaciopisowicze przynaję wielkiemu temu człowiekowi, wiadomość wszelką kunsztu wojennego, umysł wspaniały, obrot nadzwyczajny, przytomność największą niebezpieczeństw nigdy nie zrażoną. Znaomość ludzi, osobliwie tych, z którymi miał do czynienia, osobliwa w nim była.

ANNIBALIANUS, brat przyrodni Konstantyna wielkiego. Był konsulem R. P. 292. O czasie śmierci jego pewności nie ma. Twierdzą niektórzy, iż z rozkazu Konstancyusza cesarza synowca swego, zabity.

ANNI-

ANNIBALIANUS, synowiec zwyż wspomnianego, zięć Konstantyna, od niego krolew Pontu, Kappado-cyi i Armenii uczyniony, Konstan-cyusz następca Konstantyna zabić go rozkazał roku 337.

ANNIVERSARIUM (rocznica) termin złączony z słow łacińskich *annus* i *vertere*. U starożytnych nayeściej rocznice śmierci znacznych ludzi obchodzono, czyniąc ofiary na grobach. W kościele katolickim obchody za umarłych pod tytułem Anniwerfarzow zawždy były w używaniu.

ANNOŃA, bogini u Rzymian żywności rozmaitych. Słowo *AnnoŃa* znaczyło wszystko to, co do wyżywienia służy. Chleby dawane czy ludowi, czy w rynku, powszechnym tym nazwiskiem mianowano; ztąd w dawnych autorach *binę AnnoŃe*, *terne AnnoŃe*, dwa albo trzy chleby znaczą. *Ædilis Cerealis* miał staranie o żywności w Rzymie, o-procz niego był ieszcze *Præfectus AnnoŃe*, który miał pieczę, żeby w mieście dostatkiem żywności i w dobrym gatunku i w należytey mierze było.

ANNUNCIATIO, zwiastowanie, uroczystość kościoła świętego na pamiątkę przepowiedzianej odanioła Gabryela nayswiętszey Maryi pannie tajemnicy wcielenia syna bożego, uroczystość ta przypada 25 marca.

ANONYMUS, słowo greckie oznaczające człowieka lub rzecz nieznaioną; ztąd autorowie niekładący nazwiska na czele pism swoich, zowią się Anonymi — list bez podpisu &c.

ANSIBARII, narody dawnych Niemiec; Tacyt o ich potędze, ludności, i przywiązaniu ku Rzymianom, czyni wzmiankę. Wodz ich na ow czas nazywał się *Bojocalus*; siedlisko ich było tam, gdzie teraz Westfalia.

ANTARCTICUS polus, wierzchołek albo biegun, lub oś globusu południowa.

ANTESTHORIA, uroczystość u Grekow na cześć Bachusa, trwała dni trzy w mieście tegoż nazwiska, według naszego kalendarza w lutym.

ANTEROS, brat Kupidyna syn Marsa i Wenery, iednakoweż miał iako i Kupido przymioty, i rownie w postaci dziecięcej, starożytność posługi iego stawiała.

ANTEROSTA, u Rzymian bogini rzeczy przeszłych; *Postrosta* była boginią rzeczy przyszłych.

ANTESIGNANI, w wojskach Rzymskich nazywali się żołnierze przedniej straży; nazwisko ich pochodziło ztąd, iż szli przed chorągwiemi lub znakami wojskowemi *Antesigna*.

ANTEVORTA, bogini u Rzymian przypominająca rzeczy przeszłe.

ANTHOLOGIA, tak się nazywa pospolicie zbior rytmów rozmaitych poetów Greckich; Meleager za czasów Seleuka króla Syrii najpierwszy ten zbior zaczął, i dał mu nazwisko Anthologia; Filip z Tessaloniki był autorem drugiego zbioru za czasów Augusta; Agathias trzeci tę pracę podjął za Justyniana cesarza Greckiego; na koniec Planudiusz mnich Konstantynopolański około roku 1380 ostatni takowy zbior uczynił.

ANTHROPOLOGIA, sposób mówienia pisma świętego gdy o Bogu sposobem ludzkim wspomina, dla lepszego pojęcia gornych rzeczy. N. P. gdy mówi: przed potopem wzruszony Bog wewnętrzny bólem serca swojego: *Tactus dolore cordis intrinsecus* &c.

ANTY-CHRYST, przepowiedziany w piśmie, jako przesładowca wiernych przed dniem sądnym. O jego osobie, urodzeniu, czasie panowania, rozmaite są zdania ojców świętych. Xięgi objawienia Jana świętego najdokładniej przyście i sprawy jego opisują.

ANTIGONUS, jeden z pozostałych wodzów Alexandrowego wojska, po wielu wojnach z kolegami swoimi, wielu prowincji w Azji mniejszej został panem, przez lat dwadzieścia trzy korzystał z tej pomysłnej sytuacji; na koniec w batalii przeciw Lizymachowi, Kassan-

drowi i innym sprzymierzonym zabity, mając lat na ow czas 81.

ANTHROPOMANTIA, wieszczba z wnętrzości, lub członków umarłych ludzi.

ANTHROPOMORPHITÆ, kacerze; twierdzący, iż boska postać, co do powierzchności, podobna była człowieczy.

ANTHROPOPHAGI, narody dzikie, pożerze ludzi.

ANTIA lex, prawo u Rzymian przeciw zbytkom w biesiadach.

ANTICRATES Lacedemończyk, stał się sławnym, ranieniem na śmierć Epaminondesa wodza Thebanów w batalii pod Mantineą.

ANTILOGIA, tak się nazywa wiednymże autorze dwojaka propozycja przeciwna sobie.

ANTIMACHUS, sławny poeta Grecki, żył za czasów Herodota.

ANTIMONIUM, rodzaj niby kruszcu, po większej części do innych przymieszany. Częstość i jednak z wnętrzości ziemi sam przez się czysty wydobywany bywa. Lekarze go na rozmaite lekarstwa używają. Przedtem go tylko do farb używano. Niewiaśły osobliwie tym rodzajem farby dodawały sobie rumieńca.

ANTIOCHIA, nad rzeką Orontem, miasto słońeczne Syrii, założone od Seleuka Nikanora króla; przy zawojuwaniu Azji dostało się pod władzę Rzymską. Wspaniałość budyn-

budynkow, wielość mieszkańców, ogrody rozkoszne przedmieść, ośobliwie tego, które się zwało Dafne, uczyniły to miasto nacyelniejszym Azyi mniejszej. Przy pierwszym zaśczerpieniu wiary, Piotr święty w Antiochii katedrę swoją ustanowił, w tymże mieście najpierwcy prawowierni chrześcianami zwać się poczęli. Katedra Antiocheńska tytułem patryarchalnym uczczona była. Teraz to miasto cię tylko dawney wspaniałości w ogromnych rozwalinach zachowuje, zostając pod iarżmem Tureckim.

ANTIOCHUS; tego nazwiska wielu było monarchów Syryi, ostatni z nich od Pompeiusza z państwa wyzuty, królestwo zaś Syryi w prowincją Rzymską przemienione.

ANTIPARASTASIS, figura rhetoryki, w ten czas, gdy oskarżony probuje, że bardziey chwały i nadgrody, niżeli kary godzien.

ANTIPATER, wodz wojska Alexandra wielkiego. Po śmierci tego monarchy był opiekunem pozostłego syna z Roxany. Umarł wkrótce, mając lat wieku swego przeżyło 80.

ANTIPATER (L. Calius) historyk Rzymski, żył za czasów Grachów, opisał powtorną wojnę Punicką. Był także biegłym w prawie, i niektóre w tej materii pisma zostawił.

ANTIPODÆ, w literalney akceptacyi, kraje podziemne. Względem nas Antypodami albo przeciwną stroną globusu są Indye zachodnie, czyli Ameryka.

ANTIQUO, termin używany w sądach Rzymskich, znaczył sprzeciwienie się zdaniu, albo odmowienie rzeczy.

ANTISTHENES, herfzt sekty Cyników, uczeń Sokratesa, doskonałość w nayzupełniejszym uboſtwie zakładał; spytany, co mu za korzyść przyniosła filozofia? tę odpowiedział, że żyć mogą z sobą.

ANTITHESIS, figura rhetoryki, zawiśła na kunsztownym ułożeniu naprzeciwno sobie myśli i wyrażeń przeciwnych. Taka jest naprzykład w Cyceronie: *Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia. Odit populus Romanus privatam luxuriam, publicam magnificenciam diligit*. Pierwsza Anthitefis, jest słow, druga myśli.

ANTONIUS (Marcus) z młodych lat w Greckich szkołach do krasomowstwa się sposobił. W rycerskich dziełach tak się potym wślawił, iż pozyskał sobie przyjaźń Juliusza cesarza, i gdy ten dyktatorem został, Antoniusza chciał mieć najpierwszym po sobie. Mścił się wszelkiemi sposoby nad zabojcami przyiaciela swiego, ale wdzięczność z innych miar chwalebna nadto w tej mierze rozciągnął. Będąc albowiem

wiem triumwirem z Oktawiuszem i Lepidem, niecznośnym okrucieństwem oyczyznę a w niej naysłabszych i najsłabszych obywatelów uciemięzał. Śmierć Cycerona imię jego potomności podała w ohydę. Puścił się potem z wojskiem swoim do Azji, tam poznanie Kleopatry królowy Egiptu było źródłem wszystkich dalszych nieszczęść jego. Oślepiiony albo wiem miłością, obowiązkom dobrego wodza i rządcy zupełnie zapomniał. Oktawię siostrę Augusta pełną cnot małżonkę porzucił, czym rozgniewawszy Augusta, obraziwszy Rzymian, wojnę na siebieściągnął, porażony fromotnie z Kleopatry do Alexandryi uciekł, tam od Augusta obłożony, z rozpaczy sam się zabił, mając lat wieku 52.

ANTONI (święty) sławny pustelnik, wielu mnichów klasztorów na wschodzie fundator. Życie jego Jeronim święty opisał. W późniejszych czasach na wzór reguł jego fundowany zakon, od Bonifacyusza approbowany dotąd w niektórych krajach kwitnie.

ANTONI (święty) Padewskim nazwany od miejsca, gdzie umarł i pogrzebionym został; z kanonika regularnego zakonnikiem świętego Franciszka został. Urodził się w Lizbonie z rodziców znacznych, ojciec jego zwał się Marcin Bulhan,

matka Tereza Tewera. Pierwszy z zakonu szkoły publiczne otworzył. Umarł w Padwie 13 czerwca roku 1231, wieku 36.

Xięgi od niego napisane są następujące: *Sermones Dominicales, Adventus, Quadragesima, de tempore &c.* — *Sermones de Sanctis* — *Interpretatio vel expositio mystica in S. Scripturam* — *Concordantiae morales sacrorum Bibliorum.*

ANTONI (Panormitanus) sekretarz Alfonsa króla Arragonii, pisał xięgi: *de dictis & factis Alfonsi Regis Arrag.* przed śmiercią sam sobie napisał takowy nadgrobek:

Querite Pierides alium, qui ploret amores,

Querite qui regum fortia facta canat.

Me Pater ille ingens, hominum factor atque redemptor

Evocat, & sedes donat adire pias.

ANTONIUS (Titus Aurelius) cesarz Rzymski, przykład monarchów, Adryan że go następcą swoim wyznaczył, tym samym wszystkiemi, które mogły być życia i panowania swojego zdrożności zmazał. Przez lat dwadzieścia i jeden uszczęśliwiał Rzym panowaniem swoim. Umarł roku od założenia Rzymu 912, wieku 73. Pamięć po sobie tak słodką zostawił, iż dla pozyskania miłości poddanych, następcy jego wstępując na tron, nazwisko jego na siebie brali.

ANTO-

ANTOINE (Paweł Gabryel) Jezuita, theolog sławny. Umarł roku 1743
 xięgi iego : *Theologia moralis*
universa ad usum parochorum &
confessariorum — *Theologia spe-*
culativa universa complectens om-
nia dogmata & singulas quaestio-
nes Theologicas, quae in scholis
tractari solent, ad usum theologiae
candidatorum accomodata.

ANTONINUS (święty) arcy-biskup Flo-
 rencki, zakonu Sw. Dominika,
 wślawił się świętobliwością życia,
 i doskonałością nauki. Pisał rozmaite
 xięgi duchowne i theologiczne.

ANTONOMASIA, figura retoryki przez
 którą używa się przydomek, albo
 tytuł właściwy osobie, zamiast iey
 nazwiska.

ANUBIS, bożyfcze Egipcyan. Po-
 śagi iego prezentowały (iako iefczce
 i teraz z niektórych zachowanych
 znać) osobę człowieczą z głową
 psią.

AO.

AOD, sędzia ludu bożego, był z po-
 kolenia Beniamina. Lud Izrael-
 ski z niewoli Moabitow wyśwobo-
 dził, Eglona ich krola zabił. Obra-
 ny sędzią potym zwycięstwie, w po-
 koju urząd sprawował do śmierci
 swoiey. Skoro zaś umarł Jabin
 krol Chananeyski lud Izraelski zwy-
 ciężył, i trzymał pod iarżmem,
 przez lat dwadzieścia.

AONIDES, przydomek od rymotwor-
 cow nadany muzom.

AONES, narod dawney Grecyi, w
 Beocy miał swoje siedliska.

AP.

APAGOGIA, rodzaj demonstracyi,
 przez ktory probuie się rzeczywi-
 stość rzeczy przez pokazanie iak
 iey przeciwna niepodobną iest.

APAMEA, stołeczne miasto prowincyi
 tegoż nazwiska w Azyi mnicyfzey.
 Seleucus Nikanor albo Nikator był
 iey fundatorem i dał iey nazwisko
 małżonki swoiey. Dziś pod wła-
 dzą Turecką został i nazywa się
Hama.

APATHIA, przez to słowo wyrażali
 Grecy stan człowieka w naywięk-
 szey spokojności; umysł ani nadzie-
 ią ani boiaźną nie wzruszony.

APATUREON, tak się zwał listopad u
 dawnych Jończykow.

APELLES, nayślawniejszy malarz mię-
 dzy Grekami, żył za czasow Ale-
 xandra wielkiego, i przez osobli-
 wfzy przywilej iemu tylko portre-
 ty tego monarchy malować się go-
 dziło. Świadcstwa tylko staroży-
 tnych autorow daia nam poznać
 wytworność kunsztu Apellefowego;
 żadne albowiem iego malowanie
 do czasow naszych nie doszło. Nay-
 wyborniejszy iego obraz miał być
 ten, w którym Wenerę wychodzącą
 z morza odmalował, ztąd owe
 wiersze Owidyusza *l. 3. de art. aman.*

*Si nusquam Venerem Coos pin-
xisset Apelles,
Merfa sub æquoreis illa lateret
aquis.*

Obyczyńnie tego wielkiego malarza doskonałej wiadomości nie maſz; iedni, iako Owidyuſz w wſzwyż połoſzonych wierſzach, twierdzą, iż ſię na wyſpie Coos urodził, niektorzy go rodem z Efezu mianuią; Suidas piſze, iż oyczyzna iego była Kolophon.

Piſał trzy xięgi o kunſzcie malarſkim, za czaſow Pliniuſa ieſzcze trwały, ale do naſzych czaſow nie doſzły.

APENNIN, Apenninſkie gory przedzielaią Włochy, wychodzą z Alpow.

APEX, tak ſię nazywały kończące czapki, ktore pod czas obrządkow mieli na głowach kapłani u Rzymian, zwani Flamines i Salienſes.

APHARSÆI, narody wspomniane w xięgach Ezdraſza, ſprzeciwiali ſię Izraelitom w ich powrocie z niewoli Babilońſkiej, i przeſzkadzali budowaniu kościoła bożego.

APHRODISIA, uroczyſtości na cześć Wenery z naywiększą okazałoſcią odprawiały ſię na wyſpie Cypryiſkiej tey bogini poſwięconey.

APHTONIUS, kraſomowca grecki; piſał xięgi, ktore do naſzych wiekow doſzły, naylepiſza ich edycja w drukarni Elzevirow in 12mo roku 1645 z tym tytułem: Aphtonii

progymnaſmata partim a Rodolpho Agricola, partim a Joanne Maria Cataneo latinitate donata, cum ſcholiis R. Lorichii.

APICIUS, ſławny obżarſtwem ſwoim, żył za czaſow Auguſta i Tyberyuſza. Było ich dwuch iednegoż imienia, obydwu wykwinnoſcią obżarſtwa wſławili ſię. Jednego z nich xięga: de re culinaria, godny płod authora.

APION, ſyn Piſtonika Egipcyanin, żył za czaſow Auguſta, piſał hiſtoryą kraiu ſwoiego.

APIS, tak ſię nazywał w Egipcie woł, ktorego tamteyſza zabobonnoſć czciła za boga. Bałwochwalnica iego była w mieſcie Memphis.

APOBATERION, termin grecki znaczący ſłowa pożegnania. Taki ieſt Andromachy w Homerze do Hektora, gdy wychodził z Troi na bitwę z Grekami.

APOCALYPSIS, greckie ſłowo znaczące objawienie, taki ma tytuł xięga prorocka Jana Sw. Ewangeliſty piſana na wyſpie Patmos, gdzie był na wygnaniu za Domicyana ceſarza. Pod tytułem podobnym wiele xiąg ſię ziawiało, ktore kościół boży między nieprawemi, inter apocryphos położył, te zaś ſą:

Apocalypſis Sw. Piotra, o ktorey czyni wzmiankę Sw. Jeronim.

Apocalypſis Sw. Pawła, uſzywana od Gnoſtykow kacerzow.

Apo-

Apocalypsis Sw. Jana, inſza wcale od prawdziwey.

Apocalypsis Cerynthia; w tey kacerſtwo Millenaryuſzow, naznaczących po dniu oſtatecznym, tyſiąc lat życia w rozkoſzach przepędzić ſię mających.

Apocalypsis Thomasza, tę Gela-ryuſz papież potępił.

Apocalypsis Adama, wynalazek Gnoſtykow, według ſwiadectwa Sw. Epiphaniuſza.

Apocalypsis Abrahama, piſana od kacerzow Sethyanow; o tey twierdzi Sw. Epiphaniuſz, iako z gruntu przeciwny dobrym oby-
czaiom.

Apocalypsis Moyſzeſza, o tey wſpo-
mina Georgius Syncellus.

Apocalypsis Eliaſza, Origenes o niey w xięgach ſwoich czyni wzmiankę.

APOCRISIARIUS, nazwiſko poſtlow pa-
pieżkich, ktorych w ſprawach ko-
ścielnych do ceſarzow tak wſcho-
dnych iako i zachodnich i innych
monarchow wyſyłali.

Kanczlerze dawnych monarchow
i ceſarzow, toż ſamo miewali na-
zwiſko według Vopiſka, który Apo-
kryſtaryuſzow nazywa : *Notarios*
ſecretorum.

APOCRYPHUS, termin od piſarzow
kościelnych używany, na oznacze-
nie xięgi fałszywey, albo podey-
rzanej. Tym nazwiſkiem wy-
tknięte były xięgi, ktorym niepra-

wie powagę piſma ſwiętego nada-
wać chciano.

APODOTES, narody Etolii, o nich w
hiſtoryach ſwoich uczynił wzmian-
kę Thucydides.

APODYTERIUM, mieyſce przed publi-
cznemi łaźniami, gdzie ſkładali fu-
knie ci, ktorzy ſię kąpać mieli, lub
chodzić w zapasy.

APOLLINARIS, ſekty od imienia ſwe-
go nazwanej herſzt, i przywodzca;
żył za czaſow Juliana ceſarza, umarł
za czaſow Theodozyuſza.

APOLLINARIS (C. Sulpitius) ſławny
grammatyk w Rzymie, w drugim
wieku. Miſtrzem był Pertinaxa
ceſarza.

APOLLINARIS (Aurelius) poeta. Vo-
piſcus o nim twierdzi, iż piſał wier-
ſzem życie ceſarza Karuſa.

APOLLINARIS, biſkup Laodycei, na
ow czas, gdy Julian ceſarz zabro-
nił, aby autorow Klaſſycznych po-
gańskich chrzeſcijańskim dzieciom
nie dodawano : chcąc ile możno-
ſci ten niedoſtatek zaſtąpić, piſał
xięgi duchowne, i na wzor Homera
piſmo Sw. wierſzem heroicznym,
aż do xiąg krolewſkich przełożył.
W innych duchownych materyach,
ſtała ſię naśladować Pindara, Eury-
pideſa, Menandra. Z tych wſzy-
ſtkich xiąg iego, nie mamy teraz
tylko wolne tłumaczenie, Para-
phraſim pſalmow.

APOLLINARES, igrzyſka na cześć Apol-
lina uſtanowione roku od założe-

nia Rzymu 540 pod czas konsulow Fulwiusza i Apiusza.

APOLLO, urodzony w Alexandryi wielce był biegłym w tłumaczeniu pisma świętego wierny uczeń Sw. Pawła, od niegoż biskupem Korynthu postanowiony, powierzone owieczki pisał wiernie słowy i przykładem. O nim Paweł święty mówi w liście do Korynthyan: *Paulus plantavit, Apollo rigavit, sed Deus incrementum dedit.*

APOLLODORUS, sławny malarz, rodem z Athen, Mistrz Zeuxesa; obrazy jego w wielkim były szacunku dla osobliwego kunztu, którym rozmaite przyrodzenia skutki naśladować umiał.

APOLLODORUS, Atheńczyk wieku swego nacylniejszy Grammatyk żył na dworze Attala krola Pergamu. O pismach jego Phocyusz czyni wzmiankę; między innemi była chronologia krolow Egiptu; zbior pism dawnych autorow greckich.

APOLLODORUS, architekt, jego kunszttem stanął wspaniały plac Traiana w Rzymie, i most przez tegoż cesarza zbudowany na Dunaju.

APOLLON, bożek syn Jowisza i Latony, brat Dyany, urodził się na wyspie Delos. Jego był obowiązek wozem ogniłym świat okrążyć, ztąd też zwany był słońcem. Starożytność go czciła iako bożka nauk wyzwolonych, lekarzow,

kunztow szermierskich. Mieysce Delos i Delfy osobliwym sposobem iemu były poświęcone, zgola po Jowiszu ze wszystkich bożyfzcz on naywiększą cześć odbierał. Owidyusz w xiegach przemian, wszystkie okoliczności przypadkow Apollinowych wiersem rownie gładkim i wybornym określił. Ciekawość ludzka lubiąca szperać w przyszłości, nacylniejszą była przyczyną czci, którą temu bożyfzczu dawano; wiefzczbiarstwo albowiem naywłaściwyszim Apollina było przymiotem.

APOLLONIUS sławny geometra, żył około roku przed narodeniem 250 za czasow Ptolomeusza Ewergeta krola Egiptu. Jest ieszcze jego xiega przetłumaczona z greckiego: Apollonii Pergai conicorum libri VIII. Pisał oprócz tego: *De locis planis — de inclinationibus — de factionibus — de sectione rationis — de sectione spatii — de sectione determinata.*

APOLLONIUS, greczyn, iest jego poema o wyprawie Argonautow.

APOLLONIUS (Tyaneus) tak nazwany od mieysca, gdzie się urodził w Kappadocyi. Żył za czasow Neronu, Domicyana, Nerwy cesarzow Rzymskich. Sposob życia jego nadzwyczajny, nauka wielka, a nade wszystko kunszt, którym się cudotworcą i prorokiem udawał; omamiał wiek, w którym żył, tak dalece,

lece, iż od wszystkich był czczony i mniemany za proroka i cudotworeę. Życie iego opisał Dion Cassius.

APOLOGETICUS, dyskurs usprawiedliwiający. Najślawniejszy w tym rodzaju jest Tertulliana za chrześcianami.

APOLOGIA, termin grecki, używany od autorów, znaczy obronę, usprawiedliwienie.

APOLOGUS, przywiedzenie, albo aplikacja moralna fabuły, dzieła imaginowanego, lub przypowieści; z których przez podobieństwo, zbawienna się nauka czytającym lub słuchającym używa.

APOPHORETES, termin położony na czele niektórych xiąg Marcyalisa, znaczy podarunki, które w czasie uroczystości Saturnowych ci, którzy ie obchodzili, wzajemnie sobie ślali, tak iak u nas kolenda.

APOPHTEGMA, maxyma, sentencya w krotkich słowach zawarta.

APORRHAXIS, gra u Greków w piłkę, którą pierwey rzucono o ziemię, i odskakującą dopiero łapano na powietrzu.

APOSIOPEsis, figura rhetoryki, gdy się rzecz nieprzewidzianym milczeniem kończy, a druga natychmiast zaczyna.

Quos ego ... sed motos praestat componere fluctus.

Virgil.

APOSTASIA opuszczenie, opuszczenie, zaniebanie. Wyraz ten szczególniejszym sposobem tym służy, którzy prawowierną religią opuszczają. Ztąd nadany Julianowi przydomek Apostata.

APOSTROPHE, figura rhetoryki, przez którą mowca obraca dyskurs do osoby iakowey, lub rzeczy; takowego sposobu mowienia użył Cycero opisując śmierć Klodyusza: *Religiones (me Hercule) ipsae, araeque, cum illam belluam cadere viderunt, commovisse se videntur, & jus in illo suum retinuisse. Vosenim Albani tumuli atque luci, vos inquam imploro, atque obtestor, vosque Albanorum obrutae arae &c.*

Apostrophy do ludzi tenże sam Cycero dać nam przykład o Tuberonie: *Quid enim Tubero, tuus ille districtus in acie Pharsalica gladius agebat? Cujus latus ille mucro petebat? qui sensus erat armorum tuorum? quae tua mens? oculi? manus? ardor animi? quid cupiebas? quid optabas?*

Cic. Or. pro Ligario.

APOSTOL, nazwisko greckie znaczące posłańca. Wybrani od Chrystusa Pana uczniowie, i przybrani do nich Maciej i Paweł, tym tytułem uczczeni zostali.

APOTHEOSIS, ubóstwienie. Obrządek u pogan, przez który znamienitych cnotą lub dostojenstwem

mężów do liczby bogów przypuszczali.

APPARITORES, u Rzymian strażnicy, słudzy albo asystenci trybunów, ale im w późniejszych czasach ten znak okazałości dla słusznych przyczyn odjęto.

APPARITORES, nazywali się także u Rzymian woźni; słudzy sędziów też samo mieli nazwisko, ale tylko ci, którzy do spraw urzędowych, nie do posług domowych należeli. Ci pomniejszy urzędnicy byli rozmaici, według potrzeb, do których ich używano: *Scribae*, *Accensi*, *Interpretes*, *Praecones*, *Viatores*, *Lictores*, nawet *Carnifices*.

Byli także w wojsku *Apparitores*, do pułków przywiązani na rozmaite posługi, zwano ich *Cohortales* albo *Conditionales*.

APPELLATIO, powołanie sprawy do sądu wyższego od strony ukrzywdzonej, albo ukrzywdzoną się być twierdzącej. Najostatniejsza u Rzymian *appellacya* była do pospółstwa, tak iak w krajach monarchicznych do króla.

APPENDIX, termin w naukach, znaczący przydatek do rzeczy.

APPIA *via*, droga Rzymska, tak nazwana od Cenfora Klaudyusza *Appiufa*, za którego staraniem była sporządzona. Szła od Rzymu do *Brundisium*, nad brzegi morza *Adryatyckiego* w *Kalabrii*; dotąd

częściej są reszty tej drogi oznaczające wspaniałość Rzymską.

APPIADÆ, boginie w Rzymie, tym powszechnym nazwiskiem mianowano; te zaś były osobliwsze miała protektorki, *Venus*, *Pallas*, *Vesta*, *Pax*, *Concordia*.

APPIANUS, dziaciopis grecki, żył za czasów *Traiana*, *Hadryana* i *Antonina* cesarzów. Wiele bardzo części historyi jego zginęło; te co zostały, opisują wojny Rzymian przeciw *Karthaginczykom*, *Parthom*, *Mithrydatesowi*, i domowe, w pięciu księgach zamknięte.

APPULEJA *lex*, prawo Rzymskie o występkach łazę *Majestatis*.

APRILIS (Kwiecień) etymologia tego nazwiska w języku łacińskim, od słowa *aperio*, ponieważ w tych wiosny pierwiastkach, zamrożona przedtem ziemia, otwierać się zwykła do wydania ziół, liścia, kwiatów i owoców. Z początku w porządku miesięcy rocznych, *Aprilis* był drugim, od *Numy* dopiero czwartym, iak jest teraz rachować się począł.

APUANI, narod *Liguryi*, o nich *Liwiusz* czyni wzmiankę.

APULEJUS (*Sextus*) lekarz, żył za czasów *Tyberyusza*, jest dotąd jego księga: *de re rustica*, wydana w *Bazylei* roku 1539.

APULEJUS (*L. Saturantius*) filozof sekty *Platona* rodem z *Numidyi*, żył za czasów *Marka Aureliusza*.
Pisał

Pisał xiąg wiele; te, ktore się zostały, są następujące: liber de mundo — de dogmate Platonis sive de Philosophis lib. III. — de Philosophia naturali — de Philosophia morali — de Syllogismo Cathedrico — de Deo Socratis — Apologia xięga ięgo przemian, albo o osle, ięst satyrą dowcipną obyczajów tamtego wieku; ale zbyt otwarcie i szczerze cudze zdrożności opisuując, przeciw regułom modesty i przystoyności wykroczył.

APULIA, prowincya nadmorska Włoskiego kraiu, ięst teraz częścią Neapolitańskiego krolestwa, niegdys była siedliskiem walecznych narodów Daanów, Teanów, Lukańczyków. Tę miasta dawnemi czasy sławniejsze były: Venuja, Canusium, Turzane, Bardula; dziś ta prowincya zowie się Pullia.

AQ.

AQUAVIVA (Klaudyusz) generał zakonowi Jezuickiego, w młodym wieku na tę naywyższą godność zakonu swojego wstąpił. Rządy ięgo roztropne i dzielne wielką mu zyskały sławę. Umarł w Rzymie roku 1615 wieku 72. Pisał xięgi: Meditationes in psalmum XLIV & CXIII — Directorium Exercitiorum S. Ignatii.

AQUARIUS, wodnik, nazwisko iędne go z znaków zodyacnych. Słońce

przezeń przechodzi w mieśiacach styczniu i lutym.

AQUÆ-DUCTUS, Akwedukt albo ściek wody, umyślnie sprowadzaney z mieysc odległych. Dotąd są znaczne reszty Rzymskich, o mil kilka sprowadzanych, te w mieyscach podziemnych, na wysokich sklepieniach rury wodne nosiły. Niektore z nich dotąd trwaią, i dodaią Rzymowi wielką wod żrzodlanych obfitość.

AQUILA, sławny tłumacz pisma świętego starego testamentu z hebrayskiego na grecki ięzyk. Twierdzą niektorzy, iż Onkelos, ktory Paraphrasim na xięgi Moyżeszowe pisał, tenże był sam Aquila, ktory się pod tym imieniem ukrył.

AQUILEJA, sławne niegdys miasto we Włoszech, naywiększy lustr wzięło za czasów cesarzów, następców Konstantyna. Sławne ięst oblężenie tego miasta przez Attyłę, a ztąd pierwiaštki Rzeczypospolitey Weneckiey. Patryarchat Aquilei trwał do naszych czasów, teraz podzielony, dla ustawicznych kłotni ztąd pochodzących między Rzeczpospolitą Wenecką a domem Austryackim.

AQUILIFER, nazywał się w legiach Rzymskich ten, ktory naycelniejszy znak pułku orła na proporcu nosił.

AQUILO, wiatr pułnocny, terminem fislaków morskich nazywa się: Nord-

Nord-Nord-Est. Starożytni rymotwórcowie stworzyli mu genealogią, nadając oycę Eolę, matkę iutrzenkę.

AQUITANIA, niegdyś sławne królestwo w Gallii, rozciągało się od gór Pirenejskich, aż do rzeki Garony i Oceanu. Juliusz cesarz najpierwszy Aquitów pod moc Rzymską i panowanie poddał. Siedliisko dawnej Aquitanii tam, gdzie teraz kraj Gaskonów.

AQUITECTORES, nazywali się ci, którzy straż mieli nad Akweduktami, i sprawiedliwym wod podziałem.

AR.

ARABIA, kraj obszerny w Azji, ze trzech stron oblany morzem, z czwartą graniczy z Egiptem i Palestyną. Dzieli się pośpolicie na trzy części, na Arabią szczęśliwą, kamienną i pustą. Mieszkańcy zaszczyceni są pochodzeniem od Abrahama, przez Izmaela syna jego z Agary. Byli najprzód poganami, wkrótce po przyściu na świat zbawiciela, wiarę świętą przyjęli. Około roku 700. Mahomet początki błędów swoich tam rozszerzać począł, i dotąd Arabowie Alkoranu trzymają się. Następcy Mahometa, którzy się Saracenami zwać zaczęli, przed rządem kalifów, rozciągnęli szeroko panowanie swoje w trzech częściach świata, królestwo albowiem Hifzpań-

skie im podlegało, oprócz niektórych południowych prowincji.

Teraźniejsi Arabowie tułają się na wzór Tatarów, pewnych stanów nie mają, i życie całe pod namiotami trawia; lud do rozbojów skłonny, a przeto drogi w ich kraju niebezpieczne; karawany nawet Tureckie, które do Mekki idą, dla tej przyczyny znacznym konwojem opatrzone być muszą.

Najwyższe Arabii rządy przy cesarzu Tureckim. Mekka jednak ma swego szeryfa, i inne małe prowincje swoich rządców; wszyscy się jednak uznają być hołdownikami Porty.

Język Arabski (którym Alkoran pisany) najwyborniejszy, ze wszystkich Azyatyckich, przeto osobliwie, iż za panowania kalifów nauki w tym kraju znacznie kwitnęły. Xięgom zaś Arabskim winniśmy wiele, osobliwie w filozofii i kunszcie doktorskim. Arabia mało ma miast, najslawniejsze Mekka, zaszczycona pielgrzymstwem Muzułmanów, i Medyna grobem Mahometa.

ARAM, piąty syn Sema, ojciec Ufa, Hula, Gethera i Mefy, od których poszły narody Syryjskie.

ARAN, syn Tharego, brat Abrahama, umarł za życia jeszcze oycy swego w Ur, mieście Chaldejskim. Synem jego był Loth, który był, rozdzieliwszy mają-

tność

tność swoją z Abrahameim, w Sodomie osiadł.

ARARAT, góra Armenii na ktorej korab Noego osiadł.

ARATUS, astronom i poeta, urodzony w Cylicyi, żył na dworze Antygona zwanego Gonatas, króla Macedońskiego. Opisał wierszem niebieskie konstellacye, i dał tytuł księdze *Phænomena*; te sławny nasz Jan. Kochanowski wierszem polskim wyłożył.

ARATUS Sycyończyk, wódz sprzymierzony Rzeczypospolitej Achejczyków; walecznie bronił ostatka wolności Greckiej przeciw następcom Alexandra królem Macedońskim; z Grekami nawet wojny prowadził. Plutarch opisując życie Arata, bardziej go ięszcze z przymiotów umysłu, niż z dzieł wojennych wyśławia i wielbi. Śmierć jego była (jak twierdzą) z zadanej trucizny.

ARAVISCI, narody Pannonii, według powieści Tacyty, wraz z Osesami Aieli siedliśka swoje tam, gdzie Węgry z Polską graniczą.

ARAXES, rzeka Azji, wypada z góry Armenii, z impetem wielkim płynie, stąd Wirgiliusz:

Et pontem indignatus Araxes.

Nazywa się teraz ta rzeka Kolahz.

ARBELA, miejsce sławne w Assyryi zwycięstwem Alexandra wielkiego nad wojskiem Daryuszowym.

ARBITRIUM, sąd polubowny, gdy strony porzuciwszy prawne ślupnie, na wybranych do tego meżów moc rozsądzienia sprawy zupełnie zdaia. Spółob ten sądu zdaie się być nayprzyzwoitszy, z Rzymskiego prawa poszedł, i dotąd u wielu narodów, mianowicie w Polsce iest w użyciu. Ten, który przyduie, nazywa się *superarbiter*, zasiadający arbitry, sąd zaś *kompromis*.

ARC (*Joanna d'*) pospolicie zwana dziewczica Aureliańska, sławna heroina w królestwie Francuzkim. W osmnaśmym roku wieku swego, gdy Angielczykowie królestwo Francuzkie woowali, i miasto Aureliańskie oblegli, przyszła do króla Karola VII powiedaiąc, iż za boskim rozkazem na pomoc iemu i królestwu stawa; z początku król lekce ważył takowe oświadczenie, ale potym dawszy iey wiarę, zlecił iey część wojska, z tym miasto Aurelian od oblężenia uwolniła, liczne wojska Angielskie, pod kommandą Talbota zniosła; nakoniec króla Karola przeprowadziła do miasta Reims, z którym koronę królewską odebrał. W dalszych potym wojennych sprawach tak się mężnie Angielczykom stawiła, iż sprawiedliwie ią królestwo Francuzkie wybawicielką z iarżma Angielskiego nazywa. Gdy tak szczęśliwie nieprzyaciół kraiu swojego gnębi, w potyczce iedney od Angielczy-

gielczykow w niewolę wzięta, i iako czarownica w mieście Rothomagu spalona, w roku 1430, mając na ten czas wieku swego lat dziewiętnaście.

ARCESILAUS, sławny filozof, urodził się w Eolidzie mieście Azymniejszy, nastąpił po Kratesie na mistrzostwo szkoły Platonowej, a z czasem nowej szkoły, nazwanej: drugą Akademia, był fundatorem i herfztem. Żył pod czas 120 olimpiady, umarł mając lat 75.

ARCHI-EPISCOPUS, (arcy-biskup) urząd dostojenstwa, stopień znakomity hierarchii duchowney, z władzą niciaką nad biskupami Metropolii. Ta iurydykcyja zawisła na appellacyach, które od sądów biskupich do metropolii idą. Arcy-biskup dyecezye biskupów swojej metropolii wizytować ma władzą. Zbor prowincyalny nakazać do niego należy, i on na nim prezyduje. Znaki powierzchowne iurydykcyi arcy-biskupiey palliusz, który wdziewa w niektóre święta, i pod czas obrządków, i krzyż, który przed nim noszony bywa.

ARCHI-DYAKON, urząd hierarchii duchowney, mający na sobie obowiązki wizyty kościołów parafialnych, w swoim archi-dyakonacie, ztąd archi-dyakon okiem biskupim nazwany.

ARCHI-PRESBITER, przełożony nad duchowieństwem, w niektórych dyecezyach też same ma obowiąz-

zki wizytowania parafii, iako dziekani wiejscy, foranei.

ARCHIMEDES, ieden z najslawniejszych w starożytności geometrow, rodem z Syrakuzy; przedziwnych kunsztu swojego doświadczon był wynalazcą, i tym sposobem miasta Syrakuzy bronił dzielnie, gdy go Marcellus z wojskiem Rzymskim trzymał w oblężeniu; nakoniec gdy to miasto podeysciem wzięli Rzymianie, wielki ten człowiek z niezmiernym żalem samego Marcellusa, w pierwszym tumultcie zginął. Cycero nieskończenie się tym szczycił, iż za bytności swojej w Syrakuzie, nadgrobek tego wielkiego człowieka, od własnych ziomków zaniedbany, wynalazł.

Księgi Archimedesowe razem zebrane, Dawid Ricault do druku podał; są zaś następujące: Opera mechanica — Circuli dimensio — de lineis spiralibus — de quadratura — de concordibus & sphaeroidibus — de numero arena.

ARCHI-PELAGUS, część morza srodziemnego między Azyą i Grecyą, wiele wysp w sobie zawiera, te wszystkie pod iarzmem Tureckim zostały.

ARCHI-SYNAGOGUS, u żydów nazywał się przełożony zgromadzenia synagogi.

ARCHITEKTURA, kunszt budowniczy; pierwiastki swoje miał w nayodlegleyzy starożytności. Potrzeba albo-

albowiem kazała schronienia szukać, to zaś domow było przyczyną.

Naypierwsze miasto zbudowane było według świadectwa pisma świętego przez Kaima syna Adamowego; druga, o ktorey toż pismo twierdzi, wieża i mury miasta Babilonu przez Nemroda wnuka Noego.

Sławne w starożytności gmachy, ktore cudami świata zwano, te były: w Egipcie piramidy i latarnia Alexandryjska Faros; kościół Dyany w Efezie; nadgrobek Mauzolea, małżonka Artemizyi krolowy; Labirynth w Krecie.

Grecy kunszt budowniczy do naydoskonalszego stopnia przyprowadzili; przyświadczają tę prawdę świadectwa dawnych pisarzy; dowodniey ieszcze pozostałe ostatki, w wielu mieyscach, osobliwie iednak w Athenach.

Gdy z zawoioowaniem Grecyi i Azyi, zbytek, a z nim kunszt do Rzymu weszły, miasto to stołeczne na ow czas świata, naywyborniejszymi gmachami osobliwie od czasow Augusta cesarza napelnione i ozdobione zostało; Pantheon albo świątelnia wszystkich bogow przez zięcia iego Agrippę zbudowana, dotąd ieszcze trwająca, wspaniałością i gustem oczy patrzących przeraża i bawi. Coliseum albo Colosseum mieysce igrzysk w ruinach swoich niezmier-

ną ieszcze wspaniałość oznacza; inne niezliczone świątelnie, Bazylik, łaźni publicznych, ostatki i ruiny, są dowodem naywyborniejszego na ow czas architektury stanu.

Z upadkiem Rzymskiego państwa i weyściem dzikich narodow, architektura uszczerbek wzięła. Po Konstantynie wielkie sławiane gmachy, ktore pospolicie Gotskimi zowią, z trwałości tylko i śmiałego sławiania zaszczyt mają. Wiek Medyceuszow orzeźwiać zaczął nauki i kunsztu. Odtąd się i architektura wzniosła. Bazylika Sw. Piotra przewyższa dawne gmachy wspaniałością swoją; po wszystkich kraiach architektura kwitnie: iednak w guście zdaiemy się z starożytnemi rownać, w trwałości i mocy wewnętrżney gmachow ieszcześmy ich nie doszli.

Gruntem architektury są pierwiastkowe iey rodzaje. Tych naycelniejszych jest pięć, Toskański, Dorycki, Joński, Koryntski, i Compositus złożony po części z Jońskiego i Koryntskiego. Dotych pięciu pierwiastkowich rodzajow przykładają niektorzy dwa pośledniejsze: Perski i Coriatides, to jest figury człowiecze zamiast słupow.

ARCHI-TRICLINUS, albo princeps triclinii, w biesiadach dawnych tak się nazywał ten, ktory ucztą, bankietem rozrządzał.

ARCHONTES, urzędnicy najwyżsi Rzeczypospolitej Ateńskiej, postanowieni po dobrowolnej za oyczyznę śmierci ostatniego ich króla Kodrusa; było ich dziewięciu, i z nich składał się trybunał mający władzę w rzeczach nie tylko cywilnych, ale nawet i duchownych. Najpierwszy z Archontów przysądzał, i pod jego imieniem akta całego roku datowano, tak jak w Rzymie pod imieniem konsulów. Urząd Archontów był roczny, nie tylko zaś w Atenach ale i w innych wielu miastach Grecji i Azji podobni urzędnicy ustanowieni byli.

ARCHYTAS, obywatel Tarentu, najwyższe urzędy oyczyzny swojej piastował z wielką swoją sławą, i pożytkiem współ-obywatelów. Tamtejszych wieków pisarze zagęścili pochwałami jego, wydane od siebie księgi, najbardziej Plato, którego u Dyonizyusza tyranna od śmierci uwolnił. Cokolwiek mu zbywało czasu od zabaw publicznych,łożył go ten zacny mąż na naukę, y był mianowany za najcelniejszą podporę szkoły Pythagorewowej. Pisał xiąg wiele w rozmaitych materyach osobliwie w matematyce.

ARCTICUS POLUS, wierzchołek globu ziemskiego naprzeciw antarktycznemu; kraje pospolicie zwane arktyczne, że pod nim leżą,

lą: Nowa Zemla, Spitsbergen, nowa Groenlandia &c.

ARCTOPHILAX, konstellacya, inaczej zwana Bootes, słowo to z greckiego, oznacza strażnika niedźwiedziowego, blisko albowiem konstellacyi wielkiego niedźwiedzia Arctophilax leży.

ARCTURUS gwiazda wielka, blisko w porządku konstellacyi ogona niedźwiedziego; częsta o niej w dawnych autorach wzmianka:

Arcturum, pluviasque Hyadas, geminosque Triones.

Virgilius.

Pisno święte wspomina także o tej gwiazdzie, gdy mówi w księgach Joba: *Qui fecit Arcturum, & Orionam, & Hyadas, & interiora austrum. Nunquid conjungere valebis micantes stellas Plejadas, aut gyrum Arcturi poteris dissipare?*

ARCULÆ, Aves, w wieszczbach pogańskich nazywały się tak ptaki z tej przyczyny:

Arcule aves, quia arcebant, ne quid fieret.

ARCULUS, u Rzymian bożek składów, skrzyń, i rozmaitego rodzaju naczyń, służącego do schowania ruchomości.

ARDELIONES, rodzaj ludzi, o których Phedrus tak mówi: *Est Ardelionum quedam Romæ natio, trepidè concursans, occupata in otio, gratis anhelans, multa agendo nihil agens, sibi molesta, & aliis odiosissima.*

W kaź-

W każdym mieście stołecznym, a osobiwie przy dworach na Ardelionach nieczywa.

ARDENNa sylva, bory rozciągłe dawney Gallii, według opitania Cezara, ciągnęły się od brzegow Renu, aż do kraiu Nerwianow, na mil przeszło sto.

ARDIET, narody Illiryi graniczące z Kataryatami. Servius Fulvius Flaccus zwyciężył ic roku Rzymu 617 i obywatelów z nad morza wgląb z kraiu przeniośł.

ARELATUM, miaśto Gallii Narboneńskiey, nazywa się teraz Arles; ma swego arcy-biskupa, leży w Prowancyi.

AREOPAGUS, naywyższy trybunał i senat Rzeczypospolitey Atheńskiey, wraz z icy pierwszym założeniem ustanowiony, w dalszych czasach Solon prawodawca Atheński powagę i dzielność nieco nadwergżoną zupełnie mu przywrócił. Liczba senatorow w Areopagu według Dyogenesa Laercyusza była 360. Ze Areopag trwał ieszcze pod panowaniem Rzymskim, przyświadczaia dzieie apostołskie, gdy czynia wzmiankę o mowie świętego Pawła apostoła w Arcopagu.

ARETAS, krol części Arabii, że miał iurydykcyą w Damaszku, znać z listu Pawła świętego, w ktorym pisze, iż przełożony tego krola chciał go wydać, ale przez braci w koszu z murow spuszczoney, uszedł rąk iego.

ARETHUSA, źrzdło sławne w Syrakuzach; przemiany Nimfy Arethusy i icy awantury z Alfeuszem, co Owidyusz opisuie.

ARETINUS (Gwido) benedyktyn, wynalazca początkowych not muzycznych, z pierwszey strofy hymnu kościelnego o S Janie Chrzcicielu.

Ut — queant laxis

Re — sonare fibris

Mi — ra gestorum

Fa — muli tuorum

Sol — ve polluti

La — bii reatum.

ARETINUS (Piotr) wytwornością krasomowstwa, wielkością nauki, ale też niemniej skażeniem obyczajow i bezbożnością aż nadto sławny. Krytyk ziadły, monarchom nawet nie przepuszczał, ztąd nazwany: flagellum principum. Do tey nakoniec zuchwałości przyszedł, iż kazał bić Numismata i nad wyobrażeniem swoim kłaść napis: *Il divino Aretino*; umarł roku 1556, wieku 65.

ARGENTINUS, bożek srebra, synem był bogini Pecunia. Święty Augustyn wspomina o czci, którą mu wyrządzano; w każdym wieku to bostwo znayduie czcicielow.

ARGENTORATUM, osada niegdyś Rzymska w kraiu Wangonow, dziś stołeczne miaśto Alzacyi; było niegdyś wolnym teraz do Francyi należy.

ARGINUSÆ, wyspy na morzu Egejskim, sławne bitwą morską między Lacedemonią i Atheńczykami, którzy znamienite zwycięstwo odnieśli.

ARGIPPEI, narody Scythyjskie, według Herodota miały osady swoje w kraju podgornym. Tenże bawiecną ułudzony powieścią śmie twierdzić, iż ludzie tameczni przez sześć miesięcy zimy zamrożeni, ożywiają się na wiosnę.

ARGOLIS, królestwo sławne dawnej Grecyi, stolicą jego było miasto Argos. Inachus roku od stworzenia 2148 najpierwszym był krainą tego rządzcą. Agamemnon jeden z następców jego, najwyższą miał władzę nad wojskiem sprzymierzonym Grecyi, pod czas wojny Trojańskiej. Ostatni król tego krainy był Meltas, tego lud z władzy i życia wyzuł; odtąd na wzór innych Rzeczypospolitych Greckich rządzili się; na koniec przemożnością Rzymską wraz z resztą Grecyi pokonani, pod rozmaite iarzyna przechodzili, teraz pod Tureckim ięczą.

ARGENTUS (Jan) Jezuita, jest w druku: jego Status Societatis Jesu in Polonia & Lithuania Anno 1616.

ARGONAUTOWIE, tak nazwani od okrętu Argo, na którym się wybrali do Kolchów po złote runo, za przywództwem Jazonu. Owi-

dyusz i inni starożytni autorowie szeroce przypadki rozmaite ich żeglugi opisywali.

ARGGRASPIDES, od tego nazwani, iż srebrne puklerze nosili, składali najełniefzy pułk wojska Alexandra wielkiego.

ARGUMENTUM albo argument, w obfzernym tłumaczeniu jest iedno, co propozycja wywiedziona, albo do wyvodu podana. Argument podług wyrazu i użycia logikow bierze się za wywod uczyniony przez rozsądek o rzeczy, uczyniony, mowię, w pewnym ułożonym kształcie (certô artificiô), przez który kształt; albo wyvodu tego racje i przyczyny są odkryte, na ten czas nazywają go *Syllogizmem*; albo w części tylko odkryte, i to tey, która naybliżej wnioszek wydaie, a ten kształt argumentu nazywają *Entymema*. Są ieszcze i inne kształty argumentow pod różnemi nazwiskami chodzące, które osobnemi tytułami są wyznaczone.

ARGUS, stooczny, synem był Arestora, strażnikiem nimfy Ino przemienioney w iałowicę. Merkurysz, żeby ją odzyskał, zabił Argusa z rozkazu Jowiszowego. Cała ta powieść znajduje się w przemianach Owidyuszowych.

ARIADNA, córka Minosa króla Krety, użyczonym nici kłębkim Tezeusza z zakrętów Labiryntu uwolniona;

niła; gdy zaś ten, zwyciężywszy Minotaura, do oyczyzny wracał, na fundamencie zaprzyśiężoney sobie wzajemnie wiary, dała się zdomu oycowskiego uwieść. Porzuciła od niego na wyspie Naxos, gdy sobie z rozpaczysmierć zadać chciała, znaleziona od Bachusa i za małżonkę przybrana. Na pamiątkę tej powieści, coroczne na wyspie Naxos odprawowały się uroczystości i igrzyska, zwane: Ariadnea.

ARIAS MONTANUS, hiszpan, theolog zawołany XVI wieku, pisał: *Elucidationes in Evangelia* — in *Acta Apostolorum* — *Epistolae* — *Apocalypsim* — *Commentaria in XII prophetas* — in *XXX priores psalmos* — in *Isaiam* — *Antiquitatum Judaicarum lib. IX.*

ARICINI, naród Włoski, miasto ich stołeczne Aricia. Od Rzymu do obywatelstwa przypuszczeni, stali się częścią ludu Rzymskiego.

ARIDEUS, syn Filippa, brat Alexandra wielkiego, dla niepełna zdrowego rozumu po śmierci brata lubo ogłoszony krolew, trzymany jednak był pod opieką i strażą wodzów Alexandrowych. W sześć lat potem z rozkazu Olimpij matki Alexandra zabity.

ARIEI, naród dawnych Niemiec, mieszkający między Wartą a Wisłą. Siedlisko jednak takowe bar-

dziey osadę Sarmatów zda się oznaczać.

ARIES, pierwszy z znakow dwunastu zodyacznych, w postaci barana.

ARIMANIUS albo ARIMANES, bóstwo u Persów. Za sprawcę wszęgo złego był miany. Ztąd Manichejczyków błędy początek wzięły, naznaczających istności osobne początkami i sprawcami złego lub dobrego.

ARIMASPES, narody Scythii. Herodot ich iednookiemmi nazwał.

ARIMATHII albo ARIMANTHIA, miasto Palestyny; z niego był rodem Jozef uczeń, który ciało zbawiciela za pozwoleniem zwierzchności z krzyża zdiął, i z wszelką uczciwością w własnym grobie złożył.

ARIMINIUM, Rimini, miasto Włoskie. Za Rubikon pod nim płynący żadnemu wodzowi Rzymskiemu z woyskiem przeysć się nie godziło. Juliusz cesarz nad brzegami tej rzeki gdy stanął, długo rozmyślał czy miał daley zbrojno postąpić. Skoczył nakoniec w wodę, mówiąc: *iacula est alea*, i to było pierwszym hasłem zguby wolności Rzymskiej.

ARION, wierszopis i muzykant sławny, wynalezcą był tego rodzaju rytimów, który Dytyrambem zowią. Według baiecznych mythologii powieści, wrzucony w morze, na grzbiecie delfina na brzeg był wyniesiony.

ARIOST (Ludwik) sławny rymotwórca Włoski, żył w wieku XV. Najbardziej sławne jego dzieło poema o Rolandzie albo Orlandzie. Pisał także Komedyę. Umarł R. 1533.

ARISTARCHUS, sławny krytyk, ale zbyt zasądzaący się na własnym zdaniu, a przeto częstokroć niesprawiedliwy. O nim powiedziano: *Homeri versus negat, quem non probat*. Taką zaś po sobie zostawił reputacją, iż dotąd ostrych krytyków, Aristarchami zowią, na wzór Horacyusza in arte poetica:

Vir bonus & prudens versus reprehendit inertes.

Culpabit duros; incomptis allinet atrum

Transverso calamo signum; ambitiosa recidet

Ornamenta, parum claris lucem dare coget,

Arguet ambiguum dictum; mutanda notabit,

Fiet Aristarchus.

ARISTIDES, Atheńczyk, nazwany sprawiedliwym; najwyższe kraju swojego urzędy z wielką sławą piastował, ale dla cnoty swojej występnym niemiły, a przeto, że nadto pocziwy, na fundamencie prawa ostracyzmu skazany był na wygnanie. Plutarchus życie tego przeznaczonego męża opisał.

ARISTIDES, sławny krasnomowca; żył za czasów Marka Aureliusza cesarza, umarł iako niektorzy twier-

dzą w Smirnie, mając lat 60. Jego dzieła krasnomowskie zebrane razem wyszły z druku roku 1722 w Anglii za staraniem Samuela Gebb Angielczyka, który do oryginalnego Greckiego tekstu tłumaczenie łacińskie przyłączył.

ARISTIPPUS, filozof, uczeń Sokratesa. Największą życia szczęśliwość na rozkoszach zasądzał. Wierny maxym swoich wykonywacz, żył wygodnie, niczego zmyślności swojej nie żałując. Pisał xiąg wiele, ale do wiadomości wieku naszego nie doszły.

ARISTOGITON, Atheńczyk, wraz z przyjacielem swoim Harmodyuszem zgładzili z świata tyranna Athen Hipparcha, brata Hippiasowego; ten ostrzeżony zbrojno się im stawiał, i tak obydwaj ci obrońcy wolności Atheńskiej ofiarą się stali dobra publicznego. Pamięć ich po wypędzeniu tyrannów w Athenach posągami, uroczystościami i igrzyskami po wszystkie wieki wielbiona była.

ARISTOKRACJA, rząd liczbie wybranych ludzi powierzony; w teraźniejszym wieku Arystokracja częstokroć z monarchią, i demokracją się razem miesci, w Wenecyi tylko sama przez się kwitnie.

ARISTOPHANES Atheńczyk, autor wielu komedyi, dziewięć, które się zostały, dają poznać niepospolitą

tą i stylu wytworność i gruntowne poznanie ludzi.

ARISTOTELES, wódz szkoły Perypatetyków. Urodził się w Stagirze mieście Macedonii, roku przed narodzeniem pańskim 354. W osmnaśmym roku do szkoły Platonowej przypuszczony, stał się wkrótce jednym z najsławniejszych uczniów tego wielkiego mistrza. Filip, król Macedonii, sławę jego uprzedzony, mistrzem go Alexandra, syna swojego, uczynił. Jakoż przez lat ośm był nauczycielem tego zawołanego bohatera. Przepędził ten znakomity mędrzec resztę życia swojego w Athenach, trzymając otwartą zawsze szkołę w miejscu zwanym Lyceum. Umarł w Chalcis mieście wyspy Eubeii dwoma laty przed śmiercią Alexandra wielkiego, mając na ten czas lat 68. Wieść, iakoby się miał w Euryppie utopić, dla tego, iż nie mógł dociec przyczyny zawrotów tej odnogi morskiej, żadną powagą sławożytnych autorów wiary godnych wsparta nie jest.

Xiegi Arystotelesowe powiększyc części do wiadomości naszej dośzły, za co największą wdzięczność filozofom Arabskim mieć należy. Ale też przedostatnie wieki przesadziły nieco w uwielbieniu zdań Arystotelesowych, ślepo idąc nie za konwikcyą rzeczy ale za powagą mówiącego. Niektóre xiegi

Arystotelesa na polski język przetłumaczył Sebaſtjan Petrycy, i do druku podał w Krakowie R. 1605.

ARISTOXENES, filozof, rymotworca i muzyk sławny, rodem z Tarentu miasta Włoskiego. Pisał xiąg wiele, z tych tylko zostały: Elementa harmonica; podane najprzód do druku w Wenecyi in 4to roku 1561.

ARITHMANCYA albo ARYTHMOMANCIA, kunszt wieszczbiarski z rozmaitego ułożenia liczb.

ARITHMETIKA, kunszt liczby; rozmaite oney przymioty i własności obwieszczający.

O początku tego kunsztu dostatecznej pewności nie masz, zapewne jednak z pierwszym porządnym towarzystwem zaczął się. Egipcyanie że mieli wiadomość liczby, rzecz pewna; Pytagoras ją ztamtąd powziął. Od Greków Rzymianie wiadomość rachunków powzięli.

Autorowie dawni, którzy o Arithmetice pisali, byli następujący: *Euclides, Nicomachus, Diophantes Alexandryjski, i Theon Smirneńczyk.*

W roku 1566 Sylander zebranie nauki dawnych aritmetików do druku podał; w XII wieku Jordanus w teyże materii xiege napisał.

Sposób rachowania najdawniejszy był na palcach albo kamyczkach. Pliniusz twierdzi: iż

P

staro-

starożytni do stu tysięcy tylko rachować umieli.

Liczby Rzymskie były i są dotąd z liter wyjąwszy *I. II. III. IV.* aż do dziesięciu, w których iednakże litera *I* znayduie się; dziesięć ma znak literę *X*, piędziesiąt *L*, sto *C*, pięć set *D*, tysiąc *M*.

Liczby, które teraz w pospolitym używaniu są, od Arabów mamy.

ARKA albo Korab Noego, z rozkazu bożego sporządzony, w czasie potopu, tego patryarchę, z żoną, dziećmi, i rozmaitego rodzaju zwierzęty, od zguby powszechny uwolnił.

ARKA przymierza, skrzynia za rozkazaniem bożym sporządzona, i w niej złożone tablice Mojżeszowe, xięgi prawa, naczynie manny i laska Aaronowa. Przytomność boża osobliwym sposobem w tym złożeniu arki wydawała się; mieysce, gdzie była złożona, zwało się: Święte-Swiętych, i raz tylko w rok najwyższemu kapłanowi tam wchodzić godziło się. Piśmo boże iey formę, cuda przez nią działane, i inne iey tyczące się okoliczności obszernie wypisuje.

ARKADYA, prowincya Peloponezu, ze wszystkich innych, ta sama tylko nie nadmorska. Pelagus najpierwszy w tym kraju mieszkać począł, i od iego nazwiska z początku nazywała się Pelasgią. Triptolemus potym iey krola Arkusa

gospodarstwa rolnego nauczył, i od tego czasu Pelasgowie Arkadyiczkami nazywać się poczęli. W dalszym czasie zrzuciwszy krolow Arkadya na wzor innych Rzeczypospolitych Grecyi, rządziła się. Nakoniec wraz z Grecyą iarzmo Rzymskie ten kray przyjąć musiał. Turcy go teraz posiadają.

ARKADY, nazwisko Akademii w Rzymie; każdy, który do niey przyięty bywa, bierze nazwisko pastierza Arkadyi i pole w mniemanym kraju do pastwiska.

ARKADYUSZ, cesarz wschodni, syn Theodozyusza, brat Honoryusza cesarzow, słabością umysłu, panowanie swoje mniej pomysłnym uczynił; powierzchowność albo wien tylko powagi cesarskiej przy nim była, władza zaś w ręku Eudocii, żony Eutropiusza faworyta, i innych. Umarł roku 408.

ARMENIA, krolestwo niegdyś w Azji znamienite, dziś pod władzą Turcką zostać, i onym haracz płaci.

ARMILUSTRIUM, uroczystość u Rzymian, pod czas ktorey kapłani zwani Salienfes, uzbroieni iak do potyczki, rozmaite czynili igrzyska. Obrządki te przypadały drugiego dnia marca.

ARMINTUS, syn Sigimera, wodz sławny sprzymierzonych narodow Niemieckich. Warrusa konsula Rzymskiego zwyciężył; Maroboduusa przeciwnika swego z kraju wygnał

wygnął. Póki żył przemożności Rzymskiey tak się dzielnie opierał, iż pokonawszy tyle rozmaitych narodów, w Niemczech niezwyciężony odpor znaleźli. Śmierć gwałtowna Arminiusza około roku pańskiego 17, otworzyła Rzymianom pole do zwycięstw; ten zaś waleczny kraiu obrońca, od własnych krewnych zabity, mając lat 37.

ARMORICÆ CIVITATES, tak się dawniej nazywały miasta nadbrzeżne oceanu w Gallii Celtyckiej, gdzie teraz Brytannia i część Normandyi.

ARNALDUS (Antoni Arnauld) doktor Sorboński, herzt tych, których Jansenistami nazywano, mąż wielce uczony, umarł w Bruxelli roku 1694 wieku 82.

Santoliusz takowy dał napis pod wyobrażeniem Arnalda.

*Per quem Religio stetit inconcussa,
fidesque*

*Magnanima & pietas, & constans
regula veri.*

*Contemplare virum: scitotamagnoscit
in illo*

*Rugis pulchra suis Patrum rediiva
verustas.*

Pisał xiąg wiele oyczystym ięzykiem, naywięcey w materyi disput o propozycyach Janseniusza.

Łacińskie iego xięgi: in decretum Romanæ inquisitionis de auctoritate Principum Apostolorum Petri & Pauli notationes — Pro-

positiones Theologicæ duæ de quibus hodie maxime disputatur clarissimè demonstratæ — Responso ad Holdenium-Analytica synopsis doctrinæ libri S. Augustini de corruptione & gratia — Trias SS. Patrum de gratia Christi.

ARNALDUS (d'Andilli) brat wzwyz wspomnionego pisał xiąg wiele oyczystym ięzykiem, historyi żydowskiej Jozefa, tłumaczenie naybardziej szacowane jest. Umarł roku 1674, wieku 85.

ARNOBIUS, krasomowca. Kwitnął w III wieku, uczył szkoł w Numidyi, w mieście Sykka. Doszły wieków naszych xięgi iego przeciw bałwochwaltwu. Trythemiusz twierdzi o iego kommentarzach na psalterz.

ARNOBIUS młodszy; są xięgi iego: de trino Deo & uno — de duabus in Christo substantiis — de liberi arbitrii & gratiæ concordia.

ARNOLFUS z Rotterodamu, żył w XIV wieku, pisał xięgi: Nosce te ipsum, sive speculum conscientiæ — Somnium doctrinarum — Canonialis expositio in regulam S. Augustini — Lectura super constitutionibus Benedicti XIII. — Speculum collationum juris, sive remissorium juris tam civilis quam canonici — Speculum Philosophorum & Pœtarum — Moralisatio — Gnosopholitos, sive speculum conscientiarum.

AROBES, miara w Ameryce Hiszpańskiej i Portugalskiej, zawiera w sobie 26 funtów i puł wagi Amsterdamskiej.

ARONDELIANA MARMORA, tablice starożytne staraniem Thomasza Arondel sprowadzone do Anglii z wyspy Paros. Na nich chronologia dzieciów Greckich, osobliwie Atheńskich dokładnie wyryta jest, od pierwszego roku Cekropsa na lat 1582 przed narodzeniem pańskim, aż do roku 4360 peryodu Juliuszowego, to jest do roku 354 przed narodzeniem pańskim. Zawiera więc w sobie ta chronologia lat 1228. Marmury te złożone są teraz w akademii Oxfordzkiej. Najpierwszy Jan Xelden roku 1629 te marmury opisał. W roku 1677 Humfridius Pridcux naydokładniejszy z tych tablic podał do druku opisanie, pod tytułem: *Marmora Oxoniensia*.

ARPA albo ARPHA, bożyszcze z tych, które pospolicie zwano: *Di minorum Gentium*.

ARPAGUS, powszechny przydomek dzieci zmarłych w niemowlęctwie. Ciało ich u Rzymian nie palono, ztąd Juvenalis:

*Terra clauditur infans
Vel minor igne rogi.*

ARPHAXAD syn Sema, narodził się we dwie lecie po potopie. W trzydziątym piątym roku wieku swego zrodził Salego, żył lat czterysta trzy. Umarł roku od stworzenia 2096.

ARPHAXAD, król Medów. Pisano święte czyni o nim wzmiankę na początku księgi Judyth, opisując, jak zbudował miasto Ekbathane, i iako potym zwyciężony został.

ARPINUM, miasto Włoskie, sławne urodzeniem Cycerona. Dziś się jeszcze nazywa *Arpino*, i leży w prowincyi królestwa Neapolitańskiego, zwanej *Terra di Lavoro*.

ARRETINI, naród Włoski wspomniany od Pliniusza; ich stolica była *Arretium* dotąd zowiąca się *Arezzo*.

ARRHA, termin łacińskich prawników, znaczy zadatek, pochodzić zda się z hebrajskiego słowa Arabon.

ARRHIANUS poeta, żył za czasów Augusta i Tyberyusza; ten ostatni w greckich wierszach, według świadectwa Tacyty usiłował być jego naśladowcą: *Fecit (Tiberius) & græca carmina, imitatus Euphorionem & Rhianum & Parthenium*. Suidas powie, iż wierszami życia Alexandra wielkiego na xiąg 24 rozdzielone, opisał.

ARRIA, małżonka Petusa, heroina Rzymska; tego konsularnego męża gdy cesarz Klaudyusz na śmierć skazał, namawiała go, aby dobrowolną śmiercią uniknął zelżywości publiczney kary, gdy widziała, iż się śmierci obawiał, przebiła się sama w oczach jego, i podając wyjęty z piersi pugiuał, rzekła owe pamiętne słowa: *Pete, non dolet.*

Martia-

Martialis odwagę tej heroiny tak opisał:

*Casto suo gladium cum traderet
Arria Peto,*

*Quem de visceribus traxerat ipsa
suis:*

*Si qua fides, vulnus quod feci, non
dolet, inquit,*

*Sed quod tu facies, hoc mihi, Pæ-
te, dolet.*

ARSACIDES, nazwisko powszechne królów Perskich albo Parthów następcom Arsacyusza I. króla.

ARSENAL, miejsce na skład i robienie broni rozmaitego rodzaju. Arsenal Paryski, za czasów Henryka IV. króla fundowany, takowy ma na drzwiach przy pierwszym wejściu napis:

*Ætna hæc Henrico vulcania tela
ministrat,*

*Tela giganteos debellatura fu-
rores.*

ARTAXERXES I. król Perski nazwany *Longimanus Długo-ręki*, synem był Xerksa, po którym wstąpił na tron Perski R. 465 przed narodziem bożym, zabójcą ojca swego Artabana, na pierwszym zaraz wstępie śmiercią ukarał; porządek należyty w rząd kraju wprowadził. Themistoklesa wygnanego z Grecyi łaskawie przyjął, i hojnie do śmierci podejmował: Egipcyanów zbuntowanych zwyciężył. Panował lat 42 w pokoju żywota dokonał.

Pisano S. w księgach Ezdraszowych czyni o nim wzmiankę. On albowiem Ezdraszowi pozwolił wrocić się do ojczyzny i wziąć z sobą tylu Izraelitów, ileby ich tylko chciało być w jego towarzystwie. W dalszym czasie Nehemiasz otrzymał od tegoż monarchy pozwolenie mury Jerozolimy odnowić i naprawić. Działo się to R. od stworzenia 3550. panowania Artaxerksa 20.

ARTAXERXES II. zwany Mnemon, syn Daryusza, wnuk Artaxerksa I. Cyrusa młodszego brata bunt wkrótce nastąpił, po wstąpieniu jego na tron, i byłby może pomyślnie się zakończył, gdyby był Cyrus w batalii pod Kunaxą nie zginął. Umarł R. 362 przed narodziem Chrystusa panował lat 43.

ARTEMIZIA, małżonka rodzonego brata swego Mauzola, króla Karyi i Halikarnassu. Po śmierci męża w wdowim stanie przetrwała, rządząc chwalebnie państwo. Jej przywiązanie do Mauzola do tego punktu przyszło, iż iak twierdzą niektórzy pisarze, prochy spalonego w trunku wypila. Nadgrobek przez nią małżonkowi wystawiony, cudem świata nazwany został; Plineusz tak go opisuie: „*Scopas ha-*
„ *buit æmulos eadem ætate, Brya-*
„ *xim & Timotheum & Leocha-*
„ *rem, de quibus simul dicendum*
„ *est, quoniam pariter calavère*
P 3 „ *Mauso-*

„ *Mausolo Cariae regulo, qui obiit*
 „ *Olympiadis centesima sexta anno*
 „ *secundo. Opus ut id esset inter*
 „ *septem miracula mundi; ii ma-*
 „ *xime artifices effecere. Patet ab*
 „ *austro & septentrione sexagenos*
 „ *ternos pedes, brevius a fronti-*
 „ *bus. Toto circuitu pedes qua-*
 „ *dringentos undecim. Attollitur*
 „ *in altitudinem viginti quinque*
 „ *cubitis; cingitur columnis tri-*
 „ *ginta sex. Pteron vocavere. Ab*
 „ *oriente calavit Scopas, a septen-*
 „ *trione Bryaxis, a meridie Ti-*
 „ *mothecus, ab occasu Leochares.*
 „ *Priusquam peragerent, Regina*
 „ *Artemisia, quae mariti memoriae*
 „ *id opus extrui jusserat, obiit.*
 „ *Non tamen recesserunt, nisi abso-*
 „ *luto jam, id gloriae ipsorum ar-*
 „ *tisque monumentum judicantes,*
 „ *hodieque certant manus. Ac-*
 „ *cessit & quintus artifex. Nam-*
 „ *que supra Pteron Pyramis alti-*
 „ *tudine inferiorem aequavit, vi-*
 „ *ginti quatuor gradibus in metae*
 „ *cacumen se contrahens. In sum-*
 „ *mo est quadriga marmorea, quam*
 „ *fecit Pythis. Haec adjecta, cen-*
 „ *tum quadraginta pedum altitu-*
 „ *dine totum opus includit.* „

ARVACI, narody w Hiszpanii dawney, ich miasto stoleczne Numancia, sławne oblężeniem Scypiona młodszego, który Karthaginę zburzył.

ARVALES FRATRES, nazywali się u Rzymian kapłani, czyniący ofiarę

bostwom polnym na uproszenie urodzaiow ziemi.

ARVERNI, narod Gallii Celtyckiey; początki swoje tak iako i Rzymianie zaciągali od Troian, ztąd ow wierzsz Lukana.

Arvernique ausi Latio se dicere fra-
tres

Sanguine ab Illiaco populi.

ARUSPICES, patrz Haruspices.

AS.

As, gatunek miedzianych pieniędzy u Rzymian. Plinius pisze: iż Servius Tullius, szosty krol Rzymski, pierwszy był, który tego gatunku monetę bić kazał. — As ten dzielił się na 12 uncyi, waga iego dochodziła blisko 23 łotow wagi Kołońskiej, podług ktorey mennica Warszawska wybiła swoje monetę. — Waga ta Assu zmniejszyła się z czasem u Rzymian; i tak za pierwszy woyny Kartaięńskiej, podług świadectwa wspomnionego Pliniusza, As trzymał tylko szostą część wagi dawney, a zatym dwie tylko uncye teyże wagi dawney: *librale pondus aeris in minutum bello Punico primo, cum impensis rei publicae non sufficeret.* — Za drugiey woyny Kartaięńskiej As trzymał tylko jedną uncją dawną miedzi: *Annibale urgente, Q. Fabio Maxi: Dictatore Assis uncialis fuit &c.* Plin: a około roku Rzymu 563 trzymał tylko As wagi puł uncyi albo łot, i przy tey wadze zostal

stał (iako się zdaie) aż do czasow Konstantyna W. — Naydawniejszy As trzymał tyle miedzi, ile iey trzymają nasze 84 grosze miedziane, bite od roku 1766. Poźniejszy czasow As trzymał tylko iey tyle, ile trzymają 14 groszy naszych. *As uncialis* zaś tyle, ile groszy 7 trzymają. *Semiuncialis* ile groszy $3\frac{1}{2}$ waży. — As Rzymski dzielił się na mniejsze monety utrzymując zawsze pryncypalny swoy podział na 12 uncyi. Itak najmniejszy pieniądz nazywał się *uncya*, to iest dwunasta część Asu. *Sextans* szosta część Asu albo dwie uncye. *Quadrans* czwarta część Asu, albo 3 uncye; zkąd także nazywano kwadrans *teruncius*. *Triens*: trzecia część Asu, to iest 4 uncye. *Quincunx*: 5 uncyi. *Semis* puł Asu, albo 6 uncyi. *Septunx*: 7 uncyi. *Bes* albo *Des*: 8 uncyi. *Dodrans* 9 uncyi. *Dextans*: 10 uncyi. *Deunx*: iedenaste uncyi — Uncya ieszcze dzieliła się na dwie części, zwane *Semuncia*, i na sześć pomniejszych części *Sextule* nazwane. — Za pierwszey wagi Asu, trzymałaby sextula wagi trochę więcej iako grosz nasz miedziany ieden; ale po ostatnim osłabieniu tey monety, kiedy uncya miedzi trzymała tylko tyle wagi, ile nasz szeląg waży, została wątpliwość, iezeli z tak drobney uncyi sextule wybiiano. → Wy-

raz stępla na pieniądzach Serwiusza oznaczał głowę bydlat, od czego te pierwsze pieniądze: *pecunia* nazywano: *Servius rex ovium boumque effigie primus signavit as* --- *Signatum est nota pecudum, unde pecunia appellata...* Plin. Hist. L. 18. C. 3. — Lib. 33. C. 3. — Gdy szacunek monety tych zniżać się począł; odmieniono stępel ich około roku Rzymu 500, dając z iedney strony twarz Janusa, z drugiey sztabę kończyłą okrętu: *nota aeris fuit Janus geminus, ex altera parte rostrum*. Plin. Dawano różne inne postaci bożyszczow na mniejszych monetach, ale z drugiey strony zawsze wybiiano statek morski. Za cesarzow znaczono pieniądze twarzą panującego.

As, był także nazwiskiem całości albo masy fortuny, którą scho dzący testamentem na sukcesorow dysponował. Podobnież iako w monetach dzielił się na 12 części, i podobnież iako tam nazwiska tymże częściom dawano. I tak nazywano dziedzica całkowitey fortuny: *haeredem ex asse*. Gdy się zaś fortuna dzieliła na głowy nierownie, nazywano: *haeres ex Dodrante*, ex quadrante, triente &c.

As, ieszcze u Rzymian znaczył całkowitość miary roli, nazwancy *Jugerum*, a tak *uncia terrae* była dwunastą częścią morgu Rzymskiego

go albo Jugeri. *Sextans* szóstą częścią, *Triens* trzecią &c. Jugerum takowe albo As terræ w ogólności zabierał 28,800 stop kwadratowych. *Uncia terra* trzymała 2400 stop kwadratowych.

As albo Ass: jest jeszcze nazwiskiem w Hollandyi części najmniejszej wagi srebra, na które się grzywna podziela, i jest w używaniu do ewaluacji monet w oddziale srebra czystego od przypadkowej miedzi. I tak Kolońska grzywna, podług której mennica Polska wybija srebrne pieniądze, zawiera w sobie: uncyi 8 czyli = łotow 16 = drachm albo quintlow.. 64 = denarów 256 = Assow Hollen: 4 8 6 4.

ASA, król Judy wstąpił na tron po śmierci ojca swojego Abiama. Zaraz w pierwszych panowania wszystkie bożyżcza poznać kazął; z Baazą królem Izraela wojnę prowadząc, skarbaniami kościoła bożego kupił sobie pomoc Benedada, króla Syryi. Strofowany o to przez proroka Hananiasza, do więzienia go wtrącić rozkazał. Umarł w 39 roku panowania.

ASBYSTES, narod Libii; graniczyli z Cyreneczykami.

ASCANIUS, syn Eneasza i Kreuzy. W kilka czasów po zburzeniu Troii znowu do oyczystego siedliska powrócił, i zebrawszy rozproszonych Trojańczyków, odnowił dawniejsze Trojańczyków państwo.

ASCANIUSZ, drugi syn Eneasza i Kreuzy, najprzód zwał się Euryleon, po śmierci oycowskiej panował w Lawinium. Po śmierci Askaniusza brat jego:..., Eneas Sylvius, rządy państwa objął.

ASCETÆ, nazwisko mnichów w pierwszych kościoła, ścisłej od innych reguły zachowujących. Ich klasztory zwały się Asceteria.

ASCOLIA, uroczystość wiejska w Atenach na cześć Bacchusa; Wirgiliusz obrządki jej takowym sposobem opisał.

Non aliam ob culpam Baccho caper omnibus aris

Ceditur, & veteres ineunt proscenia ludi:

Pramiaque ingeniis pagos & compita circum

Theſidæ poſuere, atque inter pocula leti

Mollibus in pratis undos ſaluere per utres.

Virg. Georgic.

ASENETH, córka Putyphara rządcy albo najwyższego kapłana w Heliopolu, małżonka Jozefa syna Jakuba patriarchy rządcy Egiptu, matką była Ephraima i Manasseſa.

ASER, jedno ze dwonastu pokoleń Izraelskich; pochodziło od Asera syna Jakubowego z Zelphy służebnicy Lii. Osady tego pokolenia rozciągały się od morza i gor Karmelu, do Sichor i Labanath.

ASIA

ASIA, patrz AZYA.

ASIMA albo ASIMACH, bożyzcze Samarytanow bałwochwalnych, wzięte od Persow, którzy ie zwali Afuman, żydzi zaś Szamaim.

ASINÆI, narod Grecyi mający siedliska niedaleko gory Parnassu. Z tey rzeczywistości możnaby zrobić i allegoryą.

ASINIUS POLLIO, Rzymianin, sławny dziełami, dostojenstwem, i nauką. Po śmierci Juliusza cesarza, (ktorego stronę trzymał) poszedł za Antoniuszem, gdy zaś ten z Oktawiuszem poróżnił się, tak dalece, iż do otwartey wojny przyszło: Asiniusz wyednał sobie u Oktawiusza obojętność, iakoż do żadney się strony nie przywiązując, czekał końca tych zamieszkań. August spokojny najwyższey władzy possessor wielce poważał tego zacnego męża, on faworow monarchy używał naywięcey na rozpostarcie kwitnących na ow czas nauk. Jego zabiegom po części winniśmy wiek złoty Augusta. Jakoż nie zamilczeli dobrodzieystw szacownych Horacyusz i Wirgiliusz; pierwszy z okazji zwycięstw jego nad Dalmatami, i sław ustatwicznych o dobro publiczne, następujące wiersze napisał do Polliona.

*Paulum severæ musa tragediæ
Desit theatris; mox ubi publicas*

*Res ordinâris, grande munus
Cecropio repetes cotburnô
Insigne mæstis præsidium reis
Et consulenti Pollio curiæ;
Cui laurus æternos honores
Dalmatico peperit triumphô.*

W Wirgiliusz takowa o nim wzmianka

*Pollio amat nostram, quamvis
est rustica, musam
Pierides, vitulam lectori pascite
vestro,
Pollio & ipse facit nova carmina,
pascite taurum,
Jam cornu petat & pedibûs, qui
spargat arenam.
Qui te, Pollio, amat, veniat, quo
te quoque gaudet.
Mella fluant illi; ferat & rubus
asper amomum.*

Pisał Pollio dzieło swego czasu według świadectwa Suidasa; Horacyusz wspomina o iego tragediach. — Umarł ten mąż przeznacny syt sławy i honorow, w Tusculum R. P. 4. wieku 80.

ASINIUS Gallus, syn wyżey wspomnionego; był konsulem za życia oycy. Nienawidzony od Tyberyusza, nakoniec wtrącony do więzienia, tam życia dokończył roku P. 33.

ASION-GABER, miasto Idumci, nad morzem czerwonym. Tam Salomon flotę sporządził, którą potem wysłał do Ophir, na szukanie złota.

• Q

ASMO-

ASMODEUSZ, nazwisko ducha złego, który opanował Sarę córkę Raguela, i siedmiu iey mężów zabił. To-biaż młody za pomocą Rafała anioła, czarta tego odegnał, i Sarę w małżeństwo pojął.

ASPASIA, niewiasta Atheńska obyczaiow nieprawych, ale umysłu niepospolitego i nauki wyborney, urodziła się w mieście Miletum Azji mniejszey. Dom iey był razem miejscem rozpuśty i szkół nauk. Perykles sławny żył z nią do śmierci; Sokrates nie wstydził się brać od niey lekcye krasomowstwa.

ASPERSIO, pokropienie, obrządek duchowny, nie tylko w starym i nowym zakonie używany, ale i od pogan było naśladowane. Ich aqua lustralis służyła do zlewania ofiar. Naczynie do pokropienia zwało się aspergillum, albo lustrica.

ASPHALTITES, albo morze martwe w Palestynie, na miejscu miały Sodomy i pobliskich.

ASPHODELODES, narod w Afryce podobny do Etyopow według Dyodora.

ASSAMONÆI albo ASMONÆI, nazwisko albo przydomek familii Machabeuszow; przy nich najwyższa władza w Palestynie zostawała przez lat sto dwadzieścia ośm aż do czasów Heroda.

ASSARHADON, król Assyrii syn i następca Sennacheryba; twierdzą

niektórzy, iż to był ow Sardanapal zniewieściatością sławny.

ASSESSORYA, sąd zadworny królestwa Polskiego, pod prezydencyą kanclerzow. W nim miały królewskie rozstrządać się zwykły. Tamże sprawy przywileiowe mają swoją rozprawę. Niegdyś sami kanclerze mieli votum z decyzją, późniejszy konstytucye wyznaczyły im assessorow z równym prezydentowi zdaniem w niektórych okolicznościach. Ciż assessorowie nie od kanclerzow iak przedtem, ale przez sejm są nominowani na dwa lata. Sądy assessorskie raz do roku mają swoją kadencyą, podług konstytucyi 1776 fol. 40. Koronne w Warszawie, Litewskie w tamtym księstwie odprawiać się powinny. Sekretarze, pisarze, referendarze z urzędu mają w tej iurydykcyi stallum swoje. (patrz kanclerz).

ASSESSORES, u Rzymian nazywali się radnicy albo konsyliarze przy boku rządow prowincyi prokonsulow, lub propretorow zostający. Pierwey rządzczy musieli konsyliarzow opatrywać, Alexander Severus uwolnił ich od tego ciężaru, wyznaczając pensye dla assessorow z skarbu publicznego.

ASSVERUS, nazwisko albo przydomek powszechny królów Perskich, tak iak Pharaon Egipskich.

Assur,

ASSUR, syn Sema, niektorzy go czynią fundatorem monarchii Asyryjskiej.

ASSYRYA, państwo w Azji; monarchia najsławniejsza odległej starożytności. Pismo S. twierdzi, iż Chus był oycem Nemroda, który zaczął być mocarzem potężnym na ziemi; ten panował w Babilonie, w Achad, w Arac, w Chalan, w ziemi Sennaar; z tego kraiu wyszedł Assur, który zbudował Niniwę, Rehoboth i Chale. Zbudował także Rezen między Niniwą a Chale. Takie są słowa Pisma S. o początkach monarchii Asyryjskiej. — Przez długi czas następcy Assura w obrębie dawnych granic królestwa swego trzymali się; Dopiero Belus rozprzestrzeniać je począł; następca jego Ninus zawoіował kraіow wiele i pomknął się na wschod ku Medyi i Baktryanom; żona po nim panująca Semiramis przyozdobiła kray i stołeczne miasto Babilon przedziwnemi niezmierney okazałości fabrykami. Z iey rozkazu stały po całym państwie drogi publiczne, mosty na rzekach, kanały dla łatwiejszey żywności sprowadzenia. Kraiow przez męża zawoіowanych nietylko nie utraciła, ale innych wiele prawem woyny do rozległych państw Asyryjskich przydała: między niemi rachuje się wielka część Etypii i

Libii. Po niey nastąpił iey syn Ninas; następcy iego posiadali spokojnie wszystkie podbite kraie, do czasów Sesostrya krola Egiptu, który Asyryjczykow zwyciężył, i do haraczu przymusił. Wiele na ow czas prowincyi od państwa Asyryjskiego odpadło; te z czasem rzuciły iarzmo Egipskie, i same się rządzić poczęły. Ztąd początek i wzrost wzięły królestwa Medow, Parthow, Mezopotamii, Phrygii Lidyi, Scythow, i inne.

Roku 770 przed narodzeniem Chrystusa, Phul krol Asyryjski przeszedł gory Libanu, Palestynę opanował, i do haraczu przymusił. W lat czterdzieści Teglat-Phalsar Damaszek opanował, krola Izraelu Phacea, zaboycę Manahema zwyciężył. Salmanassar krol Asyryjski następca iego, pokolenia 10. Izraelskie w niewolę zaprowadził, i tak królestwo Izraelskie zupełnie zniszczone zostało. Sennacheryb syn iego chciał resztę Izraelskiego narodu pochłoniąć, ale Bog cudownym sposobem przez anioła wybawił lud swoy, i prawowiernego krola Ezechiasza. — Po gwałtowney śmierci Sennacheryba osiadł tron Asyryjski najmłodszy syn iego Asordan albo Assarkadon; za niego Medowie zbuntowani, roku przed narodzeniem Chrystusa 709 odzielili się zupełnie od Asyryjczy-

czykow, i wybrali krola z pomiędzy siebie zwanego Deioces. Wyżey się wspomniało pod artykułem Asarhadon, iż niektorzy autorowie sądzą go być Sardanapalem.

Nabuchodonozor, zwycięzca wielu narodow, do najwyższego stopnia potęgę krolow Babilonu przyprowadził, ostatni iego następcą Balthazar od Medow i Persow zwyciężony, na osobie swojej monarchią Asyryjską zakończył.

ASTAROTH, bożyszcze Filiſtynow, rozmaite są zdania o iego zwierzchney postaci, i pierwszych początkach, ale w tym na samych tylko koniekturach autorowie zakładają się, czcicielow tego bożyszcza w narodzie nawet Izraelskim wielu było.

ASTARTE, bożyszcze narodu Syryjskiego: Cycero nazywa ie Wenerą małżonką Adonidesa: *quarta Venus Syria, Tyroque concepta, que Astarte vocatur, quam Adonidi nupsisse tradunt*. Pisimo S. nazywa ią częstokroć Astaroth; Prorok Jeremiaż mieni Astartę krolową nieba: czasem zwana iest w innych mieyscach pisma Aſera, Arerym, co znaczy bożyszeze leśne.

ASTII albo ASTI, narod Thracyi, mieszkali niedaleko Bisantium.

ASTRAGALOMANTIA, wieszczbiarstwo u pogan. Rzucano kości, na których wszystkie litery Alfabetu

ułożone były; iakie z nich słowa wypadły, te były wyrokiem.

ASTREA, bogini sprawiedliwości, zstąpiła z nieba na ziemię, i pod iey panowaniem był ow wiek złoty, płodney poctow imaginacyi dzieło. Sprzyskrzyło się nakoniec tcy bogini nieprawie narodu ludzkiego towarzystwo, iak mowi Seneka.

Neglecta terras fugit, & mores feros

Hominum, & cruenta cæde pollutas manus

Astrea Virgo, siderum magnum decus.

ASTROLOGIA, nauka gwiazdarska, dzieli się na przyrodzoną, i sądzącą, albo koniekturalną badatliwą.

Naturalna zgadywa przyrodzone odmian niebieskich skutki, i ta nazywa się *Astronomią*. — Sądząca z przyrodzonych skutkow, to iest, z rozmaitych gwiazd obrotow, waży się zgadywać rzeczy moralne, i ta iest przez się Astrologią, kufztem nieprawym, zuchwałym od kościoła bożego potępionym.

Herodot o Astrologii twierdzi, iż pierwszy swoy początek wzięła w Egipcie; zdaie się iednak rzecz pewniejszy, iż Chaldecyzykowie iey byli wynalezcami.

Zuchwała ciekawość ludzka fili się zapędzać w przyszłość daremnie iey uśłowania.

*Prudens, futuri temporis exitum
Caliginosa nocte premit Deus.*

ASTRONOMIA, nauka, mająca za cel obroty planet niebieskich; częścią jest Fizyki, ponieważ do poznania skutków, i istności przyrodzenia zmierza. Pierwiałki iey do nayodlegleyszey starożytności zachodzą; równie iak astrologia nayıpierwey w Chaldei, i Egipcie kwitnąć poczęła.

Wynalezienie szkieł powiększających otworzyło nowe astronomom pole do wynalazków; iakoż wiadomości terażniejszye, i coraz nowe odkrycia, astronomią wielce pożyteczną, osobliwie do żeglugi, uczyniło. — Kopernik nazwać się może wodzem terażniejszego wieku astronomow. Jego albowiem zdanie o obrocie ziemi, od wszystkich szkół przyjęte jest.

O sławnych tak dawnieyszych, iako i naszych wiekow astronomach, pod osobnemi artykułami będzie wzmianka.

ASTURA, tak się nazywał dom, i folwark Cycerona w Latium; położenie iego, że był nad morzem, sam w listach swoich opisał. Ze zaś to miejsce było na ustroniu, tam się umknął, i oplakiwał śmierć corki swojej Tullii.

ASTURYA, prowincya północna królestwa Hiszpańskiego, następca tronu ma tytuł książęcia Asturyi.

ASTURYANIE, naród Afrykański na pograniezu Libii, o nich Ammianus Marcellinus pisze: „*Asturians his contermini partibus Barbari, in discursus semper expediti veloces, vivereque adfueti rapinis & caedibus, paulisper pacati, in genuinos turbines revoluti sunt.*”

ASTYAGES, syn Cyaxara, wnuk Phraerta, król Medow, wraz z Cyrusem sześcienicem swoim Asyryjską monarchią podbił, a dostawszy Babilonu Balthazara króla zabijwszy, sam w lat kilka umarł, zostawiając następcą szerokich państw, Cyrusa, od ktorego monarchia Persow początek wzięła.

ASTYANAX, syn Hektora i Andromachy, po wzięciu Troi w ukryciu swoim od Greków znaleziony; i zabity w niemowlęcym ieszcze wieku.

ASYLEUS bożek, Plutarch pisze, iż Asylum przez Romulusa w Rzymie ustanowione, zwalo się w pierwiałkach świątnią Asyleusza.

ASYLUM, Greckie słowo, znaczące miejsce ucieczki i ochrony. Nayodlegleysza starożytność oznacza rozmaite Asyłow rodzaie, naysobliwiey iednak, tym przywilejem zaszczycały się gmachy, mieysca, i gaie czci bożej poświęcone; groby umarłych, Muzy miały, posłagi monarchow toż prawo miały. W starym zakonie pierwey

przybytek boży, potym kościół Salomonow, miasta pokolenia Lewi, zwane miasta ucieczki, tym przywileciem zaszczycone były. U pogan nappierwsze, co do czasu miasto Theby, gdzie Kadmus powszechną dla wszystkich przybywających ochronę założył; Thezeusz fundując Theny, Romulus Rzym od nadania osadom swoim przywileju Afyli zaczęli.

Kościół prawego Boga w religii chrześcijańskiej sę ochroną dla winowaycow; ale że pod pretextem tak szacownego przywileju działa się bezprawia i nieprzyzwoitości, rozmaitemi naywyższych rządcow kościoła wyroki, przywiley ten obostrzony został.

AT

ATABULUS wiatr, panujący naybardziej w Apulii; o nim Horacyusz w jedney satyrze mowi:

*Incipit ex illo, montes Appulia
notos*

Ostentare mihi, quos teret Atabulus.

ATALANTA; iey historia w przemianach Owidyusza, gdy niewyścignioną w biegu, Hippomenes sztucznym złotych jabłek podrzuceniem, dognał.

ATARAXIA, termin filozoficzny, znaczy, według szkoły Pyrrhona, stan umysłu niewzruszony.

ATE, bogini szkodliwa, nazywali ją także: iędzą niezgody.

ATEJUS CAPITO, ieden z naycelnieyszych prawnikow Rzymfskich; kwiłtnął za czasow Augusta i Tyberysza cesarzow; iego xięgi prawne były: Commentaria ad XII. Tabulas — Collectaneorum lib. CCLX de jure sacrificiorum lib. X — de senatoris officio.

ATELLANES, nazwisko rodzaju komedy u dawnych Rzymian; napelnione były satyrą ostrą, i uszczypliwiemi przymówkami. Nazywano te komedye exodia, ponieważ zwyczajnie po innych grane na teatrach bywały, przy końcu igrzysk.

ATERIA lex, prawo za konsula Ateriusza ustanowione, ściągalo się do ustanowienia i umiarkowania grzywń sądowych.

ATHALIA, corka Achaba i Jezabeli krolow Izraelu, małżonka Jorama krola Judy. Po śmierci Ochozyasza krola Judy syna swiego, niepamiętna na własną krew wszystkich pći męskiej domu krolowskiego potomkow wygubiła. Ochroniony szczęściem Joas, iey wnuk, syn Ochozyasza, przez Jozabethę małżonkę naywyższego kapłana Joiady, ciotkę swoię, i zachowany w kościele Salomonowym; pokazany ludowi potym, krolelem ogłoszony został, a Athalia natychmiast i z tronu i z życia wyzuta.

ATHANATES, tak się nazywali żołnierze pułku nieśmiertelnego u Per-

Perfow. Ten najeelniejszy woj-
ska pułk złożony był, z dziesięciu
tysięcy mężow najeitniejszych ca-
lego narodu. Dla tego się zaś na-
zywał nieśmiertelnym, iż na miey-
sce zmarłych lub zabitych, nieod-
włocznie drugich sadzono, żeby
nigdy na komplecie nie zbywało.

ATHANAZYUSZ (święty), patriarcha
Alexandryjski sławny nieustraszo-
nym męstwem w obronie pra-
wowerney nauki kościoła przeciw
Aryańskim błędom, wspartym
powagą Konstancyusza cesarza.
Po kilkakrotnie wygnany, na
śmierć szukany, niewczasy, nie-
bepieczestwa, heroicznym ser-
cem przez długi lat przeciąg znośił.
Nakoniec osiadł spokojnie, przy
katedrze swoiey, i do zgonu do-
brego pasterza obowiązki wykony-
wając, poszedł po zapłatę prac i
zasług swoich roku pańskiego 373.
Siedział na stolicy Alexandryjskiej
lat 46.

ATHATIRIUS MONS, tak niektórzy
geografowie nazywają leżącą w Pa-
lestynie górę Thabor, sławną prze-
mienieniem chwalebnym syna bo-
żego.

ATHENAGORAS, filozof chrześciań-
ski; za panowania Marka Aureli-
usza cesarza napisał apologią chrze-
ścian. — Jest także jego xięga o
zmartwychwstaniu.

ATHENAIS, corka Leoncyusza cesa-
rza, małżonka potym Theodozy-

usza młodszego cesarza. Jey wy-
borne talenta, bardziey iesttce ni-
żeli piękność, uślały iey drogę do
tronu. Ze zaś urodziła się w po-
gaństwie odmieniono iey pierwsze
nazwisko, i na chrzcie nazwana
Eudoxją. Umarła w Palestynie
oddalona od męża roku 460, ma-
jąc lat 67, przemieszkiewawszy w
Jerozolimie lat 11. Opisała wier-
szem zwycięstwo męża nad Persa-
mi. Według Phocyusza, przeło-
żyła na wiersz Grecki ośm pier-
wszych xiąg starego testamentu.

ATHENEUM, szkoły publiczne w Rzy-
mie, fundowane i wystawione przez
cesarza Hadryana.

ATHENEUSZ, Greczyn, żył za czasow
cesarza Kommoda; pisał xiąg wie-
le, z nich tylko ta została się, w
ktorey opisuie bankiet filozofow
w XV xięgach. Natalis Comes z
greckiego na łaciński ją ięzyk
przetłóżył, i do druku podał roku
1611.

ATHENY, stołeczne miasto Rzeczy-
pospolitey Atenńskiej. Pierwszym
państwa tego był fundatorem Ce-
krops roku przed narodzeniem
Chrystusa 1582. Następcy Cekro-
psa panowali w Atenach do Ko-
drusa (ktory dobrowolną śmierć
za oyczyzną poniośł) lat przeszło
czteryśta. Thezeusz bohater sł-
wny, lud rozproszony do miasta
zebrał, i pierwszy Athenami na-
zwał. Po śmierci ostatniego krola,
Athen-

Atheńczykowie monarchią znieśli, i urzędników najwyższych postanowili, pod imieniem Archontów; pierwszy tą godnością obdarzony był Medon, syn zeszłego króla. Pokolenie jego zwało się po wszystkie czasy Medontydów, i w wielkiey zawsze było czci. Archontowie z początku byli dożywotni, potem do lat dziesięciu, nakoniec dorocznici. Po lat sześćdziesiąt tego nowego rządu Drakon obrany Archontem prawa Atheńczykom spisał, ale te zbyt srogo tchnęły dzikością mniey przyzwoitą każdym rządowi, tym zaś bardziey swobodnemu narodowi. Z tego więc powodu Solon powtórny prawodawca dawniejsze ustawy do lepszey kluby przywiódł, srogość ich uśmierzył, i jeżeli, iak sam powiedział, prawa jego nie były naydoskonalsze, takie były przecież, iakie tylko umysł wspól-obywatelów znieść mógł. Rostropny ten mąż znał ziomków dobrze, i złe ich przymioty, do nich więc sfośował prawa, które oyczyźnie przepisywał. Niestateczność dziedziczną była przywarą Atheńczyków, ten sam Solon, którego zdania były dla całego narodu wyrokami, przy schyłku życia widział ustawy swoje zaniedbane, Pizystrata tyranem, lud nowemu monarcho żywczliwy. Porzucił więc niewdzięczną oyczynę. Niedługo się osiedził

na swoiey godności Pizystrates, wypędzony z Athen, dwanaście lat strawił na wygnaniu. Powrócił znowu, i nadzwyczaj tyranow, w pokoiu życia dokonał. Syn jego Hipparchus nastąpił po nim, zginął zabity od uwielbionych potym oyczyzny obrońców Harmodyusza i Arystogitona; ale i ci stali się ofiarą dobra publicznego: Hippias następca po bracie, okrutnemi rządy obmierzył, wypędzony gwałtownie, udał się pod protekcją Daryusza króla Perskiego. Ztąd początek wojny Persów z Grekami, gdzie cnota i umiętność potęgę przemogła. Xerxes następca Daryusza, chcąc znieść oycowską obelgę, przymnożył ją sobie i narodowi w dwójnasób, fromotnie zwyciężony pod Salamonią i Plateą. Odtąd Rzeczpospolita Atheńska naybardziey kwitnąć poczęła, ale ten stan pożądany wzbudził zazdrość sąsiadką; w wojnie Pelopenezu długo sprzymierzoney przeciw sobie Grecyi dawali odpor, nakoniec Lyzander wódz Lacedemończyków Atheny opanował, i zniósłszy rząd dawny, trzydziestu rządców postanowił; w lat trzy tych tyranow. Tharazybul wypędził; Pauzaniasz zaś wprowadził demarkację. Wzmogły się więc na nowo Atheny i kwitnęły aż do czasów Filipa króla Macedońskiego; ten a bardziey

dzień jeszcze syn jego Alexander potęgę Atheńską zmniejszył, i w dość szczerpłych granicach zamknął.

ATHEUSZOWIE, nazywają się ludzie do tego stopnia bezbożney zapamiętałości przychodzący, iż w Boga nie wierzą, i śmiało twierdzić, że go nie ma.

Platon trzy rodzaje Atheuszów kładzie: pierwsi z nich są, którzy utrzymują ogólnie i iawnie, iż Boga nie ma; drudzy nie znoszą bostwa, ale twierdzą, iż się do spraw ludzkich i przyrodzenia nie miecza; trzeci przyznają bóstwo i opatrność, ale nadgrody i kar przyszłych nie przypuszczają, albo też przypuszczając, twierdzą, iż największe występki, albo mała kara głodzi, albo powierzchowny obzawadek, bez przyłożenia się żalu i poprawy rzeczywistej, umarza. I to nawet upogan uchodziło za Atheizm, gdy kto iednego tylko Boga wszech rzeczy stwórcę wyznawał, za takiego Atheusza był osądzony Sokrates, i na śmierć skazany.

ATTICISMUS, naywyborniejszy sposób mowienia i pisanja greckim językiem ztąd nazwany, iż w Attyce nauki naybardziej kwitnęły, a przeto sposób mowienia nadzwyczajną iakowas miał okraś. Atticism w xiegach Cicerona de orat: obszernie iest opisany.

Toż samo nayduie się w 10 Rozd: XII. xięgi Quintilianiana.

ATTIKA, Prowincya Grecyi, należąca do rzeczypospolitey Atheńskiej, iey stolicą były Atheny. Prowincya ta graniczyła z Beocyą i Megarą, z dwóch zaś stron morzem była oblana.

Kray ten nayprzod zwał się Aktea albo Aktyka; od Atthidy corki Kranausa dopiero Attyką zwać się począł.

Grunt kraiu był tylko kamienisty, i suchy, uprawa mieszkancow uczyniła go potym dość obfitym. Nayslawniejsze były drzewa oliwne Attyki i miód gory Hymmethu.

Lud Atheński dzielił się na 13 pokoleń, zwały się od pierwszych onychże przodkow: Erechtheidow, Egeidow, Pandiona, Leontydow, Ptolemaidow, Akamantydow, Adryanikow, Aeneidow, Celestopydow, Hippothontydow, Ajantydow, Antyochidow, Attalidow. Te pokolenia rozrodziły się znacznie i z czasem składały familii albo zgromadzeń licznych sto sześćdziesiąt i cztery.

Rzeki naycelniejsze Attyki były: Ilissa i Eridanus. Gory Hymmetha, Pantelika, Anchefinus. Wyśpy Salamina, Patroclus, Sunium, Psytalia, należą do Attyki.

Kray ten należący teraz do Turkow iest częścią prowincyi Liwadii.

R

ATTILA,

ARTILA, król Hunnow, zwany biczboży, *flagellum Dei*. R. P. 450. Rzymskiego państwa prowincye ogniem i mieczem pustoszył. Już się ku Rzymowi zbliżał i ostatnim upadkiem groził temu miastu, od Leona wielkiego papieża ulagodzony wstrzymał zapalczywość swoją. Wszedł daley do Francyi tam zwyciężony, gdy się do Węgier wrocil, wkrótce tam życia dokonał.

ATTUATICES albo **ATUATICI**, naród Gallii Belgicznej graniczący z Eburonami i Nerwianami, stołecznem miastem kraiu tego zwało się **ATUATUCA**.

AU

AVARICUM, miasto dawney Gallii, w kraiu Biturygow, tam leżało, gdzie teraz miasto Bourges, Cezar opisując jego oblężenie wyraża, iż mieczkańcy ściśnieni zewsząd profilili Gallow, chcących ie spalić, aby się nie dostało Rzymianom: *ne pulcherrimam propè totius Gallie urbem, quæ & præsidio & ornamiento sit civitati, suis manibus succendere cogerentur: facile se loci naturâ defensores dicant, quod propè ex omnibus partibus flumine & palude circumdata, unum habeat perangustum aditum.*

AUCTIO, sprzedaż publiczna, przez którą naywięcey ofiarującemu rzecz przyśadzano. Nazywała się: *Sub hasta*, *Subhastaio*; wieszano albowiem nad rzeczami pocisk na

znak Aukcyi urzędowney. Nazwisko aukcyi poszło z przymnożenia ceny przez rozmaite kupczących ofiarowania, i rzecz szła w własność, iak mowi Lygoniusz, *ei qui plurimum rem augeter.*

AUCTORATI, tak się nazywali ludzie wolni, którzy z ochoty brali na siebie rzemieślo niewolnicze Szermierzow.

AVENTINUS MONS, jedna z siedmiorz Rzymskich, nazwana Awentyńska od monarchy tegoż imienia, który na niey pogrzebiony został. Varron inszą daie przyczynę nazwiska tego, twierdząc; iż pochodziło od rzeki Avens albo od tłumy ludu tam przybywającego, ab adventu. — Gora ta zamknięta była w murach Rzymskich przez Anka Marcyusza, dla pomieszczenia przybyłych mieczkańców z Latium. Dawniejszy czasy, gora Awentynu lasami okryta była, w nich rozbojami swoimi straszny się stał przychodniom Cacus według Owidyusza: = *Cacus Aventinæ timor atque infamia sylvæ.* Dziś ta gora nazywa się monte di S. Sabina.

AVERNUS, nazwisko jeziora w królestwie Neapolitańskim. Baieczna starożytność tam naznaczyła miejsce piekłu, z przyczyny może waporow fiarczystych, które ztamtąd wychodzą.

AVER-

AVERRUNCI, Bożyszczą Rzymskie, wzywano ich na pomoc w niebezpieczeństwach.

AUGURES, u Rzymian zwali się kapłani, którzy z lotu ptaków czynili wieszczbiarstwa. Rozciągały się te wieszczby częstokroć do sposobu iedzenia, lub krzyków ptaszych. Zabobonność ta powszechna prawie była u wszystkich narodów; między innemi przykazani ludowi bożemu i ten się znajduje w Lewityku: *Non augurabimini, nec inveniatur in te, qui observet auguria*. Augures u Rzymian z najznamienszych obywateli wybierani bywali, Cicero był z ich liczby, i ażeby dał dowód, iż powinności stanu swojego doskonale umiał, pisał księgi de Divinatione, o wieszczbach. Przekonany jednak wewnątrznie o płochości urzędu swojego, koniekturą nazywa, co drudzy pewnością mienili: *conjectura enim nititur, ultra quum progredi non potest*.

Obrządki wieszczbiarstwa tego takowe bywały: Kapłan do przypatrowania się lotowi ptaków wybierał miejsce nieco podwyższone, i zwało się *templum*, *Arx*, *Auguraculum*, miejsce okoliczne: *Ager effatus*. Gdy był czas do tego sposobny, to iest Niebo wypogodzone, brał na siebie szatę zwaną *Lana* albo *Trabea*, a trzymając w rękę kiy umyślnie do tego

sporządzony, i nim uczyniwszy przedział nieba linią prosto: na wschod i zachod, północ i południe, czynił ofiarę: potym mówił głośno: *Jupiter Pater, si mihi es auctor, urbi populoque Romano Quiritium, haec sane sorteque esse, ut tu nunc mihi bene spon sis, beneque volueris*; dopiero uważał lot ptaszy, i z niego wrożył. Grzmot w czasie obrządków z lewej strony dobrym był znakiem, z prawej zły skutek obiecował. (Patrz *auspicium*, i pod różnemi tytuły)

AUGUSTA, przydomek nadawany matkom lub małżonkom cesarzów Rzymskich, najpierwsza nim była zaślubiona Liwia, małżonka Augusta, matka Tyberyusza cesarzów.

AUGUSTA CHARTA, rodzaj papieru Egypskiego, inaczej nazwany Charta Hieratica, na nim, z początku pisano tylko wyroki i akta Religii tyczące się; potym gdy Klaudyusz lepszego papieru fabrykę otworzył, dawny z powszechniał i pospolicie go do listów potocznych używano.

AUGUSTA TAURINORUM, miasto stołeczne narodu Taureńczyków, dziś się nazywa Turynem, i iest stolicą królów Sardyńskich.

AUGUSTA NEMETUM, miasto w dawney Gallii stołeczne narodu Arwernów, dziś się nazywa Clermont.

AUGUSTA RAURICORUM, miaŝto niegdys ŝtołeczne narodu Gallii Raurykow, ŝtało ŝię oŝadą Rzymŝką za Augusta; w dalsze czasy te miaŝto zruynowane zupełnie zoŝtało.

AUGUSTA SVESSIONUM, niegdys ŝlawne było z przyczyny rozmaitych fabryk, oŝobliwie broni na ow czas używaney; ztąd w dawney xiędze pod tytułem: *Notitia Imperii*; położono ieŝt, iż było pod władzą *Magistri officiorum, fabrica Sveŝŝionenŝis, ŝcutaria, balistaria, & clibanaria*. Teraz to miaŝto nazywa ŝię Soissons, i ieŝt ŝtołecznym Hrabŝtwa tegoż nazwiŝka.

AUGUSTA TREVIRORUM, iedno z naydawnieyŝzych miaŝt Europy, ieżeli tradycyom tamteyŝzym wierzyć można; wzięło imie Augusta od Rzymian, i za ich w dawney Gallii panowania, było z liczby naycelnieyŝzych. Tacyt nazywa ie Colonia Trevirorum. Konŝtancyusz Chlorus ceŝarz w nim ŝtołicę ŝwoię założył, i po nim ieŝzcze niektorzy z naŝtępcow iego; ztąd Ammianus Marcellinus nazywa ie: *domicilium Principum clarum*. Dziŝ ieŝt z pierwŝszych Rzeczy Niemieckiey, a iego Arcy - Biŝkup Elektorem,

AUGUSTA TRICASTINORUM, ŝtołeczne miaŝto narodu tegoż nazwiŝka; nazywa ŝię dziŝ S. Paul-trois-Chateaux, Trzygrod.

AUGUSTA VEROMANDUORUM, tegoż narodu niegdys ŝtołica; dziŝ ŝię nazywa miaŝtem S. Quintina.

AUGUSTA, nazwiŝko to noŝiła iedna Legia woyska Rzymŝkiego; nadane było także częŝci iedney, albo pokoleniu obywatelow Rzymŝkich.

AUGUSTANI, rzeŝza albo pułk podłtych czcicielow Nerona; tych była powinnoŝć, applaudować mu, gdy ŝpiewał na teatrum.

AUGUSTIACUM, przyŝięga wiernoŝci i poddaŝstwa ceŝarzom Rzymŝkim, na poczátku kaźdego panowania; kaźdy ią z obywatelow czynić muŝiał, odnawiana zaŝ bywała co lat pięć. Naybardziej iednak woysko do tey przyŝięgi obowiazane było. Za kaźdym zaŝ razem ceŝarze, z ŝkarbu znaczną darowiznę kaźdemu w ŝczegulnoŝci żołnierzowi czynić byli zwykli. Za Justiniana dopiero ten zwyczaj uŝiał.

AUGUSTALES LUDI, igrzyska na częŝć ceŝarza Augusta, poŝtanowione za Tyberyuŝa iego naŝtępcy; odprawowały ŝię corocznie w Rzymie z wielką okazałoŝcią.

AUGUSTALES SACERDOTES, gdy pođłoŝć Rzymŝka ceŝarza między bogi policzyła, naznaczyli kapłanow, ktorzy w koŝciołach na częŝć tego ceŝarza wyŝtawionych, odprawowali uroczyste obrządki.

AUGUSTUS, ten wziął na ŝiebie przydomek Oktawian, naŝtępcą Juliuŝa, odtąd właŝciwym ŝię ŝtał ceŝarzom,

sfarżom, i ieszcze iest w używaniu, i tak iak małżonek cesarskich, Augusta.

AUGUSTANI SCRIPTORES, nazywają się w powfzechności dzieiopisowie, którzy pisali historiją Rzymską od R. P. 157 do R. 285. tych było sześciu: Aelius Spartianus, Julius Capitolinus, Aelius Lampridius — Vulcatius Gallicanus — Trebellius Pollion. — Flavius Vopiscus.

AUGUSTUS, (Cajus, Julius, Caesar, Octavianus) siostrzeńiec i następca Juliusza w panowaniu, urodził się pod konsulatem Cicerona, roku od założenia Rzymu 691. życie iego z początku przez okrutny Tryumvirat, nie dało dobrej o nim opinii, gdy państwo posiadał; długim jednak a wielce łaskawym panowaniem zmazał przywarę pierwiastkow swoich; i lubo iarżmo na kark wolnemu narodowi włożył; umiał niewolę słodzić, iż umarł z żalem poddanych. Historiją życia i panowania iego tamtego wieku, i późniejszy dzieiopisowie dokładnie wypisali. Z czytania oney pokazuje się, iż ten monarcha znał osobliwyszim sposobem umysł poddanych, a łudząc ich kunsztowną modestyą, ustawicznymi igrzyskami, kosztownymi budynki, umarzał nieznacznie odrazę pierwszych kroków swoich gwałtownych.

Protekeya, którą uczonym dawał, wzniosła za iego czasów nau-

ki tak dalece, iż wiek Augusta nayokazałszą iest ich EPOCHĄ. Umarł August w Noli, R. P. 12, wieku 75, panowania 55.

AUGUST I. król Polski (patrz) Zygmunt August.

AUGUST II. król Polski, elektor Saski, syn młodszy Jana Jerzego elektora, po śmierci bezpotomnego brata dziedziczne księstwo posiadał, wyniesiony na tron Polski, iako godny następca Jana III. gdy posiadane przez Szwedów kraje odzyskać pragnął, od Karola XII. zwyciężony, do dziedzicznych krajów cofnąć się musiał; i tam znawładza go zapalczywość pułnocnego i behatyra; przyrzucony więc był zawrzeć traktat Rastadzki, przez który tronu się Polskiego zrzekł.

Wkrótce jednak wsparty pomocą Piotra wielkiego, cara Moskiewskiego, wymuszone korony odstąpienie manifestem swoim za nieprawę uznał, i do dzierżenia i odzyskania oney znowu z wojskiem do Polski powrócił. Zwyciężony Karol pod Puławą, uprzętnął wszystkie przeszkody zamysłom Augusta; odtąd państwo tak dziedziczne, iako i to które odzyskał rządził w pokoju, a ostatki panowania iego po R. 1717. tak były szczęśliwe, iż z powszechnym narodem, nad któremi panował, żalem życia dokonał, w Warszawie R. 1733. wieku 66. panowania 35. Monarcha ten z cnot osobistych,

i przymiotów królewskich, nieśmiertelnej sławy godzien.

AUGUST III. Polski król, elektor Saksi, syn przeszłego, tegoż co i oyciec miał współ-konkurenta do korony Stanisława Leszczyńskiego. Pomoc Moskiewska przemogła żądanie Polaków, August się na tronie utrzymał. Przez lat trzydzieści panowania tego króla Polska cieszyła się pożądanym pokojem. Umarł w Dreźnie R. 1763. mając lat 67.

AUGUSTUS ROMULUS, albo Augustulus. ostatni cesarz zachodni, zwyciężony od Odoakra króla Herulów, panowanie Rzymskie we Włoszech od Juliusza, przez lat 522. trwające, w osobie swojej zakończył.

AUGUSTYN, (Święty) biskup Hipponencki doktor kościoła; urodził się w Tagaście mieście Numidii 13 Listopada R. 354. z oycą Patrycyuszem, matki Moniki. Okoliczności życia swojego dostatecznie opisał w xiędze *confessionum* albo spowiedzi swojej; w młodym wieku zaplątał się był w błędy Manichejskie; dał się uwieść światowości, ale nawrócony od Ambrożego Świętego, oddał kościół boży wybornymi przykładami i doskonałemi xięgami budował, wspierał i bronił. Z pism jego iedne, błędy kacerzkie zwyciężko niszczą, drugie wzmacniają, i oświecają prawowier-

nych; wszystkie tchną duchem prawdy i świętobliwości. Umarł ten wielki doktor kościoła bożego w Hipponie 28 Sierpnia R. P. 430, wieku 76. siedział na stolicy Hipponenckiej lat 34. Augustyn S. żył w społeczności z kapłanami, i klerykami kościoła swego, na wzór tego zgromadzenia, powstałi klerycy regularni, regułę tego S. oycy zachowujący. Pisał także u sławy pustelnikom, na ustroniu w towarzystwie żyjącym, rząd wziął początki swoje zakon dotąd imieniem fundatora swego zaszczycający się. Innym wielu zakonom kościół boży reguły S. Augustyna nadał.

AVIENUS (Rufus Festus) poeta Rzymski kwitnął za czasów Theodozjusza starszego, cesarza. Na wiersz łaciński przełożył *Phenomena* Aratusa Greckiego rymotwórcy. Są jeszcze dotąd fabuły jego z Ezopa wzięte.

AVITUS (Alphius) Rzymski poeta opisał wierszem życia wielkich ludzi, ale ta xięga do wiadomości naszych wieków nie doszła, niektóre tylko z niej cytacye znajdują się w pismach Prylciana.

AULERCI, narod dawney Gallii; wiele było osad to powszechnie nazwisko na sobie noszących — *Aulerci Cenomani*, mieli swoje siedliska w Gallii Celtyckiej, gdzie teraz prowincya Francuzka Normandya leży, *Aulerci Ebuovices*, mie-

mieszkał nad brzegami Sekwany. *Aulerci Brannovices* posiadali niektóre powiaty Gallii Celtyckiej, gdzie teraz miasto Macon; *Aulerci Diablintes*, graniczyli z Cenomanami, i mieszcili się w kraich tychże, to jest w Normandyi.

AULIS, miasto nadmorskie Beocyi. W jego porcie od zagniewanej Dyany zatrzymano było okręty Greckie, i Iphygenia córka Agamemnona tam oddana na ofiarę. Gdy jednak już iey życie brać miano, zmiekczone bogini na iey miejscu sławiła łąnią.

AULUS GELLIUS, grammatyk, żył za czasów Marka Aureliusza cesarza i jego następców; napisał księgę pod tytułem: *noctes Atticæ*; ta wieków naszych doszła, i rozmaitemi czasami z drukarskich pras na świat wychodziła. Najlepsza iey edycja z notami Gronowiuszów oycy i syna.

AURELIA, matka Juliusza Cezara, matrona przymiotów wielkich, obyczajów nienagannych, nadzwyczajnego dokładała starania w edukacyi syna; statek iey, pracowite zabiegi, sówicie usprawiedliwił i nadgrodził.

AURELIA LEX, prawo Rzymskie sposob sądów stanowiące, Cicero w *Filippikach* o tym prawie wspomina.

AURELIANUS (Lutius Domitius) cesarz Rzymski; po śmierci Klaudiusza, rządy państwa objął R. P.

270. W przeciągu panowania, Scythow, Markomannow, zwyciężył; naybardziej się jednak wstawił wojną z Zenobią królową, którą w niewolę dostał, i wiodł w tryumfie. Zabity od zbuntowanych żołnierzy R. 275. panował lat 5.

AURELIUS CESARZ (patrz) *Marcus Aurelius*.

AURELIUS VICTOR, (sextus) historyk Rzymski za panowania Konstancyusza cesarza; rodem był z Afryki. Julian cesarz uczynił go rządcą Pannonii R. P. 361. historya jego dochodzi czasów Theodozyusza cesarza. Twierdzą niektórzy, iż on jest autorem księgi *de origine gentis Romanæ*, którą pospolicie Asconio Pediano przypisują. Jest iśćsze przez tegoż Aureliusza krótkie zebranie dzieł zacnych ludzi, ale i tey księgi czynią niektórzy pisarze autorem Korneliusza Neposa.

AURIGARII, BIGARII, QUADRIGARII, w igrzyskach publicznych nazywali się ci, którzy na wozach parokonnych, lub czteroma końmi zaprzężonych biegali w zawody. Cesarze Kaligula, Neron, Witelusz, Kommodus, Karakalla, Eliogabalus, nie mieli wstępu być takowemi woźnicami.

AURIMONTANUS (Elizeusz) pisał i podał do druku *epistolam ad Dantiscanos*, R. 1638.

AU-

AURORA, bogini pierwiastkow dniowych według mythologii corką była ziemi i słońca.

AURUM CORONARIUM, rodzaj podatku, który płaciły miasta i prowincye cesarzom w gotowych pieniądzach, zastępując tym sposobem wieńce złote, które im na podarunki przed tym stały.

AURUNCES, narod dawnego Latium, miał osady swoje nad brzegami morza Tyrreneńskiego. Ostatni ci z zgromadzenia łacińskiego Rzymianom się poddali R. Rzymu 411.

AUSCES AUSCI albo AUSCI, narod dawney Akwitanii. Według Pomponiusza ich miasto stołeczne nazywało się *Augusta Auscorum*, albo *Ausciorum*.

AUSCHISES albo AUSCHISÆ, narod Libijski, graniczył z Cyrenecyzkami.

AUSES, narod Libii, graniczący z Machliami; tym się od nich różnił, iż Machlianie strzygli włosy z przodu, Auses przeciwnym sposobem. Prowadzili handel solny z okolicznemi narodami, i tym sposobem dogadzali potrzebom swoim.

AUSETANI, narod dawney Hiszpanii; mieli osady swoje nie daleko gor Pirenejskich. R. przed N. Chrystusowym 218. Annibal ich zwyciężył, i miasto ich garnizonem Karthagińskim osadził. Przeszedł po-

tym Galią, zmiierzając ku Włochom, a tymczasem Scypion wodz Rzymski, miasto obległ, i do poddania przymusił R. Rz. 569. potym rebellizujących Aufetanow Terencyusz do posłuszeństwa Rzymianom gwałtownie przyprowadził, i odtąd żądniey o Aufetanach w historyi wzmianki nie ma.

AUSITIS TERRA, ziemia Hus. Ktoś był obywatelem Job sprawiedliwy. Nazwisko iey łacińskie, takie jak tu się kładzie znayduie się w księgach Joba, przez siedmiesiąt tłumaczow. Kray ten leżał w Arabii szczęśliwej.

AUSONES, narod dawnych Włoch, mieszkali w Kampanii, że pochodzili od Trojańczyków, przyświadcza Virgiliusz.

Nec non Ausonii, Troia gens mis-
sa, Coloni.

AUSONIA, nazwisko niekiedy dawane krajom Włoskim w powszechności.

AUSONIUS (Decius) sławny Poeta i konsul Rzymski, urodził się w Gallii w mieście Bourdeaux; w lat trzydzieści, lekcy publiczne grammatyki a potym krasomowstwa w oyczyźnie swoiey dawać zaczął, z tak wielkim słuchaczow applauzem, iż sława iego aż do dworu cesarza Walentyniana zaszła. Uczyniony więc nauczycielem syna Walentynianowe-

go Graciana; gdy zaś ten na tron wstąpił, mistrza swojego prefektem pratorii ogłosił; wkrótce potym konsulem mianował. Zyl jeszcze R. P. 392. iak można z piśm iego dochodzić. Te po większey części, do wiadomości wieku naszego doszły; są zaś następujące: podziękowanie albo Panegyryk Graciana = Epigrammata w różnych materyach — Myobarbom liberi patris — parentalia.

AUSPICIUM, rodzaj wieńczczy u Rzymian z zapatrowania się na lot ptaszy, *ab avium aspectu*. Pliniusz wynalezcą tego rodzaju wieńczczybiarstwa kładzie Tyresyafza Thebańczyka.

AUSTER, ieden z czterech pryncypalnych wiatrow. Mythologia nadała mu według zwyczaju swojego rodziców, twierdząc, iż był synem Eola i Aurory.

AUSTRALES, termin geografii, pochodzący od słowa Auster, znaczy położenie mieysca, kray południowy.

AUSTRIA, prowincya Rzeszy Niemieckiey zaszczycona tytułem Arcy-księstwa, dzieliła się na wyższą i niższą. Wiedeń jest iey stolicą i rezydencyą zwyczajną monarchow domu Austriackiego.

AUSTRIACKI dom, niegdyś Hrabiorów Habsburskich od Rudolfa I. cesarza epokę wyniesienia swiego zaczął. Obiawwszy w posessyą

swoią księstwo Austrii, tym się nowym nazwiskiem mianować począł. W dalszych czasach szczęśliwe małżeństwa Maxymiliana z Maryą dziedziczką Brabancyi, syna iego Filippa z Joanną panią Hiszpanii, Neapolu, i Indyow, dom ten niezmiernie wzniosły. Karol V. cesarz z dziedzicznemi, cesarską koronę złączył, iemu niektorzy chęć uniwersalney monarchii przypisują. Po dobrowolney abdykacyi iego, nastąpił rozdział posessyi Austriackich. Filip II. syn Karola stał się początkiem linii Hiszpańskiey; ktora posiadała, oprócz krolestwa Hiszpańskiego, Portugalskie, Neapolitańskie, Sycyliyskie, Medyolan, Brabancyą i Indye. Ferdynandowi bratu Karola dostały się państwa Niemieckie, krolestwa Węgierskie i Czeskie. Obydwie te linie skończyły się, Hiszpańska na Karolu II. Niemiecka na Karolu VI. cesarzu, iego corka Marya Terefisa zaślubiona Franciszkowi I. cesarzowi xiążęciu Toskańskiemu, z familii xiążąt Lotharyńskich, w licznym płodzie nową dzielnicę domu swiego zaczęła.

AUTARIATES, narod Illiryi; według Strabona w tamtych stronach najsilniejszy. Za czasów Alexandra męstwo Autaryatow było sławne. Chcieli się nawet przeysci iego do Azyi sprzeciwić, ale od Lan-

garuś króla Agryanów przyjaciela Alexandrowego zwyciężeni.

AUTHOR, słowo znaczące w języku łacińskim sprawcę rzeczy; daie się czasem i najwyższej istności iako Stworzycielowi. W pospolitym używaniu oznacza piszących księgi, i tak klasycznymi authorami nazywają się ci, którzy u Greków lub u Rzymian pisali księgi w różnych materyach wyborne.

AUTONOMIA, termin Grecki znaczący zgromadzenie, lub miasto własnymi się prawami i zwyczajami rządzące. Taki miały przywilej niektóre miasta Greckie pod rządem Rzymian.

AUXESIA, bogini osobliwym sposobem czczona w Epidaurze.

AUXILIARII, powszechny termin, którym oznaczali Rzymianie wojska posilkowe sprzymierzonych narodów.

AV

AVICENNA, filozof i medyk sławny, Arab; żył w XI. wieku, i w kraju swoim wielce poważany: w Europie osobliwie dawniejszymi czasami sławny. Księgi jego są: Canonum Medicinæ lib. V — de medicinis cordialibus = Cantica = opera philosophica. Umarł roku 1036. wieku 58.

AX

Axis, termin geografii, przezeń rozumie się linia wkrós przez okrąg ziemi przechodząca; pospolicie Axis

przez podobieństwo nazywa się biegunem, albo osi na której się ziemia obraca. Dwa końce tej osi w geografii Polus nazywają się, od jednego do drugiego wprost oś świata przechodzi.

AXINOMANTIA, sposób wieszczby, rozmaitego rodzaju bronią czynionej.

AXIOMA, są niektóre zdania jawne, oczywiste, dowodów nie potrzebujące.

AXONES, tak zwane były od Atheńczyków prawa Solona, dla tego iż były pisane albo raczej ryte na tablicach drewnianych formy trzyroznej. Złożone były wszystkie w Citadelli albo zamku Atheńskim zwanym Acropolis.

AY

AYUKINI, nazwisko jednej hordy Tatarskiej w Azji; ma swego osobliwego Chana.

AYUTHAN, rzeka w Ameryce połudnocnej, wpada w morze spokojne.

AZ

Aza, miasto Palestyny pokolenia Ephraimowego.

AZARIASZ, król Judy, syn Amazyasza w lat szesnastu wstąpił na tron oycowski. Filistyńczyków z potężnym wojskiem nashedłszy, chwalebnie zwyciężył; ale ta pomysłność zepsuła dobre pierwiastki panowania jego; zamiast pokornego Bogu dziękczynienia, po-

podniósł się w pychę, a chcąc sam urząd kapłański sprawować, trądem skarany, na ustroniu zdaleka od towarzystwa ludzkiego przebywać musiał, tamże i umarł roku przed narodzeniem Chrystusowym 759. panował lat 52. Po nim nastąpił syn jego Joathan.

AZARYASZ, syn Obeda, prorok duchem bożym napełniony, szedł na przeciw Azie królowi Judy, i iemu wołał najwyższego wręcz opowiedział.

AZAZEL, tak się u żydów nazywał kozieł, którego w dzikie stepy najwyższy kapłan puszczal, wszystkie wprzód na niego włożywszy przekleństwa. Obrządek ten opisany jest w rozdziale szesnastym księgi Lewytyku.

AZEM, ten tytuł właściwy jest w Turczach Wezyrowi wielkiemu, oznacza najwyższą iurydykę.

AZONES, nazywali się w pogaństwie celniejszy bóstwa, których najczęściej wzywano; ztąd także mianowano je *Dii communes*. Wirgiliusz w XII. księdze Eneidos mowi.

Dii, & communibus Aras.

AUZONES, narod Assyrii nad rzeką Likus, nie daleko gor zwanych Thanatis.

AZYA, jedna z czterech części świata oblana jest morzem od południa, wschodu, i północy, od zachodu graniczy z Europą.—Zkąd

się powzięło nazwisko Azji, żadney o tym pewności nie ma.—Z trzech innych części świata Azja najznakomitsze ma zalety, tak przez rozciągłość kraioy, iako też dobroć powietrza, i rozmaite produkcy. W Azji pierwszy człowiek stworzony od Boga osadzony został, w Azji pierwsze rządow cywilnych wszczęły się początki.

Najpierwszy narod Azji rządny i razem potężny był Assyryjski, pod rozmaitemi królmi. Różnemi czasami wielką część Azji prawem wojny posiadli Persowie; ich następcy niezmieennie rozszerzyli granice swoje; Grecy, dla ustawicznych podziałów i kłótni wewnętrznych, do znakomitey w Azji potęgi nie przyszli, nakoniec przemoc Rzymska wszystko zagarnęła. Sami tylko Parthowie mężnie się im oparli, i zastanowili bieg zwycięstw nieustannych.

Po upadku Rzymskiego państwa Scythowie albo Tatarzy, dwakroć pod Gengis-Chanem i Tamerlanem Azją posiadli, dotąd ich następcy w wielkiej części Indyi panują. Religia Mahometańska, największą w Azji uczyniła rewolucyą; Saraceni najprzód pod Kalifami posiadali ją; daley Turcy zagarnęli, i dotąd znaczne kraje dziedziczą. — Gory celniejszy Azji Taurus, Liban, Ararat, i innych wiele rozmaitego nazwi-

fka. Rzeki w starożytności sławne: Ganges, Euphrates, Tygrys, Araxes.

Religia teraźniejszemi czasami Mahometańska naybardziej w Azji panuje. Bałwochwalstwo dzikie, iefzcze niektóre narody utrzymują; Chińczykowie różnią się w obrządkach od wszystkich.

Dzieli się teraz Azja na rozmaite części; z tych Turczyn posiada Azję mniejszą, Arabią, Mezopotamią, wyspy Archipelagu.— Perskie królestwo graniczy z Turkami od zachodu, z Moskwą i Tartaryą od północy, z Mogolem na wschod; — Następnią państwą wielkiego Mogola i królów Indyi, — daley cesarstwo Chińskie, nie-

zmierne stepy Tartaryi, i część północna Syberyi i inne narody pod władzą Moskwy zawierająca.

Wyspy pryncypalne Azji są Japonia i Jeddo, Filipińskie, Moluckie &c. w Indyach narody Europejskie mają znaczne osady swoje, naywięcej iednak Hollendrzy i Angielczykowie; o tych i o wszystkich w szczególności państwach Azji pod osobnemi artykułami będzie wzmianka.

Azymus, chleb praśny bez drożdzy. Takiego lud Izraelski z bōżego rozkazu używał w dni Paschy, taki w obrządkach łacińskiego kościoła używany bywa do ofiary mszy świętej.

B

B, Druga litera alfabetu we wszystkich językach, oprócz Ethiopskiego i Ormiańskiego. W Hebrajskim języku nazywa się Beth, w Greckim Beta albo Byta, w Egipskim Wida.

U Egipcyan w Hieroglifikach miała znamię owcy, dla tey podobno przyczyny, iż to zwierzę głosem ią swoim wyrażać zda się.

W napisach starożytnych *B.* samo przez się położone znaczy: Bonus, Beatus, Balnea, Bona; Powtorzone *BB.* Bona Bona. *BDD.* Bonis Deabus *BF.* Bona

Fide, Bona Fortuna, Bona Familia; Bene Factum. *BL.* Bona Lex. *B. M. P.* Benemerito posuit. *B. M. P. C.* Benemerito ponendum curavit. *B. M. S. C.* Benemerito sepulchrum condidit. *B.H.* Bona Hereditaria. *B.R.P.N.* Bono Republicae natus. Litera *B.* u Greków była liczbą, wyrażała sama przez się 2. kiedy zaś nad nią akcent kładli, znaczyła 2000.

BA

BAAL, **BEL**, **BEEL**, albo **BELUS**, bōżek narodów wschodnich, osobliwym iednak sposobem od Assyryczy-

ryczykow czczony. Twierdzą niektorzy autorowie, iż to nazwisko było nadane Nemrodowi na ten czas, gdy mu cześć boską oddawać zaczęto. W piśmie świętym bardzo często to bożyście wspomniane jest. Wirgiliusz w pierwszej księdze *Æneidos* o nim mówi: = *Implevitque merô pateram, quam Belus & omnes à Belo soliti: &c.*

BAALTIS, bogini u Fenicyanow inaczej zwana *Beltis*. Mniemają niektorzy, że to była Dyana.

BAANNITOWIE, kacerze, uczniowie Baannesa Manicheyczyka; rozfiawiającego błędy w wieku dziełtym.

BAARAS ziele, o którym pisze Jozef w księgach o ludu żydowski. Przymiot jego ten był osobliwzy, iż ku nocy iaśniało, umykało się zaś od ręki, gdy ie kto zerwać chciał; więcey iefzcze zielu temu nadaie przymiotow, ale te zdaia się być baieczne.

BAAZA, krol Izraelski syn Achiasza, wŹsŹyŹtŹkich potomkow Ieroboama wygubić kazał, proroka Jehu groźącego zemŹstą bożą śmiercią ukarał; prowadził wojnę z Azą kroleŹm Judy. Umarł R. od Źtworzenia 3105. panował lat 24.

BABEL, Źlowo HebrayŹskie znaczące pomieŹszanie, takowe zatrzymała nazwisko wieża od potomkow nabyliŹszych Noego po potopie wy-

Źlawiona, na pamiątkę kary bożej w pomieŹszaniu ięzykow; mieysce tey wieży i miaŹła potym koŹło niey zbudowanego, było w dolinie Sennaar. ZałoŹzenie tey wieży kładą chronologistowie okoŹło R. 120. po potopie.

BABIA, bożyŹŹce DamaŹŹzku, iego Źtraży niemowlęta polecano.

BABIN, wieŹ w wojewodztwie Lubelskim, ŹiedliŹŹko Rzeczypospolitey tegoŹ nazwiŹŹka za czaŹow Zygmunt Augusta krola tey Rzeczypospolitey. OpisaŹie z Sarnickiego przetłumaczone, Źkrocone nieco tu się kładzie: w tymŹe samym czaŹie (to ieŹt roku 1560.) rzecz ucieŹŹna i bardzo przyjemna od niektorych obywatelow w wojewodztwie Lubelskim wymyŹlona była. UŹstanowili oni nieciaŹkie ŹpołeczeŹstwo lub zgromadzenie, ktore Rzeczpospolitą BabiŹŹką zwali, dla tego iż ieŹy wynalezczą był PŹŹzonka, dziedzic wŹi Babinka, i tak to mieysce przez Źtarożytnych zaniedbane doŹąd, przeieŹdzaiącym bywa przyczyną rozweŹfelenia. Ludzie Źartobliwego humoru, umyŹŹlili towarzystwo Źwoie nazwiŹŹkiem Rzeczypospolitey upowaŹnić, a dla więkŹŹŹŹy okazaŹłości, naŹladowali przepiŹŹow Rzeczypospolitey PolŹŹkiey. Mieli SeŹnat, MiniŹŹtrow i UrzędniŹŹkow. SpodoŹb zaś wybierania onych bywaŹł takowy: ktokolwiek w publi-

cznym posiedzeniu nad innych chciał się wynosić, tego sadzali na wysokim stopniu. Rozszerzał się kto w mowie nad rzeczami iego stanowi mniej przyzwoitemi, pewien był zaraz mieysca w Senacie Babińskim; kto się z prawdą ominiął albo przynajmniej co mniej podobnego do wiary powiedział, tego oratorem, posłem albo urzędnikiem Rzeczypospolitey stanowili; jeżeli się kto niewcześniej z waleczności swojej chełpił, albo o rzeczach wojennych, i nie w swoim czasie, i w mieyscu nieprzyzwoitym mówił, tego rotmistrzem lub pułkownikiem woysk Rzeczypospolitey Babińskiej kreowali. Dlaczego do naprawy obyczajów, mowienia roztropnego, nauczania obyczajney wstrzeźliwości, żart ten był bardzo pożyteczny. Gdy więc to niemniej uczciwe iak krotofilne postanowienie wstawiać się poczęło, i król Zygmunt August był o nim uwiadomiony, pytał się tedy przytomnego na ow czas Pfonki, czyli też w Rzeczypospolitey swojej mieli króla? zachowaj Boże! odpowiedział Pfonka, żebyśmy za życia W.K. Mci o obraniu innego króla myśleli; panuy W.K. M. i w Polfcze i w Babinie. Ucieszyła nieźmiernie ta odpowiedź Zygmunta Augusta. To zaś zgromadzenie śmiercią Pfonki, kto-

ry był Starostą, i Kaszowskiego kanclerza Babińskiego, ustało.

Pisze dalej Sarnicki, iż ieszcze za iego czasów żył Kaszowski, i był sędzią ziemskim Lubelskim.

BABYLON, miało stołeczne monarchii Assyryjskiej, sławne mocą twierdz i murów, wspaniałością gmachów, ludnością mieszkańców. Wielorakie są w starożytnych dziełach opisach miasta tego opisanie. Obywatele iego że na wzór monarchów swoich w występkach swoich byli zanurzeni; świadectwo pisma świętego jest dowodem, tak dalece, iż postać nieprawością skazzonego świata, i rządu Antychrysta, królestwem Babylonu nazywa. Ziściły się na tym nieprawym mieście proroków przepowiedzenia; teraz albowiem i śladu ruin iego znaleźć nie można.

BACCHANALIA, uroczystości u pogan i igrzyska na cześć Bacchusa. Obrządki tych uroczystości tak były nieprzyzwoite, iż ich z czasem Rzymianie w państwach swoich odprawiać zakazali. Zapuły nasze zdają się być naśladowaniem tych mniej przyzwoitych obrządków.

BACCHUS, według mithologii syn Jowisza i Semeli Nimfy, bogiem był piałow, strażnikiem i opiekunem winnic. Indyanie dawali mu przydomek Dionisius, Egipcyanie Ozyrys, u Rzymian zwany był Liber.

BAGDAD albo **BAGDET**; miasto stołeczne prowincyi Ierach; leży niedaleko dawnego siedliska Babyłonu; niegdyś bywało sławne mięszkaniem Kalifów, dotąd w rękę Tureckich zostało.

BAJA, miejsce rozkoszne niedaleko Neapolu nad morzem. Tam najmożniejsi Rzymianie mieli swoje pałace i ogrody, i ztąd Horacyusz mówi:

Nullus in orbe sinus Baijs praelucet amenis.

BAJAZET, I. cesarz Turecki, wstąpił na tron po Amuracie oycu swoim R. 1389. Zeby zaś w dalszym czasie nie miał w panowaniu przeszkody, starszego brata zabić kazał, w czym go wiernie następcy naśladowali, podobnym sposobem obchodząc się z pozostałym po śmierci oycy rodzeństwem. Cesarz ten w wojennych expedycjach nader był szczęśliwy. Bułgarią, Macedonią, Tessalią, do państw swoich prawem miecza przyłączył.— Sam nakoniec w R. 1402. od Tamerlana zwyciężony, i w niewolę wzięty, iak twierdzą niektorzy, w klatce żelaznej życia dokonał.

BAJAZET II. cesarz Turecki następca po oycu Mahomecie II. z Zyzymem bratem przez nieiaki czas o tron walczył, pokonał go nakoniec i do ucieczki przymusił; w 31. roku panowania, musiał ustąpić

tronu Selimowi synowi swemu. Umarł R. 1512. wieku 74.

BAILLET (Adryan) Francuz, z młodych lat do nauk się aplikował, powołany do stanu duchownego, żeby nie miał roztargnienia, plebanią opuścił, i był dozorcą biblioteki sławnego de Lamoignon, pierwszego prezydenta parlamentu Paryżkiego. W jego domu życia dokonał roku 1706. mając lat 37. pisał zdania uczonych ludzi o rozmaitych autorach i xięgach.

BAIRAM, uroczyść Turecka po poście Rhamudan albo Rhamazan. Dwoiaki jest Bairam większy po poście, mniejszy w dni potym siedmdzieściąt. Podczas dni czterech Bairamu lud od pracy jest wolny.

BAKON (Franciszek) kanclerz Angielski, wielkością nauki znamienity, od Jakuba I. króla Angielskiego kanclerstwem zaszczycony, nie długo się tym szczęściem cieszył, z urzędu i majątności wyzuty, umarł roku 1626. mając lat 66. Xięgi od niego pisane: *Novum organum scientiarum*, — *de dignitate scientiarum*, — *sylva sylvarum*, *sive historia naturalis* — *sermones ethici, politici & aconomici*, — *faber fortunæ &c.* pisał oprócz tego wiele xiąg ięzykiem oyczytym, pierwszą myśl, i plantę encyklopedyi iemu wieki potomne winny.

BALAAM, syn Beora, prorok wysłany od Balaka krola Moabitow, aby przeklinał lud Izraelski, gdy mimo boskie zakazanie wolą krolewską pełnić zabierał się, przemowieniem własney oślicy, widokiem anioła przestraszony, zamiast przekleństwa, błogosławił ludowi bożemu. W dalszym czasie dał radę krolowi Moabitow, aby nayurodziwsze narodu swojego niewiasty w oboz Izraelski wprowadził, co gdy się stało, wiele przez to Izraelitow do bałwochwalstwa i wszeteczności przywiódł. Zginął Balaam na wojnie Moabitow z Izraelitami.

BALBINUS, (Decimus Caelius) cesarz Rzymski wraz z Maxymem obrany R. Rz. 981. od narodzenia Chrystusa 237. w rok potym z kolegą od zbuntowanych żołnierzy zabity.

BALDWIN (Franciszek); przetłumaczył na Francuzki ięzyk kronikę Herburta w R. 1573.

BALEARES, albo **BALEARIDES** wyspy morza śródziemnego; jest ich cztery Maiorka, Minorka, Iwika, i Formentaria. Dawni tych wysp obywatele nayślawniejszy byli procarze; ztąd w xięgach przemian, o nich mowi Owidyusz:

Non secus exarsit, quàm cum Balearica plumbum

Funda iacit, volat illud, & incandescit eundo.

Te wyspy należą teraz do krolestwa Hiszpańskiego, procz Minoriki, którą posiada Anglia.

BALLISTA, machina wojenna dawnymi czasy używana na rzucanie pociskow i kamieni, przez sposób umyślnie do tego sporządzonych kołowrotow: miała moc naywiększe ciężary wyrzucać. Od tey maszyny powzięł nazwisko kunszt miarkuiący wzruszenia, i lot rzeczy rozmaitych: *scientia ballistica*.

BALTADZY, albo siekiernik tak nazwany od siekiery (bałta), którą jest uzbroiony do straży. Jest ich kilkaset za drugą bramą seraiu Stambulskiego, czynią razem wartę i usługę domową micyśca tego, pospolitym strożom zwyczajną.

BALTYCKIE morze, zwało się niegdyś Sinus Codanus, jest śródziemnym, i przez uyscie Sundu z oceanem się łączy. Na brzegach jego znajduje się bursztyn; o czym i Tacyt wzmiankę czyni.

BALUZYUSZ, Stefan (de Baluze) znakomity autor historyi kościelney. Umarł roku 1718. wieku blisko 90.

BAMBERG, miasto biskupie w Frankonii, wielkimi przywilejami od papieżow i cesarzow zaszczyconę. Biskup Bambergski jest dyrektorem stanow Frankonii, i ma głos na seymie rzeszy Niemieckiey, na fundamencie przywileiu Henryka II. cesarza: krol Czeski jest podczaszyn

czaszym wielkim Bambergskim, i hołd oddaie biskupowi za miasto Pragę; elektor Bawarski stolnikiem, i hołd czyni za Awersbach; elektor Saksi marszałkiem i hołdownikiem kościoła Bambergskiego, za Willemburg; Brandenburki podkomorzym, i hołd czyni za Küstryn. Przywilej ten osobliwy nazywa się w prawie Niemieckim, edyktem iedwabney nicy świętey Kunegundy.

BAN, nazwisko dawne rządzcow niektórych prowincyi Węgierskich zwanych Bannatami.

BANIANIE, rodzaj bałwochwalcow wschodnich, metempsychofimi albo przechod dufz mają zał nypierwszy punkt religii swoiey; krowy szanują, i ich ciała czynią śiedliskiem dufz świętych. Strzegą się uczestnictwa z ludźmi infzych obrządkow. Podzieleni są na pokolenia zwane od nich karty, tych kart rachuią 83. przednieyfe kupiectwem, inne rzemiefły się bawia.

BANKRUT, w handlu nazywa się kupiec, który nie mogąc dlužnikow spłacić, majątność im całą urzędownie oddaie. Bankructwo poniewolne nie kładzie takowey fkozy iako zdradliwe, gdy kto z maffy dlužnikom podaney, tajemnie sobie część zostawuie.

BANNITIO, termin prawa Polskiego, znaczy skazanie ftrony nieposlu-

szney fądowi, na wygnanie z państw koronnych. Co iednak w terażnieyfszych czasach iest tylko formą pifania kondemnat, gdyż rygor bannicyi skutku nie odbiera, a lucrum, to iest pozyskanie rzeczy, o którą iest fprawa, zastępuie rygor w formularzu wyrażony.

BARABBAS, łotr w porownaniu z Zbawicielem świata od Piłata żydom położony, korzystał z przywileiu świąt wielkonocnych, na wolność wypuszczony będąc, a Chryfłus Jezus na śmierć krzyżową skazany został.

BARANOWSKI, (z Rzeplina Stanifław) są w druku, iego herby rycerstwa Polskiego roku 1635.

BARATRUM, przepaść w Attyce rzucono w nią na śmierć skazanych winowaycow: loch ten fękami żelaznemi ze wfzech ftron był naciężony, na nich się rozrywały członki winowaycow.

BARBARA, święta męczenniczka. Iey uroczystość kościół obchodzi 4. grudnia; rodem była z Nikomedyi, zafzczyczona męczeństwem w wieku młodości swoiey.

BARBARA (Radziwiłłowna) krolowa Polska małżonka Zygmunta Augusta, corka Jerzego xiążęcia Radziwiłła hetmana wielkiego Litewskiego, i Barbary Wolskiej z Podhaiec kasztelanki Sendomirskiej. Po śmierci

pierwszego męża Gastolda woiewody Trockiego, roku 1545. zaślubiona tajemnie Zygmuntowi Augustowi; żył albowiem na owczas oyciec iego Zygmunt stary. Po śnieri oycowskiej, i ułatwionych przeszkodach w roku 1550. koronowana, w sześć miesięcy po tym umarła, mając lat 27.

BARBARA święta, tak się w okrętach wojennych nazywa miejsce, gdzie prochy składają.

BARBARI, przydomek ten oznaczał, narody grube, nauk i kunsztow nieznające. Grecy rościągali go do wszystkich cudzoziemców. W tłumaczeniu pisma świętego starego testamentu na język łaciński, raz się tylko ten termin znajduje w psalmie CXIII. *In exitu Israel de Egypto domus Jacob de populo barbaro.* Święty także Paweł raz go w liście swoim użył. *Græcis ac barbaris debitor sum.*

BARBARISMUS, sposób mówienia niewłaściwy, regułom grammatyki przeciwny. Cicero w czwartej księdze do Herenniusza, tak mówi: *Latinitas est, quæ sermonem purum conservat, ab omni vitio remotum. Vicia in sermone quominus is latinus sit, duo possunt esse: solacissimus & barbarissimus. Solacissimus est, cum verbis pluribus consequens verbum superiori non accommodatur. Barbarissimus est, cum verbum aliquod vitiosè effertur.*

BARBARYA, kraj Afryki między morzem śródziemnym i Atlantyckim, zawiera w sobie krolestwa Trypolis, Tunis, Algier, Fez, Maroko, Tassilet i Zara.

BARBEY (Marcin) Francuz wydał książkę pod tytułem: *vera relatio transactionum Joann. III. R. Pol.* 1674.

BARBITON w starożytności, muzyczny instrument; iaka była iego forma, zupełney o tym wiadomości nie ma; że na wyspie Lesbos był wymyślony, twierdzi Horacyusz:

- - - - *si neque tibiæ
Euterpe cōhibet, nec Polihymnia
Lesboum refugit tendere barbi-
ton. lib. 1. od. 1.*

BARDARIOTES, żołnierze gwardyi cesarzów Greckich, po większej części byli Persowie; ich wódz nazywał się *Prinicerius*.

BARDII, nazwisko to było powszechne dawnych poetów we Francyi i Anglii. Lukan o nich pisze:

*Vos quoque, qui fortes animas
belloque peremptas,
Laudibûs in longum vates dimittitis ævum,
Plurima securi fudistis carmina
Bardi.*

BARDOCUCULLUS, ubior starych Francuzów na kształt opończy, z przestronnym kapturem; używali go i Rzymianie, według świadectwa Horacyusza w satyrach.

BAR-

BARDZINSKI (Alan) zakonu kaznodziejskiego, przetłumaczył na Polski język księgi konsolacji Boecjusza, Farfalię Lukana, Lucjana o podagrze wierszem 1680. Seneki tragedye w Toruniu R. 1696.

BARI, **BAR** księstwo w królestwie Neapolitańskim; miasto jego stołeczne zaśczycone grobem świętego Miłkołaja biskupa. Księstwo to dzieńczynym prawem spadło na Bonę Sforczyą królową Polską, małżonkę Zygmunta I. króla, wraz z drugim Rossano.

BARNABAS (Święty) był z pokolenia Levi, w dzieiach Apostolskich jest o nim wzmianka, w ten czas ośobliwie gdy Duch święty kazał go wraz z Pawłem odłączyć na dzieło, do ktorego ich wybrał. Opowiedał Ewangelią na wyspie Cyprze. Twierdzą niektorzy kościelni pisarze, iż w Salaminie mieście męczeńską koronę odebrał.

BARNABITOWIE, zakon kleryków regularnych kongregacyi świętego Pawła, fundowany od Bartłomieja Ferrari, i Jakuba Morigio w Medyolanie roku 1530. potwierdzony od Pawła III. papieża w roku 1538. Obowiązki osób tego zgromadzenia są, ażeby młodzież ćwiczyli w bogoboyności i naukach, zawiadowali seminaryami, i misyją odprawowali. Małą Generała trzechletniego, mieżka w Rzymie.

BAROFFIUSZ (Cezar), Medyolańczyk, jest w druku od niego pisany Tryumf Zygmunta III. powracającego z wojny Moskiewskiej roku 1595.

BAROMETHRUM, instrument fizyczny do poznania wagi powietrza, i rozmaitych odmian jego.

BARON, tytuł właściwy celniczy Szlachcie, niegdyś w Polsce oznaczał najpierwzych urzędników i konsyliarzów królestwa.

BARONIUS, (Cezar) kardynał, urodził się w królestwie Neapolitańskim, mieście Sora, roku 1538. Po zakończonych naukach za radą świętego Filipa Neryusza obrał sobie stan duchowny, i był z liczby najpierwzych tego świętego uczniów i towarzyszy w kongregacyi oratorii od niego założonej. Czyniąc dalecy zadość rozkazowi mistrza i przełożonego swego, przez lat 30. pisał roczne dzieie kościelne i doprowadził je do roku 1198. Umarł ten zacny mąż R. 1667. wieku 68.

BARTŁOMIEY ŚWIĘTY, Apostoł po wniebowstąpieniu pańskim opowiedał Ewangelią w Indyach; tamże koronę męczeńską odebrał. * Uroczystość jego obchodzi kościoł 24. sierpnia.

BARTOLOMITÆ, albo Kommuniści, kapłani świeccy, żyjący w zgromadzeniu. Bartłomiey Holtzhausen pierwszym był autorem tego użytecznego

tecznego kościołowi Bożemu zgromadzenia. Innocenty XI. papież reguły ich potwierdził roku 1680. Cel ich, młodzież sposobiącą się do stanu duchownego w naukach, pobożności i obrządkach kościelnych ćwiczyć.

BARTOLUS, (de Saxo Ferrato) prawnik zawołany. Umarł roku 1356. wieku 43. Jest wiele książek jego prawnych, i historia Gwelfow i Gibellinow.

BARUCH prorok, uczeń i pisarz Ieremiasza, po śmierci mistrza, lud Izraelski w Babyłońskiej niewoli zostający nawiedził, i proroctwami swoje obwieścił. Znajdują się te wraz z jego modlitwą w zbiorze pisma świętego prorokow mniejszych.

BASALTES, nayprzedniejszy rodzaj marmuru czarnego; o nim Pliniusz w księgach swoich tak mowi: *Invenit eadem Ægyptus in Æthiopia, quem vocant Basalten, ferrei coloris atque duritiæ; unde & nomen ei dedit. Nunquam hic major repertus est; quam in templo pacis ab imperatore Vespasiano Augusto dicatus, argumento Nili XVI. liberis circa ludentibus, per quos totidem cubiti summi incrementi augmentis se annis intelliguntur. Non absimilis illi narratur in Thebis delubro Serapidis, ut putant, Memnonis statue dicatus, quem quo-*

tidiano solis ortu contactum radiis crepare dicunt.

BASCHI (Mateusz) pierwszy zakonu kapucyńskiego fundator, w reformie od siebie wprowadzonej życia dokonał, umarł w Wenecyi R. 1552.

BASILICA, gmach publiczny służył w starożytności do zgromadzenia ludu, sądow lub szkół. Jeden z dawnych pisarzow Rzymskich takowe bazylik daie opisanie. *Basilicam principiò fuisse locum constat, quò sub tectum ad jus dicendum principes convenirent. Cui loco dignitatis gratiâ additum erat tribunal. Post id quò esset ea quidem laxior primariis tectis non sufficientibus, circumaddidère porticus patulas intrinsecus, hinc atque hinc, primum simplices, mox etiam duplices. Addidère insuper alii secundum tribunal, transversamque alteram ambulationem, quam caufidicam nuncupamus; quod illic rhetorum turme caufidicique versarentur. Erat porro persimilis templo basilica, proinde compari ferme modò exornabatur.*

W dawnym Rzymie wiele rachowano bazylik, każda poświęcona była publicznym schadzkom, lub nakształt ratuszow, były mieyscami sądow rozmaitych urzędnikow, nazwiska brały od fundatorow, ztąd w historyach częstokroć wzmian-

wzmiankowane: Æmilia, Julia, Fulvia, Antoniana. &c. W pierwszych wiekach kościoły chrześcijańskie zwane były pospolicie bazylikami, teraz katedralne, lub celniejszy dla różnicy od drugich ten tytuł na sobie noszą w Rzymie patryarchalne kościoły: S. Jana na Lateranie, Piotra na Watykanie, i Mariæ majoris bazylikami są nazywane.

BASILIDIANI, kacerze wieku. II. tak nazwani od swego herfzta. Ten Chrystusowi natury ludzkiej nie przyznawał, i mienił go być tylko podobieństwem do człowieka. Twierdził daley, iż zaniast iego, Symon Cyreneyczek był ukrzyżowany. Pisał według świadectwa Euzebiusza historyka kościelnego, 24. xiąg o Ewangelii.

BASILIUS (Cyprian) przełożył na język łaciński xięgi Jędrzeia Modrzewskiego, de emendatione Reipublicæ roku 1577.

BASTARNÆ, narod niedaleko brzegów Dunaju maiacy swoje siedliska. Za czasów Probusa cesarza zaczęli Rzymianie, ale zwyciężeni od nich i rozdzeni w różnych miejscach Panonii. Niedługo potem chcieli znowu iarzmo zrucić i rabowali Illyryą. Za czasów Dyoklecjana zaczęli Rzymskie państwo; nakoniec od Hunnow z siedlisk swoich wyrugowani, pomknęli się ku północy, i niedaleko

brzegów Dniestrowych, gdzie teraz Podole i Ukraina, osiedli.

BASTILLA, zamek w Paryżu od Karola 5. krola Francuzkiego nakształt cytadelli wystawiony roku 1369. teraz jest więzieniem publicznym.

BASZKO, kułtosz Poznański, pisał łacińskim językiem historyą Polką.

BATAWIA, miasto na wyspie, zdawna stołeczne osad Hollenderskich w Indyach.

BATHILLUS poeta Rzymiski, żył za czasów Augusta cesarza, przywłaszczył był sobie owe wiersze Wirgiliusza:

Nocte pluit tota, redeunt spectacula mane,

Divisum imperium cum Jove cesar habet.

Nie długo się iednak cieszył swoją kradzieżą; drugiej albowiem nocy pod swoimi wierszami Wirgiliusz położył czterokroć powtórzone. *Sic vos non vobis.* August pragnął, żeby te początki wierszów dokończone były, odkrył się na ow czas Wirgiliusz i iawną czyniąc kradzież Bathilla napisał.

Hos ego versiculos feci, tulit alter honores.

Sic vos non vobis vellera fertis oves.

Sic vos non vobis fertis aratra boves.

T 3

Sic

*Sic vos non vobis nidificatis
aves.*

*Sic vos non vobis mellificatis
apes.*

BATORY, (patrz Stefan król Pol-
ski.)

BATORY (Jędrzej) kardynał, ko-
adjutor i następca Marcina Kro-
mera biskupa Warmińskiego, sy-
nowiec Stefana króla, gdy się przy-
dziedzicznym księstwie Siedmio-
grodzkim utrzymać pragnął, po-
przegraney bitwie, w ucieczce za-
bity roku 1599. wieku 33. Pisali
się Bathoremi de Somleo od dobr-
oyczytych, tak nazwanych.

BATRACHOMYOMACHIA, poema Ho-
mera opisujące wojnę żab z szczu-
rami.

BATTAVI naród Niemiecki, tam nie-
gdyś mający osady, gdzie teraz
Hollandya i inne prowincye tej
sprzymierzoney Rzeczypospolitey.
Jedno tylko miasto zwane od
Rzymian, *oppidum Battavorum*, le-
żało nad brzegami Mozy.

BATTOLOGIA, defekt w krasomo-
wstwie z nie potrzebnego słow po-
wrotzenia, *inanis eorundem repe-
titio*.

BAWARIA, kraj w państwie Niemie-
ckim, tytułem i prerogatywą ele-
ktorstwa zaścizniony. Miasto jego
słoneczne Munich, po łacinie *Mo-
nachium*. Religia panująca kato-
licka.

BAYLE (Piotr) autor sławnego co-
do krytyki, szkodliwego co do
sentymentów, dykcjonarza; U-
marł roku 1706. wieku 59.

BAZAR, miejsce w Persyi i Turczach
wyznaczone do przedawania to-
warów.

BAZYLI (Święty) biskup Cezarei,
doktor kościoła, urodził się roku
pańskiego 326. Pierwiałki wieku
równie naukom iako i świętobli-
wości poświęcił i oddał. Na pu-
styni wraz z świętym Grzegorzem
Nazyanzeńskim gdy przemieszki-
wał, uczniom reguły zakonne
przepisał, i tym sposobem stał się
patriarchą mnichów wschodnich,
i fundatorem zasłużonego w ko-
ściele bożym zakonu. W dalszych
czasach poniewolnie biskupem
Cezarei uczyniony, wielokrotne
cierpiał prześladowania od Wa-
lensa cesarza, błędami Aryańskie-
mi zarażonego. Xięgi jego, du-
cha bożego pełne, prawowiernym
są ku nauce i zbudowaniu. U-
marł ten znakomity doktor dnia
1. stycznia roku 379. mając na ow-
czas lat 53.

BAZYLI I. cesarz Grecki, nazwany
Macedończykiem. Urodził się ro-
ku pańskiego 814. z najpodlejsze-
go stanu, przez chwalebne przy-
mioty i znamienite zasługi na tron
wyniesiony. Phocyusza w pierw-
siach panowania swojego na wy-
gnanie

gnanie skazał, uwiedziony iednak potym przemyślną tego kacerza chytrością, stał się nieprzyjacielem łacińskiego kościoła, i w tych sentymentach trwał aż do śmierci, która przypadła na rok 886. panował lat 19.

BAZYLI II. cesarz Grecki, syn Romana młodszego wstąpił na tron Carogrodzki po śmierci Konstantyna Porfirogenety brata swego; umarł roku 1025.

BAZYLIANI, zakon od świętego Bazylego fundowany w roku 357. a przeto od wszystkich innych najstarszy, w wschodnich krajach kwitnął, i dotąd trwa; do zachodnich przeniesiony R. 1057. Grzegorz XIII. papież w roku 1569. nowemi go ustawami i przywilejami ubogacił.

BE

BEDA (wielebny) sławny pisarz kościelny; urodził się w krolestwie Angielskim roku 672. wychowany w klasztorze Benedyktyńskim, regułę tegoż zakonu przyjął, i lubo go Sergiusz papież do boku swiego wzywał, uprosił to sobie, żeby go z ulubioney klasztornej ośobności nie brano. Są jego homilie i tłumaczenia pisma świętego. Umarł wielebny ten mąż roku 735. wieku 73.

BEDELLUS, posługacz w akademiach, w obrządkach publicznych nosi przed rektorem insignia.

BEELPHEGOR, bożyszcze Moabitów; rozumieją niektorzy, iż to był Adonis, albo Orus Egipski.

BEELZEBUB, według tłumaczenia dawnych pisarzów, znaczy nazwisko bożka much; miał bałwochwalnicę w mieście Akkaron. Pisimo święte nazywa go xiążęciem złych duchów.

BEGLERBEY (Bejow bey) jest trzyletni rządca prowincyi w państwach Turreckich, nad Bejami, Sandziak = Bejami, Zaimami, i Tymarami, teyże prowincyi powiatowemi urzędnikami, przełożony; każdego z Beglerbejow intrata w kancelaryi (Tefferdar — Hane) jest opisana, podług ktorey wyprawę wojenną (pospolicie za 5000. Asprow iednego człowieka dając) czynić są obowiązani. Beglerbeja godność od tytułu Baszy tym się różni, iż Beglerbey zawsze jest trzylatny, Basza zaś dwulatny lub iednotatny tylko. Kapitan Basza amirał W. tych krain, ktore morze oblewa jest Beglerbejem, a Gallipoli Baszą.

BEGUINY, towarzystwo niewiaśt w zgromadzeniach z pracy rąk żyjących. Roku 1173. Lambert Beg, albo Bek najpierwsze im ustawy napisał w Leodium. Nie są profesyą zakonną obowiązane, i każdego czasu z zgromadzenia wyjść mogą.

BE-

BEGWINOWIE, kacerze trzynastego wieku, taili przed pospolstwem rozwiózłość życia swojego powierzchnością zakonney odzieży. Roku 1311. na zborze powszechnym Wiedeńskim od Klementsa V. papieża potępieni.

BEL, bożek Babyłończyków, tenże sam co Baal, o którym wyżej.

BELGIUM, powszechne nazwisko krajów nadmorskich, między Francją i Niemcami. Belgium zmierzzone zamyka 7. prowincyi Rzeczypospolitey Hollenderskiej; reszta po części do domu Austriackiego i korony Francuzkiej należy.

BELGOWIE, naród mieszkający nad brzegami morskimi, w tymże miejscu, gdzie teraz Belgium.

BELIAL, bożek Sydończyków. Święty Paweł mówi: *co za pokoy między Chrystusem a Belialem?* ztąd wniesć można, iż nadawano to nazwisko w powszechności czartom.

BELIZARYUSZ sławny wódz wojsk Justyniana cesarza wschodniego, w roku 529. Persów zwyciężył, wkrótce potem bunt w Carogrodzie uśmierzył. Puściwszy się potem z zwyciężkim wojskiem swoim do Afryki, Gilimera króla Wandalów pokonał, i wzięwszy Kartaginę, monarchę tego w niey poimał, a z niezmiernemi skarby do Carogrodu przyprowadził. Niemniej szczęśliwym był wielki

ten bohater i w Europie, gdy wysłany na obronę Włoskich krajów, Witygera króla Gotów zwyciężył, i dobywszy miasta Rawenny, z całą familią w niewolę dostał. Tak wielkie zasługi, według powieści niektórych pisarzy, Justynian niewdzięcznością zapłacił, i oślepiwszy Belizariusza do takiego stanu przywiódł, iż żebrząc po Carogrodzkich ulicach wołał na przechodzących: *dote obolum Belisario*. Ale się tey powieści sprzeciwiają świadectwa autorów tamtego wieku, osobliwie Prokopiusza, który w niczym nie oszczędzając Justyniana, a szeroce opisując Belizariusza dzieła, o tym jego mniemanym nieszczęściu żadney wzmianki nie czyni. Są dotąd numismata na cześć Belizariusza bite z napisem: *Belisarius gloria Romanorum*.

BELLARMIN (Robert) z zakonnika *societatis JESU* kardynał, sławny księgami przeciw kacerzom wydawnymi. Umarł roku 1621. wieku 79.

BELLOMANCIA, sposób wieszczby u dawnych pogan takowy: przyczepiano do strzał rozmaite odpowiedzi, z tych zmieszanych wybierał iednę pytający, i co znalazł, było wieszczbą.

BELLONA, bogini wojny, siostra i towarzyszka Marfa; miała uroczyste obrządki w Rzymie, i kapłanów, którzy się zwali Bellonarii.

BELLOVACES naród Gallii Belgi-ckiej, ich miasto stołeczne, według Ptolomeusza, nazywało się Cesaromagus.

BELSKIE województwo, niegdyś xięstwo udzielne, po zeszłej linii xiążąt Mazowieckich dziedziców Rusi, w roku 1461. od Kazimierza wielkiego do Polskiej korony przyłączone; na wzór innych województw ma swoich senatorów i urzędników; stołeczne jego miasto Bełz.

BEMBUS (Piotr) dla gładkiego stylu i wyborney nauki od Leona X. papieża, u którego był sekretarzem, na godność kardynalską podniesiony, umarł roku 1547. wieku 76. Pisał historią Wenecką—listy jego i rozmaite wiersze nie raz przedrukowane na świat wyszły.

BENCKENDORFF (Jan) jest w druku jego: *brevis commonitio de bello sociali Turcico, ad Sigismundum III. & regni procures, in publicis comitiis proposita, Gedani annô 1595.*

BENEDYKT I. (święty) papież, obrany roku Pańskiego 573. pod czas wielkiego głodu z wielką litością owieczki swoje karmił i podeymował. Okolice Rzymu doznawały jego miłosierdzia, wielokrotnie naziadami Longobardów spustoszone i zniszczone. Umarł roku 577. siedział na stolicy Pio-

tra świętego lat 4. miesiący 4. dni 28.

BENEDYKT II. (święty) papież, o-
biął rządy kościoła po Leonie drugim. Świętobliwość jego i naukę dzieć tamtejszych wicków kościelne sławią. Umarł w ośm miesięcy po swoim obraniu.

BENEDYKT III. papież Rzymianin, dla pokory sprzeciwiał się obraniu swemu. Znosił cierpliwie posępki Anastazyusza Anty-papy. Umarł we dwa lata i 6. miesięcy po swoim obraniu.

BENEDYKT IV. papież obrany w roku 905. na złe czasy trafił, sprawił się jednak tak, iak na dobrego pastora należało. Umarł w kilka miesięcy po swojej elekcji.

BENEDYKT V. papież, w pierwiastkach rządów swoich wiele ucierpiał od Ottona cesarza utrzymującego Anastazyusza antypapę, umarł w Hamburgku zostając w niewoli u tegoż cesarza. Nadgrobek jego w tym mieście dotąd takowy: *Benedictus papa, qui de sede Apostolica per violentiam remotus, postea cum revocaretur, obiit Hamburgi.* Umarł roku 965. mało co więcej nad rok był papieżem.

BENEDYKT VI. papież, rok i trzy miesiące rządy kościoła sprawował, przez bunt Rzymianów życia postradał.

BENEDYKT VII. papież, po wypędzeniu Bonifacyusza, na najwyższą godność kościoła bożego wyniesiony, przez lat 4. świętobliwie i wielce przykładowie rządził. Umarł roku 984.

BENEDYKT VIII. papież wielowładną protekcyą Henryka II. cesarza wsparty, mimo usilność Grzegorza anty-papy stolicę Rzymską ośiadł. Saracenów Włoskie kraie pustoszących, uskromił. Umarł R. 1024. rządził Kościołem lat 12.

BENEDYKT IX. papież, wsparty potęgą rodziny swojej hrabiów Tusculanu, w dzieciennym prawie wieku gwałtownie stolicę Rzymską ośiadł. Dla mnicy przyśtoynych obyczajów ludowi niemiły, duchowieństwu obmierzły, z Rzymu nakoniec wypędzony, umarł R. 1054.

BENEDYKT X. papież wkrótce po obraniu świat pożegnał.

BENEDYKT XI. papież, zakonu kaznodziejskiego. W podłym stanie urodzony, wielkością przymiotów i sławą świętobliwości wprzód kardynałskiego stopnia, nakoniec najwyższy w kościele bożym godności dośiąpił. Po wyniesieniu swoim matkę ieszcze żyjącą nie inaczej oglądać chciał, tylko w podłe, a stanowi niegdyś swojemu przyzwoite szaty przybraną. W ośm miesięcy po swoim obraniu trucizną z świata zgładzony roku 1304. Pisał komentarze na xię-

gi pisma świętego. Są w druku jego kazania i homilie, iako też xięga *de Ritibus*.

BENEDYKT XII. papież, zakonu Cysterfów, po wyniesieniu swoim, krewnych bogacić nie chciał, zgromadzenia zakonne, ile możliwości, w karność przyzwoitą wprawiał. Umarł w Awenionie roku 1336. rządził kościołem lat 7. miesięcy 4. dni 6. Są w druku jego xięgi: *de statu Canonicorum*—*Decretales religiosorum*—*Constitutiones de reformatione Benedictinorum*.

BENEDYKT XIII. papież, z rodziny Ursynów, w młodości wieku wzgardziwszy światem, wstąpił do zakonu świętego Dominika, wkrótce potym kardynałem i arcybiskupem Benewentu uczyniony; nakoniec obrany papieżem, roku 1724. Wielkie w przeciągu życia dawał dowody świętobliwości swojej. Umarł R. 1730.

BENEDYKT XIV. Bonończyk z domu Lambertinich; szedł przez wszystkie stopnie hierarchii kościelnej. Słodką dotąd trwa pamięć cnot i przymiotów tego wielkiego papieża. Pisał xiąg wiele w materyach osobliwie prawa duchownego. Umarł roku 1758. rządził kościołem lat 17. miesięcy około 9.

BENEDYKT (święty) patriarcha mnichów zachodnich, fundator sławne-

go zakonu Benedyktynów. Umarł na gorze Kassynu roku 534.

BENEFICIARII u Rzymian nazywali się żołnierze, którzy bez żadnej zapłaty dobrowolnie służyli w wojsku.

BENIAMIN dwunasty i najmłodszy syn Jakuba patriarchy z Racheli, oycem był i przodkiem pokolenia swego nazwiska. W rozdziale państwa przez bunt Jeroboama, pokolenie Beniamina przy krolach Judy zostało.

BENTIVOGLIO (Gvido) kardynał, pisał xięgi o wojnie w Flandryi; listy jego wybornym pisane stylem największą mu sławę przyniosły. Umarł R. 1644. wieku 65.

BEOCYA, kraj Grecyi, graniczący na południe z Attyką, na wschód z golfem Korynthu; stołeczne jego miasto Theby, z kąd się pośpolicie obywatele Tebańczykami nazywali. Szczegulne uprzedzenie czyniło krzywdę temu narodowi; ztąd Horacyusz, mówiąc o człowieku prostym, dokłada:

Beotum in crasso jurares aëre natum.

Ten iednak kraj mniemany grubiański wydał Pindara, Epaminondefa, Plutarcha.

Dziś z inżemi Grecyi krainami, i on iarzmo Tureckie dźwiga; iest częścią prowincyi zwanej Liwadya.

BERECYNTHIA, taki był przydomek matki bogów; od gory, na ktorey

się urodziła, wzięła to nazwisko.

BERENGARIUS, w iedenastym wieku kacerstwa swoje rozsiewał, sprzeciwiając się transubstancyacyi, mięniąc sakrament Eucharysty figurą tylko i postacią zwierchnią. Umarł R. 1088.

BERENICES krolowa Egiptu, małżonka Ptolomeusza Ewergeta, gdy ten na wojnę wyjeżdżał, warkocz swoy dziwney piękności bogom na ofiarę oddała. Chcąc uczynić dzieło to nieśmiertelnym, astronomowie konstellacyi niebieskiej nazwisko warkocza Berenices nadali; Kalimak poema na pamiątkę wieczną dzieła tego napisał, Kotullus z Greckiego na łaciński język przełożył.

BERMUDES, wyspy Ameryki północney na przeciw Karoliny, odkryte w roku 1522. przez Jana Bermudes Hiszpana.

BERN, albo Berna, miasto i kanton Rzeczypospolitey Szwajcarskiej. Miasto iest iedno z najludniejszych, i nayoźdobniejszych całego kraiu; powiat wszystkie inne obfzernością przechodzi.

BERNINI, (Jan Wawrzeniec) sławny śnyccz i architekt, umarł roku 1680. wieku 82.

BERNOULLI, (Jakub) matematyk i astronom sławny, urodził się w Bazylei roku 1654. wraz z Janem bratem swoim wiele xiąg pożytecznych

cznych wydali na świat; umarł Jakub roku 1705. wieku 51. zostawił dwóch synów Mikołaja i Daniela; ci sławy oycy godnemi stali się następcami.

BEROSUS, ieden z naydawniejszych historykow; pisał kronikę Chaldeyską.

BERUYER, (Jozef Jzaak) Jezuita, pisał historią ludu bożego: ta na Polski język przetłumaczona. Umarł roku 1758. wieku 77.

BERULLUS, (Piotr de Berulle) kardynał, fundator zgromadzenia klerykow oratorii, w krolestwie Francuzkim, umarł roku 1629. wieku 54. że zaś przy ofierze mszy świętey życia dokonał, z tey przy czyny napisane były wiersze następujące.

*Cæpta sub extremis nequeo dum
sacra sacerdos*

*Perficere, at saltem victima per-
ficiam.*

BERYLLUS kamień drogi koloru zielonego, znajdował się w liczbie dwunastu innych na racjonalie wielkiego kapłana ludu bożego, i wyryte było na nim imię pokolenia Beniamin.

BES albo **DES** moneta miedziana Rzymska, ośm uncyi zawierająca, to jest: dwie trzecie części Asa. Patrz As.

BESSARION kardynał, patriarcha Konstantynopolitański, zakonu świętego Bazylego; urodził się

w Trebizondzie. Będąc arcy-biskupem Nicei, powodem był Janowi Paleologowi cesarzowi Greckiemu do stawienia się ołobiście na zborze Floreńskim: tam usilnie pracując około požądanej unii, od Eugeniusza IV. papieża kardynałem kreowany, od tegoż czasu mieszkanie sobie w Rzymie obrał. Wiele ksiąg pisał, pożytecznych kościołowi bożemu. Umarł w Równie roku 1472. wieku 77.

BESTIARIUM u Rzymian zwali się walczącymi na igrzyskach z wierzętami, podobnież zwano i tych, których, za karę, dawano bestyom na pożarcie. Los ten wielu męczenników świętych potkał w pierwiastkach kościoła świętego.

BETEL ziele w Indyach, liście iego nakształt tytoniu mają gorycz, trzymane w uściech, skutki zdrowiu pożyteczne sprawiają; przez co w ustawicznym są u Indyan używaniu.

BETHANIA miasteczko niedaleko Jeruzolimy, sławne bytnością Chrystusa pana, wskrzeszeniem Łazarza i początkami pokuty Magdaleny, która tam olejki drogiemi, namaściła nogi Zbawiciela.

BETEL miejsce między krainami pokolenia Efraim i Beniamin. Tam Abraham patriarcha ołtarz wystawił i imienia bożego wzywał; tam Jakub wnuk iego widział drabinę zstępującą z nieba, i na wieczną

czną pamiątkę kamień, na którym był we śnie głowę swoją położył, poświęcił Panu Bogu, namaszczać go oleiem.

BETHLEEM, niegdyś najmnieysze miasteczko pokolenia Judy, sławne teraz całemu światu narodzeniem syna bożego.

BETHSAIDA, miasteczko pokolenia Zabulon, oycyzna świętych: Piotra, Andrzeja, i Filippa apostołów.

BETHULIA, miasto pokolenia Zabulon, sławne uwolnieniem Izraelskiego narodu od potęgi Assyryjskiej, obległszy go albowiem Holofernes wódz, od Judyty wdowy zabitym został, a wojsko strata wodza strwożone oblężnicy do ucieczki przymusili.

BETHUNE, (Maxymilian książę de Sulli) wielki i znakomity minister, i razem wierny przyjaciel Henryka IV. króla Francuskiego; umarł roku 1641. wieku 82. księgi jego pod tytułem memoriałów nauką być powinny ministrom, a życie przykładem.

BETICA, prowincja dawney Hiszpanii, tak zwana od rzeki Betys. Złotemi iey kruszcami z bogacili się Fenicyanie; daley Kartagińczykowie mieli tam swoje osady, nakoniec z resztą Hiszpanii pod moc Rzymską przyszła. Dziś ten kraj podzielony na królestwa, Grenada,

Kastylii, zawiera także w sobie część Extremadury i Andaluzya, należy do korony Hiszpańskiej. Rzeka Betis nazywa się teraz Gwadalkiwir.

BEG albo **BEG**, nazwisko pospolite u Turków rządzcy, ci którzy teraz temi tytuły zaszczytzeni są iako i Sandziakowie, zostają pod władzą baszy.

BĘDZIN, miasteczko królewskie, pod tytułem starostwa chodzące, leży blisko granicy Szląskiej, w Woiewodztwie Krakowskim. Sławne iest w dzieiach kraiowych, za czasów Zygmunta III. kommissyą pacyfikacyi i tranzakcyą tamże zawartą dnia 9 marca roku 1589. Przy uwolnieniu arcy-książęcia Austriackiego Maxymiliana, w potyczce pod Byczyną, przez Jana Zamoyckiego hetmana w niewolę zabranego. Kommissarze od cesarza Rudolfa II. wyznaczeni zasiadali w Bytomiu, kommissarze zaś Polscy w Będzinie.

BIAŁACZOWSKI, (Jan Prandota z Białaczowa) biskup Krakowski, z rodziny zacney Odrowążów, za czasów Bolesława wstydliwego przykładnie rządził powierzoną sobie owczarnią. Kanoników de Saxea od lwona biskupa Krakowskiego do Polski sprowadzonych w Krakowie osadził. Wiele kościołów i szpitalów fundował i nadał; zszedł

z świata w opinii wielkiej świętobliwości, pochowany w katedrze swojej na zamku Krakowskim.

BIAŁOBRZESKI, (Marcin) biskup Kamieniecki, wieku swojego mowca, kaznodzieja, i autor znamienity. Pisał księgi: Katechizm albo wizerunek wiary chrześcijańskiej. — *Orthodoxa confessio de uno Deo ex sacris literis descripta*. — *Censura de raptu in coelum cuiusdam puellæ*. — o Tureckiej sekcje i iey progressach. — o Mszy świętej. — *Postylla*; to jest: wykład Ewangelii na niedziele i święta uroczyście przez cały rok. — Kazania na pogrzebie Zygmunta Augusta krola.

BIAS filozof, jeden z siedmiu zawołanych w starożytności mędrcom, rodem był z Karyi prowincyi Greckiej w Azji. Gdy współobywatele uciśnieni sąsiedzką wojną uciekali z kraju, obciążeni nadrozszemi, które mogli zabrać z sobą, sprzęty, on nie wzięwszy, za nimi poszedł, mówiąc: iż cnoty i nauki nikt mu zabrać nie może. O miejscu i czasie iego śmierci pewności nie masz.

BIBIENA, (Ferdynand) malarz i architekt. Celował innych wieku swojego w sztuce perspektywy. Jakoż wiele teatralnych dekoracyi iego przemysłem zrobionych, dotąd oczy patrzących ludząc, dzi-

wią. Pisał xięgi o architekturze; umarł roku 1740. wieku 80.

BIBLIA, z Greckiego słowa *hiblos*, co znaczy xięgę; nazwisko ksiąg pisma bożego starego i nowego zakonu. Kilkakrotne są biblii na ięzyk polski tłumaczenia, naypierwsze Leopoldy akademika Krakowskiego, drugie Wuyka Jezuity. Jest także biblii edycja nakładem xiążąt Radziwiłłow, kacerstwem na ow czas zarażonych. Xięgi starego zakonu pisane były oryginalnie ięzykiem Hebrayskim, nowego testamentu Greckim, oprócz Ewangelii świętego Mateusza, i listu do żydow, te z Hebrayskiego na Grecki i Łaciński ięzyk tłumaczone są.

BIBLIOTHEKA, skład ksiąg w iednym mieyscu. Naypierwszą wiadomość o publiczney bibliothece założoney w Alexandryi przez Ptolemeusza Filadelfa mamy od historykow tamtego wieku. Twierdzą daley, iż się w niey siedmkroć sto tysięcy ksiąg znajdowało, ale ten rachunek tym większey wątpliwości podlegać musi, ile, że kunszt drukarni nie był jeszcze wynaleziony. Attalus krol Pergamu założył także publiczną bibliotekę w stolicy swojej. Fundusze takowe wzmagając nauki nie mały honor czynią fundatorom; z tey miary zasłużył na nieśmiertelną oyczy-

zny

zny wdzięczność Józef Załuski biskup Kiiowski, który liczną swoją bibliotekę publicznemu dobru poświęcił.

BIELSKI, (Marcin) herbu Prawdzic, sławny dzieiopis Polski. W przemowie przedrukowanej jego kroniki X. Franciszek Bohomolec okoliczności życia tego zacnego męża takim sposobem opisał: „Marcin ten Bielski urodził się w „Białej, dziedzictwie domu Bielskich leżącym w ziemi Wieluńskiej. Namieniaią niektórzy o nim, że się był zrazu chwycił błędów luterskich, ale się potem ich wyrzekł; lecz drudzy pewniey twierdzą, iż zawsze był prawowiernym katolikiem: umarł roku 1576, dnia 18 Grudnia pochowany w miasteczku Paięcznie do starostwa fortocy Częstochowskiej nadanego, leżącym. O czym syn jego Joachim Bielski, który zaczęta od oycy kronikę tę kończył, i wydrukować kazał w drukarni Jakuba Sybeneychera roku 1597, tak mowi w teyże kronice: Pod tym czasem, to jest 18 Grudnia, oyciec moy historyą swą kończąc, aż do śmierci, umarł, miał niedaleko lat 80, pochowan w Paięcznie miasteczku, w kościele katolickim, ponieważ on był katolikiem zawsze. Syn jego Joachim, to o

„sobie w tey kronice wspomina: „iż za krola Batorego znaydował się przy oblężeniu Gdańska i Półocka, a zatym panowanie Batorego doskonale opisał iako oczywisty jego świadek, wyznaie i to, że był u dworu Piotra Dunina Wolskiego na ten czas biskupa Półockiego, mówiąc w te słowa pod rokiem 1578: na tym, że seymie Piotr Dunin Wolski pan moy wziął biskupstwo Półockie, a pieczęć wielką Janowi Zamoyowskiemu spuścił. Gdy jednak wydał tę kronikę, był u dworu krolewskiego, ponieważ przypisuiąc ją Zygmuntowi III. podpisał się sekretarzem krolewskim. Dotąd są słowa edytora wyżej wspomionego Bielskiego kroniki.

BIERKOWSKI, (Fabian) Dominikan. są w druku jego kazania, i to, które miał na pogrzebie sławnego X. Piotra Skargi kaznodzieli krola Zygmunta III.

BIERZMOWANIE, (Confirmatio) sakrament nowego prawa, od biskupa administrowany, przez który nadaie się wiernym mężność w wyznaniu wiary świętey.

BIŻANOWSKI (Józef), doktor akademii Krakowskiej, jest w druku jego Septizonium triumphale opere litterato erectum. — Hæcatombe scuto regali sacra.

BIGALES, rodzaj monety Rzymskiej, wspomniany od Tacyta, brała nazwisko od wozów parokonnych tryumfalnych na niej wyrytych, te które czterokonne wozy prezentowały, nazywały się *Quadrigales*.

BIL, termin prawodawstwa Angielskiego, znaczy ustawę publiczną.

BILBILIS, miasto dawnej Hiszpanii, oyczyzna poety Marcyalisa, wyraża on w wierszach swoich, iż krucze żelazne tamtejszej okolicy były sławne:

*Nostræ nomina clariora terræ,
Grato non pudeat referre versu,
Sævô Bilbilin optimam metallô,
Quæ vincit chalybesque noricesque.*

BIOERENKLAU, (Maciej) autor piśmna: *Memorialia bina: prius ad electores Mogontinum, posterius ad ordinariam Imperii defensionem directâ & exhibita, in quo posteriori exponitur, quod infultis S. R. I. electoribus principibus, & statibus S. cesarea majestas decreverit bellum in Polonia contra Sveciam annô 1657. — Memorial, in quo exponitur quantopere rex Sveciæ pacem in Germania servare & Polonicum bellum restringere allaboraverit, quorumque moliminibus & facibus belli Polonici flamma Germaniæ nunc admoveatur 1659.*

BIOGRAF, nazywa się autor, który życia znamienitych ludzi opisał. Tacy byli w starożytności: u Greków Plutarchus, u Rzymian Cornelius Nepos, w Polsce Starowolski.

BION, Sarmata filozof od miejsca oyczyzny Borysthenicus zwany; żył za czasów Antygona króla Macedońskiego, na lat 276 przed narodzeniem pańskim. Najprzód był uczniem Kratesa, daley został Cynikiem: widząc raz zazdrośnego w smutku, rzekł: musiało się zapewne albo iemu coś złego stać, albo drugiemu coś dobrego. Towarzyszem był Teofrasta Perypatetyka, przed tym zaś złączony był z Teodozem, który bogów nie uznawał.

BIREMES, u dawnych rodzaj okrętów o dwóch rzędach wiosel.

BIRHUS, tak się nazywała u starodawnych suknia z kapturem, dla okrycia głowy.

BISALTES, według Liwiusza narody dawnej Macedonii, mieli siedliska nad brzegami rzeki Strymon. Valerius Flaccus twierdzi: iż granicyli z Sarmatami.

BISSEXTILIS, albo przestępny rok, raz się we cztery lata trafia, ponieważ w nim przybywa dzień jeden z przydatkowych 6 godzin zostających od liczby dni trzech set sześćdziesiąt pięć w roku zwyczajnym.

Na

Na ten czas mieścić Luty nabywa dnia i ten jest dwudziesty dzień wiaty.

Bissus albo **Bifior**, rodzaj materii przedniejszej ięszcze od purpury. Częstoć o nim wzmianka jest w piśmie świętym. Jakiego jednak bifior był koloru i gatunku, o tym gruntownej wiadomości nie ma.

BITHYNIA prowincya Azji mniejszej nadmorska, na wzór innych państw, różnych doznawała odmian; Pruzyasz król Bitynii Annibala sławnego Rzymianom wydać zamysłał, ale go ten bohater dobrowolną śmiercią uprzędził. **Nikomedes III.** wnuk Pruzyasza umierając, królestwo swoje Rzymianom oddał, i tak się stało państwa Rzymskiego prowincją roku przed narodzeniem pańskim 74; należała potem do cesarzów wschodnich, teraz pod iarzmem została Turckim i częścią jest Anatolii.

BIZARDIERE, (Michał de la) pisał Francuskim językiem o scyflyi w królestwie Polskim; tytuł księgi jego takowy: *Histoire de la scission arrivée en Pologne au sujet de l'élection du Roi 1700.*

BLAZOWSKI (Marcin), historią Kromera z Łacińskiego na oyczysty język przełożył i do druku podał.

BLONDEL (Franciszek), Francuz, sławny architekt, wydał księgi o swo-

im kunście. Jest także przez niego opisanie przedniejszych gmachów Paryża.

BŁOZYUSZ (Ludwik), opat Lecyński zakonu świętego Benedykta, arcybiskupstwa Kameraceńskiego ofiarowanego sobie przyjąć nie chciał; dokonał świątobliwego życia roku 1566, wieku 59; pisał wiele ksiąg ascetycznych, jego ustawy życia pobożnego przełożył na Polski język, Paweł Lubieniecki kapłan kongregacyi Misyjona-rzów.

BNIZOMENES, według świadectwa Diodora, narod Arabii; mieli siedliska swoje nad brzegami Golfu Arabskiego.

BOANERGES przydomek od Chrystusa Jezusa nadany Jakubowi i Janowi apostołom, synom Zebedeuszowym, znaczy synów piorunu.

BOBOLA, (Jędrzej) podkomorzy koronny, rządca dworu Zygmunta III. króla. Podał do druku traktat na owe słowa apostoła: *Qui sine uxore est...* Gdzie ciężary stanu małżeńskiego opisał. Twierdzą tamtejszych wieków pisarze, iż taka była sława roztropności jego, że tak w publicznych, iako i prywatnych interesach, nie tylko z Polski, ale i z zagranicy, po radę się do niego udawano. Żył w stanie bezżennym; umarł roku 1617, wieku 72. Z tejże familii po-

chodził Jędrzey Bobola *societatis* Jesu męczennik 16 Maia w roku 1657.

BOCHNIA miasteczko w województwie Krakowskim, sławne wynalezionymi tam żupami solnemi za czasów Bolesława wstydliwego i małżonki jego świętej Kunegundy. Traktatem podziału 1775 dostała się na część Domu Austriackiego.

BODOUIN albo BAUDOUIN, (Gabryel) kapłan zgromadzenia misji instytutu świętego Wincentego a Paulo. Urodził się w roku 1689, w mieście Arverne Flandryi Francuskiej. W pierwszej młodości swojej był oddany w Paryżu do korpusu rycerskiego nazwanego *les Gens d'Armes*, dla czwiczania się w sztuce wojennej, ale tam nie długo bawiąc odmienił drogę wokacyi swojej, i w tymże mieście wstąpił do zgromadzenia misjonarzy do domu świętego Łazarza w roku 1710, a zostawszy kapłanem, był potem wysłany do Polski w roku 1717 do domu Warszawskiego tegoż zgromadzenia, gdzie nie tylko nauczyciela urząd, ale też różne tegoż zgromadzenia przełożeństwa chwalebnie sprawował. Pobożność jego, przykładność i wysoki rozrządek w dawaniu rad duchownych, nie tylko u współkapłanów jego, ale też i u osób świeckich znakomitych, by-

ły w wielkim poważeniu. Litość nad bliźnim, i jedna z największych cnot jego okazywała się w nim w szczególniejszej ufilności. Powziął myśl założenia szpitala na niedołącznych i na dzieci podrzucone, który szpital nosi teraz nazwisko od niego położone *Dzieciątka-Jezus*. Przykład ludzkości i gorliwości jego wzruszył serca możnych, szły tajemnie hojnie ofiary do rąk jego, a potem powszechne kollekty ściągaly się ze wsząd na tę potrzebę; tak dalece, że dopełniły zamiaru jego intencji, w zamknięciu i opatrzaniu kilku tysięcy osób na tym miejscu iefzcze za jego życia; umarł ten godny kapłan w tymże szpitalu swojej fundacyi w roku 1768 dnia 10 Lutego, powszechnie czczony i żałowany.

BOECYUSZ, (Anicius Manlius Torquatus Severinus) dwa razy był konfulem Rzymskim i dzieci swoje na tym stopniu razem posadzone oglądał. Wpadł nakoniec w nieład panu na ow czas Rzymu Teodoryka króla Gotów, ten go z urzędów wszystkich wyzuł, i na śmierć skazał w roku 525, w więzieniu pisał księgi konsolacyi; te na Polski ięzyk najprzod przez Alana Bardzińskiego Dominikana, później przez Karola Wielopolskiego, koniuszego na ow czas, potym

tym chorążego wielkiego koronnego przelożone. Są iczszce tegoż Boecyufza xięgi teologiczne, iedna o dwojakiey naturze Jezufa Chrystufa, druga o tajemnicy Troy-cy świętety.

BOERHAVE (Herman) nayflamniejszy lekarz wieku naszego; umarł w Leydzie roku 1738 wieku 70; xięgi od niego napisane, są następujące: *Institutiones medicæ — Methodus discendi medicinam — Aphorismi de cognoscendis & curandis morbis. — Praxis medica sive commentarius in aphorismos. — Materia medica aphorismis concinnata. — De viribus medicamentorum tractatus. — Institutiones & experimenta Chæmiæ. — Sermo academicus de chæmia suos errores expurgante. — Index plantarum horti academici. — Observationes de mercurio. — de necessitate studii Hypocratici. — opera anatomica & chirurgica Vassalii.* Nie dawnemi czasy rzeczpospolita Hollenderska kazała publicznym kosztem wystawić temu wielkiemu mężowi nadgrobek z tym napisem:

Salutifero Boerhavii Genio s.

BOJAR nazwisko dawne szlachty w państwie Moskiewskim.

BOILEAU (Despreaux Mikołaj), sławny krytyk Francuski. Pisał: *artem poeticam*, na wzor Horacyu-

sza i poema żartobliwe o pulpicie. Jego satyry za przykład tego rodzaju pisma, brane być powinny. Umarł w Paryżu roku 1711 mając lat wieku swego 75.

BOILEAU (Jakub) brat wyżej wspomnionego, doktor Sorboński; umarł roku 1716 wieku 82. Pisał xięgi: *de antiquo jure præbitorum in regimine ecclesiastico. — de antiquis & majoribus episcoporum causis. — de Sanguine corporis Christi post resurrectionem. — Colloquium criticum de sphæmatis vikorum in re litteraria illustrium. — Jest oprócz tego w druku, iego: historica disquisitio de re vestiaria hominis sacri, vitam communem more civili traducentis. — Historia flagellantium seu de recto vel perverso flagrorum usu apud Christianos.*

BOGORIA (Piotr), wydał xięgę pod tytułem: *Politica vitæ rectè instituendæ via & ratio.*

BOGORIA, iest także nazwisko herbu, w którym są dwie strzały złamane białe, w polu czerwonym, takim kształtem na siebie w lenii spuszczzone, że żeleźce iedney ku górze, drugiey na doł wprost iest obrocone. Na hełmie paw z ogonem w górę rozciągnionym w prawą tarczy pykiem obrocony, w którym strzałę podobnież skru-

szoną, z grotem do góry wzniesionym trzyma.

БОИМ, (Marcin) professor Toruński, są w druku, jego: *additamenta & adnotationes ad Simonis Starowolski Poloniam edit. Gedenen.* 1651.

BOINEBURG, (Jan Krysztof) jest w druku skrypt od niego wydany w czasie bezkrolewia po Janie Kazimierzu: *Demonstrationum politicarum pro eligendo rege Poloniae specimen.* Vilnae 1660.

БОКАЧУСЗ, (Boccacio) w księstwie Toskańskim urodzony, czternastego wieku kwitnął. Jego dzieściodniowe zabawki (*Decameron*) w których rozmaite awantury (a czasem mniej uczciwe) opisane są dla wytwornego stylu z iedną sławę autorowi. Pisał nad to: *de casibus virorum illustrium*. — *Historią* zacnych niewiaśc, — *Genealogią* bogów, — *krotkie zebranie historyi Rzymskiej*. — *Traktat o gorach, morzach, ueziorach, i rzekach*; umarł roku 1376 wieku swego 62.

BOLESŁAW I. król Polski; zwany Chrobry, syn Miecysława I. Ottona III. w Gnieźnie wspaniale przyjął, i pierwszy krolem się mianować począł. Z Xiążętami Ruskimi, i innemi pogranicznymi narody, szczęśliwie walczył, rozszerzał granice państw swoich, a

dobrym rządem sławę sobie u potomności ziednał; umarł roku 1025, w Poznaniu z nadgrobkim pochowany.

BOLESŁAW II. nazwany śmiały, ale że tego szacownego woioownikom przymiotu użył na zabicie świętego Stanisława biskupa Krakowskiego, znienawidzony od poddanych, tron porzucił, i z Polski tajemnie uszedł; panował lat 20.

BOLESŁAW III. krzywousty, sławny woioownik. Cesarza Henryka pod Wrocławiem zwyciężył, i do pokoiu Polakom chwalebne, i użyteczne przymusił. Pomorzanie bunt uškromił, Ruskie xiążęta w karności trzymał; umarł roku 1040 wieku 54 panowania 38.

BOLESŁAW IV. kędzierzawy syn krzywoustego, monarcha mniej szczęśliwy w pokoju, i w wojnie, państw ale nie sławy oycowskiej dziedzic; umarł roku 1175, wieku 67, panowania 27.

BOLESŁAW V. pudyk albo wstydlivy, monarcha przymiotów mierznych; za niego żupy solne w Wieliczce i Bochni wynalezione, zdały się nieco polepszyć los Polaków, słabością monarchy, domowym nierządem, napaścią sąsiadzką uciśnionych. Umarł R. 1270. panował lat 43.

Bo-

BOLLANDUS, (Jezuita) przedsięwziął wielkie dzieło, pisanie żywotów świętych. Ze zaś, poki żył, wiele tey pracy miał pomocników, po śmierci zaś kontynuatorów; ci wszyscy Bollandystami nazwani. Tytuł dzieła: *Acta Sanctorum*, kilkadziesiąt woluminów in folio zawiera.

BOMONICI, tak się zwali u Lacedaemonczyków ci z młodzieży, którzy na cześć Dyany dobrowolnie smagani będąc, mieli sobie to za największy zaszczyt, gdy dawali dowód niezwyciężonej bolem cierpliwości swojej. Emulacya między młodzieżą rozżarzona przytomnością starszych, największą bywała pobudką do tey bolesnej ceremonii: Przytaczam w tey mierze świadectwo Plutarcha: *Lacedaemones pueri* (mowi ten autor) *per integrum diem flagellis caesi, saepenumero ad mortem usque ante Dianae Aram, laeti alacresque tolerant, atque inter se de victoria certant, quis diutius magisque fortiter verbera perferat? quod fiebat in matrum plerumque praesentia, quae patientiam filiorum in ictibus fortiter ferendis laeto celeusmate laudabant.*

BONA DEA bogini, uroczystemi ale tajemnymi obrządkami od dam Rzymskich czczona. Małżonka konsula odprawiała ie w domu

swoim, i na ten czas żadnemu mężczyźnie tam wchodzić nie godziło się. Klodyusz przeciwnik Cicerona, że wszedł na ow czas w dom Juliusza Cezara konsula, Cezar rozwiódł się z żoną, Klodyusz zaś ledwo śmierci użedł.

BONA (Jan) kardynał świątobliwość życia i nauką wielce sławny. Po śmierci Klemensa IX. wiele miał wotów na papieństwo, zkąd gdy pafzkwil rzucono: *Papa bona esset solacismus*; ieden z przyjaciół jego tak na to odpisał.

Grammaticae leges plerumque Ecclesiae spernit.

Forte erit, ut liceat dicere Papa Bona.

Vana solacismini ne te conturbet imago,

Esset Papa bonus, si Bona Papa foret.

Umarł roku 1674, wieku 65, pisał księgi następujące. *De Divina psalmodia* — *Manuductio ad coelum*. — *Via compendii ad Deum*. — *de rebus Liturgicis* — *Tractatus asceticus de sacrificio Missae*. — *Horologium asceticum de principiis vitae Christianae*.

BONA (Sforzia) królowa Polska małżonka Zygmunta I. córka Jana Galeara Sforcy, książęcia Medolańskiego, i Izabelli z Arragonu; przez cały czas życia męża swojego mieszkała Polskę intrygami swo-

iem, przez co tamtejszych czasów pisarze mniej podchlebne o niej dają świadectwa. Po śmierci męża, nie mogąc się zgodzić z synem Zygmuntem Augustem królem, a bardziej może unikając powszechny nienawiści, z niezmiernymi skarbami wyniosła się do dziedzicznego księstwa Baru w królestwie Neapolitańskim, gdzie wkrótce życia dokonała. Pożywała była ta królowa wielkich sum Karolowi V. cesarzowi, od których że prowizya szła z celł królestwa Neapolitańskiego, Neapolitańskimi przeto są nazwane. Ustąpione od iey potomkom Rzeczypospolitey, dotąd zapłacone nie są.

BONAROTA albo **BUGNAROTI** (Michał) zawołany wieku swojego malarz, snycerz i architekt. Kościół świętego Piotra na Watykańie biegłości wielkiego tego człowieka wspaniałość swoją po większej części powinien; obrazy zaś jego i posągi są ozdobą galeryi monarchów; umarł w Rzymie roku 1564, wieku 89.

BONÆ SPEI PROMONTORIUM, Cypel Afryki ku południowi, należy do Hollendrow: odkrycie jego otworzyło drogę do Indyi wschodnich; pierwszy go wynalazł Bartłomiej Diaz Portugalczyk roku 1487, przez co ułatwił ekspedycyą po-

żniej w roku 1497, uczynioną przez admirała Portugalskiego Vasco de Gama na zwiedzenie pierwsze wspomnianych Indyi.

BONACINA (Marcin) Medyolańczyk, doktor teologii i prawa, pisał księgi: de Beneficiis; jest także w druku jego teologia.

BONAWENTURA (Święty) kardynał, doktor kościelny, wprzód niż na kardynalską godność wstąpił, był generałem zakonu świętego Franciszka; umarł na zborze powszechnym Lugduńskim roku 1274. Oprócz wielu teologicznych i duchownych ksiąg napisał życie patriarchy zakonu swojego, świętego Franciszka.

BONIFACYUSZ I. (świąty) papież, nastąpił po Zozymie. W pierwiastkach rządów swoich miał przeciwnego sobie anty-papę Eulogiusza, tego Honoryusz cesarz uporczywie trzymał. Augustyn święty iemu księgi swoje przeciw Pelagianom przypisał; umarł roku pańskiego 423, rządził kościołem lat 5, miesiący 2, dni 3.

BONIFACYUSZ II. po Felixie III. obranny, widząc sprzeciwiających się, niektórych swojej elekcji, chciał na zborze Rzymskim Wigiliuszowi stolicy ustąpić, ale mu niedozwolili tego przytomni oycowie; umarł roku pańskiego 532; rządził kościołem lat 2, dni 26.

BONI-

BONIFACYUSZ III. Rzymianin, nastąpił po Sabinianie, sprzeciwił się biskupom chcącym wyznaczać po sobie następców bez dołożenia się stolicy apostołskiej; umarł roku 606, w ośm miesięcy, dni 26 po swoim obraniu.

BONIFACYUSZ IV. papież, urodził się w Waleryi mieście krolestwa Neapolitańskiego, w ośm miesięcy po śmierci Bonifacyusza III. na stolicę Rzymską wstąpił. Papież ten wycednał sobie od cesarza kościół zwany Panteon, niegdyś od Agryppy na cześć wszystkich bogów postawiony, i poświęcił go ku chwale prawdziwego Boga, pod tytułem Matki najświętszej i wszystkich Świętych; umarł roku pańskiego 614, siedział na stolicy Piotra świętego lat 6, miesięcy 8, dni 13.

BONIFACYUSZ V. papież, Neapolitańczyk, sprzeciwiał się świeckim gwałcącym Asylla. Są listy jego niektóre w księgach dekretalnych. Rządził kościołem lat 7, miesięcy 10 i dzień 1.

BONIFACYUSZ VI. Rzymianin, obrany po śmierci Formoza w dni 15, złożony z tej najwyższej godności. Boroniusz kardynał elekcyj jego nieprawą nazywa, ponieważ nie według ustaw i przepisów kościelnych była uczyniona. Obra-

ny był Bonifacyusz VI. roku pańskiego 896.

BONIFACYUSZ VII. gwałtem się wdarł na stolicę Rzymską, wypędzony wkrótce schronił się do Carogrodu, po śmierci Jana XIV. papieża, wrocił się do Rzymu i tam umarł roku 985.

BONIFACYUSZ VIII. wstąpił na stolicę Rzymską po rezygnacyi Celestyna V. z Filipem krolewem Francuskim wielkie miał zatargi, na końcu od wojsk tego monarchy w Anagnii oblężony i w niewolę wzięty, w dni 4 wyzwolony od obywatelów miasta tamtejszego, wkrótce potym życia dokonał R. pańskiego 1303, rządził kościołem lat 8, miesięcy 9 dni 18; iemu niektórzy przyznawali księgi: de Regulis juris. — de Indulgentiis anni Jubilæi. — de Christianæ fidei & Romanorum pontificum persecutionibus.

BONIFACYUSZ IX. nazwany przedtym Piotr Tomacelli. Jubileusz roku 1400 z wielką uroczystością przy niezmiernym ludzi konkursem odprawił. Za jego czasów Annaty wprowadzone; umarł roku pańskiego 1404, w lat 15, i miesięcy 11 po swoim obraniu.

BONIFRATELLI albo iako ich pospolicie zowią Bonifratry, zakon od świętego Jana Bożego w Portugalii wszczęty na usługę chorych i dozor

dozor szpitalow, od stolicy apostolskiej approbowany.

BONUS eventus, bostwo szczęśliwey przygody, miało cześć uroczytą, i było wliczbie tych, ktorych zwano *dii consentes*.

BONZII, są kapłanowie bożyszcz w Chinach i Japonii, żyją w zgromadzeniach, i mają swoje ustawy i przełożonych, pod ktorych rządami zостаia.

BOOTES konstellacya niebieska niedaleko polusa albo osi firmamentowey, nazywaią go także astronomowie *Arctophilax*.

BOREAS wiatr północny tak nazwany od Grekow i Łacinnikow; część powietrza ku północy zmierzaiąca od niego zowie się *borealis*.

BORGIA (Cezar), synowiec Alexandra VI. papieża, sławny występki, gwałtownością i niegodziwym politycyzmem. Po śmierci stryia zeliżywie z Włoch wypędzony, tułał się po różnych krajach, nakoniec posiłkuiąc Jana króla Nawarry zginął roku 1507.

BORGIA SZ (Franciszek święty), trzeci po świętym Ignacym generał zakonu Jezuickiego, najwyższych w kościele bożym godności z pokorą przyjąć nie chciał. Najpierwszy osoby zakonu swojego do Polski wysłał; umarł roku 1572, wieku 60.

BORISTHENES, nazwisko Łacińskie Dniepru rzeki.

BORROMEUSZ; (patrz Karol Święty.)

BORROMEUSZ (Fryderyk) kardynał arcybiskup Medyolański, wstępował w ślady Karola świętego brata stryiecznego, fundował i nadał sławną w Medyolanie bibliotekę, którą Ambrosianam zowią; umarł roku pańskiego 1632 xięgi od niego wydane: *Sacra Colloquia*. — *Principum favor*. — *Divinae laudes*. — *Sermones synodales*. — *de episcopo concionante*. — *Meditamenta litteraria*. — *de Christiana mortis jucunditate*.

BOŚNIA, niegdyś królestwo, potym prowincya Węgierska, dziś pod mocą Tureką zостаie.

BOSPHORUS, nazwisko Greckie cieśnin morskich; dwie ich było Cymeryjska i Tracka.

BOSSUET (Jakub Benignus), biskup de Meaux albo Meldeński. Urodził się roku 1627, w młodym wieku zaczął dawać dowody wielkich przymiotow i nauki swojej, słowo boże opowiadając, czynił to z wielkim słuchaczow pożytkiem a swoją sławą. Uczyniony biskupem, słowy i piśmem kościołowi bożemu użytecznie służył; umarł wielki ten mąż roku 1704, mając lat 76, xięgi od niego pisane są następujące: *Dyskurs o historii uni-*

uniwersalney. — Odpowiedź na katechizm Pawła Terry, ministra protestantów. — Wyłuszczenie nauki kościoła katolickiego względem punktów niektórych kontrowersyi. — List pasterski do nowo nawroconych. — Historya odmian kościołów protestanckich. — Tłumaczenie tajemnic mszy świętej. — Katechizm. — Listy rozmaite. — Maxymy i nauki. — Kazania. — Nauka o Jubileuszu. — Epistola quinque praesulum ad Innocentium XI. — Mandatum episcopi Meldensis. — Defensio declarationis celeberrimae, quam de potestate ecclesiastica sanxit clerus Gallicanus 19 Martii annô 1682.

BOSTANDZI, w Tureckim języku ogrodnik. Jest ich osobliwe w Stambule na usługę cesarza Tureckiego korpus, tak dla utrzymania w porządku ogrodów, iako też dla straży Saraju. Oni zwyczajnie siedmiuosiowym czółnem cesarza po kanale wożą, a ich przełożony bafza styruie, dla tego powinien znać doskonale wszystkie zakąty i miejsca, gdzie cesarz przejeżdżać może, aby zapytany, dokładnie mógł odpowiedzieć. Jego władza rozciąga się do wszystkich publicznych przechadzek i ogrodów, gdzie wykraczających imać, karać i więzić ma prawo. Powszecznie u Turkow kommandanci od proste-

go żołnierza różnią się zawoim, podobną innym czapkę nosić iest obowiązany.

BOSTON, miasto Ameryki północney stołeczne tamtejszych osad Angielskich.

BOTANIKA, część fizyki, mająca za cel poznanie własności zioł, drzew i kwiatów.

BOUHOURS, (Dominik), Jezuita ieden z najsłynniejszych pisarzy wieku przeszłego; umarł w Paryżu roku 1702, wieku 75, są w druku jego księgi: Historya życia świętego Ignacego i świętego Franciszka Xawiera. — Rozmowy Arysta i Eugeniusza. — Myśli dowcipne. — Sposób dobrego sądzenia o księgach. — Życie wielkiego Mistrza Maltańskiego d'Aubusson.

BOURBON dom monarchow Francuskich teraz panujących, nazwisko wziął od prowincyi tegoż imienia, którą posiadali. Po zesłanej Wależuszow linii, Henryk IV. dom Burboński na tronie osadził, teraz i w Hiszpanii i Neapolu panuje.

BOURDALOUE (Ludwik), Jezuita, ieden z najslawniejszych kaznodzieiow, szczęśliwego w wielkich ludzi wieku Ludwika XIV. Umarł w Paryżu R. 1704 wieku swego 72. Kazania jego wielokrotnie z druku wyszły, i godne być modeluszem kaznodzieiow w potomności.

BOYLE (Robert), Angielczyk, filozof sławny; umarł roku 1691, wieku 65.

BOYM (Michał), Polak, Jezuita, misyonarz w Chinach; umarł tamże 1659. Jest w druku jego relacya o Chinach i nawroceniu tamże rozmaitych stanów osób do wiary świętej. — Flora Sinensis, id est plantarum, fructuum, florum & nonnullorum animalium Sinensium historia. — de monumento Sinensi epistolæ. — dilucidatio summaria rerum Sinicarum. — Tabula Chinenfis.

BRABANCYA, prowincya Belgii albo Niderlandu nadmorska, liczy wiele miast handlownych, należy do domu Austriackiego; Antwerpia iey celne miasto, nim się wzmożł Amsterdamski, było najświetniejszą handlem i kunsztami w całej Europie.

BRABEUTEL, sędziowie u Greków w publicznych igrzyskach.

BRACCATI albo Braſcati nummi, rodzaj drobnej monety srebrnej, na które się wyższe sztuki pieniężne podzielały. Ta moneta była bita z blaszek cienkich i na jednej tylko stronie nosiła stempel. Zdaie się, że pierwsze iey używanie zaczęło się w Niemczech, gdzie ie nazywano Hollepfenige albo Blechpfenige, a po łacinie *braſcati nummi*, od słowa *Braſtea*,

które znaczy blaszkę. Ten gatunek drobnych pieniędzy bito i u nas w Polsce w dawniejszych czasach pod nazwiskiem *braccata* albo *minuta pecunia*, o której mamy w prawach: Vol. I folio 154 pod rokiem 1447, za Kazimierza Jagiełły. *De minuta pecunia braccata statuimus, ut per universum regnum capiatur commodè, quod pro medio lato grosso novem denariis minutæ & braccatæ pecuniæ recipiantur, ad latos autem grossos Pragenses, qui eos in suis obtinent censibus, fiant additiones secundum cursum communem inter mercatores currentem... &c.*

BRACHMANI, sekta filozofów Indyjskich sławna w starożytności. Porfirusz ich sposób nader wstrzemięźliwego życia opisywał: dotąd jeszcze ta sekta zda się trwać pod nazwiskiem Braminów, którzy najwyższym wśzech rzeczy stwórcą mieniają Bramę bożką, i na iego cześć wiele zabobonnych obrządków czynią. Brama w języku Indyjskim ma znaczyć istność wszytko przenikającą.

BRACHYGRAPHIA, kunszt pisania skróconego przez abbreviacye. Tiron wyzwoleniec Cicerona wielce go wydoskonalił. Przeciwnie można było notować dostatecznie mowy ludzkie. Co zdaie się potwierdzać

ow text psalmu: *Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis.*

BRACLAWSKIE WOIEWODZTWO, prowincya południowa krolestwa Polskiego, iest częścią Ukrainy, ma swego woiewodę i kasztelana, i rowne ma z innemi woiewodztwy przywileie.

BRACTEATES, rodzaj monety średnich wiekow, z iedney tylko strony mają cechę i to źle wybitą. Takowe srebrne pieniądze w połnocnych państwach naybardziej miały swoy bieg. Patrz wyżej braccati nummi.

BRANDENBURG, prowincya państwa Niemieckiego, zaszczycona tytułem elektoratu, dziś razem z krolestwem Pruskim i innemi wielu księstw iest pod iednego monarchy władzą. Ma tytuł margrabstwa i elektor Brandenburski iest podkomorzym wielkim Rzeszy Niemieckiej. Zygmunt cesarz w roku 1411 sprzedał to margrabstwo Fryderykowi z domu Zollern, burgrabi Norymberskiemu, a w roku 1417 elektorem go ogłosił.

BRAUN (Dawid), autor xiąg: de iurium Poloniae fundamentalium ratione & praxi. — Bibliotheca scriptorum Polonorum & Prussorum. — Jest także Niemieckim ięzykiem pisana przez niego xięga: Uwiadomienie o Polskiej i

Pruskiej Mennicy w Elblągu roku 1722 in 4to.

BRAZYLIA kraina Ameryki połnocney, odkryta roku 1501, należy do korony Portugalskiej, i następcza tronu tytuł księżcia Brazylii na sobie nosi.

BREA (Maciej), autor xięgi pod tytułem: *Novæ Scholæ Torunenſis ratio doctrinæ & disciplinæ*, 1568.

BRESLER (Daniel), dał do druku z przydatkami swoimi xięgę Bartłomieja Keckermana: *Delineatio locorum communium specialis politiæ Polonicæ* 1714.

BREVE: listy papieżkie takowy poſpolicie mają tytuł. Urząd sekretarza brevium iest ieden z nayznaczniejszych i kardynałom dawany bywa.

BREWIAZ, tak poſpolicie nażywa się xięga służąca do odprawowania godzin kapłańskich.

BRIGERUS (Joachim), iest od niego pisana Łacińskiem ięzykiem kronika Polska.

BROGNOLI (Benedykt), Włoch; są listy iego do Kallimacha de rebus Polonicis.

BRONIEWSKI (Michał), iego xięgi są: Pogrom Tatarow przez Stanisława Żółkiewskiego hetmana wielkiego w roku 1620. — Ordynek wyprawy Tatarskiej na wojnę. — *Descriptio Tartariæ antehac in lucem nunquam edita.* Według Pof-

sewina pisał także o Moskiewskiej monarchii.

BRONTES, Cyklop, ieden z posługaczow Wulkana według powieści Wirgiliuszowej:

Ferrum exercebant vasto Cyclopes in antro.

Brontesque, Steropesque, & nudus membra Pyracmon.

BRUNSBURG albo Braunsberg (Brunopolis), stołeczne miasto biskupstwa Warmińskiego, założone w roku 1260 od Anzelma pierwszego biskupa. Sytuacja jego nad Haffem przy uściu rzeki Passeryi daie mu sposobność do handlow.

BRUNŚWICKIE księstwo w Niemczech, ma miasto stołeczne tegoż nazwiska. Dom Brunświcki na dwie linie jest podzielony, Luneburska tron Angielski i elektorat Hannoverki posiada; druga ma przydomek Wolfenbutel.

BRUTUS (Junius), wolności Rzymskiej autor; po śmierci Lukrecyi powodem był współobywatelom do rzucenia iarżma Tarkwiniusza. Pierwszy nowo wszczoney Rzeczypospolitey konsul, sprzyiających tyrannii własnych synow na śmierć potępił. Zginął na wojnie przeciw temuż Tarkwiniuszowi roku od założenia Rzymu 245.

BRUTUS (Marcus Junius), syn Juniusza Brutusa i Serwili i siostry Katona, dziką omamiony cnotą ważył

się zabić Juliusza Cezara, który go niezliczonemi dobrodzieystwami obdarzył. Zrazu zdał się lud Rzymski approbować dobrej intencji szkaradne dzieło, wypędził nakoniec tych, którzy mu zdradzieckim zaboystwem usłużyć chcieli. Wkrotce potym od Augusta i Antoniusza Brutus wraz z Kassyuszem zwyciężony, złorzecząc cnocie (którą źle poznał) sam sobie śmierć przyspieszył. Godny szacunku, gdyby się był w zapale porywczey żarliwości nazbyt niezaciekł.

BRUTUS albo Bruti, Wenecyanin; są w druku Jo. Mich. Bruti Veneti, Regis Stephani Historiographi: Selecta epistola, Cracoviae 1593.

BRUXELLA miasto w Belgium stołeczne Flandryi Austryackiej, zwyczajną jest rezydencyą tamtejszych kraiow rządzący.

BRUYERE (Jan), xięgi Teofrasta o charakterach, na Francuski ięzyk przetłumaczył, przydał do niego żywe i wyborne ludzi wieku swiego wyobrażenie; umarł roku 1696. wieku 57.

BRYGITTA albo Birgitta (święta) wdowa zacnego w Szwecyi urodzenia, fundowała zakon panien od imienia swego zwanych.

BRYKCYUSZ (Jan) Jezuita; są w druku następujące jego xięgi: Theologia. — Vita Thomae Ujeyski ex episcopi Kiiov. Religiosi Soc. Jesu.

—Ora-

— Oratio soluta in nuptiis Sigismundi III. regis, & prius altera in ejus coronatione. Epitaphia varia. — Carmen gratulatorium Petro Dunin Wolski, episcopo Plocenfi.

BRYTANNIA, niegdyś zwana Armoricą, prowincja nadmorska królestwa Francuskiego; przez długi czasow przeciąg miała własnych książąt udzielnych, aż w roku 1491 ostatnia tego państwa dziedziczka Anna, dostawszy się w małżeństwo najprzód Karolowi VIII. potym Ludwikowi XII. królowi Francuskiemu wiecznemi czasami Brytannią do teyże korony przyłączyła.

BRZESKIE-KUIAWSKIE województwo, prowincja wielkiego Polski, temież co i inne zaścizyka się przywilejami.

BRZESKIE-LITEWSKIE albo Brześćciańskie województwo w Litwie, ma stolicę Brześć nad Bugiem.

BUCCELLA (Mikołaj), medyk nadworny Stefana Batorego króla Polskiego; jest w druku jego list z takowym tytułem: Epistola de morte & obitu Stephani regis ad Kowacioviū supremū Transylvaniæ cancellariū cum ejusdem examine; Claudiopoli.

BUCHANAN (Jerzy), w Szkocyi urodzony; pisał satyry przeciw zakonnikom; iedney tytuł: Franciscanus. — drugiey: Fratres fra-

terrimi. Psalterz wierzem Łacińskim od niego jest przetłumaczony. Napisał także historiją oyczyn swoiey; umarł roku 1582.

BUCHINUS sekretarz Zygmunta króla; zebrał prawa prowincyi Pruskiej.

BUCOLICUM CARMEN pastierki, rodzaj wierszow, opisujący stan tego zabawy. Teokryt w Grecyi, Wergiliusz w Rzymie, w Polščze Simon Simonides tym się pisma sposobem wstawili.

BUCZACKI, domu tego dwóch znamienitych bohaterow rodzonych braci Michała i Teodoryka takowe są w Starowolskim nadgrobki:

Michaël Buczaciū Podoliæ præfectus, hic condi ossa sua voluit, cuius si virtutem species Viator: satis vixit, si ætatem, parum. Is siquidem profligatis toties Valachis, à Tartaris quum patriam defensurus, animosè cum barbaris conflixisset, circumventus à multitudine, maluit in prælio fortiter occumbendo egregiam sui memoriam linquere, quam turpiter avitæ gloriæ deesse. Theodoricus Buczaciū a Vladislao Jagiellonide, quod impiger militiæ esset, Podoliæ toparcha constitutus, compressa seditione Michaëlis Ducis ad dominationem aspirantis, caesisque sæpius barbaris Russiam incurfantibus, cum demum Daciæ regulum Alexandrum, iussu

Casimiri regis in patriam deducere, partâ de Bogdano insigni victoria, in ipso felicitatis cursu factô crudelî cecidit.

BUDA albo BUDZIN miasto obronne i obŹerne nad Dunaiem, niegdys Źoleczne krolestwa Węgierskiego.

BUDNY (Bieniasz) na Polski ięzyk przełożył Cicerona xięgi o staroŹci roku 1595. Te niedawno w Wilnie wraz z innem xiąg Cicero-nowych przekładaniami wydrukowano.

BUDOWICZ (z Budowy Waclaw), jest przez tego autora pisana: Historia rerum a Polonia rege in Moscovia, superiori annô fortiter & feliciter gestarum 1581. — Narratio de bello Persico.

BUENOS AYROS (Fanum Sanctissimæ Trinitatis) miasto Hiszpańskie w Ameryce południowej Źoleczne • prowincyi zwany *Rio de la Plata*.

BULGARYA niegdys krolestwo Sarmacyi Azyatyckiej, Bulgarowie zwani byli od Grekow Hunnogunduces, poniewaŹ iednakowe mieli z Hunnami pierwiaŹtki. WyŹedŹszy z dawnych siedliŹsk, osady swoje uŹstanowili w zawoioowanych od pańŹstwa Greckiego prowincyach, międy Dunaiem a morzem czarnym. Zawoioowani nakoniec od Baiazeta cesarza Tureckiego okoŹo roku 1370.

BULLA tak się nazywaią wyroki i dekreta papieŹow w rzeczach duchownych, a xięga w ktorey, zamkniete sã, *Bullarium*. KonŹtytucya takŹe Karola IV. uŹstanawiaiãca porządek rzeczy niemieckiej od złotej pieczęci zowie się poŹpolicie: *Bulla aurea*. Nadto *Bulla* była gaŹka maŹa srebrna lub złota, ktorã poŹpolicie u Rzymian na Źzyi zawieŹzonã, dzieci noŹily. ZabobonnoŹ pogańŹska wiele tey proŹney ozdobie wŹasnoŹci zdrowiu dziecinnemu pomocnych nadawala.

BULOW (Lewinus), autor skryptu: *Consilium Sigismundo III. in comitiis exhibitum, de societate belli adversus Turcas cum Cesare Rudolpho ineunda, ac ejusdem consilium, eidem tempore coronationis in regno Sueciæ datum. • RoŹtochii 1595.*

BURGRABIA, rządzca miasta lub zamku obronnego, dawniej ich zwano: *Comites castellanei*. W Niemczech burgrabŹstwo Nurembergskie poŹiadał dom Zolern, MagdeburŹskie naleŹało do familii Saskiej. Burgrabiowie w krolestwie Polskim poŹtanowieni sã przy grodach; exekwuiã dekreta, kondeŹcensyje odbywaiã, dobra prawem przekonane traduiã Źronie zyskuiãcy. W niektorych wojewodztwach zawiaduiã aktami grodzkiemi. Zamek Krakowski dla

dla straży swoiey i powagi tam mieſzkających niegdyś krolow, ma wyznaczonych dwunastu burgrabiow, i penſya na nich ſzła z żup krolewſkich.

BURGUNDYA, niegdyś kroleſtwo udzielne, potym xięſtwo linii młodſzey Walezyuſzow. Od roku zaś 1477, po ſmierci oſtatniego z płci męſkiey xiążęcia Karola złączone z kroleſtwem Francuſkim. Stołeczne iego miasto Dijon. Kray ten ieſt żyzny, i ſławny wyborynym winem.

BURMISTRZ, z Niemieckiego Burger-Meyſter, naypierwſzy miast urzędnik; w Łacińskim ięzyku przywłaſzczony ma tytuł więcey niegdyś znaczący prokonſula.

BURNET, w Angli biſkup de Salisburi: piſał historyą wicku ſwoiego. — Kazania w rożnych materych. — O reformacyi kościoła Angielskiego. — Kommentarze. *De vita & rebus geſtis Jacobi & Guilhelmi ducum Hamiltoniorum, in quibus deſcribuntur initia & progreſſus bellorum civilium in Scotia, aliorumque tam in Anglia quàm in Germania; ab annô 1625 ad annum 1652.*

BURSA, Buſia albo Pruſa, miasto ſtołeczne niegdyś kroleſtwa Bitynii, założone od Pruſiaſza tamteyſzego krola. Oſman albo Ottoman pierwſzy monarcha Turecki, to

miasto około roku pańſkiego 1300 zawoiował, i dotąd w ręku Tureckich zoſtaie; ſławne Teplicami.

BUSTUARI, ſzermierze, u Rzymian walczyli na publicznych igrzyskach; naywłaſciwſze ich zaś były igrzyska pod czas obrządkow pogrzebowych, i ztąd odebrali nazwiſko ſwoie.

BUXTORFF, profeſſor ięzyka Hebrayſkiego w Bazylei; xięgi iego: *Lexicon Chaldaicum, Thalmudicum, Rabbinicum.* — *Inſtitutio epistolæ Hebraicæ* — *Bibliotheca Rabbinica* — *De abbreviaturis Hebræorum.*

BUŻENSKI (Piotr), piſał życie brata ſwoiego Pawła w Wiedniu zmarłego.

BUŻENSKI (Stanisław), dziekan Warmiński. Tego w kościele katedralnym nadgrobek takowy: *Stanislaus Bużeński dec: Varm: Can: Gneſn: Venceſlai comitis de Leſno archiepiscopi Gneſn: litterarum ſcriptor. Andreæ Olſzowski episcopi Culmenſis regni pro-cancellarii regens cancellariæ. Spes Aula fallaces in hoc tumulto ſepelivit, quem vivens atque valens fieri curavit. Obiit 5 Aprilis annô 1692.*

BYRSA, cytradella Kartaginy od Dydony tego miasta fundatorki wyſtawiona; o niey Wirgiliuſz:

Merca-

Mercatique solum, facti de nomine Byrsam,

Taurinô quantum possent circumdare tergô.

BYTOMSKI (Jan), pisał o oblężeniu miasta Zamościa przez Kozaków: *Obsidio Zamościana à Cosacis facta & à Jo. Bytomio ex vita Zamoyscii &c. 1649.*

BYZANTIUM, miasto niegdyś Francyi nad Bosforem. Konstantyn wielki uczynił je stołecznym państw wschodnich, rozprzestrzenił, przyozdobił i do tej pory przyprowa-

dził, iż po Rzymie wszystkie inne celowało; patrz *Konstanzynopol.*

BZOVIVS (Bzowski Abraham), zakonnik świętego Dominika, pisał kontynuacją rocznych dzieiów kościelnych po Baroniusz. Są oprócz tego w druku od niego wydane księgi następujące: *Monile gemmeum de Beatissima.* — *Thesaurus laudum Beatissimæ Virginis Mariæ.* — *Conciones Quadragesimales.* — *Propago Sancti Hyacinthi*; umarł w Rzymie roku 1637, wieku 70.

C.

C, litera trzecia alfabetu Łacińskiego i innych Europejskich języków, zdaje się pochodzić od Hebrajskiej litery kaph; Rzymianie częstokroć na jej miejsce kładli G albo Q, o czym wspomina Auzoniusz:

Prævaluit postquam Gammæ vice functa prius C,

Atque aliam pro se titulo replicata dedit Q.

C, nazywała się u Rzymian literą fatalną, ponieważ na Tabliczkach w sądzie znaczyła: *Condemno*, tak iak A: *Abfolvo*.

C, w napisach kamieniowych, tudzież i starych pismach, iako litera początkowa ma różne sygnifikacye, iako to: *Cæsar.* — *Cajus.* — *Caja.* — *Cenfor.* — *Cen-*

turia. — *Civis.* — *Collegium.* — *Colonia* — *Cohors* — *Comitia.* — *Consul.* — *Conscriptus.* — *Concio.* — *Curavit.* — *Clarissimus &c.* Dwoje CC, znaczy *Caj.* — *Carissimæ.* — *Conjugi.* — *Circum.* — *Calumniæ Causa.* — *Consilium capit &c.* — CB, znaczyło *Commune bonum*: CR, *Contrarius.* C, C, F, *Cajus Caji filius.* C, H, *Custos hortorum.* — *Custos heredium.* C, J, C, *Cajus Julius Cæsar.* CAL, *Calendæ.* CC, VV, *Clarissimi Viri.* C, D, *Comitialibus diebus.* C, M, albo C, A, M, *Causa mortis.* CEN, *Censor* albo *Centuria* albo *Centurio.* — CL, *Claudius.* CN, *Cnejus.* — C, O, *Civitas omnis.* COR, *Corne-*
lius.

lius. — COS, Consul. COSS, Consules. — C, R, Civis Romanus. CS, IP, Cæsar Imperator. — C, V, Centum Viri. CVR, Curator. CON. C, Conjugi carissimæ. — C, w liczbie znaczy sto. CC, dwieście. CCC, trzysta. CCCC, czteryście. ID pięćset. CIO, tyśiąc. IDO, pięćtyśięcy. CCIOO, IOOOO. IDOO, 50000. CCCIDOO, IOO000.

CABALA, patrz *Kabala*.

CACOPHONIA, defekt w wymowie, pochodzący z dźwięku przykrego, Cicero dla ustrzeżenia się takowey zdrożności, następującą zostawił regułę: Ne extremorum verborum cum insequentibus primis concursus, aut hiulcas voces efficiat aut asperas. Quamvis enim suaves gravesque sententia, tamen si inconditis verbis bis efferuntur, offendunt aures, quarum est iudicium superbissimum; quod quidem Latina lingua sic observat, nemo ut tam rusticus sit, quin vocales nolit conjungere.

CADMUS, patrz *Kadmus*.

CADUCEUS albo CADUCEUM rozczałka Merkuryuszowa, znamie iego władzy w prowadzeniu dusz.

CÆLIUS MONS, jedna z siedmiu gór, na których Rzym był osadzony, dziś nazywa się pagorkiem świętego Jana, ponieważ na niey iest bazylika świętego Jana Laterańska.

CÆLUM tak się nazywał wierzchołek góry Olympu; ztąd częstokroć od poetów to słowo użyte nie znaczy niebo, ale stopień najwyższy rymotworskiej doskonałości.

CALEDONIUS oceanus, nazywali dawni geografowie morze, które okrąża Szkocyą, niegdyś zwaną Kaledonią.

CALENDÆ albo KALENDÆ, nazwisko pierwszego dnia miesiąca każdego u Rzymian, drugie dni po nim następujące wśpak się rachowały, ostatni dzień miesiąca zwał się pridie Kalendas. Reguły rachunku Kalendarum zamknięte były w następujących wierszach:

*Prima dies mensis cujusque est dies
Ela Kalendæ;*

Sex Majus Nonas, October, Julius, & Mars;

*Quattuor at reliqui: dabit Idus
quilibet octo.*

*Inde dies reliquos, omnes dic esse
Kalendas,*

*Quos retro numerans, duces a
mense sequente,*

CALENDARIUM, nazwisko rozdziału dni rocznych; patrz *Kalendarz*.

CALIGULA, patrz *Kaligula*.

CALLIMACHUS (Filip), Floreńczyk, nauczyciel, apotym minister Jana Albrychta, króla Polskiego. Xięgi iego są następujące: De rebus gestis a Vladislao III. Polon: atque Hung: Rege libr. III. — De clade

de Varnensi epistola. — Oratio de contributione cleri in synodo episcoporum habita. — De vita S. Stanislai. — Præcepta seu consilia de statu Poloniae. — Epistola ad Zbigneum de Oleśnica.

CALONES, bazarnicy, albo posługacze woysk Rzymskich tak byli zwani.

CALPURNIA lex, prawo tak nazwane od autorów swoich; troiste było: iedno przeciw korrupcyom sędziów, drugie przeciw nieprawie staraiącym się o urzędy; trzecie o karności żołnierskiej.

CALUMNIATORES, obmowcy, po wszystkie czasy ponosili hańbiące kary. Charondas prawodawca, kazał im kłaść nagłową wieńczę z łoziny. Egipcyanie ten rodzaj kary naznaczali, którzyby mieli ponieść niesłusznie przez nich udani. W kronikach Polskich jest przykład kary na potwarców, pod rokiem 1389. Mowi albowiem Bielski: Na ten czas krola *Władysława Jagiełłę* prowadził z krolową *Jadwigą* Gniewofz Krakowski podkomorzy, śmiejąc to twierdzić przed krollem, żeby miała krolowa obcować pierwey z Gwilhelmem *Xięciem Rakuskim*, bywaiąc z nim w klasztorze S. Franciszka, i potem, żeby nieznacznie tu kilkakroć Gwilhelm do Krakowa miał przyjeżdżać i widować się potajemnie z nią. Krolowa żądała powiada-

cza: powiedział krol na Gniewofza. Gdy Gniewofz stanął, powiedział, iż slyszal od Gwilhelma, że ie pokładano społu ieszcze dziećmi w Węgrzech. Krolowa się do tego znała; ale ani tam, ani tu w Krakowie nigdy tego nie było, co by iey panieństwu miało szkodzić, a to i przyśięgą potwierdziła. Przyświadczył iey Jaszko Tęczyński, powiedaiąc, iż będąc przy niey przez ten wszystkie czas, nigdy nie po niey takiego nie baczył. A tak Gniewofz był o to pozwan na seym do Wislice, który gdy tego dowieść nie mógł, co mowił, z dekretu krolewskiego pod ławą to odwoływać, albo iako pospoliecie mowią, iako pies odszczekiwać musiał przed wszystkiemi, ku swey wieczney hańbie.

CAMENA, bogini przyduiąca pieśniom, a w powszechności wszystkie Muzy tak się nazywaią.

CAMPUS MARTIUS, mieysce za Rzymem, Marsowi poświęcone przez Romulusa; na nim się pospoliecie zgromadzał lud Rzymski w czasie obierania urzędników. Konsulowie tam na wojnę czynili zaciągi, młodzież swoje odprawiała igrzyska, ciała dystyngwowanych obywatelów tam palono, po zakończonych pogrzebowych obrządkach.

CANA GALILEÆ, patrz *Galilea*.

CAN-

CANCELLARIUS, patrz *Kancelarz*.

CANDIDATI, nazywali się u Rzymian ci z obywatelów, którzy się starali o urzędy; że zaś obchodząc przyjaciół i polecając się ludowi, brali na siebie suknie białe, ztąd nazwani Candidati.

CANICULARES dies, patrz *Kanikuła*.

CANON, wyraz powszechny, rozmaite mający tłumaczenia; znaczy zbior, i tym sposobem nazywają się kanoniczne księgi pisma świętego; znaczy także decyzją iurydykcyi wyższej, i ztąd prawo duchowne złożone z wyroków kościelnych, zowie się: Jus Canonicum. Słowa sakramentalne mszy świętej i modlitwy od tych słów: *Te igitur* aż do *Pater noster*, zowią się kanonem. W chronologii rozmaite epoki podobnym sposobem nazwane widzimy.

CANOPUS, miasto Egiptu nad brzegiem morskim, niedaleko Alexandryi; tam była sławna w starożytności bałwochwalnica Serapisa.

CANTABRI, naród dawny tej części Hiszpanii, którą zwano Tarraçońska; o nich tak mówi Silius Italicus:

*Cantaber ante omnes hyemisque,
aestusque, famisque,
Invictus, palmamque ex omni ferre labore.*

*Mirus amor populo, cum pigra
incanuit aetas,*

*Imbelles iam dudum annos prae-
vertere saxo;*

*Nec vitam sine Marte pati, quip-
pe omnis in armis,*

*Lucis causa sita, & damnatum
vivere pauci,*

CANTICUM CANTICORUM, księga kanoniczna pisma świętego pieniów Salomonowych. Talmudyści autorem iey kładą Ezechiela proroka.

CANULEIA Lex, prawo u Rzymian pozwalające małżeństwa między Plebeuszami i Patrycyuszami.

CAPITATIO, patrz *Pogłowne*.

CAPITOLIUM wzgórek, na którym były rozliczne i najwyżsialsze dawnego Rzymu gmachy, a między niemi kościół Jowisza. Góra ta zewsząd będąc murami opasana, była twierdzą Rzymu; ztąd Galowie wzięwszy miasto, przez odpor mężnego Manliusza Capitolium nie dostali. Teraz to miejsce toż samo ma nazwisko: na nim jest mieszkanie senatora Rzymskiego, i miejsce sądów miejskich, gdzie konserwatorowie ludu Rzymskiego wraz z senatorem iurydykcyą swoją odprawują.

CAPITOLINUS (Juliusz), historyk Łaciński, pisał życie Antonina, Verusa; Albina Maksyminów, i Gordyanów cesarzów, żył za czasów

Konstantyna wielkiego, i iemu niektóre z xiąg swoich dedykował.

CAPITOLINUS przydomek od Rzymian nadany Jowiszowi, przeto iż miał swoje bałwochwalnice w Capitolium.

CAPNOMANTIA, wieszczba u dawnych z rozmaitego rozpostarcia dymow; ztąd Stacyusz w Tebaidzie o Tyresiaszu wieszczku:

Ille coronatos iam dudum amplectitur ignes,

Fatidicum sorbens vultu flagrantem vaporem.

CAPREA wyspa niedaleko Neapolu; tam Tyberyusz cesarz na lat kilka przed śmiercią osiadł, żeby zakryty od oczu ludzkich, dogodził wyuzdanyin żądom swoim.

CAPROTINÆ feria, uroczystości Rzymskie; odprawiały się w miesiącu Lipcu w polu za miastem. W tej uroczystości Romulus życia postradał, albo iako twierdzili niektórzy, zniknął z oczu ludzkich, wzięty do nieba od bogów, w których społeczeństwo wszedł pod imieniem Quiryna.

CAPTIVATIO, termin prawny, którego używa sąd w dekreście swoim na wolne chwytnie przekonanego winowaycy zbiegłego.

CAR albo **CESARZ**, tytuł dawny wielkich xiążąt Moskiewskich; najpierwszy go sobie przywłaszczył Iwan Bazylewicz.

CARAKALLA, patrz *Karakalla*.

CARBONES, narod Sarmacyi Europejskiej, według Ptolomeusza. Osady ich, gdzie teraz Karelia, i okolice ieziora Ladogi.

CARBONIUM EDICTUM, prawo u Rzymian o dzieciach dorosłych, którym illegitimitatem zadawano.

CARMENTALES, albo **Carmentalia**, uroczystość Rzymska na cześć Carmenty matki Ewandra; przypadała z dnia Stycznia, i trwała do 15 dnia tegoż miesiąca.

CARMENTALIS porta, jedna z bram dawnego Rzymu, zwano ją także *porta scelerata*, ponieważ nią wychodzili trzysta Fabiuszowie na wojnę, w ktorej zginęli. Owidyusz przyświadcza tej okoliczności:

Carmentis portæ dextro via proxima Jano est,

Ire per hanc noli quisquis es, omen habet.

Illâ, fama refert, Fabios exisse trecentos,

Porta vacat culpâ, sed tamen omen habet.

CARNE, bogini u Rzymian, patronka zdrowia i niemowląt.

CARNEADES, sławny filozof i kraformowca; urodził się w Cyrenie mieście Libii, autorem był trzeciej albo nowej sekty akademikow; umarł czwartego roku 162 Olimpiady, mając na ow czas lat więcej niż 80.

CARODUNUM, miaſto Sarmacyi Europeyſkiej, według Ptolomeuſza. Twierdzą niektórzy geograſowie, a między niemi Kluweryuſz, że w tym ſamym mieyſcu leżało, gdzie teraz Lwow.

CAROGROD, patrz *Konſtantynopol*.

CARPENTUM, powoz u Rzymian o dwóch kołach. Używały go zwyczajnie niewiaſty w podróżach; a Weſtałskie panny w ſamym nawet Rzymie dla tym więkſzey wyſokiego ſtanu ſwego powagi. Do tych powozow zaprzęgano poſpolicie parę mułow.

CARPETANI, naród Hiſzpański, graniczył, według powieſci Strabona, z Celtyberyanami na północ, na zachod z Arewacenſami, na południe z Oſadą Oretanow.

CASPIUM MARE, patrz *Kaspiyſkie morze*.

CASTALIUS FONS, (źródło Kaſtalii) w Focydzie prowincyi Greckiej, poświęcone Apollinowi i Muzom. Rymotworcy uczynili ie ſławnym. Wirgiliuſz w xiędze trzeciej Georgikow tak o nim mowi:

*Sed me Parnaffi deferta per ardua
dulcis*

*Raptat amor. Juvat ire juſſis, quā
nulla priorum,*

*Caſtaliā mollī divertitur orbi-
ta clivō.*

Martialis nadaie Muzom tytuł: ſioſtr Kaſtałſkich:

Sili Caſtalidum decus ſororum.

Wychodziło to źródło z wierchołka gory Parnaſſu, i baieczna ſtarożytność twierdziła, iż za uderzeniem kopyta Pegazowego wytrysnęło.

CATACHRESIS figura krafomowſka, przez którą na mieyſce przyzwoitego, mniej właſciwe ſłowo używane bywa.

CATAPHRACTI, w woyskach Rzymskich zwali ſię żołnierze u kawalerii w zbroie przybrani; konie nawet blachami żelaznemi okryte były.

CATAPULTA, nazywała ſię machina woenna ſłużąca do rzucania na dal ſtrzał, i rozmaitego rodzaju pociskow.

CATASTASIS, część drammatycznych piſm przedpoſlednia, w ktorey ſię ſpoſobi rzecz do przyzwoitego zakończenia.

CATASTROPHE, oſtatnia część drammatycznych piſm, zawieraiąca w ſobie dokonanie intrygi i dzieła.

CATHECHESIS, patrz *Katechizm*.

CATHECHUMENUS, ſpoſobiący ſię do ſakramentu chrztu ſwiętego. W pierwiaſtkach kościoła ſpoſobienie to długo trwało, i czasem przed ſamą śmiercią chrzeſt był adminiſtrowany. Cathechumeni nie byli przypuſzczani do obrządkow, i zaraz po ewangelii wemſzy ſwiętey dyakon wołał: *Ite Cathe-*

chumeni Missa est; Rodzaie ich były wielorakie: kardynał Bona twierdzi, iż według właściwych każdemu obowiązkow, zwano ich *Audientes, genu flectentes, compellentes, electi*.

CATHECHUMENIUM, mieysce w przy-
sionkach kościelnych, do nauki
i nabożeństwa Katechumenow wy-
znaczone.

CATHEDRALIS ecclesia, kościół przez
się biskupi naycelniejszy, a prze-
to i cały dyecezyi.

CATHOLICA ECCLESIA zbior, i zgro-
madzenie wiernych pod namięśni-
kiem Chrystusowym.

CATO, patrz *Katon*.

CATOPTICA część optyki wyznacza-
jąca i tłomacząca odbicie promie-
ni światła przez zwierciadło.

CATULLUS, sławny poeta Rzymski;
wiersze iego, oznaczają wytwor-
ność wieku Augustowego.

CEBES, filozof, uczeń Sokratesa; iemu
przypisują dowcipne życia ludzkie-
go wyobrażenie, które pospolicie
zowie się: *Tabula Cebetis*.

CECILIUS (Statius), poeta Rzymski;
żył za czasow Enniusza, i pisał
Komedye: te do wiadomości wie-
ku naszego nie doszły.

CEKROPS, Egipcyanin, najpierwszym
był osadzcą, i krolem, albo ra-
czej rządzcą Athen; a iako nie-
ktorzy twierdzą wzmocnił tylko
i rozszerzył miasto Ateńskie,

które przez długi czas od iego
imienia zwano Cekropią. Panował
lat 50; umarł, według zdania Eu-
zebiusza, roku od stworzenia 2478.
Familia iego panowała w Athenach
aż do Kodrusa.

CEDR, drzewo zrodzaju tych, które
zawzdy zieloność mają. Pismo
boże częstokroć o nim czyni
wzmiankę; iakoż do wystawienia
przybytku, a potym kościoła Sa-
lomonowego, naybardziej był u-
żywany. Cedry Libańskie po wszy-
stkie wieki sławne były, i dotąd
ogromnością swoją oczy pielgrzy-
mujących dziwią.

CEDRENUS (Jerzy), mnich Grecki,
żył około roku 1057. Pisał histo-
ryą od stworzenia świata, aż do
panowania Izaaka Kommene, cesa-
rza Konstantynopolitańskiego.

CEDRON, strumień przy Jerozolimie;
przez ten prowadzono Zbawiciela
świata po poimaniu w ogrodzie
Oliwnym.

CEILAN wyspa na morzu Indyńskim;
obfituje w rozmaite kruszce; nay-
sławniejszy jest przez Cynamon,
który się na niey rodzi: brzegow
tey wyspy Hollendrzy są panami,
i handel Cynamonu sami sprawa-
wują.

CELERES pułk młodych ludzi zebrany
od Romulusa, nakształt gwardyi;
ich wódz zwał się *Tribunus Ce-
lerum*; nazwisko mieli od prętko-
ści

ści w wypełnianiu rozkazow monarchy.

CELESTIS albo *Cælestis*, przydomek bogini niebieskiej, Uranii; używano iey protekcyi w czafiech fufzy nadzwyczajney, iako twierdzi Tertullian: *Ipsa virgo Cælestis pluviarum pollicitatrix*. Baroniusz twierdzi, iż też samą boginią pod nazwiskiem Astarty czcili Sydończykowie.

CELESTYN I. papież, Rzymianin, nastąpił po Bonifacyuszu I. roku 423. Błędy Nestoryusza patriarchy Carogrodzkiego potępił; umarł roku 432.

CELESTYN II. umarł roku 1143 w pięć miesięcy i dni 13 po swoim obraniu.

CELESTYN III. Rzymianin, zwany przedtym Hyacinthus Bobo. Henryka V. cesarza i zonę iego koronował. Krolestwo Sycylii Frydrykowi synowi Henryka pod obowiązkiem hołdu ofiarował, i oddał; umarł roku 1198. Siedział na stolicy lat 6, miesięcy 9, dni 10.

CELESTYN IV. po śmierci Urbana III. objął rządy kościoła; umarł roku 1241. W ośmnaście dni po swojej elekcyi, z powszechnym żalem ludu i duchowieństwa.

CELESTYN V. (święty), fundator zakonu Celestynow. Z pustyni na katedrę Piotra świętego wzięty, w pięć miesięcy potym, 13 Grudnia,

roku 1294, godność naywyższą złożył. Są iego xięgi: *De virtutibus*. — *De Vitiis*. — *De hominis vanitate*. — *De exemplis*. — *De Sententiis Patrum*. — *Collationes in vitas patrum, præsertim eremi incolarum*.

CELEUSMA, okrzyk albo hasło marynarzow dawnych, u Grekow wołali *Rhipape* albo *Oop*.

CÆIE-SYRIA, prowincya Azyi, składająca część Syryi, między Libanem i Anty-Libanem.

CÆLIUS MONS, iedna z siedmiu gór Rzymskich. Tacyt nazywa ją także *mons Querquetulanus*, iakoż także iey było pierwsze nazwisko.

CÆLIUS, lekarz sławny (*Aurelius Cornelius*), żył za czasow Augusta Tyberyusza i Kaliguli cesarzow; xięgi iego do wiadomości wiekow naszych doszły, równie znamienite nauką i stylem.

CELLA, nadane izbom zakonnym nazwisko, dawniej znaczyło izbę do składow służącą.

CELLARIUS (Krzysztof), w Niemczech urodzony, autor xięgi: *De latinitate mediæ & infimæ ætatis*. Jest także w druku, iego geografia pod tytułem: *Notitia orbis antiqui, sive geographia plenior ab ortu Rerumpublicarum, ad Constantinorum tempora, orbis terrarum faciem declarans*. Umarł roku 1707 wieku 68.

CEL-

CELLARIUS (Jędrzey), napisał xieęgę, ktorey tytuł: *Descriptio regni Poloniae, magnique ducatus Lithuaniae*. Amstelodami 1659.

CELTIBERI, narod Hiszpanii Tarra-gońskiej, pochodzili od Celtow; że zaś nad rzeką Iberis mieli osady, ztąd nazwani Celtiberi albo Celtæ-Iberi.

CELTOWIE, narod sławny w starożytności; dzielnicą byli dawnych Francuzow; ztąd Lukan:

*Perfugique à gente vetusta
Gallorum Celtæ, miscentes no-
men Iberi.*

Za czasow Juliusza Cezara mieli osady między Renem a Oceanem. Twierdzą niektorzy, iż ięzyk Celtow, ten sam był, którym ieszcze teraz mówią w Brytanii prowincyi krolestwa Francuskiego.

CENOMANES, narody Gallii cisalpińskiej, przenieśli się potym do Włoch, i tam osiedli, gdzie teraz Lombardia, i część Weneckiego państwa.

CENOTAPHIUM, tak się nazywały groby czcze; na pamiątkę tylko znacznych ludzi wystawione, chociaż ich zwłoki, gdzie indziej odpoczywały.

CENSORINUS autor trzeciego wieku; jest iego xiega chronologii, mająca tytuł. *De die natali*.

CENSUS, popis ludu Rzymskiego z ustawy Serwiusza Tulliusza krola, co lat 5 odprawiany bywał. Każdy obywatel musiał się na niego stawić, i przed urzędnikiem publicznym opowiedzieć rzetelnie liczbę dzieci, slug, niewolnikow, stan majątności. Opowiedzenia takowe Cenforowie w xiegi publiczne zapisywali. Senatorowie przestępcy tracili mieysce w senacie; Rycerzom odbierano konia, człek pospolity utraceniem przywileiow obywatelstwa karany był. Po skończonym popisie, czyniono obrządki błagalne za lud w powszechności, i każdego z obywatelow.

CENTAURUS, według mitologii monstrum, z konia i człowieka złożone.

CENTO CENTONES, nazywają się wiersze z różnych autorow, akkomodowane do iedney materyi. Proba Falconia tym sposobem opisała życie Chrystusa pana z kawalkow i części wierszow Wirgiliuszowych; podobne dla przykładu kładą się:

A D O R A T I O M A G O R U M.

*Æneid. lib. VI. ver. 245. Ecce autem primi sub limina solis
Et ortus,*

*Æneid. lib. II. ver. 694. Stella facem ducens multa cum luce
cucurrit.*

- Æneid. lib. V. ver. 5626. *Signavitque viam (Cæli in regione
serena.)* Æneid. lib. VIII. ver. 528.
- Æneid. lib. VIII. ver. 330. *Tum reges (credo quia sit divinitus
illis,
Ingenium, aut rerum fatô pruæntia
major)* Georg. lib. I. ver. 415.
- Æneid. lib. VII. ver. 98. *Externi veniunt (quæ cuique est co-
pia, læti)* Georg. lib. I. ver. 416.
- Æneid. lib. XI. ver. 333. *Munera portantes (molles sua thura
Sabæi)* Æneid. lib. V. ver. 100.
- Æneid. lib. III. ver. 464. *Dona dehinc aurô gravia (myrrha-
que madentes)* Æneid. lib. V. ver. 100.
- Æneid. lib. IX. ver. 659. *Agnovêre Deum (Regem Regumque
parentem.)* Æneid. lib. VI. ver. 765.
- Georg. lib. I. ver. 418. *Mutavêre vias (perfectis ordine
votis)* Æneid. lib. III. ver. 548.
- Æneid. lib. VI. ver. 16. *Infœctum per iter (spatia in sua quis-
que recessit).* Æneid. lib. XII. ver. 129.

CENTONARII, urzędnicy w wojsku Rzymskim; do nich należało mieć straż i opatrność nad machinami, które, że okrywano skurzanemi oponami zwanemi centones, ztąd i nazwisko centonarii poszło.

CENTUM VIRI, trybunał stu mężów w Rzymie, do których mnieysze pospółstwa sprawy odsyłali pretorowie.

CENTURIA, podział ludu Rzymskiego na części, które lubo liczbę setną z nazwiska oznaczały, nierównie jednak licznieysze były, osobiwie wczasiech, gdy się ludność Rzymska niezmiernie powiększyła. Sześć klasses ogólnych zamykały w so-

bie sto dziewięćdziesiąt i trzy century obywatelów; te w porządku swoim stanawszy dawały wota, czyli na obranie urzędników, czyli na postanowienie prawa, lub w innych publicznych okolicznościach. Prawa tym sposobem potwierdzone od ludu, nazywały się: *Plebiscita*. Mieysce, gdzie się lud zgromadzał, od drzew owocowych, które tam zasadzone były, zwało się: *Pomerium*.

CENTURIO, setnik, officer wojska Rzymskiego nad 100 żołnierzy przeznaczony. Pierwszy w randze każdej legii albo pułku nazywał się *Principilus*, i niośł orła na proporcu.

CEPHALONIA albo Korfu, wyspa na morzu niegdyś Jońskim, należy teraz do Rzeczypospolitej Weneckiej.

CEPHAS, nazwisko dane Piotrowi S. Apostołowi od Zbawiciela na ow czas, gdy przywiedziony od Andrzeja brata, nosił jeszcze pierwsiastkowe swoje imię Szymona. Cephaz z Syryackiego znaczy opokę, iako twierdzi Jan Święty ewangelista; że zaś opoka w Łacińskim ięzyku nazywa się petra, ztąd są owe do Piotra słowa: *Tu es Petrus & super hanc petram &c.*

CERBER, strażnik piekielny, według mitologii monstrum psie o trzech głowach.

CEREALES albo Cerealia, uroczystości i igrzyska u Rzymian na cześć bogini Cerery; zaczynały się 19 Kwietnia, trwały dni 10.

CEREMONIE, w rozmaitym się tłumaczeniu to słowo bierze. Religii ceremonie są powierchownym oznaczeniem czci Bogu winney. W rzeczach cywilnych są znakiem poszanowania urzędników; są oświadczeniem uprzejmości względem równych; są częstokroć uczczeniem cnoty, ale częściej obłudną pokrywką wewnętrznej nieuczciwości.

CERES, bogini rolnictwa, corka Saturna i Cybele matki bogów. Bogini ta naywiększą cześć odbiera-

ła w żyznej Sycylii; w Eleuzynie iey obrządki z wielką wspaniałością obchodzono; ofiarnicy tey bogini nazywali się tam Eumolpides, ci których przypuszczano do ucześnictwa tajemnic: *taciti mystæ*: niegodziło się albowiem obiawiać tego, co w tajemnych obrządkach było im pokazano, lub powiedziano patrz *Eleusina*.

CERINTHUS, kacermistrz, uczeń Szymona czarnoxieźnika, żył w pierwszym wieku kościoła; błędy iego niektóre z mistrzem pospolite, w szczególności zaś te były: iż Boga nie uznawał stworcą wszech rzeczy; oddzielał osobę Chrystusa od Jezusowej; sprzeciwiał się Bośwu Zbawiciela.

CEROMANCYA, sposób wieszczby łaniem na wodę topionego wosku; używany był od dawnych, i w późniejszych czasach częstokroć guślarstwu służył.

CERVANTES (Michał), urodził się w Hiszpanii, roku 1549. Imie iego sławne będzie w nayodlegleyszej potomności przez wydaną xięgę, przypadków. Don-Kiszota, wktorey niemniej delikatnie, iako wytwornie defekt narodu swego; z złego używania waleczności pochodzący, krytykuje; umarł roku 1616, co mądrym nie nowina, w szpitalu.

CERVUS (Jan) z Tucholi, wydał xięgę do druku z tym tytułem: *Joann. Cervi*

Cervi Tucholienfis art. mag. et phiblos. doct. Farrago actionum, Samoscii 1607.

CERYCES, posługacze do ofiar u Greków tak się nazywali.

CESAR, patrz Julius Cesar.

CESARZ, nazwisko godności monarchicznej u Rzymian, z przydomku Juliusza wzięte. Daley właściwe celniejszym monarchom, którzy tym sposobem nad króle wynieść się chcieli. Naypierwsi cesarze byli Rzymscy do Konstantyna wielkiego, po nim dwóch było cesarzów, wschodni albo Grecki, zachodni albo Rzymski. Teraz Rzeszy Niemieckiej głowa, obrany przez elektorów tytułuje się cesarzem Rzymskim; tron Moskiewski też prerogatywą zaszczycony jest. Nazywamy pospolicie cesarzami ieszcze sultana Tureckiego, i monarchę Chińczyków.

CESPITIUM, miejsce wzniesione z darnia na to, aby na nim stojąc woddowie, od otaczającej ich zgrai żołnierzy słyszeć być mogli. Lukanus o Juliuszu mówi:

Stetit aggere fulvi cespitis &c.

CESTUS, rękawica sporządzona do gry tegoż nazwiska, tak u Rzymian, iako i Greków.

CESTUS albo CESTON, przepaśnik bogini Wenery; własności jego Homer wytwornie w Iliadzie opisał.

CETHURA, powtorna małżonka Abrahama; spłodził z niej ten patriarcha synów sześciu, tych nazwiska: Zamram, Jeksan, Madan, Madyan, Jesbok, Sue. Ci byli przodkami Madyanitów, Ephcenów, Dedanów, Sabeczyków.

CEUMERN (Kasper), pisał książkę, której tytuł: *Theatrum Livonicum*.

CHALCEDONIA, miasto Bitynii, naprzeciwko Carogrodu, z drugiej strony Bosforu, sławne jest w historii kościelnej zborem powszechnym tam odprawionym roku 451.

CHALDEA, kraina Azji, między rzekami Tygrem i Eufratem, sławne iey miasto było niegdyś Babylon. Wieża w nim wystawiona dając sposobność do obserwacji astronomicznych mędrcom tamtejszych w tym kunście uczyniła sławnemi: państwo Chaldejskie albo Assyryjskie mocą, i obfernością przewyższało wszystkie inne: częsta o nim w piśmie świętym i dawnych kronikarzach wzmianka. patrz *Assyrya. Babylon*.

CHAM syn Noego Patriarchy, za to, że śmiał się z oycem nieuczciwie obeyść, w osobie syna swego Chanaana przekleństwem ukarany.

CHAMOS bostwo Moabitów, często o nim w piśmie świętym jest wzmianka.

CHAN, patrz *Han*.

CHANAAN syn Chama, wnuk Noego, przodek narodu Chananeyczyków.

CHANG-TI, nazwisko boga u Chińczyków; nazywają go także Tien. Chang-ti znaczy w języku Chińskim, początek wszech rzeczy.

CHANSI albo Xanfi, prowincja nadmorska państwa Chińskiego, nie zmiernie żyzna i ludna.

CHAONIA, prowincja nadmorska Epiru.

CHAOS, według mitologii, masa pierwotna zmieszanych żywiołów: Owidyusz w księdze przemian tak je opisał:

Ante mare & terras, & quod tegit omnia celum;

Unus erat toto naturæ vultus in orbe,

Quem dixere chaos, rudis indigestaque moles,

Nec quidquam nisi pondus iners, congestaque eodem

Non bene junctarum discordia semina rerum.

Te wiersze Otwinowski tak przetłóżył:

*Przed morzem, i przed ziemią,
i przedtym niż było*

Niebo, co potym sobą wszystko otoczyło;

*Jedna postać na świecie była
przyrodzenia,*

*Mieszanią to zwano: tak bez
ułożenia.*

*Wielkość stała nikczemna, nie
prawie inszego*

*Nie mając w sobie, oprócz ciężaru
grubego.*

*A niezgodnych początków w iedno
zgromadzonych*

*Rzeczy, ięszcze nie dobrze z sobą
połączonych.*

Przemian Owid. księga I.

CHARAKTER, w ścisłym tłumaczeniu znaczy wyrazy z liter, słowa wyrażające. Bierze się za moc, i władzę wlaną czyli przez nadanie urzędownicę, czyli przez obrządek. Oznacza także własności i przymioty osób.

CHARILAUS Lacedemończyk, spytany: dla czego ich prawodawca Licurgus tak mało im praw zostawił? odpowiedział: mało mówiącym, mało praw potrzeba.

CHARISTIA albo dies cognationis, uroczystość postanowiona od Romulusa, od Waleryusza Maxyma, takowym sposobem opisana: *Convivium etiam solenne majores instituerunt; idque Charistia appellarunt, cui præter cognatos & affines, nemo interponebatur, ut si qua inter necessarios querela esset orta, inter sacra mensæ & inter hilaritatem animorum, fautoribus concordie adhibitis, tolleretur.*

CHARON, według mitologicznych powieści, bóstwo piekielne; jego obowiązkiem był przez Styx rzekę Letejską,

teyską, przewozić dusze. Wirgiliusz tak go opisał:

*Portitor has horrendus aquas &
flumina servat*

*Terribilis squalore Charon, cui
plurima mentô*

*Conities inculta jacet, stant lu-
mina flammâ,*

*Sordidus ex humeris nudo depen-
det amictus,*

*Ipse ratem ante subigit, velisque
ministrat,*

*Et ferrugineâ subveclat corpora
Cymbâ,*

*Jam senior, sed cruda deo virilis-
què seneclus.*

CHARONDAS, sławny w starożytności prawodawca Turyczyków we Włoszech. Platon uwielbia jego wyroki, twierdząc, iż nie tylko Turyum, ale i poblizsze narody z nich korzystały. Dyodorus czas życia jego kładzie rok trzeci 83. Olimpiady, to jest lat 446 przed narodzeniem Pańskim.

CHARTOPHILAX, urzędnik miasta i kościoła Konstantynopolitańskiego; miał w straży publiczne archivum. U Łacinników ci urzędnicy zwali się Chartulani.

CHARYBDIS, zakręt morski, nie daleko portu Messyny, nie daleko skały zwanej Scylla; ztąd urosło przysłowie:

*Incidit in scyllam cupiens vita-
re charybdim.*

CHASMA, nazwisko Phenomenow według Seneki i Arystotelesa: *Sunt chasmata* (mowi pierwszy) *cum aliquando celi spatium discedit, & flammam, debiscens, velut in ab- dito ostentat.*

CHEŁMIŃSKIE WOJEWODZTWO, Kazimierz IV. Jagiellończyk roku 1454. Chełmińskie województwo w iednymże czasie co Malborskie i Pomorskie, z guberniow, iako to z Chełmińskiego na województwo tegoż imienia, i Elbląskiego na Malborskie, wyniosł. Woiewodow, kasztelanow, i urzędnikow onymże nadał. Przed trakta-tem podziału 1775. Generały Pruskie odprawiały się w tym województwie z alternatą między miastami Grudziądzem i Malborkiem. Na tymże generale miał mieysce wojewoda Chełmiński po biskupach Warmińskim i Chełmińskim, po nim Malborski i Pomorski wojewodowie. Po których kasztelanowie Chełmiński, Elbląski i Gdański, zatym podskarbi i miecznik ziem Pruskich. Po tych podkomorzowie, chorążowie i sędziowie każdego z tych trzech województw, wraz cum constatibus miast większych Pruskich: Torunia, Elbląga i Gdańska; tudzież z marszałkiem i posłami na seym z województw wybranemi. Woiewództwa Pruskie będąc przypu-

dem grubym, i tego światła wiary, do którego przez nich był przywiedziony, ażeby rozumnymi prawami łagodzić jego umysł i ferce. Niższych czasów historycy bardziey pomagają naszej wątpliwości o prawie Chełmińskim. W tym niedostatku świadectw pilnując tylko nazwiska zwyczajnego, znajdziemy, że za najdawniejsze prawo miany jest w Prusiech przywilej pewny Chełmiński, nadany miastom, i teyże ziemi, w roku 1233 od mistrza Krzyżackiego Hermannu de Salca, który przywilej przy zgorzeniu miasta Chełmna będąc spalony, potym w roku 1251 od Eberharda de Seyne podrządzcy Inflant i Prus przywrocony jest i renowowany, z niektórymi przydatkami i odmianami pierwszego. Ten przywilej nazywają starym prawem aż do przywileju Kazimierza IV. roku 1454. Tym czasem czytamy w akcie *Concordie* między obywatelami Pruskimi i zakonem Krzyżackim, przez Jakuba Leodiceńskiego legata papieskiego, uczynionym roku 1249, że tam pytani byli obywatele Pruscy jakimby prawem rządzić się w sądach życzyli? (i pisze tamże) *Elegerunt iudicia Polonorum vicinorum suorum*. Ten akt zgody, i ta w nim odpowiedź działa się przecież w kraju, gdzie już po-

przedziło prawo od Krzyżaków nadane przed lat 16, to jest ow przywilej Chełmiński roku 1233 ieszcze niczgorzały, a przeto w tym czasie ieszcze się nie pokazuie skład prawa Chełmińskiego osobny od innych, którymby się prowincya exclusive rządziła. Ale wroćmy się do przywileju renowowanego 1251 albo tego starego Chełmińskiego prawa. W nim otwarcie wspomina się prawa tey ziemi, iako to Magdeburskie: (gdzie pisze). *Ut iura Magdeburgensia in omnibus sententiis in perpetuum observentur*. Flamingica albo Flanderskie, względem sukcesyi dziedzictw, i pomiarow polnych. Feudalne względem nadaniow, Szląskie i Freybergskie względem kopiących kruszce &c. Zgoła przywilej ten Chełmiński pokazawszy prawa obce, procz niektórych wolności nadanych, wyznaczenia magistratur sądowych w Chełmie i Toruniu, nie zawiera w sobie żadnych nowych praw sądowych dla obywatelow, ażeby można z nich nazwać zbior ten prawem Chełmińskim, i owszem dać bardziey okazyą do mniemania, że prawa już miane w tym kraju były, których tylko exekucyą nakazuie. Lengnich w xiędze: *De hodierna Reipublica Pruthenae facie*, także Hartknoch w swoich dyffer-

Differtacyach biorą derywacyą nazwiska prawa Chełmińskiego, od założonego w tym mieście najwyższego sądowego trybunału, albo Skabinatu, do którego w kontrowersyach prawnych udawano się, *viâ appellationis*. Ja rozumiem, że w ten czas wzięło powszechnie to nazwisko, gdy zupełnie ustały rekursa od skabinatu Chełmińskiego do Magdeburckiego, w trudnościach zachodzących tłumaczenia prawa oryginalnego Magdeburckiego, podług którego zawsze skabinat Chełmiński rozstrządał, używając i innych w przywileju wzmiankowanych, podług gatunku spraw przychodzących. Jakoż w roku 1454 *Vol. I. fol. 178*. Kazimierz IV. przywilejem swoim potwierdza ziemiom Pruskim prawa Magdeburskie, Chełmińskie, Polskie, Pruskie, iakich gdzie używano: co pokazuje, że pod tym rokiem ziemie Pruskie nie miały prawa osobnego dla siebie, któreby nazywały prawem Chełmińskim powszechnym dla tej prowincyi, ale podług gatunku spraw używały praw obcych u siebie zdawna przyjętych. Tenże iednak Kazimierz później R. 1476 *ibidem fol. 229*. nie wiedzieć pewno przez iakie podeyscie odmienia pierwszy swoy przywilej, a znosząc wszelkie prawa od Krzyżaków ziemiom Pruskim dochowane, samo tylko *Jus Cul-*

menſe, quo diſtrictus Culmenſis gaudet & fruitur, im zachowuie: ale ta deklaracya Kazimierzowska nie przydaie nam więcey wiadomości o prawie Chełmińskim, iakieby było, nad tę którąśny mieli przed tym rokiem. I owſzem pokazuje nam ſię z ordynacyi xięstwa Pruskiego uczynionej, doſyć później przez Zygmunta w roku 1526 *Vol. I. fol. 463*, że i za czaſow monarchy tego prawa Chełmińskie nie były Polſzcze doſtatecznie wiadome, albowiem w teyże ordynacyi tak piſze: „*Ceterum cum juſ Cul-*“, „*menſe ſcripturis ſaltem authenticis*“, „*nusquam reperiatur eſſe ſancitum,*“, „*multaque oriantur incommoda*“, „przeto na prozbę obywatelów“, „wyznacza kommiſſyą do Malbor-“, „ka z pięciu oſob złożoną. = *Ut*“, „*ejusmodi juſ cum ejus conſtitutio-*“, „*nibus colligant, conſcribantque*“, „*ut typis excuſum ad omnium no-*“, „*titiam perveniat, firmiterque à*“, „*cunctis obſervetur.*“ Otoż z tego pokazuje ſię dowodnie niewiadomość dotąd iſtotnych praw Chełmińskich. Szukaynmyż teraz, ieżeli kommiſſye nie utworzyły dzieła tego. Zbierali wyznaczeni od krola te prawa Chełmińskie, były powtarzane i inne kommiſſye na ten koniec, ale naywięcey *privatâ non publicâ auctoritate*, iak Hartknoch twierdzi w ſwoich dyſ-

fertacyach: napisano wiele zbiorów praw tych, ale żaden dotąd nie otrzymał approbacyi od krola, tylko prywatnie od różnych miast były przyjęte, iako to: Gdańsk sądzi się iedną z tych kompillacyi, pod tytułem: *jus revisum Culmensē*; Toruń przyjął zbior pod tytułem: *jus emendatum Culmensē*; obadwa te zbiory mają różnice nie tylko co do porządku ułożenia, ale też co do istoty samegoż prawa, ztąd iedni drugim wyrzucają tę niedoskonałość, w przyjętych exemplarzach od siebie w sprawach przez appellacyą przychodzących, zadworne sądy mają trudność aplikowania prawa do sprawy, skoro znaydą w exemplarzach kompillacyi prawa sobie przeciwnne, dochodzić tylko muszą badaniem, iakie z tych praw są wustawicznym używaniu u miasta tego, albo w tey okolicy, zkąd jest i prawo. Co dosyć iasno wyraził w swoiey prefacyi Henricus de Havenstein *ad repertorium: Juris Pruthenici*; gdzie mówi: „*Dolendum est, quod universalium*
authentica & competens deficiat
approbatio; interim valet quantum est jus Culmense, & ubi ab
antiquo jure Culmensi deviat,
valet tamen ut jus receptum, nisi
aliqua controversia desuper de
volvatur postcuriam.” Jest zbior

prawa Chełmińskiego na pięć xiążek podzielony, w Toruniu roku 1584 drukowany, który, będąc z dawnego manuskryptu pod rokiem 1394 wypisany, uchodzi za starożytny zbior praw Chełmińskich; ale Hartknoch w swoich dyssertacyach *de jure Prussorum*, z nie małą pracą i szukaniem podobnych temuż manuskryptowi exemplarzy, dowiodł, że ten zbior pod tytułem prawa Magdeburckiego chodził, i był nadany od Henryka xiążęcia Szląskiego miastu Wrocławowi, gdzie oryginał tychże praw jest zachowany, którego kopią miał sobie przysłać wspomniony Hartknoch, i konfrontując ją z exemplarzem Toruńskim, znalazł, że redaktorowie Pruscy nie odmienili w tym zbiorze tylko tytuł, nazywając go prawem Chełmińskim: odmienili także w nim niektóre prawa, ale wiele i takich zostawili, których sameż miasta Pruskie nie zachowują. Oczym obszernie tenże Hartknoch. Gdyby zbior ten prawa Chełmińskiego pisanego pod rokiem 1394 był prawdziwie tey dawności, izaliżby się miasto Chełmińskie nie popisywało z nim przed Zygmuntem I, zamiast prośzenia o wyznaczenie kommissyi do zbierania *in codicem* praw ich, uniknęłoby było tak poważnego świadectwa krola tego, że
jus

jus Culmenſe ſcripturis autenticis nuſquam reperitur ſancitum: iako ſię wyżej ze ſtatutu, który nazywają: *Jus Culmenſe correſtum* przywiodło. Zaczawszy tedy od ſtarego (iako nazywają) prawa, to ieſt od przywileju Krzyżackiego, mamy zbiorow pod tytułem prawa Chełmińskiego, w różnym czasie, przez różnych i pod rozmaitemi napisami, w językach Łacińskim, Niemieckim, i Połskim, bardzo wiele, mniej lub więcej od ſiebie różniących ſię. Ale w tej liczbie nie znajdujemy, któreby było iſtotnie prawem Chełmińskim, za takie, powagą najwyższej zwierzchności, czyli to od miſtrzow Krzyżackich, czyli później od krolow Połskich miastoſtom ziem Pruſkich nadane.

Lengnich w xiędze: *Jus publicum Pruſſiæ Poloniæ*, piſze: iż obywatelw Pruſcy ſtanu rycerskiego, ktorzy ſię przez długi czas ſądzili iednemiż prawami, co i miasta, ſprzykrzywſzy ſobie praw tych częſtą poprawę i odmianę, oſtąpili wcale od prawa powszechnego Chełmińskiego. Jakoż na ſeymie R. 1589 *Vol. II. fol. 1270*, dopraſzali ſię wolności ułożenia u ſiebie własnych praw ziemiańskich, *ex correſtura jurium*, ktorych z dawna używali; co im pozwolono, pod approbacyą na ſeymie bliſko na-

ſiępującym. Przedłużali tę robotę, i nowe coraz pozwolenia otrzymywali, na koniec roku 1598 podali na ſeymie poſłowie ziem Pruſkich ułożoną też korekturę, która otrzymała na ten czas ſwoię approbacyą. Mamy ią inferowaną między konſtytucyami *Vol. VI. fol. 549.* pod tytułem: *Jus terreſtre nobilitatis Pruſſiæ correſtum*. W gatunku praw mieyſkich, mamy ieſzcze w Połſzcze prawo Magdeburſkie dawniejsze od innych, albo Teutońskiego, i pod tym imieniem zawsze wspomina-ne. To prawo było nadane Magdeburgowi około roku 978 od ceſarza Ottona; które podług Kromera, Bołeſław wſtydliwy, naprzod miasto Krakowu, a potym innym miastoſtom Połskim, iako też wielu wſiom przez przychodniow zagranicznych oſiadłym, nadał. Kazimierz W. zaſtawszy prawo to w zachowaniu u miast, i w lokacyach Teutońskich, a zważając przykrość i koſzt dla obywatelow, iako też nieprzyſtoyność dla kraio-wey adminiſtracyi, że od magiſtratow miast Połskich wychodziły appellacye do Magdeburga, znosi to i zakazuje. „A naprzod „exemplarz ieden *libri juris Magdeburgici*, ſkłada *in theſauro Cracoviensi*, iako *jus ſupremum Teutonicale, provinciale, vice &*

„*loco juris Magdeburgensis*, po-
 „dlug ktorego miasta miały się są-
 „dzić.” Tu się może obserwować,
 że nawet nomenklatury prawa
 Magdeburgskiego nie chciał Kazi-
 mierz zostawić, dając mu powsze-
 chnicysze nazwisko Teutońskiego,
 i przybierając je za prowincyo-
 nalne dla miast; nadto wyznacza
Judicium supremum appellatio-
nis na zamku Krakowskim, zło-
 żone z adwokata krolewskiego, ia-
 ko prezesa, i siedmiu skabinow z
 miast różnych od prokuratora ge-
 neralnego krolewskiego czyli wiel-
 korządzczy wyznaczonych. Przy-
 wiley tego postanowienia many
 pod rokiem 1356 *Vol. I. fol. 143.*
 approbowany przez Władysława
 II. roku 1421, i przez następcę syna
 iego Władysława III. roku 1444.
 W późniejszym czasie ustał ten
 naywyższy sąd mieyski w Krakowie,
 i appellacye wszelkie mieyskie od
 iakiegożkolwiek prawa municypal-
 nego, obrocily się *ad tribunal ul-*
time instantie, do sądow zadwor-
 nych. Jako Chełmińskie prawo,
 tak i Magdeburgskie prowincyalne,
 poniosło po różnych mieyscach
 poprawy: lub odmiany, przez re-
 skrypta krolewskie, przez plebisci-
 ta, i przez pozwolone zgodne po-
 prawy.

CHELIDONII, narod Illiryi, według
 świadectwa Hekateusza. Wyspy

na morzu śródziemnym, nieda-
 leko brzegow Pamfilii, zwały się in-
 sulæ Chelidonia.

CHELM miasto stołeczne ziemi tegoż
 nazwiska wwojewództwie Pruskim,
 ma swego biskupa, kasztelana, urzę-
 dników ziemskich i grodzkich.

CHEMINAIS, (Tymoleon), Jezuita
 ieden z nayślawniejszych kazno-
 dziow przeszłego wieku; kaza-
 nia iego ducha bożego pełne, słod-
 kim powabem niewolą umysł; u-
 marł w Paryżu roku 1679 wieku 37.

CHELISTOWSKI (Dyonizy) Bazylian,
 pisał wierszem pochwały nayświęt-
 szey Maryi Panny, świętego Sta-
 nislawa biskupa, świętey Jadwigi.

CHEMNICIUS (Bogusław), pisał xięgi:
Deratione statûs imperii Romano-
Germanici. = Bellum Germani-
cum ab ejus ortu annô 1612, ad
mortem Gustavi Adolphi magni
annô 1632.

CHEREM, kłatwa u żydow tak się na-
 zywa. Troistą być mienią, pier-
 wsza wyłączająca, zowie się Nid-
 dui; druga wyklinająca: Cherem;
 trzecia z karą śmierci złączona:
 Schammata.

CHERONEA miasto Beocyi sławne
 zwycięstwem Grekow od Filipa
 krola Macedońskiego, sławniey-
 sze urodzeniem Plutarcha.

CHERONESUS termin Grecki, znaczą-
 cy ięzyk ziemi. Następujące są sł-
 wnieysze u geografow. Chersonefus
 Thra-

Thracica, gdzie teraz Gallipoli miaſto Romanii. Cymbrica, okolicie granic Danię, Lubeka i Holſtyńskiego xięstwa. Taurica oſady Tatarskie, w Krymie, w Perekopie, gdzie niegdyś było miaſto Kaffa. Aurea w Indyach, okolo rzeki Ganges. •

CHERUB albo Cherubim, nazwiſko duchow niebieſkich. Ci, ktorzy przy ſkrzyni przymierza poſtanowiono, mieli poſtać człoowieczą, ſkrzydłami ciało i twarzy ſwoie zakrywali.

CHERUSCI, narod dawnych Niemiec, ſławny zwycięstwem, ktore pod Aryminiuszem wodzem ſwoim, nad wojskami Rzymskimi komendy Warrona za czasow Auguſta ceſarza otrzymał. Ich oſady tam były, gdzie teraz xięstwo Brunſwickie.

CHESNE (Andrzej du *Chesne*), ſławny autor Francuſki; piſał oyczyſtym ięzykiem: *Historyę papieżow.* — *Dzieie Angielskie.* = *Historyę kardynałow Francuſkich.* = *Opisanie ſtarożytnoſci, miaſt kroleſtwa Francuſkiego.* Jeſt w druku, iego: *Series auctorum omnium, qui de Francorum historia & rebus Francicis, tum ecclesiasticis tum secularibus scripserunt ab exordio regni Franciæ, ad noſtra uſque tempora; umarł roku 1640 wieku 54.*

CHEVREMONT, ieſt iego xięga z druku w Kolonii wyſzła roku 1702 pod naſtępującym tytułem: *l'Etat actuel de la Pologne, ou la Pologne Monarchique*, to ieſt: ſtan teraźniejszy Połski, albo Połska monarchiczna.

CHILI, kray wielki Ameryki południowej, należy do monarchii Hiſpańskiej; miaſto iego ſtołeczne Sant.

CHILON, Lacedemończyk, między ſiedmiu Greckich mędrcom policzony, powiedział, iż naycięższe do zachowania ſą trzy rzeczy: ſekret, czas i cierpliwość.

CHIMERA, według mitologii monſtrum z lwa, ſmoka i kozła złożone.

CHIMIA, kunſzt ſpoſobem ognia oddzielający złączone przedtym ſubſtancye.

CHINY naydawniejsze, i dotąd ieſzcze trwające ſwiata państwo: od północy graniczy z Tartaryą, od ktorey murem 400 mil ciągłym oddzielone ieſt; od wſchodu ma morze; ku zachodowi gory i ſtepy nieprzebyte, z ſtrony południa graniczy; z kroleſtwami Tunkin, Lao i Kochinchinią. Geografowie obſzerność państwa tego miarując, kładą ſzerokoſci iego mil ſiedmſet pięćdziesiąt; długoſci pięć ſet. Według zdania oczywiſtych ſwiadkow, państwo to, ieſt

nayludnieysze, nayobfitsze i nay-
 lepiey rządzone ze wszystkich ca-
 łego świata; niezbitym tego do-
 wodem zdaie się być trwałość ie-
 go, która lubo rozmaitym podle-
 gła rewolucyom, przecież wszyst-
 kie inne w starożytności prze-
 wyższa. Religia w Chinach panu-
 jąca na fundamencie nauki Konfu-
 cyusza i dawniejszych przed nim
 nauczycielow i prawodawcow, ie-
 dnego Boga stworcę wszech rzeczy
 pod nazwiskiem Tien uznać; lud
 bałwochwalską zabobonność trzy-
 ma. Rząd państwa tego iest mo-
 narchiczny, i tron dziedziczny w
 familii panującej, ten iednak z
 synow monarchy staie się następcą,
 ktorego bez względu na preroga-
 tywę starszeństwa oyciec, ile nay-
 zdadnieyszego do rządow, wyzna-
 czy. Nauki kunsztow i rolnictwa
 są tam w przyzwoitych względach,
 i ażeby naysposrednieyszy każde-
 go zgromadzenia kunszt, praco-
 wanie około ziemi, nie cierpiało
 krzywdzącej ludzkość odrazy, pe-
 wnych czasow roku sam cesarz ima
 się pługa, i wyznaczoną na to u-
 myślnie rolę rękami swemi uprawia.
 Porządek wewnętrzny kraiu tego
 nader iest wyborny, o czym ob-
 szerną mieć można wiadomość z
 listow, osobliwie misyjonarzow za-
 konu Jezuickiego, ktorzy dla bie-
 głości w naukach astronomicznych

i matematycznych w wielkim tam
 byli i są poważeniu. W roku 1645
 Tatarzy państwo to podbili, i fa-
 milia teraz panująca od nich po-
 chodzi. Chronologia cesarzow
 Chińskich obwieńczona przez
 misyjonarzow, do naydawniey-
 szych epoch dochodzi. Jakie więc
 familie panowały w Chinach z po-
 wieści Jezuity misyjonarza de Hal-
 de tu się kładą: Naysposrednia fami-
 lia, która odziedziczyła tron Chiń-
 ski zwała się *Hiaa* albo *Hioa*, iey
 przodek był *Yu*, albo *Ta-Ju*, o-
 statni z tey familii cesarz *KI-E*;
 trwało tey familii panowanie przez
 lat 458. Liczą z niey cesarzow 17.
 Druga dynastia *Xan*: pierwszy z
 niey zwał się *Tang* albo *Chim-*
Tam, trwała lat 644, było z niey
 cesarzow 28. Trzecia dynastia
Chewa albo *Cheu*; panowała lat
 873, było z niey cesarzow 35, iey
 przodek *Tau* albo *Wu-Wam*, o-
 statni *Cheu-Kiun*. Czwarta dynastia
Cyna albo *Cyn*, trwała lat 43 mia-
 ła cesarzow 4, iey przodek *Chu-*
am-Siam, ostatni *Ing*. Piąta dy-
 nastia *Chana*, iey przodek *Kao-Ju*,
 panowała lat 426, miała cesarzow
 25, ostatni *Hiao-gay-ti*. Szosta
 dynastia *Heu-Han*, pierwszy z niey
Chio-Lien, ostatni *Heu-Ty*, dwuch
 tylko panowało przez lat 44. Siód-
 ma dynastia *Cin*; pierwszy z niey
Xy-Ku-Wu-Ty, ostatni *Kum-Ty*;
 pano-

panowała lat 155, było z niej cesarzów 15. Ostatnia dynastia *Sum*, iey przodek *Kao-Ku-Wu-Ty*; ostatni *Xun-Ty*, trwała lat 59, było z niej cesarzów 8. Dziewiąta dynastia *Cy*, trwała lat 23, było z niej cesarzów 5, pierwszy *Kao-Ty*; ostatni *Ho-Ty*. Dziesiąta dynastia *Leam*, pierwszy z niej *Kao, Ku-Wu-Ty*, ostatni *Kim-Ty*; trwała lat 55 pod 4 cesarzami. Jedynasta dynastia *Chin*, zaczęła się od cesarza *Kao-Ku-Wu-Ty*, skończyła się na *Cham-Chim-Kum*, trwała lat 33, w pięciu panowaniach. Dwunasta dynastia *Sui*, pierwszy z niej był *Kao-Ku-Wen-Ty*, ostatni *Kum-Ty*; trwała lat 29 pod trzema cesarzami. Trzynasta dynastia *Tam*, od cesarza *Xyn-Y-Ao-Ty*, ostatni z niej *Chao-Siwen*; pod 20, cesarzami rządziła państwem przez lat 289. Czternasta dynastia *Heu-Leam*, pierwszy z niej *Tay-Ku*, drugi *Mo-Ty*, przez lat 16 obydwaj panowali. Piętnasta dynastia *Heu-Tam*; pięciu z niej było cesarzów, pierwszy *Hu-Cham-Kum*, ostatni *Fi-Ty*, panowali ogólnie lat 13 tylko. Szesnasta dynastia *Heu-Cym*, wzięta od *Kao-Ku*, skończona na *Cy-Wam* synowcu iego, trwała lat 11. Siedemnasta dynastia *Heu-Chan*; dwóch z niej było cesarzów *Kao-Ku* i *In-Ty*, panowali

lat 13. Ośmnasta dynastia *Heu-Cheu*, pierwszy z niej cesarz *Tay-Ku*, ostatni *Kum-Ty*; trwała lat 9. Dziewiętnasta dynastia *Sum*, trwała lat 319, było z niej cesarzów 18; pierwszy z nich *Tay-Ku*, ostatni *Ty-Cym*. Dwudziesta dynastia *Iwen*, iey przodek *Xy-Ku*, ostatni *Xun-Ty*; było z tej rodziny cesarzów 9, panowali lat 89. Dwudziesta pierwsza dynastia *Mim*, było z niej cesarzów 16, ich przodek *Tay-Ku*, ostatni *Cho-Ay-Kum*; tron i życie utracił w roku pańskim 1628, zwycięzca zaś *Kun-Ty*, król Tartaryi został pierwszym szczerem panującej dotąd rodziny. Dwudziesta druga dynastia panująca dotąd, nazywa się, *Cyn*, ostatni cesarz *Kien-Long* następca jego teraz panujący.

CHIO, wyspa archipelagu należy teraz do Turków, którzy ją Węstów odebrali około roku 1695.

CHIPPUR albo Kippur, uroczystość błagalna u Żydów.

CHIROMANCYA, sztuka wieszczbiarska z lineamentów ręki ludzkiej zgadywający przyszłość.

CHIRURGIA cyrulictwo, sztuka lecząca powierzchowne ciała choroby.

CHLAMYS, suknia zwierchnia u Greków i u Rzymian, kładli ją za zwyczaj, na spodnią zwaną *Tunica*.

CHLA-

CHLANIDION albo Chlamiś, zwierchnia odzież dam Greckich.

CHLEBOWSKI (Wawrzyniec), pisał wierszem: opisanie wolności Polskiej. — Życie świętego Stanisława biskupa i męczennika.

CHLENÆ albo Lena, płaszcz albo oponiczka Greków i Rzymian. W regułach świętego Benedykta i tak jest: *Stramenta autem lectorum sufficient: matta, sagum, lena & capitale.*

CHMIELECKI (Stefan), wojewoda Kiowski, sławny wieku swojego wojownik: w wielu okazjach kupił Kozackie i hordy Tatarów gromił; umarł ten mąż waleczny roku 1630. Łeczyczyński takowy mu położył nadgrobek:

Tu Chmielecki, co gromić nauczył Tatarzy,

Wiatr w polu uganiać, co przed tym do wiary

Nie zdało się podobno, a w Krymie tuliły,

Ilekroć matki dzieci swoje, nim straszły.

CHMIELNICKI (Bogdan), hetman Kozaków Zaporowskich, młodsze lata swoje strawił na dworze hetmana Koniecpolskiego, dostawszy się potem do Kozaków, wodzem ich uczyniony, z pomocą hord Tatarskich niezmiernie oyczyźnie swojej klęski i dolegliwości czynił, i lubo od Jana Kazimierza

króla pod Beresteczkiem zwyciężony, w wielu jednak okazjach dał dowody swego męstwa. Mikołaj albo wtem Potockiego hetmana koronnego, zwyciężył i w niewolę poimał, Kalinowskiego polnego hetmana przez syna swego Tymka albo Tymoteusza, pod Bratowem pokonał, i z życia wyzuł; umarł ten Polski Attyla w Czerkasy, stolicy swojej, roku 1657.

CHMIELOWSKI (Benedykt), pleban Rohatyński, niedawnemi czasy życia dokonał: wydał księgę w czterech tomach, której tytuł: *Nowe Atheny.*

CHOBAR, rzeka, o której wzmianka u Ezechiela proroka; na niej brzegach miał objawienie: *Et factum est in trigesimo annô, in quarta, in quinta mensis, cum essem in medio captivorum juxta fluvium Chobar.*

CHODKIEWICZ (Jan Karol), hetman wielki Litewski, wojewoda Wileński, sławny bohater: w wojnach Szwedzkiej, Moskiewskiej, Wołoskiej, Tatarskiej, dał wielokrotne dowody nieustraszonego męstwa. Nakoniec najwyższym wodzem wojsk koronnych na Chocimską ekspedycją przeciw Osmanowi cesarzowi Tureckiemu uczyniony, pamiętne nad nim odniósł zwycięstwo. Obrońca i zaszczyt narodu swego, tamże w o-

bozie

bozie życia dokonał, 24 Września roku 1621.

CHOHLÓWSKI (Stanisław), w zatar-dze Sapiehow z Brzostowskim bi-skupem Wileńskim, wydał prze-ciwnie mu sięgę pod tytułem: *De episcopo legitimo* w Rydze 1695.

CHOIENSKI (Jan), biskup Krakowski, kanclerz wielki koronny. Zy-gmunta pierwszego króla wierny i nieodstępny przyjaciel. Ze go-dzien był przywiązania pana swo-iego, Kromer wyświadcza tak o nim mówiąc: *Vir clarissimus, admirabili ingenio, excelsô animô, maximô consiliô, eruditione & ju-ris peritiâ non vulgari, rara cele-ritate in rebus agendis præditus, in victu cultuque corporis elegans, sed moderatus, temporis parcissi-mus; constantia verò, integritate, & libertate, in defendenda ju-stitia, & injustitia oppugnanda, singularis.*

CHOMENTOWSKI (Stanisław), woie-woda Mazowiecki, hetman polny koronny, mężem wiadomością rzeczy i ludzkością znamienity. Z sławą swoją i zaszczytem narodu włożo-ne na siebie do porty Ottoman-skiej poselstwo odprawił; umarł roku 1728.

CHORAŻY, urząd koronny i ziemski, do noszenia tak przed królem, ia-ko i na czele rycerstwa wojewodz-kiego chorągwi. Mnieysze cho-

rażych wielkich koronnych po podkomorznych; toż samo między ziemskimi urzędnikami. Cho-rażowie nadworni są w koronie i Litwie; tych obowiązek w nieby-tności wielkich, mieysce onych zastępować.

CHOR-EPISCOPI, w naydawniejszych kościoła wiekach tak nazywali się urzędnicy duchowni, w niektó-rych okolicznościach namiestni-czą biskupów władzę piastujący; lubo tytuł biskupi nosili, nie mie-li święcenia biskupiego.

CHOREGRAPHIA, kunszt znaczenia na wzór not muzycznych, tanecznych skoków, i rozmaitego taneczni-ków ułożenia.

CHOROGRAPHIA, nauka określaiąca położenie krajów na mappach.

CHORŻYŃSKI (Jakub), Dominikan; są w druku jego kazania.

CHROMA, iedna ze trzech rodzajów dawney muzyki. Chromatyczne-go Boccyusz czyni wynalezcą nie-iakiego Tymoteusza z Mitetedu. Rodzay ten zamyka w sobie dźwię-ki głosu lub instrumentów, miłe i ułagodne przez semitony. Chro-ma słowo Greckie, znaczy kolor, dla tego, iż czynili analogią mię-dzy malarstwem, a muzyką.

CHRONOLOGIA, z wyrazu Greckiego znaczy: naukę czasów albo umie-jętność rachowania lat zeszłych, zacząwszy od stworzenia świata,

aż do naszych czasów. Dla tym łatwiejszego tego rachunku, wyznaczone są rozmaite ery, i epoki, czyli zdarzone osobliwsze na świecie odmiany, patrz *Era*. Nie tylko zaś do czasów powszechney świata historii, ale też i do szczególniejszych dzieł narodu iakiego, iego początków, zmocnienia albo upadku, iego rządów, lub monarchów po sobie idących, używamy chronologii. Ten, który w przywodzeniu dzieła iakiego lub osób starożytnych, stawia je w czasie nieprzyzwoitym, popełnia anachronizm, to jest: błąd w rachunku czasów, patrz o tym wyżej.

CHROŚCINSKI (Woyciech), poeta Polski, są w druku, iego xięgi następujące: *Job cierpiący albo przełożenie na rytm Polski xięgi Jobowej piśmna świętego*. — *Trąba nieśmiertelney sławy Jana III. króla Polskiego*. — *Amon albo historia Estery*. — *Józef od braci zaprzędany*. — *Zbior krotki wierszów*. — *Laurpoetyczny*. — *Pharsalia Lukana wierszem Polskim przełożona*. — *Rozmowy heroin Greckich z Owidyusza*. Bawił się ten zacny poeta na dworze Jana III. króla; umarł w sędziwej starości w teraźniejszym wieku.

CHRYZOSTOM (święty). patrz *Jan Chryzostom*.

CHRZEŚCIANIN (*Christianus*), nazwisko uczniów Chrystusowych, naśladowców iego nauki, którzy przez chrzest odrodzeni według przepisów ewangelii życie prowadzić powinni. To nazwisko najpierwszy raz w Antyochii uczniom Chrystusowym nadane roku pańskiego 44.

CHRZEŚCIANSKA RELIGIA od Jezusa Chrystusa syna bożego ustanowiona, opowiedaniem apostołów rozkrzewiona, krwią męczenników przyświadczone, kwitnie i kwitnąć będzie po wszystkie wieki, aż do skończenia czasów, według wyroku ustanowiciela swego.

CHWAŁKOWSKI (Mikołaj), rezydent xiążęcia Kurlandzkiego w Polsce, pisał historią Pruską, Inflantzką, Kurlandzką. — O wojnie Moskiewskiej z Szwedami. — Historią o Mahomedzie. — *Jus publicum regni Poloniae*. — *Singularia quaedam Polonica*.

CHWAŁKOWSKI (Łukasz); iego skrypt do druku podany: *De principe Sveciae, regno Poloniae praeficiendo*. — *Carmen in obitum Stephani regis*.

CHYBINSKI, zakonu świętego Franciszka; jest iego epithome sacrarum ceremoniarum in ecclesia Graeca.

CHYTREUS (Dawid), autor xięgi, ktorej tytuł: *Vandalia regionum ad mare Balticum, Pomeraniae, Prus-*

Prussia, Livonia, Moscovia, Polonia, & vicinarum aliquot gentium principes, & statum Reipublicæ, & ecclesiæ summam exponens. Rostochii 1589.

CICHOCKI (Kasper), kanonik Sendomirski, pod jego imieniem wyszły z druku xięgi: Allocutiones Officenses. Także: Anatomia consilii editi de stabilienda pace Polonia 1611, napisane od X. Kaspra Sawickiego Jezuitę.

CICHOCKI (Mikołaj), Jezuita; są w druku jego następujące xięgi: Credo Arrianorum, Colloquium Kiiovienſe. — Responſum pro exemptione à decimis PP. soc. Jeſu. — Tribunal SS. patrum primatum Romanis episcopis super Patriarchas orientales adjudicans. — Speculum Arrianorum. Triumphus Sine Trinitatis. — Manes Schlichtingiani contra Faustum Socinum. — Speculum Samosatensium. — Anathomia, contra lutheranos & calvinistas. — Fragmenta & sententia ex D. Thoma de B. M. V. Immaculatè concepta.

CICONES, naród Thracyi; tegoż nazwiska był także naród w Azji nad rzeką, ktorey własności Owidyusz opisać:

Flumen habent Cicones, quod potum saxea reddit

Viscera, quod tactis induit marmora rebus.

CINERARIA, groby sporządzone u Rzymian, gdzie w naczyniach marmurowych lub kamiennych zachowywano prochy zwłok zeszlęcych obywatelów.

CINERARIJ, nazywali się u Rzymian ci, którzy trefili włosy głów niewieścich; ztąd zaś ich nazwisko cinerarium, iż kładli na utrofione włosy proszki umyślnie do tego sporządzone, iak teraz jest puder, z Francuskiego proch znaczący.

CIOŁEK, Vitellius Erazm, biskup Płocki, jest w druku: Oratio per R. P. Dominum Vitellium episcopum Plocensem in celeberrimo Augustensi conventu, 1518. Pisał także o zwycięstwie Zygmunta I. nad Turkami. O tych jego xięgach czyni wzmiankę Vossius.

CIOŚNOWSKI (Ludwik), Bonifrater; pisał życie świętego Jana Bożego, zakonu swojego fundatora.

CIRCUS, miejsce naznaczone do igrzysk publicznych w Rzymie, tak się nazywało. Było ich wiele w tym mieście; igrzyska, które się na nich odbywały, były, ubieganie się na wyścigi piechotą, na koniach, lub na wozach. Tamże szermierze w oczach poſpółstwa, i zapasnicy popisowali się, a te wszystkie igrzyska powszechnym nazwiskiem mianowano: *Ludi Cir-*

cenfes od mieysca, gdzie się odprawiły.

CIS-ALPINUS kray, lub narod z tey strony Alpów względem Rzymu. Tym sposobem mianowali, Galliam Cisalpinam, dla różnicy narodów Gallii, za temi gorami zostających.

CISIUM, rodzaj bardzo letkiego powozu u Rzymian. Był o dwóch kołach, a trzy muły pospolicie do niego zaprzęgano.

CITICI, Plutarchus w życiu Alexandra wielkiego twierdzi, iż ten bohater miał miecz nadzwyczajney wytworności, dany sobie od króla Cytyceńskiego.

CIVITAS, nazwisko to w ściślejszym tłumaczeniu znaczy miasto. Dawniej oznaczało stan powszechny; czasem właściwie tylko służyło stolicom, stąd owe w komentarzach Cezara wyrażenia: *Civitas Aeduarum*, *civitas Lingonum*, *Senonum*, to jest miasto stołeczne Aedwów, Lingonów, Senonów. Paweł święty, chcąc dać uczuć chrześcianom, iż na tym świecie niema człowiek stałego odpoczynku mówi: *non habemus hic manentem civitatem*. Augustyn święty na fundamencie tych słów apostoła, pisał księgi swoje *de Civitate Dei*. Patrz *Miaſto*.

CIVICA corona, w wojskach Rzymskich wieniec z darnia, dawany był

temu, który życie obywatela obronił, i ten tak się nazywał.

CIWUN, urząd w wielkim księstwie Litewskim, to jest w wojewodztwach Wileńskim, i Trockim, chodzi przez elekcyą za przywilejem królewskim; w księstwie zaś Zmudzkiem za samym tylko przywilejem. Jest pierwszy urząd przed wszystkiemi ziemskimi urządami; sejmiki zagaia: ciwun może w księstwie Zmudzkiem sprawy graniczne, czyli urząd podkomorzego (po wykonancy przyśiędze, rotą podkomorzego) sprawować; ma moc iednego komornika kreować, który funkcyi swojej nie może rościć, tylko w księstwie Zmudzkiem; appellacya od ciwuna sądów, idzie do starosty albo kasztelana Zmudzkich.

CLADOTERIA, uroczystości Rzymskie pod czas winobrania tak się nazywały.

CLANIS, rzeka we Włoszech, nad iey brzegami było miasto *Liternum*, i folwark dziedziczny Scypiona Afrykańskiego, w którym, zmierziony niewdzięcznością Rzymu, gdy na starość osiadł, rzekł: *Ingrata patria nec mea ossa videbis*.

CLAUDIA tribus, pokolenie ludu Rzymskiego tak nazwane od Apipiusza Klaudyusza.

CLAUDIANUS poeta, żył za czasów Teodozyusza cesarza. Edycja pism jego najlepszą ad ufum Delphini w roku 1677.

CLAUDIUS, cesarz Rzymski, syn Druzusa, wnuk Tyberyusza, urodził się roku 10 przed narodzeniem Chrystusa; w pierwszej młodości był tępego bardzo rozumu, tak dalece, że własna jego matka, chcąc wyrazić człowieka mało rozumu mającego, rzekła: że tak głupi jak syn iey Klaudyusz. Ten kryjąc się przed Kaligulą, który śmierci iego szukał, gdy go żołnierz jeden znalazł, okrzyknął go cesarzem. Obiawszy rządy za pomocą wojska, starał się wprowadzić obfitość żywności do Rzymu, był przy tym bardzo przystępny, i mniej dbał na powagę dostojności swego, czym przychęcił do siebie popularytę. Zgromił Affrykanów i znaczne prowincje ich podbił, zwyciężył Brytanów. Nakoniec od czwartey żony swoiey Agryppiny otruty został, w roku 54 po Chrystusie.

CLAUDIUS II. (Aurelius), zwany Gothicus. Został cesarzem Rzymskim roku 268 po narodzeniu Chrystusa. Zwyciężył Niemców, poszedł potem przeciw Gotom w liczney potędze; granice państwa pustoszącym; zniósł ich w roku 270 ale choroby zaraźliwe, które się

rozszerzyły między wojskiem Gotów, przeniosły się do obozu Rzymian, i sam cesarz z teyże zarazy życia dokonał wieku 56. Polion pisze o tym cesarzu, że miał łagodność Augusta, cnotę Trajana, pobożność Antonina. Quintilius brat iego po nim nastąpił na cesarstwo.

CLIMA, termin geografii, oznaczający różność powietrza, czyli determinacją iego względną na okręgu ziemi.

CLIO, najpierwsza z dziewięciu Muz; iey pieczy powierzona była historia.

CŁO, jest opłata wyznaczona skarbowi publicznemu od towaru, czyli to wchodzącego do kraju, czyli wychodzącego z niego. Pierwsze nazywają iednym słowem *Inveſta*, drugie *eveſta*; towar zaś przechodzący tylko przez kraj z obcego do obcego państwa, płaci pomniejszy cło, które nazywają *per tranſitum*. Zwierzchność narodowa stanowi gatunki i proporcją cła, ale zwykła przychyłać się do konwencji o tym zawartych z sąsiedzkimi państwami.

COCYTUS, rzeka, według dawnych poetów otaczająca piekło.

CODEX, nazwisko zbioru praw, albo przywilejów, i transakcyi publicznych; taki jest: Codex diplomaticus królestwa Polskiego, sta-

ranie Macieja Dogicla Piara nie dawnemi czasami zebrany, a szkoda, że niedokończony.

COHORS, rota żołnierzy w wojsku Rzymskim, składająca część pulku albo legii. Cohors względem legii to była, co kompania względem regimentu. Ze zaś w legii dziesięć było cohortes, a legii liczba 3000 wynosiła, stąd wniesć można, iż każda cohors, złożona była z 300 żołnierzy mniej lub więcej, według liczby żołnierzy legii w powszechności.

COLISEUM, gmach w Rzymie od Wespazjana cesarza na igrzyska publiczne wystawiony. Dotąd ostatki jego oznaczają dawną Rzymian wspaniałość.

COLLEGIUM, nazwisko właściwe zgromadzeniom ludzi iednego rzemiosła, lub iednaki cel pracy mającym. Stąd w dawnych historyach osobliwie w dziejach Rzymskich wzmianka *collegii artificum, fabrorum, figulorum, ugnariorum, dentrophorum, sagariorum, tabernaculariorum, pistorum* &c. co oznacza, iż i na ow czas ustanowione były cechy, które w o-
brębie swoim służąc użyteczności publicznej, szczerze miały przepisy ściągające się i do wygody obywatelów i do porządku publicznego. Collegia nazywały się także miejsca uprzywilejowane do nauk; te miały wyznaczone

z skarbu publicznego dochody, i dotąd ieszcze *universitates* na collegia, według różności nauk, których uczą, są podzielone.

COLONTIA, przesiedlenie ludu z iednego miejsca na drugie; nazwisko to z Łacińskiego wyrazu *colere* uprawiać rolę, pochodzi; stąd rolnik uprawiający ziemię *colonus*, zgromadzenie onych *coloni*, z tej mianowicie przyczyny wielu miało nazwiska pożyły, iako to: Colonia Agrippina, miasto nad Renem stołeczne elektoratu tegoż nazwiska.

COLOSSUS, patrz *Kolos*.

COLUMELLA (Lucius Junius Moderatus), Hiszpan, żył za czasów Klaudyusza cesarza; pisał: *De re rustica, de arboribus*.

COMEDIA, patrz *Komedia*.

COMES, patrz *Hrabia*.

COMITIUM miejsce dawnego Rzymu, gdzie odprawiały się schadzki ludu zgromadzonego przez centurye. Tam było miejsce wywyższone, ozdobione z zdobyczą z okrętów zabranych na wojnie co nazywali *rostra*. Z tego miejsca oratorowie do ludu mówili, urzędnicy ogłaszali publiczne wyroki. Schadzki publiczne, *comitia*, od rzeczy, które na nich czyniono, miały swoje nazwisko; z obierania więc urzędników zwane są w historyach *comitia consularia, praetoria, edilicia*.

litia, censoria, pontificia, tribunitia, proconsularia.

COMMENTARIUS *Commentarium*, pismo tłumaczące, i objaśniające trudne wyrazy drugiego pisma.

COMMENTATORES, nazywali się sekretarze cesarzów, wpisujący w osobne rejestra nazwiska osób na urzędach zostających. Takież mieli nazwisko, których był obowiązkiem wpisywać sprawy publiczne na dworze monarchy.

COMMILITO, współtowarzysz, nazwisko powszechne służących razem w jednym wojsku.

COMMODUS, cesarz albo Lucius Aurelius Commodus Antonius, syn Antonina nazwanego filozofa, albo Marka Aureliusza, z matki Faustyny; urodził się roku Chrystusa 161. Tak w młodości swojej iako i w dalszym wieku był życia bardzo rozwiozłego, mimo ćwiczenia doskonałego, które brał od rodziców. W czasie panowania swego chciał, aby był uznany i czczony za Herkulesa, o co rozszerzył okrucieństwo i prześladowanie na Chrześcian nieposłusznych tym jego wyrokom. Uciemniał senatorów, i inne zostające osoby na urzędach, z których wielu o śmierć przyprowadził. Najmilszą jego było rozrywką ścinać zręcznie lwy, tygrysy, lamparty i inne drapieżne bestye. Nako-

nieć chcąc się pozbyć Marcji, z którą żył swawolnie, ta uprzedziła myśli jego, zadawszy mu truciźną w winie ofiarowanym z rąk swoich, a gdy postrzegła wolną moc truciźny operującej, kazała go Narcyssowi, swemu konfidentowi, dodać; roku 192, wieku jego 31.

COMMONI, według Ptolemeusza naród Gallii Narboneńskiej. Miasto Marsylia tam miała osadę swoją.

COMMUNICATIO *documentorum*, termin prawa Polskiego, według którego nakazuje sąd, aby na pierwszym wstępie pod obowiązkiem zaprzysiężenia (w sprawach osobliwie zadawnionych) wszelkie dokumenta stronie przeciwny były komunikowane.

COMPILATOR, nazywa się, kto cudo pisma lub mowy zebrane razem do wiadomości publicznej podaje.

COMPITALES *Compitalia*, igrzyska i uroczystości ustanowione u Rzymian na cześć bogów domowych; których zwano Lares albo Penates. Ze zaś te obrządki na rogach ulic mieyskich, *per compita*, odprawowano, przeto zwaty się *compitales*.

COMPLEXIO, figura krasomowska, w której się rzecz iedna wielokrotnie powtarza, iak na przykład
w Ci-

w Ciceronie: *Quis legem tulit? Rullus; quis majorem partem populi suffragiis privavit? Rullus; quis comitiis praesuit? Rullus.*

COMPUNCTIO, skruszenie serca; wyraz ten częstokroć w piśmie świętym wzmiankowany jest: *In cubilibus vestris compungimini. Compunctum corde mortificare. Dedit illis Dominus spiritum compunctionis.*

COMUS, bożek biesiad, igrzysk i żartobliwości.

CONCESSIO, figura retoryki, przez którą pozwalają się przeciwnikowi niektóre zarzuty albo sprawy, i te się potym zbiiiają. Tak Cicero przeciw Werresowi: *Esto, eripe hereditatem propinquis, praedare in bonis alienis, evertre leges; num etiam amicum exturbare oportuit? &c.*

CONCILIUM, patrz Zbor.

CONCLAVE, zebranie kardynałów w mieysce iedno, na obranie papieża. Mieysce to, jest pałac Watykański obok kościoła świętego Piotra; tam dla każdego kardynała mieszkanie jest sporządzone, i potym im się wynieść niegodzi, póki elekcya papieška nie stanie.

CONCORDANTIÆ, tytuł xięgi, w której według porządku liter, wszystkie piśma świętego texta zebrane są.

CONCORDATUM, nazwisko publicznych tranzakcyi ugodnych; najczęściej używane bywało w sprawach duchownych z stolicą apostolską.

CONCORDIA, bogini zgody; miała swoje balwochwalnice w dawnym Rzymie; uroczystość iey była obchodzona 16 Stycznia.

COCUSSIO, crimen repetundarum w prawie Rzymskim, akcya przeciw urzędnikom korupcye biorącym.

CONDEMNATIO, wyrok u Rzymian pretora, który nim go wydał, zdeymował z siebie suknią, prætexitam, i mówił: *Videtur fecisse albo non jure videtur fecisse.*

CONDICTIO, patrz Kondykt.

CONFÆDERATIO, patrz Konfederacya.

CONFESSATA, patrz Konfessaty.

CONFIRMATIO, patrz Bierzmowanie.

CONFUCYUSZ, sławny w starożytności filozof Chiński. Urodził się w Champig około roku 550 przed Chrystusem z familii znakomitey krolestwa Lu teraz Chaton nazwanego. Sprawując urząd mandaryna i ministra, był wielce poważany od narodu z roztropności, i stanowionych przez siebie praw dla kraiu. Ale zważając potym, że dostatecznego porządku wprowadzić nie mógł, gdy panujący na tronie uchylał się od rady iego; porzu-

porzucił dwor, i oddalił się do królestwa Sum, gdzie nauczał filozofii moralnej, z takim upodobaniem wszystkich, że liczył wkrótce uczących się pod sobą 3000, z których potem 72 uczniów tak było wydoskonalonych w naukach i cnocie, że Chińczykowie w dalszym czasie z uszanowaniem wspominali ich osoby. Confucyusz dzielił naukę swoją na cztery części, i podług tego porządku podzielił uczniów swoich na cztery klasy. Pierwsza klasa zawierała tych, którzy się uczyli nabycia cnoty. W drugiej nauczał krajomowstwa albo sztuki rozumnego mówienia o rzeczach. W trzeciej traktował o rządzie krajowym, i obowiązkach osób w nim przełożonych. W czwartej zawierał naukę obyczajności, albo moralną. Confucyusz potem powróciłszy do królestwa Lu, tam umarł w lat 73 wieku swego; pogrzebiony obrządnie i wspaniale w bliskości miasta Rio-Fu, nad brzegiem rzeki Xu. Filozof ten jest w tak wysokim uszanowaniu u Chińczyków, że każde miasto ma wyznaczony dom iaki, noszący pamiątkę jego, na którym piszą złotem literami tę pochwałę: *Wielkiemu mistrzowi*. — *Mądrymu rządcy nauk*. Następcy z rodziny jego dotąd są w szacunku u narodu; al-

bowiem są mandarynami z urodzenia, i obdarzeni tym przywilejem szczególnym, że nie płacą podatku cesarzowi. Ci wszyscy, którzy są przyięci w rejestr wyzwoionych w naukach, powinni ofiarować dar iaki mandarynowi z pokolenia Confucyusza. Przyznają Confucyuszowi cztery księgi napisane, które są w wysokim szacunku u Chińczyków. X. Couplet przetłumaczył z tych trzy na język Łaciński.

CONGIARIUM, darowizna cesarzów Rzymskich ludowi w pewnej mierze zboża, na każdą głowę, lub w pieniądzech.

CONGREVE, poeta Angielski, autor wielu komedyi dowcipnych, i innego rodzaju pism; umarł roku 1729, wieku 57.

CONNOR (Bernard), jest z Angielskiego na Niemiecki język przetłumaczona jego księga: opisanie królestwa Polskiego, w Lipsku roku 1700, i potem na Łaciński; masz ją w kolekcji Mitzlera.

CONQUISITORES, u Rzymian osoby wyznaczone na szukanie zbiegłych lub uciążonych żołnierzy.

CONSCRIPTI patres, tytuł z początku nadany przybyłym do dawnej liczby senatorom. Powypędzeniu królów dla zniesienia różnicy senatorów dawnych, których zwano: *majorum gentium* i świeższych

Dd

z ple-

z plebeiuszow wybranych od Tarkwiniusza: *minorum gentium*, tytuł patres conscripti wszystkim ogólnie nadany był, i trwał jeszcze pod cesarzami.

CONSECRATIO, poświęcenie, oddanie rzeczy iakowey na cześć boską. Pierworodne dzieci Izraelitow, Bogu konsekwrowane były, nawet pierwszy płód zwierząt. Pokolenie Lewi takimże sposobem do obrządkow domu Bożego wyznaczone zostało. Teyże expresseyi używał lud Boży, gdy niewolnikow z narodu Gabaonitow na usługę przybytkow poświęcił, co później uczynili Dawid i Salamon z resztą Chananeyczykow. Nazareyczykowie właściwym także sposobem zwali się konsekwrowancami. W nowym ewangelicznym prawie, duchowicństwo uroczystemi obrzędki na cześć Boską poświęcone jest. Przybytki Boże, cmentarze, domy zakonne, naczynia kościelne konsekwrowane są. W ofierze mszy świętey słowa sakramentalne, konsekwracją nazywają się. Konsekwracya u dawnych Rzymian znaczyła, ubóstwienie, *Apoteosm*, cesarzow lub osob znamienitych, którym tę cześć wyrządzano. Na numizmatach starożytnych oznacza się takowa konsekwracya napisem *Divus* i wyrazem orła nad stołem.

CONSENTES (dii), nazywali się u Rzymian bogowie celnieyfi, składający radę Jowisza, consilarii albo consentientes. Było ich 12 z boginiami, które w rowney liczbie do tey niebieskiey rady wchodziły.

CONSILIU PERMANENS, patrz *Rada nieustająca*.

CONSISTORIUM, rada naywyższa cesarzow Rzymskich. W późniejszych wiekach, ci, którzy w nią wchodziłi, zwali się comites consistoriani, dawano im tytuły: *Viri spectabiles, clarissimi*. Patrz *Konsystorz*.

CONSTANTIA, bogini u Rzymian, znaczyła wierność, trwałość; znayduie się częstokroć iey wyobrażenie na dawnych pieniądzech.

CONSTANTINUS, patrz *Konstantyn*.

CONSTANTINOPOLIS, patrz *Konstantynopol*.

CONSUALES consualia, igrzyska i uroczystości u Rzymian na cześć bożka zwanego Consus. Pod czas ich obchodu Romulus niewiaśty Sabińskie gwałtem zabrał. Przypadały te uroczystości corocznie ośmnaściego Sierpnia, a w ten dzień koni i mułow do robot żadnych nie używano.

CONSUL, patrz *Konsul*.

CONSUS, bożek tajemnic, i dla tego przybytek iego był podziemny.

CON-

CONTICINIUM, zwała się u Rzymian część nocy najgłębsza.

CONTINENS, wyraz geografii, oznaczający kraj ziemny morzem nieoblany na około.

CONTRACTUS, patrz *Kontrakt*.

CONTRITIO, skruszenie serca albo żal wewnętrzny za przestępstwa przeciw prawu Bożemu popełnione. Dyspozycja ta wewnętrzna do pokuty istotnie potrzebna jest. Tomasz święty tak ją opisał: *Contritio est dolor de peccato assumptus, cum proposito confitendi & satisfaciendi*. A zbor Trydeński: *Contritio est animi dolor ac detestatio de peccato commissa, cum proposito non peccandi de cetero*.

CONTUBERNIUM, w wojskach Rzymskich zwały się namioty, w których pospolicie mieściło się dziesięciu żołnierzy z swoim przełożonym, i ci między sobą zwali się *contubernales*.

CONVERSIO, figura krasomowska, iednakowym brzmieniem kończąca wszystkie części peryodu; przykład iey w Filippikach Ciceronowych: *Doletis tres exercitus, P. C. interfectos? Interfecit Antonius; desideratis clarissimos cives? eos vobis eripuit Antonius; autoritas hujus ordinis (Senatus) afflicta est? afflixit Antonius*.

CONVIVA, u Rzymian zwał się współbiedziadnik, zaproszeni na ucztę,

brali na siebie umyślnie do tego sporządzone szaty, zwane: *Vestis cenatoria, triclinaria, convivialis*, w białym kolorze nacyzęściey były.

CORINTHUS, patrz *Korynt*.

CORPORIS custos, tak się nazywał każdy żołnierz gwardyi cesarzów Rzymskich, iako to z dawnych napisów miarkować można: *Neronis caesaris corporis custos*. — *Claudii caesaris Augusti corporis custos*.

CORRECTIO, figura krasomowska, w powtórzeniu słowa lub odmianie na wyrazistsze wzbudzaiąca słuchacza attencyą: *Atque haec cives, cives, inquam, si hoc nomine appellare fas est, qui haec de patria sua cogitant*. Cicero.

CORRECTORES, urzędnicy późniejszych cesarzów; ich obowiązek był, rozkazy konsulów w prowincjach do skutku przyprowadzać.

CORRUPTIO, patrz *Korupcyja*.

CORSICA, patrz *Korsyka*.

CORTEZANI, tak nazwani w Polskich prawach ci, którzy mimo ustaw narodowych i porządku przez biskupów w dyecezyach uczynionego; ubiegali się do Rzymu (alla carte di Roma) i tam podstępnie beneficia otrzymywali, a osobliwie osoby ex plebeio statu wychodzące, przeciwko którym stawały różnemi czasy ostre prawa: iako

to roku 1505 *Vol. I. fol. 306*, tamże roku 1510 *fol. 372*, tamże jeszcze roku 1538 *fol. 526*; później nawet toż reasumowano, roku 1641. *Vol. IV. fol. 13 tit. Cortesani.*

CORYBANTES, ofiarnicy, kapłani Cybele albo Rhei, matki bogów odprawowali ceremonie i obrządki swoje przy odgłosie trąb i kotłów. Apulejusz tak ich opisuje: *Capite demisso, cervices lubricis intorquentes motibus, crinesque pendulos in circulum rotantes.*

CORYPHEUS, nazywał się u Greków aktor, albo tanecznik pierwszy igrzysk teatralnych.

COSMOGONIA, nauka traktująca o stworzeniu świata; w tym się od kosmografii różni, iż ta o częściach stworzonych, tamta o całości stworzenia traktuje.

COSMOGRAPHIA, nauka mająca za cel poznanie części, z których się powstaje całość rzeczy stworzonych składa, opisanie świata, co do jego rozmaitych części.

COSMOLOGIA, według Wolfiusza, nauka prowadząca do poznania Boga przez dzieła przyrodzenia: *quā ad solidam imprimis Dei atque naturae cognitionem via sternitur.*

COSTOBUS albo Costobei, lub Caftoboci, narod dawnej Sarmacyi Europejskiej. Pauzaniasz i inni

dawniejszych wieków autorowie, czynią o nich wzmiankę.

COTHURNUS, obuwie właściwe aktorom w traedyach dawnych; najpierwszy ich używanie Sophokles wprowadził; dla tego, iż mając wysokie podešwy, powiększały wzrost osób na scenę wychodzących.

COTYLA, miara u Rzymian likworów, ważyła uncyi dwanaście; poszła od Greków, gdzie równie do likworów, iako i do innych żywności służyła; wspomina albowiem Thucydides o kotylach wina i chleba.

COTYTTO bogini nierządnic; obrządki jej były przeciwne dobremu obyczajom pełne rozpusty i wszeteczności, o nich Horacyusz mówi:

Inultus, ut tu viseris Coryttia.

Vulgata sacrum liberi Cupidinis.

CRASSUS (Marcus Licinius), Konsul Rzymski, sławny bogactwami, chciwym zbieraniem ich, i przypadkami. Umknął z Rzymu do Hiszpanii, dla schronienia się przed surowością Cynny i Maryusza. Ztamąd przeniósł się do Sylli do Afryki, od którego miał sobie zdane urzędy nad Spartakiem w wojnie podniesionego buntu niewolników, w roku 71 przed Chrystusem; znaczną z temiż wygrał potyczkę, i otrzymał honor tryumfu od senatu. Wrociwszy do Rzymu

Rzymu był pretorem, daley konsulem, a potym ieden z tryumwirow, z Cezarem i Pompeiuszem. Prowadząc wojnę w Syrii, kościół Jerozolimski złupił z swych bogactw. Poszedł potym przeciw Partom w 100,000 woyska Rzymskiego, od których zupełnie z niesiony został, i sam zabity około roku 53 przed narodzeniem Chrystusa.

CRATERUS, patrz *Krater*.

CREDENTIALIALES, list monarchy lub stanu publicznego, nadający moc wysłanemu posłowi, do mowienia i czynienia urzędowego, imieniem tych, których reprezentuje.

CRIMEA, patrz *Krym*.

CRISPUS, Kędzierzawy, przydomek Bolesława IV. książęcia Polskiego.

CRÆSUS V. i ostatni król Lidy; nastąpił na tron po oycu roku 557 przed Chrystusem. Greków Azjatyckich uczynił hołdownikami swemi; wiele procz tego kraio w podobił swoją potęgą. Panował dość łaskawie nad ludem; uczonych przywabiał do dworu swego. Trafiło się, że gdy raz w posiedzeniu wywodził bogactwa swoje, i szczęśliwość panowania; Solon, przytomny tej jego mowie, rzekł: Nie należy nazywać szczęśliwym nikogo przed śmiercią. Cræsus pokonany potym od Cyrusa i wzięty w potyczce, gdy na przygotowany stos

na spalenie miał być wprowadzony, zawołał: *o Solonie! Solonie!* słowa te zatrzymały surowość Cyrusa, a dowiedziawszy się od więźnia przyczyny ich wyrzeczenia, nie tylko darował mu życie, z wolnością, ale też wziął go do rady swojej w prowadzeniu dalszej ekspedycyi wojennej. Po śmierci tego monarchy, bawił ieszcze przy dworze następcy syna jego Cambisela, i tam umarł.

CRETA, patrz *Kreta*.

CREMONA, patrz *Kremona*.

CRITOMANTIA, wieszczba dawnych pogan z mąki i kołaczow do ofiar służących.

CROCOTA, odzież dam Rzymskich, od koloru szafranowego biorąca swoje nazwisko.

CRONIA, uroczystości w Atenach na cześć Saturna, odprawowały się w miesiącu Hekatombeon.

CRUSTUMINA, tribus, pokolenie wiejskie ludu Rzymskiego, tak nazwane od miasta Crustumium

CRYSTALLOMANTIA, wieszczba u Rzymian z zapatrywania się zabobnego na kryształ.

CUCULLUS, kaptur, używany był od Rzymian w czasie niepogody przyśzyty do sukni zwanej lacerna, albo birrus.

CULEUS, kara na oycoboycow u Rzymian. Sadzano winowaycę w worzany, z nim małpę, koguta,

i węża, i wrzucano je w rzekę lub morze.

CULPA incuriæ przewinienie z niedbalstwa, karane było przez cenforow odbieraniem konia osobom stanu rycerskiego.

CUNINA, bogini niemowląt u Rzymian; zwała się także Lewana.

CURATORIE literæ, patrz *Kurator*.

CURATOR, w powszechności według przepisów publicznego prawa, nazywa się osoba wyznaczona urzędownie do zawiadywania majątnością i interesami tych, którzy sammi przez się tego wykonać nie mogą. U Rzymian z początku, według przepisu prawa XII. tablic, dzieci dochodzące lat *discretionis* niepotrzebowały kuratora, chyba w sądzie, lub przy zdawaniu rachunków z pozostałej po rodzicach majątności. Prawo zwane *Cæsonia* naznaczało kuratorów, zle się rządzącymi. Marek Antoniusz autorem był prawa, które do lat dwudziestu pięciu pozostałym sierotom opiekunów wyznaczało.

CURATOR calendarii, nazywał się u Rzymian podskarbi mieyski.

CURATOR dativus ten był, którego sądowa iurydykcyja wyznaczała.

CURATOR legitimus, ten, który przez bliskość krwi brał opiekę.

CURATOR imperatoris, cæsarianus, ten, który zawiadywał perceptą i wydatkami domu cesarskiego.

CURATOR regionum, urzędnik u Rzymian przełożony na straż bezpieczeństwa części miasta sobie wyznaczoney.

CURATOR reipublicæ, albo prokurator, urzędnik w prowincjach przełożony nad publicznymi budynkami, drogami, robotami.

CURATORES denariorum flandorum, przełożeni menniczni; znayduie się czasem na starych pieniądzech ich znamie w tych początkowych wybitych literach, C. D. F. zwano ich także *Viri monetales*.

CURATORES viarum, opatrywali całość i bezpieczeństwo dróg publicznych, mostów, grobel.

CURETES przydomek nadany strażnikom i posługaczom Jowisza, gdy się chował pod opieką matki Rhea, na wyspie Krecie.

CURIATÆ leges, zwały się u Rzymian prawa, postanowione od ludu zgromadzonego *per curias*.

CURIA, część pokolenia ludu Rzymskiego. Romulus rozdzieliwszy lud na trzy pokolenia, każde z nich na dziesięć *curias* podzielił. Ze zaś zgromadzały się w mieyscu poświęconym, i czyniły razem obrządki pod kapłanem nazwanym *Curio, à sacris curandis*, ztąd czasem nazwisko *curiæ* urosło. Mieysce gdzie się późniejszymi czasy lud *per curias* zgromadzał, zwało się *comitium*, ztąd *comitia*.

Gdy

Gdy pomnożeniem ludności, więcej pokoleń ludu Rzymskiego przybyło, namnożyło się według ich proporcji i kury więcej. Każda miała swego przełożonego, który zwał się *curio*, a że obrządki duchowne czynił, przydano mu tytuł: *Flamen curialis*.

CURULIS, tak się zwało krzesło z kości sioniowej, na którym zasiadali przednieyszy urzędnicy Rzymscy, zwani przeto *curules*. Ci byli *aediles*, *praetores*, *consules*, *censores*.

CYATHUS, naczynie małe do napoju, i miara trunków. Kieliszki takowe w najpospolitszym były używaniu.

CYBELE, matka bogów według mitologii, różne miała przydomki, iako to: *bona dea*, *Vesta*, *Dindymene*, *Bereynthia*.

CYCERO (Marcus Tullius), zaszczyt Rzymu, xiążę krasomowców; urodził się w Arpinum. Nie żadną promocją, ale nauką i własnymi zasługami wsparty, szedł przez wszystkie stopnie w oyczyźnie swojej; nakoniec konsulem uczyniony, Rzym od spisku Katyliny obronił. W dalszym czasie bronił wolności od zbyt potężnych obywateli uciśnionych, fortunę jednak Juliusza Cezara z wielu prawami obywateli oprzeć się nie mógł. Po śmierci jego rozdrażniwszy Filippikami Antoniusza,

z rozkazu tego tryumwira zabity, roku Rzymu 712, przed narodzeniem pańskim 42, wieku 74, mąż nieśmiertelny; ozdoba Rzymu, wódz krasomowców, przykład prawych obywateli, choć w poganiństwie.

CYCLADES, wyspy Archypelagu.

CYCLUS, wyraz chronologii, znaczy czasów przeciąg.

CYDNUS, rzeka Azji mniejszej; w niej kąpiąc się Alexander wielki z przeziębnienia umarł. Fryderyk Barbarossa cesarz około roku pańskiego 1100 w wielkim był niebezpieczeństwie życia przez nią się przeprawiając, ratowany od zatoniczenia, z tej jednak okazji wkrótce życia dokonał.

CYLICIA, prowincja Azji mniejszej, naprzeciw wyspy Cypru, teraz w liczbie prowincji państwa Tureckiego została.

CYMBRY, narod północny, mający niegdyś stanowiska swoje nad brzegami Bałtyckiego morza. Ci wyszedłszy w niezmierną liczbę z osad swoich, grozili Włoskim krajom, ale zwyciężeni na głowę od Maryusza wodza Rzymskiego, cofnęli się nazad, i osiedli nad brzegami oceanu, nie daleko uścia Rhenu w to morze.

CYMON, jeden z najślawniejszych obywateli Ateńskich, i wodzów, synem był sławnego Milcyadesa, w wie-

w wielorakich woynach służył użytecznie oyczyźnie swoiey, i iey moc straszną Persom nawet uczynił. W pokoiu ludzki, i uczynny, pozyskał sobie serca tych nawet, którzy mu dzieł iego chwalebnych zazdrościli; umarł w Cyprze w czasie oblężenia miasta tamteyżego Citium. Życie iego dokładnie opisanie znajduje się w Plutarchu.

CYMON, sławny malarz w starożytności, o nim Pliniusz twierdzi: *Hic catagrapha invenit, hoc est, obliquas imagines; Et variè formare vultus: respicientes, suspicientesque Et despicientes; Et articulis etiam membra distinxit, venas protulit, prætereaque etiam in veste Et rugas Et sinus invenit.*

CYPR (Cyprus), wyspa morza śródziemnego sławna w starożytności czcią Wenery: miała kilkakrotnie własnych swoich monarchów, teraz pod władzą porty Ottomańskiej.

CYPRYAN (święty), biskup Kartagiński, męczennik; zostawił pisma, które dotąd razem świątobliwość i naukę iego niepospolitą obwieścić; otrzymał koronę męczeńską roku pańskiego 258.

CYRCE, CYRCEA, bogini, córka Apollina i Nimfy Persi; sławna czarodzieistwy, które Homer w Odysei opisał, z okazji tam bawiącego z towarzyszami Uliksa.

CYRUS król, syn Kambyzesa monarchii Babylońskiej zwycięzca, Perskiej fundator. Piśmo święte czyni o nim wzmiankę z pochwałą. Historycy iego uwielbieniem zagęścili swoje księgi. Z tych czytelnik dokładną o dziełach tego monarchy może wziąć informację.

CYRILLUS (święty); patriarcha Jeruzolimski; umarł roku pańskiego 386, wiele ksiąg iego zginęło, niektóre jednak do wiadomości wieków naszych doszły.

CZARNIECKI (Stefan), wojewoda Kiowski, hetman polny koronny, sławny wojownik. Oyczyzny swojej przeciw Szwedom, Kozakom, Tatarom, bronił mężnie; wierny panu swemu, gdy iedni postrachem, drudzy ludzącemi obietnicami, trzeci nadzieją zysku zaślepili, Jana Kazimierza króla odstąpili; on prawie ieden dał poznać na ow. czas światu, co może umysł pocziwy, i serce nieustraszone; iego bowiem dzielnością Kazimierz państwu przywrocony, a nieprzyjaciele pogromieni zostali. Syt sławy, ostatek staranego na usługach publicznych zdrowia, dał oyczyźnie na ofiarę, gdy powracając z Ukrainskiej ekspedycji, we wsi Sokołowska życia dokonał, roku pańskiego 1665, wieku 66. Wdzięczna zaśluga iego oyczna, nadała mu dziedzicznym prawem Tyko-

Tykocin, tam prawnuk jego Jan
Branicki hetman wielki koronny,
dla wieczney pamiątki, statue mu
wystał.

CZARADZKI (Grzegorz); autor xiąg
następujących: *Sintagma processûs
judiciarii*. — *Paratitla statuti Her-
burthani*. — *Foridica novella con-
stitutionum regni*. — *De origine
Sarmatarum*. — *Epigrammata de
partu B. V. Mariæ*.

CZARNKOWSKI (Stanisław), w dzie-
iach Łukasza Gornickiego za cza-
sów Zygmunta Augusta jest tego
Czarnkowskiego mowa, na sądach
krolewskich, za xiężną Ostrogską
przeciw Dimitrowi xiążęciu San-
guszki, który był Helenę albo
Halkę corkę ili xiążęcia Ostrog-
skiego gwałtownie z domu mat-
czynego uwioził.

CZARTORYSKI (xiąże Floryan), arcy-
biskup Gnieźnieński, prymas, se-
nator oyczynę kochający, i przy-
kładny; umarł roku 1674. Na-
pisał xięgę: *Selecta D. Augustini*,
albo zbiór nauk tego świętego Do-
ktora, ta z druku wyszła, staraniem
Tomasza Niemiery.

CZERNIECHOWSKIE województwo,
niegdyś należytość korony Pol-
skiej, dziś w ręku Mołkiewskich.
Ma iednak swego wojewodę, ka-
sztelana, i urzędników; scymiku-
ie w Włodzimierzu.

CZERWIEC, patrz *Junius*.

CZERWIEC (*Coccinella*, *Cochenille*)
iagody małe przy zielu tak nazwa-
nym; z nich startych robi się far-
ba nayprzednieysza czerwonego
koloru. Zbierano ie dość obficie
w niektórych Polskich prowincy-
ach, osobliwie województwa Ki-
iowskiego i Wołyńskiego czę-
ściach zwanych Polisie. *Cocci-
nella* naywybornieysza znayduje się
w Ameryce.

CZERWONY ZŁOTY, około roku 1451,
czerwonyzłoty Węgierski za 10ł
był brany po groszy (rozumiey
frebrnych) 14, albo 7 feronów;
a zaś w Czypskiej ziemi po gr. 16,
Vol. I. fol. 163. Za krola Albrych-
ta szacowany był groszy 30 roku
1496 *Vol. I. fol. 266*. Za krola
Alexandra postąpił do groszy 32
roku 1505, *Vol. I. fol. 306*. Wie-
dzieć potrzeba, że za tychże krolow
czerwony złoty nazywał się *Flore-
nus* albo *Aureus Nummus*. Za Zy-
gmunta III. ¹³⁹⁶ poszedł czerwony zło-
ty do gr. 58, roku 1598 *Vol. II. fol.
1453*. Poźniet R. 1611 gr. 70 na czer-
wony złoty rachowano, o czym
Vol. III. fol. 15; potym w R. 1620
gr. 120 albo złotych 4 na czerwony
złoty liczono, *Vol. III. fol. 372*.
W roku 1676 po złotych 12 czer-
wony złoty, *Vol. V. fol. 351*. W
roku 1717 czerwony złoty na zło-
tych 18 redukowany. Nakoniec w
roku 1766 wyprowadzony szacu-

Ee

nek

nek czerwonegozłotego, co do kursu monet srebrnych, lub miedzianych na złotych 16 i groszy srebrnych trzy.

CZOPOWE, nazwisko podatku w ko-

ronie Polskiej i księstwie Litewskim, od rozmaitego rodzaju trunków.

CZYN SZ (Census), nazwisko powszechne podatków pieniężnych.

D.

D, czwarta litera alfabetu; bierze swój początek od Greckiej zwanej Delta.

D, w liczbie Rzymskiej albo kościelnej położone, znaczy 500, a jeżeli jest położona kreska na wierzchu, znaczy 5000. W dawnych napisach ta litera sama przez się położona znaczy: Decius Decimus Decurio. — dedit. — devotus. — donum. — decretum.

D. A. Divus Augustus. D. B. J. Diis bene juvantibus. D. B. S. de bonis suis. DET. detractum. D. D. D. datum Decreto Decurionum. Dat donat dedicat. D. D. D. D. dignum Deo donum dedicavit. D. D. O. H. L. S. E. V. Diis Deabusque omnibus hunc locum sacrum esse voluerunt. DD. NN. Domini nostri. D. M. S. Diis manibus Sacrum.

D. O. M. Deo optimo maximo. D. O. Æ. Deo optimo æterno. D. N. Dominus noster. D. PP. Deo perpetuo. D. S. P. F. C. de sua pecunia faciendum curavit. DR. Drusus. D. RP. de Republica. DUL. DL. dulcissimus.

DACYA, kraj Europejski między Dunajem a gorami Karpackimi. Rzymianie częstokroć z tym narodem wojnę wiodli; a podbiwszy kraj, stolicę onych niegdyś zwaną Segestusą, przezwali Ulpia Traiana. Dacya dawna na trzy części podzielona była Ripensis, Mediterranea, & Alpestris. Dziś ten kraj zawiera w sobie: Bułgarię, Serbię albo Serbię, Dalmacyi i Bośni część, ziemię Siedmiogrodzką i Multany. Kolumna Trajanowa postawiona była na pamiątkę zwycięstwa jego nad Decebalem królem Dacyi.

DACIĘ (Andrzej), Francuz, przełożył na język oyczyści księgi: Hipokratesa. — Platona. — Uwagi Epikteta, Poetykę Arystotelesa. — Uwagi M. Aureliusza Anton. cesarza. — Plutarcha, życia mężów zacnych. — Horacyusza. Pisał życia Pitagoreasa i Hieroklesa. — S. Anastasii Sinaitæ — anagogicarum contemplationum in Hexameron: lib. XII. haftenus desiderat: cum notis & interpretatione Latina. Londini 1682.

DACIĘ,

DACIER, małżonka wzyź wspomnio-
nego, przetłumaczyła Homerowe
xięgi: Terencyusza. — Komedyę
Arystophana. — Eurypidesa. — i
Sophokla.

DAGON, bożek Filistynow, w przyto-
mności Arki przymierza spadł z
ołtarza swojego, i skruszył się.

DAIRO albo Dairy, nazwisko niegdyś
cesarzow dziedzicznych państwa
Japońskiego; tym z czasem rządy
państwa odjęte, prerogatywa tyl-
ko naywyższego kapłaństwa, i oka-
załość dawnego stanu zostawiona.
Miejskaż w Meako, które z tej
przyczyny miastem świętym na-
zwane jest.

DALAY LAMA, kapłan naywyższy Ta-
tarow, miejska w krolestwie Tan-
gut; lud mieni go być nieśmier-
telnym, i boską mu cześć oddaie.

DALEKARLIA, prowincya krolestwa
Szwedzkiego graniczy z Norwe-
gią.

DALILA, małżonka Samsona, z na-
rodu Filistynow, wymogłszy na
mężu wyjawienie przyczyny mocy
iego nadzwyczajney, śpiącemu
włosy ostrzygła, i tym sposobem
dostał się w moc nieprzyjaciół
swoich.

DALMACYA, prowincya południowa
Europy wraz z innemi należała do
Rzymian, miała niegdyś własnych
krolow, i dotąd tytuł krolestwa za-
trzymuje, teraz po większey czę-

ści do Wenetow należy, reszta jest
pod rządem Tureckim i Rzeczy-
pospolitey Ragusańskiej im hoł-
duiącey.

DALMATYKA, ubior, którego dya-
koni i subdyakoni w obrządkach
kościelnych używają. Papież Syl-
wester naypierwszy go wprowadził.
Według świadectwa dawnych pi-
sarzow, monarchowie go używali,
i dotąd go zatrzymali krolowie
Francuscy pod czas swoiey koro-
nacyi.

DAMALEWICZ (Stefan), Kanclerz
Wileński: są w druku od niego
pisane *Vitæ archiepiscoporum Gne-
snensium. = Episcopo: Vladislavien-
sium. — Vita sancti Bogumili.*

DAMAS, Damaszek, miasto, niegdyś
stołeczne własnych monarchow;
dziś z innemi Azji mnieyszey, jest
pod władzą Turecką.

DAMASUS I. papież, Hiszpan, po
śmierci Liberyusza wstąpił na sto-
licę Piotra świętego. Pierwiaszki
rządow iego zamieszane były in-
trygami, i gwałtownemi postępki
Ursycyna antypapy; Ursacyusza i
Walensa Aryańskich heresztow po-
tępił, w dalszym zaś czasie Apol-
loniusza, Witalisa, i Tymoteusza.
Za czasow iego Jeronim święty do
Rzymu przybył, i do pisania listow
papieża tego był używany, ztąd
owa błędna opinia, iakoby ten
doktor kościelny był kardynałem.

Za rozkazaniem Damaza, Jeronim święty (iako sam o sobie twierdzi) nowy testament przełożył; umarł ten znakomity nauką i pobożnością papież roku pańskiego 384, rządził kościołem lat 18; pisał wierszem niektóre księgi.

DAMASUS II. papież, po śmierci Klementa II. obrany; umarł dnia dwudziestego trzeciego po swojej elekcji roku pańskiego 1048.

DAMASCENUS, patrz Jan Damascenus.

DAMATRION, matrona Lacedemoniaka; ta zbiegłego z wojny, syna gdy własną ręką zabiła, taki mu dano nadgrobek:

*Hunc timidam mater Damatrion
ipsa peremit,*

Indignum matre hac, atque Lacedemone.

DAN, piąty syn Jakuba patryarchy; urodzony z Bala służebnicy Racheli, był oycem i przodkiem swojego pokolenia; umarł roku stworzenia 2245, wieku 127.

DANAE, córka Akryzyusza króla Argei, z tej Jowisz, w deszcz złoty przemieniony, Perseusza spłodził.

DANAIDES, pięćdziesiąt corek Danausza króla Argejskiego; za to, że mężów z rozkazu ojcowskiego pozabijały, skazane w piekło, na ustawiczne przelewanie wody w naczynia, przez które wyciekała. Jedna z nich tylko Hipermestra, że męża

swego Linceusza nie zgładziła, wolną została od kary.

DANAUS, Egipcyanin wyszedłszy z ojczyzny, osiadł w Grecji; tam wyzwałszy z tronu i życia Gelanora króla Argejskiego, sam na miejsce jego wstąpił, i tron następcom swoim zostawił; ci nazwani Belides.

DANET (Piotr), napisał dykcjonarz Francusko-Laciński; przełożył go na Polski X. Kolażakonu Piarów, i w dwóch tomach *in folio*, w Warszawie do druku podał roku 1743.

DANIA, królestwo Europy z trzech stron morzem oblane, graniczy na południe z państwami Niemieckimi, cyrkułem Saxonii wyższej. Kray ten był niegdyś siedliskiem Cymbrow, i innych niektórych narodów północnych. Powietrze Danii jest zimne, wilgotne; ziemia dość urodzajna. Religia panująca Luterska. Królowie Duńscy niegdyś w władzy swojej nader byli okryśleni, od roku 1660 absolutnemi są. Tron dziedziczny w rodzinie panującej; ta pochodzi z hrabiów Oldemburskich. Stołeczne królestwa tego miasto Kopenhaga, nad morzem. Oprócz samej właściwej Danii, należy do tego monarchy Norwegia, także tytułem królestwa zaszczycona, Islandya wyspa, kray Groenlandia, i inne

i inne niektóre w Indyach, tak wschodnich iako zachodnich osady; przez co, handel Danii znacznie się wzmógł i rozkrzewił. Od pierwszego krola, który w roku 930 wiarę Chrześciańską przyjął, aż do dziś panującego Chrystyana VII, rachują krolow 41.

DANIECKI (Jan), przełożył na Polski język wierszem, Dyalog Lucyana zwany Tymon; są także w druku, jego wiersze: Narzekanie Polski.

DANIEL (Gabryel), Jezuita pisał historiją krolestwa Francuskiego, i inne xięgi językiem oyczytym; umarł roku 1728.

DANIEL prorok z pokolenia Judy i familii Dawidowcy; urodził się roku dwudziestego piątego panowania Jozyasza, w młodym wieku w niewolę Babilońską zaprowadzony, oddany do dworu krolewskiego. W dalszym czasie Zuzannę od śmierci i nieślawy obronił. Duchem prorockim obdarzony, Nabuchodonozorowi siedmioletnią pokutę, Baltazarowi następcy jego śmierć, i upadek państwa przepowiedział; wybawiony cudownie od lwiego pożarcia. U Daryusza i Cyrusa, monarchow Perskich, w wielkim będąc poważeniu, zażył na dobre łaski monarchy, wyiednał albowiem u Cyrusa monarchy, że powrócił Izrael-

litow do oyczyzny. Epifaniusz święty twierdzi, iż umarł w Babilonie. Proroctwa jego są w xięgach pisma świętego starego testamentu. Nayślawniejszy z nich przepowiedzenie siedmdzieściadziel, po których spełnionych stało się wybawienie narodu ludzkiego.

DANEYKOWICZ Ostrowski, (Jan) pod jego imieniem wyszła Swada Łacińska i Polska, w dwóch tomach *in folio*, za przyłożeniem się po większej części Jana Sapiehy, kanclerza wielkiego Litewskiego.

DANTE (Aligheri), ieden z naydawniejszych rymotworcow Włoskich. Jego xięga: la Divina commedia, oznacza człowieka imaginy nadzwyczajney, i przemyślu bystrego; umarł roku 1321, przed śmiercią sam sobie taki napisał nadgrobek:

Fura monarchiæ, superos, Phlegetonta, lacusque

Lustrando cecini, voluerunt fata quousque.

Sed quia pars cessit melioribus hospita castris,

Authoremque suum petiit felicior astris,

Hic claudor Dantes, patriis extorris ab oris,

Quem genuit parvi Florentia mater amoris.

DANTISCUS albo Dantyszek (Jan), biskup Warmiński; urodził się w Gdańsku. W niedawno wydanej księdze zebranych rytmów Dantyszka, przedmowa zawierająca życia jego okoliczności wyraża: iż go niektorzy z familii von Hoefen urodzonym być rozumieją; dziad zaś dopiero jego osiadłszy w Gdańsku Flachsbinder nazwany był. Udałszy się do dworu Zygmunta I. króla, od niego wysłanym był do Karola V. cesarza, i to poselstwo przez lat kilkanaście sprawował. W nadgrode wiernych zasług, dane mu było biskupstwo Chełmińskie, z tego po śmierci Maurycyusza Ferbera, postąpił na Warmińskie; umarł roku 1548. Wiersze jego rozmaite zebrane razem, nie dawno z druku wyszły. Pisał oprócz tego różne księgi, z których następujące się kładą: De nostrorum temporum calamitatibus 1530.—Sylva de clade Moschorum, w Rzymie 1515. — Defensio Alberti ducis contra citationem ab Imperio factam, Ratisbonæ in comitiis annô 1532 exhibita. Wspomina edytor księgi Dantyszka, iż pisał Kommentaryusz dzieiow; ktore się za czasow jego przytrafić mogły. Treter w historyi biskupów Warmińskich dokłada, iż poselstwo swoje do Karola V. cesarza, samże Dantyszek obszernie

opisał, i to się znajdować ma, w zebraniu aktów publicznych Tomickiego, na ow czas kanclerza wielkiego koronnego, a potym biskupa Krakowskiego. Korespondencya jego oryginalna w czasie poselstwa, znajduie się w bibliotheca Heilsberskiej. Przed śmiercią napisał sobie sam takowy nadgrobek:

Jam sexaginta cœunt & tres simul anni,

Haftenus à superis quod mihi vita datur.

Quem clymaſtericum contingere sentio tempus,

Ultimus hic multis terminus esse solet.

Intra quod, si forte Deus migrare jubebit,

Qui fuerim, paucis ista notata dabunt.

Aula diu tenuit me regia, misit ad orbis

Primores; erat hinc insula dupla mihi,

Corpus habet tandem nunc terra: quiete fruatur,

Spiritus æthereæ, quæ sine fine beat.

Hoc, quisquis transis, mihi, quæso, precare viator,

Ut tibi posteritas inde precetur idem.

Sława nauki tego znamienitego męża tak była wielka, iż nayw-
cześnie

czeńsi wieku tamtego ludzie, iego pochwały głosili, i starali się być z nim w korespondencyi. Erasimus Roterodamus xięgę od siebie wydaną: Sancti Basilii Magni de Spiritu Sancto, iemu dedykował.

DANUBIUS, patrz *Dunay*.

DAPHNE albo Daphnis, według mitologii, uciekając przed Apollinem w drzewko Laurowe przemienia.

DAPHNOMANCYA, wieszczbiarstwo z liścia bobkowego, to wzrzucone w ogień, skwarzenia swojego odgłosu, czyniło wroźbę, iako świadczy Propercyusz:

Si tacet extincto laurus adusta focō.

DAPHNOPHORIA, uroczystość na pamiątkę Apollina i Daphny, co lat dziewięć z wielką okazałością odprawiała się w Beocyi.

DARDANELLE, zamki obronne z obydwóch stron cieśniny Hellespontu, nie daleko Konstantynopola.

DARDANIA, prowincya Azji mniejszej, w bliskości Troi; należała niegdyś do tegoż państwa; w teraźniejszych czasach została pod władzą Turecką.

DARGODZKI, według świadectwa Hartknocha i Chwałkowskiego, xięgę wydał o tytułach zagranicznych, równości stanu rycerskiego przeciwnych.

DARICUS, nazwisko złotej monety dawnego królestwa Perskiego. W historyach Greckich częsta jest wzmianka o tym rodzaju pieniędzy. Nazwisko Darykow pochodziło od Daryusza Meda króla, który ie najpierwszy pod swoim stemplem bić rozkazał.

DAROWSKI (Jan), Jezuita; iest w druku, iego xięga pod tytułem: Lot gołębiczy albo wysokie, i światobliwe żądze pobożney duszy.

DARYUSZ Medus, wuy Cyrusa, król Medow; po zabiciu Baltazara ostatniego króla, panował w Babilonie. Daniela proroka oskarżonego niewinnie lwom na pożarcie skazał; widząc zaś cudem ocalonego, powrócił mu łaskę swoją, i na najwyższe go urzędy wyniósł, a przeciwnych mu ukarał.

DARYUSZ I. król Persów, zwany Histaspes, obrany po śmierci uzurpatora Smerdyśa, wojnę z Scytami i Grekami mniej pomyślną prowadził. Jego piśmo święte nazywa Aswerem, a niektórzy twierdzą go być małżonkiem Estery; panował lat 36.

DARYUSZ II. król Perski, zwany Ochus, syn Artaxerksa, po śmierci Sogdyana brata, tron oycowski ośiadł, siedział na nim lat 18.

DARYUSZ III. zwany Kodomanus zwyciężony kilkakrotnie od Alexandra wielkiego, tron, nakoniec

niec i życie utracił. Na nim ustała monarchia Perska; panował lat 6.

DATARYA, trybunał Rzymski, w którym się wszystkie beneficjalne interessa expedyują i sądzą. Wakuujące beneficia kollacyi papieżkicy rozdaia. Przełożony nazywa się Dataryuszem; a gdy ten urząd ieden z kardynałów sprawuje, na ow czas bierze tytuł Pro-Datarii.

DATAN, syn Eliaba, wraz z Kore i Abironem powstał przeciw Mojżeszowi, ale w oczach ludu bożego, żywo go, z jego towarzyszami ziemia pożarła.

DAWID, mąż wedle serca bożego, król Izraelski, syn Jessiego, z pokolenia Judy. Dzieła jego, pobożność, upadek, i pokutę, xięgi pisma bożego opisują. Umarł roku od stworzenia 3023 wieku siedmdziesiątego, panowania 40. — Zbior psalmow w piśmie świętym, cały prawie tego świętego króla jest dziełem.

DĘBINSKI (Jan), komornik Krakowski, wydał do druku mowy różne na seymach i seymikach.

DĘBOŁĘCKI (Jędrzey), pisał wierszem: Wrozbít boiu Moskiewskiego.

DĘBOŁĘCKI (Woyciech z Konoiad), Franciszkan, podał do druku: Wywod iedynowładnego państwa świata, w którym się pokazuje, że naystarodawniejsze w Europie

królestwo Polskie, w Warszawie 1633.

DĘBOWSKI (Sebastyan), biskup Kujawski, mąż zacny, pobożny, uczony. Są w druku jego rytmy o męce pańskiej. — Punkt honoru wierszem opisany. — Rečta Diaecesis Plocensis visitandi ratio. Wiele po sobie zostawił manuskryptow w materyach statystycznych.

DEBORA, małżonka Lapidota, prorokini, rządziła ludem Izraelskim, i sądy swoje odprawiała, iako świadczy pismo, pod drzewem Palmowym, między Betel i Ramą. Wraz z Barakiem zwyciężyła Jabinę króla Chananejczykow; umarła roku przed narodzeniem pańskim 1281.

DECACHORDUM, instrument muzyczny, o dzieściu stronach; o nim w piśmie świętym jest wzmianka.

DECEMBER (Grudzień), miesiąc teraz ostatni roku; że zaś u Rzymian rok niegdyś w Marcu zaczynał się, więc był w liczbie dzieści-tym, a tak przezwany December.

DECEMPEDA, miara Rzymska, zawierająca w sobie dzieście stóp.

DECEMPRIMI, tak się u dawnych Rzymian zwali przełożeni celników.

DECEMVIRI, urzędnicy Rzeczypospolitej Rzymskiej, wybrani na ułożenie praw dwunastu tablic; przez lat trzy naywyższą mieli władzę, i zastępowali miejsce konsulow, ale dla

dla przestępstwa Appiufza, iednego z nich, który Wirginią gwałtownie chciał oycu odebrać, a przeto był przyczyną iey śmierci, Decemvirowie z urzędu złożeni, i dostojność ich zniesiona została. Byli i inni w Rzymie urzędnicy, także zwani od liczby dzieściaci Decemvirowie, iako to strażnicy xiąg Sybilińskich kapłani, których zwano Epulones; ci także, którzy czynili nowe osady albo potoczne sprawy ludu mieli sobie polecone do decyzji, byli nazywani Decemviri.

DECENNALES, igrzyska co lat dzieścięć przez cesarzow Rzymskich ludowi dawane.

DECIMA, patrz *Dzieścina*.

DECIMATIO, kara woysk przez potępienie na śmierć dzieściatego żołnierza.

DECRETALES, są listy, albo przepisy pierwszych papieżow kościoła, od których się zaczyna zbior prawa duchownego, czyli kanonicznego.

DECUMANA porta, w obozach Rzymskich się zwała brama tylna.

DECUMANI, ci, którzy u Rzymian oddawali dzieściatą część krescencyi, na skarb idącą, tak się nazywali.

DECURIA, społeczeństwo dzieściaci obywatelow, pod przełożonym dzieściatnikiem. Romulus lud podzielił na pokolenia, pokolenia na centurye, centurye na decurye, kto-

rych dzieścięć w każdej centuryi znajdowało się.

DECURIO municipalis, nazywał się urzędnik osady, zwany pospolicie municipium; zastępowali oni w miastach prowincyalnych miejsce senatu Rzymskiego, zwano ich civitatum patres curiales; zaś ich zgromadzenie: curia decurionum, albo minor senatus.

DECYUSZ, familia Decyuszow płodna była u Rzymian w wielkich ludzi; z tych dziad, syn i wnuk konsulowie dobrowolną z siebie dla oyczyzny uczynili ofiarę. Pierwszy P. Decyus ociec, roku przed narodzeniem pańskim 337, na wojnie z Latinami, drugi syn na wojnie Francuskiej, roku przed narodzeniem Chrystusa 295, trzeci na wojnie z Pirrusem, roku przed narodzeniem Chrystusa 279 odważnie poległ. O nich mowi Juvenalis:

- - - *Plebeia*

*Deciorum animæ, plebeia fuerunt
Nomina: pro totis legionibus hi
tamen, & pro*

Omnibus auxiliis, atque omni plebe Latina,

*Sufficiunt dīs infernis, terræque
parenti.*

DECYUSZ (Cneius Messius Quintus Traianus), cesarz Rzymski, rodem był z Pannonii. Wstąpił na tron po śmierci Filippa. Urząd cen-

Ff

forow

forow dawno zaniedbany odnowił, i do odprawowania dawney iuryzdykcyi przywiódł. Wybrałszy się na wojnę przeciw Gallom, w pierwfzey potyczce fyną utracił, w drugiey sam zginął, roku pańskiego 251, panował lat 2.

DECYUSZ (Ludwik Jodocus), pisał de Antiquitatibus Polonorum. — De familia Jagallonum. — De Sigismundi temporibus. — Jest ie-go dyaryusz: Eorum quæ memoriâ digna in nuptiis Sigismundi I. & Bonæ Med. Barique Ducis: gesta sunt.

DEDALUS, Ateńczyk, wynalezca i architekt Labiryntu Kreteńskiego: o nim Wirgiliusz:

*Dædalus, ut fama est, fugiens
Minoia regna
Præpetibûs pennis ausus se credere
celo.*

*Insuetum per iter, gelidas erravit
ad arctos,
Chalcidicâque levis tandem superastitit arce,*

*Redditus his primum terris, tibi
Phæbe sacrauit,*

Remigium alarum, posuitque immania templa.

DEDUCTIO nobilitatis, w Polfcze, wywod urzędowy szlacheństwa w pośrzód zgromadzonych obywatelów na seymiku; tam albowiem odbyła trybunał tych, którym szlacheństwo ieft zakwestyonowane.

DEFENSOR, prerogatywa osobom świeckim od kościołów nadawana niegdys, dla ich obrony. Zwani bywali takżę: *Advocati ecclesiæ*; Karol wielki cesarz wziął na siebie ten obowiązek względem kościoła Rzymskiego, co i następcy ie-go czynili. Defensor matrimoniorum w konfystorzach; ten który w sprawie rozwodowey strony obżalowanej, albo prawego ślubu broni.

DEFINICYA, wyłuszczenie rzeczy, krotkie i jasne; równie w filozofii, iako i w krasomowstwie definicya używana bywa.

DEGRADATIO, obrządek, przez który odbieraią się winowaycy prerogatywy ie-go przeszłego stanu.

DEKRET, termin prawny, znaczący wyrok zwierzchności. Dekreta w Polfcze tam wypadłe, gdzie obie strony u sądu stawały, zowią się oczywiste, czyli *ex seriis partium controversiis*; zaoczne czyli kontumacyalne te są: które w niestawieniu się iedney, czyli przez siebie, czyli przez plenipotentą, druga strona zyskuie, i to się zowie condemnatio, kondemnata. Dekreta *in contumaciam* są, gdy iedna strona zupełnie przewiedzie proces na drugiey, i po trzech kondemnatach lub iedney, *post rem iudicatam*, zyskuie dekret, który takiey mocy ieft, iakby był oczywisty.

sty. W trybunale Litewskim dekreta oczywiste są wieczne, i wzruszone być pod żadnym pretextem nie mogą.

DELEGACYA, w powszechności znaczy poczet osób mających władzę na siebie część wyższej władzy, z obowiązkiem sprawienia się zwierzchności z iey użycia. Częste tego sposobu działania są przykłady w seymach tak ordynaryjnych, iako extraordinaryjnych; nayoślibliwszy, a bodaj nigdy niepraktykowany roku 1775.

DELFINAT, prowincya południowa królestwa Francuskiego, od Humberta II. ostatniego xiążęcia zapiśana, w roku 1399 koronie Francuskiej, z obowiązkiem, aby każdy następca tronu tytuł na sobie Delfina nosił, co dotąd się zachowuje.

DELFY, mieysce sławne w Phocydzie kościołem i wieszczbami Apollina.

DELOS, wyspa morza Egejskiego, poświęcona Apollinowi, który się tam wraz z Dyana, z Latony urodził. Ta wyspa jest w liczbie Cykladow.

DELTA, prowincya Egiptu, z dwóch stron rzeką Nilem rozłączającym się oblana. Przeto iż zdawała się być figury troygraniastej, nakształt litery Greckiej Delta zwaney, takie nazwisko wzięła.

DEMETRIUS, nazwany Poliorcetes, syn Antygona, iednego z wodzów wojsk Alexandrowych. Po śmierci oycowskiej obszerne państwa rządy objął, wojny prowadził z sąsiadami swemi, i w nich takowe dawał dowody męstwa, i biegłości, iż w poczet zawołanych owego wieku rycerzów, potomność go policzyła. Grecyą i Ateny ziarzma Kassandra i Ptolomeusza uwolnił, i oswobodził. Zwyciężony wraz z oycem roku przed narodzeniem pańskim 299, odtąd zaczął doznawać przeciwnego losu; nakoniec od Seleukusa, króla Syryi, zbity, życie w niewoli skończył roku przed narodzeniem pańskim 286, wieku 54. Znayduie się w Plutarchu życie tego monarchy.

DEMETRIUS, zwany Phalereus, filozof sekty Perypatetyków; pisał xiąg wiele, i był w wielkiej u współobywatelów Ateńczyków powadze, piastując nappierwsze urzędy oyczyzny. Nadto w Alexandryi będąc, był tamtejszej biblioteki przełożony, i za iego staraniem, tłumaczenie xiąg pisma świętego na ięzyk Grecki, przez 70 wykładowców stało.

DEMETRIUS, Dymitr, mniemany syn Iwana Bazylewicza, cara Moskiewskiego, wsparty pomocą niektórych panów Polskich, osobliwie Mniszcza, wojewody Sendomier-

skiego (ktorego corkę Marynę za żonę pojął) tron państwa Moskiewskiego osiadł. Wkrotce iednak, przez fakcyą Bazylego Szuyckiego, w tumulcie na stolicy zabity, roku 1606, a Szuycki na iego mieyscu carem ogłoszony. Dwoch ieszcze potym tegoż inienia ziawiło się uzurpatorów: pierwszego z nich, pozostła wdowa po pierwszym Dymitrze Maryna za męża własnego uznała, ale i ten zginął w roku 1610, a wkrotce po nim Maryna z synem utopiona.

DEMOKRACYA, rząd, w ktorym lud ma naywiększą władzę.

DEMOKRYT filozof, urodzony w Abderze mieście Tracyi, sławny śmiechem swoim, nie z płochości lekkiego umysłu, ale ze wzgardy próżności świata pochodzącym. Umarł w roku setnym dziewiątym wieku swego. Powiadaia o nim, iż będąc na dworze Daryusza, krola Perskiego, a widząc go niezmiernie ztroskany z śmierci małżonki, obiecał ią wskrzefić, byleby tylko na iey nadgrobkku wyryto nazwiska trzech ludzi takowych, ktorzyby w życiu żadney dolegliwości nie doznali. Poznał Daryusz rozumną konsolacyą, i w żalach się uspokoił.

DEMOSTENES, nayślawniejszy Grecyi krasomowca. Wyniosłym myślom Filipa, krola Macedonii, sprzeci-

wiając się mężnie, dobre rady dając oyczyźnie, dar wymowy swoiey czynił użytecznym. Nakoniec chcąc uysć zapalczywey zemsty Antypatra, na wyspie Celauryi truczinną sam sobie życie odebrał; mając na ow czas lat 65. Mniewdzięczna za życia oyczyzna, po śmierci wystawiła mu statwę z napisem z Greckiego tak przetłomaczonym:

Si tibi par menti robur, vir magne, fuisset,

Græcia non Macedæ succubisset Hero.

DENHAM, ieden z nayślawniejszych Angielskich poetow; pisał oyczyśnym ięzykiem; umarł roku 1668.

DENTATUS (Marcus Curius), konsul Rzymski, z Sabinow i Samnitow tryumfował; drugi tryumf odprawił, zwyciężywszy Pirrusa dotąd niezwycięzonego. Ubostwo tego wielkiego człowieka oznacza, iaki był na ow czas sposob myślenia Rzymian. Gdy mu Samnitowie złote naczynia posłali, ci, ktorzy dary nieśli, załtali go piękącego rzepę u kominka; odrzucił bogatą darowiznę, mówiąc: iż lepiej nie mieć złota, a rozkazywać tym, ktorzy ie mają.

DEPENDENS Dependent, nazwisko w trybunałach i innych rozmaitych magistraturach Polskich, młodzieńca, do nauki prawney sposobi-

biącego się, pod mistrzem w tey-
że nauce biegłym; pospolicie ta-
kowych adwokatów zowią Mcce-
nasami.

DEPORTATIO, u dawnych Rzymian,
kara wygnania. Ci, którzy iey pod-
padali, tracili prawo obywatelstwa, i
skarb publiczny po nich dziedzi-
czył; za życia iednak mieli nieia-
kie własney majątności używanie,
tey, która im przez dekret publi-
czny była na używanie zostawiona.

DEPOSITIO testium (świadełstwo u-
rzędowe) w rozmaitych prawnych
okolicznościach ten sposób docie-
czenia prawdy używany bywa.
Przyśięga, iako rzetelnie się spra-
wią, pierwszym jest względem
świadków obrządkiem; osoby
świadczące powinny być nie no-
towane, i ile możności, sąd oto
stać się ma, żeby, nim do swia-
dełstwa przystąpią, o ich rzetelno-
ści mogli się ubezpieczyć. Strona ob-
żałowana ma prawo odrzucić prze-
ciwnego sobie świadka, gdy ten albo
zawołany nieprzyjaciół, albo na
świadczeniu zyskuie, albo krewny
aktora; albo w kónnexusi ze spra-
wą. W Polfcze w sprawach grani-
cznych i uczynkowych, świadkowie
przywoływani bywaią. W spra-
wach pomniejszych sześciu świad-
ków każda strona stawia, w wię-
kszych dwunastu, w kryminalnych
zaś dwudziestu czterech, dwuna-
stu z każdej strony.

DEPRECATIO, figura krasomowska,
przez którą orator wzywa pomo-
cy, i wzrusza umysły słuchaczów
lub sądzących. Tego sposobu u-
żył Cicero broniąc króla Deiotara
przed Juliuszem Cezarem: *Hoc
nos metu Caesar, per fidem, & con-
stantiam, & clementiam tuam li-
bera; ne residere in te ullam par-
tem iracundiae suspicemur. Per
dexteram te istam oro, quam re-
gi Deiotaro hospes hospiti porrexi-
sti, istam, inquam dexteram, non
tam in bellis & praeliis, quam in
promissis & fide firmiorem.*

DEPUTAT, w powszechności to na-
zwisko znaczy osobę z nadaną so-
bie na czas od wyższej zwierz-
chności władzą namiestniczą. W
Polfcze tak się nazywaią sędzio-
wie trybunału głównego, z ziem
i wojewodztw od współobywatelów
wybrani. Deputatów duchownych
obieraią kapituły z kandydatów,
których biskup wyznacza. W cza-
sie reasumpcyi trybunału deputaci
większością głosów iednego z po-
między siebie marszałkiem obie-
raią, i ten wraz z prezydentem du-
chownym, najpierwsze w izbie
miejsce osiada. Osoba pod pro-
cessum będąca urzędu sędziowskie-
go sprawować nie może. Przez
cały czas sprawowania urzędu
deputat, równie iako i posel od
prawnych impetycyi wolen jest.

Obrażający zaś osobę iego karze prawem okryśloney podlega.

DERBICES, narody dawne Azyi, nad brzegami rzeki Oxus, ku morzu Kaspijskiemu. O nich twierdzi Quintus Curtius, iż przeciw Alexandrowi wielkiemu, do woysk Daryuszowych dwa tysiące iazdy, czterdzieści tysięcy piechotnego żołnierza posłali. O narodzie tegoż nazwiska czyni wzmiankę Ptolomeusz, i siedlisko iego naznacza w Libii zachodney.

DERIENSES, narod Akarnanii; częste miewał zatąrgi z Etolianami.

DERSEI, narod Thracyi, posilkowali Xerxesa króla Perskiego w wojnie przeciw Grekom, według świadectwa Herodotowego.

DERWISZE, rodzaj mnichów Turreckich; fundator ich zwał się Mewelawa; żyją po większej części w zgromadzeniu pod władzą starszych. W xiędze Rykota na Polski język przełożoney dostateczne jest opisanie ich sposobu życia i praktyk.

DESIGNATOR, u Rzymian nazwisko sług publicznych, albo woźnych; tych obowiązek był, w igrzyskach publicznych każdego na mieyscu przyzwoitym, według stanu lub urzędu sadowić.

DESPAUTER, sławny grammatyk, żył około roku 1530. Są w druku, iego: *Commentarii grammatici*.

— *Ortographia*. — *Ars epistolica*. — *De accentibus & punctis*. — *De carminum generibus*.

DESPOTA, według etymologii słowa: pan, rządca iedynowładny. W Greckim państwie ku schyłku cesarstwa wschodniego, książęta: Morei, Etolii, Serwii, tego tytułu używali.

DESPOTYZM, iedynowładztwo. Rząd na woli panującego iedynie założony.

DESSAU, dzielnica sławnego w Niemczech domu Anhalt. Są dotąd w possessioni części księstwa Anhaltskiego. Stolica ich Dessau, od ktorey wzięli przydomek Anhalt-Dessau.

DESTOUCHES (Filip), autor wielu komedyi w języku Francuskim.

DEUKALION, król Tessalii według mitologii wraz z małżonką swoją, w powszechnym potopie, za sprawą bogów ocalonym został, i równie cudownym sposobem narod ludzki rozmnożył, siciąc kamienie.

DEUTERONOMIUM, po Hebraysku El-lehabdebarim, piąta w liczbie ksiąg Mojżeszowych; zamyka w sobie zbiór praw i niektóre dzieje ludu bożego.

DEUNX, rozdział miary Rzymskiej, zawierający w sobie uncyi iedynaście.

DEVOTIO, obrządek religii u dawnych Rzymian, przez który człowiek dobrowolnie dla dobra publicznego życie

życie łożył. Heroicznej takowej ofiary stali się przykładem sławni Decyuszowie, patrz *Decyusz*.

DEXTANS, drobnej monety rodzaj u Rzymian; miara tegoż nazwiśka zawierała w sobie dzieśnię cyatow albo uncyi, patrz *As*.

DIA, bogini; twierdzą niektorzy, iż to był przydomek Cybeli matki bogow.

DIABOLUS, diabeł, nazwiśko w ścisłym tłumaczeniu znaczące: potwarcę, obmawiacza; w tłumaczeniu Łacińskim xiąg starego zakonu piśma świętego, czart tak nazwany.

DIABLINTÆ, naród dawnej Galli według świadectwa Juliusza Cezara.

DIACON, patrz *Dyakon*.

DIACONISSÆ, matrony pobożne i święte, wybierane bywały od biskupów, dla ćwiczenia w pobożności osób płci swojej.

DIADUMENUS, cesarz Rzymski syn Makryna, następcą tronu i współuczynikiem w niemowlęstwie prawie uczyniony. Nie długo się godnością swoją cieszył, w kilka miesięcy albowiem po wyniesieniu swoim za rozkazem Heliogabala zabity roku 218.

DIALECTICA, patrz *Dyalektyka*.

DIALIA, uroczystości odprawiane przez najwyższego kapłana Jowisza w Rzymie, który brał tytuł: Flamen Dialis.

DIANA, patrz *Dyana*.

DIARBEK albo Diarbekir, prowincja Azji, między rzekami Tygrys i Eufratem; nazywała się przedtym Mezopotamią; należy do państwa Tureckiego.

DIATRIBE albo Diatriba, szkoła u Greków tak nazwana, w której czyniono popis albo dysputę z nauk, dla otrzymania miejsca w oncyzce. *Recens in diatribam receptus Gell: lib: 17. cap. 20.*

DICEARCHUS, Grek, urodzony w Messynie sławny filozof i dzieiopis; z jego piśm wielorakich, zostało się tylko krótkie zebranie obyczajów Greckich.

DICTATOR, patrz *Dyktator*.

DICTIONARIUM, patrz *Dykeyonarz*.

DIDACTICA z Greckiego, opisanie reguł nauki lub kunsztu. Tego rodzaju jest *Ars poetica* Horacyusza. — Sienkanki Wirgiliusza. — Lukrecyusza poema o naturze. — W naszych wiekach Boileau o rytmotworstwie, Pope Angielszyk o krytyce tym sposobem pisałi.

DIDIMUS, Alexandryczyk, kwitnął w czwartym wieku kościoła. W piątym roku wzrok utracił, to jednak kaleństwo nie było mu przeszkodą, do ćwiczenia się w naukach; w których a mianowicie w teologii taki uczynił postępek, iż dawał publiczne lekcye w sławnej na ową czas szkole kościoła Alexandryjskiego, i liczył między uczniami

swemi, świętego Jeronima, Rufina, Palladyusza, i Izydora. Z xiąg jego został się traktat o duchu świętym, z Greckiego na Łaciński język przez świętego Jeronima przełożony; tudzież komentarz na listy kanoniczne. W bibliotece oyców świętych znajduje się część traktatu jego, przeciw Manicheycom; umarł według świadectwa Palladyusza roku pańskiego 392, wieku 85.

DIDIUS Julianus, cesarz Rzymski; po śmierci gwałtowney Pertynaxa, kupił tron od zbuntowanych żołnierzy; nie zyskał na tak niebezpiecznym towarze, we dwa miesiące albowiem po wyniesieniu swoim, od tychże żołnierzy zabity, R. P. 193.

DIFFAREATIO, u Rzymian tak się nazywał obrządek rozwódowy między małżeństwem.

DIGRESSIO, wyboczenie w dyskursie od rzeczy pierwiastkowej.

DILEMMA, w Logice; jest argumentacyi skład; albo figura, złożoney z dwóch propozycji, sobie albo przeciwnych, z których jednak każda biie i konkludnie przeciw adwersarzowi kwestyi. Cicero nazywa ten sposób argumentowania: *complotio*. Gellius zaś nazywa go: *Syllogismus cornutus*.

DIMISSORIALES, tak się nazywają listy urzędowe; które biskupi dają kapłanom, lub klerykom, wychodzącym z dyecezyi.

DINDYMENE, przydomek Cybele bogini, od gory tegoż nazwiska, gdzie miała swoy przybytek.

DINOCRATES albo Stenocrates, architekt w Macedonii urodzony. Oświadczył się Alexandrowi W., iż chciał z gory Athos uczynić jego statue, w iedney ręce trzymającą miasło, o dzieściu tyśiącach obywatelów, w drugiey naczynie wylewające w morze wszystkie wodę z źródeł tej gory. Nie przyjął Alexander tego projektu Dinokratesa, jednak go przy sobie zatrzymał, i jego staraniu potym budowanie miasta, i portu Alexandryi powierzył.

DIOCÆSIS, nazwisko Greckie, niegdys prowincyi cesarstwa wschodniego, nadane potym częściom kraju, pod duchowną zwierzchnością biskupow zostającym.

DIOCLETIANUS, patrz *Dyoklecjan*.

DIODORUS, Sycyliczyk pisał historią powszechną; ta z Greckiego na Łaciński język przetłomaczoną najprzod przez Rodomana, potym przez Wesselingą pod następującym tytułem: *Diodori Siculi Bibliotheca historica libri, qui supersunt; interprete Laurentio Rhodmano, ad fidem manuscriptorum recensuit: Petrus Vesselingius, atque Henrici Stephani, Laurentii Rhodmani, Fulvii, Ursini, Hen-*

Henrici Valesii, Jacobi Palmerii, & suas adnotationes, cum indicibus adiecit.

DIOGENES, patrz *Dyogenes*.

DIOMEDES, grammatyk według świadectwa Fabrycyusza, in *Bibliotheca Latina*; xięgi swoje o częściach dyskursu, o sposobie czynienia onego, i o rytmach, przypisał niejakiemu Athanazyuszowi.

DION (Cassius), w Nicei, stołecznym Bitynii mieście urodzony, w wielkich był łaskach u Alexandra Sewera cesarza, i w roku 229, wraz z nim godność konsularną piastował. W dalszym iednak czasie, naraziwszy się woysku, a przeto chroniąc się zapalczywości zbuntowanych na siebie żołnierzy, wyprosił się od dworu, i w własney oyczyźnie żywota dokonał. Pisał historią Rzymską od pierwiastkow, aż do czasu Septymiusza Sewera cesarza; niezupełnie iednak ta xięga do wieków naszych doszła.

DION, Syrakuzanin, spokrewniony z Dyonizyuszem tyranem oyczyzny swoiey; przeniósł dobro publiczne nad własny pożytek; i lubo pojął siostkę młodszego Dyonizyusza, nie mogąc przecię znieść iarrżma, którym ten tyran lud Syrakuzy gnębił, wzruszony Platona napomnieniem, a bardziey ieszcze oyczyzny klęską, wybawił ją z tyrannii, i Dyonizyusza do ucieczki

przymusił. Wielbił zrazu lud wybawiciela swojego, zwykłą iednak uwiedziony płochością, temu, który go wolnością obdarzył, życie gwałtownie wydarł, roku przed narodzeniem pańskim 354. Miał na ten czas wieku swego lat 55. Plutarch obszernie tego zacnego męża życie opisał.

DIONISIUS, patrz *Dyonizyusz*.

DIONISIA Dionisiaca, obrządki uroczyste w Grecyi na cześć Bachusa, u Rzymian zwały się Bacchanalia.

DIOPHANTUS, autor Grecki, pisał xiąg trzynaście o arytmetyce, z tych sześć tylko zostało się. Żył w piątym wieku.

DIOSCORIDES (Pedacius), sławny lekarz; żył za czasow Neronu cesarza. Oyczyzna iego była miasto Anazarbe w Cylicyi. Pisał xięgi de materia medica, i rozdzielił ie na siedm części.

DIOSCURI, przydomek bliźniąt Kastro i Polluxa, synow Ledy i Jowisza.

DIPONDIIUS, rodzaj monety, zawierający w sobie połowę grosza Rzymskiego zwanego As. We wangelii świętego Łukasza iest wzmianka o nim: *Nonne quinque passerres veneunt dipondio?*

DIRÆ, według mitologii trzy corki Nocy i Acheronta zwały się: Furia, Eumenides; ich siedlisko piekło, obowiązek katowanie potępieńcow.

DIRIBITOR, nazywał się w biesiadach Rzymskich sluga, potrawy pripraviający, i zastawiający na stołach; zwano go także structor.

DIS, bożyłecze dawney Gallii; niektorzy mniemali go być Plutonem, z tej przyczyny, iż ten bōżek zwał się *Dis pater*.

DISCIPLINA ecclesiastica, tak się nazywa rząd wewnętrzny kościelny, ustanowiony na fundamencie kanonow.

DISCORDIA, bogini niezgody; wygnana była z nieba, osiadła więc na ziemi; że dotąd panuje, dowodow na to nie potrzeba.

DISCUS, w astronomii, tak się nazywa płaszczyzna słońca i każdej planety. Zaś *Limbus* nazywa się: brzeg, czyli słońca, czyli miesięca, albo iakiey inney planety. **Discus** nazywał się w starożytności, puklerz okrągły; na znak zwycięstwa w białwochwalnicy zawieszony. Toż samo miał nazwisko okrąg kamienny lub żelazny, służący w igrzyskach, do rzucania w górę, lub toczenia na dale. Putmiski lub talerze takoweż mają nazwisko.

DISPENSATIO, dyspenza, uwolnienie od rygoru prawa; dla przyczyn słusznych: *Juris provida relaxatio*.

DISPOSITIO albo ułożenie, częścią jest istotną krasomowstwa i poezyi; według tej Horacyusza regu-

ły: *Singula quæque locum teneant sortita decenter*. Jakie ma być dyskursu ułożenie, wyraża dokładnie wierz następujący:

Exorsus, narro, seco, firmo, refello, peroro.

DISTICHUM, dwa wiersze zawierające w sobie rzecz całą, o ktorey poeta chce mówić; takie były owe Wirgiliusza:

Nocte pluit tota, redeunt spectacula mane,

Divisum imperium cum Jove cesar habet.

Jaki i ow pełen zbawienney nauki.

Unde superbit homo? cujus conceptio casus,

Nasci pæna, labor vita, necesse mori.

DITHYRAMBUS, przydomek Jowisza; pieśni na cześć jego pisane tak się zwały, i dotąd rytmy pełne wyrażen rozbujały imaginacyi, to imię noszą.

DIVALIA, uroczystości Rzymskie; odprawiały się 21 Grudnia na cześć bogini Ageronia.

DIVINATIO, nauka, kunszt wieszczbiarski, płod zabobonności; albo trączy umysłu płocho bojaźliwego. Rodzaie tych gustow były niezliczone, ile stwierdzone niegdyś religią, wsparte zwyczajem, zaszczyczone starożytnością. **Cicerone** nayoświecenszy z Rzymian, nie

nie miał jednak wstrętu pisać xięgi, *de Divinatione*.

DIVORTIUM, patrz *Rozwod*.

DIVUS, Diva, tym tytułem zaszczycone były osoby, które pogańska zabobonność, albo raczy nikiemne podchlebstwo równało z bogami.

DIWAN, znaczy z Arabskiego radę.

Galibe-Diwan: jest zwyczajna rada w niedziele i wtorki odprawiana się, gdzie wezyr zdwoina kadylefskimi, i znaczniejszymi urzędnikami, w sali (Babichumaiun) jest przytomny. A iak diwan: rada na nogach; jest ieszcze nadzwyczajna rada w nagłych razach zwoływana, gdzie niższego stanu ludzie, wedle potrzeby czasem przypuszczeni bywają. Rykiat, rada prywatna, gdzie wezyr i mufty. Diwan znaczy także: zbior rzeczy; dla tego wiele jest pod tym tytułem książek.

DŁUGOSZ (Jan), w Łacińskim ięzyku zwany pospolicie Longinus; z kanonika Krakowskiego Nominat arcybiskup Lwowski. Mąż doskonałością, przymiotami, nauką znakomity; do publicznych interesów oyczyzny swojej częstokroć używany, poselstwa rozmaite do obcych państw z sławą i pożytkiem narodu swojego, wykonał i odbył. Kazimierz Jagellończyk dzieci swoje iego ćwiczeniu oddał; z tych

trzech na tronie Polskim zasiadało: Jan Olbracht, Alexander i Zygmunt stary, czwarty święty Kazimierz, życia niewinnością sławny; umarł Długosz roku 1480, dnia 29 Maia, wieku 65. Xięgi: od niego wydane są następujące: Joannis' Długossi seu Longini historia Polonica. — Vita sancti Stanislai episcopi & martyris. — Plocensium episcoporum vita. — Episcoporum Vratislaviensium olim Smogorzoviensium historia & acta. — Posnaniensium episcoporum series — Liber beneficiorum ecclesiae cath.-Cracoviensis. — Vita beatæ Cunegundis. Przy życiu świętego Stanisława wyżej wspomnianym, położył legendas SS. Poloniae, Hungariae, Bohemiae, Moraviae, Prussiae, & Silesiae patronorum, in Lombardica historia non contentas. — Epistola ad Joannem Capistranum. — Chorographia regni Poloniae. Wędług świadectwa Miechowity, i Paprockiego, pisał o familiach i herbach Polskich.

DŁUGOSZ (Michał Ernest), jest w druku przez niego uczynione opisanie expedycyi Wiedeńskiej, pod tytułem: Joannis III. augustum Viennense: veni, vidi, vici assertum. Oliva annô 1684.

DODONA, miejsce w starożytności sławne wieścią Jowisza.

DODRANS, moneta zawierająca w sobie trzy części grosza Rzymskiego; tegoż nazwiska była miara likworów, zawierająca w sobie dziewięć cyatów.

DOBRZYŃSKA ziemia, w województwie Płockim; ma swego kasztelana, ziemstwo i grod. Miasto iey stołeczne Dobrzyń. Dana była niegdyś ta ziemia Krzyżakom, przez Konrada książęcia Mazowieckiego; odzyskana potem przez królów Polskich.

DOBROSIELSKI (Chryzostom), zakonnik świętego Franciszka, wydał do druku: *Summarium asceticum mysticæ theologiæ* annô 1655.

DOGIEL (Maciej), *Scholarum Piarum*, wydał wielce pożyteczne oyczynie dzieło *Codicem Diplomaticum regni Poloniæ & magni ducatus Lithuaniz*. Tudzież: *Limites regni Poloniæ & magni ducatus Lithuaniz*. Konwikt dla młodziei szlacheckiej w Wilnie założył, gdzie bibliotekę z książkami i instrumentami groszem własnym powiększył. Drukarnią także założył w Wilnie; umarł w Warszawie 24 Februarii 1760, mając lat wieku swego 45.

DOGMA, z Greckiego, słowo używane w teologii, znaczy artykuł wiary.

DOKTOR (nauczyciel, mistrz), dośkoieństwo nauk wyzwolonych, i

stopień w akademiach naywyższy. Oycowie święci pierwszych osobliwie wieków kościoła, tym nazwiskiem uczczeni są. Znak prerogatywy doktorckiej, toga, którą na nich kładą, pierścień i biret; obrządek kreacyi doktorów akademie z wielką uroczystością obchodzić zwykły.

DOKTOROWICZ (Fabian), Jezuita, niektóre jego kazania wyszły z druku w Warszawie roku 1748.

DOKUMENT, termin prawny, znaczy pismo urzędowe, stwierdzające ustanowienia w interessach zobowiązanych, między obywatelami.

DOLOPIA, kraina Grecyi, granicząca niegdyś z Tessalią, w czasie obłężenia Troi, panował nad Dolopami Peleusz.

DOMIDUCA, przydomek Junony, osadzającej małżonki w domach mężów.

DOMINATIONES, ieden z dziewięciu chorów Anielskich, tak wzmiankowany przez Pawła świętego w rozdziale I. listu do Kolossensów.

DOMINIK (święty), ustanowiciel zakonu kaznodziejskiego, urodził się w zacnym domu Guzmanów, królestwa Hiszpańskiego. Przeciw heretykom Albionsom żarliwie powstał. Ustanowiwszy zakon swój, umarł w Bononii roku 1221, wieku 51.

DOMINIKANI, zakon kaznodziejski od świętego Dominika ustanowiony, i w roku 1216 od Honoryusza papieża potwierdzony, na fundamencie reguły świętego Augustyna, pod tytułem *fratrum ordinis Prædicatorum*. Wiele ten zakon ludzi świętobliwych i uczonych wydał. Są także zakonnice tegoż nazwiska, równie zachowujące regułę świętego Dominika.

DOMITIA lex, prawo u Rzymian, ustanawiające sposób obierania kapłanów, których zwano *Feciales*; patrz *Feciales*.

DOMITIUS, bógyszcze u Rzymian; wzywano go w czasach weselnych, aby żony w domach mężów zatrzymywał.

DOMNUS albo *Domitian*, papież, wstąpił na stolicę Piotra świętego roku 696, na niey rok tylko siedział, mieściey 5, dni 10.

DOMNUS II. papież, nastąpił po Bonifacyusza VII. Umarł w rok po swoim obraniu.

DON czyli *Tanais* rzeka, po części odgraniczająca Europę od Azji. Ma swój początek w prowincyi państwa Moskiewskiego Rezan, wpada w czarne morze.

DONATIO, dar zrzeczenie się urzędowe własności, względem inney osoby.

DONATUS, Rzymianin, grammatyk wieku swojego zawołany; był nau-

czycielem świętego Jeronima. Zył około roku 350. Zbior grammatycznych jego reguł wieków naszych doszedł, i dawnieyszymi czasami w pospolitym był używaniu.

DONATUS, biskup Kartagiński, herfzt sekty swego nazwiska; uwłoczył tajemnicy Trojcy Świętej. Augustyn święty błędy tego kacerza wodnie zbił, iako to w więgach tego sławnego doktora świętego widzieć można; umarł ten kacerzmistrz na wygnaniu w roku 355.

DONHOFF (Jan Kazimierz), kardynał biskup Cefeny. Był posłem od Jana III. krola Polskiego do Innocencyusza XI. papieża, i temuż zdobytą pod Wiedniem chorągiew Mahometa, imieniem monarchy swojego oddał; umarł w Rzymie roku 1697, wieku 48. Przełożył na Polski ięzyk więgę świętego Franciszka Salezego, ktorey tytuł: Droga do życia pobożnego. Synod tego kardynała odprawiony w Cefenie, i do druku podany, zamyka w sobie nader wyborne przepisy, służące do karności duchowieństwa. — Pisał Włoskim ięzykiem więgę: konferencyi duchownych; ta roku 1740 w Florencyi przedrukowana z tym tytułem: *Raggionamenti agli ecclesiastici, à far loro comprendere la dignità del loro stato, e a dimostrarne le oblegazioni*. Wspomina

Niefiecki o iego xiędze: Tuba evangelica.

DONHOFF (Jędrzey), kanclerz wielki koronny; umarł biskupem Krakowskim roku 1702. Mowy iego niektóre i kazania, wyszły z druku.

DORIA (Andrzej), Genuencyk ieden z naywaleczniejszych bohaterów XVI. wieku, zawiaduiąc wojсками Karola V. cesarza, a przedtym Franciszka I. krola Francuskiego, wielkiemi się zwycięstwami wstawił; tym jednak woczach potomności nayznakomitszy, iż mając w ręku swoich los oyczyzny, wolnością ją obdarzył. Wdzięczni tak wielkiego dobrodzieystwa współobywatele, wystawili mu statuetę z takowym napisem:

Andreae Dorie, civi optimo, felicissimoque.

Vindici atque auctori publicæ libertatis, senatus

Populusque Genuensis posuit.

Umarł ten wielki mąż roku 1560, mając lat 94.

DORIS, kray dawncy Grecyi, graniczył z Eolią i Akarnanią. Dorycykowie pochodzili od Pelasgow. Między wielą innemi osadami, im przypisuią fundacyą miasta Chalcedonii. Twierdzą niektorzy autorowie, iż sławne w Sycylii miasto Syrakuz, od nich założone było.

-zik

DORICUS (ordo), rodzaj architektury, tak nazwany; ma drugie miejsce w porządku innych, i jest między Toskańskim i Jońskim. Jakiesą tego rodzaju własności, i szczególne od innych różnice, xięgi architektury obzernie to wywodzą.

DORIENSES, narod Peloponezu, pochodził od wyżey wspomnianych Dorycykow. Czas tej osady był w lat ośmdzieśiat po zburzeniu Troi.

DORYPHORES, straż krolow Perskich dawnych, złożona z piętnastu tysięcy wybranego żołnierza. Ci zawsze byli przy boku monarchy, i w czasie wojny, nie oddalali się od iego osoby.

DOSSENIUS (Fabius), poeta Rzymski; pisał rozmaite komedye, o których wspomina Horacyusz i Seneka.

DORI, narod Thessalii, według świadectwa Pauzaniaśa, który tak o nich mowi: *Apud Doros in Gabilis sanctissimum est templum, extra in eo peplus, quem filio Aleimneoni sumpsisse Eriphilen Græci putant.*

DOWNAROWICZ (Eliaś), Jezuita. Są w druku iego xięgi: *De Virtutibus moralibus.* — Homo politicus; umarł roku 1669.

DOŻA, pierwszy urzędnik albo xiążę rzecypospolitey Weneckiey. Od pierwszych czasow urząd ten był używa-

używany, i nieprzerwanym ciągiem dożowie po sobie następowali. Prerogatywy dożów dawniej większe bywały, niż teraz. Około dziesiątego wieku brali tytuł książąt Dalmacyi. Z czasem ostrożność obywatelów zmniejszyła dożów przywileje; i lubo pod jego stemplem monetę biłą, lubo w publicznym pałacu mieszka, radzie przyduie, i dość ma ozdobną okazalność, przecięż w istocie mało znaczy, i bardziey jest politycznym niewolnikiem, niż rządzą. Dworowi doży rzeczpospolita płaci, i wszystkich wygod dostarcza, dać nadto coroczną pensją 14000 czerwonych złotych. Niegdyś małżonka doży bywała koronowana, teraz tego przywileju nie ma; dzieci nawet za życia oycy od celniczych urzędów są oddalone. U rząd doży jest dożywotni, w mieście zaś tylko Wenecyi prerogatyw stópnia swego używać może. Doża Genuenński, pierwszy urzędnik rzeczpospolitey swojej, na wzór Weneckiego; z tą różnicą, iż trwałość jego urzędu, tylko dwuroczna. Gdy doża swoy czas kończy, jeden z senatu do niego przystępuje, mówiąc: *Wafza Xiążęca Mość skończył urządek, J. W. Mc Pan możesz pójść do domu.* DRACHMA; u Greków była nazwiskiem wagi albo pieniędzy. Dra-

chma waga, iaką dziś Francuzi zowią *gros*, a Niemcy *quintal*: dzieliła się na trzy części zwane *scrupulum*; iakie dziś Francuzi nazywają *denier*, *scrupulum* dzieliło się znowu na dwie części, zwane *obolus*; znowu *obolus* dzielił się na sześć części nazwane *chalcus*; ten znowu *chalcus* dzielił się na dwie części zwane *granum*. Drachma pieniądź, była moneta srebrna, tak nazwana od wagi, którą trzymała, to jest drachmę czystego srebra. — Bili także drobniejszą monetę srebrną, nazwaną *obolus*, których rachowano na drachmę sześć. Jak w innych krajach tak i u Greków moneta odmieniała swoję wagę, i gatunek Drachma pod stemplem Alexandra wielkiego bita, około roku 330 przed Chrystusem, trzymała iedną 90 *Assow* czystego srebra, i takowa drachma ma w sobie szacunku około złotego iednego groszy 15 monety Polskiej terażniejszey. Pod Augustem cesarzem kiedy pisał Titus Livius krotko przed erą Chrześcijańską, Drachma Ateńska trzymała tylko 60 *Assow* srebra, i warta była złoty i monety Polskiej terażniejszey.

DRAGOMAN (po Turecku Terdziman), z Greckiego słowa znaczy tłumacz. Tytuł dragomana szczególnie dać się zostającym przy po-

posłach cudzoziemskich u porty tłomaczom. Niewiadomość języka orientального, a bardziej pogardzająca gornością, z którą Turcy z Chrześcianami postępują, wniosła zwyczaj, iż posłowie cudzoziemscy u porty przez dragomanów polityczne traktują negocyacye. Dragomani, lubo wierne zlecenia od posłów ministerio donosić są obowiązani, wiele jednak od zdadności ich, pomyślne interesu zawisło dokonanie. Gruntowna wiadomość obyczajów, których się Turcy jednomyślnie trzymać usiłują, nietrwożliwe, gdzie okoliczność wyciąga przy interesie obstawanie, są dwa istotne obiekta, które dobrego formują dragomana.

DRAKON, pierwszy prawodawca Aten żył 600 lat przed narodzeniem Chrystusowym. Ustawy jego zbyt surowe, a prawie okrutne, Solon ułagodził.

DRAMMA, słowo Greckie znaczy w powszechności: sztuki teatralne.

DRANGIANA, prowincya Azji, granicząca z Gedrosją i Karamanią.

W stołecznym mieście krainy tego, Alexander nieco przemieszkając tam odkrywszy bunt Philoty, życie mu odjął, oycę nawet jego Parmenioną, najwaleczniejszego z wodzów swoich, na śmierć skazał.

DREPANA, Drepanum miasto starożytne Sycylii, dziś się nazywa Trapano.

DRESNER (Tomasz), Lwowiec, doktor i profesor prawa w akademii Zamoyjskiej; są w druku, jego książki: *Juris Polonici & Romani collatio*. — *Centuria legum Polonicarum*. — *Gallicarum institutionum libri duo*. — *Institutionis Juris Poloniae libri quatuor*. — *Processus Judiciarius*.

DREWS (Jan), Jezuita, autor książek następujących: *Breviarium Asceticum*. — *Distractiones itinerantium*. — *Institutiones Juventutis*. — *Fasti Societatis Jesu &c.*

DREYLING, moneta miedziana w księstwie Holztyńskim.

DROGOSZEWSKI (Piotr), Dominikan; są w druku, jego kazania. *Tarcza wiary Chrystusowej*.

DROHOIOWSKI (Krzysztof), jest w druku, jego: *Oratio de fatalibus rerum publicarum periodis*.

DRUIDY, kapłani bałwochwalczy u dawnych Gallow, Niemców i Brytannów; nie tylko ofiar doglądali, ale byli oraz wieszczbiarzami i rządcami narodu. Rodzaje ich były wielorakie, z tych najpierwsi zwali się Druidami, (które nazwisko i innym powszechnie dawano); do nich, iako się wyżej rzekło, należały pierwsze obrządki religij, i społeczeństwo z pierwszemi

mi obywatelami rządów państwa; wychowanie młodzieży im także było poruczone. *Bardy* komponowali pieśni na cześć bogów, i pamiątkę dzieł sławnych. *Vaterrés* usługowali do ofiar. *Saronides* z wnętrzości zabitych bydła na ofiarę, rzeczy przyśzłe zgadywali. Pomponiusz Mela przyświadcza, iż utrzymywali nieśmiertelność dusz ludzkich. Tacyt, o ich obrządkach i nauce pisząc, tak mowi: *Nulla simulacra, nullum peregrinae superstitionis vestigium.* W inżym zaś mieyscu: *Nec cobi- bere parietibús deos, neque in ul- lam humani oris speciem assimilare, ex magnitudine celestium arbitran- tur. Lucos, ac nemora consecrant, deorumque nominibús appellant. se- cretum illud, quod solá reverentiá vident.*

DRUNCARI albo *Drungarii*, urzędni- cy woyskowi cesarzów Greckich; byli wodzami pułków, tyśiąc żoł- nierzy w sobie zawierających.

DRUSIENSES, narod Palestyny; miał swoje osady, niedaleko góry Li- banu, dotąd jeszcze znajduią się w tamiecznych krajnach, i zowią *Drusii* albo *Drussii*, mienia się być Chrześcianami, ale sposób ich lo- trówskiego życia, nie zgadza się z przepisami religii, ktorey powierz- chowne tylko obowiązki peł- nią.

DRUSUS (*Claudius Nero*), syn Ty- beryusza Nerona i *Livii*, małżon- ki potym *Augusta* cesarza; dzie- ła jego *Tacyt* opisał; w porze wie- ku, z niezmiernym żalem ludu Rzymskiego i woysk, których był wodzem, umarł nad brzegami *Renu* w obozie.

DRUSUS, syn *Tyberyusza* cesarza i *Wipsanii*, pierwszey małżonki, w młodym wieku za poduszczeniem *Sejana*, faworyta *Tyberyuszowego* od własney żony *Liwii* otruty.

DRUŻBACKA (*Elżbieta*); icy wiersze podał do druku *Józef Załuski*, bi- skup *Kiiowski* w zbiorze poetów *Polskich*; umarła w *Tarnowie* roku 1752 w wieku podeszłym.

DRUŻBICKI (*Kasper*), *Jezuita*, kapłan pobożny i uczony; umarł w *Po- znaniu* roku 1672, wieku 71. W druku te się xięgi jego znajduią: *Traćtatus de brevissima ad perfe- ctionem via.* — *Traćtatus de gra- tia delectante.* — *Negotiatio spi- ritualis, per varias industrias æter- nis intenta lucris.* — *Fasciculus exercitiorum & considerationum de præcipuis virtutibus Christianæ fidei.* — *Traćtatus de moribus, amore & servitio æternæ sapientiæ.* — *Provisiones senectutis, in tres partes distributæ.* — *Centum mo- di meditandi passionem Domini.* — *Industriæ examinis.* — *Con- siderationes in dominicas totius*

Hh

an-

anni. — Exercitia in XII. menses distributa. — Novellus Religiosus. — Vota Religiosa, seu Tractatus de votis Religiosis in communi & in particulari. — Considerationes de Religioso mancipio. Considerationes de soliditate virtutis. — Sol in virtute sua Jesus Christus in splendore suarum excellentiarum spectabilis. — Tractatus de effectibus, fructu & applicatione sacrificii Missæ. — Sublimitas perfectionis Religiosæ. — Stromata de passione Domini. — Festum Dignationum. — Paradoxa Verbi incarnati. — Meditationes in festa totius anni. — Septem accommodationes passionis & orationis Dominicæ. — In passionem Domini meditationes iuxta numerum dierum quadragesimæ. — Coronis, sive dissertatio de perpetua cruce Christi Domini ab instanti conceptionis, usque ad instantis mortis suæ. — Droga doskonałości chrześcijańskiej na trzy części rozłożona. — Przemyśły zysku duchownego albo nauki do prędkiego wdrodze bożej postępu. — Liturgicæ observationes. — Kazania rozmaite. — Somnium vitæ humanæ. — Doctrina de præparatione ad mortem. — Deklaracya memoriału processu akademii Krakowskiej, między stany koronne podanego. Zycie tego

świętobliwego męża podał do druku tegoż zakonu kapłan.

DRYADY, według mitologii, Nimfy, bożyścza leśne. — Hamadryady przebywały w drzewach, z niemi ginęły i rosły.

DRYAS, córka Fauna bogini modesty i wstydlivosti, ztąd niegodziło się mężczyznom być przytomnemi, gdy iej ofiary czyniono. Jest poema sławnego Jana Kochanowskiego pod tytułem Dryas Zamechska.

DRYDEN (Jan), sławny poeta Angielski; autorow Łacińskich wielu, a między niemi Wirgiliusza wierszem na język oyczyty przełożył. Pisał tragedye i komedye, które dotąd teatrum Angielskie zaszczycają; umarł roku 1701.

DRZEWICKI (Maciej), arcybiskup Gnieźnieński prymas. Wprzód trzech królów Polskich Jana Olbracht, Alexandra i Zygmunta I. kanclerz, mąż zacny, uczony, w traktowaniu interesów publicznych biegły; umarł roku 1535. Jest w druku, iego: Epistola ad M. Ant. Maurocenum Venetum; in libro Callimachi impr. Hagenoæ. W bibliotece Heilsberskiej manuskryptach, znajduie się wiele oryginalnych listów tego zacnego męża.

DUBITATIO, powątpiwanie, figura krasomowstwa, gdy orator zastanawia

nawia się, i zda się być w niepe-
wności, i nieiakiey boiaźni, czyli
rzecz którą ma w myśli, wyiawić
może; stanie w tey mierze za przy-
kład, położony w Tacycie pier-
wszy assumpt, albo wstęp listu Ty-
beryusza cesarza, do senatu: *Quid
scribam vobis, patres Conscripti?
aut quomodo scribam, aut quid
omnino non scribam hoc tempore?
dii me, deaeque pejus perdant, quam
perire quotidie sentio, si scio.*

DUBLIN, miasto stołeczne królestwa
Irlandzkiego, rezydencya vicereja;
ma swoy własny parlament.

DUBRAVIUS albo Dubrawski, biskup
Ołomuniecki; pisał historyą kro-
lestwa Czeskiego na xiąg XXXIII.
podzieloną. Wyszła z druku za
życia iego roku 1552.

DUCENARIUS, wodz u Rzymian rotę
dwochsetney.

DUERO, rzeka Hiszpańskiego kro-
lestwa, poczyna się w prowincyi Ka-
stylii, wpada zaś w morze w kro-
lestwie Portugalskim.

DVILLIUS (Nepos), konsul Rzym-
ski, pierwszy z wodzow tego na-
rodu, otrzymał zwycięstwo na
morzu w potyczce z Kartaginczy-
kami, roku od założenia Rzymu
493 na wieczną pamiątkę tak
chwalebnych pierwiastkow, posąg
zwycięzcy wystawiony był na kolu-
mnę, która, że narzędziami o-
krętowemi przyozdobiona była,

nazwana przeto a *rostris ro-
strata.*

DUISBURG (Piotr), kapłan zakonu
Krzyżakow w Prusiech, autor pier-
wszy historyi zokonu swego pod
tytułem: *Chronicon magistrorum
ordinis Theuthonici.*

DUK albo Duck (autor), iest w dru-
ku od niego napisana xięga: *De
usu & autoritate juris civilis in
Polonia.* Druga wyszła w Zamo-
ściu roku 1601. *Processus judi-
ciarius regni Poloniae.*

DUNALMA, uroczystość Turecka,
trwa przez dni siedm. Obchodzą
ją w ten czas, kiedy pierwszy raz
cesarz do iakiego miasta przyjeź-
dza, albo iakowa nader pożąda-
na okoliczność dla państwa na-
stąpi.

DUNAY (Danubius), za Rzymian
zwany Ister, iedna z naywiększych
rzek Europy; zaczyna się w Szwa-
bii, przechodzi przez Bawaryą,
Austryą, Węgry, Serwią, Bulga-
ryą, i wpada sześciami wielkimi
odnogami do morza czarnego; z
taką, iak examinowano, bystrością,
że woda rzeki tey złączona iuż
z morzem, utrzymuje przyrodzo-
ną ślodycz swoię na mil około 10
Polskich.

DUNCZEWSKI (Stanisław), professor
akademii Zamoyskiej, wydał Her-
barz familii od Niesieckiego o-
puszczonych, lub mniej dokła-
dnie

dnie wypisanych. W kalendarzach swoich wiele o historii, i ciekawościach królestwa Polskiego pisał.

DUNIN (Piotr), według powieści kronikarzów, z znacznemi skarby z Danii do Polski przyszedł; monarchom Polskim w urzędach znamienitych, wiernie i pożytecznie służył, wiele kościołów tak w Szląsku, iako i w Polsce zbudował, i nadał. Był pierwszym przodkiem zacney i rozrodzoney familii w Polsce Duninów; tey wszystkie dziedziny, pieczętują się łabędziem.

DUNIN (Piotr), Jezuita; są w druku jego księgi następujące: Kazania w rozmaitych okolicznościach. — Kazania pogrzebowe ku wygodzie pogrzebnych i politycznych oratorów. — *Virtutis i honoratū panegyres, viris regni Poloniae illustribus sacra*.

DUNS (Jan), zwany Scotus dla tego, iż z Szkocyi był rodem, zakonu świętego Franciszka; dla wytworności dowcipu, nazwany doktor subtilis. Księgi jego teologiczne zebrane razem, wielokrotnie z druku wyszły; umarł w Kolonii roku 1308, wieku 35.

DUPLICarii, w wojsku Rzymskim nazywali się żołnierze, którzy po dwuobojczy płacę dla zasług swoich dawać zwykli.

DUPONDius, u Rzymian, miara mająca w sobie dwa funty. Moneta zawierająca w sobie dwa asses grofze tamtejsze, podobnież miała nazwisko.

DURCHAM, dawny dzieiopis Angielski; żył około roku 1160. Historią oyczyłą w dwóch księgach zamknął, pod tytułem: *De gestis rerum Anglorum libri 2.*

DURER (Albert), sławny malarz, był rodem z Nuremberga, obrazy jego bardziey dla starożytności, niżli wyborney roboty, są w szacunku. Pierwszy kopersztichy na blasze rysować począł; umarł roku 1527, wieku 57.

DURYIEWSKI, pisał książkę, ktorey tytuł: *Niezesła pamięć domu Kostkow*. Przygotowanych od niego materyi użył Nieśiecki.

DUSARES, bożyłcze Arabów, twierdzą niektorzy, iż pod tym nazwiskiem Bachusa czcili. Tertullian w apologetiku swoim, czyni o nim wzmiankę.

DUSIUS, tak dawni Francuzi nazywali ducha złego.

DUUMVIR, w powszechności u Rzymian tak się nazywali urzędnicy podwoyni. *Duumviri sacrorum*: postanowieni byli od Tarkwiniusza króla, na straż ksiąg Sybilińskich, i sprawowania ofiar. Roku Rzymskiego 388 ich liczbę do dziesięciu, daley za Sylli do piętnastu

flu powiększono. *Duumviri perduellionis* w nadzwyczajnych przypadkach na sądzenie winowaycow bywali wybierani. *Duumviri municipales* sędziami byli miast, które zaszczycały się przywilejami osad Rzymskich; prerogatywy ich urzędu, podobne do konsulow, nie rozciągały się daley nad miasta, lub powiaty, w których byli postanowieni. Ich trwałość była pięcioletnia, i dla tey przyczyny nazywano ich: *Magistratus quinquennales*. Roku Rzymu 542 ustanowiono Duumvirów morskich, tych obowiązek był, mieć baczność nad flottami Rzymskimi.

DYAKON, w hierarchii kościelney namiestnik kapłana, i biskupa; w pierwiastkach kościoła bożego, dzieje apostołskie o dyakonach czynią wzmiankę; tych siedmiu postanowiono, na usługowanie wiernym w publicznych schadzkach. Oprócz tego ieszcze ich obowiązek był, dochodami kościelnymi zawiadować, i mieć staranie o ubogich. W dalszym czasie, pierwszy z dyakonów nazywał się archidyakonem. Powinność tych urzędników kościelnych dotąd jest: wizytować dyecezyę, i biskupom w tey naycięższej ich urzędu powinności dopomagać. Do nich także należy mieć baczność na examina kleryków sposobiących się

do wyższych stopni hierarchii duchowney. W zgromadzeniu kardynałów, których Sixtus V. papież do liczby LXX. przyprowadził, znayduie się kardynałów dyakonów 14.

DYALEKTYKA (*Dialectica*), nauka składnego o rzeczach mowienia. Zawiera w sobie rozmaite sposoby przełożenia rzeczy, i dla tey przyczyny nazywa się kluczem albo wstępem do wszystkich nauk.

DYALOG, w powszechnym tłumaczeniu jest rozmowa dwóch lub więcej osób między sobą. Sposób ten pisania nayodlegleyszą starożytnością zaszczyca się. W tym sposobie pisania u Greków Sokrates, Plato, Lucyan, byli nayślawniejszy. Cicerona xięgi o starości, przyjaźni i naturze bogów, o krasomowcach, Brutus, i Tuskulany, tegoż są rodzaju. Poźniejszyemi czasami Erazm, Fenelon, Fontenelle w różnych materyach tegoż sposobu pisania użyli. Nie braknie i Polskiej literaturze na tym rodzaju pisma. Rozmowy Gornickiego Artaxerxa z Ewanderem, *Allocutiones*. Osiecenfes Sawickiego, Orzechowskiego *Quincunx*, daią poznać, iak pożytecznie i do nauki, i do zabawy dyalogów zażywać można.

DYANA, według mitologii, córka Jowisza i Latony, siostra Apollina,
Hh 3 bo-

bogini myśliwa. Nazwana była triformis: w piekle Hekate, na ziemi Dyana, w niebie Luna, albo Lucyna; świątnica iey w Efezie między cudami świata była policzona.

DYARYUSZ (Dziennik), znaczy dzieło opisujące codzienne czynności osob lub zgromadzenia.

DYDO, według opisanja Wirgiliuszowego, (które się jednak z chronologią nie zgadza) królowa i fundatorka Kartaginy, widząc się być opuszczoną od Eneasza, sama śmierć sobie z rozpaczyny zadała. Rodem była z Phenicyi, z kąd po śmierci Sycheusza pierwszego męża, z skarbami swemi uciekła. Sławne są wiersze Aufoniusza o tej nieszczęśliwej królowy:

Infelix Dido, nulli bene nupta marito!

Hoc pereunte fugis, hoc fugiente peris.

DYKCYONARZ, zbior słow albo rzeczy według porządku liter abecednego. Dykcyonarz słow, może się w języku Polskim nazwać słownikiem.

DYKTATOR, urzędnik najwyższy rzeczypospolitey Rzymskiej, władzę miał nie określoną, i dla tego w gwałtownych tylko okolicznościach, na czas obierany bywał. Na ten czas ustawały wszystkie innych urzędnikow iurydykcy, o-

procz trybunow pospolstwa. Dyktator wybrany od pospolstwa, oznaczał namiestnika swego, którego zwano magister equitum. Najpierwszy obrany był roku od założenia Rzymu 259, i nazywał się Titus Lartius, iego zaś magister equitum: Sp: Cassius. Sylla dożywotnią dyktaturą obdarzony, złożył ją dobrowolnie; Juliusz wolność Rzymską zgubił.

DYOGENES, wódz sekty filozofickiej Cynikow, ubóstwo dobrowolne obrał, i zamięścił domu, miał beczkę na spoczynek. Wiadoma jest iego rozmowa z Alexandrem. Wśród południa z latarnią w Atenach człowieka szukał. Gdy walał zbłocconemi nogami bogaty wezwłowiec Platona, mówiąc: *Depce Platonową wyniosłość*; rzekł skromnie Plato: *innym wyniosłości rodzałem*. Zdaie się, iż ten filozof pod pokrywką wstrzemięźliwości, tań nienasyconą żądzę ambicyi; chcąc się bardziej osobliwością, niżli cnotą od innych różnić; umarł roku przed narodzeniem pańskim 323, wieku 90.

DYOGENES (Laertius), żył za czasow Antonina cesarza około roku pańskiego 190. Zostawił księgi życia filozofow. Twierdzą niektórzy z przydomku, iż rodem był z Laertium miasta Cylicyi.

DYOKLECYAN (C. Valerius Diocletianus), cesarz Rzymski z Dalmacji rodem; walecznością, i zasługami najwyższego stopnia doszedł. Nieprzyjaciół państwa Rzymskiego, wielokrotnie poskromił; sławę jednak dzieł wielkich skaził prześladowaniem Chrześcian. Na koniec wraz z kolegą swoim Maksymianem roku pańskiego 305, godność cesarską złożył, i resztę życia w Salonie oyczyźnie swojej spokojnie spędził roku 313, wieku 66.

DYONIZYUSZ, Arcopagita, to jest jeden z sędziów Areopagu, od Pawła świętego apostoła nawrócony, i postanowiony biskupem Aten; tamże koronę męczeńską odebrał. Niektorzy autorowie rozumieli go być pierwszym Francji apostołem, ale to zdanie, z podobieństwa nazwiska wynikłe, mocnymi dowodami z historyi i chronologii, iczeli nie całe zniszczone, przynajmniej osłabione zostało.

DYONIZYUSZ, od inieysca urodzenia swojego nazwany z Halikarnassu, pisał księgi o starożytnościach Rzymskich, z dwudziestu jedynastu tylko pierwszych do czasów teraźniejszych doszły. Zły za czasów Augusta cesarza.

DYONIZYUSZ (papież), wstąpił na stolicę Rzymską po śmierci świętego Syxta. Błędy Sabellianów po-

tępił; umarł roku 270, rządził kościołem lat 10.

DYONIZYUSZ (de Richel), pospolicie zwany Dionysius Carthusianus; w tym albowiem zakonie życie spędził; pisał wiele ksiąg duchownych, ztąd nazwany; Doktor, exstaticus; umarł w wielkiej opinii świętobliwości roku 1471, wieku 69.

DYONIZYUSZ, tyran Syrakuz, wódz waleczny, Kartagińczyków zwyciężył, polityk biegły, państwo własne rozszerzył, a lud swój umiał w karności i rządzie trzymać. Ale te przymioty zaćmiła i zniszczyła tyranja i bezbożność. Więzienia, które w skalę wykuć kazał, dotąd są dowodem przemyślnego okrucieństwa jego. Batwochwalnice bogażyszcz z bogactw złupił; dowiedziawszy się raz, iż Jowisz miał w jednym mieyscu płaszcz złoty, kazał go zdjąć z statuy, a na tych miał włożony wełniany, mówiąc: iż złoty w lecie cięży, a w zimie nie grzeie. Eskulapiuszowi złotą brodę urwał, pod tym pretextem, iż nie przystoi mieć synowi brodę, kiedy iej ociec Apollo nie ma; umarł nie tak, iak tyrani umierać powinni, w starości i pokoju, roku przed narodzeniem pańskim 368, wieku 63, panowania 38.

DYPLOMA, akt publiczny, od najwyższej władzy, lub osób wielkimi pre-

prerogatywami zaszczyconych, pochodzący.

DYPTYCHY, tabliczki u Rzymian, na których wyryte były nazwiska konsulów. W historii kościelnej częstokroć o dyptychach jest wzmianka. Były dwoiste: żyjących i zmarłych. W tych zapisowano nazwiska zeszlých, żeby w modlitwach była o nich pamięć. Wymazanie z dyptychów było znakiem wyłączenia z społeczeństwa kościelnego.

DYREKTOR cyrkulu, nazywa się w Niemczech xiążę przydujący prowincyi, na seymie Rzeszy Niemieckiej.

DYTHMAR, biskup Merseburgski; pisał historią Niemiecką; umarł roku 1028, wieku 42.

DZIAŁYNSKI (Michał), kasztelan Brzeski-Kuiawski, podał do druku xięgę, ktorej tytuł: Szala albo ogłos konwokujący oyczyzny synów do iedności.

DZIAŁYNSKI (Stanisław), wojewoda Chełmiński; jest w druku, iego: Kommissya roku 1614, od Zygmunta III. krola wyznaczona.

DZIAŁYNSKI (Zygmunt), wojewoda Kaliski, zawarł traktat imieniem

Rzeczypospolitey w roku 1704, i ten przez konstytucyą roku 1710, wraz z traktatem 1686, *in Volumina legum* inferowany.

DZIEDOSZYCKI (Jerzy), koniuszy koronny, mąż uczony, zostawił po sobie znaczne pisma, zwłaszcza w materyach statystycznych; umarł w Cudzołowcach, gdzie ostatki życia w miley osobności przepędził.

DZIĘGIEŁOWSKI (Jan), wydany jest przez niego: Inwentarz konstytucyi we Lwowie roku 1630.

DZIERŻAWA czyli arenda, termin prawny, znaczący wypuszczenie dóbr własnych w cudzą possessyą za kwotę w kontrakcie wyrażoną. Dzierżawca nazywa się także possessor dóbr krolewskich, używający, za przywilejem monarchy, intraty sobie pozwoloney. Starostami prawo nazywa possessorów dóbr krolewskich, gdzie iurydykcyja grodowa lub tytuł powiatu przyłączony.

DZIESIĘCINA, część dziesiąta pożytków ziemi, prawem bożym kapłanom na wyżywienie naznaczona.

E.

E, piąta litera alfabetu Łacińskiego, w Polskim umodyfikowana drugą stwarza, *ę*, która w Łacińskim tyle wyży co *æ*. Była niegdyś liczbą, i znaczyła 250, według tego wierszu:

E, quoque ducentos & quinquaginta tenebit.

W dawnych napisach *Æ*. znaczy *Ætas*, *Ædilis*. *E. C. F.* ejus causâ fecit. *ED.* edictum. *EG.* egregius. — *EID.* Idus. — *E. M.* erexit monumentum. — *EQ. M.* equitum magister. — *EQ. O.* equestris ordo. — *E. T.* ex testamento.

EA albo *Ætheopolis*, miasto niegdyś stołeczne Kolchidy; dziś nazywa się *Lipotamo*.

EA, rzeka Epiru, wypływa z gór Macedonii; dziś się nazywa *Vaiussa*.

EACIDES, potomkowie *Eaka*; ztąd częstokroć w Homerze *Achilles* zwany *Eacides*.

EACUS, syn Jowisza i *Eginy*, król wyspy *Eginy*, przodek domu *Achillesewego*.

EADYGA albo *Hadyga* małżonka *Ma-hometas*; że dla podeszłego wieku sprzykrzyła się mężowi, przeto w prawie swoim wielożeństwa dozwolił, i sam dał tego przykład, inne a młodsze małżonki do pierwszey przybierając.

EARLDORMAN, nayspierwszy stopień szlachestwa u dawnych *Anglo-Saxonow*, w ich ięzyku nazwisko to, znaczyło sędziwego męża; ztąd poшло w czasie słowo *Alderman*, patrz *Mann*.

EBIONITOWIE, kacerze w pierwszych wiekach kościoła, tak nazwani od herfzta swego *Ebiona*; uwłaczali bóstwu syna bożego.

EBNER (*Jan*), z *Nuremberga*: pisał księgi: *De jure senum & senectutis privilegiis*; umarł roku 1691.

EBON, przydomek *Neptuna*, i *Bacchusa*. *Makrobiusz* w tej mierze tak pisze: *Liberi patris simulacra, partim puerili etate, senili quoque, uti Græci ejus quam Baccho-paan, itemque Brisea appellant, & ut in Campania Neapolitani celebrant, Ebona cognominantes.*

EBRO albo *Iberus*, rzeka królestwa Hiszpańskiego, wpada w morze szrodziemne.

EBRODUNTIENSES, narod dawnej *Gallii Narboneńskiej*, miasto ich stołeczne zwało się *Ebrodunum*, teraz *Ebre-dunum*, *Embrun*.

EBURONES, *Ebu-ronices*, narod dawnej *Gallii*; tam miał swoje siedlisko, gdzie teraz biskupstwo *Leodyjskie*, i inne przyległe kraie.

EBUSA, wyspa morza szrodziemnego, nazywa się teraz *Iwika*, i jest

w liczbie tych, które zowią Balcares; należy do Hiszpanii.

ECCLESIA, kościół; słowo to Greckie znaczy też samo co Łacińskie: *catus*, *concilium*, *concio*. Ztąd u dawnych Chrześcian miewsze schodzenia się na modlitwę ecclesia nazwano.

ECCLESIASTES, w Hebrajskim języku *koheleth*, księga starożytnego prawa w piśmie bożym. Jey autorem wykładacze kładą Salomona w słowo.

ECCLESIASTICUS, księga piśmna świętego starożytnego prawa, autor iey Jeronim syn Syrachy, sam się albowiem tak na początku księgi swojej wymienił.

ECLECTUS, urzędnik w miastach Greckich, nakształt syndyków, albo pisarzów magistratu.

ECDESYA, uroczystość w Krecie tak się nazywała; odprawowano ją na cześć Latony.

ECHEHRIA, bogini przymierzów; posługi iey, miały na głowie wieńiec oliwny.

ECHEHADES, wyspy Greckie, nie daleko brzegów Akardanii; sławne, niewyświeścone nad flotą Turęcką, otrzymanym, przez Jana Austryackiego, wodza sprzymierzonej wojny roku 1571.

Eckius albo **Eckius**, doktor akademii Ingolstadtzkiej, sławili się dysputami z Lutrem, Melancthonem i Karlofztadem. - wil w il

Wiele pisał w materyach teologicznych; umarł roku 1543, wieku 57.

ECHMALOTARCHÆ, w czasie niewoli Babilońskiej sędziowie ludu bożego; wybierani bywali z pokoleń Judy. Nazwisko to w Greckim języku znaczy przełożonego nad niewolnikami.

ECHO, dźwięk głosu odbijający się; w mitologii Nimfa, córka powietrza i ziemi.

ECLECTICI, filozofowie tak nazwani, ponieważ nie przywiązując się do żadnej sekty, z każdej jednak wybierali to, co im się podobało. Opisanie takowych mędrców dokładne się być zdaje to: Są ludzie, *quorum ingenium miro ardore inflammatum, & nescio qua ambitio ne ductum, se iudicii habentis coerceri ægre fert, & indignatur, qui objectorum magnitudine capri, & abrepti, sibi sepe ipsi non sunt presentes; ex horum numero, qui non quid dicant sentiantque perpendunt, sed cogitationum otio dissimarum fertilissimamque fluctibus obvolvunt, amplexantur quid quid æstuanti imaginationi occurrat altum, singulare, & ab aliis diversum; fundamentis fulciatur aliquibus vel nullo, dummodo mentibus aliorum attonitis offeratur aliquid portentosius, & enorme.* Zdać

Zdać się z tego opisu, iż ecclisicifmus nie ustat.
ECLIPSIS, zaćmienie planety, przez weyście inney między nią a słońce, przez co promienie słońca doysć do mleyfca zaćmionego nie mogą.
ECLIPTICA, linia, którą czyni centrum słońca w rocznym obchodzie.

EDEN, nazwisko w piśmie świętym
miejsca, w którym był Ray po-
łożony.

EDESSA, miało niegdyś sławne w Mezopotamii. Justyn cesarz po wielkim trzęsieniu ziemi, którym było obalone, na nowo je zbudować kazał, i nazwał je od swego imienia: Justinopolis; teraz nazywa się Orsa. Abagar, o którym wzmianka pod literą A, był krolew

EDETANIE, naród mający niegdyś siedliska swoje w Hiszpanii Tarra-
gońskiej.

EDILIS, urzędnicy Rzeczypospolitey Rzymskiej w godności następowali po pretorach. Ich obowiązek był: mieć dozór nad publicznemi budynkami, dostarczać żywności miastu, zawiądowali publicznemi igrzyskami, zgłębiać cały wewnętrzny porządek Rzymu im zlecony był.

Razem postanowieni byli ztry-
bunami polspolstwa: dwóch wybie-
rano iz polspolstwa, i ci się zwali
przebiir, a dwóch z liczby pa-ry-
cyńszów, i nazywali się curales;

nieli albowiem przywilej krzesła na wzór innych celniczych urzędników. Juliusz Cezar do dawnicy liczby, dwóch icście przydał Cereales, których icdyne było staranie, dostarczać zboża. Nie pędzey iak w 37 roku obywatel mógł zoftać Edylem.

EDISSA, pierwsze nazwisko Esiery,
nim królową została. 1911

EDITH, niektórzy z rabinów twierdzą, iż tak się nazywała żona Lota.

EDITIO, u Rzymian zażywano tego
terminu na oznaczenie igrzysk,
które niektórzy urzędnicy ludowi
dawać musieli; ztąd w historyi:
munus editum, edere munus. Kwe-
storowie, się pretorowie, dający te
igrzyska, zwali na ow czas: Edi-
tores.

EDITUS, u dawnych nazywał się ten, któremu staranie o gmachach, bogom poświęconych, było zlecone.

EDUANI, Adui, naród Gallii Celta-
dickiej; częstokroć wspomniany w
oś komentarzach Juliusza Cezara.

EDUKACJA, termin z Łacińskiego
educatio, znaczy: ćwiczenie mło-
dzieży w obywatelności, naukach,
lub sztukach i t. p.

EDUKT, termin prawny w trybuna-
łach; znaczy w sprawie: imparita-
lisz zabieranie się strony, obżało-
wany do woiewództwa, lub zic-
niuz, na seymiku Tam w przyto-

mności sron, zgromadzeni obywatelę dają świadectwo in Laudo, czyli uznają osobę, o ktorej nierówność idzie, za rodowitego ziemni lub wojewodztwa szlachcica.

EDYKT, słowo znaczące wyrok zwierzchności; pochodzi od słowa dicere, edicere.

EFFENDY, słowo Arabsko-Tureckie; dwoiło się bierze, nayprzód odpowiada Polskiemu wyrazowi: *wielmożny pan*, a w tym rozumieniu i Grecy w pospolitym języku swoim nazwiska affendi od Turkow pożyczili. Powtore: jest tytułem właściwym prawnego (Ulema) człowieka, i duchownego stanu ludzi, doktorow Alkoranu, i uczonych. Ztąd idzie, iż Turcy mają zwyczaj mówić: nasz Effendy, zamiast nasz sędzia. Ztąd daley, iż kanclerz wielki Reyful-Kattab, właściwie jest nazwany Reyf-Effendy, albo pryncypała Effendy nosi imię. Ztąd nakoniec podobno wypływa: iż wezyr wielki, lubo jest wojny i pokoju minister, że jednak zwoyskowego stanu na ten urząd obierany bywa, tytuł mu Effendy nie jest przyzwoity; a patriarcha wielki Mufty, Effendym często się mianuje.

EGATĒS albo Egusæ, wyspy blisko brzegow Sycylii; sławne zwycięstwem C. Lutacyusza konsula Rzymskiego, nad flotą Kartagińską otrzymanym.

EGERIA, Nimfa, od ktorej udawał Numia Pompiliusz krol Rzymski, iż brał nauki, i rady względem obrządkow religii, i rządow państwa. Gay, i źródło tej Nimfie poświęcone, w wielkim były pośzanowaniu. Egeria u Rzymian bogini osobliwym sposobem czczona od matron ciężarnych.

EGESTANIE (Ægeſtii), narod Sycylii; wziął nazwisko od Egeſtyusza Trojańczyka, który miaſtu ſtołecznemu ofady, imię ſwoie nadał.

EGEUM mare, nazwisko dawne morza ſzrodziemnego, między Grecyą, Tracyą i Azyą mnieyſzą; nazywa ſię teraz Archipelagiem.

EGIDA albo Gorgona, według mitologii, monſtrum zwyciężone od Minerwy; iej ſkorą bogini puklerz ſwoy powlekła; opisanie iego w Wirgiliuſzu takowe:

*Ægidaque horrificam, turbata
Palladis arma.*

*Certatim squammis ſerpentum,
auroque polibant,*

*Connexosque angues, ipſamque in
pectore Divæ*

*Gorgona, deſectō vertentem lu-
mina collō.*

EGINA, wyſpa morza Argeyſkiego, nie daleko miaſta Epidauru i Attyki, niegdys ſię zwała Benone, daley Myrmidonia, od narodu tegoż nazwiſka, teraz zowie ſię Engia, należy z innemi Archipelagu wyſpa-

dy wyspami, do monarchii Tur-
eckiej; *EGLOGA*, rodzaj poezyi wiejskiej,
rytmu takowe nazywamy sielanką-
mi; od starodawnego słowa sieło
znaczącego wieś; Między Greka-
mi Teokryt, u Rzymian Wirgi-
liusz, w Polscze Symonides; wsla-
wili się tym sposobem pisania
EGOBOLA, nazwisko ofiar, które z
ośłobliwieniem obrządki czyniono,
na cześć bogini Cybele; podo-
bneż ofiary na cześć Junony zwa-
ły się Egophagos; *EGOS-POTAMOS*, o miejsce Tracji,
sławne zwycięstwem Lizandra, wo-
dza Lacedemonczyków nad Aten-
czykami otrzymanym; przez co
pamiętna wojna Peloponezu przez
lat dwadzieścia siedm trwająca, z
wielką szkodą, i niesławą zwycię-
żonych, zakończyła się.

EGYPT, kraj Afryki, na północ mo-
rzem śródziemnym, na wschod
czerwonym oblany, od południa
ma Ethiopią, od zachodu stępy
płaskie Libii, albo Barbaryi.
Początki chronologii Egipskiej na-
zbyt dawne, a przeto baieczne.
To prawda, że ten naród albo
najpierwszy, albo przynajmniej
jeden z najpierwszych rządem,
nauką, i sztuką wślawiać się po-
czął. Pierwsi monarchowie, (kto-
rych pismo święte Faraonami na-
zywa) raz całym Egiptem, niekie-

dy częściami rządili; i to pań-
stwo tak w rozmaitych podziałach,
iako i w zupełney całości było
źródłem sztuk, nauk, i pra-
wodawstwa. Ostatni z rodowitych
Egipskich monarchów przez Kam-
bizesa króla Perskiego z życia i
tronu wywzuty. Królowie Perscy
do czasów Dariusza posiadali E-
gipt, Alexander zwycięzca Per-
sów, i tego królestwa panem został.
Po śmierci Alexandra Ptolomeusz,
jeden z wódców wojsk jego, ten
kraj osiadł. Ostatnia z jego po-
kolenia Kleopatra zwyciężona od
Juliusza Cezara, a Egipt w pro-
wincyą Rzymską zamieniony. Przy
podziale cesarstwa między syny
Konstantyna wielkiego, to króle-
stwo do państw wschodnich przy-
łączone, pod władzą cesarzów Gre-
ckich trwało do czasu Kalifów;
Selim je podbił, i dotąd pod wła-
dzą porty Ottomaniskiej zostało.
Kraj ten dawni geografowie dzieli-
li na trzy części: Egipt wyższy,
albo Tebaide od miasta stołeczne-
go Tebes tak nazwaną; śrzedni,
gdzie było miasto Memphis; niż-
szy, albo Deltę, w którym Ale-
xander Alexandryą stolicę Ptolomeuszów założył. Dziś rozdziały
te trwają, i Alexandrya, dla portu
swego, i jeszcze się w niejakiej oka-
załości trzyma. Śrzedniego Egi-
ptu stolicą jest miasto Kair. Rze-

ka Nil, sławna swoimi wylewy, żywi Egipt, uprawiając ziemię mułem swoim, przez co urodzaie kraiu tego tak są obfite, iż po wszystkie czasy inne się państwa zbożem jego żywiły i iak przedtym Rzym, tak teraz Konstantynopol zasila. Piramidy i obeliszki Egypskie cudem są świata, a razem dowodem próżney wyniosłości fundatorów swoich; ieżeli te nie innym końcem, nie dla sławienia cnoty, ale dla próżnego dziwienia wieków są wystawione.

EHINGER (Eliafz), bibliotekaryusz miasta Aufzpurga; są w druku, jego xięgi: *Codex canonum ecclesiarum orientalis*. — De fidelitate servanda in authoribus sacris citandis. Zyt około roku 1670.

EICETES, kacerze VII. wieku, twierdzili, iż najlepiej Bóstwo czcić można skakaniem, i tańcem.

EIHSTET, patrz Aichstet.

EICHSTADIUS (Wawrzeniec), ieśt w druku, jego xięga: *Sacul. Jubileum Civit. Gedan.* 13 Junii 1658.

EIONES, narod i miasto dawne Peloponezu; Homer w Iliadzie czyni o nich wzmiankę pod czas oblężenia Troi.

EISENACH, xięstwo udzielne w Saxonii, złączone z drugim Weymar, należy do iedney z dzielnic domu Saskiego.

EISETERIA, uroczystość w Atenach, przy pierwszym wstępie nowo obranych urzędników.

EKONOMIA, w powszechnym tłomaczeniu znaczy rząd, ułożenie; w moralnym sensie: wstrzemięźliwość; w fizycznym: gospodarstwo domowe, rolne. W Polsce dobra stołu królewskiego nazywają się ekonomiami.

ELAGABAL, bōżek czczony w Emesie mieście wyższej Syrii.

ELAMITOWIE, narod Azji, nie daleko Assyryi, nad brzegami rzeki Tygrys. Piśmo święte częstokroć czyni o nich wzmiankę, i wyraża nazwisko ich króla Chodorlahomor, którego Abraham zwyciężył.

ELAPHEBOLIA, uroczystość mieszkańców Focidy, na cześć Dyany, u Ateńczyków także odprawiały się te uroczystości.

ELAPHEBOLION, tak się nazywał dziewiąty miesiąc roku w Atenach.

ELASTICITAS, termin fizyczny, znaczący rzeczy giętość takową, iaka się w sprężynach znajdować zwykła.

ELBA (Albis), rzeka w Niemczech; zaczyna bieg swoy w królestwie Czeskim, wpada pod Hamburgiem w morze. Niegdyś, iak twierdzą dawni nasi kronikarze, była granicą państw Polskich.

ELBLĄG,

ELBLĄG, miasto Anseaticzne, jedno z trzech większych Pruskich.

ELEA albo Elida, kray Peloponezu; iego stołeczne miasto Olympia, sławne co lat cztery igrzyskami, na cześć Jowisza; zkąd poszedł sposób rachowania lat przez Olympiady.

ELEASAR, syn Aarona, i następca w najwyższym kapłaństwie.

ELEATICI, sekta filozofów, biorąca nazwisko od Eleum oyczyzny Parmenidesa, Zenona, i Leucypa, zawołanych swojego czasu mędrcom; ci byli tej szkoły zaśczytem; Xenofanes fundatorem i herfztem najpierwszym.

ELEGIA, rodzaj w poezyi rytmów żałosnych. Jeremiaśza lamentacye w piśmie świętym naywyborniejszy elegii dał przykład. Owidyusz w wierszach smutnych, które pisał na wygnaniu, Jan Kochanowski w trenach, istotę prawdziwey elegii wyznaczają.

ELEKCJA, obrządek prawny, przez który równi w stanie, dla spólnego bezpieczeństwa, i powszechnego porządku, obierają przełożonego. Od tego postępowania sposobu, wzięły się monarchie z czasem; a co było nadgroda cnoty, stało się dziedzictwem.

ELEKTOR, tytuł nadany dziewięciu udzielnym Rzeszy-Niemieckiej osobom, mającym przywilej obie-

rać cesarza. Z tych, trzech jest duchownych, to jest: arcybiskupi: Moguntski, Trewirski i Kolonński; sześciu świeckich: król Czeski, książę Bawarski, książę Sakski, margrabia Brandenburski, hrabia Palatinus Rheni, i książę Brunświcki z Hannoveru.

ELEKTRYZACJA, działanie fizyczne, przez powtórzenie tarcia wzniecające żywioł ognia.

ELEMENT, patrz *Zywiol*.

ELEMENTA nauk, nazwisko oznaczające pierwiastki rozmaitego rzeczy poznania.

ELEONORA, królowa Polska, małżonka Michała króla z książąt Wiśniowieckich, powtórzyła małżeństwo z Karolem książęciem Lotaryńskim. Była córką Ferdynanda III., Siostrą Leopolda, cesarzew, familii Austriackiej.

ELEUTHERIA, u Greków, bogini wolności. Godzien był ten naród iey uroczystość święcić.

ELEUTHERYUSZ (święty), papież po śmierci Sotera, osiadł stolicę apostolską; rządził przez lat 15 kościołem; umarł roku 192.

ELEUTHO, bogini niewiaśc ciężarnych i w połogu zostających. W rytmach Pindara ten przydomek Dyanie Lucynie dany jest.

ELEUZYS, miasto Attyki, sławne starożytności obrządkami, i tajemnicami Cerery; wzięte były

ty tyśiąc czterysta lat przed naro-
dzeniem pańskim, trwały do cza-
sów Teodozyusza cesarza.

ELIA albo *Ælia lex*, prawo Rzymskie
dawało moc urzędnikom wyższym
sprzeciwienia się nowym wyro-
kom ludu Rzymskiego, pokieby
wieszczby z lotu ptaków przez au-
gurow nie były uczynione.

ELIANUS albo *Ælianus* (Claudius),
żył za czasów cesarza Adryana; z
xiąg jego trzy się tylko zostały:
Tactica albo nauka szyków wo-
jennych. — *Historie* rozmaite. —
i opisanie zwierząt. Twierdzą nie-
ktorzy autorowie, iż dwóch było
tego nazwiska w starożytności pi-
sarzów, a opisanie zwierząt, nie
jest dziełem Klaudyusza.

ELIASZ prorok, żył za czasów Acha-
ba króla Izraela, i Ochozyasza ie-
go następcy. Dzieła jego w pi-
śmnie świętym są dokładnie wyra-
żone. Wzięty do nieba roku od
stworzenia 3140, zostawiwszy uc-
zniowi swemu Elizeuszowi płaszcz
i przykład ducha gorliwości. Prze-
mianienie chwalebne syna bożego
na gorze Tabor, ukazało żdziwio-
nym uczniom tego wielkiego pro-
roka, wraz z Mojżeszem. Ze Eli-
asz z Enochem mają jeszcze przyjść
na świat przed dniem ostatecznym,
zdanie jest niektórych pisarzów
kościelnych, wsparte wyrazami pi-
sina bożego.

ELIASZ (od świętego Franciszka),
Karmelita wydał do druku: *Scru-
tinium Juris in re, & ad rem theo-
logico-juridicam*. — *Fragmen-
ta militaria, politica, oratoria*. —
Statera theologica. — *Vit consi-
lii*. — *Przysłowia wojenne*, albo
niektóre w tej mierze reguły i ob-
ferwacye.

ELIEZER, rządcza domu Abraha-
mowego, posłany do Mezopota-
mii, na szukanie małżonki Izaako-
wi synowi pana swego, za natchnie-
niem bożym Rebekę córkę Batul-
la, która wielbłądy jego napoiła,
obrał, i w dom Abrahama spro-
wadził.

ELISIO, w Łacińskiej prosodii, figu-
ra, przez którą wyrzucają się prze-
szkadzające łagodnemu brzmieniu
litery.

ELIZEUSZ prorok, uczeń Eliasza, ie-
go dzieła w xiegach krolewskich
obszernie są wyrażone; umarł w
Samaryi, roku przed narodzeniem
pańskim 841, od stworzenia 3190,
wieku 100.

ELIZEYSKIE pola, miejsce, według
mitologii, rozkoszne, dużej sprawie-
dliwych, i bohaterów wiecznie
szczęśliwe siedlisko.

ELLIPSIS, termin grammatyki, zna-
czący figurę konstrukcyi, przez
którą się słowo lubo właściwie nie
wymienia, przecież się o nim, z
sposobu ułożenia dyskursu łatwie
domy-

domyślić można. Naprzykład wyszedł na plac, i nie domawiając, domyślić się można, iż ten, co wyszedł, wyszedł na plac boju, lub pojedynku.

ELPIS albo Helpis, pierwsza małżonka Boecyusza, nie tylko urodą ale cnotą i talentami znakomita. Twierdzą niektórzy, iż przed śmiercią sama sobie takowy napisała nadgrobek:

Elpis dicta fui, Siculae regionis alumna,

Quam procul à patria conjugis egit amor.

Quo sine, mesta dies, nox anxia, flebilis hora,

Cumque Viro solum spiritus unus erat.

Lux mea non clausa est, tali remanente marito,

Majorique animae parte superstes ero.

Porticibus sacris iam nunc peregrina quiesco,

Judicis aeterni testificata thronum.

Neve manus bustum violet, nisi forte iugalis,

Hac iterum cupiat iungere membra cinis.

Ut thalami, tumulique comes nec morte revellar,

Et socios vitae nectat uterque cinis.

ELUL, dwunasty miesiąc roku u żydów, przypada na Sierpień, ponieważ się u nich rok od Września zaczyna. Dziewiątego dnia tego miesiąca mają post na pamiątkę tego, co się stało po powrocie wysłanych szpiegów do ziemi obiecanej, 22 uroczystość Xyloforyi, w ten czas zwożono drwa do świątynicy, 26 obchod uroczysty poświęcenia murów Jerozolimy przez Nehemiasza.

ELUSATES, naród Gallii, w częściach Akwitanii zostający.

ELYMÆ, naród dawny Azji, między Hirkanią i Baktryanami.

ELYMI, naród Sycylii, o którym czyni wzmiankę Wirgiliusz *Aenei. 5. 300* :

Tum duo Trinarii juvenes Elymus, Panopesque,

Affecti sylvis, comites senioris Aescæ.

ELŻANOWSKI (Tomasz), Jezuita, jest w druku, jego xięga: Niewiara Schizmatyków Polskich.

ELŻBIETA (święta), małżonka Zacharyasza, a matka cudownie w podszłym wieku urodzonego świętego Jana Chrzciciela, ufzczęśliwiona była niewiedzinami najświętszey Maryi panny.

ELŻBIETA Austryaczka, królowa Polska, małżonka Kazimierza IV. Jagiellończyka fzcześnie w licznych potomstwie; oprócz albowiem co-

rek, różnym udzielnym xiążętom w małżeństwo danych, była matką świętego Kazimierza, i czterech krolow Władysława Węgierskiego i Czeskiego, Jana Albrychta, Alexandra, Zygmunta Polskich, ostatni Fryderyk był kardynałem, prymasem, i biskupem Krakowskim.

ELŻBIETA, krolowa Angielska corka Henryka VIII. i Anny de Eulen; wstąpiła na tron oycowski po śmierci siostry swoiey Maryi, zrodzoney z Katarzyny z domu Austriackiego. Przeciąg iey panowania, lubo co do interesow państwa, dla Anglii był pomyślny, w tym niefortunny, iż wiary Katolickiey naywiększą była prześladownicą. Śmierć Maryi krolowy Szkodzkiey, sławie Elżbiety wiecznym będzie ufzczerbkiem; umarła roku 1603, panowania 44, wieku 70.

ELZEWIR, familia sławnych drukarzow w Hollandyi, ostatni z nich Daniel umarł roku 1680.

EMANCIPATIO, obrządek prawny, przez który osoby wyzwolone zostają z cudzey zwierzchności. U Rzymian rozmaite były rodzaje emancypacyi, albo wyzwolenia. *Emancipatio legitima*, albo *antiqua*, była na fundamencie prawa XII. tablic. Wyzuwał się oyciec z zwierzchności swoiey, wlewając

ią na tego, który przez adopcyą przyswajał sobie płod cudzy. Sposób tey emancypacyi był nakształt kontraktu przedaźnego, czynił się w przytomności pięciu świadkow, i urzędnika zwanego *Libripens*, od wagi, którą wręku trzymał, iakoby na ważenie picniędzy. Oyciec więc mówił do przyswajającego: *Mancipo tibi hunc filium, qui meus est*: przyswajający, niby kupując, dawał prawemu oycu picniędzy, mówiąc: *Hunc hominem ex jure Quiritum, meum esse ajo; isque mihi emptus est, hoc aere aeneaque librâ*. *Emancipatio minorum*: wyzwolenie było sierot z opieki, gdy lat do rządzenia fortuną prawem przepisanych doszli.

EMATIA, kray w Macedonii, według powieści Liwiusza nazywał się pierwey Peonią; częstokroć wszystkie okolice Macedonii Emathią nazywane były; ztąd Lukan mający opisywać wojnę Farsalską od tych wierszow zaczyna:

Bella per Emathios plusquam civilia campos,

Jusque datum sceleri canimus.

EMBOLISMUS, patrz *Intercalaris dies*.

EMBRIO, w anatomii tak się nazywa płod nie zupełnie uformowany.

EMERITUS, tak nazywano u Rzymian starych żołnierzy, którym z skarbu publicznego potrzeby życia były opatrzone.

EMESA albo Emessa, miasto wyższej Syryi w piśmie świętym nazwane Emath, sławne zwycięstwem Aureliana cesarza, otrzymanym nad Zenobią królową Palmiryi.

EMINENTISSIMUS, tytuł nadany kardynałom, używają go także Elektorowie Rzeszy - Niemieccy duchowni, i wielki mistrz Maltański.

EMIR albo Mir, znaczy godnie urodzonego; ztąd Mirza albo Mirzadech u Tatarów, od corki Mahometa Fatimach w prostej linii następcy zowią się Emirami. Zielone noszą zawoie. Przełożonych w Stambule Nakymbul-eschref (głowa świętych) równa się w powadze mustemu. Bez przyłożenia się iego, żaden emir karany być nie może. Jest stróżem chorągwi Mahometa, sándziak szeryf, nazwany. Ze emirowie potomstwem Mahometa mianują się, w wielkim ztąd u siebie są rozumieniu, a często urągowskiem staia się dla Turków.

EMMANUEL, słowo Hebrayskie, znaczące: Bog z nami. Izaiasz prorok tym nazwiskiem przyszłego Mefysasza, mającego się urodzić z panny, mianuic.

EMMANUEL albo Manuel, Comnenus cesarz Grecki. Krucyacie Konrada cesarza wszelkimi sposoby szkodził, iako tamtych wieków pi-

farze twierdzą. Ludwika młodego króla Francuskiego, zdradziecko poimać chciał, ale mu się ten zamiysł nie udał. Z Wenecyanami wojnę prowadził wielce nieszczęśliwą i ledwo się wielkimi skarby okupił. W dalszym przeciągu panowania, prowadził wojny z Turkami, i Węgrami, ale zawždy nie pomyślnie. Znudzony więc nieszczęśliwością panowania, zamknął się w klasztorze i tam życia dokonał, wyznaczwszy wprzód następcą swoim syna Alexego; umarł roku 1118 panował lat 37.

EMMANUEL II. Paleolog, cesarz Grecki. Turkom się wedle przemożenia swojego opierał; obleżony w stolicy tak mężny dał odpor, iż się z strata wrocić musieli. Nakoniec synowi cesarstwa ustąpił, a sam w klasztorze życia dokonał roku pańskiego 1419.

EMMAUS, miasteczko pokolenia Judy, nie daleko Jerozolimy, sławne podrożą uczniów, i objawieniem Zbawiciela, ktorego byli nie poznali, gdy im w drodze towarzyszył, i wykladał proroctwa, wyrzucając niedowiarstwo i słabość umysłu przerażonego męką i śmiercią iego.

EMPEDOKLES, filozof, rodem z Agrigentu miast Sycylii, żył wkrótce po śmierci Pitagoresa, iakoż naukę i zdania mędrca tego utrzymy-

wał. O śmierci jego pewności nie ma, twierdzą niektórzy, iż wotchłań Etny skoczył; Dyogenes zaś Laercyusz pisze, iakoby miał w morzu utonąć.

EMPHASIS, sposób zdrożny mówienia, przez zbyteczność lub przesadzenie, czyli to w wyrazach, czyli w tonie głosu, lub w akcyi.

EMPHITEUSIS, termin prawny, znaczy kontrakt, przez który rzecz własna dać się innej osobie do pewnego czasu wużywanie, zobowiązaniem coroczney dla siebie od używającego należności.

EMPIRYSMUS, sposób leczenia, iedynie tylko na doświadczeniu zasądzony. Nazwisko emperyków, dać się pospolicie szarlatanom, to jest mniemanym lekarzom, którzy bez gruntu nauki pozornemi słowy prostotę ludzą.

EMPORIUM, w portowych miastach tak się nazywa miejsce wyznaczone na odbieranie cel.

EMPIREYSKIE nieba, termin niegdyś użyty na oznaczenie najwyższych niebios.

ENCELADUS, według mitologii, był ieden z hayogromniejszych olbrzymów, którzy przeciw niebu wojnę podnieśli. Piorunem Jowisza rażony, legł w pieczarach Etny. Ztąd wyrazi poetów, iż ognie, które wyrzuca, są oddechem zapalczywego olbrzyma.

ENCENIA, uroczystość u żydów poświęcenia kościoła Jerozolimskiego, przypada 25 dnia, dziewiętego miesiąca ich roku.

ENCLABRIS, tak się nazywały sioły u pogan, na których kładziono bydłota zabite na ofiarę, aby z ich wnętrzości wrożki czyniono.

ENCYKLOPEDIA, termin znaczący związek wiadomości. W tłumaczeniu powszechnym znaczy, zbiór nauk. Pod tym tytułem wyszedł dykcyonarz zawierający w sobie opisy nauk i kunsztów.

ENDOR, miasto Palestyny w pokoleniu Manasseffa. Tam mieszkala czarnoksiężnica, do ktorey się udał Saul krol Izraelski, przed bitwą nagorach Gelboe.

ENEASZ, Trojańczyk, syn Anchizeffa i Wenery, według powieści Wirgiliuszowej; po zburzeniu Troi długo się po morzach błąkał; bytność jego w Kartaginie, miłość, i śmierć Dydony, przybycie do Włoch, wojna z Turnusem, założenie nowego państwa, z którego naród Rzymski wziął pierwiastki, wszystko zawiera w sobie nieśmiertelne dzieło Encydy.

ENEAS SILVIUS, patrz Pius II. papież.

ENERGIA, w krasnomowstwie termin, znaczący moc, albo zwięzłość wymowy.

ENERGUMENUS, człowiek od czarta opętany.

ENIGMA, kwestya albo zagadka, w wyrazach zawitych, ukrywająca rzecz zostawioną do zgadywania.

ENNIUS, wierszopis; urodził się w Kalabryi, roku od założenia Rzymu 514, od Katona cenfora sprowadzony z Sardynii do Rzymu, pisał tragedye i rytmy rozmaite, ale te do wiadomości wieków naszych nie doszły. Aulus Gellius w księgach swoich nadgrobek tego rymotworcy położył:

Aspicite, o cives, senis Ennii imaginis formam,

Hic vestrum panxit maxima facta patrum.

Nemo me lacrymis decoret, nec funera fletu

Faxit. Cur? Volito vivus, per ora virum.

Umarł ten rymotworca za konfulow Filippa i Serwiliusza roku Rzymu 585, wieku 70.

ENNODYUSZ (Marek), biskup Pawii świętobliwością i nauką sławny; księgi jego zebrane razem podał do druku Syrmond Jezuita roku 1611.

ENOCH, patryarcha, syn Jareda, oyciec Matuzalema, wzięty od Boga, iak pismo wyraża, roku od stworzenia 987. Księgę pod imieniem jego napisaną Augustyn święty między pisma kacerskie położył.

ENOCHIA, pierwsze miasto zbudowane przez Kaima, syna Adamowego.

ENOPTROMANCYA, sposób wieszczby przez zapatrywanie się w zwierciadło.

ENOS, syn Setha, wnuk Adama, najpierwszy uroczystemi obrządkami zaczął wzywać imienia bożego; umarł roku od stworzenia 1140, wieku 965.

ENOTOCETES, narod Indyi, o którym Strabon czyni wzmiankę, przydając do tej powieści rozmaite, według zwyczaju swojego, bayki. Najznaczniejszy ta, gdy twierdzi, iż tak wielkie mieli uszy, że wczasie snu wygodnie na nich spoczywać mogli.

ENTHYMEMA, figura krasomowska, albo argument z dwóch propozycji złożony. Z których pierwsza, rzecz przekłada, druga z poprzedzającej wnosi konkluzję.

EOLIS albo **EOLIDA**, kray Azji mniejszej, nad morzem Egejskim.

EOLUS, w mitologii bożek wietrzny; kładziono go także w liczbie bogów morskich. Czczony był osobliwyszim sposobem na wyspach śródziemnych, nie daleko Sycylii, które teraz Lipary nazywają się.

EPAKTA, liczba dni iedenastu, którym rok słoneczny przewyższa rok księżycy.

EPAMINONDAS, sławny wodz Aten-
czyków osobliwie zwycięstwa nad
Lacedemończykami pod Leuktra-
mi i Mantyneą. W powtorney tej
batalii raniony śmiertelnie, gdy
się dowiedział o zupełnym woysk
nieprzyjacielskich zniesieniu, grot
w ranie tkwiący z radością wyrwał, i
w tymże momencie życia dokonał.
Wstrzemięźliwość tego wielkiego
męża i nader wyborne przymioty,
wszyscy dawni pisarze wielbią.

EPANORTHOSIS, figura krasomowska,
przez którą zdać się orator popra-
wiać i przydawać jeszcze do tego,
co wyżej powiedział, iako naprzy-
kład czyni Cicero, gdy mówi: *O
stultitiam! stultiamne dicam? an
impudentiam singularem?*

EPHESTION albo Efestion, faworyt
społuczeń i wodz woysk Alexan-
dra wielkiego. Z zbytkow pijań-
stwa umarł w Ekbatanie, roku
przed narodzeniem pańskim 324.
Obrządki pogrzebu iego nader
wspaniałe szeroco opisał Kurcyusz
w swoiey historyi.

EPHOD, ubior kapłana wielkiego u
Izraelitow.

EPHORES, naywyżsi urzędnicy w La-
cedemonie, pięciu ich obierano,
władza zaś ich była tylko roczna.

EPHRAIM, drugi syn patryarchy Jo-
zefa, z Afeneth corki Putyfara, był
przodkiem pokolenia nazwiska
swoiego.

EPHREM albo Efrem dyakon kościo-
ła Edeffy; kwitnął w czwartym wie-
ku: śmierć iego przypadła roku
378. Pisana iego razem przedru-
kowane w Rzymie roku 1746, pod
następującym tytułem: S. P. N. E-
phrem Syri, opera omnia, quæ ex-
stant Græcè, Syriacè; Latinè, in
sex tomos distributa, ad manu-
scriptos codices Vaticanos & alios,
castigata & aucta.

EPIDAUROS, miasto Peloponezu, sła-
wne bałwochwalnicą Eskulapiusza.

EPIGRAMMA, rytm krotki, znamie-
nity dowcipnym zdaniem, lub
przyśłowiem związło i subtelnie
wyrażonym.

EPIGRAPHE, text, sententia autora,
na początku pisma położona.

EPIKTET, filozof sekty Stoikow; żył
za czasow Nerona, Domicyana,
i Antonina cesarzow Rzymskich.
Wyborna cnota iego, była mu
powodem do znoszenia wielu prze-
ciwności. W nadgrobk, który
sam sobie napisał, wyraża, iż był
ubogim kaleką, i niewolnikiem.
Całą treść nauki swoiey zamknął
w tych dwóch słowach: *sustine, &
abstine*. Jego maxymy zebrał Ar-
ryanus.

EPIKURUS, filozof, herzt sekty swo-
iego nazwiska, rodem był z Aten,
i na przedmieściach miasta tego w
ogrodzie szkołę swoję założył.
Cel szczęśliwości zasadzał na u-
kon-

kontentowaniu i rokoszy, ale mu krzywdę czynią ci, którzy się na samym tylko nazwisku zaştanawiając, rokosz tę zmyślną być sądzą. Według iego albowiem zdania, prawdziwa rokosz i ukontentowanie z cnoty tylko pochodzi i wzraşta. Zdania iego względem duszy i boştwa były bezbożne. Nie przypuszczał albowiem opatrności i duszę mienił być śmiertelną. Lukrecyusz wdziękiem rytmow swoich, naukę Epikura przyozdobił; ten zaś filozof umarł roku 271 przed narodzeniem pańskim, wieku 72.

EPIFANIUSZ (święty), biskup Salaminny w Cyprze; piisał xiąg wiele; między innemi nayznakomitfsza o kacerstwach rozmaitych czterech pierwszych wiekow kościoła; umarł roku 403, wieku 80.

EPIPHANIA albo Theophania, uroczystość, poşpolicie nazwana trzech krolow. Dzień ten uroczysty oznacza obwieszczenie narodom przybyłego na świat Zbawiciela. W tymże dniu, obchodzi kościół boży pamiątkę chrztu Jezusa Chrystusa syna bożego, i cud, który uczynił na godach w Kanie Galilejskiej.

PILOGUS, w krasomowstwie, znaczy ostatnią część dyskursu.

EPIMENIDES, Kreteńczyk, filozof zawołany wieku swojego; niektórzy

go kładą w poczet siedmiu mędracow, na mieyscu Peryandra. Bacieczna starożytności powieść była o śnie iego trwającym lat 50. Przyiechawszy do Aten, zabrał przyjaciół z Solonem, i wiele mu dopomógł do prawodawstwa tcy sławney Rzeczypospolitey.

EPINGEN (Rheinhardus), autor xięgi: De laudibus virorum, qui in Borussia, & vicinis locis; Christianam religionem primum propagarunt; żył około roku 1626.

EPINICION, rodzaj rytmu, pieśń zwycięską znaczący.

EPIPHONEMA, figura krasomowska, odgłos podziwienia wyrażająca, poşpolicie następować zwykła, po opisaniu rzeczy iakowey niezwykley; zażył iey Wirgiliusz, gdy wyrażając gniew bogow przeciw Troi i Eneaszowi, dodaie: *Tantene animis caelestibus irae!*

EPIRUS, Epir, kray między Tessalią i Grecyą, oblany morzem Adryatyckim, gdzie teraz Albania. Miał niegdyś własnych monarchow, nayślawniejszy z nich Pirrus, który z Rzymianami wojował.

EPISODUS, albo Epifode, znaczy powieść osobną, w dyskurs pryncypalny wmieszana. Takowych bardzo wiele znayduie się w Homerze, który ie, czasami dość przewlokł, w usta swoich bohaterow kładzie

EPITAPHIUM, słowo Greckie znaczy nadgrobek. Rzymianie przy drogach publicznych grzebali umarłych i stawiali grobowe napisy, ztąd ten formularz: *Sta viator*.

EPITASIS, termin starey poezyi, znaczący drugą część, albo akt rytmow dramatycznych. Terencyusz tak go opisał: *Incrementum processusque turbarum ac totius nodus erroris*; a Scaliger: *Pax, in qua turbæ aut excitantur, aut involuntur*.

EPITALAMIUM, rytm małżeński albo ślubny, tak się albowiem to słowo z Greckiego tłumaczy.

EPITHETUM, przydomek albo przydatek do nazwiska.

EPITOME, zbior krotki xięgi lub obszernego dyskursu.

EPITROPE, figura krasnomowska, w Łacińskim języku concessio; przez nią albowiem umyślnie orator przyzwala, żeby się potym tym dzielniey sprzeciwił.

EPOCHĄ, dzieło znakomite, służące do wymiaru czasow w chronologii.

EPODON, termin Grecki, oznaczający zbior rytmow, albo pieśni.

EPOS, Epopea, opisanie żywe dzieła znakomitego, naśladowujące niejako samę rzeczywistość. Tego są rodzaju dzieła Homera i Wirgiliusza.

EPULONES, kapłani w bałwochwaltwie; mieli baczność nad uczciami, które obrządek religii przepisywał.

EQUATOR, okrąg sfery równie od obydwóch polow, albo osi oddalony.

EQUESTER ordo, patrz *Rycerski stan*.

EQUI, nazywano ich także Equiculi, Equiculæ, Equiculani, narod dawny we Włoszech; Wirgiliusz o nich czyni wzmiankę:

*Continuo Quercens & pulcher
Æquiculus armis.*

EQUILIBRIUM, termin mechaniki, znaczy równowagę.

EQUINOCTIUM, w astronomii pora czasu, w którym słońce wchodząc wequatora, czyni porównanie dnia z nocą.

EQUIRIA, uroczysty obchod u Rzymian, postanowiony przez Romulusa; odprawował się dnia 26 Lutego. W ten dzień na placu Marsowym konie biegały w zawody.

EQUITATIO, kunszt jeźdżenia na koniu.

EQUIVOCUM, słowo albo dyskurs, mogący mieć rozmaite w zawłości swojej tłumaczenie.

EQUULEUS, sposób męczarni u Rzymian. W dziejach męczeńskich, częsta o nim jest wzmianka.

ERA, jest wyraz chronologiczny, znaczący początek determinowany czasu, przez jakie starożytne dzieło,

dzieło, powszechnie wiadome *ab eventu singulari*, od którego liczą się dalsze lata dzieiow w narodach. Era Żydowska zaczynała się od stworzenia świata. Era Rzeczypo-
 , spolitey *Rzymfskicy*, od fundacyi Rzymu, która wypada podług po-
 spolicznego rachunku na rok 753 przed narodzeniem Chrystusa. *Era Juliana* zaczyna się od poprawy kalendarza, nakazaney od tegoż ce-
 sarza, która przypadła na rok świata 3905. Tu uważać potrze-
 ba, że co innego jest era Juliana, a co innego periodus Juliana, kto-
 ry peryod jest wymyślony w kom-
 putacie powszechnym czasow od Jozefa Scaligera, a dla tego na-
 zwany jest od niego Juliuszowym, że się zgadza z liczbą dni, w rok
 ieden wchodzących, iako też i przy-
 byszowemi, które ten cesarz po-
 stanowił i zachować przykazał. Trzy cykle moltiplikowane przez
 siebie składają ten peryod Skalige-
 ra, to jest: 1 cyclus solaris, 2 cyclus
 lunaris, 3 cyclus indictionum. Cykl
 słoneczny znaczy: rewolucyą słoń-
 ca z biegu dziennego, i rocznego
 wziętą i w lat 28 dopełnioną; kto-
 ra rewolucya zamyka wszystkie fra-
 kcyę pochodzące z przydatkow,
 w podziale roku słonecznego, na
 dni; godziny, minuty i sekundy,
 z których przydatkow dni przyby-
 szowe zwykły się przykładać w ka-

lendarzach. Cykl księżycy znaczy re-
 wolucyą lat 19 słonecznych, która
 zamyka także wszelkie zbywające
 czasu przydatki, w obrachowaniu
 biegu tej planety około ziemi,
 iako to: przez dni 29, godzin 12,
 minut 44, sekund 3, tak dalece, że
 po wyjściu lat 19, kwadry księży-
 cowe na nowo bieg swoy poczy-
 nają, i w też same dni, co przed
 temiż laty, przypadają, co rozu-
 mieć należy i o cyklu słonecznym
 w lat 28. Cykl *Indykcyi*: (o kto-
 rym niżej mówić się będzie) za-
 myka rewolucyą tylko cywilną lat
 15, których summa gdy się koń-
 czy, znowu zaczyna od liczby pier-
 wszy. Otoż moltiplikując te trzy
 cykle przez siebie same, iako to:
 28 przez 13, z czego znowu produkt
 moltiplikując przez 15, wypada fa-
 ctum 7980: peryodu Juliusza ima-
 ginowanego przechodzącego epo-
 chę stworzenia świata; a pod kto-
 rym rokiem, albo peryodem te
 trzy cykle bieg swoy, lubo nie ie-
 dnakowy, i z nierówną miarą cza-
 su, wraz iednak zaczynają. Era
Grecka, albo era Olimpiadów, za-
 czyną się od początku pierwszej O-
 limpiady, przypadającej, zdaniem
 powszechnieyszym, na rok świata
 3174, których przed Chrystusem
 około 194 Olimpiad, albo lat
 777 liczą. Era *Chrześcianańska* bie-
 rze początek od narodzenia Chry-
 stusa.

stusa. Dawni Chrześciance Alexandryjscy używali różnych erow, podług upodobania i zwyczaju cywilnego w kraiu: Jako to Era *Aelica*, od wygranej potyczki pod *Actium* przez Oktawiusza Augusta, którego imię podchlebstwo wprowadziło nawet w roczny podział czasu między miesiące, zamiast *Sextilis*, nazywać poczęto Augustus, sierpień; w którym miesiącu toż zwycięstwo nastąpiło. Era Dyoklecjana albo era *Martyrum*, zaczęła rachunek swoy, od wstąpienia na tron tegoż cesarza; ta nastąpiła na miejsce ery Aktyckiey, ktorey odtąd przestano używać. Chrześciance w Egipcie i Abissynach mieszkający, znaczyli tą erą pisma swoie. Dopiero w szóstym wieku używać poczęli Chrześciance w powszechności ery Chrześcijańskiej, którą potym nazywano erą vulgatą; przychylając się dawniej w znaczeniu czasu do zwyczajow kraiu, w iakim się znajdowali. Era albo *Hegira*, należy do chronologii Tureckiey, o czym patrz pod osobnym nazwiskiem *Hegira*. Dla zabieżenia fałszom, albo iak nazywamy fabrykacyom w aktach publicznych, dyplomatach, przywileiach &c. wprowadzili zwyczaj nayprzod papieże, a potym monarchowie i rządcy u dzielni, pomnażać gatunki czasu,

w którym takowe akta podpisywali; i tak, procz roku przypadającego z ery Chrześcijańskiej, kładli rok swego rządu, indykcyę &c. ażeby sfabrykowane iedno, z pozostałych mogło być docieczone, i przekonane o fałsz. Znaydujemy i w dawnych dyplomatach Polskich, iako też w Słowiańskim nawet ięzyku, wychodzące nadania, w których procz roku, są położone indykcyę Rzymskie. Indykcyę zamyka w sobie lat 15, albo trzy *Lustra*, każde *Lustrum* rachuje lat 5. Lubo nie masz pewności o początku pierwszej w gatunku chronologicznym indykcyi, zdało się iednak położyć arbitralnie początek iey, trzy lata przed narodzeniem Chrystusa. Chcąc tedy nayprzykład wiedzieć co za indykcyę przypada na rok 1780, to iest, który rok z liczby 15 indykcyę zamykającej przypada, taki stanowi rachunek: przydaję do lat ery pospolitey, to iest: do 1780 lat 3 mniemanego początku indykcyi, z czego wypada mi summa 1783. Tę summę dywiduię na indykcyę, to iest: przez 15, zostanie mi tedy ultra integra $\frac{1}{3}$, więc piszę na dyplomacie: *Indictione decima tertia*. Gdyby nie zostawała żadna frakcyę, pisze się: *indictione decima quinta*.

ERANARCHA, tak się u Greków nazywał urzędnik, mający staranie o iałmużnach publicznych i opatrzeniu ubogich obywatelów, lub przychodniów.

ERATO, iedną z dziewięciu Muzow; do niey należały rytmy lyryczne.

ERATOSTRATES, albo Erostrates, człowiek znikomy, chcąc po sobie wiekopomną pamięć zostawić, nie-rostropną uwiedziony żądzą, wspaniały w Efezie kościół Dyany spalił, roku przed narodzeniem pańskim 356. Noc ta była dwoiako fatalna Grecyi: w niey się albowiem Alexander wielki urodził.

ERAZM (Ciołek), biskup Płocki, od Alexandra i Zygmunta I. królów Polskich do wielu znakomitych negocyacyi zażywany bywał. Senator czuły, biskup przykładny. Dyecezyą przykładowie rządził. W bibliotece publiczney Warszawskiej znaydują się manuskrypta jego, z tym tytułem: *Reverendi patris Erasmi episcopi Ploensis serenissimorum principum Alexandri & Sigismundi regum Poloniae ad pontifices, & caesares Romanos, oratoris epistolae ad fer. princip. dominos suos in legationibus scriptae.*

ERAZM (Stella), pisał księgi de Borussiae antiquitatibus. Basileae 1518.

ERAZM (Desiderius Rotterodamus), sławny nauką i wydaniami księga-

mi; urodził się 28 Października roku 1467. O rodzicach jego, iakiego byli stanu, pewności nie masz, wieść iednak pospolita czyni go płodem nieprawego łoża. W siedmiastym roku wieku swego wstąpił do zakonu kanoników regularnych świętego Augustyna, nie długo iednak w tym zgromadzeniu przemieszkął. Dalszy przeciąg życia przepędził w różnych mieyscach; nakoniec w Bazylei osiadł, i tam życia dokonał: 12 Lipca roku 1536, wieku 69, księgi jego zebrane w IX. tomach *in folio* przez Frobena, wyszły z druku w Bazylei roku 1540. Burigni Akademik Paryski, pisarz temi czasy życia Erazma, wyraża, iż biblioteka tego wielkiego męża dostała się po jego śmierci Janowi Łaskiemu, i kładzie na dowód punkt testamentu Erazma, iako też i kontrakt sprzedaży, z kwitem zapłaconey zupełney summy. Kontrakt ten był takowy: *Erasmus Rotterodamus bibliothecam meam universam vendidi clarissimo Poloniae baroni Joanni à Lasco 300 coronatis aureis, hac lege, ut, quoad vixero, usus librorum, ex amicitiae jure, sit illi mecum communis, proprietates tota penes illum sit perpetua: quod jus, transibit etiam in illius heredes, si (quod Deus avertat) contingat illum prius ex bu-*
Ll 2 ma-

manis decedere. Interim indicem librorum, velut arrabonem traditionis habet. Quidquid interim accreuerit, & hoc illius erit, nisi siquos codices manuscriptos magnò pretiò contigerit emere. In his ex utriusque consensu fiet moderatio novi contractus duntaxat, quod attinebit ad illam accessionem. In cuius rei fidem, dictus Erasmus hoc chirographum mea manu descripsi, affixò peculiari annuli mei signò, termino, annò 1525, duodecimò Calend. Julias. Dimidium pretii numeratum est, Basileæ 1525. Alterum pretii dimidium postridie D. Martini, annò Domini 1536 persolutum est. Bonifacius Amerbachius nuncupatus incomparabilis D. Erasmi Rotterodami hæres mea manu attestor. Et ego Joannes à Lasco prædicta manus meæ subscriptione fateor esse vera.

Xiegi od Erazma pisane sã następuiaçe: De copia verborum & rerum lib. II. — Theodori Gazæ grammatices lib. II. — Syntaxis. — Ex Luciano versâ. — Erasmi declamatio, Lucianæ respondens. — De ratione conscribendi epistolas. — De pueris statim ac liberaliter instituendis. — De ratione studii. — De laude medicinæ. — Libanii aliquot declamationes versâ. — Similiũ liber unus. — Colloquiorum liber. —

De rectâ Latini Græcique sermonis pronuntiatione. — Ciceronianus, sive de optimo dicendi genere. — De civilitate morum puerilium. — Galeni quædam Latine versâ. — Epitome in elegantias Laur: Vallæ. — Euripidis Hecuba & Iphigenia versibûs Latinis reddita. — In nucem Ovidii commentarius. — Epigrammata. — Adagiorum opus, in quo explicata proverbia. — Epistolæ. — Ex Plutarcho versâ. — Apophtegmatum libri VIII. — Stultitiæ laus. — Ad Philippum Burgundiar principem panegiricus. — Ad eundem carmen gratulatorium. — Institutio principis Christiani. — Isocratis oratio ad Nicoclem regem Lat. versâ. — Declamatio de morte, sive consolatio ad patrem, filii obitu afflictum. — Declamatiuncula nomine episcopi. — Quærela pacis undique gentium ejectæ. — Xenephontis Hist. Lat. versâ. — Precatio ad D. Jesum pro pace ecclesiæ. — Lingua sive de linguæ usu atque abusu. — De senectutis incommodis carmen. — Enchiridion militis Christiani. — Oratio de virtute amplectenda. — Ratio veræ theologiæ. — Paraclesis sive hortatio ad philosophiæ Christianæ studium. — Exomologesis sive modus confitendi. — Enarratio psalm: I & II. — Pa-

— Paraphrasis in psalm. 3. —
 Concio in psalm. XIV. — De pu-
 ritate ecclesiæ Christi. — Enar-
 ratio in psalm. XXIII. — Enarra-
 tio in psalm. XXXIV. & XXXIX.
 — De bello Turcis inferendo
 consultatio. — De amabili eccle-
 siæ concordia. — Concio in psalm.
 86. — De magnitudine miseri-
 cordiarum Domini concio. —
 Virginis & martyris comparatio. —
 Concio de puero Jesu. — Episto-
 la consolatoria ad virgines sacras.
 — Christiani matrimonii institu-
 tio. — Vidua Christiana. — Ec-
 clesiastes, sive de ratione concio-
 nandi. — Modus orandi Deum.
 — Symbolum, sive catechismus.
 — Precationes. — Precatio Do-
 minica digesta in VII. partes juxta
 dies totidem. — Pæan virgini
 matri. — Obsecratio ad virginem
 Mariam in rebus diversis. — De
 contemptu mundi. — De tædio
 & pavore Christi disputatio. —
 Ode de puero Jesu. — Hymni.
 Liturgia Virg. Lauretanæ. — Ex-
 postulatio Jesu cum homine pere-
 unte. — Carmen votivum, Gene-
 væ. — Commentarius in Pruden-
 tii Hymnos. — Christiani homi-
 nis institutum. — Epitaphia in
 Odiliam. — Novum testamentum,
 ex Græco ejus versione, editione,
 & cum ejus annotationibus. —
 Paraphrasis novi testamenti. —
 Ex sancto Joanne Chrysofomo

versa. — Ex SS. Athanasio, Ba-
 filio, & Origene. — De pace &
 discordia contra factiosos. — O-
 ratio in funere Berthæ de Neien.
 — Carmina varia. — Epistola a-
 pologetica ad Mart. Dorpium. —
 Apologia. — Ad Jacobi Lathomi
 dialogum, de tribus lingvis, &
 ratione studii theologici. — Ad
 Joannem Attensem pro declama-
 tione matrimonii. — Apologia
 de: *in principio erat sermo*. — A-
 pologia ad notationes Edvardi
 Lei. — Apologia ad Jac. Stuni-
 cam. — Adversus Sanctium Ca-
 ranzam. — In Natalem Bedam.
 — Adversus debacchationes Pe-
 tri Sutoris. — Ad Antopologiam
 responsio. — Appendix de scri-
 ptis Jodoci Clitovei. — Decla-
 mationes adversus censuram theo-
 logorum Parisiensium. — Apolo-
 giæ ad varios. — De libero arbi-
 trio Diatribe. — Hyperaspites dia-
 tribe adversus servum arbitrium
 martini Lutheri. — Adversus e-
 pistolam ejusdem, præstigiæ
 libelli cujusdam detectio. — Con-
 tra pseudo - evangelicos. — Ad
 fratres Germaniæ inferioris. —
 Spongia adversus Ulr. Hutter. —
 Anti - barbarorum. — Adversus
 Græculos. — Resp. ad Petri Cur-
 sii defensionem. — Epist. de ter-
 mini sui inscriptione. — Epistola
 ad Henricum Ducem.

ERETRICI, sekra filozofow, ktorey herfztem był Menodemus. Nazwisko swoje wzięła od miasta Erettry, gdzie fundator szkołę otworzył. W umyśle i poznawaniu prawdy, cały fundament szczęśliwości ludzkiey kładli.

ERFORT albo Erfurt stołeczne miasto Turynгии, należy do elektoratu Moguntńskiego.

ERICINA, przydomek Wenery, na pamiątkę sławney bałwochwalnicy, którą miała w mieście Sycylii Eryx.

ERIDANUS, dawne nazwisko rzeki Włoskiej Po. Wirgiliusz ją krolew rzek nazywa: *fluviorum rex Eridanus*.

ERMENSUL, albo Irmensul, bożyszcze dawnych Saxonow; miał bałwochwalnicę swoją na gorze Eresburg, którą teraz Stadtberg zowią. Wiele pisarzow są tego zdania, iż to był Mars, bożek wojny. Karol wielki cesarz i bałwana i bałwochwalnicę zburzyć kazał.

EROTIDIA, tak się w starożytności nazywała uroczystość, na cześć Kupidyna, syna Wenery, bożka miłości.

ERITHREA Sibilla, według starożytnej tradycyi, przepowiedziała Grekom wojnę Trojańską. Nazwisko iey poszło od Erytrei miasta Jonii, gdzie przemieszkiwała zwyczajnie.

ERYTREUM mare, dawne nazwisko morza czerwonego.

ESCHYLUS, poeta, autor, według świadectwa tamtego wieku pisarzow, 97 tragedyi; rodem był z Eleuzyny, miasta należącego do Aten. On pierwszy dramatyczne dzieła wniósł, i dał im tę formę, iaka przynależała reprezentacji dzieł znacznych. Przez czas długi korzystał z sławy swojej, umarł w końcu nakoniec, iż Sophoklesa nad niego przekładano, udał się do Sycylii, i tamże życia dokonał, mając lat 69. Z liczby tragedyi, które pisał, siedm tylko do wiadomości wieków naszych doszły.

ESCHYNES, sławny orator Grecki, z Demostenesem częste miał spory, i godzien był z nim chodzić w porównanie, lubo pośledniejszy w kunstzie. Są niektóre jego mowy, nayznamienitsza przeciw Demostenesowi de corona. Wyniósł się z Aten, umarł na wyspie Rhodus, czyli Samos (iaki niektórzy twierdzą) żył lat 75.

ESDRAS, syn Sarai, naywyższy kapłan; lud Izraelski z niewoli Babilońskiej wyprowadził, kościół i mury miasta Jerozolimy z ruin podniósł. Są księgi pisma świętego pod jego imieniem.

ESKULAPIUSZ, syn Appollina i Nimy Coronis, bożek lekarzow; czczony

ny był nayıroczytstzemi obrzǳki w Epidaurze.

ESKURYAL, o sześć mil od Madrytu, wspaniały klasztor Jeronimianow, od Filipa II. krola Hiszpańskiego niezmiernym kosztem zbudowany. Ciała krolow Hiszpańskich tam, w wspaniałym grobie złożone są. Przy tymże klasztorze jest pałac obszerny, gdzie niekiedy krolowie Hiszpańscy mieszkają zwykli.

ESPEN (Van), kanonista sławny; umarł w Hollandyi, roku 1728, wieku 83: xięgi od niego napisane, są następujące: *Jus ecclesiasticum univcrsum. — De peculiaritate & simonia. — De officiis canonicorum. — Tractatus historico-canoniceus in canones. — De censuris. — De promulgatione legum ecclesiasticarum. — De recursu ad principem. — Vindicia resolutionis doctorum Lovanien-sium pro ecclesia Ultraiechten-si. — Commentarius in canones juris veteris ac novi.*

ESQUILINUS mons, jedna z siedmiu gor Rzymskich.

ESRAHITOWIE, sekta filozofow Mahometan-skich, utrzymujących naukę Platona.

ESSEDA albo effedum, powoz wojenny u dawnych Belgow i innych narodow; ci, ktorzy tych wozow używali, nazwani byli effedarii.

ESSENI albo Essenses, sektarze w religii Żydowskiej, żyjąc beżżennie brzydzili się wszelkimi rokoszami, wygody nawet zwyczajne mieli być występkiem przeciw wstrze-miężliwości. Jozef w historyi Żydowskiej dokładnie ich naukę i sposób życia opisał.

ESSEX, prowincya krolestwa Angielskiego, mająca tytuł hrabstwa; nim był zaszczycony sławny Robert Dévéreux, który w najwyższej u Elżbiety krolowy zostając łasce, fatalną śmiercią życie szczęśliwe zakończył.

EST, familia sławna we Włoszech, nazwisko wzięła od miasta tak się zowiącego. Dotąd xięstwo Modeny posiada, niegdyś byli panami Ferraryi. Familia Brunświcka jest dzielnicą tego znakomitego domu.

EST, nazwisko w geografii punktu iednego z kardynałnych horyzontu, wschod znacząca.

ESTHER, z pokolenia Beniamina, małżonka Asswera krola Persow, lud Izraelski od zapalczywości Aman-a, a przeto od zguby oczywi-stej uwolniła. Pamiątkę tey po-żądanej okoliczności, lud Żydowski dotąd z weselem obchodzi w uroczystości zwanej Purym, 14 dnia, miesiąca Adal.

ESTIÆI, narod dawney Sarmacyi Europeyskiej; osiadali kraie między

dzy Wisłą, Dźwiną aż do granic Finlandii. Dzielili się na różne w szczególności hordy, pod rozmaitemi nazwiskami. Z tych Estyi przez się zwani, mieli osady swoje w częściach Litwy. Ombrones na Zmudzi, Scyrrhæ w Kurlandyi i Semigallii, Hirrhæ w Esthonii. O Estyczykach wspomina Tacyt, iż mieli siedliska nad brzegami morza Swewii albo Bałtyckiego, i handlowali burztynem, który zwali *Gles*.

ESTIUS (Gwilhelm), sławny theolog, i kontrowersysta; umarł roku 1613, wieku 70. Są w druku księgi jego: *Commentarius in omnes B. Pauli apostoli epistolas* — *Commentarius in librum sententiarum Petri Lombardi*. — *Annotationes in præcipua ac difficiliora scripturæ loca*. — *Martyrium Edmundi Campiani*. — *Historia martyrum Gorcomiensium*. — *Contra avaritiam*.

ESTONIA, prowincja państwa Moskiewskiego, graniczy z Ingryą i Inflantami.

ESTOTZLAND, kraj w Ameryce północnej za Kanadą.

ESTREMADURA, prowincja królestwa Hiszpańskiego, niegdyś przyłączona do Kastylii.

ESTREMADURA, prowincja królestwa Portugalskiego, dzieli się na pięć powiatów. W żyznych krajach tego

gruntach, przywiezione z Indyi, pomarańczowe szczepy, najpierwsze w Europie weszły.

ESUS, bożyszcze dawnych narodów Gallii. Dawali mu na ofiary niewolników i bydłęta nieprzyjaciółom zabrane.

ETERNITAS, wieczność; czczona była w pogaństwie, którzy iey posąg wystawiali w postaci niewieściey, z słońcem i księżycem w rękach.

ETHECA, w architekturze, znaczy przyśioneck, iakich w starożytności przy gmachach wielkich używano. Jeronim święty tłumacząc rozdział XLI. Ezechiela, gdzie o Ethekach wzmianka, tak pisze: *Ethecas Romæ appellant solaria, de cenaculorum parietibus eminentia, sive Meniana, ab eo, qui primus invenit*.

ETHICA, część filozofii, zawierająca w sobie naukę obyczajności.

ETHICES, narod dawnej Grecyi w gorach Epiru, między Tessalią i Macedonią.

ETHIOLOGIA, termin lekarskiego kunsztu, znaczy naukę o powszechnych chorobach przyczynach traktującą.

ETHIOPIA, kraj wielki w Afryce; graniczy na północ z Egiptem i Nubią, ma na wschód czerwone morze, od południa Kafreryą, od zachodu Kongo. Dzieli się Ethiopia na wyższą i niższą. Zawiera w sobie

w sobie wiele państw rozmaitych, i narodow, właściwe mających zwyczaje i prawa. Kray ten w proporcji niezmierney obfzerności swoiey, nie iest ludny, ani żyzny, dla zbyt nich upałow. Nayznamienitsze Afryki rzeki: Nil i Niger, w Ethiopii mają swoje źródła. Historya dawnego Egiptu, czyni wzmiankę o krolach Ethiopii, prowadzili częste wojny z Egipcyan, i zawoiowali byli część ich kraiu. O Abissynach i ich państwie, ktore iest także częścią Ethiopii, iest wzmianka pod literą A.

ETHNA, albo Gibel, sławna gora Sy-cylii, wyrzucająca z siebie ogień. Sławniejsza była w starożytności od Wezuwiusza, teraz iednak mniej od niego szkodliwa, zdaie się nieco w pożarze swoim usta-wać.

ETHNOPHROMES, kacerze VII. wieku; łączyli obowiązki Chrześciańskie, z zabobonami bałwochwal-cow.

ETHOPEA, figura kraśmowska, za-wisła na wyobrażeniu umysłu, i obyczajow ludzkich: ztąd ią Quintilian zowie: *Imitatio morum alienorum*. Kiedy zaś orator powierz-chowną człowieka postać oznacza, na ten czas, ten kraśmowstwa wy-raz nazywa się: *Profographia*.

ETOLIA, prowincya Grecyi dawney, między Akarnanią i Epirem. Mia-

ła iey przednieysze były: Chalcis, Aratea, Olena i Kalidon. Nie-gdyś ten kray miał własnych swo-ich krolow. Byli potym wolne-mi, i na wzor innych narodow Grecyi, Etolia była Rzeczpospo-litą, ktorey naywyższe rządy trzy-mał senat, zwany Panetolium; nakoniec po różnych odmianach, stali się łupem przemożności Rzymskiey.

ETRURIA, nazwisko dawne kraiu Włoskiego, ktory się teraz To-skanią nazywa. Miał ten kray nie-gdyś własnych monarchow: mię-dzy innemi sławny w historyi Rzymskiey Porfenna.

ETYMOLOGIA, Grecki wyraz znaczą-cy źródło, z ktorego słowo, lub nazwisko rzeczy pochodzi.

EUBAGES, nazwisko pewnych kapła-now u dawnych Celtow. Twier-dzą niektorzy pisarze, iż byli Dru-idami, ale różnili się niektórymi obrządki.

EUBALIDES, filozof sekty Megary-ckiey, autor sophismatow tru-dnych, między ktoremi o kłam-stwie było takowe: *Si dicis te men-tiri, verumque dicis, mentiris; dicis autem te mentiri, verumque dicis, igitur mentiris*.

EUBEA, wyspa morza Egeyskiego, zwała się dawniey Abantis: Mia-ła niegdyś krolow własnych, A-teńczykowie potym ten kray po-

Mm

fiedli;

fiedli; należała poźnicy i do krolow Macedońskich. Teraz się ta wyspa nazywa Negrepont, i jest pod władzą Turecką.

EUCARISTIA, sakrament ciała i krwi Jezusa Chrystusa syna bożego, pod osobami chleba i wina.

EUCHOLOGIUM, księga albo rytuał w kościele Greckim.

EUGENIUSZ (święty), papież, dwa roky i ośm miesięcy rządził kościołem; umarł roku 657.

EUGENIUSZ II. papież Rzymianin, pokorą, wstrzemięźliwością i nauką znakomity; postanowił, aby przy obieraniu papieży posłowie cesarscy znaydowali się; umarł roku 827.

EUGENIUSZ III. papież, zwany przedtym Piotr Bernardus, zakonu Cysterfów, uczeń S. Bernarda. Wiele miał do czynienia z Rzymianami ustawicznie buntującemi się przeciw niemu, iakoż dla tej przyczyny do Francyi udać się musiał, gdzie więcej jak rok przemieszkał. Bernard święty do niego pisał księgi *Considerationum*; umarł R. 1153, w lat ośm po swoim obraniu.

EUGENIUSZ IV. papież, Weneć, po śmierci Marcina V. wstąpił na stolicę Rzymską. Z oycami zboru Bazyleyjskiego wielkć miał zatargi, które do tego punktu przyszły, iż zgromadzone tam duchowieństwo, obrało papieżem Ame-

deusza księcia Sabaudzkiego, pod imieniem Felixa V. Przeniosł ztym Eugeniusz zbor powszechny do Florencyi i tam w przytomności Jana Paleologa cesarza, unia kościoła Greckiego ustanowiona, i kreowani kardynałami Bessaryon i Izydor metropolita Kiiowski; umarł roku 1147, wieku 64, rządził kościołem lat 16.

EUGENIUSZ, z książąt Sabaudzkich, najwyższy wodz woysk cesarskich, ieden z nacylniejszych bohaterow terażniejszego wieku; umarł w Wiedniu roku 1736, wieku 73.

EULOGIA, w kościele Greckim, wyobrażenie uczt pospolitych pierwszych Chrześcian; reszta chleba ku ofierze zażytego rozdaie się, tę resztę Ruś Słowiańska pospolicie proskurami nazywa.

EUPHRATES, rzeka Azyi, według piśma świętego, źródło icy wytryskało w Raiu.

EURIPIDES, sławny poeta Grecki; niektore z jego tragedyi do wiadomości terażniejszych wiekow doszły, i wytwornością, swoią usprawiedliwiaią wielkość sławy autora; umarł mając lat 75.

EURIPUS, przy cieśninie wyspy Negrepontu; uyscie morskie w zakrętach swoich różlicznych niedoścignione. Według baieczney powieści niektorych pisarzow, Arystoteles nie mogąc go pojąć, z rozsp-

spaczy weń skoczył. Tymże nazwiskiem w Sparcie mianowane były kanały, otaczające mieysce, gdzie się młodź ćwiczyła w biegu i szermierstwie.

EUROPA, część naymnieysza, ale te-
rażnieyszemi czasy nayznakomit-
sza świata, podział iey na różne
państwa, pod osobnemi artykuła-
mi wypisany iest. O etymologii
nazwiska iey, wielorakie są zdania.
Twierdzą niektorzy, iż słowo Eu-
ropa, pochodzi z ięzyka Fenicya-
now, twarz białą nazywających *U-
rappa*. Mitologia nazwisko tey
części świata, od nimfy Europy,
przez Jowisza w postaci bydlęcey
porwaney, kładzie.

EUROTAS, rzeka Peloponezu, tym
sławna, że płynęła pod Spartą
miałem stołecznym Lacedemonii.
Seneka o niey mowi: *Spartam
Eurotas amnis circumfluit, qui
pueritiam indurat ad futura mili-
tie patientiam*. Dziś ta rzeka na-
zywa się Vasilipotamos.

EUTERPE, iedna z dziewięciu mu-
zow; iey przypisuią wydoskonale-
nie instrumentow muzycznych dę-
tych; czynią ją także wynalezcą
tragedyi.

EUTICHES, opat mnichow w Kon-
stantynopolu, herzt kacerzow
sprzeciwiających się naturze ludz-
kiej Jezusa Chrystusa syna bo-
żego.

EUTICHIANUS, papież, rządził ko-
ściołem po śmierci Felixa I. otrzy-
mał koronę męczeńską roku 283,
siedział na stolicy Piotra świętego
lat 8, miesięcy 6, dni 4.

EUTROPIUS (Flavius), żył za cza-
sow Juliana i Jowiniana cesarzow,
rodem był z Gallii; dostawszy się
do Rzymu znamienite urzędy pia-
stował i był uczczony tytułem cla-
rissimi, który się pospolicie sena-
torom dawał; napisał krotkie ze-
branie dzieiow Rzymskich.

EUXINUS pontus, nazwisko w staro-
żytności morza czarnego.

EUZEBIUSZ, biskup Cezarei, wiel-
kiemi przymiotami i nauką za-
szczycony; te iednak przyćmił
suspicyą przywiązania do autorow
sekt Aryańskiej, lubo concilium
Niceńskie podpisał, i z siebie nie
twierdził błędow tego kacerstwa.
Pisał różne xięgi, nayznakomitza:
Historya Kościelna.

EWA, małżonka Adama, matka ro-
dzaju ludzkiego, zwiedziona po-
deysciem węża, Adama do społec-
zeństwa przestępstwa swojego przy-
wiodła. O czasie iey śmierci pi-
sno święte wzmianki nie czyni.

EWAGRYUSZ, pisarz dzieiow ko-
ścielnych, żył za czasow Justynia-
na cesarza wschodniego. Historya
iego na sześć xiąg iest rozdzielona;
zaczyna się zaś od tey pory, na

które Theodoret i Sokrates, dzie-
ie kościelne zakończyli.

EWALUACJA, szacunek rzeczy; we-
dług iey prawdziwey wartości.

EWANGELIA: z Greckiego nowina
albo pożądana wiadomość; tytuł
czterech xiążek nowego testamen-
tu, zawierających w sobie histo-
ryą życia Jezusa Chrystusa zbawi-
ciela świata i iego nauki. Ewan-
gelii pisarze są: Mateusz, Ma-
rek, Łukasz i Jan. Pod tymże
tytułem wyszło wiele xiąg baie-
cznych, które kościoł boży po-
tępił, i w liczbę pism wiary nie-
godnych włożył; te są: Ewangelia
Hebrayska. — Ewangelia według
powieści Nazareczyków. — Ewan-
gelia dwunastu apostołów. — E-
wangelia świętego Piotra. — E-
wangelia Egipska. — Ewangelia
życia najsświętszey Maryi panny. —
Ewangelia świętego Jakuba apo-
stoła w językach Greckim i Łaciń-
skim. — Ewangelia dzieciństwa
Chrystusowego. — Ewangelia świę-
tego Tomáša apostoła. — Ewan-
gelia Nikodema. — Ewangelia przed-
wieczna. — Świętego Andrzeja. — S.
Bartłomieja. — Appelli. — Ba-
zylida. — Cerynth. — Ebioni-
tow. — Enkratytow. — Ewy. —
Gnostyków. — Marcyona, pod ty-
tułem świętego Pawła. — Pyta-
nia i odpowiedzi najswiętszey Ma-
ryi panny. — Xięgi urodzenia

Chrystusowego. — Ewangelia S.
Jana, albo o zeyściu najswiętszey
Maryi panny. — Świętego Macie-
ia. — Ewangelia doskonałości. —
Symoneyczykow. — Syryakow. —
Tatyzusa. — Świętego Judy-Ta-
deusza apostoła. — Walentyna.
— Pod tytułem: Ewangelia pra-
wdy. — Ewangelia życia albo Bo-
ga żyjącego. — Świętego Filipa
apostoła. — Świętego Barnaby. —
Świętego Jakuba większego. — Ju-
dasza Iskarioty. — Lelicyusza. —
Seleuka. — Lucyana. — Hesy-
chiusza. Obszernie w tej mate-
ryi, pisał Fabrycyusz, w xiędze,
ktorey tytuł: *Codex Apocryphus
novi testamenti*.

EWARYST (święty), papież, następca
Klementa świętego, za czałow ce-
sarza Hadryana męczeńską koronę
otrzymał.

EWIKCYA, termin prawa, osobliwie
w prawodawstwie Polskim używa-
ny, toż samo znaczy co gwarancya
albo ubezpieczenie. Powszeczny
prawa przepis, takową oznacza re-
gułę względem ewikcyi: *Quem de
evictione tenet actio, eundem agen-
tem repellit exceptio*. Szczegulnie
biorąc prawo narodu Polskiego,
ewikcyja, znaczy zaręczenie prze-
dawcy, za pewnośc dziedzictwa
maiętności przedaiący się. Pod
tenże rygor ewikcyi podciągają
się sumny posagowe, wyderkaffy.
Sum-

- Summy ewikcyine między długami, najpierwsze miejsce trzymać zwykły.
- EVOCATIO, w prawie Polskim, znaczy wyprowadzenie strony zapozwanej do sądu iey nieprzyzwoitego, albo extra provinciam; dla czego tak pozwany dopomina się na powodzcę panas evocationis.
- EVOHE, okrzyk w obrządkach Bachusa znaczy: *Euge fili*.
- EWOLUCYA, w trybie wojskowym, termin znaczący sposób rozmaitego szykowania i obrotów żołnierstwa.
- EXAGGERATIO, figura krasnomowska, powiększająca rzecz dla wzruszenia passyi.
- EXARCHA, tytuł namiestników cesarzów wschodnich w państwach Włoskich. W hierarchii duchowney używany bywał niekiedy i znaczył arcybiskupa albo prymasa.
- EXAUCTORAMENTUM, w wojsku Rzymskim wyswobodzenie od żołnierstwa, po dwudziesto - letniej służbie.
- EXCELLENTIA, niegdyś ten tytuł monarchom służył, teraz cenniejszym urzędnikom państwa, i uprzywilejowanych familii następcom właściwy jest. W Polskim tłumaczeniu, znaczy: Jaśnie wielmożność.
- EXCEPTIO, termin prawny znaczy uwolnienie z przepisów prawnych.
- EXCOMMUNICATIO, klątwa, obrządek kościelnego prawa, wyłączający przestępcę z społeczności wiernych.
- EXECUTIO decreti, termin prawny, oznacza wykonanie przez urzędnika wyroków sądu.
- EXEGESIS, tłumaczenie słów iednych przez drugie.
- EXEMPTIO, termin prawny, znaczy w powszechności przywilej uwalniający od obowiązku przykazanego.
- EXERGAM, słowo, napis wyryty na numizmatach, lub pieniądzach.
- EXHEDRA, miejsca w łąźniach publicznych u Rzymian i Greków, gdzie się schodzili obywatele, dla spólney rozmowy.
- EXISTENTIA, termin metafizyki, znaczący iestestwo, czyli bytność.
- EXODUS, w porządku ksiąg Mojżeszowych druga, po Hebraysku nazwana: Weelle-shemoth. Opisuje historią życia Mojżesza, wyście z niewoli Egipskiej Izraelitów, i zawiera w sobie ogółem historii ludu bożego lat 145.
- EXOMOLOGESIS, termin Grecki, znaczy w powszechności pokutę, w szczegulności spowiedź.
- EXORBITANCYA, w prawie Polskim, znaczy przestępstwo przeciw stanowi publicznemu. W roku 1669

był seym exorbitantiarum, na którym starano się przywrócić do dawnego trybu, co z kluby należytey wypadło.

EXPERIMENTUM, termin prawny według wyrazów statutu Litewskiego. Rospieranie się, sposób roflaku sądowego, aby stronę zwłoczającą przymusić do stawiania u sądu, i to jest pierwsze accessorium.

EXPIATIO, obrządek religii, mający za cel oczyszczenie z występku, lub zinaży.

EXPLEIATIO, termin prawa Polskiego, polpolicie mianowany wykoczolowanie, to jest odmowienie poddanego z cudzey włosci.

EXPULSIO, termin prawny, znaczy według wyrazu statutu Litewskiego, gwałtowne z dobr wypędzenie.

EXTASIS, według teologii znaczy, doczesne duszy z więzow ciała uwolnienie, w którym bez poprzedzającej śmierci, zafila się stodyczą niebieskich roskofzy, albo przyszłość ma sobie obiwioną. W języku Polskim stan takowy pospolicie nazywa się: zachwyceciem.

EXTRAKT, albo iak statut Litewski opiewa: *Vidimus*, tranzakcy z protoku kancellaryi autentycznie wyięta, to jest z pieczęcią, korektą i podpisem konfrontującego.

EXTRA-VAGANTES, w prawie duchownym nazywaią się konstitute papieżow późniejszy, od tych, które Klementinami zowią. Przyczyna tego nazwiska, iż są quasi vagantes extra corpus juris.

EYŚMONT (Jan), przełożył na Polski język Karolomachią albo zwycięstwo Zygmunta III. krola Polskiego nad Karolem książęciem Sudermanii, otrzymane pod Kircholmem. Dzieło to Łacińskim językiem napisane jest przez Wawrzyńca Boiera Jezuitę, w Wilnie roku 1610.

EYZENACH, miasto stołeczne księstwa tegoż nazwiska; należy do dzielnicy książąt domu Saskiego Weymar.

EZAU, syn Izaaka i Rebeki, brat Jakuba patryarchy, uposledzony od brata w odebraniu błogosławieństw od oycy, które mu iako starszemu z prawa natury należały, taką powziął przeciw onemu nienawiść, iż się przed zapalczywością jego chronić musiał. Za powrotem iednak od Labana, przebłagał Jakub Ezawa, który w kraju Idumei osiadłszy, i tam liczne potomstwo zostawiwszy żywota dokonał, roku od stworzenia 2325, wieku 127. Wiele narodow od tego patryarchy pierwiastki swoje zaciągają.

EZECHIEL, prorok, w niewolą Babilońską zaprowadzony za czasów Jechoniasza krola, tamże przez lat dwadzieścia wyroki boże ludowi Izraelskiemu głosił. Te w piśmie świętym są pomieszczone.

Ezop, w Frygii urodzony, lubo postać zwierchnią miał odrażającą, te jednak powierzchowne przywary, doskonałością umysłu, i wyborem dowcipu obficie miał nadgrozone. Niewolnikiem będąc u Xantha filozofa, iarżmo niewoli słodkim sobie uczynił, gdy ferce pana zupełnie sobie pozyskał. Przypowieści jego pełne były maxym wybornych, a wprostocie swoiey skarb prawey mądrości

mieścić się zdawał. Śmierć tego wielkiego męża była gwałtowna, wysłanym albowiem będąc od Krezusa krola Lidyi do Delfow, od obywatelow tamtejszych z skały zrzuconym został. Phædrus wier-ny iego naśladownik wyraża: iż Ateńczykowie sławny mu po śmierci wystawili posąg, na wieczną pamiątkę nauki iego wybor-ney:

*Æsopo ingentem statuam posuere
Attici,*

*Servumque collocarunt æterna in
basi.*

*Patere honoris scirent ut cuncti
viam,*

*Nec generi tribui, sed virtuti
gloriam.*

JE.

F, litera szosta alfabetu Łacińskiego, w Polskim osma, dla modyfikacyi liter *ą*, i *ę*. Terencyusz o tey literze twierdzi: F. litera à *Græco* ph. *recedit, lenis & habes sonus*. Polski ięzyk tey litery częstokroć na mieysce ph. zażywa. F. samo w dawnych napisach znaczy Fabius, Factum, Flamen, Filia &c. F. A. w nadgrobkach: Filio, Filia, amantissima. F. C. Fieri curavit. F. D. Flamen Dialis, Fidei commissum. F. R. Forum Romanum &c.

FABARIA, uroczystość dawnych Rzymian, na cześć bogini zwaney Carna, małżonki Janusa, odprawowała się pierwszego dnia Czerwca.

FABER Bazyli, autor xięgi: *Thesaurus eruditionis scholasticae*. Są także w druku, iego: *Collectanea de novissimis & statu animarum separatarum*. Żył około roku 1580.

FABER Dyonizy, pisał: *processum juris Livonici* roku 1538.

FABIANUS, papież, wstąpił na stolicę Piotra świętego po świętym Ante-

Anteryuszu. W czasie prześladowania Decyuszowego męczeńską koronę otrzymał roku 250. Rządził kościołem lat 14 dni 5.

FABIUS, Fabiuszow familia jedna z najcelniejszych Rzeczypospolitey Rzymskiej, wydała z siebie wielu mężów sławnych i użytecznych oyczyźnie. Jak była rozrodzona, najznakomitszym tego dowodem wyprawa przeciw Wejenczykom roku Rzymskiego 275, w której 306 Fabiuszow zginęło. Jeden pozostał z tej rodziny młodzieniec wskrzesił dom swoy, który przez kilka potym wiekow nypierwsze godności z sławą piastował.

FABIUS (Secundus Maximus Rullianus), sławny wojownik: Etruskow, Gallow, Samnitow, pokilkakrotnie zwyciężył. Rzadkiem w oyczyźnie swoiey przykładem, sześć razy godność konsula piastował. Syt sławy, w zgrzybiałej starości życia dokończył.

FABIUS (Quintus Maximus Verrucosus), wielorakiemi zwycięstwami sławny, tym naybardziej iż pierwszy swoim zwłóceniem, niezwyciężonego dotąd Annibala impet powstrzymał, rząd nazwany Cunctator, iż iak jeden z dawnych pisarzow twierdzi, *cunctanda restituit rem*; umarł w zgrzybiałej starości roku Rzymskiego 549, przed narodzeniem pańskim 204.

FABRICATIO, wyraz prawny oznaczający zfałszowanie urzędowego aktu.

FABRYCYUSZ (Luscinius), konsul Rzymiski wysłany przeciw sławnemu Pirrusowi krolowi Epiru, ostrzegł nieprzyjaciela o zdradzie lekarza, który go chciał otłuć. List tego zacnego męża do Pirrusa, pełen jest sentymentow cnoty i wspaniałego umysłu; umarł ten znamienity mąż, z żalem wszystkich obywatelow, których w wstrzeмиężliwości i męstwie był przykładem.

FABRYCYUSZ (Piotr), Jezuita Tomasz à Kempis o naśladowaniu Chrystusa xięgi na Polski ięzyk przełożył, w Krakowie roku 1608.

FABRYCYUSZ (Jakub), autor xięgi, który tytuł: *Brevis relatio de religione Reformatorum, in Borussia, Hannoviae* 1605.

FACTUM, termin prawny, znaczący opisanie sprawy uczynkowej.

FACULTAS, zgromadzenie osob biegłych wiedney nauce; z tych szczególnych zgromadzeń złożone są *universitates*.

FADÆ, FATÆ, FATIDICÆ, tak się w narodach dawnych Gallow i Niemcow albo Teutonow, nazywały wieszczki; według wyrazu pisařzow dawnych Rzymskich.

FAENZA, miasteczko Romanii, w państwach papiejskich sławne, wynalazkiem naczyń glinianych, które po-

pospolicie *farfurami* zowiem, w Włoskim zaś i Francuskim ięzyku, noszą nazwisko miasta tego, gdzie były wynalezione.

FALARYKA, broń w dawnym trybie wojennym używana, nakształt spisow. Lukan twierdzi, iż grot iey otoczony był materyałami sposobnemi do zapalenia w ten czas, gdy z balistow do miast oblężonych rzucane bywały.

FALCIDIA lex, prawo tak nazwane u Rzymian na pamiątkę *Faleidyusza* trybuna, który ie wniosł. Przecznie, testament czyniący, trzema tylko częściami majątku mógł dysponować, czwarta przy dziedzićcach zostawała. W Polfcze to prawo ma miejsce tam, gdzie prawo Chełmińskie iest używane. *Juxta Faciliidiam legem*, gdy długi przewyższaią majątność dłużnego, takowy na ten czas czyni się między dłużnikami podział, iż każdy wedle proporcji długu, mieści się wliczbie podzielney, i lubo z stratą, przeciez cokolwiek korzysta, gdyż zarowno wszyscy kredytorowie tracą. Przeciwnie w Polfcze prawo *prioritatis* działa, bo tam ewikcyonalne summy pierwsze miejsce trzymają, daley idą naystarze, naypoźniejszy zaś spadaią z tablicy.

FALERNUM, powiat dawney Kampanii, prowincyi Włoskiej, nie dale-

ko Neapolu, sławny niegdyś wybornym winem.

FALISCI, narod dawnych Włoch, ktorego miasto stołeczne *Falerya*. Gdy ie sławny Kamillus obległ, a nauczyciel miasta, pod pretextem przechadzki, dzieci mu obywatelow mieyskich zdradnie wydał: odesłał ie nazad, a obnażywszy zdraycę, kazał uczniom, żeby go rozgami smagając, do miasta nazad wpędzili. Rozrzewnieni takowym sposobem obywatele miasta pokoy z Rzymianami zawarli.

FALISZOWSKI (Krzysztof), przełożył na Polski ięzyk Florusa xiąg IV. o początkach i dzieiach narodu Rzymskiego, przydał: traktat o potędze Rzymian, w Krakowie roku 1646.

FALK albo *Falck*, rodem z Gdańska, sztycharz na miedzi. Jest iego pracy wiele portretow znamienitych mężow w Polfcze.

FALCKE, wydał xięgę w Niemieckim ięzyku, opisanie miasta Elbląga, roku 1567.

FAKIROWIE, rodzaj mnichow albo derwiszow w Indyach, ubostwo ścisłe zachowuią, życie umartwione, i wstrzemiężliwe prowadzą. Mają w niektórych mieyscach domy, nakształt klasztorow, w ktorych razem mieszkaią, pod rządem przełożonego; po więkzey

Nn

ie-

iednak części włoceą się bawią i z iałmużn żyją.

FAMILIA, termin Łaciński, po polsku używany bywał na oznaczenie osób od iednego przodka pochodzących, i noszących iednakowe nazwisko. Rozdział na familie u Rzymian był szczegulniejszy, i znać był dzielnice rozmaite iednego domu, zasiągając pierwiaſtki od naydalszych przodków; na ow czas albowiem roſkrzewiona proceden-cya zwała się *Gens*. Takowym sposobem dom Klaudyuszow, *Gens Claudia*, zawierała w sobie dzielnice albo familie, które się od przydomkow mianowały *Calvi*, *Celeres*, *Scipiones*, *Flacci*. W Polſzcze nazwiska pozostałe herbow, znaczą pierwszy ſzczep domow, dzielnice od włości etymologią nazwisk wzięły. Naprzykład Toporowie albo Toporczykowie od herbu, a od włości Tęczyna zwani Tęczyńscy, z Oſſolina Oſſolińscy &c.

FANATICI, nazywali się u pogan, à fano, kapłani ci, którzy wieſzczy wydawali, w morderſtwie zapamiętałym ciała ſwego. *Q. Celio Appollinari Fanatico de æde Bellone*. Cic. pro dom. C. 60.

FANATISMUS, żarliwość nieprawą, przechodząca miarę, używająca gwałtowności pod pozorem religii.

FANNIA lex, prawo u Rzymian przeciwko zbytkow w ucztach; wniesione było przez konſula Fanniuſza.

FANUM, w ſłarożytności nazwisko powſzechne, gmachow czci bożyſzcz poſwięconych.

FANUS, u Fenicyan tak się nazywał bożek podrożnych.

FASCES, pęk rozg około drzewca toporowego uwiniony. Liktorowie rodzaj woźnych i ſług przedniejszych urzędnikow Rzymskich, nosili ie w ręku przed urzędnikami. Ze zaś ciż liktorowie byli exekutorami ſentencyi kryminalnych, a według zwyczaju Rzymskiego, winowaycy przed exekucją, rozgami byli bici, ztąd poſzedł formularz poprzedzający exekucją: *i liſtor, expedi virgas*. Na ow czas odwiązywał liktor pęk rozg od topora na ſmaganie winowaycy, toporem zaś głowę ucinął. Pierwszy Valerius Publicola w obecności ludu Rzymskiego, *Fasces* liktorom ſwoim zniżyć i na doł ſpuścić roſkazał, według ſwiadećstwa Liwiusza: *Fasces maiestati populi Romani ſubmiſit*. Zwyczaj ten od naſtępcow iego był zawſdy potym zachowany.

FASCINUS, bożek u Rzymian. Mieligo za obrońcę od czarodzieyſtw i dla tey przyczyny wyobrażenia iego,

go, a bardziej symbolum dzieciom na szyjach zawieszali.

FASTI, nazwisko kalendarza Rzymskiego, wktorym kolejno według dni roku oznaczone były uroczystości, igrzyska, obrządki, święta. Dni także zwane były: *Fasti & nefasti dies*, to jest znaczyl się dzień poświęcony albo niepoświęcony. Wszakże naywłaściwiey nazywały się dni *dies fasti* albo *nefasti* względem urzędu sądowego pretorow Rzymskich; tak *dies fastus* podług Warrona był dzień sądowy *quia jus fari licebat*. Owidyusz potwierdzać zda się tę etymologią. *Ille nefastus erit, per quem tria verba silentur; Fastus erit, per quem lege licebit: addico. Tria verba*, o których tu Owidyusz, były formularzem obrządu prawnego pretorow sądzących: *Do, Dico, Addico*. Patrz *Kalendarz*. Nazwisko *fasti* używane także bywało, na oznaczenie opisu dzieiow, iako twierdzą Serwiusz, i Porfiryon: *Fasti sunt annales dierum, & rerum indices*.

FASTIGIUM, ozdoba gmachow zwyczajowania na szczytce posągow, świątnice bogow tym sposobem różniły się od innych budynkow prywatnych lub publicznych.

FATALIA, termin prawny, znaczący wymiar czasu dochodzenia sądownie własności sobie należącey.

Prawa nasze *Fatalia* łączą z prefkrypcją albo dawnością. Patrz *Zeglickiego Inwentarz*.

FAUCES, w geografii dawney, tak mianowano padoły, albo ciasne przeprawy między gorami: Liwiusz wielokrotnie o nich czyni wzmiankę. Nayślawniejszy w historyi: *Fauces Caudinae*, gdzie Samnitowie nad Rzymianami pamiętne otrzymali zwycięstwo.

FAUNA, bogini czczona osobliwym sposobem od Rzymian, ktorzy iey przydomek nadali dobrej bogini, *Bona Dea*.

FAUNI, bożyščza pomnieysze leśne, mało się różniły od Satyrow, na ich cześć odprawowały się u Rzymian igrzyska i uroczystości w mieście Lutym, zwały się *Faunalia*.

FAUNTEUS (Wawrzyniec), pisał sięgę: *De controversiis inter ordinem ecclesiasticum & secularem in Polonia roku 1592*.

FAUSTYNA, małżonka Antonina cesarza, (matka następującej) iey postać widzieć się daie na starożytnych pieniądzech z napisem: *mater magna*; umarła trzeciego roku panowania męża swojego.

FAUSTYNA, corka Antonina, i wyżej wspomnianey Faustyny, oddana była w małżeństwo Markowi Aureliuszowi cesarzowi, i ieżeli z jedney strony naywyższe panowa-

nie w posagu mu przyniosła, nieprawem obyczajami toż samo panowanie uczyniła mu przykrym ciężarem. Cierpliwość tego cesarza niepoślednim była mu stopniem dostąpienia tytułu filozofa.

FAVOR, bóstwo u dawnych, a w teraźniejszych nawet wiekach nie przestało mieć swoich czcicielow. Sławny był obraz tego bożyszcza malowany przez Apelleśa, podchlebstwo szło z nim obok, bogactwa, honory, i dystrykcyja, otaczały je ze wszystkich stron, zazdrość wstępowała w jego ślady. Miało utatione skrzydła, zawiązańie oczy, a szczęście je wiodło.

FAVORINUS, filozof i krasomowca żył za czasów Adryana cesarza. Aulus Gellius często o nim czyni wzmiankę, i z jego piśm wiemy, iż największy miał gust mówić o rzeczach niezwykłych. Pisał pochwałę febry kwartanny i Therisita, którego Homer najnikczemniejszym z ludzi mianował. Dyf-fertacye Faworyna w Gelliuszu są: O powinnościach sędziów = Przeciw astrologii. = O obowiązku matek, żeby własnym pokarmem dzieci karmiły. = O Pindarze i Wirgiliuszu.

FAYAL, wyspa oceanu Atlantyckiego, z tych które zowią *Acóres*, należy do korony Portugalskiej.

FE, **Fo**, albo **Foe**, bałwan w Chinach; od niego bierze nazwisko, sekta tamże nader licznie rozkrzewiona.

FEBRIS, bogini gorączki, była od Rzymian czczona, i miała swoją bałwochwalnicę w mieście.

FEBRUA, bogini oczyszczenia, miała swoje właściwe obrządki. Święta także na cześć tej bogini zwane były *Februa*, odprawowały się w Luty, który miesiąc ztąd nazwany jest *Februarius*.

FEBRUARIUS (Luty), drugi miesiąc roku naszego, u Rzymian ostatni. Etymologią tego miesiąca Festus, takową kładzie: *Februarius mensis dictus, quod tum, id est extremo mense anni populus februaretur, id est lustraretur ac purgaretur*. Miesiąc ten od Numy Pompiliusza króla, przydany był do Kalendarza Romulusowego. Ma zwyczajnie dni 28, w roku przybyłym 29.

FECIALES, kapłani Rzymscy postanowieni od Numy Pompiliusza króla. Ich obowiązek był wypowiadać wojnę imieniem ludu Rzymskiego, co czynili w przytomności 3 świadków, rzucając grot w kraj nieprzyjacielski, i mówiąc umyślnie na to złożony formularz wypowiedzenia wojny. Gdy lud Rzymski pokoy zawierał, przytomni byli temu obrządkowi *Feciales*,

les, i rzucali przekleństwo na wiarołomców. Naystarłszy w ich zgromadzeniu zwał się: *Pater patratus*.

FECUNDITAS, bogini płodności, czczona od Rzymian; tym przydomkiem częstokroć oznaczano Junonę.

FEIERABEND (Krzyżtof), pisał w Niemieckim języku księgę, o wiadomościach rozmaitych, i starożytności miała Elbląga roku 1663.

FELICITAS, bogini szczęścia, miała w Rzymie swoy przybytek.

FELIX I. (święty), papież wstąpił na stolicę Piotra świętego, po Dyonizyusza świętym, pisał na przeciw błędom Sabelliusza i Pawła z Samosatu, otrzymał koronę męczeńską 30 Maja roku pańskiego 275 papieństwa 5.

FELIX II. papież, edykt Zenona cesarza Greckiego, iako błędow pełny, potępił. Akacyusza patriarchę Konstantynopolitańskiego, z urzędu złożył; umarł roku 492, rządził kościołem lat 9, miesiący 2, dni 19.

FELIX III. papież obrany R. 526 przesładowanie Alaryka krola Gothow cierpliwą swoją łagodnością uśmierzył; umarł roku 529 w lat trzy, miesiąc ieden, dni ośmnaście, po swoim obraniu. Tegoż nazwiska było dwóch antypapow.

FELIX, archidyakon Rzymski obrany papieżem roku 335 i Amedeus VIII. książę Sabaudyi, w czasie zboru Bazyleyjskiego. Ten dobrowolnie mniemane swoje papieństwo złożył.

FELIX, brat Pallasa wyzwolenca Klaudyusza cesarza, uczyniony był rządzącą Judei, przed sąd iego stawiony święty Paweł apostoł, appellował do cesarza, iako obywatel Rzymski.

FELONIA, termin prawa powszechnego, bywają czasem zażywany, do oznaczenia bezprawia przeciw zwierzchności. Właściwie znaczy występki popełniony przez hołdownika, nie zachowującego obowiązku, przez hołd na siebie włożonych.

FELUKA (Felouque), statek mały zażywany naypospoliciey bywa na morzu śródziemnym.

FENELON (Franciszek), arcybiskup i książę Kameraceński, urodził się z zacney familii roku 1651, obrawszy stan duchowny młodość poświęcił naukom temu stanowi przynależnym. Od Ludwika XIV. krola Francuskiego z wielu kapłanami wysłany na misye, słodkimi sposobami i dzielnością perfwazyi, wielu do porzucenia błędow przywiódł. Urząd nauczyciela książęcia Burgundy, wnuka krolewskiego, z iakim staraniem sprawował, dał w czasie

poznać uczeń, pełen cnot i przymiotów chwalebnych: Na urzędzie biskupim wykonał wszystkie czułego pasterza obowiązki, wszystkim przystępny, pomocny, stał się wzorem pasterzom. Wyrok stolicy apostołskiej, potępiający jego księgę: Maxym świętych, z przykładną pokorą i powolnością przyjął, i sam go owieczkom swoim ogłosił. Księga przypadków Telemaka, imię autora swego uczyniła nieśmiertelnym. Pisał oprocz dwóch wzwyż wyrażonych, następujące księgi: Traktat o edukacyi panien. — Instrukcyja dla jednej zacney damy. — Dyalogi umarłych. — O powinnościach urzędu pasterskiego. — Życia dawnych filozofów. — Zbior listów. — Nauka pasterka. — Traktat o istności Boskiej, przez dowody z przyrodzenia. — Myśli pobożne. — Zbior procesów do dyecezyi, i rozmaitych nabożeństw. — Zbior pism i listów duchownych. — Traktaty niektóre filozoficzne. — Dyrekcyja sumienia królów. — Dyalogi o kradomowstwie. — O Kunstzie malarzkim. — Kazania różne; umarł ten mąż przeznacny roku 1715, wieku 64.

FENESTELLA (Lucius), autor dzieiów Rzymskich, żył za czasów Tyberjusza cesarza.

FENIK czyli pieniążek, moneta drobna w Poltęcie idealna znaczy roz-

dział najmniejszy monety miedzianej.

FENNI, narod dziki, o którym Tacyt twierdzi, iż nie wiedział, czy należał do Sarmacyi, czyli do Niemiec. Ptolomeusz wyraża, iż nad brzegami Wistły mieli swoje siedliska. *Phinni* podobieństwo nazwiska dać do mniemania, iż ciż sami byli, których Tacyt Fennami mianował.

FERALES, uroczystości Rzymskie 21. Stycznia na cześć bogów Manes. Dzień ten był żałobny, obrządki na grobach odprawiały się. Owidiusz twierdzi, iż tegoż dnia czyniono ofiary bogini zwaney *Muta* albo niemey, ażeby zamykała usta potwarców.

FERBER (Maurycy), biskup Warmiński, z Krzyżakami wiele miał do czynienia, i nie raz dał im odpor. Kacerstwa z dyecezyi swojej wykorzenił, kray i dyecezyą rozsądnymi ustawami, i czynnym rządem, w porządek należyty wprowadził; umarł roku 1537, siedział na katedrze Warmińskiej lat 14.

FERBER (Jan), jest w druku, jego pismo z takowym tytułem: *Dissertatio publici Juris Pruthenici de muneris thesaurarii in Prussia regia, antiquitate, juribus & prerogativis.* Gedani annô 1722.

FERDYNAND I. cesarz, brat młodszy Karola V. syn Filipa arcyksięcia Austrii,

Austrii, i Joanny dziedziczką korony Hiszpańskiej. Za życia brata ogłoszony królem Rzymskim, po dobrowolnej jego abdykacji, cesarską godność objął. Królestwo Węgierskie i Czeskie prawem żony posiadał; umarł w Wiedniu roku 1564, wieku 61, panowania 6.

FERDYNAND II. cesarz, wnuk Ferdynanda I. ośiadł tron roku 1619. w dalszym przeciągu panowania, Czechów i Węgrów zbuntowanych uśmierzył, z Chrystyanem IV. królem Duńskim wojował pomyślnie. Weyście Gustawa Adolfa króla Szwedzkiego do Niemiec przerwało kurs pomyślności Ferdynandowych. Nayprzedniejszy monarchy tego wódzowie Tylli i Walensteyn od Szwedów zwyciężeni zostali. Po śmierci nawet Gustawa, wojenka cesarskie wielokrotnie zniesione były. Batalia nakoniec pod Nortlingą pomyślna cesarskim, utwierdziła moc i panowanie monarchy tego; umarł roku 1637, wieku 61, panował lat 18.

FERDYNAND III. cesarz, po wyżej wspomnianym oycu swoim wstąpił na tron roku 1637. Z Francją, Szwedami i książętami ligi protestantzkiej wojnę rozmaitemi sukcesy przeplatana prowadził. Traktat nakoniec Munsterski roku 1648 zawarty wszystkie te zamieszkania uspokoił; umarł ten cesarz roku 1658, wieku 49, panowania 21.

FERDYNAND, nazwany *Catholicus*, król Arragoński, pojął Izabellę dziedziczkę tronu Kastylii, przez co od dawnych czasów rozłączne państwa Hiszpańskiego części zjednoczyły się. W dalszym przeciągu panowania król ten nader szczęśliwy, królestwo Neapolitańskie zyskał; córkę swoją Joannę, dziedziczkę państw tak wielkich i rozległych wydał za Filipa księcia Austrii, ojca Karola V. cesarza; umarł roku pańskiego 1516.

FERENTARIJ, nazywali się u Rzymian żołnierze rot lekkich albo posiłkowych. Etymologia ich nazwiska, *à ferendo auxilio*.

FERETRIUS, przydomek Jowiszowi od Rzymian nadany, gdy Romulus własną ręką zabiwszy króla Ceninów w potyczce, zbroją jego złożył w kościele Jowisza. W przeciągu historyi Rzymskiej dwa tylko przykłady są podobnych ofiar Jowiszowi danych. *Cornelius Cossus* złożył zbroję zabitego od siebie Larfa Tolumna, króla Weieńczyków; toż uczynił sławny Marcellus, zabiwszy Brytomara króla Gallow.

FERETRUM, mury, nie tylko zażywane były u Rzymian do pogrzebów; ale też w czasie tryumfów niesiono na nich zdobycze nieprzyjacielskie, przed wozem tryumfującym. = *Feretra dicebantur* (mowi jeden z pisarzy dawnych) *in* *quibus*

quibus fercula & spolia in triumphis & pompis ferebantur.

FERIÆ, u Rzymian dni spoczynku, *dies nefasti seu vacationum*. W teraźniejszym czasie styl Łaciński, dni te roboczemi mianuie i oznacza. W trybunałach Polskich daty dni feryami się zapisują, i ztąd xięga albo raptularz komparycyi zowią *feryarzem*.

FERIÆ Latina, uroczystość największa wszystkich narodów dawnego Latium, odprawowała się na górze Albanu, w przytomności niezliczonego gminu z okolic. Świąteczkie narody, których liczono czterdzieści siedm, wysyłały tam posłów, którzy czynili ofiary i odnawiali przymierze powłeczne. Gdy potęga Rzymska Włochy posiadła, zwyczaj tych uroczystości nie ustał; i corocznie w przytomności konsulów z wielką wspólnością odprawiały się.

FERMAN albo **Firman**, jest mandat cesarski, albo wezyra; *Chałysierz* (święte pismo) ukaz samego cesarza z cyfrą jego (turga) na wierzchu, którą Nissandzi basza z urzędu swego wypisuje. Jeżeli ręką własną co sułtan przypisze, nazywa się *Chały-humajim* (najwyższe pismo). Baszów ukazy *buiurully*, a sędziów, *Chodziel* nazywają się. Formuły pisania w podobnych okolicznościach zawsze są iednakowe.

FERONIA, bogini lasów, ogrodów, i drzew urodzajnych; miała wiele mieysc czci swojej oddanych; o iey żrzodle mowi Horacyusz: *O-ra, manusque tuâ lavimus Feronia lymphâ*.

FERRARA, miasto stołeczne xięstwa tegoż nazwiska. Miało niegdyś własnych udzielnych xiążąt z domu Est, teraz do państw kościelnych przyłączone, od roku 1597. W tym mieście Eugeniusz IV. zbor powszechny z Bazylei przeniesiony, złożył, w przytomności Jana Paleologa, cesarza Greckiego; przeniośł go wkrótce do Florencyi, dla zarazy powietrzney.

FERRARIS, jest od niego wydana xięga: *Bibliotheca ecclesiastica &c.*

FESCENNIA, miasto dawney Etruryi, według świadectwa Pliniusza osada ludu Ateńskiego. Ponieważ zaś obywatele tego miasta byli rozpustni, wiersze nieprzyzwoite zwano u Rzymian: *Fescennini versus*; o nich Horacyusz wspomina:

Fescennina per hunc inventa licentia morem,

Versibus alternis opprobria rusticis fudit.

FESTUS (Pompejus); sławny wieku swojego grammatyk, skrocił xięgę Waleryusza Flakka: *De verborum significatione*. Ta wielekrotnie z druku wyszła, i liczy się między

dzy temi, które wydano: *ad usum Delphini*.

FETFA, jest wyrok muftego, na fundamencie praw Alkoranu i zwyczajów, który na zapytanie cesarzkie oświadcza. Jeżeli w zapytaniu zamyka się zdanie, tedy mufty pochwala one albo odrzuca słowem: *otur otmaz*, tak albo nie, *halal*, *baram*, wolno, nie wolno. Jeżeli zostawiona iemu decyzya, to wyraźnie w kilku słowach oznacza. Kadhyowie i inne na urzędach osoby, w zawitych razach po obiaśnieniu do muftego udują się.

FEUDUM, nadanie majątności od prawego pana, mocą którego feudatarius, albo lennik z następcami swoimi płci męskiej używa wszelkich korzyści z rzeczy nadanej. Kondycye lenności zawisły od woli dającego, i nie wypełniający je, traci prawo.

FEZ, miasto stołeczne królestwa tegoż nazwiska w Afryce, należy do monarchy Marokańskiego.

FICINUS (Marfilius), Floreńczyk, wyborne przymioty swoje nieustanną nauką polerował. Pomógł mu do coraz większych postępów, protekcyja Medyceuszów uczonym przychylnych. W akademii Florentyjskiej, przez długie czasu przeciąg, z wielką sławą dawał lekcye filozoficzne. Wiele jego pism z druku wyszło: *Il Corte-*

giano przetłomaczony i znacznemi przydatkami, do Polskich obyczajów stosującemi się powiększony, i można mówić przyozdobiony, przez Łukasza Gornickiego, pod tytułem: Dworzanin Polski; umarł Ficinus roku 1499.

FIDEI commissum, wyraz prawa, znaczący dar testamentowy, *verbis indirectis & precariis*, lub obowiązek włożony na sukcesora, udzielenia części spadku osobie wyznaczonej.

FIDEI iussio, rękoymia, przez którą czyniący ją, przeymuie na siebie obowiązek, być w odpowiedzi za drugiego.

FIDENATES, narod dawnego Latium graniczący z Rzymem, wiodł częste wojny z tak potężnemi sąsiadami, nakoniec przemocą Rzymską zniszczony, stołeczne miasto zburzone, obywatele do innych osad przeniesieni lub zaprzędani w niewolę, roku od założenia Rzymu 330, przed narodzeniem Chrystusa 423.

FIDES, bośtwo u Rzymian; wzywali go w handlach, iako rękoymią prawdy i szczerości.

FIDLER (Felix), jest iego xięga: *De rebus gestis sub Sigismundo III. rege Poloniae*; jest opisana przez niego Kommissya, z elektorem Brandeburskim Janem Zygmuntem i iego bracią. Xięga ta z Niem-

mieckiego na Łaciński język przełożona wyszła z druku w Krakowie roku 1614.

FIDUCIA albo pactum fiducia, u Rzymian kontrakt, niby przedaźny, z kondycją wrocenia nazad rzeczy. Boecyusz tak ten rodzaj kontraktu opisał: *Fiducia contrahitur, cum res alicui mancipatur, ea lege, ut eam mancipanti remancipes, estque remancipatio fiduciaria, cum restituendi fides interponitur.*

FIGURA, termin ten Łaciński w powłzeczności oznacza sposób wyrażenia i ułożenia rzeczy.

FILIATIO, następstwo synów po oycach, maxyma prawa powszechna w tey mierze: *Pater est, quem nuptie declarant.*

FILOZOFIA, patrz *Philosophia*.

FINLANDYA, prowincya krolestwa Szwedzkiego, mająca tytuł xięstwa, graniczy z państwami Rossyiskimi, podzielona iest na sześć powiatów: miasta icy celniejszy: *Abo i Wiburg.*

FINMARCHIA, kray na pułnoc Norwegii, po części należy do Szwecyi i Danii.

FIRLEY, wiele z tey familii wyszło mężów zacnych i oyczyźnie dobrze zasłużonych. Z tych nacyelniejszy Mikołay kasztelan Krakowski, hetman wielki koronny. Starowski wxiędze wołownikow, takowy mu położył nadgrobek: *Facet sub*

hoc marmore summus Poloniae militiae magister Nicolaus Firley Castell. Crac. per omnes militiae gradus, ob virtutem evectus, dignus planctu lachrymisque illustrium successorum. Cujus heroicam fortitudinem extimuit ad Starodubum immanis Moschus, persensit ferox in Prussia Theuto, admiratus adhuc in juvene Bajasethes II. Turcarum tyrannus. Cujus eximia bonitas, liberalitas summa, Christianae pietatis cultus, laudataque olim & militari famâ celebrata severitas, etiamnum à viris prisca moris memorentur.

FIRMAMENT, według powieści astronomow dawnych, osme niebo i siedlisko gwiazd nieobrotnych, teraz pospolicie nazywa się firmamentem okrag widzialny niebios.

FISCUS, nazwisko w prawie skarbu publicznego: ztąd urzędnicy *Fiscales*; a dobr obywatelskich skarbowi przyśądzenie, konfiskacya nazywa się.

FLACCUS (Maro), brat Wirgiliusza. Zdanie iest niektorych pisarzów, iż w piątey eglodze iego śmierć pod imieniem Darnisa, Menalkas i Mopsus oplakują. Ztąd owe wiersze dawnego, i nieznaionego poety:

Tristia fata tui, dum flēs in Daphnide Flacci,

Docte Maro, fratrem diis immortalibus aequas.

FLA-

FLAGELLANTES, biczownicy; początek ich w Perużu; roku 1260. W tym mieście albowiem pustelnik Rayneryus kazaniami, i przykładem swoim, wszystkich tak do pokuty i umartwienia pobudził, iż publiczne czynili processye, biczując się. Gdy coraz więcej tych biczowników przybywało, i po różnych krajach błakając się, ferwor pierwszego nabożeństwa, wrospuść, zuchwałość i błędy zamienili, Klemens VII. papież w roku 1349 i błędy ich, i nieprzyzwoite obrządki uroczyście potępił.

FLAMINES, kapłani celniejszy bożyszcz, od Numy drugiego krola Rzymskiego postanowieni, na cześć Jowisza, Marsa, i Romulusa albo Quirina. W dalszych czasach innym bożyszczom przydano *Flamines*. Najpierwszy w ich zgromadzeniu Jowiszow zwał się: *Flamen Dialis*, małżonka jego *Flaminica*, miała prawo należeć do niektórych obrządków religii. Aulus Gellius obszernie przywileje i prerogatywy tej godności opisał.

FLAMINIUS (Cajus), wyprawiony z wojskiem przeciw Gallom, sławne nad niemi otrzymał zwycięstwo, w czasie *Censury* swojej drogę z Rymu do Rzymu kamieniami wysłał, która dotąd jego imieniem. Nakoniec wyprawiony przeciw Annibalowi, przy ieżierze Tra-

zymeny w tej fatalnej bitwie życie utracił.

FLAMINIUS (Titus Quintius), konful sławny; wojnę nader pomysłną wiodł z Filippem krolom Macedońskim. Lacedemonią z tyrannii Nabisa uwolnił. Na igrzyskach Nemejskich będąc przytomny wyrok ludu Rzymskiego, przywracający wolność Grecyi, ogłosił. Za tak znakomite dzieła tryumfem uczczony, życie chwałebne spokojnie na łonie oyczyzny, ktorey był ozdobą, dokończył. Plutarch życie jego opisał.

FLAMMA, w późniejszych wiekach za cesarzow Greckich, tak się nazywały u końca proporców zawieszane chorągwie, ztąd poszło nazwisko znaku pryncypalnego wojsk Francuskich *l'Oriflamme*.

FLANDRYA, prowincya Belgii, miała niegdyś dziedzicznych swoich hrabiow, teraz po części do państw Austryackich i Francyi należy.

FLAVIUS (Clemens), pospolicie od mieysca, gdzie się urodził, zwany *Alexandrinus*, żył w drugim wieku za panowania Antonina Sewera i Karakalli cesarzow. Urodzony z rodzicow bałwochwalnych, wiarę Chrześciańską przyjął; po śmierci Panteniusza objął rząd szkoły Alexandryjskiej i ten urząd do śmierci chwałebnie piastował; umarł około roku 220. Z wielu

xiąg jego trzy tylko do wiadomości naszej doszły. *Protrepticon*, albo *oratio exhortatoria ad gentes*. — *Pædagogi* lib. III. — *Stromatum* lib. VIII.

FLECHIER, biskup de Nismes we Francyi, ieden z naycelniejszych krasomowcow przeszłego wieku; umarł roku 1710, mając lat 78.

Oprocz kazań moralnych, pogrzebnych i panegirycznych, pisał: *Zycie Theodozyusza cesarza*. — *Kardynała Xymenes*. — Z Łacińskiego na Francuski ięzyk przełożył, *życie kardynała Kommendona*, niegdyś legata papieskiego w Polsce.

FLEURI (Andrzej), kardynał nauczyciel, a potem pierwszy minister Ludwika XV. krola Francuskiego. Interessa państwa roztropnie, urząd pierwszego ministra rzadkim przykładem skromnie piastował; umarł roku 1743, wieku 89.

FLEURI (Klaudyusz), opat de Loc Dieu, sławny pisarz dzieiow kościelnych, oprocz ktorych są w druku xięgi jego następujące: *Nauka i wstęp*, albo pierwsze początki prawa duchownego. — *Historja Francuskiego prawa*. — *O obyczajach Izraelitow*. — *O obyczajach pierwszych Chrześcian*. — *Katechizm historyczny*. — *Sposób ćwiczenia się w naukach*. — *Obowiązki panow i slug*.

FLORA albo Chloris, w mitologii nimfa wysp szczęśliwych, małżonka Zefira, bogini kwiatow. Świadczą dawne dzieie Rzymskie, iż Larencia nierządnicą umierając, nader dostatnie zbiory oddała do skarbu publicznego; wdzięczem takiego dobrodzieystwa lud Rzymski w poczet ią bogin pod imieniem Flory wpisał. Igrzyska na iey cześć bardzo były wspaniałe, ale wielce nieprzystoynne. Przyszedł raz na oglądanie onych Katon censor, i gdy nie doczekawszy końca wyszedł, napisane były z tey okazji następujące wiersze:

*Nosset iocose dulce cum sacrum
Floræ,*

Festosque lusus & licentiam vulgi,

Cur in theatrum Cato severe venisti?

An ideo tantum veneras, ut exires?

Igrzyska te zwane *Ludi Florales*, odprawowały się w Rzymie 28 Kwietnia corocznie. W Tolozie mieście krolestwa Francuskiego pod tymże tytułem corocznie odprawiać się zwykły uczone igrzyska. Na wzor innych akademii z wielu kompozycji, ta która za naydoskonalszą jest osądzona, ma w nadgodę kwiat złoty lub srebrny, który autorowi oddany bywa. Klemencya Isaura, roku

1540, uczyniła fundusz na te kwiaty, które w nadgródę dają. Pierwiałki zaś igrzysk Tolozańskich w roku 1324.

FLORENCYA, miasto stołeczne Etrury albo księstwa Toskańskiego, nad rzeką Arną. Wspaniałość książąt Medyceuszów ozdobiła to miasto, tak dalece, iż dotąd porządkiem, wyborem rzeczy ciekawych, budynków okazałością, dziwi cudzoziemców i sprawiedliwie nazywa się: *Florencya piękna*. Nim Medyceuszowie to miasto opanowali, równie zinnymi Włoskami zaszczycało się wolnością i na ow czas Florenczykowie częstokroć z Pizanami wojnę wiedli. Strata swobody rzadkim przykładem była im początkiem szczęścia. Pod słodkim albowiem panowaniem książąt swoich, i kraj i stolica opływały wewszelką pomyślność. Wawrzyniec Medyceusz rugowane z dawnego Grecyi siedliska nauki i kunsztu, na łonie oyczyzny swojej osadził, i tak to miasto pierwszym stało się źródłem tej doskonałości, do ktorej wieki niższe przyśli, i co raz przychodzą. Sławne jest także to miasto zborem powszechnym kościoła, tu z Ferrary przeniesionym roku 1439. Na tym zborze unia kościoła Greckiego z Łacińskim doszła, wprzymotności Eugeniusza IV. papie-

ża, i Jana Paleologa cesarza Greckiego.

FLORUS (Lucius Anneus), teyże famillii, co Seneka i Lukan, żył w lat dwieście po śmierci Augusta cesarza, iako sam o sobie twierdzi. Pisał historią Rzymską, którą na cztery części podzielił. Rozumieią niektorzy, iż on księgi Liwiusza zebrane ułożył, i każdej na czele argumenta przypisał.

FLORYDA, kraj nader obszerny Ameryki pułnocney, zanryka w sobie Luizyanę, Georgią nową, i część znaczną Karoliny. Roku 1512 Jan Pontius de Leon naypierwszy Florydę odkrył. Kraj ten po części do Angielczyków, Fracuzów i Hiszpanów należał. Powietrze ma zdrowe, ziemię żyzną.

FLOTTA, zbior okrętów, naypospoliciej iednak wojennych, tak się nazywa. W Łacińskim ięzyku *Classis*.

FLUXUS & refluxus, przybywanie regularne, tudzież ubywanie wód morskich wprzeciągu godzin dwudziestu czterech, przymiot ten nie wszystkim morzom właściwy, Bałtyckie go nie ma. O przyczynach tego odwrotu, różne były zdania, żadne iednak onego dostatecznie nie wywodzi.

FOGGIA, miasteczko królestwa Neapolitańskiego; na iego cłach ubezpieczone były summy Neapolitań-

litańskie należące Rzeczypospolitej Polskiej.

FO-HIEN albo Fo-kien, prowincya państwa Chińskiego nadmorska, iey miasto stołeczne, Fo-heu.

FOHT, pierwszy monarcha Chiński. O czasie panowania iego rozmaite są zdania: Chronologia Chińska zbyteczną mu starożytność nadaie, według świadectwa pisarzy tamtejszych, on nayspierwszy charaktery tamtejsze wymyślił. Początki matematyki, i astronomii odkrył i prawa nadał. Naydawniejsza xięga Chińska, nieznaiomemi pisaną charakterami temu monarcho przyśądzona ieść, kładą ją w pierwszym poczcie xiąg swoich klasycznych, ale mimo rozmaite tłumaczenia, nikt ieście nie mógł, co w sobie zawiera.

FOMENTATIO, wyraz prawny oznaczający poduszczenie, naprawienie osoby iakiey do zaszkodzenia trzeciemu.

FONTAINE (Jan), poeta Francuski, wierszem opisał przypowieści Ezopa, i różne bayki. Spółob pisania tego autora w szacowney prostocie swoiey, tak ieść wyborny, iż ledwo spodziewać się można, aby mu kto w tey mierze wyrownał; umarł roku 1695, wieku 76.

FONTENELLE (Bernard), mędrzec przeszłego i terazniejszego wieku

znakomity, złączył w osobie swoiey doskonałość filozofa, krasomowcy i wierszopisa, wieku prawie dożywszy; umarł w Paryżu roku 1757. Xięgi przez niego pisane, są następujące: Rozmowy umarłych. — Historya proroctw. — Sąd Platona albo odpowiedź na krytykę dyalogow. — Pochwała Piotra Korneliusza. — Listy kawalera d'Her. — Odpowiedź na zarzut arytmetyczny względem liczby 9. — Rozmowy o wielości światow. — Wątpliwości niektóre fizyczne. — Dyskurs o cierpliwości. — Rytmy wiejskie albo Sielanki. — Thetis i Peleusz, Eneasz i Lawinia, opery. — Zbior rymow rozmaitych. — Historya akademii i pochwały akademikow Paryskich. — Dyskurs o Bogu. — O szczęśliwości. — Elementa albo początki geometryi. — Historya teatrum Francuskiego. — Uwagi o rymotworstwie. — Uwagi o atrakcyi i zakrętach powietrznych Kartezjusza.

FONTINALES, Fontinalia, igrzyska i uroczyste obrządki Rzymian, na cześć nimfow, straż i opiekę źródeł mających odprawowały się corocznie 13 Października.

FORCATULUS (Stefan), pisał xięgę Łacińskim ięzykiem roku 1574 pod tytułem: Polonia felix regnante Henrico Valeſio.

FORDICIDES, *Fordicidia*, obrządki u Rzymian 15 Kwietnia, pod czas których krowy cielne zabijano na ofiary; każde pokolenie ludu Rzymskiego, osobne dawało ofiary.

FORMA, wyraz powszechny, oznaczający w rzeczach prawnych istność urzędową, w teologii zaś jest to, co dzielność nadać sakramentalną.

FORMALITAS, w prawie znaczy sposób urzędownie przepisany do postępowania.

FORMOSUS papież, wstąpił na katedrę Rzymską, po śmierci Stefana VI. Rządził kościołem lat 4, miesiąc 6; umarł roku 896.

FORMULA, w prawie Rzymskim tak się oznacza reguła, według której przepisu obchodzić się w niektórych okolicznościach obywatele byli powinni. Były więc ułożone formuły tranzakcyi, testamentów, aktów publicznych, najsławniejsza w historyi Rzymskiej ta, gdy nakazywano urzędnikom, żeby mieli baczność, *ne quid respublica detrimenti caperet*, na ten czas, każdy obywatel powinien był być gotowym na pierwsze zawołanie, do obrony publicznej.

FORNACALES, *Fornacalia*, uroczystość Rzymska na cześć bogini *Fornax*, przypadała w Marcu.

FORTIFIKACYA, kunszt stanowienia i zmocnienia twierdz, do architektury wojennej należący.

FORTUNA, bogini dobrego mienia, według mitologii córka Jowisza; nie ma teraz ołtarzów, iednak ią każdy wielbi.

FORTUNATÆ insulæ, kraie w starożytności wielbione, lubo szczeniulney o nich nie było wiadomości, że iednak te kraie rozumiano być na morzu Atlantycznym, iest podobieństwo żąd, iż oznaczano te wyspy, które teraz Kanaryjskimi nazywamy.

FORTUNATUS, rodem z Rawenny biskup Piktawów, żył w szóstym wieku, pisał wierszem życie świętego Marcina w czterech księgach zawarte; są także jego poemata, opisujące życie świętego Germana i Hilaryusza biskupów.

FORUM, w powszechności to nazwisko znaczyło plac publiczny, rynek albo targowisko. *Forum Romanum* było miejsce w Rzymie, gdzie się lud zgromadzał na obrady publiczne, lub wybieranie urzędników. W prawie *Forum* oznacza sąd właściwy *Forum competentis*, żąd *exceptio*, *agnitio Fori*, *evocatio extra Forum &c.*

Fox (Jerzy), herzt i pierwszy wynalazca sekty Kwakrów; umarł roku 1681.

FRANCYA, iedno z naywiększych i naycelniejszyh krolestw Europy. Początki państwa tego, rownie iako i innych baiecznym powieściom podległe są: w historyach Rzymskich, częste są o tym państwie, i iego obywatelach wzmianki; oni albowiem do ostatniego prawie kresu Rzym przywiedli, salwowany przez Kamilla. Rzymska przemoc za czasow Juliusza po większey części te kraie osiadła; ku schyłkowi cesarstwa zachodniego, narody Niemieckie ten kray nafszy, i zwoiowawszy dawnych obywatelow, tam swoie przeniosły osady. Dawnieyszy mieszkańcy zwali się Galli, kray Gallia, terażniejszy Francyi etymologią iedni od słowa Teutonow *Frank*, albo wolny, drudzy od *Wrang* albo dziki, biorą. Cokolwiek bądź, narody, i kray od przyścia osad Niemieckich, Francuzami albo Frankami zwać się poczęły. Kray ten oceanem od północy, morzem szrodziemnym od południa będąc oblany, ma wielką sposobność do handlow; od tego czasu osobliwie, gdy Ludwik XIV. te morza kanałem złączył. Gory Pireneyskie oddzielają Francją od Hiszpanii, Alpes od Włoch; granice od Niemiec i Belgium ostatniemi traktaty są wyznaczone, i rozszerzone przyłączeniem Lotaryngii, Alzacyi, Flandryi Francu-

skiej i Franche-Comté. Ziemia państwa tego po większey części żyzna, powietrze zdrowe, kruszcowa mało, obfituje w sol morską. Rzeki naycelniejszye, Rhodanus, Garona, Sekwana, Rhen. Religia krolestwa Francuskiego Katolicka, krol ma tytuł *Christianissimi*, i nazywa się pierworodnym synem kościoła. Rząd monarchiczny, tron dziedziczny; niewiasty iednak od sukcesyi prawem Salicznym oddalone. Trzy familie tron państwa tego posiadały: *pierwsza* Merowingianow, od Klodyona wszczęła się około R. 414, skończyła się na Childeryku III. roku 721, *druga* Karolingianow, zaczęła się od Pipina oycy Karola wielkiego, skończyła się na Ludwiku V. roku 983, *trzecia* Kapetow od Hugona, dotąd w dzielnicy domu Burbonow po zgasłych Walezyuszach panuje. O prowincyach i miastach Francyi w szczegulności, mowieć się będzie, pod osobnemi artykułami. Patrz *Gallia*.

FRANCHE-COMTE, albo Burgundia comitatus, prowincya niegdyś należąca, do dawnych xiążąt Burgundyi, potym do dzielnicy Hiszpańskiej domu Austryackiego, zawoiowana od Ludwika XIV. krola Francuskiego roku 1674, w roku zaś 1678 przez traktat, w Niemiedze zawarty, wieczyście Francyi

cyi uśląpiona. Kray ten graniczy z Lotaryngią i Szwaycarami, miało stołeczne Befançon.

FRANCISZEK (świąty), w Affyżu urodzony roku 1182 z oycy Piotra Bernardona; sławny doskonałością życia, i heroicznym ubóstwa ewangelicznego zachowaniem. Zakon *Fratrum Minorum* albo Braci mniejszych, od Innocencyusza III. i Honoryusza III. potwierdzony ustanowił. Życie jego dokładnie przez Bonawenturę świętego opisanie; umarł w Affyżu 4 Października roku 1226, wieku 45. Ciekawie jest o tym świętym świadectwo Tomasz archidyakona Spalatrei, ten iako świadek oczywisty, w kronice swojej tak pisze: *Eodem annō in die Assumptionis Dei genitricis, quum essem Bononiæ in studio, vidi sanctum Franciscum prædicantem in platea, ante palatium publicum, ubi tota pæne civitas convenerat. Fuit autem exordium sermonis ejus Angeli, homines, demones; de his enim tribus spiritibus rationalibus, ita benè & disertè proposuit, ut multis litteratis, qui aderant, fieret admirationi non modicæ sermo hominis idiotæ; nec tamen ipse modum prædicantis tenuit; sed quasi concionantis. Tota verò verborum ejus materies discurrebat ad extinguendas inimicitias, & ad pacis fœdera reforman-*

da: sordidus erat habitus, persona contemptibilis, & facies indecora, sed tantam Deus verbis illius contulit efficaciam, ut multæ tribus nobilium, inter quos antiquarum inimiciarum furor immanis multa sanguinis effusione fuerat debacchatus, ad pacis consilium reducerentur. Erga ipsum tam magna erat reverentia hominum, & devotio, ut viri & mulieres, in eum catervatim ruerent, satagentes vel fimbriam; ejus tangere, aut aliquid de pannulis ejus auferre.

FRANCISZEK (świąty de Paula), w mieście Kalabryi, tegoż nazwiska Paula urodził się roku 1416, z oycy Jakuba Martorillo. Zakon Minimorum od Juliusza papieża w roku 1516 potwierdzony fundował. Umarł roku 1507, wieku 91.

FRANCISZEK (świąty Xawery), wezwany do towarzystwa Ignacego świętego Fundatora Jezuitów, od niegoż wysłany do Indyi, takie w tamtejszych krajach dał dowody żarliwości swojej, iż pospolicie apostołem Indyi nazywany bywa; umarł na wyspie Sanciano drugiego Grudnia roku 1552, wieku 46.

FRANCISZEK (świąty Salezyusz), biskup i książę Genewieński, doskonałością i nauką sławny. Zakon od nawiedzenia najsświętszey Maryi panny, pospolicie zwany Wizytek, ustanowił; umarł w Lugdu-

nie roku 1622, 28 Grudnia, wieku 56. Pisał różne księgi; z tych: Droga do życia pobożnego, iako i traktat o miłości bożej na Polski język przełożone. Listy jego duchowne, także temi czasy przetłumaczono.

FRANCISZEK I. cesarz z familii książąt Lotaryńskich, małżeństwem z Maryą Teresą córką i dziedziczką Karola VI. cesarza, sukcesyją familii Austriackiej w dom swój wniósł. Za dziedziczne księstwo Lotaryngii, wziął w zamian Toskańskie, po śmierci ostatniego z Medyceuszów; umarł w Inspruku roku 1765, wieku 67, panowania 20.

FRANCISZEK I. król Francuski, oycem nauk sprawiedliwie nazwany. On ie albowiem w państwach swoich rozkrzewił. Z Karolem V. cesarzem ułlawiczną prawie prowadził wojnę, pod Pawią w niewolę wzięty, i do Madrytu zaprowadzony, uciążliwym kraiovi okupem wolność zyskał; umarł roku 1547, wieku 52, panowania 32.

FRANKONIA, prowincya czyli cyrkuł w państwie Niemieckim, zawiera w sobie rozmaite państwa pomniejszych, tak duchowne, iako i świeckie; o tych pod szczegulnemi artykułami.

FRAUMBURG, miasto w Warmii nad Haffem, zaszczycone kościołem

Katedralnym biskupstwa Warwińskiego.

FREDER (Henryk), jest w druku jego księga pod tytułem: *Quaestiones monetales statum monetarium Reipublicae Pol. concernentes*, Gędani 1630.

FREDRO (Andrzej Maxymilian), wprzód kasztelan Lwowski, daley wojewoda Podolski, mąż sławny nauką, ktorey dowodem następujące przez niego pisane księgi: *Fragments scriptorum, & peristromata regum symbolis expressa*. — *Monita politico-moralia & icon ingeniorum*. — *Gesta Poloniae sub rege Henrico Valesio ad annum 1576*. — *Przysłowia albo przestrogi obyczajowe, radne, wojenne*. — *Vir Confilii, monitis ethicorum ad dicendum instructus, opus posthumum*.

FREIA albo Frigga, bóstwo dawnych Saxonów; czcili ie iako patronkę swobodnego życia. Ztąd poszło nazwisko u Niemców dnia piątkowego *Freytag*, swobodny Frey, dzień tag; iak u Rzymian: *dies Veneris*.

FRETOMANI, narod dawnych Włoch według Diodora. Q. Fabius dyktator odniósł nad nimi zwycięstwo i wzięwszy stołeczne miasto, mieszkalców do Rzymskich osad przeniósł.

FRETUM, wyraz geografii, oznacza uyscie albo ciaśninę morską.

FRIBURG, miasto stołeczne kantonu tegoż nazwiska w Szwajcarach. Obywatele tej prowincyi, są religii Katolickiey.

FRISCH-HAFF, odnoga morza Bałtyckiego przy brzegach Pruskich, dzieli się od morza, ięzykiem ziemnymi nazwanym *Neringa*.

FRISCHMANN, są w druku xięgi iego: *Animorum in Europa, & vicina Asia motus*. — *De Svetici belli motu in Polonia, Upsallia*, 1656! — *Comitia Varfawica de eligendo rege Polonorum annô 1669*.

FRISONES, Fryzonowie, narod dawnych Niemiec; Tacyt ich nazwisko od mocy własnym ich ięzyku kładzie: *Maioribus minoribusque Frisis vocabulum est ex modo virium*. Dzielili się na różne narody, ktorych w szcęgulości nazwiska tenże Tacyt wyraża. Rzymianie częstokroć z niemi wojnę wiedli. Osady ich tam były gdzie teraz Hollandyi prowincye, Fryzya szerczey się iednak nierównie rościagała. Teraźniejszy Fryzya dzieli się na dwie części: *West-Fryzya*, albo zachodnia, należy do Rzeczypospolitey Hollenderskiey, iey miasto stołeczne *Leuwarden*; Wschodnia, albo *Ost-Fryzya*, jest pod panowaniem Pruskim, stołeczne miasto *Embden*.

FRUMENTARIA lex, u Rzymian prawo, względem żywności obywatelów.

FRUMENTARII, urzędnicy posłanowieni u Rzymian, aby doglądali tego, co się żywności obywatelów tykało; ich był obowiązek przestrzegać urzędników, i dawać znać o bezprawiaach, które się w prowincyach działy. Sprawowali niekiedy urząd Instygatorów w sprawach publicznych. Dioklecyan cesarz, urzędników tych zniósł, ale natychmiast posłanowieni drudzy zwani *Curiosi*, uprzywileiowani szpegowie, równie iak pierwsi, obywatelom nieznośni byli.

FRYDERYK albo Fëderyk I. cesarz, zwany Barbarossą, książę Szwabii, w pierwiastkach panowania swojego, państwa Niemieckie do pokoiu i iedności przywiódł, Włochy zbuntowane uskromił, wdałszych czasach wielkie miał zatargi z papieżami; nakoniec wyprawiwszy się z woyskiem do Azyi na krucyatę, w rzece Cydnus utonął roku 1190, panowania 37.

FRYDERYK II. cesarz syn Henryka VI, wnuk Fryderyka I. wstąpił na tron roku 1210. O hołd krolestwa Sycylijskiego, po żonie Konstancyi spadłego na siebie dziedzicznym prawem, wielkie na wzor innych cesarzów domu Szwabskiego z papieżami miał zatargi. Przeciw Sa-

racenom i Włochom, broń podniósł szczęśliwie; na końcu wieku doznał, iak szczęście rzadko statecznie sprzyia; umarł roku 1250, wieku 57, panowania 40.

FRYDERYK III. cesarz, książę Austrii, osiadł tron roku 1314, ale obrany z nim razem Ludwik książę Bawarski zwyciężył go, i przez lat trzy w niewoli trzymał. Zyskał, nakoniec wolność, zrzekłszy się cesarstwa; umarł roku 1230. Niektorzy autorowie dzieiow Niemieckich, w liczbie go nawet cesarzow nie kładą.

FRYDERYK IV. cesarz syn Ernesta, arcyksiążęcia Austrii, obrany po śmierci Albrychta roku 1440. Ile możności wojny się strzegł, ztąd zwany *pacificus*. Nie mógł iednak zabezpieczyć wielu zamieszaniom, które za iego czasow nastawały. Concordatum z papieżami zawarł. Bullam auream potwierdził. Prawa lenne cesarstwa zebrałszy, razem do druku podał; umarł roku 1493, wieku 78, panowania 52. Jego maxyma: Rerum irrecupendarum, summa felicitas, oblivio.

FRYDERYK I. August II. król Polski, patrz *August II.*

FRYDERYK II. August III. król Polski, patrz *August III.*

FRYZYNGA albo Freyzyngen, biskupstwo Niemieckie w cyrkule Bawar-

skim; biskup ma prerogatywy udzielne stallum i głos na sejmie Rzeszy-Niemieckiej.

FUGALES, Fugalia, igrzyska i uroczystości w Rzymie, na pamiątkę wygnanych królów, i zniszczenia rządu monarchicznego, odprawowały się corocznie 24 Lutego.

FULDA, kraj pod udzielnym rządem opata zakonu Benedyktynów w Niemczech.

FULGENCYUSZ (święty), biskup Ruspj w Afryce. Wielorakie dał dowody doskonałości swojej. Pisma iego zebrane razem wielokrotnie z druku wyszły; umarł około roku 530.

FULVIA lex, prawo ustanowione za konsula Fulwiusza roku Rzymskiego 628. Przez nie mieżkańcy prowincji, ogólnie do Rzymskiego obywatelstwa przypuszczeni byli. Rewokowane było wkrótce, po pierwszym ustanowieniu, ale w następujących czasach Caius Gracchus tribunus pospółstwa, wznowił ie, i utrzymał.

FUNEBRES ludi, w starożytności przy pogrzebach znacznych ludzi czyniono rozmaite igrzyska, i te corocznie czasem na cześć zmarłych odnawiano. Takie są w Homerze na cześć Patrokla, w Wirgiliuszu pod czas pogrzebowych obchodów Anchiześa.

FUNEN albo Fionia, wyspa królestwa Duńskiego, na morzu Bałtyckim, dzieli się na powiatów trzynaście, iey miasto stołeczne Ottenzee.

FURIA lex, prawo u Rzymian, wyznaczające kwotę wiele testamentem legować było można.

FURIA Caninia lex prawo, broniło więcej nad sto niewolników, wolnością obdarzać.

FURIAE, Eumenides, boginie, piekielne, trzy ich było: ich wszczęgulności nazwiska: Megera, Tyzyfona i Alekto, ich obowiązek, dręczyć potępieńców.

FURINA, albo Lawerna, bogini złodzieiów, iey uroczystości zwały się *Furinales*.

FUROR, passya gniewu i zapalczywości, w ostatnim stopniu i natężeniu; na wzor innych namiętności,

zabobonność bałwochwalska uczyniła z niey bostwo, i czciła uroczystemi obrządki. Petroniusz tę namiętność poetycznym sposobem opisał, w wierszach o wojnie domowej:

- - - - *Abruptis ceu liber habenis,*

Sanguineum latè tollit caput, ora-
que mille

Vulneribus confossa, cruentâ cas-
sida velat,

Hæret - - -

Innumerabilibus telis gravis, at-
que flagranti

Stipite dextra minax terris incen-
dia portat.

FURSZTEMBERG, miasto stołeczne księstwa tegoż nazwiska, w cyrkule Szwabskim, państw Niemieckich. Possessor księstwa ma miejsce i głos na seymie Rzeszy Niemieckiej.

G.

G, litera alfabetu Łacińskiego siódma, Polskiego dziewiąta, Greckiego trzecia, u Rzymian znaczyła liczbę 400, według następującej reguły.

G, *quadringentos demonstrativa*
tenebit.

Znak linii nad tą literą G, położony, oznaczał 40,000. W kom-pucie kościelnym jest siódmą i ostatnią literą z tych, które Do-

minicales nazywają się. W napisach dawnych G. znaczy Gallus, Galerius. G. C. Genio Civitatis. G. E. Germanicus, Germanus &c.

GABAA, miasto Palestyny, w którym najczęściey Saul przemieszkował.

GABAOŃ, stołeczne miasto narodu Gabaońców, w okolicach iego Jozue, wódz ludu bożego, w dniu cudownie przedłużonym, otrzymał

ławne zwycięstwo nad Amorrhejczykami.

GABELLA, nazwisko we Francyi podatku na sol włożonego.

GABII, narod niegdyś graniczący, z Rzymem. Tarkwiniusz przeciw nim wojował, wypędzony z Rzymu, tam się schronił, i w dalszym przeciągu czasu życia dokonał roku Rzymskiego 247.

GABLER (Wawrzyniec), pisał xięgę, ktorey tytuł: *Elegidia epidiptica, quorundam in Europa regum, principum, aliorumque clarissimorum virorum, qui in civitate Dantiscana, & extra illam olim vixerunt, & adhuc vivunt, & innotuerunt, virtutes, & actiones notantia* 1653.

GABRYEL (Archanioł), w Hebrayskim ięzyku to nazwisko znaczy (Moc Boża) posłany był na objawienie Danielowi prorokowi, siedmdziesiąt tygodni, poprzedzających przyście Zbawiciela, i uwolnienie ludu bożego; tenże zwiastował najsświętszey pannie, w cielenie syna bożego, przepowiedziawszy pierwey Zacharyaszowi urodzenie Jana Chrzciciela.

GAD, siódmy syn Jakuba patryarchy z Zelfy służebnicy Lił splotzony, był przodkiem pokolenia tegoż nazwiska.

GADES, niegdyś dwie małe wyspy oceanu niedaleko brzegow Hiszpa-

nii; osadą były Fenicyanow, którzy na pamiątkę słupow Herkulesa, onemu tamże wspaniałą bałwochwalnicę zbudowali. Na tych wyspach złączonych potym z ziemią, osadzone miasto Kadyx do tych czas trwające i handlem sławne. Cieśnina morska Gibraltaru, od tych wysp nazywała się dawniej: *Fretum Gaditanum*.

GALACYA, prowincya Azyi mniejszey od Gallow, którzy ią pierwsi osadzili, wzięła nazwisko. Nazywała się także: *Gallo-Grecya*, przeto iż obydwie te narody, w niektórych iey częściach osiedli. Stołeczne miasto tey prowincyi nazywało się Ancira. Jest ieden list Pawła świętego apostoła ad Galatas.

GALATEA, nimfa. Owidyusz, w xięgach przemian, miłość ku niej Poliphema Cyklopa, i śmierć Atysa, ktoremu bardziey sprzyjała, wybornemi wierszami określił.

GALAXYA, tak się w astronomi nazywa przedział świetny nieba, pospolicie zwany droga mleczna, *Via lactea*.

GALBA (Servius Sulpitius), cesarz Rzymski; bunt podniósł przeciw Neronowi, i po gwałtowney jego śmierci, tron osiadł. Następca po sobie Pisona, wielkiey nadziei młodzieńca, naznaczył. Nie długo się iednak cieszył, godnością nay-

naywyższą; przez fakcyą partyzantow Ottona, wraz z następcą zabity. Żył lat 70, panował mieściący siedm. Tacyt o tym cesarzu, powiedział: *Dignus imperiō, si non imperâsset.*

GALENUS albo Gallienus, sławny lekarz; wiele xiąg wybornym stylem pisał, stosujących się do kunsztu swego; żył około drugiego wieku.

GALERA, rodzaj okrętu, z tą różnicą od innych, iż wiosł przy żaglach używa. Galery nie równe bywają, niższe i dłuższe, w proporcji swojej od innych statków wojennych, nie są nader zdadne, do przeciągłego żeglowania, iakoż na morzach tylko śródziemnych są użyte.

GALERYA, w architekturze nazwisko gmachu, pospolicie rozciągłego: w takowych mieyscach, najczęściej zbiory obrazow, lub posągów bywają pomieszczone. Galerya jest także wyrazem w sztuce wojennej; w zakładaniu min, w dobywaniu fortec, dla przechodu fossow robią okryte mosty, które galeryami nazywają. Wnosić można, że nazwisko to wzięte jest, przez przyrównanie, z wyrazu figury budowniczej, izb tych o dłużnych, o których się w gorze mówiło.

GALERIUS (C. Valerius Maximianus), cesarz Rzymski rodem był z Da-

cyi, i z naypodleyšzey kondycyi przodkow pochodził. Szedł przez wszystkie wojskowe stopnie, a dobrze się na nich sprawując, tak sobie ferce Dyoklecjana cesarza zniewolił i zyskał, iż go za syna przyśwoił, i następcą godności swojej wyznaczył, dawszy mu wprzód własną corkę Waleryą za żonę R. pańskiego 292. W tym będąc stanie, przywiódł i zagrzewał Dyoklecjana, do prześladowania Chrześcian. Wojnę przeciw Persom dość pomyslną prowadził. Obiął nakoniec zupełne rządy państwa po abdykacyi Dyoklecjana, i wkrótce potym następcą po sobie wyznaczył Licyniusza. Dalsze jego dzieła dzieciopisowie tamtejszych wieków obszernie wypisali; umarł w Nikomedii roku 311.

GALERUS, rodzaj czapki, ktorey na przykrycie głowy używali bałwochwalscy kapłani w Rzymie, późniejszymi czasami nazwisko to kapeluszom w ięzyku Łacińskim służyć poczęło, i dotąd pospolicie tak ie mianują.

GALICYA, prowincya nadmorska krolestwa Hiszpańskiego, iej miasto celne Kompostella, sławne grobem świętego Jakuba apostoła.

GALILEA, część Palestyny, zawierająca w sobie pokolenia: Aser, Neftali, Zabulon, Isachar. Miasta iej znaczneyše Cesarea, Caphar-

pharnaum, Tyberyada, Nazareth. Ze Chrystus pan w tym kraiu długo przemieszkiał, Żydzi i poganie Chrześcian nazywali Galilejczykami. W tej części kraiu Żydowskiego było miasteczko Kana, gdzie, według świadectwa ewangelii, na godach stał się cud przemienienia wody w wino.

GALILEUS (Galilei), Floreńczyk, sławny astronom i matematyk; zmarł roku 1642, wieku 78; księgi jego są następujące: *Systema Cosmicum*. — *Nuncius sidereus*. W odcyśnym języku pisał, o używaniu kompasu geometrycznego. — O rzeczach wodnych. — Demonstracyą o plamach słonecznych. — Dyalogi o zdaniach Ptolomeusza i Kopernika. — O naukach mechaniki tyjących się.

GALL, opactwo świętego Galla zakonu Benedyktynów, wzięło nazwisko od mnicha Irlańczyka, który tam w roku 646 osiadł, i klasztor założył. Z czasem to opactwo do tego przyszło stanu, iż ma swoje państwo, i rządy udzielne. Opat jest xiążęciem Rzeszy Niemieckiej, i wchodzi w sprzymierzenie Rzeczypospolitej Szwajcarskiej.

GALLI, tak nazwani od rzeki Gallus w Frygii, ofiarnicy bogini Cybele, zwanej matki bogów.

GALLIA, dawne nazwisko królestwa Francuskiego, o pierwszych początkach Gallow nie masz pewnej wiadomości: skąd przyszli, i jak się dawniej zwali, lub kiedy Gallow wzięli nazwisko, różne są w tej mierze zdania autorów. Expedycya ich wodza do Delphów Brenna, wzięcie Rzymu; zwycięstwo przez Maryusza wiadome są, a Juliusz Cezar nayobszerniej, w komentarzach swoich, o nich pisał. Ztamtąd dowiedzieć się można o ich religii, rządzie, zwyczajach. Zawoiowany ten kraj od Rzymian, na różne prowincye podzielony był; nowe osady Franków, nieznacznie iarżmo Rzymskie rzuciły, i założyły pierwsze fundamenta monarchii, która dotąd trwa, i sprawiedliwie między najpierwszemi w Europie się liczy. Patrz *Francya*.

GALLUS (Cornelius), sławny poeta Rzymski, naywyższe dostojęstwa oyczyzny swojej piastował, wypadłszy nakoniec z łaski Augusta cesarza, oskarżony o złe sprawowanie rządów Egiptu, sam sobie śmierć zadał. Z wielu jego pism, niektóre się elegie zostały, godne wieku Augusta. Wirgiliusz i Owidyusz pochwały jego pisali.

GALLUS (Flavius Constantius), brat starszy Juliana apostaty; za poduczeniem małżonki i siostry Konstan-

stancyusza, gdy bunt przeciw temuż cesarzowi podnieść zamyśla, śmiercią skarany, w dwudziestym dziewiątym roku wieku swojego.

GALLIENUS (Publius Licinius), cesarz Rzymski, od Waleryana oycę wprzód następcą, potym społecznikiem uczyniony; gdy ten w niewolę się Perską dostał, sam przez lat ośm państwem Rzymskim władał. Rządy jego mniej były Rzymianom pomyślne, dla ustawicznych wojen, tak domowych, iak zagranicznych, nakoniec przez zdradę Aureola, zabity od żołnierzy, roku 278, wieku 51, panowania 15.

GALLUS (Vibius Trebonianus), po śmierci Decyusza ogłoszony przez wojsko cesarzem roku 251. Rodem był z Afryki, obyczajów zepsutych, z Gotami pokoy zelżywy zawarł. Powrociwszy do Rzymu, rozwiozłe życie prowadzić zaczął; gdy wyszedł z wojskiem na uskromienie buntu Emiliana, wraz z synem Waleryanem od żołnierzy zabity; panował lat dwie.

GAMALIEL, doktor prawa starożytnego, w dziejach apostołskich jest o nim wzmianka.

GAMBIA, królestwo w części Afryki, zwanej Nigrycyą, zamknięte.

GAMELIA, obrządek u Greków w wigilię ślubu. Wzywano na ten czas Jowisza i Junony, dając im przy-

domek *Gamelios*. Miesiąc Styczeń, w którym nayeściej te obrządki odprawiano, zwał się u Ateńczyków *Gamelion*.

GAMPHASANTES, narod Libii; onich Pliniusz mowi: *Gamphasantes nudi praeliorumque expertes, nulli externo congregantur.*

GAND, Ganda, lub Gándavum, miasto stołeczne Flandryi Austriackiej. W nim się urodził Karol V. cesarz.

GANGARYDOWIE, narod w Indyi przy uysciu w morze rzeki *Ganges*. Za czasów Alexandra mieli krola nazwiskiem Xandrames; ten wielkie wojsko przeciw temu monarsze zebrał, ale nie przyszło Alexandrowi wojować z tym narodem, znużeni albowiem żołnierze, iść przeciw Gangarydom nie chcieli.

GANGES, rzeka Azyi iedna z naywiększych tej części świata. Zaczyna bieg swoy od Tartaryi wielkiej, płynie przez państwa wielkiego Mogola i Indyę.

GARAMANTOWIE, narody Afryki nayodlegleysze: ztąd u starożytnych mniemanie, iż za Garamantami świat się kończył.

GARCIA (de la Vega), ieden z nayslawniejszych poetow Hiszpańskich; umarł roku 1536.

GARCZYŃSKI (Stefan), wojewoda Poznański; jest w druku iego xięga:

GA Anatomia Rzeczypospolitey Pol-
skiej. *GA*

GARGANUS, gora sławna w Apulii,
prowincyi teraz krolestwa Neapo-
litańskiego, zwaney *Capitanata*.
Pielgrzymowanie na cześć święte-
go Michała, uczyniło w teraźniet-
szych czasach to micyśce sławnym.
Zc zaś i w starożytności toż samo,
co i teraz nazwisko ta gora nosiła,
pokazuje się z następującego wier-
sza w Horacyuſzu:

*Garganum mugire putes nemus,
vel mare Tuscum.*

GARGARENSIS, naród Scytyi Azya-
tyckiey, nie daleko gory Kauka-
zu, graniczył z Amazonami, we-
dług świadectwa Strabona.

GARIZIM, Gora nie daleko Samaryi,
na niey odłuszczepienicy wystawili oł-
tarz i bałwochwalskie potym czy-
nili ofiary. Ztąd owa powieść Sa-
marytanki do Chrystuſa: *Oycowie
naſi, wyrządzali cześć Bogu na
tey gorze, a ty mówisz, że do Je-
ruzalem iść trzeba.*

GARNIZON albo praſidium, część
woyska obrocona, na bronienie
i straż miasta.

GARONNA albo Garumna, iedna z
naycelniejszych rzek krolestwa
Francuſkiego.

GASKONIA albo Gaſzkonia, prow-
necya południowa krolestwa Francu-
skiego, w Łacińskim ięzyku zo-
wie się *Vasconia*, dawniey nazy-

wała się: *Novempopulenta*. Jcy mia-
li stołeczne Bordeaux.

GASSENDI (Piotr), ieden z nayśla-
wniejszych filozofow XVII wieku;
umarł roku 1655, wieku 64. Pi-
śma iego razem zebrane wyſzły z
druku w Lugdunie roku 1658.
Znayduie się w nich życie naszego
Mikołaja Kopernika.

GAWINSKI (Jan), piſał wierszem Pol-
skim xiąg dwie; *iedney* tytuł: *Sie-
lanki*, *drugiey*: *Dworzanki*.

GAUROWIE, naród rozproszony, nie
mający właściwego ſiedliſka, tak
jak Żydzi, pomieſzany ieſt i han-
dlem się bawi. Gaurowie zaſzczy-
caią się bardzo wielką starożytno-
ścią, i pierwiaſtki ſwoie zaciągają
od dawnych Perſow. Ich kapłani
ogień czczą, jako wyobrażenie bo-
skie. Xięgi obrządkow i nabożeń-
stwa Gaurow, piſane ſą ięzykiem
teraz w Indyach nie używanym.

GAZA, miasto Paleſtyny, niegdys ie-
dno z pięciu celniejszych pańſtwa
Filiſtynow.

GAZETA, piſmo zawierające zbior
wiadomości publicznych. Począ-
tek tego rodzaju piſm był w We-
necyi, na początku XVII wieku,
gdzie pod ten czas nayzuaczniej-
ſze były negocyacye; że zaś da-
wano za te piſma pieniądze, kurs
na ow czas w Wenecyi mający,
zwany gazeta, ztąd poſzło nazwi-
ſko gazet.

GDANSK, Gedanum, Dantzig, miasto nad morzem Bałtyckim, jedno z celniejszych anseaticznych, należące do królestwa Polskiego. Jeden z senatorów Pruskich, ma tytuł kasztelana Gdańskiego; a miasto wchodząc w liczbę trzech głównych Pruskich, przed traktatem 1775 miało przywilej zasiadać, wraz z senatorami prowincyi, na głównych zjazdach w Grudziądzu i Malborku. Handel Gdański produktów Polskich narodom innym użycza, a towary zamorskie, temuż królestwu wzamian przesyła.

GEBER, Arab sławny alchimista, dzieła jego przedrukowane były niedawnemi czasy w Gdańsku na Łaciński język przełożone: Tytuł pierwszy: Gebri regis Arabum, summa perfectionis magisterii in sua natura. — Drugiey: De investigatione perfectionis metallorum liber. — W trzeciej zawiera się testament autora. O czasie, w którym żył ten mędrzec, żadney pewności nie ma.

GECHENA (Jan), jest w druku tego dzieła, pod takowym tytułem: Naturalis historia phaenomena, Poloniae, Lithuaniae & Prussiae, tangentia. Hagae Com. 1683.

GEDEON, syn Joasza z pokolenia Manasse, piąty wódz i sędzia ludu bożego, naród swój, za sprawą bożą, cudownie z niewoli Madyanitów oswobodził; rządził potem w po-

koiu, i umarł pełen lat, roku przed narodzeniem pańskim 1236.

GEDIMIN, wielki książę Litewski, syn Witenesa, Krzyżakom Zmudź odebrał roku 1319. Włodzimirza dobył i Wołyn do Litwy przyłączył. Łuckie księstwo opanował; i wzięwszy Kiiow, nazwał się książęciem wielkim. Potym księstwo Siewierskie podbił, i granice Litewskie aż po rzekę Putywil rozszerzył. Troki fundował, potym Wilno. Córkę swoją Annę dał w małżeństwo synowi Władysława Łokietka Kazimierzowi, potym nazywanemu wielkim. Nakoniec w ataku miasta Krzyżackiego Frydburg postrzelony z razu tego życia dokonał.

GEHON, jedna z czterech rzek wychodzących z Raju; według świadectwa pisma świętego. Józef Żydowiń twierdzi, iż przez Gehon znaczy się rzeka Nil. Według Huecyusza, Gehon też samo jest, co Tygrys. Niektorzy też samo utrzymują o innych znaczniejszych rzeczach Azji; wszystkie zaś te przeciwnie sobie zdania są jawnym dowodem, iż tak o biegu rzek z Raju wychodzących, iako i o położeniu Raju gruntowney pewności nie ma. Pismo albowiem boże niewymienia, jakie kraje, wyszedłszy z Raju, te rzeki oblewały przed potopem.

GEHENNA, Gehennom, nazwisko piekła w ewangelii; z kąd wzięło swoy początek, rozmaite są w tey mierze zdania tłumaczow. Twierdzą niektórzy, iż tego była nazwiska dolina, w ktorey dzieci palono, na ofiarę bożyszczu Moloch.

GELAZYUSZ I. papież, rodem był z Afryki, wstąpił na stolicę świętego Piotra po śmierci Felixa drugiego. Euphemiusza patriarchę Konstantynopolitańskiego do społeczności kościelney przypuścić nie chciał. Anastazyusza cesarza Greckiego wielokrotnie upominał, żeby odstąpił błędow Eutycheza. Złożywszy zbor w Rzymie, liczbę w nim xiąg kanonicznych ułożył, i błędy niektórych kacerzow potępił uroczyscie. Pisał xiąg wiele iako świadczy Gennadyusz, ale te do wiadomości wiekow terażniejszych nie doszły, oprócz tylko niektórych prawnych wyrokow; umarł ten, ze wszechmiar znakomity rządzca kościoła bożego, roku 496. Siedział na stolicy apostołskiej lat 4, miesięcy 8, dni 18.

GELAZYUSZ II. papież zakonu świętego Benedykta; obrany po śmierci Paschalisa II, wiele przesławiania ucierpiał, od potężney na ow czas w Rzymie faniilii Frangipanow. Wypędzony nakoniec z Rzymu od Henryka V. cesarza, a na iego miejscu osadzony antypa-

pa Grzegorz. Udał się z tym Gelazyusz do Francyi, i tam w klasztorze Kluniaceńskim życia dokonał roku 1119. Rok tylko sprawował rządy kościelne.

GELBOE, góra Palestyny, na niey zwyciężony od Filistynow Saul krol Izraelski, z synem Jonathą zginął.

GELLIUS, patrz *Aulus Gellius*.

GELLIUS (Cneus), Pliniusz o nim twierdzi, iż dziecie Rzymskie opisał. Żył około roku od założenia Rzymu 630.

GELLIUS (Fuscus), równie iak i wyżej wzmiankowany, historyk Rzymski, żył w III. wieku od narodzenia Chrystusa.

GELON, tyran Syrakuzy, nieznacznemi stopniami do naywyższej władzy przyszedł. Nayprzod posiadł powiat oyczyty z miastem Gela, gdy zaś został panem Syrakuzy, Geli bratu swojemu Hieronowi ustepił. Rządy iego, w dalżym czasie pomyślne były Syrakuzanom. On albowiem nieprzyjaciół, a naystraszniejszych między niemi Kartagińczykow uskromił; miasto twierdzami zmocnił, i wspaniałemi budynki ozdobił, kray zbogacił, lud wybornemi prawami uczęściwił. Syt nakoniec sławy, brata Hierona następcą po sobie mianował i z powszechnym żalem, chwalebneho życia dokonał. Nazwisko

zwisko tyranow powszechne było krolom Syrakuzy, i innych miast Greckich. Nie oznacza więc w Gelonie monarchy okrutnego, iakim był Dyonizyusz, zewszecmiar go-dzien nagany i wzgardy baczney potomności.

GELONES, Gelonowie, narod Sar-macyi dawney, nad brzegami Dnie-pru według Pliniusza. Wirgiliusz o nich wspomina, iż farb ku o-zdobie, lub dla postrachu nieprzy-iacioł, na czele używali:

*Eoasque domos Arabum, pictos-
que Gelones.*

Toż samo potwierdza Klaudy-an:
*Membraque, qui ferrô gaudet
pinxisse Gelonus.*

GEMINI, bliźnięta, ieden z dwuna-stu znakow okręgu Zodyacznego, wyrażają w poczet bogow przy-iętych, Kasterya i Polluxa.

GEMONIÆ scala, albo gradus Gemo-nii, mieysce w Rzymie, gdzie cia-ła winowaycow straconych wyrzu-cano na publiczne widowisko.

GENEALOGIA, nazwisko z Greckiego ięzyka wzięte, oznacza następowa-nie przodkow familii.

GENERAL, urząd znamienity w woy-skowym trybie oznacza wodza. Różne są stopnie tey zwierzchno-ści, według rozmaitych zwycza-iow każdego kraju. W Polszcze ziazd powszechny prowincyi Pru-skiej, pospolicie Generałem Pru-

skim nazywał się. Woiewodztwo Krakowskie, Ruskie, Podolskie, teyże nomenklatury używaią. Sta-rosta Kamieniecki i Latyczewski, ma tytuł Generała Podolskiego. Woiewodztwa Wielkopolskie ma-ią generała Wielkopolskiego.

GENESIS, pierwsza księga pisma świę-go, autor iey Moyżesz. W He-brayskim ięzyku nazywa się *Bere-schith*, od słowa początkowego *in principio*.

GENETHLIA, uroczystość pogrzebo-wa u Grekow.

GENETHLIACUM carmen, rodzaj ry-tmu z okazji urodzin osob zna-cznych. Taka jest Sielanka Wir-giliusza, przy urodzeniu syna Pol-lionowego :

*Sicelides muse, paulo majora ca-
namus.*

GENETHLIOLOGIA, kunszt wieszcz-biarski z zapatrywania się na gwia-zdy.

GENEWA, miasto wolne nad ieziorem tegoż nazwiska, sprzymierzone z Rzeczapospolitą Szwajcarską. Na-leżało niegdyś do własnego bisku-pa, ale ten od czasow reformacyi Kalwina iurydykcyą swoię utra-cił. Starożytności Genewy dowo-dem text Juliusza Cezara w kom-mentarzach: *Extremum oppidum Allobrogum est, proximumque Hel-vetiorum finibus Geneva, ex quo oppido pons ad Helvetios pertinet.*

GENTILIS, przydomek w starożytności bożyszcz, patronow płodności.

GENIUSZ, według mitologii duch, osobę każdego człowieka w szczegulności mający w swoiey straży i opiece. Nie tylko zaś osoby, ale miasta i państwa podobnemi się strażnikami zaszczycały; ztąd owe w starożytności, napisy *Genio Augusti. Genio populi Romani*. Mniemali niektorzy filozofowie, iż każdy człowiek miał dwóch geniuszow, dobrego, który strzegł i bronił; złego, który był przyczyną upadku i nieszczęścia. Sokrates zaszczycał się osobliwemi względami swiego geniusza, ktorego jego uczniowie zwali, *Demon Socratis. Lares, Lemures, Penates*, zastępowali w zabobonności niekiedy mieysce geniuszow; czczone ich różnemi obrządkami, a za panowania cesarzow, formularz przyięgi w Rzymie był, wzywający geniusza monarchy. Geniusz w używaniu pospolitym, bierze się teraz za umysł, albo dzielność osobliwszą rozumu.

GENS, wyraz ięzyka Łacińskiego, oznaczający w powszechności rod cały, pochodzący od iednego pierwszego przodka; rozmaitego rodzaju tego dzielnice zwały się familiami.

GENUA, miasto stołeczne Rzeczypospolitey tegoż nazwiska we Wło-

zech; sławne dawniey potęgą morską, woynami z Rzeczpospolitą Pizańską, teraz naybardziey handlem, wspaniałością budynkow, i bogactwy obywatelow. Państwo to na wzor infzych, różne miało odmiany. Wolność i stan swoy terażniejszy winno heroicznej cnocie Andrzeia Doryi; który mogąc zostać udzielnym, wolał być użytecznym obywatelem, niż tyranem oyczyzny swoiey. Rząd tej Rzeczypospolitey arystokratyczny; doża co dwa lata obierany, ma tylko powierzchowność naywyższej władzy. Niedgdy państwa tej Rzeczypospolitey szeroko się rozciągały, przez podbicie krolestw, Cypru, Sardynii, Korsyki i inne ieszcze osady. Nakoniec iedney tylko Korsyki tytułem bardziey poddaństwa, niż rzeczywistością kontentować się musieli, do roku 1769, wktorym tej wyspy uścąpili Francyi.

GEODEZJA, miernictwo, część geometryi, zastanawiająca się nad sposobami czynienia wymiaru ziemi w powszechności, iest kunszt czynienia podziałow.

GEOGRAPHIA, nazwisko to z Greckiego ięzyka wzięte, znaczy opisanie ziemi. Geographia dzieli się na dawną, albo w dawnieyszych czasach podział i stan państw rozmaitych okryślającą, i terażniejszą,

szą, która się nad aktualną państw sytuacją zastanawia. *Hydrographia* opisuje morza, jeziora i rzeki. *Chorographia*, podziały ziemi na królestwa, państwa i prowincye. *Topographia*, ma za cel w szczególności miasta i powiaty. Najpierwszy mapy geograficznej znajduje się wzmianka w historii Sefostrysa króla Egipskiego. Monarcha ten kazał wystawić na widok publiczny wyobrażenie państw, które zwojował. *Itinerarium Romanum* Peutingera, mapa wyrażająca dawne drogi Rzymskie, za czasów Teodozjusza cesarza określona, dotąd się w Wiedniu konserwuje; a z jej defektów poznać można, jak ta nauka dawniejszymi czasami daleka była od tego stopnia doskonałości, w którym jest teraz.

GEOMETRYA, nauka własności, które zawiera w sobie przeciąg, albo rozciągłość każdej rzeczy. *Geometria elementarna* zastanawia się nad prostymi liniami i cyrkułem, albo okrągiem. *Transcendentalis*, ma za cel figury rozmaite. *Sublimis*, nowe rachunki i wynalazki, coraz się wzmagające.

GEORGIA, kraj i naród w Azji, graniczący z Persjami, między morzem czarnym i Kaspijskim. Rząd kraju tego, podległy jest wielkim odmianom, zawsze obywatelom

fatalnym, a przyczyna nieszczęścia, zbyt mocni sędzi.

GEORGICUM carmen, rytm opisujący rolnictwo, i zabawy wiejskiego życia. Hesiodus najpierwszy u Greków w tym rodzaju pisał. Wirygiliusz w czterech księgach dzieło nieśmiertelności godne, zostawił.

GEOSCOPIA, nauka rozmaitych przymiotów ziemi. Wieszczbiarstwo, na tym kunszcie u Greków i Rzymian zasądzone zwano, *Geomantia*.

GEOSTATICA, część mechaniki, zastanawiająca się nad rozmaitymi własnościami ciężarów, i równowagności. Różni się od Hydrostatyki, iż ta ma jedynie za cel wagę ciał.

GEPIDY, naród dawnej Sarmacji Europejskiej: często o nich jest wzmianka w woynach późniejszych Rzymskiego państwa. Twierdzą dawni pisarze, iż pierwsze ich osady były w Skandynawii i z tamtąd się nad brzegi Wiślane przeniesli.

GERANIA, miasto niedaleko góry *Hemus*, według baicznej powieści, stołeczne Pigmejczyków.

GERARD (Thum albo Tenk), fundator i pierwszy mistrz zakonu kawalerów świętego Jana, po spolicie teraz od miejsca rezydencji, zwanych Maltańskimi. Mąż ten pełen żarliwości i ludzkości, mając

iać sobie zleconą straż szpitala świętego Jana w Jerozolimie, w roku 1100, zebrałszy niektórych towarzyszy i pomocników przedsięwzięcia swego, nadał reguły niektóre zgromadzeniu swojemu, te w roku 1113 od Paschalis II. papieża potwierdzone; umarł Gerard roku 1121, rodem był Francuz z Provence, kraju teyż monarchii nadmorskiego.

GERMANIA, kraj Niemiecki, tak się po polsku w języku Łacińskim nazywa. Dawna Germania szerzej się rościagała co do granic kraju Rzeszy Niemieckiej od tych, w których teraz została. Ograniczona bowiem była od północy oceanem, na wschód miała Dunaj, Rhen od zachodu, od południa Włoskie państwa. Dawni geografowie rozmaite czynili podziały tego kraju, w powszechności jednak zawsze podzielona była na trans-Rhenanum i cis-Rhenanum, przed-Reńską i za-Reńską Germanię. O narodach dawnych Niemiec, uczyniła się wzmianka pod osobnymi artykułami. Wiadomość praw i zwyczajów dawnych Niemiec, naydokładniejsza w księdze Tacyty:

De moribus Germanorum.

GERMANICUS, syn Druzusa, wnuk Liwii, synowiec Tyberyusza cesarza, i na fundamencie testamentu

Augustowego, tegoż Tyberyusza syn przyposobiony, a władzy najwyższej następcą. Mąż dobrocią serca, wspaniałością umysłu i wielkimi przymioty znamienity. Mając pod władzą swoją wojska Rzymskie nad Rhenem, okoliczne narody w posłuszeństwie państwa Rzymskiego łagodnymi sposobami, a gdy konieczna potrzeba wyciągała, mocą i rozmaitemi zwycięstwami utrzymał. Wielorakie przesładowania zazdrośnego Tyberyusza heroiczną cierpliwością statecznie znosił, i lubo powszechnie chęci stały mu drogę do tronu, wzgardził nieprawami sposobami, a powinność prawego obywatela, nad własny interes przeniósł. W tych szacownych sentymentach trwając statecznie, chwalebne zawszeczmiar życia, nie bez podejrzenia trucizny, niewczesną śmiercią zakończył w Antyochii w trzydziestym czwartym roku wieku swego. Pochwałami Germanika zageścić są dzieje Rzymskie, iakoż godzien był ten przeznacny mąż dłuższego wieku, i zapewne pod jego panowaniem Rzym byłby był szczęśliwy. Według świadectwa niektórych autorów, tenże Germanicus przetłumaczył z Greckiego *Phænomena Arata*, które w Polskim języku przez Jana Kochanowskiego przełożone mamy.

Jego

Jego także kompozycyi mają być następujące wiersze; w których śmierć dziecięcia utopionego w rzece, i żal matki tak opisał:

*Thrax puer, astricto glacie dum
ludit in Hebro,*

*Frigore concretas pondere rupit
aquas.*

*Dumque imæ partes rapido tra-
herentur ab amne.*

*Abscidit heu! tenerum lubrica te-
sta caput.*

*Orba quod inventum mater dum
conderet urnâ,*

*Hoc peperit flammis, cætera, di-
xit, aquis.*

Swetoniusz twierdzi, iż w Greckim języku kompozycyi swojej wiele pism, a między niemi; kilka komedyi zostawił.

GERONTES, Gerontowie nazwiſko ſenatorow w Lacedemonie: tych było dwudziestu ośmiu, i tylko ſzeſćdziesięcioletni przyimowani do zgromadzenia byli. Senat nazywał ſię Geruzia, to ieſt zbior ſtarſzyzny.

GERSON (Jan Charlier), ſławny kanclerz univerſitatis Paryżkiey; piſał xiąg wiele uczonych i pobożnych; niektorzy go mieniają być autorem xięgi, o naśladowaniu Chryſtuſa, poſpolicie przyſądzoney Tomaſzowi à Kempis; umarł roku 1429.

GESATES, według Polibiufza nazywały ſię woſſka naięmne, za pie-

niądze ſłużące: *Gesates e re dicti, quod æra bellando merere ſoliti, id enim vox illa propriè ſignificat.* Według Plutarcha był narodegoż nazwiſka i miał oſady ſwoie w Gallii.

GESORETÆ, w ſtarożytnoſci rodzaj okrętow kupieckich, tak nazwany, à gerendis mercibus.

GESSEN, powiat w Egipcie nadany Jakubowi patryarſze i iego plemieniu, od Faraona krola Egiptu.

GEST, Geſtus, poruſzenie zewnętrzne członkow ciała, wyrażające wewnętrzne uczucia, i towarzyſzące mowie. Kunſzt geſtow albo akcyi, wiele w kraſomowſtwie ſłuży do doyſcia zamierzonego celu, który ieſt nakłonienie umyſłu ſłuchaczow do woli mowiącego.

GETA (Septimius), ſyn Sewera, brat Karakalli, ceſarzow Rzymskich. Po ſmierci oycy wraz z bratem rządy państwa obiał. Ale w kilka mieſięcy, na ręku prawie matki od okrutnego brata zabity 27 Maia, roku pańskiego 212, żył lat 22, panował mieſięcy kilka.

GETÆ, Gotowie, narode Scythii nad brzegami Dunaju oſiadł, w tych ſtronach, gdzie teraz Wołoſzczyzna. Owidyuſz z rozkazu Auguſta ceſarza na wygnanie poſłany do krainy Tomeſ, w państwie Getow tak zaczyna elegią de Ponto:

*Naso Tomitanæ jam non novus
incola terræ,
Hoc tibi de Getico littore mittit
opus.*

Daley zaś opisując obyczaje narodu, w którym mieszkał, używa przywileju poetów, gdy o kraiu dość ciepłym i żyznym, takowym sposobem pisze:

*Addo loci faciem: nec fronde, nec
arbore tecli,
Et quod iners hyemi continuatur
hyems.*

Nie przepuszcza w obszernych opisach sąsiadom.

*Sauromatæ cingunt, fera gens,
Bessique Getæque,
Quæ novi ingenio, nomina digna
meo.*

*Dum tamen aura tepet, medio desendimur Istrô,
Ille suis liquidus bella repellit
aquis.*

GETSEMANI, ogród na gorze oliwney, nie daleko Jerozolimy, pospolicie zwany ogroycem. W nim Judasz wydał Żydom Chrystusa Jezusa zbawiciela świata.

GETULI, naród Afryki, graniczący od południa z Maurytanią. Dziś ta kraina zawarta jest w Barbaryi i jest częścią królestwa Marokańskiego.

GHENEŌA, prowincya Nigrycyi, w Afryce nad rzeką Niger.

GHIAUR, pochodzi od słowa Perskiego Ghebr, które ogień czczącego znaczy; ztąd lubo Ghiaur jest właściwie poganin, i niewierny, tak jednak jest ustawicznym utarte zwyczajem, iż zda się przedstawiać być obelżywym. Chrześcianie oryentalni, dla dokładniejszego względem Turków oznaczenia, sami się Ghiaurami zowią.

GHILAN, prowincya królestwa Perskiego nad morzem Kaspijskim.

GIBEL, nazwisko Etny góry, w królestwie Sycylijskim, sławney wyrzucaniem płomienia.

GIBELLINI, tak się niegdyś nazywali we Włoszech partyzanci fakcy cesarskiej, przeciw papieżom. Partyzantów papieskich zwano Gwelfami; przez lat przeszło 300 te fakcye walczyły z sobą, z niezmierną państw Włoskich szkodą.

GIBRALTAR, sławna forteca w Hiszpanii nad brzegami morza śródziemnego, zdobyta przez Angielczyków w roku 1704, i traktatem Utrechtskim, w posessyi onych utrzymana i potwierdzona.

GIEŻY, sługa Elizeusza proroka, za to, że dary od Naamana uzdrowionego przyjął, trądem, którego się Naaman pozbył, skarany.

GILENIUS (Jan), autor księgi, której tytuł: Triumphus Sueticus, de Polonia & Borussia subingata 1656.

GINGI,

GINGI, krolestwo Azji w Indyach, między kraiem Koromandel, i rzeką Ganges. Pan kraiu tego hołdownikiem jest krola Dekanu.

GINGIRO, krolestwo w Afryce, leży w stronach południowych Abissy-nii.

GIRO-VAGI, tak byli nazywani mnisi nie mający ustanowionego siedliska. Święty Benedykt w regule swoiey, czyni o nich wzmiankę.

GISSA albo **Gise** (Tidemannus), biskup Warmiński, mąż uczony i w wieku swoim wielce poważany. Naycelniejszy pisarz, a między niemi sławny Erasmus Rotterodamus, byli z nim w korespondencyi. Listy jego Łacińskie są w druku. Possevinus, między manuskryptami biblioteki Heilsbergskiej, kładzie xięgę jego: *De regno Christi*. Tę, iako się z listu jego, wkrótce przed śmiercią pisanego do Hozyusza biskupa na ow czas Chełmińskiego, pokazuje, temuż Hozyuszowi odesłał; zostawiając woli jego, czyli miała być oddana do druku albo nie. Dwie maxymy zacnego tego męża godne uwagi tu się kładą:

Qui potenti minora negat, maiora promittit.

Immodicus libertatis usus servitutis occasio est.

Umarł roku 1552, wieku 69.

GRZYCKI (Paweł), herbu Gozdawa, biskup Płocki, mąż nauką i gorliwością o religią i dobro pośpolite znakomity. W wielkim był poważaniu u Władysława xiążęcia Mazowieckiego, który unieraiąc w opiekę iemu niedorośliwych synów swoich Zemowita i Władysława oddał; i całego xięstwa Mazowieckiego rządu polecił, pokieby lat zdolnych młode xiążęta niedorośli. Chwalębnie i sprawiedliwie ten urząd, przez wiele lat sprawował. Gdy potym za zdradą Gotarda Rybeniusza kasztelana Sochaczewskiego, trucizną zniesieni młodzi xiążęta, a Kazimierz III. krol Polski, xięstwo Mazowieckie sobie przywłaszczał, mężnie mu Paweł biskup opierał się. Wydawała się w nim pasterska gorliwość i szcudroblliwość w administrowaniu powierzonego sobie kościoła. Znaczną bowiem częścią dobr biskupich, fundował kolegiatę w Pułtusk, i kościół, tamże z fundamentów wspaniały wymurował; umarł roku 1436, pochowany w Pułtusk w tymże kościele, gdzie przy wielkim ołtarzu nadgrobek jego nayduie się: patrz u Stanisława Łubieńskiego: *De vitis episcoporum Plocensium*.

GLADIATOR (Szermierz), nazwisko osob, po większej części niewolników, którzy w igrzyskach publicznych,

cznych, uzbroieni walki czynili, albo przeciw podobnymże sobie szermierzom, albo z dzikimi zwierzęty; że zaś te walki, *cum gladio*, to jest z mieczem odprawowali, stąd nazwani Gladiatores. Najpierwsze widowisko szermierzów w Rzymie było za czasów Appiusza i Fulwiusza konsulów roku od założenia Rzymu 490. Odtąd coraz się wzmaczała passya tej okrutnej rozrywki, i lubo Konstantyn i jego następcy chcieli je znieść, nie mogli przywieść do skutku, tak chwalebne przedsięwzięcie. Dopiero za panowania Theodoryka króla, gladyatorowie zupełnie znieśli roku pańskiego 500. Rodzaje szermierzów były wielorakie: *Secutores*, zwali się, którzy walki czynili z mieczem, i pałką dla wagi ołowiem napuszczaną. *Thraeces* na wzór tego narodu zażywali krótkiego miecza. *Mirmillones* uzbrojeni byli w puklerz, i broń osobliwą nakształt kofy nożowej, na hełmie mieli wyobrażoną rybę. *Retarii* w jednej ręce trzymali instrumient troyzębny, nakształt widłowy, w drugiej siekacz, którą zarzucał na adwersarza. *Hoplomachi* w zupełnej zbroi odprawiali pojedynki. *Provocatores*, równie jak pierwsi uzbrojeni, z innemi się potykali. *Dynastarii* na oburącz używali sztyletów, albo pugałów. *Esfedarii* potyka-

li się na wozach umyślnie na to sporządzonych. *Andabatae*, konno na harc wyjeżdżali, mając oczy zasłonięte. *Meridiani*, nazwani byli od godziny południowej, w ktorej zwyczajnie czynili igrzyska. *Bestiarii*, z zwierzęty dzikimi potykali się; częstokroć ten rodzaj walki, naznaczano za karę winowaycom, stąd w historyi prześladowania Chrześcian, ow wyraz: *Damnati ad bestias*. *Fiscales*, *Cæsariani*, *Postulatii*, ci się zwali, którzy z skarbu publicznego płatni będąc, dobrowolnie podejmowali się iść na igrzyska. Dla tego zaś nazywani bywali *Postulatii*, iż będąc biegłymi w kunstach, powszechnymi odgłosy ludu bywali wzywani. Do jakiego stopnia ta dzikość przysła, z częstego widoku tych igrzysk okrutnych, dość namienić, iż panny *Wesalskie* najpierwsze w nich miejsce zasiadały, i częstokroć za ich rozkazaniem, dobijano passujące się z śmiercią, te nieszczęśliwe zabawy nie ludzkiej ofiary. Dokładnie ten rodzaj nieprawości okrył *Prudencjusz*:

- - - *pectusque jacentis,
Virgo modesta jubet converso pol-
lice rumpi.*

*Ne lateat pars ulla animæ vitali-
bus imis,*

*Altius impresso dum palpitat ense
secator.*

GLADII jus, prawo miecza, moc karania śmiercią winowaycow; przywilej ten od najwyższej zwierzchności spływa, i częstokroć zgromadzeniom, lub osobom, dla tym łatwiejszej administracyi sprawiedliwości, używany bywał.

GLASKOW, miasto stołeczne w królestwie Szkockim, sławną ma akademią.

GLATZ, miasto obronne w Szląsku, stołecznym jest hrabstwa tegoż nazwiska.

GLARYS, kanton osiny Rzeczypospolitej Szwajcarskiej. Religia w nim poczęści Katolicka, poczęści Protestantka. Elekcyje urzędów bez względu na różność wiary odprawować się zwykły przez wota sekretne. Senat albo najwyższa rada składa się z osób 62. Prezydent nazywa się Landeman, viceprezydent Land-Statthalter, ci różney powinni być religii, Miasto stołeczne tego Kantonu, dać mu nazwisko.

GLEYT czyli Litteræ salvi conductus, list, którym osobie oskarżoney, w sprawie kryminalney, król ostrzega bezpieczeństwo stawiania w sądzie; termin gleytu niedziel sześć od daty jego. W koronie gleyty ręką królewską podpisane, pieczęcią koronną ztwierdzone być powinny. W Litwie ad mandatum regis, z podpisem sekretarza pieczęci wychodzą.

GLICZNER (Erazm), rodem ze Złyna, minister Protestantki, pisał księgi: De Sanctissima Trinitate. — Societas & Symbola doctrinæ & morum Arii. — Epistolæ Cippomanii ad Radivilium cum responsione ejusdem. — Colloquium contra dialogum quemdam. — Libellus contra novosecclisæ Canarios. — Chronicon regum Poloniae una cum origine gentis regnique Polonici, Torunii 1597. — Arbor genealogica regum Poloniae, magnatum, nobilium civitatumque præcipuarum; 1578.

GLINKA (Franciszek), napisał księgę pod dzikim tytułem: Zwierzyńiec iednorożców. W niej oprócz niektórych wiadomości o familii Fredrow (którzy się iednorożcem pieczętowali) znajdują się niektóre pisma sławnego Andrzeja Maxymiliana Fredra.

GLINSKI (Michał), marszałek wielki Litewski, sławny wieku swojego wojownik, w wielu okazjach dał dowody nieustraszonego męstwa i doskonałości w wojennym trybie, osobliwie iednak pod Kleckiem, gdzie w sam dzień śmierci Alexandra króla, liczną Tatarów hordę zniósł. Po zeyściu tego monarchy, udany o porozumienie z Moskwą przed Zygmuntem I. królem, tak go na siebie oburzył, iż u wielkiego kniazia

Iwana Bazylewicza wsparcia, i przytulenia szukać dla siebie musiał, a z rozkazu jego wojować przeciw własnej oyczyźnie; gdy jednak i wrocić się do swego kraju, i kroła przebłagać zamyśla, od Iwana Bazylewicza do więzienia wtrącony, tamże życia dokonał.

GLIPTOGRAPHIA, kunszt rżnięcia kamieni *nazwyż*. Antykwaryuszowie takowe rzeźby pospolicie zowią Kameami.

GLOBUS, machina okrągła, wyrażająca okrąg świata, i wszystkie jego przedziały.

GLOCESTER, miasto stołeczne hrabstwa, tegoż nazwiska, w królestwie Angielskim.

GŁOGOWSKIE księstwo w Szląsku, niegdyś dziedziczne jednej dzielnicy rodziny Piastów. Miasto jego stołeczne Głogów.

GLOSSA, w prawie, tłumaczenie wyrazów, i terminów trudnych, ztąd dykcyonarz takowych słów zwany, *Glossarium*.

GNIEZNO, miasto niegdyś stołeczne królestwa Polskiego, teraz zaśzyczone katedrą prymasów Polskich i grobem świętego Wojciecha apostoła narodu. Dawnych miasta tego wspaniałości, małe są teraz znaki. Powiat Gnieźnieński był przedtym częścią województwa Kaliskiego. Konstytucya seymu 1768, ten powiat na godność wojewódz-

ką wyniosła, i wojewodzie Gnieźnieńskiemu naznaczyła w senacie miejsce po Czarniechowskim. Jakie są prerogatywy arcybiskupów Gnieźnieńskich. Patrz *Primas*.

GNOMONICA, część matematyki załadowana na ułożeniu i wydoskonaleniu kompasów słonecznych. Kto był pierwszym wynalazcą kompasów, o tym pewności nie ma. Witruwiusz wspomina, iż Berofus historyk Chaldejski, w kraju swoim, ten sposób regulowania czasu, według obrotów słonecznych wynalazł. W Rzymie dopiero w lat 400 po założeniu, Papirusz Kursor kompas stołeczny wystawił. Pismo święte w historyi królów, gdy mówi o cudzie Achaza, wspomina kompas, który dzieścią liniąmi wstecz się obrócił; co rachują na lat 713 przed narodzeniem Chrystusa.

GNOSIMACHI, według świadectwa świętego Jana Damascena, kacerze sprzeciwiający się wszelkim obrządkom, a zaśadzający się jedynie na dobrych uczynkach.

GNOSUS, miasto niegdyś stołeczne i zwyczajna rezydencya sławnego Minosa króla Krety; w okolicach tego miasta znajdował się sławny Labirynt.

GNOSTICI, kacerze w pierwsiach kościoła; o nich albowiem zdać się czynić wzmianki Paweł święty apo-

apostoł, w liście do Tymoteusza. Błędy ich były wielorakie. Uformowali byli sobie następstwo, albo genealogią Eonow, których mienili być przymiotami bożemi. Tym więc Eonom przypisywali, stworzenie wszystkich rzeczy widomych; sprzeciwiali się tajemnicy wcielenia syna bożego. Dogodzenia zmyślności nie mając za przestępstwo, zanurzali się w rozpущcie i lubieżności. Trwało to kacerstwo do wieku piątego.

GOA, miasto stołeczne państw Portugalskich w Indyi wschodniej, wstawione grobem świętego Franciszka Xawiera.

GOBINET (Karol), Francuz, doktor Sorbony; księgi jego, i co do stylu, i co do rzeczy wyborne; pisał o czystym językiem, są następujące: Nauka młodzieży. — Nauka o sakramencie pokuty. — Nauka o Eucharystyi. — Przydatek do nauki młodzieży. — Instrukcyja o sposobie uczenia się. — Nauka o religii. — Instrukcyja dla młodych panienek; umarł ten zacny kapłan roku 1690, wieku 77.

GODFRYD, z Bulionu król Jerozolimski, z familii książąt Lotaryńskich, dla nader doskonałych przymiotów, i wiadomości trybu wojennego, gdy się pierwszy raz, za powodem Piotra pustelnika wojska Chrześcijańskie na Krucyatę wybrały, za powszechną zgodą

obraną był wodzem. Po odzyskaniu Jerozolimy, Godfryd królem ogłoszony, rok się tylko nadgródą prac swoich cieszył; umarł roku 1100. Mąż nieśmiertelnej sławy godzien.

GODRECIUS, Godrecki, pierwszy mapę królestwa Polskiego wydał, ta wyszła w Bazylei.

GOG i MAGOG, to nazwisko pismo bożedańskie narodowi nieprzyjaźnym ludowi bożemu. Czasem tak miało wódzów z pokolenia Jafeta.

GOLGOTHA albo Kalwarya, nazwisko góry na której Zbawiciel świata dopełnił dzieła odkupienia, z niewoli czartowskiej narodu ludzkiego.

GOLF; termin geografii, znaczy odnogę morską.

GOLIAT olbrzym, narodu Filistynów, gdy najmężniejszych wojska Saulowego rycerzów na pojedynek wyzywa, od małoletniego ieszcze na ow czas Dawida kamieniem z procy zabity.

GOLKONDA, królestwo w Azji, stołeczne miasto, tegoż co i państwo nazwiska.

GOLEMBIOWSKI (Jan), wydał księgę pod tytułem takowym: Potwarzy, kalumnii, kłamstwa heretyków na kościół Rzymski.

GOMARISTÆ, sekta w Kalwińskim wierzeniu sprzeciwiająca się tym, których Arminianami zowią.

GON-

GONDOLA, rodzaj czolna, pospolicie w Wenecyi używa się.

GONFALONIER, nazwisko niegdyś pierwszego rządzcy we Florencyi, gdy to państwo wolne było. Dotąd najwyżsi rządzcy w małych Rzeczachpospolitych Luki i świętego Maryna, tak się nazywają.

GONIOMETRIA, część matematyki, ucząca sposobu iak rozmierzać, anguły albo narożniki.

GORCZYN (Jan), pisał sięgę o panowaniu Władysława IV. krola Polskiego. Jey tytuł: Pamiątka o cnotach, męstwie i śmierci Władysława krola 1648.

GORDENA, według Ptolomeusza, kraina wielkiey Armenii.

GORDIANUS I. (Marcus Antonius), cesarz Rzymski, rodu był nader zacnego; oyciec bowiem, dziad, i pradziad iego, piastowali godność konsulowską. Twierdzą nawet niektórzy pisarze, iż familia Gordyanow pochodziła od Greków. Szedł po stopniach mąż ten zacny do najwyższej godności, dwa razy wprzod albowiem był konsulem, i rozmaitych prowincyi rządzcą. W ten czas gdy Maxyminus tyran zgładziwszy z świata Alexandra Sewera, tron gwałtownie posiadał; nie mogąc cierpieć rządow iego woyska Afrykańskie, gwałtem Gordyana ogłosiły cesarzem. Potwierdził senat Rzymski

tę elekcyą i wraz z oycem, syna cesarzem mianował. Ale ten wkrótce od Kapeliana rządzcy Numidyi-zwycięzony, w potyczce zginął. Oyciec zaś dowiedziawszy się o bitwie przegranej, i stracie syna, sam sobie śmierć gwałtowną zadał, we dwa miesiące po swoim obraniu mając przeszło osmdziesiąt lat.

GORDIANUS II. cesarz Rzymski od oycy kolegą i następcą wyznaczony, w potyczce niedaleko Kartaginy poległ we dwa miesiące po swoiey elekcyi.

GORDIANUS III. (Marcus Antonius), cesarz Rzymski, wnuk Gordyana pierwszego; w dwunastym roku na tron wyniesiony, nie odrodnym pokazał się być potomkiem przodkow swoich. Wyprawiwszy się z woyskiem przeciw Saporowi krolowi Partow, prowincye Azyatyckie z iarzma iego uwolnił, i woysko tego monarchy zniósł; gdy więc wgląb krolestwa Partow wstępny boiem iść zamysła, zdradą Filippa nayprzod prefekta pratorii, potym kolegi swego zabity roku 244. Panował lat 5, miewający 8.

GORDIUS, krol Frygii, oyciec Midadas: powieść dawnych pisarzy twierdzi, iż węzeł taki zrobić kazał, ktorgo nikt rozwiązać nie mógł; było zaś proroctwo, iż ktoby

ktoby go rozwiązał, zostałby panem Azyi. To gdy powiedziano Alexandrowi wielkiemu, będącemu w mieście Gordium, szedł tam gdzie ow węzeł przechowywano, a nie mogąc go rozwiązać, mieczem na dwoie przeciął, tym sposobem na swój pożytek obroczył, i do siebie przystołował, dawną tradycją. Odtąd w pospolicym mówieniu, rzeczy nader zawile, węzłem Gordyjskim mianowane bywają.

GORECKI (Leonard), jest w druku, jego xięga: *Descriptio belli Ivoniæ palatini Valachiæ, quod cum successu, cum Selimo Turcarum imperatore gessit, Francoforti 1574.*

GORGONY, trzy siostry, według powieści mitologiczney, zwane: Meduza, Stheno i Euryalis. Ich obowiązek był strzedz ogrodów Hesperyjskich, od Perseusza iednak zwyciężone.

GORNICKI (Łukasz), starosta Tykociński i Wasilkowski; mąż doskonałością nauki i wyborem stylu sławny. Jako sam o sobie pisze, pierwiastki wieku swojego strawił u dworu, nayprzod Padniewskiego, biskupa Krakowskiego daley u Zygmunta Augusta krola. Od tego monarchy szacownika ludzi uczonych, wiele dobrodzieystw odebrał, i w rozmaitych okolicznościach był używany. O czasie śmierci, i przecią-

gu wieku tego przeznacznego męża, pewności nie maż. Xięgi przez niego pisane, są następujące: Dzieie w koronie Polskiey, z przyłączeniem niektórych rzeczy postronnych, od roku 1538, aż do roku 1572. — Rozmowa o wolności, prawach i obyczajach Polskich, pod elekcyą Zygmunta III. krola. — Dworzanin Polski. — Ortografia Polska. — Seneki o dobrodzieystwach Rzeczypospolitey. Xzę Jabłonowski wojewoda Nowogrodzki wspomina o xięgach Gornickiego następujących: *Via ad libertatem perfectam. — Dæmon Socratis. Zezaś Gornicki i w kunszcie rymotworckim był biegłym, jest świadectwo Kochanowskiego lib. III. Eleg. XIII.*

*Gornicius Orpheâ fingit carmina
digna lyrâ,*

Germanosque canit, magno certamine victos,

*Committens lyricis Martia bella
modis.*

GORNICKI (Łukasz), proboszcz katedry Warmińskiej, podał do druku: *Parenesim Jana Barklawiufza*, to jest: napomnienia, i przestrogi nowowiernych, w Krakowie 1628.

GORSKI (Jakub), archydyakon Gnieźnieński, kanonik Krakowski. Są w druku jego xięgi: *Commentariorum artis Dialecticæ libr. 10.* —

Animadversio five crisis in theologos Vittembergenses. Coloniae 1586. — Pro tremenda & adoranda Trinitate adversus quendam apostatam. — Praefatio ad orationem Filippi Callimachi, de contributione cleri ad Bolognettum cardinalem. — Orationes quatuor, quibus post confectum bellum Moschoviticum, pacem ad Zapolcium factam, regi gratulatus est; adjecta est quinta, ad Johan: Zamoseium cancellarium regni. — De mediatore. — De pastore. — De baptismo recens natorum. — De usu legitimo sacramenti Eucharistiae. — De justificatione. — De periodis. — Praestantissimorum Polonorum epistolae.

GORYCKI (Bartłomiej), woyt miasta Krakowa; pisał sięgę pod tytułem: Ordo iudiciorum negotiorumque civitatum juris Magdeburgici.

GORZKOWSKI (Jędrzej), sekretarz legacyi do Turek Małachowskiego, woiewody Poznańskiego, wydał ją do druku 1699.

GORZNO (Stanisław), jest w druku odpowiedź jego, na sięgi Glicznera ministra protekt. pod tytułem: O sprawie wieczerzy pańskiej 1567.

GOŚLICKI (Wawrzyniec), biskup Poznański, mąż doskonałością nauki, wyborem przymiotów znamienity. Xiegi jego są następujące:

De optimo senatore, Venetiis 1569.
De optimo Cive — Oratio pro statu sacerdotali — Witanie rad i stanów koronnych do krola Zygmunta III. w Krakowie roku 1587.

GOŚLINSKI (Jakub), profesor akademii Krakowskiej; jego sięgi: In phisicam, seu de principiis rerum commentarius.

GOŚLAWSKI (Franciszek), jego sięgi w druku są następujące: Oratio de bello adversus Moschos, ad equites Polonos, Pożnania 1578. — De iudiciis & moribus Polonorum corrigendis, ad regem Stephanum, Pożnan. 1577.

GOTHA, miasto Niemieckie w cyrkule Saxonii, stołeczne xiążąt dzielnicy starszey domu Saskiego.

GOTHICUS (Marcus Aurelius Claudius), cesarz Rzymski, rodem z Illirii, po gwałtowney śmierci Galliena, wstąpił na tron, od woyska powszechnemi głosy wykrzykniony, roku pańskiego 208. Wkrótce potym Aureola, który był bunt przeciw Gallienowi podniósł, zwyciężył, i z życia wyzuł. Powróciwszy do Rzymu, dawne prawa wznowił, i do skutku przywiódł; przez co ziednał sobie powszechną miłość poddanych. Wyprawił się potym z woyskiem przeciw Gottom, zwycięstwo sławne, które nad niem otrzymał, nadało mu przydomek

mek Gothici, pod którym po polu-
licie w historii jest mianowany;
umarł zapowietrzony w Syrmium,
żył lat 58, panował 3.

GOTHONOWIE, narod Niemiecki,
według Tacyta, pierwsze siedliska
swoje miał nad brzegami morza
Bałtyckiego. Niektórzy twierdzą,
iż Gothonowie i Gothowie nazwi-
skiem się tylko różnili, a iednako-
wegoż narodu byli; dzielnice ich
osada naycelnieysza tam miała
być, gdzie teraz miasto Gdańsk.

GOTHOWIE, narod sławny. O ich
pierwsiach doskonalej pewno-
ści nie masz, po większey iednak
części zgadzają się na to dawni
dzieiopisowicze, iż wyszli, z kraiu
Skandynawii, gdzie dotąd w kro-
leństwie Szwedzkim prowincya za-
trzymała nazwisko Gothii, jest tak-
że i wyspa zwana Gothland. Pier-
wszy raz nawiedzili państwa Rzym-
skie, za czasów Karakalli cesarza;
Gordianus III. wojnę potym z nie-
mi wiodł; Decyusz na wojnie z nie-
mi zginął. Klaudyusza Gotickie-
go sławne zwycięstwo, wstrzyma-
ło ich impet, i gdyby nie prędka
śmierć tego cesarza, zapewneby
ostatni raz na ten czas w historii
byli wzmiankowani. Do czasów
Konstantyna i następcom jego pier-
wszych, rzadko są wzmiankowani.
Pod czas zboru powszechnego w
Nicei, znajdował się biskup Theo-

filus narodu Gothow, wkrótce ie-
dnak potym błędy Aryańskie przy-
jęli. Rozdzielili się w czasach na-
stępujących; ci, którzy wlewą Du-
naju osiedli nazwali się Ostrogo-
thami, albo Gothami wschodnie-
mi; ci co z prawey strony Duna-
ju byli, Wizygothami albo Go-
thami zachodniemi. Pierwsza
wzmianka Gothow, pod temi na-
zwiskami, za czasów Walensa ce-
sarza. Roku pańskiego 370. Fry-
tigern król Wizygothow i Athana-
ryk Ostrogothow, wspólnym bo-
iem wkroczyli w państwa Rzym-
skie; Tracją i poblizsze kraie
splondrowali; Walens cesarz chciał
wstrzymać ich zapalczywość, ale
zwyciężony w potyczce życie utra-
cił. Następca Teodozyusz, oparł
się im mężnie, zwyciężył i wro-
cić się do dawnych siedlisk przy-
musił. Ale pod słabemi rządy na-
stępcom jego obrawszy królem A-
laryka, z niezmiernemi wojski w
granice państwa Rzymskiego wpa-
dli; iakie szkody i okrucieństwa,
kraie cesarstwa na ow czas ponie-
sły, obfzernie historycy, tamtego
wieku opisują. Alaryk coraz w głąb
państw Włoskich postępując, Rzym
nakoniec obległ i posiadał, wziąwszy
w niewolę Placydya siostrę Hono-
ryusza cesarza. Odtąd zaczęło się
panowanie Gothow w krajach po-
łudniowych Europy. To potym

rozdzieliło się: Wizygotowie albo-
wem w krolestwie Hiszpańskim
panowali do czasów Roderyka;
Ostrogothowie we Włoszech trwa-
li przez długi przeciąg czasu; na-
koniec ku Gallii i Hiszpanii pom-
knęli się, i tam się złączyli z Wi-
zygotami. Włoskie zaś kraie sta-
wały się łupem rozmaitych naro-
dów, do czasów Karola wielkiego.
Ten Dezyderyusz krola Longo-
bardów zwyciężył i państwa Rzym-
skie z rąk barbarzyńców oswobo-
dził.

GOTWALD (Jan), jest jego księga w
Niemieckim języku: Opisanie po-
wietrza w Gdańsku roku 1709.

GRABOWSKI (Adam Stanisław), bi-
skup Warmiński, mąż w naukach
i w stylu osobliwie Łacińskim bie-
gły, wiadomość języków miał nie-
pospolitą. Zażywany skutecznie
do rozmaitych oyczyzny usług;
chwalbnie życie zakończył roku
1766, wieku 69.

GRABOWSKI (Piotr), proboszcz Po-
znański, wydał do druku: Zdanie
syna koronnego o pięciu rzeczach
Rzeczypospolitey Polskiej należą-
cych; to jest: sąsiedztwo Tureckie
z Polską iakie? pospolite ruszenie
bojne i sprawne, iako uczynić?
wyprawa na woynę iaka może być
fnadnie? skarb bogaty, na potrze-
bę Rzeczypospolitey, iako zebrać?
liga z panami Chrześcijańskimi

przeciw Turkom, iako Rzeczypo-
spolitey potrzebna i pożyteczna?
Zył ten autor około roku 1590.

GRABSKI (Jan Kazimierz), Sędzia
grodzki Nakielski, wydał do dru-
ku: Prawdy powszechne, albo do-
wódné nauki Chrześcijańskiej filo-
zofii, z Łacińskiego i Włoskiego
na Polski język przełożone, w Po-
znaniu, roku 1703.

GRACHUS, sławna w Rzymie familia,
dway bracia rodzeni, Tyberyus i
Kajus trybunowie pospolstwa, w
młodym wieku, gwałtownie z ży-
cia wyzuci, naywiększym iey zo-
stali zaszczytem. Życia tych za-
cnych zewszecmiar mężów ob-
szernie Plutarchus opisał.

GRACYAN (Baltazar), Jezuita, pi-
sał w języku Hiszpańskim księgi w
różnych materyach. Te na ro-
żne języki były przetłumaczone,
a niektórych tytuły tu się kładą:
O przymiotach prawego rycerstwa.
— O przymiotach i własnościach
doskonałego ministra. — O do-
skonałości. — O należytościach
dobrej krytyki; umarł Gracyan w
Taragonie, roku 1658.

GRACYE, towarzyszeki Wenery, cor-
ki Jowisza i Euronomy, ich na-
zwiska: Aglae czyli Pasythea, Eu-
frozyna, i Thalia; w Greckim ję-
zyku nazwisko tych bogiń było
Charites, co znaczy wesolość.

GRADATIO, figura krasomowska, wyrażająca rozmaite stopnie passyi ludzkich.

GRADIVUS, przydomek Marfa, etymologią jego kładą niektorzy, à gradiendo, iż w woynie, coraz daley, i żwawiey postępować trzeba.

GRADUS juris, sposób postępowania prawnego, przez ktory srona nieukontentowana wyrokiem jurydykcyi mnieyszey, do wyższej się odwołuje.

GRAF, patrz *Hrabia*.

GRAFOMETRUM, instrument matematyczny, zawierający w sobie puł cyrkulu.

GRAMMA, rodzaj wagi zawierający w sobie dwudziestą czwartą część uncyi.

GRAMMATYKA, nauka słow, i sposobu mowienia, według reguł każdego ięzyka.

GRANATA, niegdyś krolestwo za czasow Maurow, teraz prowincya krolestwa Hiszpańskiego; ma miasto stołeczne tegoż co i kray nazwiska.

GRANATENSIS (Ludwik), zakonu świętego Dominika sławny asceta; xięgi jego niektore, pełne nauk zbawiennych, na Polski ięzyk przełożone są.

GRANICUS, rzeka Azji mnieyszey, teraz od Turkow zwana Susu. Przy niej przeprawie, pierwsze otrzymał

zwycięstwo Alexander wielki, nad woyskiem Daryusza krola Persow.

GRATIANDI ius albo agratiandi, przywilej najwyższej zwierzchności, darować lub zmniejszyć karę winowaycom.

GRATIANI (Antoni), biskup Ameryi, był w Polsce i innych państwach sekretarzem, i nierozdzielnym towarzyszem kardynała Komendona. Po śmierci protektora i przyjaciela swojego, wyznaczony nuncyuszem do Wenecyi; przez długi przeciąg czasu urząd ten chwalebnie piastował; umarł w dyccezyi swojej, roku 1611, wieku 75. Pisał xięgi: *De bello Cyprio*. — *De vita Joannis Francisci Commendoni* libr. IV. — *De casibus virorum illustrium*. Nie dawnemi czasy wyszła z druku xięga, ktorey tytuł: *Antonii Mariae Gratiani à Burgo, episcopi Amerini: De scriptis invitâ Minervâ, ad Aloysium fratrem* libr. XX, nunc primum editi, cum annotationibus Hieronymi Lagomarsini è Societate Jesu.

GRATIANUS, syn Walentyniana I. cesarza wraz z bratem Walentynianem cesarzem zachodnim ogłoszony, po śmierci oycy rządy najwyższe objął, mając lat szesnaście. Na złe i nader nieszczęśliwe czasy trafił ten z wielu miar dobry ale zbyt słaby i powolny monarcha.

Po wielu woynach, które dość pomyslnie przeciw Gothom i Niemcom prowadził, w buncie Maxyma, który po nim cesarską godność objął, zabity w Lugdunie roku pańskiego 383, wieku 24, panowania 8.

GRATZ, miasto stołeczne księstwa Styryi, w państwach Niemieckich, należy do domu Austriackiego.

GRAVAMEN, termin prawny, znaczy uciążliwość. Gdy strona nie przestaje na dekrety iurydykcyi niższej i mocą założywszy, żąda mieć dekret poprawiony, lub skasowany przez jurydykcyą wyższą, idzie *Via gravaminis*. Ten sposób odwoływania się, różni się w tym od appellacyi, iż strona idąca *per gravamen*, pragnie zyskać karę, na sędziego źle sądzącego; gdy zaś appellacyą zakłada i tej sąd dopuszcza, w ten czas choć dekret przez wyższą jurydykcyą bywa poprawiony, sędzia jednak karze nie podlega.

GRAVINA (Jan.), mąż w prawie, krasomowstwie i rymotworstwie wielce biegły; umarł roku 1718, wieku 54. Procz wielu innych w różnych materyach pisanych, sławna jego księga: *Institutionum juris*.

GRAVITATIO, termin fizyki, oznacza rozmaite skutki ciężenia rzeczy.

GRECYA, kraj ku wschodowi Europy, sławny w starożytności ze-

wszeczmiar; nazwać go albowiem można nayspierwszym i nayobfitszym źródłem nauk i kunsztów. Grecya dawniejszymi czasy dzieliła się w powszeczności na dwie części: Tessalią i Helladyą albo Grecyą właściwie rzeczoną i tym ostatnim nazwiskiem mianowano Macedonią, Achaią i Peloponez. Nazywała się także Grecyą wielką Sycylią, i jedna część niższych Włoch, osady także Greckie w Azji też powszeczne nosiły nazwisko. Helladyą albo Grecyą właściwą, między Tessalią, morzem Egejskim, a Golfem Koryntjskim zamykała w sobie Etolią, Dorydę, Phocydę, Attykę, Megarę, Beocyą i Lokryą. W tej części były Rzeczypospolite: Ateńska, Tebanow, Koryntyan, Lacedemonjska. Grecya Azyatycka dzieliła się na rozmaite części, z tych nayscelniejszy: Mizia, Frygia, Eolia, Dorydyda Lidya i Karya. Grecya wielka zamykała w sobie Kalabryą i Sycylią; w tej państwo Syrakuzy było nayscelniejszy; w Kalabryi Sanninity i Tarenckizkowie. Narod Grecki mnogością wielkich ludzi, we wszelkich rodzajach, tak się wstawił, że do niego się udawano ze wszystkich części świata, dla wydoskonalenia się w kunsztach, naukach i prawodawstwie. Rzymianie wojennymi sprawy już zna-

mie-

mienici, panowie wielkiej części Włoch, niewstydzieli się szukać reguł prawodawstwa w tym powszechnym źródle. Jakoż prawa XII. tablic z Grecyi powzięte, stały się fundamentem, ich rządu cywilnego. Cekrops, Drakon, Solon, Likurgus, Seleucus prawodawcami byli najcelniejszych państw Grecyi; iak zaś doskonale były ich przepisy, skutek dowodnie pokazał. Greckie państwa składały się z wielu zgromadzeń wolnych, które pospolicie Rzeczpospolitą zowią. Lacedemona lubo miała królów, rząd iednak bardziey się skłaniał do wolności, niż monarchii. Epir, Macedonia, Tessalia, monarchom były podległe. Najślawniejszy Grecyi miasta zaszczycone wolnym rządem były: Ateny, Teby, Argos, Korynt, Sycyona, Megalopolis, Megara, Myceny, Sparta. Kray ten z tylu małych, ale wybornych części złożony, mężnie się oparł niezmierney potędze monarchow Perskich. Alexander nakoniec wielki, zwycięzca Persow i Azyi, iarżmo Greckie, na niezliczone narody włożył. Następcy jego nieznacznie osłabili Greckie Rzeczpospolite, nakoniec Rzymianie wszystko posiedli. Pierwszy więc kres upadku Grecyi od czasow Filipa i Alexandra; w czasie ich następcow coraz słabiała; pod Rzymianami stra-

ciła wolność; teraz pod iarżmem Tureckim ięczy. Grecya terazniejsza podzielona iest na sześć części: Macedonią, Albanią, Epir, Tessalią, Achaią, Moreą albo Peloponesum. Religia dawnych Grekow była bałwochwalska, skoro zaś świat światem ewangelii objaśniony został, Grecya natychmiast, oddała część prawemu Bogu, ktorego według Pawła świętego czciła w Atenach, pod znamieniem: *ignoto Deo*. Za wsparciem Konstancyusza i następcow iego, Aryańskimi błędy kościoł Grecki zarażony był. Panowały w nim potym błędy Eutychesa, Nestoryusza, Macedoniusza. Focyusz sławny naydzielniejszy do schizmy dopomógł, i lubo potym Jan Paleolog cesarz na zborze Florentskim, wraz z duchowieństwem do unii z Łacińskim kościołem przystąpił, nie długo ta trwała; i dotąd Grecy w odłączeniu od kościoła prawego zostają. Niektorzy iednak z nich, osobliwie w Polscze przyjęli unię i dotąd w prawowiernym wierzeniu trwają. O rządach, zwyczajach, państwach, miastach Greckich, w szczególności mowić się będzie, według alfabetu pod osobnemi artykułami.

GROCHOLIŃSKI (Piotr Alexander),
pleban Jaworski, wydał katechizm
kato-

Katolicki, to jest: naukę Chrześciańską, z katechizmu Rzymskiego i innych autorów zebraną, w Krakowie 1684.

GRÓCHOWSKI (Stanisław), arcybiskup Lwowski; jest w druku jego synod dyccezyalny roku 1641. — Spособ krótki rozmyślenia o męce i śmierci Zbawiciela pana. — Zbiór rytmów; umarł roku 1644.

GROD, z Słowiańskiego wyrazu *Horod*. Nazwisko zamków królewskich, wkoronie i w wielkim księstwie Litewskim, przy których, że gubernatorowie, albo starostowie mają powierzoną sobie jurysdykcyą sądzenia niektórych artykułów, zwanych *Castrenses*, przeto, tak oni, iako i ich officyalistowie grodzkimi albo grodowymi nazywać się zwykli; tych zaś razem z starostą, między innemi i ten właściwy obowiązek: dekreta wyższych iurysdykcyi exekwować.

GRODECKI (Jan), kanonik Warmiński; księgi świętego Cyrylla Jerozolimskiego z Greckiego na Łaciński język przełożył. Pierwsza edycya tego dzieła, w Paryżu roku 1564.

GRODECKI (Gabryel), autor xiąg następujących: *Historia Polonica schediasma literarium*, Gedani 1707. — *De eo quod iustum est circa tormenta bellica*. — Obser-

vationum singularium tria ex historia literaria.

GRODECKI (Wacław), wydał *tabulam geographicam regni Poloniae, & locorum vicinorum*; ta się znajduje, w ostatniej edycyi Kromera.

GRODNO, miasto wielkiego księstwa Litewskiego, w wojewodztwie Trockim. Według przepisu konstytucyi roku 1699 trzecia kadencya seymów ordynaryjnych w tym mieście odprawiać się powinna. Ma grodowego swego starostę i urzędników powiatowych. Ekonomia Grodzieńska należy do dóbr stołu królewskiego. Roku 1586, 12 miesiąca Grudnia, wielki monarcha Stefan Batory król Polski w tym mieście życia dokonał.

GRODZICKI (Faustyn), Jezuita pisał księgi, pod następującemi tytułami: *Theatrum eloquentiae*. — *Scientia artium militarium*. — *O architecturæ*.

GRODZICKI (Stanisław), Jezuita, wydał do druku: *Prawidło wiary Katolickiej w Wilnie roku 1592*. — *Ewangelik albo rozmowy ewangelika z ministrem*. — *Kazania dwoie*. — *O poprawie kalendarza roku 1587*. — *Trutina psychotopii*. — *Kazania Łacińskie i Polskie*.

GRODZIECKI (Adam), kasztelan Międzyrzecki, autor księgi: *Przeestrogi* o ty-

o tytułach cudzoziemskich, wyszła z druku roku 1634.

GROENLANDYA, kraj północny, od brzegów tylko przez Hollendrow odkryty, którzy tam zyskowne połowy wielorybow i psów morskich czynić zwykli: dotąd nie jest ieśszcze wiadomo, czyli ten kraj zewsząd morzem oblany albo ieśli się z Ameryką łączy.

GROICKI (Bartłomiej), podwoyci Krakowski, pisał księgi następujące: Porządek sądów i prawa Maydeburckiego w koronie Polskiej. — Przydatek do porządku Maydeburckiego prawa, w Krakowie R. 1559. — Tytuły prawa Maydeburckiego, do porządku i do artykułów pierwej wydanych, w sprawach tego czasu, naywięcey kłopotnych, z tegoż prawa *Maydeburckiego* w Krakowie roku 1572. — Obrona sierot i wdow opiekunom i kuratorom z Łacińskiego na Polski język przetłumaczona, opus posthumum w Krakowie R. 1605. Artykuły prawa Maydeburckiego, które zowią *Speculum Saxonum* z Łacińskiego na Polskie przetłumaczone w Krakowie roku 1559.

GRONINGA, iedna z siedmiu sprzymierzonych prowincyi Rzeczypospolitey Hollenderskiej, iey miało stołeczne, tegoż, co i prowincya, nazwiska.

GROSZ (*Grossus*), nie było tego nazwiska pieniędzy u Rzymian. Co innego *Grossus* w języku Łacińskim znaczył, to ieśt: owoc niedożywały z drzewa figowego. Makaronizm ten Łaciński zrobił się we Francyi, za Ludwika IX. w roku 1258, kiedy pierwszy raz pod tym nazwiskiem Francuskim *gros* bito monetę nazwaną niby po Łacinie: *Grossus Turonensis*, od miasta *Turones*, gdzie była mennica. Ten grosz tegoż samego był gatunku, co dawne Francuskie *Solidi*, i dzielił się na dwanaście denarów, albo *deniers*. Z grzywny srebra czystego, wagi Francuskiej bito tych groszy sztuk 60½, grosz takowy trzymał 84 asów srebra czystego, a przeto wart był 42 groszy naszej terażniejszey Polskiej miedzianej monety. Denar wart groszy 3½. Podobną monetę i pod tymże nazwiskiem groszów, zaczął bić w Czechach Wacław II. król Czeski, a potym Polski, około roku 1300. Byłaznaczona: *Grossus Pragensis*, od miasta Pragi, w którym ją bito. W Niemczech zaczęto bić grosze w wieku XIV. w Frankforcie nad Menem bite w R. 1341 noszą napis: *Turonus Francofurden-sis*, co zacząć miało, że grosz ten tak był dobry, iak grosz Turoński we Francyi. W arcybiskupstwie Kolońskim bito także grosze z na-

Tt

pisem:

pišem: *Hermanus IV. archiepiscopus Colonien. 1482.* Pierwsze grosze bite w Polšfcze sã pod stęplem Kazimierza I., noszące z iedney strony imie iego: *Casimirus I. rex Pol.* a z drugiey napis: *Grossus Pragensis*, co znaczyło równość dobroci iego z groszem w Pradze bitym; sã i inne grosze tegoż krola z napisem: *Grossus Cracoviensis*. Na ten czas nie kładziono w piętnie roku, a zatym iest trudność zgadnąć, który z nich poprzedzał. Grosz Praski bity około roku 1300, wart był 40 groszy, naszej drobney monety Polskiej teraźniejszy. W czasie iednak panowania Kazimierza wielkiego krola Polskiego, niżej roku 1333, spodlały były grosze bite w Czechach. Grosze Praskie w Polšfcze miały różnicę: większe nazywano: *Latus grossus Pragensis*, mnieysze: *grossus communis*, albo tylko: *grossus*. Większy zawierał w sobie 16 denarow. Mnieyszy 12 denarow. Można redukować denaru wartość, na groszy naszych teraźniejszych drobnych $2\frac{1}{2}$. Następcy Kazimierza wielkiego, bili podleyszą monetę: pod Ludwikiem krol'em Polskim i Węgierskim, grosz Polski niewart był iak 15 naszych teraźniejszych; pod Zygmuntem I, grosz był wart 8 teraźniejszych. Za Zygmunta III.

wart tylko 3 naszych; za Jana Kazimierza przestały być w używaniu grosze srebrne, bo tylko miedziane bito, na podobieństwo tych, które mamy teraz pod łaskawym panowaniem nayiaśnieszego Stanisława Augusta.

GROTIUS (Hugo de Groot), urodził się w Delft mieście Hollenderskim roku 1582. Z młodego wieku do nauk aplikowany niepospolitą sposobność z wielką aplikacyą złączył, przez co tak wielki w naukach postępek uczynił, iż zrazu w rozmaitych sądach, daley w radach publicznych, iego zdania były wyrokiem. Doznał iednak, mimo wielkiey swoiey usługi, niewdzięczności społziomkow, kiedy utrzymując sronę sławnego i niešťczęśliwego Barnewelta, wścisty w więzieniu na całe życie osadzony został. Wydobył go z tamtąd przemysł własney żony. Wkrótkim czasie potym Krystyna krolowa Szwedzka, szacując wielkie iego przymioty, postem go swoim wyznaczyła do Ludwika XIV. krola Francuskiego. Przez lat iednaście z wielką sławą swoją piašťował to delikatne, a z właszcza cudzoziemiec, dostoięństwo. Powracając nakoniec z Szwecyi do oyczyzny swoiey, żegluga nieposmyślną osłabiony, w Rostoku świat pożegnał 28 Sierpnia, roku 1645, wie-

wieku 63, mąż wieczney sławy i ufzanowania potomności godny. Napisaue od niego xięgi są następujące: De veritate religionis Christianæ libr. VI. — De Jure belli & pacis libr. III. — Mare liberum. — De antiquitate Reipublicæ Battavorum. — De imperio summarum potestatum circa sacra. — Annales & historia, de rebus Belgicis, ab obitu Philippi regis usque ad inducias anni 1609. — Historia Gothorum, Vandalarum & Longobardorum. — Obsidio Bredana anni 1615. — Obsidio Grollæ annô 1627. — Epistola. — Dissertatio de origine gentium Americanarum. — Dissertatio altera adversus obtrectatorem. — Annotationes in totam scripturam sacram. — De satisfactione Christi adversus Socinum. — Apologeticus. — Poemata varia.

GROTH (Jan), biskup Krakowski, mąż pobożnością życia, biegłością w naukach, dobrym rządem owczarni sobie powierzoney, znamienity; umarł roku 1347, w siedemnastym roku pasterstwa swego. Pamięć iego dotąd iest w uwielbieniu, i zwłoki na okazalsze miejsce w Krakowskiej katedrze roku 1522 przeniesione.

GROTHA albo pieczara, miejsce podziemne w skale częstokroć wydro-

żone. Sławne są Grothy w bliskości Neapolu. Jedna nazwisko Sybilli nosi, w skale żywey ryta przedziwnym kunsztem. Drugą zowią płą, z tey przyczyny, iż exhalacye z niey wychodzące pśów tam położonych w kilku minutach morzą. Gdy ich iednak w czasie na wolne powietrze wyniosą, pomału dopierwszey pory przychodzą. Probowane to doświadczenie, na innych zwierzętach rowny skutek czyni. Grothy, pieczary albo katakumby Rzymskie, dzieło ręki ludzkiej, sławne są przeciągłością i zakrętami niezliczonemi, a bardziey mnogością ciał męczeńskich, tam złożonych w rozmaitych prześladowaniach. Grothy Kiiowskie znamienite są przymiotem konserwowania ciał. W rożnych miejscach królestwa Polskiego, znajduią się pieczary; nayobszernieysze i naycelnieysze w bliskości Kamieńca Podolskiego.

GRUNOVIVS (Szymon), pisał xięgę: Chronicon Prussię; ta dedykowana Zygmuntowi III. królowi.

GRUSZCZYNSKI (Jan), dworzanin Jana króla Węgierskiego; wyszła z druku iego xięga: De Officiis boni aulici & commilitonis.

GRUSZECKI (Antoni), Franciszkan, są w druku, iego kazania rozmaite.

GRUSZEWSKI (Jan), Jezuita, dał książkę do druku: De ultima & maxima hominis mutatione, five

de mystica cum Deo unione. —

De fortitudine, & iustitia.

GRUTHNER (Samuel), autor xiegi pod tytułem: *Tractatus juris publici de Prussia nunquam & nulli tributaria*.

GRYLLUS, syn sławnego Xenofonta, w potyczce pod Mantineą, na śmierć sam będąc raniony, śmiertelny cios zadał Epaminondzie wodzowi zwyciężających Tebanów. O śmierci iego, tak znamienitey, dowiedziawszy się oyciec, koroną kwiecistą głowę uwieńczył, mówiąc: iż z takiej lubo syna własnego śmierci, bardziey się radować niż smucić przystoi.

GRYPHY (Chrystyan), rodem ze Wschowy, bibliothekarz i profesor w Wrocławiu; umarł około roku 1700, xiegi iego z druku wyszły są: *Fasciculus lusuum ingenii, ex praestantiorum poetarum scriptis &c.* — *Diatribes de scriptoribus rerum Galliae, & Lotharingiae saeculi praesertim XVII.* — *Dissertatio de scriptoribus historiam saeculi XVII. illustrantibus.* — *Observatio de exterorum, praecipue Gallorum, erroribus geographicis.*

GRYZONOWIE, narod sprzymierzony z kantonami Rzeczypospolitey Szwajcarskiej. Rządzi się własnymi prawami, podzielony zaś jest na trzy części, które się nazywają Ligami.

GRZEGORZ I. (święty), nazwany wielki, Rzymianin, syn Gordyana senatora i Sylwii, w młodym wieku dla wielkich przyniotow swoich, pisał godność prefekta Rzymskiego. — Po śmierci oycza porzucił świat, a sprzedawszy dziedziczne imiona, udał się zupełnie na wypełnienie obowiązków i rad ewangelicznych. Wstąpił w krotce po tym do zgromadzenia mnichów, którym wprzód kilka klasztorów zbudował i nadał. Nie mogła się utaić w cieniu klasztornym doskonałość tego męża znamienita; od Benedykta I. papieża uczyniony dyakonem kościoła Rzymskiego; od Pelagiusza II. wysłany do Konstantynopola; urząd apokryfaryusza albo posła papieskiego sprawował przez czas nieiaki chwalebnie i pożytecznie: między innymi na tamtym miejscu czynnościami Grzegorza, ta mu naywiększą chwałę przyniosła, gdy błędy Eutycheza względem zmartwychwstania ciał ludzkich odkrył i potępił. Po śmierci Pelagiusza poniewolnie na stolicy Rzymskiej osadzony roku 590, iako się w nader nieszczęśliwych czasach na tym stopniu naywyższym sprawował, dzieła iego prawdziwie apostolskie iawnym są dowodem. Za iego staraniem wysłani misyonarze do Anglii pod wodzem Augustynem

stynem; w Hiszpanii kacerstwo Aryańskie po części wypłenione; duchowieństwo wprawione w karność. Zeby uśmierzył wyniosłość patriarchów Konstantynopolitańskich, przywłaſzczających sobie tytuł: *Oecumenici* albo powszechnego, pierwszy z papieżów Grzegorz sługą sług bożych pisać się począł. Strawiony nakoniec ustawicznością prac i żarliwością domu bożego, poszedł po zapłatę wiernej usługi roku pańskiego 604, rządził kościołem lat 13, miesiący 6, dni 10. Xięgi jego szacowney nauki pełne, zebrane razem, wielokrotnie z druku wyszły.

GRZEGORZ II. (święty), wstąpił na katedrę po śmierci Konstantyna roku 714. Kilkakrotnie składał zbory kościelne, na których małżeńſtwa nieprawe i kacerstwo obrazoborców potępił. Do krajów Niemieckich na opowiedanie ewangelii wysłał świętego Bonifacyusza; umarł roku 731, rządził lat 16, miesiący 8, dni 20.

GRZEGORZ III. papież, rodem z Syryi, w pięć dni po zeyściu Grzegorza II. obrany. Z Leonem cesarzem Greckim, utrzymującym kacerstwo obrazoborców, wiele miał do czynienia, i ile możności opierał się bezbożnym jego zamiſłom. Zbor nakoniec w Rzymie złożył i na nim uroczyscie błędy

obrazoborców potępił, i wykłął. Obleżony w Rzymie od Luitpranda krola Longobardów, Karola Martella rządzcy albo magistra palatii krolów Francuskich na pomoc wezwał, nie doczekał pożądanego wsparcia; wkrótce albowiem potym wezwaniu roku 741 żyć przestał, w lat 10 po swoim obraniu.

GRZEGORZ IV. papież, Rzymianin, po Walentynie wstąpił na katedrę świętego Piotra; wkrótce po obraniu do Francyi iachał, chcąc zgodzić Filipa krola z zbuntowanymi synami. Święto wszystkich świętych, aby po całym Chrześcijaństwie uroczyscie obchodzone było, postanowił; umarł roku 844, w lat 17 po swoim wyniesieniu.

GRZEGORZ V. papież, Niemiec, powinowaty Ottona III. cesarza, w pierwiastkach rządu swojego, z Krescencyuszem, senatorem Rzymskim, miał wielkie zatargi, ale te uśmierzone zostały mocą i powagą Ottona. Twierdzą niektorzy pisarze, iż za naleganiem tegoż cesarza, wydał bullę, ustanawiającą sposób obierania cesarzów i wyznaczającą elektorów; umarł roku 999, dwa lata żył na papieſtwie.

GRZEGORZ VI. zwany przedtym Gratianus, Rzymianin; w pierwiastkach zaraz dwóch miał przeci-

wników: Benedykta IX i Sylwestra III. Od Henryka cesarza posłany na wygnanie do Niemiec, tam umarł roku 1046.

GRZEGORZ VII. (święty), wprzod zwany Hildebrand, zakonu świętego Benedykta, będąc kardynałem, pożytecznie w wielu okolicznościach kościołowi służył. Obrany papieżem, po śmierci Alexandra II. z cesarzem Henrykiem w wielkim żył poroznięciu, żwawie utrzymując interesa duchowne, i swobodę państw Włoskich. Oblężony w Rzymie od Henryka IV. cesarza, za pomocą Roberta Gwiskarda xiążęcia Apulii, ucieczką salwował się do państwa iego, gdzie w mieście Salernie życia dokonał 25 Maia, roku 1085, rządził kościołem lat 12.

GRZEGORZ VIII. wprzod zwany Albertus Mora, obrany po śmierci Urbana III. gdy o nowej krucjacie zamyśla, we dwa miesiące po obraniu śmierć wspaniałym iego zamysłom przeszkodziła; umarł roku 1187.

GRZEGORZ IX. rodem z Anagnii, następcą Honorjusza III. Fryderyka cesarza zwłaczającego krucyatę, do ktorey się był obowiązał, z społeczeństwa kościelnego wyłączył. Dekreta dawniejszych papieżów, za iego rozkazem święty Raymund de Pennafort zebrał i ułożył; umarł

roku 1241, rządził kościołem lat 14, miesiąci 5, dni 5.

GRZEGORZ X. w ziemi świętej na ten czas zostający, za radą świętego Bonawentury, nie będąc kardynałem, na dostojenstwo najwyższe kościoła bożego wyniesiony został. Pragnął ten prawy mąż, fakcye Gwelfow i Gibellinow niszczące Włochy pogodzić, ale te święte zamysły skutku pożądanego nie wzięły. Złożył nakoniec zbor powszechny w Lugdunie, z ktorego gdy do Włoch powracał, w drodze życia dokonał roku 1276, pięć lat rządził chwalebnie kościołem bożym.

GRZEGORZ XI. papież, po śmierci Urbana V. na Rzymską katedrę wstąpił. Wkrotce po siedmziesiątoletniej niebytności papieżów w Rzymie, wroczył tam z Awinionu. Chciał zaraz uszczęśliwić po przyjeździe pożądaną zgodą rozdwojone Włoskie narody; ale widząc bezskuteczne zamysły swoje, z żalem niezmiernym dzieło tak zbawienne do czasów szczęśliwszych odłożyć musiał; nie przyszły te za iego chwalebnych rządów; umarł roku 1378, w lat 5, po obraniu.

GRZEGORZ XII. papież, Wenet, zwany przedtym Angelus Corrario, w czasie rozdwojenia obrany, z obowiązkiem ustąpienia najwyższy go-

godności za rekwizycją Chrześcijaństwa; gdy więc zbor Konstantyński tej się abdykacyi dopominał, zrazu się oparł powłzeczemu żądaniu, nakoniec, dla dobra pokoju, złożył papieństwo w roku 1415, a po nim zgodnie obrany, z familii Kolumnow Marcin V.

GRZEGORZ XIII. z familii Boncompagno, wstąpił na katedrę po śmierci świętego Piusa V. Wiele funduszów kościołowi pożytecznych uczynił ten papież żarliwy i bogoboyny; Rzym wybornemi gmachy przyozdobił; kalendarz dawny reformował i błędom dalszym w ułożeniu czasów zabiegł. Nakoniec pełen dni i zasług życia dokonał roku 1585, przez lat 13 trzymał rządy kościelne.

GRZEGORZ XIV. z domu Sfondratow, mąż pobożny, przez dzieśnięć tylko miesięcy rządził kościołem; umarł roku 1591.

GRZEGORZ XV. papież, z familii *Ludovisio*, wojnę przeciw Turkom, mocnemi posiłkami wspierał. Jest jego bulla przeciw sekretnym sufragiom w elekcjach papiejskich; umarł roku 1623, w lat dwie i pięć miesięcy po swoim wyniesieniu.

GRZEGORZ (świąty), od miejsca urodzenia zwany Nazyanzeński; początki nauk brał razem z Bazylem świętym w Atenach, z tym nierozdzielny spólnego życia towarzyszem, wiodł daley żywot

w zgromadzeniu zakonnym, według reguły, które Bazyl, pierwszy mnichów wschodnich mistrz i fundator, przepisał. Wzięty z tej osobności gwałtownie i osadzony na stopniu patryarchalnym Konstantynopolskim; w lat kilka potym dla pokoju dobrowolnie tej katedry ustał. Resztę zatym wieku w osobności na wsi przepędził i tam kresu chwalebnego życia dokonał. Pisma jego wierszem i prozą, dały mu miejsce między celniejszymi doktorami kościoła Greckiego. Wszystkie zebrane razem, wydrukowane są z tłumaczeniem Łacińskim.

GRZEGORZ (świąty Nyssenus), biskup Nyssy, brat rodzony Bazylego świętego, wybornemi pismami wiek swój zaszczycił, i kościół wsparł, przeciw rozmaitym kacerstwom; umarł około roku 396. Pisma jego zebrane razem znajdują się w zebraniu oyców Greckich.

GRZYMUŁTOWSKI (Krzysztof), wojewoda Poznański, będąc posłem do zawarcia przymierza z Moskwą w roku 1686, kommissją na siebie włożoną wykonał, a potym wraz z traktatem 1704, ratyfikowana powagą seymu 1710. Są w druku jego mowy rozmaite.

GRZYWNA, nazwisko wagi szeregulnicy używaney do kruszców; osobliwie złota i srebra. W menni-

cach rozmaicie grzywny dawniejszymi czasami mianowane i używane bywały. W najpowszechniejszym teraz używaniu grzywna Kolońska, którą ustawa feymowa, ad ligam Imperii, utwierdziła. W ordynaryjnym kupiectwa używaniu, grzywna zawiera w sobie łotów szesnastie, co czyni puł funta. W sądowych wyrokach, winy pieniężne, grzywnami wyrażają się, rachując każdą na groszy 48 miedzianych. Dawniejszymi czasami, według groszy fribrynych szacunek swoje miały, aże i grosze większego były wewnątrz waloru, ztąd różność wielka summ dawnych grzywnami oznaczonych, gdy się rachują według teraźniejszej ewaluacji.

GUBERNATOR, rządzca, słowo to od wyrażenia Łacińskiego, *gubernare*, pochodzi; nazywał się także u Rzymian rządzca miasta lub prowincyi: *praefectus*. Rzymskie prowincye celniejsze rządzone były, przez pro-konsulow, i zwały się konsularne; te rządzone były przez obywatelow, którzy urząd konsulow pierwey sprawowali. Innemi prowincjami zarządzili obywatele zaśzyczyceni urzędem pretorow, lub innemi, iako to: questorow, edylow &c. Gubernator, był w Prusiech niegdyś urząd najwyższy po oswobodzeniu tej prowincyi, z iarzyna Krzyżackiego. Najpierwszy Gubernator od Kazimierza

Jagiellona króla Polskiego postanowiony roku 1454 zwał się Jan de Bayesen albo Bazeński, wojewoda Gdański, to jest: Pomorski. O kilku podobnych wspomina proces Kromer i inni kronikarze.

GUEZA, nazwisko miary łokciowey, w królestwie Perskim.

GUDICANUS (Augustyn), jest w druku, jego xięga: Opis królestwa Polskiego z mapą tegoż królestwa; w Kolonii 1659.

GUGERNI, narod dawnego Belgium, siedliska ich tam były, gdzie teraz xięstwo Kliwii.

GUIANA albo Gwaiana, kraj Ameryki południowey, rozmaitych narodow siedlisko.

GULINSKI (Floryan), pisał xięgę więziku Łacińskim, o bezkrólewicach Polskich; iey tytuł: *Examen Sarmaticum*, tempore interregni 1669.

GURGISTAN, kraj Georgii, podzielony na trzy części: Georgią, Mingrelią i Gurgią albo Gurgistan w szczególności.

GUSTATIO, w biesiadach Rzymskich tak zwano potrawy pierwszego zastawienia na stołach, między innemi zawzdy się powinny były znajdować iai, ztąd ow wyraz w Horacyusz, oznaczający śpiewanie od początku do końca biesiady: *Cantare ab ovo usque ad mala*. Pierwiaszki te biesiad zwano nie-

niekiedy; *Antecæna*, *Antecænium*, *Promulsis*.

GUSTAW (Adolf), król Szwedzki, jeden z najznakomitszych ryce-rzów XVII. wieku; wstąpił na tron oyczysty po śmierci Karola IX. Wielki ten bohater z Polską, Mo-skwą i Danią zwycięsko wojował. Przeniosłszy się nakoniec w kraie Niemieckie, zwycięzca po kilka-krotnie wojsk Ferdynanda cesarza, w batalii pod Lutzen (nie bez po-deyrzenia zdrady), zginął roku 1632, wieku 39.

GUSTMEYER (Fabian) pisał książkę o monetach ziem Pruskich, pod na-stępującym tytułem: *Epistola mer-catoris cujusdam ad equitem Po-lonum*. Wyšla z druku roku 1669.

GUTTEMBERG (Jan), obywatel mia-sta Moguncyi, wraz z Janem Fau-stem i Piotrem Szefferem roku 1450 wynaleźli godne nieśmiertel-ności dzieło, kunszt drukarski. Są niektorzy pisarze, ktorzy im w tej mierze uwłaczają, twierdząc o innych wynalazcach; najpowsze-chniejszy jednak opinia, wsparta mocnymi dowody Guttemberko-wi i towarzyszom jego, ten honor przysądza. Ktoraby książkę, naj-pierwey z drukarskich pras wyšla, o tym doskonałej pewności nie-masz. Biblia jednak Moguntka, którą w wielu celniejszych biblio-

tekach, zachowują, zdaie się być najpierwszym, albo przynajmniej, jednym z najpierwszych dzieł tego szacownego wynalazku.

GUTTONARI, w wojskach Rzym-skich tak się nazywali niektorzy żołnierze rot konnych.

GUTTURALIS, w grammaticie tak się nazywa dźwięk albo brzmienie słow, z mocnym oddechem gar-dła. Na fundamencie rozmaite-go brzmienia założone są różnice artykulacyi ustney, gardlaney i ię-zycznej, które w języku Łaciń-skim mianować się zwykły; *Gut-turalis*, *Labialis*, *Lingualis*.

GUZARATA albo Gudzarata, kraj w Indyi, należący do państw wielkie-go Mogola, miasto stołeczne A-madabat.

GWADALQUIVIR, w Łacińskim języ-ku *Betis*, sławna w dawnych hi-storyach rzeka królestwa Hiszpań-skiego, wpada w morze śród-ziemne pod miastem Kadyx.

GWADALUPA, jedna z wysp zwanych Antilles, ma swoje miasto stołeczne tegoż nazwiska, należy do królestwa Francuskiego.

GWADYANA, rzeka królestwa Hi-szpańskiego, tę ma w biegu swo-im osobliwość, iż z początku płynąc od źródła widocznie, w dalszym biegu pod ziemię wcho-dzi i tak mil kilka ukryty bieg ma-jąc, znowu pokazuje się, i dalej

zwyczajnych rzek trybem w morze wpada.

GWAGNIN (Alexander), Włoch rodem, z Werony, familii szlacheckiej, za panowania Zygmunta Augusta króla przypuszczony do indygenatu; umarł w Krakowie roku 1614, wieku 76. Xiegi jego, są następujące: *Rerum Polonicarum Tomi III.* — *Descriptio Sarmatiae Europae, Spira 1571.* — *Deductio gentis Lithvanorum.* — *Supplementum de rebus gestis, inter regem Stephanum, & magnum ducem Moschoviae.* — *De ordine qualiter rex Poloniae coronetur.* —

De ingressu Cracoviam & coronatione Henrici Valesii. Kronika

Gwagnina na język Polski, za staraniem autora, przez *Marcina Pałszkowskiego* przełożona i wydana w Krakowie 1611, teraz świeżo w Warszawie przedrukowana jest, z przyłączeniem życia tegoż Gwagnina.

GWALTER (Józef), pisał Łacińskim językiem xieęgę, której tytuł: *Chronicon chronicorum politicum Poloniae, Francoforti 1618.*

GWARDYA, nazwisko żołnierzy straż monarchów mających. Tacy byli w Rzymie *milites praetoriani*. W terażniejszym wieku, niektóre rotę strzegące bezpieczeństwa osoby monarchów, ten tytuł na sobie noszą. W Polsce cztery są re-

gimenta gwardyi, 'pieszey i konney wkoronie, pieszey i konney w Litwie, tych obowiązek koleyno strzedz monarchy; w czasie zaś wojny, być zawzdy przy jego osobie.

GWARANCYA, termin prawa politycznego, które się prawem narodów nazywa; znaczy ubezpieczenie possessioni przymierzem nadanych albo zachowanych przez inne potencie równie wchodzące w przymierze.

GWARYNI (Jan), sławny Włoski rytmotworca. Jego tragikomedia: *Pastor Fido*, na Polski język przełożona, wyszła z druku w Toruniu roku 1695.

GWEWARA (Antoni), zakonu świętego Franciszka, biskup Mondony w Hiszpanii, autor xiegi: *Horologium principum*; tę na Polski język przełożył Ruzzkowski surrogator Poznański.

GWICIARDINI (Franciszek), urodził się w Florencyi roku 1482, sławna jest jego historya Włoska, którą oyczystym językiem pisał. Ta potym na Łaciński język przełożona wielokrotnie z druku wyszła.

Gwido Reni, jeden z nacyelniejszych malarzów XVII. wieku, szacunek obrazów jego, naybardziej z wdzięku twarzy i żywości kolorów, pochodzi; umarł roku 1642, wieku 67.

GWILHELMITÆ, kongregacya zakon-
na od Gwilhelma świętego w pu-
szczy Malaval w księstwie Toskań-
skim ustanowiona. Osoby w niej
żyjące zachowują regułę świętego
Benedykta.

GWINEA, rozległy kray w Afryce,
brzegi tylko jego znaiome są z
przyczyny osad Europejskich, re-
szta niezmierney rozległości, sie-
dliskiem jest rozmaitych dzikich
narodów.

GWINEA nowa, kray odkryty roku
1527 za oceanem wschodnim i Mo-
lukami; dotąd jeszcze wiedzieć
nie można, czyli ten kray zewsząd
morzem oblany, czyli się z inne-
mi ziemiami łączy.

GWINEA, moneta złota, królestwa
Angielskiego, ma walor złotych
Polskich 40.

GYARUS, jedna z wysp zwanych Cy-
klady, że icy położenie było bli-
sko Delos, daie poznać Petroni-
usz w następujących wierszach:

*Delos iam stabili revincta terrâ.
Olim purpureo mari natabat,
Et motu levis hinc & inde ventu
Ibat fluctibus inquieta summis,
Mox illam geminis Deus catenis
Hanc altâ Gyarâ ligavit, illac
Constanti Mycono dedit tenen-
dam.*

GYGES, król Lidy, zabiwszy Can-
daula, tron jego osiadł. Staroży-
tność baieczna twierdzi o cudo-

wnym jego pierścieniu, który go
niewidomym czynił.

GYMNASIUM, u Rzymian gmach pu-
bliczny, w którym wszelka była
wygoda i sposobność dla młodzi
do ćwiczenia się w naukach i kun-
sztach. Gmach ten z następują-
cych części złożony był. 1. Z
przyfonków zewnętrznych, wko-
rych filozofowie, krasomowcy,
lekarze, i innych nauk mistrzowie
dysputy odprawowali, trzymali
szkoły publiczne, i zgromadzo-
nym słuchaczom czytali pisma
swoie. 2. Ephæbeum, gdzie młódź
zgromadzała się, dla brania pry-
watnych lekcyi. 3. *Coriceum* albo
Aphoditerion, było miejsce,
gdzie zapaśnicy, lub ci, którzy
chcieli w pływaniu się ćwiczyć,
składali swoje odzieże. 4. *Eleothe-
sium*, tam namaszczano zapaśni-
ków. 5. *Palestra* szkoła zapaśników
i szermierzów. 6. *Sphaeristeriani*,
gdzie uczono rzucać pociski na
dal. 7. *Xysty* przyfonki kryte, gdzie
zapaśnicy w zimie, albo pod czas
słotnych czasów mieli swoje cwi-
czenia. 8. *Xysty* odkryte i drzewa-
mi obsadzone dla chłodu, gdzie
w lecie i pod czas czasów pogo-
dnych odprawowały się rozmaite
igrzyska. 9. *Stadium* miejsce biega-
nia na wyścigi, otoczone było ła-
wami dla wygody patrzących. 10.
Grammaticion, biblioteka i miej-

sce archiwow. *Gymnasia* rozmaitych miały przełożonych, pierwszy zwał się *Gymnasiarcha*. Do niego należało wyznaczać nadgrody i kary podług zasług każdego. Na znak zwierzchności miał w ręku laskę. *Xystarcha* był przełożony w szczególności nad zapaśnikami. *Gymnasta* mistrz ćwiczących się. Ten sfośował młodzież do rozmaitych ćwiczeń, według sposobności, którą w nich upatrywał. *Pædotriha*, miał przełożenstwo nad igrzyskami *Gymnastii*.

GYMNASTICA, kunszt ćwiczenia się w file przez rozmaite sposoby pafsowania się.

GYMNETES, narod niegdyś w Etyopii mający swoje siedliska. *Diodorus Siculus* w więgach swoich o starożytności, ich obyczaje i sprawność w rzemieśle wojennym opisał.

GYMNICI ludi, igrzyska u dawnych Greków i Rzymian. *Herkulesa* najpierwszym tych igrzysk wynalazcą starożytność mianuje. *Gymnastia* do nich po większej części sfośowały się, ćwicząc młodzież w file i sposobności do szermierstwa. Czterykroć na rok odprawowały się te igrzyska. Na cześć *Jowisza*, mieysce tych igrzysk było w *Olimpii*; w ięzyku ziemnym, niedaleko *Koryntu*, na cześć *Neptuna*; w pufczy *Nemcyskicy*, na cześć

Herkulesa; na cześć *Appolina* w mieyscu zwanym *Pythia*.

GYMNOSOPHISTÆ, filozofowie *Indyjscy*, żyli wstrzemięźliwości, na osobności, gardząc bogactwy i wszelkiego rodzaju dostoięństwami. Rostrząsanie dzieł przyrodzenia, i nauka reguł obyczajności, ustawiczną ich była zabawą. Utrzymowali nieśmiertelność dusz ludzkich; niektorzy zaś pisarze twierdzą, iż *Pitagoras*, od nich przeiął *metempsychosim*, albo przemianę dusz, w rozmaite ciała wchodzących. I ta została ieszcze o *Gymnosophistach* powieść, iż gdy przychodzili do zgrzybiałości, dobrowolną śmiercią kończyli życie. To uczynił *Kalanus*, w przytomności *Alexandra wielkiego*.

GYNECÆUM, w państwie Greckim, tak się nazywał gmach, gdzie składano szaty i sprzęty szacowne monarchy. W tymże gmachu miefzkały niewiafsty dworu cesarskiego. Szatny naywyższy, nazywał się *procurator Gynecæi*.

GYNECOCRATAMENI, według świadectwa *Pomponiusza Meli*, narod dawney *Sarmacyi Azyatyckiey*. *Pliniusz* osady ich nad brzegami rzeki *Tanais* kładzie. *Ephorus* autor Grecki, takowe o nich daie świadectwo: *Cum Sauromatis dicunt coisse Amazones cum quodam venissent à prælio, circa Thermodontem*

tem fluvium commissio, qua de causa Sauromatae dicti sunt Gynecocratameni.

GYNECOCRATIA, stan polityczny, gdzie rząd w ręku niewieścich. Takowemu rządowi Francya dla prawa Salicznego podpadać nie może.

GYNECONOMUS, urzędnik w Atenach, przełożony nad niemiasłami, było ich dziesięciu, i można

łatwo wierzyć, iż nie nadto zbywało im czasu do odpocznienia.

GYPSALES, tak się zwali niewolnicy, których na rynkach miało sprzedawać. Nazwisko to z Greckiego poszło, od nagości i pobielenia nog kredą.

GYROMANCYA, sposób wieszczby w bałwochwalstwie, kręcąc się w koło aż do utracenia zmysłów.

III.

II, litera osma w alfabecie Łacińskim; podług zdania niektórych grammatyków, nie tak jest literą iak aspiracją, iakoż Włosi, lubo iey w pisaniu używają, w mowie iednak u nich nie wydaie się w osobnym brzmieniu.

H, w napisach starożytności Rzymskiej znaczyło: habet — albo hic — heic — hastatus — hares — homo — honestus — honor — hora — hortus — herus. Także w złączonych literach: H. A. Hoc annô. — HA. Hadrianus. — HC. Hunc albo hic — Her — Hares — Hareditas, Herennius. — HER. S. albo HERC. S. Herculi Sacrum. — HLS. Sester-tius. HS. sestertium H. M. AD. H. N. T. Hoc monumentum ad haredes non transit. — H. O. Hostis oc-cifus. — HSS. Hostes. — H. S.

Hic situs, sita, albo sepultus, sepulta. — H. SS. His superscriptis.

H, gdy jest znakiem liczby położone, wyraża 200, a gdy liniyka nad nią zwierzchu przeciągniona, znaczy 200,000.

HAB albo Haff odnoga morza Bałtyckiego i dwie ich jest tego nazwiska Frisch-Haff i Kurisch-Haff, obydwie w Prusiech.

HABAKUK, osmy w liczbie dwunastu mniejszych proroków; cudownym sposobem przeniesiony, Daniela w jamie lwiej siedzącego zafilił. Proroctwa iego w piśmie świętym wyrażone są.

HABDALA, obrządek u Żydów kończący dzień szabasu; w ten czas albo-wiem zapalają świece, lub lampy, a gospodarz trunek i iadło błogosławi.

HABEUS (Jan), pisał xięgę o wojnie Szwedzkiej pod tytułem: *Defensio ducis Curlandiae Svecorum calumniis opposita* 1658.

HABIT, szata, ktorey mnisi, zakonnicy i zakonnice z przepisu reguły swoiey, lub z zadawnionego zwyczaju używają. Dawniejsi zakonow fundatorowie, ponieważ na mieyscach osobnych, albo też pułkach, zupełnie od towarzystwa ludzkiego odłączonych, mieszkali, nie przepisywali częstokroć kroiu odzieży naśladowcom i uczniom swoim. Święty Atanazy twierdząc o szacie Antoniego świętego pustelnika i opata, mówi: iż nosił szatę z skóry owcey, a na niej płaszcz. Święty Jeronim pisze o świętym Hilaryonie: iż chodził w włosiennicy, lub w takiej szacie, iakich polspolstwo używało.

HABSBURG, hrabstwo przy Szwajcaryi siedlisko pierwsze domu Austriackiego.

HACELDAMA, patrz *Aceldama*.

HACKI (Michał), opat Oliwski zakonu Cysterfow, opisał miasto Gdańsk i iego krotką według chronologii historyą. Wydał krotkie zebranie pobożnego życia. W listach krolowy Szwedzkiej Krystyny znajduj się niektóre do niego pisane.

HADASSA albo Hedyssa, pierwsze nazwisko Estery krolowy, nim małżonką Asswera została.

HADZIEWICZ (Krzysztof), łowczy Przemycki; są w druku iego: *Drogie Ekklesyaści i Prowerbiały pańskiego napominania*. Wierszem epigrammata o męce pańskiej.

HAFIZ, jest tytuł uczonym w alkoranie, i na pamięć go umiejącym dany. Hafiz Effendi poeta, ktorego ody po Persku pisane, w wielkim u Turkow są poważeniu. Wyrazy iego lubieżne, zepsowanego serca człowieka oznaczające, ziednały mu imię świętego. Mniemają Turcy, iż gorące iego do wina, i białey płci unoszenie się, zawsze Boga za obiekt mają. Jest tłumaczony od Zona Anglika; a potym baron Rewitzki to odow na Łaciński ięzyk przełożył.

HAGA (Comitum), wieś iedna z najflawniejszych w świecie, ponieważ nieiakim sposobem jest stolicą Rzeczypospolitey Hollenderskiej, będąc rezydencyą Stadhoudera, i mieyscem rady naywyżzey stanu.

HAGADA modlitwa albo raczey hymn, który Żydzi przed pożywaniem baranka wielkonocnego odprawiać zwykli.

HALDE (Jan), Jezuita, umarł w Paryżu, roku 1743. Historya iego Chińska z powieści i listow misyonarskich tegoż zakonu, zebrana i ułożona, ziednała mu powszechną pochwałę.

HA-

HALICZ, miasto w województwie Ru-
skim, stołeczne ziemi Halickiej,
a niegdyś krolestwa tegoż nazwi-
tka. Katedra arcybiskupów Lwo-
wskich tam najpierw ustanowio-
na była. Ziemia Halicka miała
swego kasztelana, urzędników
ziemskich i grodzkich.

HALIKARNASS, miasto niegdy w Azji
stołeczne krolestwa Karyi. Nad-
grobek w nim Mauzola, od Ar-
temizyi, wdowy tego monarchy,
wystawiony, położony był między
fiednią cudami świata. Herodot
i Dyonizyusz rodem byli z tego
miasta.

HALMANN (Jan), jest przez niego
Niemieckim językiem pisana xię-
ga, w ktorej opisuie rządu Szlą-
ska, z przydatkiem opisu dawney
tamże iurydykcyi xiążąt, i kro-
low Polskich, w Wrocławiu 1672.

HAMADRYADY, nimfy do drzew przy-
wiązane wraz z ich upadkiem gi-
nęły. Wychodziły niekiedy z sie-
dlisk swoich, i przedstawiały z Fau-
nami i Satyrami. Często o nich
w dawnych poetach wzmianka.

HAMBURG, miasto w Niemczech wol-
ne nad uściem Elby w morze, sław-
ne handlem: jest z liczby ancea-
tycznych.

HAN, nazwisko oznaczające rządcę,
używane pospolicie od monar-
chów i wodzów narodów i hord
rozmaitych Tatarskich. Słowo to

w języku Tureckim oznacza pana
jedynowładzcę.

HANDEL w swoim znaczeniu własnym
coby był, Łacińskie słowo istotnie
wyraża. *Commercium* iakby *com-
mutatio mercium*; co znaczy wza-
iemną zamianę towarów, albo
potrzeb ludzkich przez umowę.
Handel zdać się być na pozor wy-
nalaskiem przemysłu ludzkiego;
ale gdy go w tej jego okazałości
i rozkrzewieniu, wiakim teraz jest,
uważać będziemy i pilniey się po-
czątkowey jego niby latorośli przy-
patrzemy, ktorey lubo pod różne-
mi kształtami utracić nie może,
znaydziemy, że go sama natura
zaszczepiła i okazała potrzebie
ludzkiej; a *industria* nie przydała
mu tylko mechanizm, którym
rozciąga jego gałąski, ułatwia prze-
szkody do jego wzrostu, dać świa-
tło do poznania wszystkimi, jego
pożytków. Nierówność siły wlu-
dziach, przymiotów, rozumu,
sposobów, zręczności; nierówność
kondycyi osobistej i majątności,
różnica gatunku ziemi, iey do-
broci względney, iey użycia; tru-
dności i zawady między mieysca-
mi odległemi: sprawują w iedney
stronie zbytek produktów potrze-
bnych, a w innej tychże niedo-
statek; wzajemnie zaś w każdej
stronie razem, zbytek produktu
iednego i niedostatek drugiego.

W czym

W czym pokazują się ślady opatrności najwyższej, która związaniem potrzeb ludzkich, chciała nas mieć wszystkich w braterstwie wzajemnym między sobą. Pokazując się oraz, że samotność, nie jest stanem naturalnym człowieka, gdyż sobie sam nie wystarcza, czyli to z przypadku czyli w czasach niedołężności, od której wiek się jego zaczyna, i na której się kończy. Ale i zebrany w towarzystwo potrzeba było wiadomości pewnej i łatwej, gdzie ten, który jest w potrzebie koniecznej rzeczy jakiej, ma iey szukać i u kogo z obfitujących w takową rzecz, onę znaleźć? niedość jeszcze i na tym, potrzeba było dalszej dla niego wiadomości, jeżeli ten, od którego się ma zapomoc w nabycie, jest wzajemnie w potrzebie rzeczy jakiej, i tego gatunku, któryby z nim mógł zamienić? O jak trudne tego szukanie! Trafia nędzny na zamożnego rolnika, opowiada mu swoy niedostatek, żąda pomocy, ofiaruje zamian z nim ze swoich produktów, albo pracę najemną za to, czego potrzebuje; majątniejszy oracz, a nielitościwy, tai własny niedostatek, wynosi cenę produktu swego, poniżej ofiarowany, którego ma prawdziwą potrzebę; i tak na dwie strony pożytku niesprawiedliwie, z niedostatku tego

przychodnia. Znaleźli się ludzie wolni od trudow miejscowego gospodarstwa, którzy czyli przez zamian rzeczy, czyli za pomocą metallu pieniężnego, zbierali ze wsząd zbywające produkta, iakich człowiek albo do żywności, lub przyodzienia i mieszkania, albo dla lepszej wygody potrzebował; zakładają liczne składy tych rzeczy. Tu się już przez ten sposób ułatwia trudność szukania błędnego dla potrzebujących. W tych składach znayduie każdy swoje potrzeby, chociażby się nie wydał z niedostatkem; albowiem zbywanie tych rzeczy, jest iedynym sposobem do życia i zebrania zyskow, dla takowych przekupniow. Ich zabiegiem nayodlegleysze ziemie kraie wiążą się między sobą wzajemną pomocą i szukaniem siebie; zdaie się, że lud powszechny robi się iedną oyczyzną przez rościągniony handel, który się utrzymuie i ożywia konsumpcją powszechną, i wzajemną. Pierwszy handlarz wynosi cenę towaru swego, przez podniesienie szacunku pracy i wydatkow swoich; pomnożona liczba handlujących zmniejsza tę cenę, i przyprowadza do waluoru przyzwoitego. Rzemieślnik, który na ten skład robi, taxuie robotę swoją, przez ogulny rachunek wydatkow łożonych, albo
potrze-

potrzebowanych; wielość rzemieślników przyprowadza do sprawniejszej wagi szacunek tychże robot, jeżeli z niej wyszły. Rolnik, w którego ręku, największe skarby ziemi, zawsze płynące i odnawiające się ciągłością pracy, nieśie na skład zbywający plon i ten zamienia za inne potrzeby, albo odbiera zań pieniądze, które są znakiem szacunku zbytego plonu. Tu należy uważać, że pieniądze, lubo są rzeczą szacunek zawierającą, który im industrya ludzka dała, nie są jednak szacunkiem gatunku tego, co produkuje ziemi; te bowiem tylko potrzeby człowieka podpadają; pieniądze zaś nie są tylko sposobem do nabycia tychże potrzeb. Afrykańczyk po drogim kruszcu depce, i bieży na brzeg morski, podając rękę w więzy Europejczykowi, żeby go żywił. Hiszpan napelnia Europę złotem, przecież wyprowadzić ludu swego z nędzy i ubóstwa nie może. Coż tego za inna przyczyna, iako, że nie dbając o staranie własnych z ziemi produkty, któreby mu było łatwiejsze, pilnuje szczególnie tych bogactw, które są tylko środkiem do nabycia tamtych, ale te przychodzą mu z trudnością i z wielkim tychże rozchodem na wydatki; a ztąd też same bogactwa mniemane,

zmniejszyła sobie, i czyni niedostatkami do nabycia koniecznych potrzeb. Ztąd iasno pokazuje się, iako produkuje ziemi, życiu człowieka potrzebne, są najistotniejszym dostatkim tegoż człowieka, temi się utrzymuje, i temi nabywa rzeczy, iakiey mu nie dostaie, nawet samegoż tego złota, które ma być potym w zachowaniu u niego miarą szacunku rzeczy iemu niedostających. Wszystko tedy to, co człowiek człowiekowi z potrzeby podaie, jest materią handlu; ale ten co bierze, powinien przez słuszność wrocić coś równego w szacunku dającemu, czyli to iemu do rąk, czyli handlującym, którzy między niemi komunikacją zbliżają; więc te dwa względy, są całą istotą i zamknięciem handlu. Handel iako się rzekło, zawisł na zamianie rzeczy; więc staraniem jego jest, ułatwiać tę zmianę, gromadzić obfitość materii potrzebnych, albo wygodnych i dogadzać żądaniu każdego, odnosić, i dla siebie zysk przywoity założone starania i podjęte ażardy przy tej powszechney usłudze. Z natury człowiek każdy ma wolność osobistą i wolność dysponowania wolą swoją w potrzebach swojej konserwacyi. Jako tedy jest mu wolno żądać tego, czego u siebie do potrzeby swojej

iey nie znayduie, tak mu wolno być powiano szukać tey potrzeby u innego, bez uszkodzenia własności tegoż. To szukanie iest powodem i gruntem handlu, więc handel powinien być wolny z tych początkow. Jeżeli sobie wyobrażamy świat ten cały w związku przez handel, który go czyni (iako się wyżej rzekło) niby iednym narodem albo iednym krolestwem; toć zatym idzie, żeśmy mu powinni przyznać wolność przyrodzoną, wolność kupującemu i sprzedającemu, iako na potrzebie powszechney założoną; wolność, którą natura sama upoważniła. Zakazać sprzedawać iedney stronie ziemi, a drugiej pozwalać; właścicieli gruntu, ktorego zakaz obraża, załtanowi pracę, nie mając odchodu na zbywające produkty. Ci, którzy otrzymali preferencyą sprzedaż, powiększają cenę rzeczy w proporcyi umniejszoney wielości tychże rzeczy. Potrzebujący nabycia znayduie swoy niedostatek tym samym większy, przez powiększenie trudności, ktorych tenże niedostatek iego przełamać nie zdoła. Ta wolność z natury wypadająca służyć jeszcze powinna sprawującym handel, tak co do ich liczby, iako też co do gromadzenia towarow. Liczbę bowiem sama natura przepisała. A

tak gdyby wszyscy ludzie opuścili ziemię, i udali się do przenoszenia rzeczy od iednych do drugich, nie byłoby kupującego; towary wytrawione nie miałyby po sobie nowej reprodukcji na składach; handelby ustał i człowiek znalazłby się w ostatniej nędzy. Podobneż skutki, chociaż z mniejszą stratą, w przebraney liczbie handlujących tam, gdzie iest mało kupujących. Wielość proporcjonalna handlujących sprawuje tańszość sprawiedliwą produktow; mała zaś tych liczba wynosi cenę produktow; tego wagę sama natura w ręku trzyma. O co za korzytki okazują nam się zawarte w handlu! opatruie nas w potrzeby, upłodnia industryą, zachęca do pracy gruntowej, którą osładza korzyścią; próżniakowi otwiera oczy, gdy się widzi sam sprawcą swoiey nędzy, że to pracowite towarzystwo miia go i odrzuca. Handel czyni każdego dostatnym, chociażby też nie w równości zyskow; więcej powiem: naród potrzebuie rządu i zwierzchności, która nim włada; przeto utrzymywać tę zwierzchność i iey moc powinien z części dostatkow swoich. Wszakże i tu handel idzie na pomoc do ulżenia narodowi ciężaru tego; udziela z siebie części zyskow swoich zwierzchności; i owszem podatek

tek publiczny wszystkich narodow cyrkuluie w handlu razem z towarem, czego ciężkości nie czuie mieszkaniec. Farfurę Chińską, kupuie Polak i opłaca w niej danię Chińczykowi i wszystkich mieysc celnych, przez ktore przechodziła do Polski. Czuieź ten podatek kto inny procz kupującego? nie; czuie i owszem i ten i inny obywatel folgę, że skarb publiczny iest w części opatrzoney, ktora się z niego zdecymuie. Co się tycze historyi, i dawności handlu między narodami, w dzieiach starożytnych nie czytamy dawniejszey wzmianki, iak w piśmie świętym o traktacie handlowym, ktory zawarł Salomon z Hiramem *3 Reg. c. 5* względem przystawienia drzewa na kościół Jerozolimski i robotnika. Fenicyanie w małym kraiu ściśnieni ziedney strony morzem, z drugiey narodami niespokojnymi, wprawieni w żeglugę zwiedzali brzegi Afrykańskie od morza śrzodziemnego, wielu ich osiadło te brzegi, i z nich Rzeczpospolita Kartagińska wzrost wzięła; produktami albo zdobyczą tych kraiw bogacili Tyr miało swoje stołeczne. Domyślamy się z przechodu Grekow i ich osad na różne dalekie strony wschodnie i zachodnie, że chciwością zysku były tam pomknięte. Także Kar-

tagińczykowie, przyśli do Europy, równą ponętą siebie z bogactwami. Ale tych wspomnionych narodow industrya nie może się nazwać handlem, bo nie zawierała tey wzajemności, ktora iest istotną kondycyą handlu; to co od dzikich narodow brali, nie zamieniali za swoy produkt, ktorego z sobą nie brali; osiadali przy mieszkańcach rodowitych, i dzielili z niemi wolność pożytkowania dla siebie z bogactwa ziemi. Słowem szukali skarbow i potrzeb dla siebie, ale nie byli w związku z narodami, do spólnego sobie dopomagania. W tamtych wiekach, dzikość narodow, wzajemne wojny napaśne, nie dały handlowi wolności i bezpieczeństwa. Azya pod tyrannami, na przechodzie od północy, najsroźszego ludu, w ustawiczney napaści albo w odmianie rządu; Grecya częścią z obcemi, częścią między sobą zakłócona; Kartago zazdrośna potęgi Rzymu wrażliwość, Rzymianie nie myśleli tylko o monarchii świata, przez obalenie wszędzie udzielney władzy. Zgoła te wszystkie mocarstwa nie znały innego gatunku traktatow, tylko pokoju dla siebie, albo spólney pomocy na wywrocenie potęgi stawiającego im się w odporze narodu. Tu należy uznać przez rozum, że

Chrześcijaństwo ułagodziło człowieka i narody. Wszystkie mocarstwa, które je przyjęły, znając się wiedności oświecenia, poznały zaraz, że są sobie wzajemnie potrzebne. Dzikie nawet państwa wschodnie z czasem wzięły przykład od Europejskich poważania siebie wzajemnego przez sprawiedliwość, i podobno częstą wiernością tego zachowania przewyższyły pierwsze modele swoje. Z wiarą weszła sprawiedliwość mocniej strzeżona i człowiek otrzymał wolność przyrodzoną, którą mu frogość dawnych wieków odebrała. Zebrały się towarzystwa do handlu, zabezpieczone od swoich, respektowane od cudzych narodów, którym równie były wygodne. Miasta Włoskie najpierw otworzyły handel prawdziwy między narodami Europejskimi, także z Grecją i Egiptem, zamieniając własne produkcy, albo rozwożąc cudze. Znajdując jednak więktsze bezpieczeństwo swego kupiectwa w północnych stronach Europy, tam pomknęli żeglugę swoją; około brzegów Europy, i założyli skład generalny towarów we Flandryi. Lud bliski, korzystając z wygody, powoli zakosztował smaku własnymże handlu, tak dalece, że około roku 960, Flanderscy obywatele zaczęli na zysk

własny dzielić handel z Włochami, i emulować w rzemieślniczym produkcy obfitej lnu i wełny. Co nie zadługo cofnęło handel miast Włoskich; które około roku 1130 rozpoczynając pierwszy raz zbieranie iedwabów, założyły liczne fabryki u siebie, do wyrabiania tego materiału i z tych produkcyami w południowych stronach kupczyły. Przykład Flanderskich miefzkańców pociągnął do induftryi różne inne strony krajów północnych; w roku 1164 powstała afocya Ansyatycka miast wielu, celem prowadzenia i zabezpieczenia sobie wzajemnie wolnego handlu. Przykrość i przeszkody, które czynili xiążęta Flanderscy handlującym swoim obywatelom, osłabiając ich handel, nakoniec około roku 1404 zupełnie go obaliły. Rzemieślnicy przeniosły się do Hollandyi i Anglii, gdzie z wielkim dla krajów pożytkiem kwitnąć poczęły i udzielać robot swoich różnym dalekim stronom. Portugalczycy około roku 1420, z pomocą wynalezioney igły magnesowej, zwiedzaia brzegi Afryki poblifzszej siebie, upatruiąc produktów, ktoręmi by swoy handel rozpoczęli. Francya roku 1482 tknięta emulacją z Włochami, założyła fabryki iedwabne w Thurs. Znowu Portugalczycy, wyćwiczeni wię-

cey nad inne narody, w sztuce marynarskiej, około roku 1487 pod komendą *Vasco de Gama* popłynęli ku brzegom Indyi wschodniej i tam ogniem i mieczem, dopominali się gościnności i bogactw; bogactw mówię, iakie im ieszcz nie były znaiome. Z ich spławu Lisbona napelnioną została wielkimi magazynami korzeni rozmaitych. Ich handel rozszerzony, obalił ten, który Egipcyanie dotąd prowadzili z miastami Włoskimi; a przeto tamtych upadek pociągnął za sobą upadek handlu Włoskiego. W roku 1492 wynaleziona będąc Ameryka, najpierwcy dla Hiszpanów nowa rewolucya w handlu stała się, daley za pierwszym ogłoszeniem bogactw znalezionych, wszyscy prawie nadal handlujący, powzięli chęć odmienić drogę swojej industryi. Portugalczycy rozumiejąc już się być pogromicielami oceanu z przedsięwziętej dalekiej żeglugi, płyną i do Ameryki szukać nowych zysków dla siebie. Nawalność szczęśliwa wpędza Piotra *Alvarez*, kapitana okrętu tej nacyi, na brzegi Brezylji w roku 1501; zadziwił się, gdy osuszając się z burzy, obaczył na około wycisnione z ziemi naydroższe kruszce, z ktoremi go natura kraju tego przyjmowała. Głośniejsze coraz zyski goszczących w Ameryce, rzu-

ciły zazdrość i chciwość w serca narodów innych nadmorskich; znieważając niebezpieczeństwa drogi nieznaiomcy, niewiadomośc dyrekcyi wiatrow, przystępów brzeżnych, dna oceanu skałami lub piaskiem pokrytego, różnicy powietrza; nie wstrzymuie ich płacz licznych familli nad stratą zacnych ludzi, którą każda powieść, odkrytych bogactwach donosiła; reflexya nad poznaniem prawdziwey potrzeby ustała i zamilkła, każdy się kładzie na słońcie szczęśliwych losów. Francuzi około roku 1504 wysłali także floty swoje do Ameryki, szukać krajów zyskowych dla swojej industryi, i one osiadać. Poniżenie assocyacyi Ansyatyckiej około roku 1428, która się zrobiła groźną władzą narodów, pod ktoremi wzrosła, rozszerzyło handel Rzeczypospolitey Hollenderskiej; a potym Anglii roku 1588, na morzu Bałtyckim. Zamknięcie portów Hiszpańskich i Portugalskich przed Hollendrami sprawiło, że ci, uzbroiwszy małą flotę roku 1594, wysłali ją ku Indyi wschodniej tak szczęśliwie, że załawszy tam osady Portugalskie, te w krotkim czasie zniszczyli. Inne teyże Rzeczypospolitey floty udały się ku Afryce, gdzie także rozładziwszy różne osady swoje, a nadewszyftko opatrzywszy i zmocni-

cniwszy cypel bonæ spei, Portugalskim koloniom wszędzie szkodzić i umniejszać zyskow poczęli. Potym dla dania większey mocy handlowi swemu w tamtych stronach, w roku 1602 Rzeczpospolita Hollenderska uprzywileiowała zebrany nowo związek kupiecki, pod tytułem kompanii Indyi wschodnich. Poźniej potym w roku 1621 uformowało się w tymże narodzie drugie towarzystwo kupieckie, pod tytułem kompanii Indyi zachodnich, również upoważnione, i ubezpieczone mocą teyże Rzeczypospolitey. Posłane floty od tey kompanii do Ameryki, opanowały wiele wysp zyskowych i wiele mieysc nadbrzeżnych Ameryki, zdatnych do plantacyi; ktore procz tego, dały im łatwość otworzenia osobnego handlu z tamiecznemi koloniami inszych narodow, dla zamiany bogactw, ktore oni z pracą niezmierną z ziemi dobywali. Anglia dotąd nie prowadziła dalekiego handlu tylko w Europie, ochraniając ludność swoją i doskonaląc rzemieśła i rękodzieła swoje. Jednakże w roku 1599 uformowała osobną własną swoją kompanią oryentalną, pod protekcją naywyższego rządu; nabyła potym znacznych posessyi w Ameryce północney. Za Ludwika XIV. Francya, mimo cożkol-

wiek dawniey nabytych posessyi w Ameryce, przyczyniła nabycia znacznych krajow w północney stronie, i swoy handel wyniosła w porownanie z innemi narodami. Z tego krotkiego zebrania początkow handlu, iego nabytey prawdziwey postaci, iego ciągłości i rozszerzenia, można zakończyć reflexyą, którą sam skład iego w ogolności nam podaie. Uznajemy, że potrzeba powszechna jest pierwszym tworcą handlu; z samey tedy natury wypłynął, między ludźmi strapienemi niedostatkiem; industrya nie przyłożyła się więcej, tylko do otworzenia mu spadku i pomnożenia iego kanałow, ażeby przechodził wszędzie, gdzie głos potrzeby dochodzić go może, i ażeby własności cicku swego nie utracił, nie cofał się i nie zamulał znalezionej krynicy; coż może być oczywistszego i co naturalnieyszygo, nad takowe wyobrażenie? Ale ten bieg handlu, z przekonania naturalnego, potrzebuie wolności absolutney, będąc powszechnym, bo potrzeba iego powszechna; więc sprzeciwia się powszechney potrzebie, ktokolwiek odeymuie wolność handlowi, i czyni zawady w przechodzie iego. Ten, który go wstrzymuie, nie nadgradza z siebie powszechności straty, którą sprawuie, cho-

choćby przyjął na siebie równą dla niej usługę, bo zinnieysząc liczbę handlujących, powiększa cenę towarów, a co największa, tym gwałtem obrusza cały związek rozkrzewionego handlu, który w całości składu i pożytków utrzymać się nie może, bez bezpieczeństwa dla obrotu swego; to są początki, które natura podała rozumowi ludzkiemu. Tym czasem czytając historią handlu; zdanie nam się, iak gdyby była moc osobna w nas, walcząca zawsze z przekonaniem. Nie widzimy tylko przeszkody, zazdrość, uzbroioną chciwość, emulacją mściwą, otwarte wojny o preferencyą albo ekskluzyą, a władzę nad morzami, łakomstwo zysków związane z ambicyą nabywania krajów nowych!... W takiej sytuacji handel, iestże ten, który być powinien w istocie swojej naturalnej? którego potrzeba ludzka najpierw na pomoc wezwała? powtórę: iżaliż nie możnaby podać pod kwestyą, iżeżeli handel terazniejszy, zawiera iący lubo obfitość wszystkiego, czegokolwiek potrzeba i zbytek pożądać, lub wymyślić może, iżeżeli, mówię, czyni nas więcej dostatniemi, albo przynajmniej równie? iak handel prowadzony w spokojniejszych wiekach, wolny i ubezpieczony od przeszkód?

HANNONIA, prowincya Belgii-tytułem hrabstwa zaszczycona. Miasta iey celniejszy: Mons i Valenciennes, niegdyś miała własnych hrabiów, teraz po części do domu Austriackiego i Francyi należy.

HANNOVER, prowincya i elektorat państwa Niemieckiego. Dzielnica Luneburska domu Brunświckiego posiada go, wraz z tronem Angielskim.

HANZEA TYCZNE miasto, patrz *Auzeatyczne*.

HARACZ, właściwie podatek od poddanego. Oprócz Mahometanów, wszyscy porty Ottomańskiej obywateli powszechnie *Raia* nazwani do tego podatku są obowiązani. Małoletni albo na mocy traktatu od posłów cudzoziemskich uprzywilejowani (baratki) od tego są wyjęci. Początkowo alkoran w dojrzałym wieku osobie, iestliby przy swojej wierze została 13 drachm czystego srebra płacić nakazuje. Tłomacze alkoranu, przychylając się do zdzierstwa panujących, zgodzili się, iż żywność za czasów proroka będąc daleko mniejszej ceny, ten podatek teraz może być podwyższony. Kiupruli Wezyr, na trzy klasy haracz podzielił, tym sposobem: iż majątni 48 złotych, średniego mienia 24, ubożsi 12, rocznie płacić będą.

będą. Nie dawno odmieniono, że przedtym na lata dawnego stylu, teraz na lunarne (jeden rok na 33 zyskując) ten podatek wybierany bywa. Każdy haracz płacący, odbiera kartkę, gdzie dokładnie osoba jego opisana. Haracz Muhasebedzi; o pewną liczbę tych kartek ugodziwszy się, ten podatek mającym obywatelom po prowincjach arenduje. Słowo to haracz w rowney akceptacyi do języka Polskiego przyjęte jest.

HARAM albo Harem, tak się nazywa-
ją Saraie, albo mieszkanka żon i
nałożnic monarchow Perskich.

HARDOUIN (Jan), Jezuita, rodem z
Normandyi prowincyi krolestwa
Francuskiego, mąż niezmierno-
ścią nauki, wielkością pamięci i
równie ofobliwością zdań swoich
ślawny; umarł roku 1729. Xiegi
iego w Łacińskim języku, są nastę-
pujące: *Chronologia ex nummis
antiquis restituta specimina.* —
*Chronologia veteris testamenti ad
vulgatam versionem exacta, &
nummis antiquis illustrata.* —
Opera varia cum indicibus. — *Pseu-
do Virgilius, sive observationes in
Virgilium.* — *Pseudo - Horatius,
sive animadversiones, Horatii pœ-
ta nihil superesse genuinum, præ-
ter epistolas & sermones.* — *Com-
mentarius in novum testamentum.*

Taki mu po śmierci krytyczny da-
no nadgrobek:

In expectatione judicii.

Hic jacet:

Hominum Paradoxotatos,

*Natione Gallus, religione Ro-
manus,*

Orbis litterati portentum.

*Venerande antiquitatis cultor &
destructor,*

Doctè febricitans.

*Somnia & inaudita commenta vi-
gilans edidit.*

Scepticum piè egit.

*Credulitate puer, audaciâ juve-
nis, deliriis senex.*

HARMONIA, w powszechności znaczy
zgode albo składność części ro-
zmaitych; w szczególności zaś
wzięta co do muzyki, oznacza sku-
tek rozmaitych tonow zgadzają-
cych się z sobą i czyniących dźwięk
ogólny. Harmonia krasomowska,
jest dobranie słow, miłe brzmie-
nie sprawujących. Harmonia ma-
larstwa jest przyzwoite wdzięczne
farb dobranie. W teologii nazy-
wałą się niekiedy harmonią ewan-
geliyczną, iednakie w iakowey ma-
teryi ewangelistów dowody i świa-
dectwa, i pod tym tytułem wysła
xiega, zgadzanie się ewangelii do-
wodząca.

HARPIE, ślawne w baieczności mito-
logiczney poczwary, mające twarz
niewieścią, uszy niedzwiedzie, cia-
10

ło sępie, z skrzydłami i nogami, ostremi pazury naieżonemi. Dawni rymotworcy, a naydokładniey Wirgiliusz, czynią o nich wzmiankę.

HARPOKRACYANIE, kacerze, o których czyni wzmiankę Orygenes.

HARPOKRATES, u Egipcyan bożek milczenia, iakoż posągi iego zawždy z palcem na usta włożonym, czynione były.

HARTKNOCH, professor szkoły Toruńskiej, urodzony w Prusiech w mieyscu nazwanym Jabłonka; umarł roku 1687, wieku 43. Xięgi iego w Niemieckim ięzyku: Opisanie Prus starych i terażnieyszych. — Historya duchowna Pruska. Łacińskim zaś ięzykiem pisał, xięgi następujące: *Respublica Polona, duobus libris illustrata*. — *Duisburgii chronicon Prussiae cum notis*. — *Dissertationes de rebus Polonicis, Regiomonti 1674*. — *Dissertationes historicae de Republica Cronica veteri & nova*. — *De originibus Pomeranicis*. — *Jus publicum Reipublicae Polonae, Lithuaniae provinciarumque annexarum*.

HARTMAN (Filip), medyk; iest w druku iego dyssertacya: *De succino Boruscensi*.

HARTMAN (Jan), professor akademii Krolewieckiey, wydał xięgę, kto-

rey tytuł: *Memorabilia Reipublicae Polonae 1677*.

HASSYA, państwo udzielne w Niemczech pod tytułem Landgrawiatu. Dom panujący na wiele się dzielnic dzieli: Kassel, Darmstadt, Reinfels, Filipstal. Dzielnica Kassel-ska pierwsza naycelnieyszą część Landgrawiatu posiada.

HAUR (Jakub), ekonom wielkorządow krolewskich pod Krakowem; xięga iego pod tytułem: *Wybor ekonomii ziemiańskiej polityczney i gospodarckiey*; wyszła z druku w Warszawie roku 1730.

HAWANA, wielkie i bogate miasto w Ameryce pułnocney, na wyspie Kuba, należy, do korony Hiszpańskiej.

HAXOBITOWIE, narod niegdyś Sarmacyi Europeyskiej, miał swoje siedliska, w częściach południowych państw Moskiewskich.

HEBE, córka Jowisza i Junony, sprawiała w Olympie urząd podczaszyny, nim na iey mieysce Ganimedes nastąpił. Boginią młodości mianowana według mitologii.

HEBER, syn Salego, urodził się roku od stworzenia 1754, w trzydziści pięć lat spędził Phalega; umarł mając lat 464.

HEBRAYSKI narod albo Izraelski, niektorzy to nazwisko zasiągają od Hebera syna Salego, inni od Abrahamy, iako twierdzi Augustyn

Yy

świę-

święty: *Hebrei, quasi Abrabi*; niektórzy z słowa Heber, w języku Żydowskim znaczącego *przyrhadnia*, co służyć mogło Abrahamowi, osiadłemu w cudzych krainach. O narodzie Hebrajskim i jego dzieciach, patrz *Żydowski naród*.

HEBRIDES, wyspy oceanu północnego, niedaleko brzegów królestwa Szkocyi, należą wraz z tymże królestwem do korony Angielskiej. Obywatele tamtejsi dotąd jeszcze w nieiakiej dzikości zostali, a przeto do spraw wojennych, nader są zdolni.

HEBRON, miasto Palestyny, sławne przemierzaniem Dawida, gdy był prześladowany, od króla Saula. Miasto to było kapłańskie, i miało przywilej asyli. Abraham w tymże miejscu przemierzał, i tam w skale wraz z małżonką i następcami był pochowany.

HEGESYPPUS, krasomowca Grecki, żył za czasów Demostenesa i był jego (co rzadka między uczonymi) przyjaciół. Twierdzą niektórzy, iż siódma Filippika, lubo pod imieniem Demostenesa wydana, dziełem Hegesyppa jest.

HEGESYPPUS, pisarz kościelny, pierwszy po apostołach dzieło pierwotnego kościoła pisać przedsięwziął. Jeronim święty w katalogu pisarzy, czyni wzmiankę o jego

księdze, ale do czasów naszych nie doszła, w innych tylko dziełach, części niektóre cytowane tej księgi są.

HEGIRA, kres czasu albo epoka u Arabów i Turków. Słowo to znaczy ucieczkę. Omar III. cesarz Turecki wyznaczył tę epokę, na pamiątkę ucieczki Mahometowej z Medyny; przypadła w nocy z piętnastego na szesnasty dzień Lipca, roku pańskiego 622 za panowania Herakliusza cesarza. Lata hegiry podług wschodnich krajów zwyczajem, są Lunarne, zatem na 33 latach słonecznych, jeden przybywa; z kąd w jakimkolwiek danym roku ery Chrześcijańskiej, rok hegiry łatwo się znajdzie. Naprzykład od roku teraźniejszego 1779 wyszły przed ucieczką Mahometa lata 622 odciągnawszy, 1157 będą lata słoneczne od hegiry upłynione, tę przez 33 przedzieliwszy, a wyszłą liczbę 35 do summy 1157 dodawszy, masz rok niniejszy hegiry.

HEIDENSZTEYN (Reinhold), sekretarz Stefana i Zygmunta III. królów Polskich. Księgi jego wyszły z druku: *Historia rerum Pol. Francforti*. — *Historia de bello Moschovitico sub Stephano rege Pol.* — *Norma civis in Republica boni*, somniô Joannis Zamostcii expressa. — *Oratio in funere Sigismundi*

mundi III. Pol. reg. Lovanii 1633.
— De vita Joann. Zamoscii regni
Poloniae cancellarii & exercituum
ducis, libr. III. Thomae Zamoscio,
ejus filio dicati.

HEILSBURG, miasto w Prusiech, nad
rzeką Allą, ma zamek niegdyś o-
bronny, w nim najczęściej bisku-
pi Warmińscy mieżkać zwykli.
Biblioteka Heilsbergfka, według
świadczeń Possawina, zawierała
w sobie wiele ciekawych manu-
skryptów, tych katalog tenże Pos-
sewinus opisał.

HEKATE, według pospolitego zdania,
toż samo co Prozerpina. Inni ten
przydomek Dyane nadają. Nie-
ktorzy twierdzą, iż to nazwisko,
służy razem Prozerpinie, Dya-
nie i Lunie albo Księżycowi, i prze-
to iey posługi bywały z trzema gło-
wami i czterema rękami.

HEKATOMBEN, z Greckiego, ofiara
na cześć bogów z stu bydła pa-
lona.

HEKIM Effendi, tak się nazywa nay-
pierwszy lekarz cesarza Ture-
ckiego.

HEKLA, góra w Islandyi, na wzor
Etny i Wezuwiusza, ognie wyrzu-
ca, a ustawicznymi śniegi okry-
ta jest.

HEKTOR, syn Pryama króla Troi i
małżonki iego Hekuby, mąż An-
dromachy, bohater sławny, po-
konawszy Patrokla przyjaciela A-

chyllesowego, od niego potym za-
bity. Homer w Iliadzie, nader
dokładnie wielkie dzieła męża te-
go walecznego opisał.

HELENA (święta), matka wielkiego
Konstantyna. Pisarze dawni ko-
ścielni wielbią iey pobożność i
szczodroblivość ku chwale bo-
żej. Ona zaiechawszy do Jerozo-
limy, drzewo krzyża świętego wy-
nalazła i na tymże miejscu wspa-
niała bazylikę wystawiła; umar-
ła roku pańskiego 327, wieku 80.

HELENA, córka Tyndara króla La-
cedemonii, sławna urodą; dla kto-
rey Troja zburzoną została, gdy
Parys syn Pryama z domu ią męża
Menelausa uwiozł.

HELI, najwyższy kapłan i sędzia ludu
bożego, za zbyteczne synom po-
błażanie, wyrokiem bożym, przez
Samuela ieszcze młodego, na wła-
sney osobie i całej familii przepo-
wiedzianą karę uczuł. Wojska al-
bowiem Izraelskie, Filiżyńczyko-
wie znieśli, arkę przymierza za-
brali, i synów Helego przy arce za-
bili; dowiedziawszy się o takowej
klęsce Heli; umarł nagle roku od
stworzenia 2919, wieku 90.

HELIADY, według powieści mitolo-
gicznej córki Apollina i Klimeny.
Te tak były przerażone śmiercią
brata swego Faetona, iż ie płaczą-
ce ustawicznie nad brzegami rzeki

Erydanu, bogowie przemienili w topolą drzewo.

HELIASTES, tak się nazywali urzędnicy sądowi Rzeczypospolitej Ateńskiej, do których należało tłumaczenie praw i ukaranie tych, którzy przeciw nim wykraczali.

HELIKON, góra w Beocyi, niedaleko od Parnasu, Apollinowi i muzom była poświęcona, z niej wytryskało sławne źródło Hypokreny. Teraźniejszy czasy nazywa się *Zagora* albo *Zagaia*.

HELIOGABALUS albo Alagabal, cesarz Rzymski, wszystkimi rodzajami występku młodość swoją skaził, zabity w czwartym roku panowania, mając lat ośmnaście.

HELLESPONT, cieśnina między Archipelagiem i morzem czarnym, dzieli Europę od Azji.

HELOISSA, małżonka sławnego Abelarda, xieni potym klasztoru Parakleta we Francyi; umarła roku pańskiego 1163.

HELM albo szyszak kładziony pospolicie nad herbami, niektóre nad hełmem mają rozmaite znamiona albo też powtórzenie tego, co na tarczy herbu wyrażono iest. Przyozdobienie to herbów szlacheckich, oznacza dawny zwyczaj rycerzów, którzy na tarczach i szyszakach, dla różnicy, rozmaite znamiona nosili.

HEMUS, góra obszerna i wysoka w Tracyi, ciągnie się od Rhodopy, aż do morza czarnego. Pliniusz iey wysokość do 6000 kroków przywodzi.

HENETES, narod dawny Wandalów, miał siedliska swoje w bliskości granic Polskich, około Kaszub i Pomeranii. Tegoż samego nazwiska był niegdyś narod w Paflagonii, według świadectwa Strabona.

HENETYKON, dekret albo wyrok cesarza Greckiego Zenona, w materyach teologicznych, tak nazwany. Ze zaś pod pozorem prawowierności, wiele błędów ukrytych zamykał w sobie, przeto od Felixa III. papieża uroczyście odrzucony i potępiony; iakie ztąd wyniknęły w kościele bożym zamięszania, dzieiopiśowie tamtejszych wieków obszernie wyrażają.

HENNEBERGER (Kasper), pisał Niemieckim językiem: Opisanie ziemi Pruskiej w roku 1584. Jest także w druku, iego: *Commentarius, sive explicatio Prussiar tabulæ geographicæ majoris*.

HENNING (Salomon), rodem z Winiar, pisał kronikę Inflant i Kurlandyi od roku 1554, do roku 1590. Xiega ta Niemieckim językiem pisana w roku 1594, w Lipsku z druku wyszła.

HENRYK I. cesarz, nazwany *auceps* albo *ptasznik*, dla gustu, który miał w tym

w tym rodzaju polowania, synem był Ottona książęcia Saskiego. Z Węgrami, Czechami i Duńczykami wojnę pomyślnie prowadził. Państwa Rzeszy Niemieckiej do brewni ustawami wzmożł i do porządku przywiódł; umarł roku 937, wieku 60, panowania 17.

HENTYK II. cesarz (święty), książę Bawarski, Longobardów we Włoszech zwyciężył, Czechów uskromił, biskupstwo Bamberskie fundował i dostatnie uposażył, w roku 1014 koronowany w Rzymie od Benedykta VIII. papieża wraz z małżonką swoją Kunegundą; umarł roku 1024, wieku 52, panowania 22.

HENRYK III. cesarz, książę Frankonii wstąpił na tron po oycu swoim Konradzie II, w przeciągu panowania swojego wojny z Czechami i Węgrami prowadził. Miasto Benewent z księstwem stolicy apostołskiej oddał. Miasto zaś Bamberg od rocznego teyże stolicy apostołskiej podatku zgodnym sposobem uwolnił; umarł roku pańskiego 1056, wieku 39, panowania 17.

HENRYK IV. cesarz, syn wyżej wspomnianego, w młodym wieku na tron oycowski, za zgodnym Rzeszy Niemieckiej obraniem wstąpił. Mąż waleczny, czego w rozmaitych wojnach dał iawne dowody. Zatargi jego z stolicą apo-

stołską, ich skutki, wiadome są. Nakoniec cesarz ten różnych fortun doznawszy obrotów, widząc własne dzieci przeciw sobie zbuntowane, skołatany pracą, znękany umartwieniem, życia dokonał roku 1106, wieku 56, panowania 49.

HENRYK V. cesarz, syn przeszłego. Pierwiałki panowania jego były i być powinny potomności obmierzłe, ponieważ od buntu przeciw własnemu oycu zaczęły się; iakoż ieszcze za życia Henryka IV, obrany był i koronowany: na wzor oycy, znaczne miał z stolicą apostołską zatargi. Lecz potym odstąpiwszy prawa inwestytur, uczynił koniec oboiej stronie równie szkodliwym kłotniom; umarł roku 1125, wieku 44, panowania 19.

HENRYK VI. cesarz, z książąt Szwabii, syn Fryderyka zwanego Barbarossą; pojąwszy dziedziczkę krolestw Sycylii i Neapolu, o teź państwa z rożnym sukcessem wojnę prowadził; zbytnią surowością poddany nie miły, umarł roku 1198, panowania 7.

HENRYK VII. cesarz, książę Luxemburski, po śmierci Alberta I. cesarza obrany, koronowany w Akwizgranie, w Medyolanie, nakoniec w Rzymie, w rok po tey ostatniej koronacyi, w Syenie mieście Włoskim życia dokonał roku

1313, mając lat 51. Tamtego wieku kronikarze wielce chwalą cnoty i przymioty szacowne tego monarchy.

HENRYK Walezyusz, król Polski, po śmierci ostatniego z Jagiellów Zygmunta Augusta, zgodnie obrany, z obowiązkiem pojęcia w stan małżeński Anny siostry zeszłego króla. Koronowany w Krakowie 15 Lutego, roku 1574, w kilka miesięcy potym dowiedziawszy się o śmierci Karola IX, króla Francuskiego, brata swego, po którym, ile bezdzietnym, tron przez sukcesję na niego spadał; z Krakowa tajemnie do państw się swoich dziedzinnych pokwapiał; w których panując lat 15, od Jakuba Klemensa zabity 2 Sierpnia, roku 1589, wieku 38.

HENRYK IV. król Francuski, nazwany wielki, i zewszecmiar godzien tego nazwiska, po zeszłej linii Walezyuszów dzielnicą Burbonów w jego osobie na tron Francuski weszła. Przez lat 21 uszczęśliwiał naród panowaniem swoim. Ravallac, monstrum z piekła wyzionione, odjął życie temu monarche w roku 1610, panował lat 21, żył lat 57.

HEPATHOSCOPIA, sposób wieszczby u pogan z zapatrowania się na wątrobę bydła ofiarowanych.

HEPHESTIÆ, uroczystości w Atenach na cześć Wulkanu.

HEPTAGON, figura geometryi siedmiograniasta.

HEPTAKOMETOWIE, naród mieszkający niegdyś nad brzegami morza czarnego. Pomponiusz Mela i Strabon obszernie o ich rządzie i obyczajach mówią.

HEPTARCHIA, rząd pospolity dawnych Anglo-Saxonów, z siedmiu królestw sprzymierzonych złożony.

HEPTATEUCHUS, tak zwano część pisma bożego, złożoną z ksiąg pięciu Mojżeszowych, dwóch Jozuego i sędziowskich, w których dzieje ludu bożego opisane są.

HERAKLIT, filozof sławny; kochał się nad zamiar wosobności, do czego umysł ponury sposobił go. Ubolewał nieustannie, nad zdrożnościami rodzaju ludzkiego, ztąd płacz Heraklita w przysłowie poszedł; umarł 69 Olimpiady, mając lat 60.

HERAKLIUSZ, cesarz wschodni, wstąpił na tron po gwałtownej śmierci Phokasa. Z Persami nader pomyslną wojnę prowadził i strasznego niegdyś Chrześcianom Chozroesa ich króla zwyciężywszy, plon wielki, a nadewszystko zabrane, od lat kilkunastu, z Jerozolimy drzewo krzyża świętego odzyskał. Przy końcu panowania, sprzyjał kacerstwu Monotelitów i

rożne-

rożnemi sposoby prawowiernych prześladował; umarł roku 641, panowania 30.

HERALDYKA, nauka herbow, ich rożnic, znamion, początkow i przywileiow.

HERB, znak osobliwy nadany familiom za piętno szlacheństwa. Dawnieyszymi czasy nie znano tych znamion. Początek używania onych, około czasow Karola wielkiego; wtedy albowiem rycerze na tarczach i hełmach, osobliwe znaki albo symbola nosić poczęli; ztąd, według przepisow heraldyki, pole albo miejsce, na którym herb wyrażony, nazywa się tarczą, nad nią zaś hełm albo szyszak kładziony bywa. Polskie herby tym się od innych rożnią, że mają swoje nazwiska, które pierwey właściwe były familiom, tych rozmaite dzielnice, gdy od majątności dziedzicznych nazywać się poczęły, pierwiastkowe domu nazwisko zostało się przy herbach.

HERBARZ, znaczy w Polsce opisywanie familii i herbow szlacheckich. Pisali w tej materii: Potocki, Paprocki, Okolski, a naszego wieku Niesiecki soc. Jesu, którego suppletował Duńczewski akademik Zamoycki.

HERBERSZTEYN (Zygmunt), konfiliarz Maksymiliana, Karola V. i Ferdynanda I. cesarzow; umarł ro-

ku 1566, wieku 80. Jego: *Commentarii rerum Moschoviticarum* wyszły z druku w Bazylei roku 1561. Jest także przez niegoż. *Descriptio Lithuaniae*, Basileæ 1556.

HERBESTUS (Benedykt), Jezuita, pierwey akademik i kanonik Poznański; umarł roku 1595. Xiegi jego są następujące: *Orationes, quas publicè recitavit*. — *Disputatio de periodis, & ratione scribendæ orationis*. — *Dialogus de optimo genere dicendi*. — *Vita Ciceronis*. — *Commentarii in epistolas Ciceronis*. — *Notæ in orationem Ciceronis post reditum ad Quirites*. — *Ratio instituendæ iuventutis*. — *Æquus iudex*. — *Computus ecclesiasticus*. — *Arithmetica linealis*. — *Tabulæ in prosodiam*. — *Horarum canonicarum rationarium*. — *Augustini sententiarum de sanctissima Eucharistia explicatio*. — *Confutatio Picarditarum*. — *De doctrina Christiana*. — *Ceremoniarum baptismi expositio*. — *Prodromus adversus scriptum Jac. Niemoiewski*. — *Græci schismatis demonstratio*. — *Chronologica epitome computus ecclesiastici*. — *Eclogæ Gregorii Samboritani expositio*. — *Oratio synodica*.

HERBINIUS (Jan), umarł roku 1676, wieku 44. Xiegi jego: *Admiranda Michaelis Korybuth in regem Polo-*

-ii Poloniæ electio, Copenhagæ 1669.
 — Religioſæ Kiioviensſes cryptæ,
 ſive Kiiovia ſubterranea, in quibus
 labyrinthus ſub terra, & in eo
 mortua à 600 annis divorum, at-
 que heroum Græco-Ruthenorum,
 & necdum corrupta corpora, &
 nomina ad oculum de tegit. Je-
 næ 1675. — Tractatus de ſtatu ec-
 cleſiarum Auguſtinæ confeſſionis
 in Polonia, Copenhagæ 1670.
 HERBURT (Felix), iego xięgi wdru-
 ku ſą naſtępujące: Orationes Pa-
 riſiis habitæ. — Vita Długofi. —
 Institutiones iuventutis Polonæ. —
 Nauka Dobromiſka. — Hiſto-
 ria Kadłubkonis illuſtrata & au-
 cta.

HERBURT (Jan), kaſztelan Sanocki,
 według ſwiadectwa Orzechowſkie-
 go, dla wielkiego ſzczęſcia i ſpra-
 wności w iednaniu ſerc brater-
 ſkich, medyátorem zwany. Xię-
 gi iego ſą naſtępujące: Chronica
 ſive hiſtorix Polonæ compendioſa,
 ſac per certa librorum capita, ad
 facilem męmoriám, recens facta
 deſcriptio. Baſileæ 1571. — Lo-
 corum de fide communium Lati-
 no-Polonorum liber primus, in
 quo vera Chriſti eccleſia demon-
 ſtratur, Pol. & Lat. Cracoviæ 1568.

— Oratio ad Auguſtum Saxonix
 ducem & electorem Imp. quâ de-
 ſiderios Lipſiæ Reipublicæ orato-
 res expoſtulat, Cracau 1574. — O-

ratio in obitum fratris ſui Valen-
 tini. Nayznakomiſze zacnego te-
 go męża dzieło, zebranie praw pod
 tytułem: Statutum regni Poloniæ,
 ſeu de legibus, & conſtitutioni-
 bus regni, Zamoſcii 1557. Toż
 dzieło, z zlecenia ſtanów Rzeczy-
 poſpolitey, na Polſki ięzyk prze-
 łożył i do druku podał w roku
 1565.

HERBURT (Walenty), biſkup Prze-
 myſki, z ſławą narodu między oy-
 cami zboru Trydęntſkiego zaſia-
 dał, gdzie też ſprawował poſełſtwo
 imieniem Zygmunta krola. Jeſt w
 druku, iego: Oratio ad patres
 concilii Tridentini typis Birchma-
 nianis 1565.

HERDEN (Jakub), piſał ięzykiem
 Niemieckim hiſtoryą Pruſką; ta z
 druku wyſzła w Toruniu roku
 1690. — Patrocinium pupillo-
 rum, Torunii 1688.

HEREMARTHEA, bożyſzcze czczone
 od dawnych pogan, w ten czas gdy
 odziedziczali włoſci lub innego
 rodzaju ſpadki.

HEREZYA, kacerſtwo, błąd w wie-
 rze. Wynalezcy i ktorzy ſą her-
 eſztami kacerſtw, nazywaią ſię He-
 reſiarchæ.

HERKULES, bohater, ſyn Jowifza i
 Alkmeny, po ſmierci w poczet
 bogow policzony. Dzieła iego bo-
 hatyrſkie obſzernie w mitologii ſą
 opiſane, ſuknią krwią Beſſia Cen-
 taura

taura napoioną zarżony, śmierć dobrowolną na stosie spalonym poniosł.

HERMAFRODYT, nazwisko ludzi z obojczy płci złożonych.

HERMAN (Daniel), Stefana króla Polskiego sekretarz, dziecie tegoż monarchy Niemieckim językiem opisał; te w historią przez Sulikowskiego pisaną weszły.

HERMAN, patrz *Władysław Herman król Polski*.

HERMANDURES, naród dawnych Niemiec, miał osady swoje w Szwabii ciągnęły się ku Dunaiowi.

HERMANSTADT, miasto stołeczne ziemii siedmiogrodzkiej, niegdyś dziedzicznych książąt rezydencya.

HERMENSUL albo Irmensul, bożyszcze dawnych narodów Saxonii i Westfalii. Karol wielki cesarz bałwochwalnicę jego zburzył.

HERMES, zwany Trismegistus, filozof i najcenniejszy mędrzec Egiptu.

Według powieści tamtejszych czarów konfiliarz Ozyrysa króla, którego potym za boga czczono. Naród Egipski jego czynił wynalazcą sztuk, nauk, i pierwszym prawodawcą państwa. Alchimiściowie mają go za wodza swego: wszystkie jednak te mniemania pewnych dowodów nie mają. Twierdzą niektórzy, iż napisał xięgę: De duodecim locorum, seu signorum appellationibus; przypisują mu

także sto sentencyi albo zdań astronomicznych i traktat de horoscopiis. To pewnąż iż alchimia swoim go być wynalazcą uznać, i ztąd się nazywa ars Hermetica; ale ci dymu przedawce, nad granice możliwości swoj kunszt rościągając, nie wielki mu przeto honor czynią. Bardzo wielu mężów znacznych w starożytności, nosili imię Hermesa, ale iak o pierwszym, tak i o następujących dokładney, co do ich życia, dzieł i pism pewności nie ma. Posąg Merkuryusza albo busta, bez nóg i rąk, z samym tylko twarzy wyrażeniem nazywano Hermetes.

HERMIONES, naród dawnych Niemiec mający, wedle świadectwa Pliniusza, siedliska swoje w tych miejscach, gdzie teraz Frankonia, Turynia i Hassya. To nazwisko wielu innym narodom właściwe było.

HERMOGENES, herfzt kacerstwa swego nazwiska, błędy swoje, podobne Manichejskim, w drugim wieku rozposcierał.

HERNHUTTER albo bracia Morawscy, zgromadzenie niedawnemi czasy od Ludwika Zinzendorfa ustanowione w mieyscu nazwanym: Bertoldsdorf w wyższej Łużycy. Od roku 1722 zgromadzać się ci bracia poczęli, nazwani potym od possessyi Hutberg, i Hernnhutrami.

mi. Zgromadzenie to w rozmaitych kunsztach ćwiczy się nieustannie, życie powiększey części z kassy powszechney, i zdaie się, iż chcą naśladować pierwiastkow Chrześcijaństwa, gdzie żaden własności swoiey nie mając, wszystkie majątek i zarobek, do kassy powszechney wnosili. W zdaniach względem religii zdaia się różnić od innych sekt, i lubo w roku 1748 konfessyą Aufzpurfską przyieli, oświadczyli się iednak, ten krok czyniąc, iż kaźdey religii człowiek może się w ich zgromadzeniu mieścić.

HERNISEI, narod dawnych Włoch albo Aufonii; wiedli wojnę z Rzymianami w pierwiastkach tey sławney Rzeczypospolitey, zwyciężeni nakoniec, stał się częścią państwa tego coraz rozszerzającego się nowemi zwycięstwami. Ich siedliska dawne tam były, gdzie teraz leży miasto Anagnia w państwach papieskich.

HERODOTUS, sławny dzielnopis, pisał historią Grecką, na wzor iednak innych starożytnych pisarzow bajkami ją zagęścił. Cicero sposobu pisania iego wielbiąc, wodzem go historykow mianował.

HEROSTRATUS, patrz *Eratostrates* albo *Erostratus*.

HERULES, narod dawny w Niemczech, miał siedliska swoje nad

morzem Bałtyckim; Odoacer ich krol, wszedłszy z wojskiem w Włoskie kraie, Romulusa Augusta cesarza zwyciężył i z tronu wyrzucił, a panując lat 17, od Teodoryka krola Gothów zwyciężony, wkrótce i z życia wyrzuty roku 493. **HESIODUS**, ieden znaydawniejszych rymotworców Greckich; niektóre tylko dzieła iego, do wiadomości wieków naszych doszły.

HESPERYA, nazwisko od dawnych geografów, rownie dawane częściom niektórym tak Hiszpanii, iako i Włoch. Hesperyjskie ogrody sławne były w starożytności, i nieraz dawały materią rymotworcom dowdzięcznych i dowcipnych baiek; czynili strażnikami tych ogrodów, corki trzy Hespera: Egle, Arete i Hesperetuze, oprócz ich straży smok stogłowny ustawicznie koło nich wartował, tego Herkules zwyciężył, i plon złotych iablek w zdobyczy odniósł.

HETMAN, urząd naywyższy wojskowy w Polsce. Dawniejszymi czasami, hetmani na czas tylko wyznaczani bywali, pierwszy Jan Tarnowski, za Zygmunta I. krola, został dożywotnim; w wielkim zaś księstwie Litewskim, pierwszy dożywotni hetman w roku 1498 Piotr Bialy, herbu Dąbrowa, wojewoda Trocki. Hetmanow polnych koronnych dostojność początek swój

fwoy wzięła w Polfcze roku 1539, w wielkim xięstwie Litewskim 1533. Pierwszy hetman polny koronny Mikołay Sieniawski wojewoda Belski, Litewski Stanisław Kiszka. Oprócz tych bywali hetmani nadworni, tych sześciu kronikarze liczą, ostatni w roku 1576 Mikołay Zebrzydowski. W roku 1717 władza hetmanow znacznie określona została, w roku 1764 ułanowiona kommissya wojskowa, której mianowani prezydentami. W roku 1768 weszli w senat i mieysce hetmanow wielkich obojga narodow wyznaczone po marszałkach wielkich; polnych, po marszałkach nadwornych. Dawnieyszymi czasy Kozacy Zaporowscy, własnych swoich mieli hetmanow, częścią obranych, częścią nadanych, lub potwierdzonych od Rzeczypospolitey. Z tych Bogdan Chmielnicki buntem przeciw Polfcze sławny, Wyhowski zaś za wierność swoją krzesło województwa Kiiowskiego i znaczne lennym prawem królewsczyny zyskał. Kozacy lubo pod władzą Moskwy, zachowywali przecie prerogatywę hetmanow swoich; ta teraznieyszymi czasy zniesiona!

HETRURIA, dawne nazwisko xięstwa Toskańskiego; kray ten nazywał się także Tuscyą. Obywatelow Hetruryi nazywano także Tyrrhenes,

zkład do tych czas morze poblizsze nazywa się Tyrrheńskim. Hetrurya miała własnych monarchow; z tych sławny Porfenna, Rzymi trzymał w obłężeniu, ale zdziwiony odwagą Mutiusza Scewoli i Klelii panny Rzymskiey, dobrowolnie od obłężenia odstąpił, i z Rzymskiem narodem wieczyste przymierze zawarł. Naczynia gliniane kunsztownie sporządzone, które się do tych czas w tym kraju z ziemi wykopują, sławne są i wielce szacowne u antiquariuszow. W nie kładziono popioły zmarłych.

HIBERNA, w Polfcze nazwisko daniiny pieniężney, którą poddani dobr królewskich i duchownych, do skarbu publicznego dają. Ze zaś wczasie zimowym wojsku ztąd żołd udzielony bywa, przeto hyberną ten rodzaj kontrybucyi, nazwany. Ten podatek zniesiony jest i na inne nazwisko zamieniony w roku 1775.

HIBERNIA albo Irlandya, niegdyś królestwo osobne, w roku 1172 za panowania Henryka II. przyłączone do Anglii, ma swego vice-reia i parlament w mieście stołecznym Dublinie.

HIDALGO, powszechnie nazwisko szlachty w Hiszpanii.

HIDRA, patrz *Hydra*.

HIDRAULIKA, patrz *Hydraulika*.

HIERARCHIA, termin z Greckiego języka wzięty, oznacza zgromadzenie wiernych w rozmaitych wyższych i niższych stopniach.

HIEROGLIFIK, sposób pisania, nie literami, ale osobliwemi znamionami i wyobrażeniem rzeczy, używany był ten sposób od Egipcyan, i dotąd na ich obeliskach i posągach hieroglifiki wryte widzieć się dać. Klucz albo tłumaczenie onych, mimo ufilność sławnego Kirchera, nie jest wynaleziony. A przeto te znamiona powierzchownością swoją ludzi zawsze będą prozną ciekawość antikwaryuszów.

HIEROGRAMMATHÆI, kapłani w dawnym Egipcie; ich obowiązek był tłumaczyć tajemnice i obrządki religii.

HIEROMANTIA, sposób wieszczby u dawnych pogan czyniony z rzeczy należących do ofiar.

HIERONIM, raczy Jeronim (święty), doktor kościoła, urodził się w Strydonie, na pograniczu Dalmacyi i Pannonii, około roku 340. Młodość strawił na ćwiczeniu się w naukach, w których tak postąpił, wielkość sławy jego wyświadcza. Chęć coraz większego, nie tylko w umiejętnościach ale i w doskonałości Chrześcijańskiej postępu, była mu powodem do porzucenia zgiełku miasta, iakoż najprzód pustelnicze, potem za-

konne życie obrawszy, statecznie w nim do śmierci w klasztorze Beatelemskim przetrwał; umarł roku 420, wieku 80. Pisma jego wyborne, budują i uczą czytających. Jemu kościół boży winien tłumaczenie pisma świętego, którego używa powszechnie, pod tytułem *Versionis Vulgate*.

HIERONIMIANIE, albo Hieronimitanie, zakon naybardziej w królestwie Hiszpańskim rozkrzewiony; uznaje fundatorem swoim bł. Tomasza z Sicany. Potwierdzony od Grzegorza XI, papieża w roku 1373, z nadaniem im reguły świętego Augustyna. Od czci jednak i naśladowania w osobności Jeronima świętego, jego się nazwiskiem zachczyca. Nayślawniejszy ich klasztor w Eskuryal, gdzie groby królów Hiszpańskich.

HILARIA, uroczystości i igrzyska. Odprawowały się niegdyś w Rzymie 25 Marca, na cześć Cybeli matki bogów. Te dni nakształt zapust w wesołości były przepędzane: zrzucano w nie żałobne odzieże, przeobrażanie się zaś rozmaite albo masełki, przez cały przeciąg tych uroczystości powszechnie czynione były.

HILCHEN (Dawid), pisarz ziemski Inflantki; jest w druku, jego księga: *Clypeus innocentiae contra Jacobum*

cobum Godemanum & Rigenfes. Zamofcii 1604.

HILZEN (Jerzy), biskup Smoleński, przetłumaczył z Francuskiego na Polski język xięgę: O obyczajach dawnych Chrześcian. Są także w druku, iego: Nauki pasterfskie.

HILZEN (Jan Auguft), kasztelan Inflantfi, potym wojewoda Miński, wydał kronikę xięstwa Inflantfskiego.

HING-Pu, tak się nazywa w Chińskim państwie naywyższy trybunał, w przytomności samego cefarza odprawiający się. Ma innych pod sobą czternaście trybunałów, od iego zaś wyrokow, żadney appellacyi nie mafz. Zaden w całym państwie dekret śmierci nie może być exekwowany, poki go pierwey ta naywyższa iurydykcyja nie potwierdzi.

HIPOKRATES, wodz lekarzow, urodził się na wyspie Koos. Xięgi iego dotąd są ozdoba i prawidłem lekarfskiej nauki. O czafie śmierci iego zupełney pewności nie mafz.

HIPOKRENA, źródło sławne w Grecyi w prowincyi Beocyi, według baśni poetyckich dodawało weny rymopisom, gdy z niego czerpali.

HIPPARCHUS, tak się nazywał w Atenach wodz iazdy.

HIPPOCENTAURUS, monftrum baieczne, puł człeka, puł konia. Tef-falczykowie, według dawney powieści, naypierwfi na koniach ięździć poczęli, ztąd rozumieli ci, którzy się na ten sposób iazdy z zadumieniem patrzyli, iż koń i człowiek spoieni byli razem, i ztąd bayka Hippocentaurow urosła. Niektore w Litwie familie od dawnych xiążąt początki swoje zaciągające, Hippocentaura w herbie zażywiają, iako to: Gedroyciowie.

HIPPODROMUS, miejsce igrzysk zażywane na bieganie konne w zawody.

HIPPONA, bogini koni i stad w bałwochwalftwie.

HIPPOPODES, narod dawny, mający fiedliſka ſwoie niedaleko Scytow.

HIRKANIA, prowincya Perfka, między Medyą, Margianą i morzem Kaſpiyſkim. Nazywa się teraz nieyſzemi czafy Tabariſtan albo Mazandarani.

HISTORYA, opis dzieiow. Tym różni się od baieczności, iaka ieſt w mitologii lub romanſach, iż tylko dziecie prawdziwe, odmiany rządow, czyny wielkich ludzi, panowania monarchow, upadki lub znieſienia państw opifuie i obwieſzcza. Pożytek historyi, nie na ſamey wiadomości dzieiow przeſzłych zawieſt, ale na roſtropnym uważaniu rozmaitych okolicności,

ści, te na fundamencie cnoty zafundowane, regułą być powinny osobliwie monarchom, iak się im sprawować należy. Przeciwnym sposobem, z skutki ambicyi, machiawelfstwa, tyrannii, wędzidłem być mają od naśladowania tych, których pamięć przez historią dla tego się do powszechnej wiadomości podaje, aby tym dzielniey zrażała czytających, od podobnych czynow. Rodzaje historyi wielorakie są, według rzeczy, które w sobie zamyka lub sposobu, którym pisana jest. Tym sposobem historia dzieli się, na duchowną lub świecką dawną i świeższą; dzieł lub nauk i kunstow. Są historye w szczegulności moralne, polityczne, wojenne, uczone: te mają za cel iedyny ten rodzaj, w którym pisane są. Opis czynow i dzieł państwa zowie się kroniką. Annales albo roczne dzieie, według lat rozmierzone są. Najslawnieyszy historycy w Grecyi: Herodot, Thucydides; u Rzymian: Tacyt, Liwiusz, Sallustyusz; w Polsce: Długosz, Kromer, Orzechowski, Bielski, Gornicki, Kochowski, Kobierzycki.

HISTORIOGRAPHUS, nazywać się zwykł ten, któremu kray lub monarcha zleca pisanie dzieiow państwa.

HISPANIOLA albo wyspa świętego Dominika, w bliskości Ameryki, od-

kryta od Krzysztofa Kolumba, odtąd jest w dzierżeniu korony Hiszpańskiej.

HISZPANIA, krolestwo w Europie, rozciąga się teraz w panowaniu swoim, po wszystkich częściach świata. Oprocz albowiem krolestwa przez się Hiszpańskiego, którego jest teraz miastem stołecznym Madryt, a przedtym był Tolet; w Azyi ma wyspy Filipińskie i wiele innych nadbrzeżnych kraioy; w Afryce Oran i inne osiadłości; a niedaleko wyspy Kanaryjskie; Ameryki zaś południowey większą część posiada. Hiszpania dawnieyszymi czasy na wiele narodow podzielona była. Fenicyanie i Kartagińczykowie, przyciągnieni zyskowym handlem i obfitemi w Betyce kruszcami, założyli tam swoje osady, daley Kartagińczykowie większą część kraiu posiedli. Po zbürzeniu Kartaginy Rzymianie opanowali ten kray. Przy upadku Rzymskiego państwa, Gotowie Hiszpanią poliedli, ostatni ich krol Roderyk, od Maurow pokonany, a Pelagiusz w gorach Asturyi schroniony, resztę niedobitkow tamże zgromadził, i odtąd on i następcy iego, walczyli nieustannie z Maurami, aż do czasom Ferdynanda i Izabelli; gdy wypędzeni z Hiszpanii Maurowie zupełnie zostali. Epocha panowania tego była

była pomyslną dla Hiszpanii, gdy się wszystkie niegdyś rozdzielone iey części ziednoczyły. Joanna, iedyna ich dziedziczka, wniosła wszystkie te państwa w dom Austriacki przez swoje zameście z Filippem synem Maxymiliana cesarza. Nakoniec Karol V. cesarz iey wnuk, w naywyższym ią stopniu mocy i wielkości postawił. Trwało panowanie w familii Austriackiey do Karola II, który bezdzietny Filippa xiążęcia Andegawęńskiego z domu Burbońskiego, następcą wyznaczył i dotąd iego plemie tron Hiszpański posiada. Religia panująca w Hiszpanii Katolicka, krol ma tytuł Catholicissimi, rząd monarchiczny, tron dziedziczny w oboiey płci. Rzeki pryncypalne: Tagus, Gwaldalquivir, Gwadyana. Są i inne w tym iednym wierszu od Geografow wyrażone: Sunt Minius, Durius, Batis, Tagus, Anas, Iberus. O prowincyach Hiszpanii, które po większey części tytułem krolestwa zaszczycone są, i w dawnieyszych czasach własnych swoich miały monarchow, będzie wzmianka pod osobnemi artykułami.

HOANG albo żółta rzeka, iedna z naywiększych w państwie Chińskim, płynie od zachodu na wschod, a przeszedłszy sławne mury Chiń-

skie, obraca się ku południowi, i wpada w morze.

HOBBS (Tomasz), Angielezyk, umarł roku 1679, wieku 92. Jego zdanie, iakoby moc była fundamentem działania ludzkiego i wszystkich zgromadzeń cywilnych i politycznych; na nieszczęście rodzaju ludzkiego, zbyt się sprawdza. Wydał oprócz filozofii swojej, wiele xiąg innych.

HOCHSTETER (Jędrzey), pisał: De rebus Elbingensibus occasione urbis occupatae annô 1608.

HOHEN-LOHE, dom starożytny w Niemczech, na wiele się dzielnic rozdziela.

HOHEN-ZOLLERN, familia, z ktorey dom Brandenburgski początki swoje wziął. Dzieli się na dwie linie Hechingen i Sigmaringes.

HOHENIGER (Mikołay), na Niemiecki ięzyk przełożył Leonarda Goreckiego, opisanie wojny Iwonii woiewody Wołoskiego z Selimem cesarzem Tureckim, Basileæ 1578.

HOLBEIN (Jan), rodem z Bazylei, ieden z naypierwszych i nayslawnieyszych malarzow szkoły Niemieckiey. Żył około roku 1500.

HOLLANDYA, nazwisko powszechnie Rzeczypospolitey sprzymierzoney, a szczegulne pierwszey z siedmiu prowincyi, z ktorych się ta Rzeczpospolita w Europie składa. Zbyt surowe Filippa II. krola Hiszpańskie-

skiego i namieśnika iego xiążęcia Alby obchodzenie się powodem było prowincjom tym do nabycia wolności. Po długiej wojnie z iarzma uwolnieni, tyle handlem, przemysłem, wstrzeźmiewliwością, cierpliwością i pracą okazali, iż się w liczbie nayszczęśliwszych potentcyi Europejskich mieszczą. Naywyższa rada kraiu złożona jest, z deputowanych posłów siedmiu prowincyi, każdy z nich kolejno prezyduje. Miejsce tej rady w Hadze. Mniejsze iurydykcyę rząd szczegulny w powiatach swoich utrzymują. O władzy i prerogatywach Stadhudera albo Stad-Haldera, mowić się będzie w osobnym artykule, pod literą S. patrz *Stadhuder*. Miałto stołeczne prowincyi Hollandyi Amsterdam, centrum handlu całego świata. Rzeczpospolita Hollenderska, zachowuje w języku Łacińskim dawną nomenklaturę Batawii, od narodu tam niegdyś osiadłego. Siedm prowincyi sprzymierzonych nazywają się także: Belgium faderatum. Nim Hollandya pod dom Austriacki poszła, miała niegdyś własnych swoich dziedzicznych hrabiów; po zgasłej ich linii, dostała się w possessyę xiążąt Burgundzkich? tych ostatnia dziedziczka Marya, małżonka Maxymiliana cesarza, wraz z inne-

mi Belgii prowincyami, Hollandyą w szczęśliwy małżeństwa dom Austriacki wniosła. Rzeczpospolita Hollenderska po wszystkich częściach świata ma swoje osady; Batawia jest stolicą osad Azjatyckich. O prowincyach w szczegulności tej Rzeczpospolitey, tak w Europie, iako w innych częściach świata, mowić się będzie pod osobnymi artykułami. Hasło Rzeczpospolitey Concor-diâ res parva crescunt. Hollandya nowa, kraj niezmierney obszerności, w ziemiach australnych, niedaleko wyspy Tymor, że nypierwey od Hollendrow odkryty, przeto w ich jest possessyi. Nazywał się także nową Hollandyą kraj mały w Ameryce północney, ale przyszedłszy w possessyę Angielską, nazwisko dawne odmienił.

HOLOCAUSTUM, ofiara całopalenia, dla tego tak nazwana, iż wszystkie części bydłęcia ofiarowanego spalone były.

HOLSZTYN albo Halzacya, księstwo Niemieckie, po zaszłej z dziedzicem tronu Moskiewskiego ugodzie xiążęciem de Holsztyn-Gottorp; zupełnie teraz do państw krola Duńskiego należy. Dzielnice domu tego są wielorakie, i razem na trzech tronach Rossyjskim, Szwedzkim i Duńskim zasiada.

HOLTZHAUSER (Bartłomiej), fundator zgromadzenia kapłanów zwanych pospolicie Kommunistami (o których się wyżej pod literą C. mówiło); umarł niedaleko Moguncyi, w plebanii swojej zwanej Bingien roku 1658.

HOŁOWKA (Aloizy), Jezuita wydał: *Compendium geographiae de praeceptis novisque scriptoribus depromptum*, Vilna 1743. *Notitiam utriusque Poloniae, in duabus tabulis expressam.*

HOMAGIUM, hołd, akt uroczystego kontraktu, między hołdownikiem, a panem najwyższym kraju przez hołd użyczonego. Kondycye hołdu zawisły od woli nadawającego, odmienione inaczej być nie mogą, iak za zezwoleniem zobopólnym i dawcy i odbierającego. Patrz *Feudum Lenność*.

HOMERUS, najślawniejszy z poetów Greckich, pierwszy dzieło rytmów heroicznych w opisanu wojny Trojańskiej wynalazł. Dwa jego poemata: *Ilias* i *Odysea*, prawdziwem zawsze będą rymotwórczkiego kunsztu. Opisał także w żartobliwym dziele wojnę żab z szczurami, pod tytułem *Batrachyomachia*. O okolicznościach życia, urodzenia i śmierci jego, żadney dokładney pewności niemaż. To pewna, iż ten, który za życia przytulenia uczciwego znaleźć nie

mogł, miał po śmierci siedm wielkich miast, ubiegających się o honor, które z nich było prawdziwą oyczyzną jego.

HOMILIA, tak pospolicie nazywać się zwykły tłumaczenia słowa bożego, czynione w kościele przez biskupów, lub wyznaczonych od nich kaznodzieiów; dawniejszymi czasami, żaden kapłan nie ważył się miewać homilii, chyba za osobliwszym na to biskupów rozkazem lub pozwoleniem. Naypierwszy przykład w kościele bożym, kapłana mowiącego homilie, w świętym Janie Chryzostomie; ten albowiem, nim ieszczę na katedrę Carogrodzką wstąpił, za rozkazem Flawiana patriarchy miewał kazania do ludu Antyocheńskiego. W tymże prawie czasie Augustyn święty, będąc także tylko kapłanem, wyręczał, iako sam pisał, biskupa swojego Waleryusza, nie mogącego kazywać do ludu w Hipponie, dla defektu w mowie.

HONAN, prowincya państwa Chińskiego; o niej tamteysy geografowie twierdzą, iż jest środkiem świata. Tak zaś grunt iey jest urodzajny, iż pospolicie ogrodem Chińskim nazwana jest.

HONDURAS, prowincya Ameryki, w państwach Meksykańskich, iey miasto stołeczne Walladolid albo Komai-

maigua, należy do korony Hiszpańskiej.

HONOR, bożyszcze u Rzymian, świętnica jego złączona była z tą, którą Rzymianie na cześć cnoty wystawili, i nie mógł nikt do ołtarza honoru przysiąść, któryby przez przysionek cnoty nie przeszedł.

HONORYUSZ I. papież, nastąpił po Bonifacyuszu V; zdania niektórych autorów, iakoby miał sprzyać kacerstwu Monotelitow, dostatecznemi są zbite dowodami; umarł roku 638, rządził kościołem lat 12, miesiący 5.

HONORYUSZ II. zwany przedtym Lambert, biskup Ostyeński, obranym został za usilnym staraniem familii Frangipanich, rządy jego były chwalebne, i kościołowi pożyteczne; umarł roku 1124, w lat 5, miesiąc jeden i dni 17, po swoim obraniu.

HONORYUSZ III. z familii Sawellich, zakon kaznodzieyski od Dominika świętego fundowany potwierdził. Piotra de Courtenay cesarza Konstaantynopolitańskiego w Rzymie koronował; umarł roku 1227, w lat 10, miesiący 8, po swoim obraniu.

HONORYUSZ IV. Rzymianin, sprawiedliwość bezwzględłą zachował, i lubo uślawicznymi chorobami zwątlony, wszystkie dobrego rządcy i pasterza obowiązki wypełnił;

umarł roku 1287, siedziawszy na stolicy Piotra świętego lat 2.

HONORYUSZ, cesarz zachodni, syn drugi Teodozyusza wielkiego, w małoletności swojej miał opiekunem i dozorcą wyznaczonego od oycy wielkiego wodza Stylikona, gdy do lat przyszedł, na płochym fundamencie buntu, Stylikona z świata zgładził, przez co państwa Rzymskie оголоcone z obrońcy swego, dzikim narodom otworem stały. Honoryusz zaś czas trawił w Rawennie na gnuśności i próżnowaniu; umarł roku 423, wieku 39, panowania 28.

HONORYUSZ (Filip), są w jego polityczney xiędze: *Dissertationes de novo in Polonia rege eligendo*, 1587.

HONTER (Jan), Prusak, rodem z Koronowa, są w druku jego pisma następujące: *Nomenclatura verborum, & nominum Latino-Polonorum*. — *Cosmographia enchiridion*. — *Observationum grammaticalium libri duo*.

HOPPIUS (Jan), rektor gymnasium Gdańskiego, wydał xięgę, ktorey tytuł: *De scriptoribus Poloniae Schediasma litterarium*. Gedani 1707. Ta xięga w edycji Lipskiej Długosza położona jest na początku z adnotacyami Grodecka.

HORACYUSZ (Quintus Flaccus), najslawniejszy w rodzaju swoim rym-

mo-

motworca, urodził się w mieście Włoskim Wenuzie, z oycą wyzwolenicą, i od niego (jako sam wspomina) nader uczciwie, a prawie nad możność wychowany i edukowany. Dla bystrości dowcipu i pięknych przymiotów, pozyskał względy mecenasa, i od niego Augustowi cesarzowi był zaletcony, miał ofiarowaną sobie sekretaryą, ale przenosząc życie spokojne nad dworskie honory, wymówił się z tej funkcji; August zaś nie tylko się jego odmową nie uraził, ale go ztąd bardziej ieszcze szacować począł, i przybrał w liczbę domowników swoich; umarł ten wielki poeta; dopełniwszy lat wieku swego 57. Dziedzicem majątności swojej mianowawszy Augusta.

HORACJUSZOWIE, trzy bracia, z trzema także bracią Kuracyuszami Sabińczykami, o los państwa, z ugodą narodów Alby i Rzymu, wiedli sławny pojedynek. W nim wszyscy trzy Kuracyuszowie, i dwóch Horacyuszów zginęło, ostatni pozostały Horacyusz Rzymowi panowanie nad Albą przyniósł.

HORDA, nazwisko właściwe zgromadzeń, nie mających siedliska w Tatarji i Arabii, o dawnych Scytach, tymże sposobem żyjących, mowi Horacyusz:

Scythæ, quorum plaustra vagas

Ritè trabunt domos.

Słowo horda w języku Arabskim znaczy mnostwo.

HOREB, góra w kraju Madyanitów, sławna objawieniem się Pana Boga w krzaku ognistym Moyżeszowi. Tam ow prawodawca ludu Izraelskiego rozkaz od Boga odebrał, aby lud z Egiptu do ziemi obiecanej zaprowadził.

HORMISDAS, papież, wprzód zwany Frusino, po śmierci Symmacho rządzą kościoła bożego objął. Wiele pracował w czasie pasterstwa swego, około ziednoczenia kościoła Greckiego z Łacińskim. Manicheyzykow błędy uroczyście potępił, i z Rzymu ich wygnał; umarł roku 523: rządził kościołem lat 9, dni 10.

HORMUS, taniec nacyelniejszy u Lacedemończyków; czyniony był w okrag, i przeplatowany pieśniami. Zastanowienie koła tanecznego zwało się epodos.

HORNERUS (Tomasz), pisał historiją księstwa Infantzkiego.

HORODNICZY, urząd ziemski w prowincjach wielkiego księstwa Litewskiego, na wzor niegdyś edylów Rzymskich ustanowiony. Obowiązek horodniczych pilnować zamków stołecznych ziem lub wojewodztw; które że dawniej z Słowiań-

wiańska zwano horod, ztąd nazwisko horodniczych poszło. Według konstytucyi roku 1667, mieysce horodniczym po pisarzach ziemskich wyznaczone.

HOROGRAPHIA, kunszt robienia kompasow albo zegarow słonecznych, nazwany ieszcze bywa *Sciatherico-Photo-Sciatherika*, a najpospoliej *Gnomonika*, kunszt rozmierzenia czasu przez godziny, kwadransy, minuty, zowie się także *Horolographia*.

HOROLOGION, tak się u Grekow nazywały zegary pacierzy kapłańskich.

HORST (Rudgerus), Infantczyk, napisał księgę, ktorej tytuł: *De cancellariis, qui cum in summi pontificis curia, in imperio Germanico, regnisque diversis; tum principibus in florentissimo regno Poloniae & magno ducatu Lithuaniae heroicis virtutibus, & splendoribus honoribus & ornamentis, claruerunt libri II.*—Dantisci 1628.

HORTA, u Rzymian dawnych bogini młodości, zachęcająca młodzież do dzieł chwalebnych. Ztąd etymologią iey nazwiska od słowa kortari.

HORTENSIVS (Quintus), sławny krakusomowca Rzymski. Cicero lubo w nieustannej z nim o pierwszosc emulacyi, wielkie mu iednak dacie pochwały. Pisma iego wiadomości wieków naszych nie doszły;

umarł na lat czterdzieści dziewięć przed narodzeniem Chrystusa, a od założenia Rzymu roku 704.

HOROSOPUS, Horoskop, stopień albo mieysce na horyzoncie gwiazdy, do ktorej kunszt astrologii los człowieczy przywiązywał, na fundamencie dnia i godziny urodzenia każdego w szcęgulości.

HORUS, syn Izidy bogini. Pod tym nazwiskiem Egipcyanie cześć boga słońcu oddawali. Twierdzą niektorzy pisarze, iż w ięzyku Łacińskim, nazwisko godzin *horæ*, na pamiątkę i cześć tego bóstwa, onym nadane jest.

HORIZONT, cyrkuł albo okrąg sfer, dzielący ją na dwie części nazwane hemispheria; z tych iedna część nam jest widzialna, druga zawiera okrąg, ktory drugiey tylko części ziemi mieszkający widzieć mogą. Horyzont dzieli pospolicie na dwojaki, na horyzont *racyonalny*, o ktorym się dopiero mowiło, nazwany tak, że tylko myślą ludzką określa się; z każdego mieysca prowadzony być może ten okrąg, mający za bieguny zenit i nadir obserwatora. Dzieli się powtore: na horyzont *widzialny* albo *sensibilem*, ktory jest tą częścią świata, którą na około siebie widzieć możemy; a przeto ten horyzont nie dzieli świata na dwie części rowne iak pierwszy.

Ho-

HOSANNA, słowo znaczące modlitwę, pieśń wielbienia; zażywane bywa dotąd u Żydów w uroczystość tabernaculorum albo iako pospolicie nazywane bywają te ich święta, kuczek. Hebrajskie słowo hosanna albo hozanna znaczy: *zbaw nas, zachowaj nas*. Przybywającego do Jeruzalem przed śmiercią Zbawiciela, tym pieniem lud Izraelski witał. W pacierzach i obrzędach tajemnic ofiary mszy świętej kościół boży słowa tego używa.

HOSCHIUS (Sidonius), Jezuita, zebrał poemata Sarbiewskiego i swoje do nich elegią przydał.

HOSIUS (Stanisław), kardynał i penitencyaryusz kościoła Rzymskiego. Młode lata na naukach w akademii Krakowskiej strawił. Wyflany do cudzych krajów, w Padwie, a potem w Bononii kurs prawa i teologii chwalebnie odprawił. Powrociwszy do Polski, od Zygmunta Augusta króla, do wielkiej wagi interesów był używany, i z rozkazu tego monarchy wielorakie poselstwa odprawował. Uczyniony biskupem Chełmińskim, wkrótce na Warmińskiej katedrze osadzony, wszystkie dobrego pasterza obowiązki wykonał. Pius IV. papież, legatem go swoim do Ferdynanda cesarza uczynił, i tam będącego, poniewolnie

w liczbie zgromadzenia kardynałskiego umieścił. Następowalo ostateczne zboru powszechnego w Trydencie odnowienie, pokilkonastoletniej od pierwszego zaczęcia przewłocę, przydywał na nim Hozyusz z innemi trzema kardynałami, i dzieło to wielce pożądane kościołowi bożemu, do ostatecznego skutku doprowadził. Powrociwszy do oyczyzny wkrótce znowu wezwany do Rzymu, urząd wielkiego penitencyaryusza objął, a wyznaczwszy koadiutorem biskupstwa Warmińskiego Marcina Kromera, w miejscu nazwanym Capranica, niedaleko Rzymu, chwalebnego życia dokonał roku pańskiego 1579, mając lat wieku swego 76. Mąż z nauki i pobożności nieśmiertelncy chwały godzien. Xiegi od niego pisane, są następujące: *Confessio fidei Catholicae Christianae, Synodi Petricovienensis nomine scripta. — Confutatio prologomenorum Brentii. — De oppresso Dei verbo libellus. — De Sacrae Eucharistiae sub utraque specie communione. — De sacerdotum conjugio. — De celebrando sacro, vulgari lingua. — Judicium & censura de adoranda Trinitate. — De loco & auctoritate pontificis Romani in ecclesia & conciliis. — De expresso Dei verbo libellus. — Recantationes*

septem. — De actis cum diversis hæreticis. — Epistolarum liber. — Examen seu excussio confæderationis hæreticorum. — Altera excussio ejusdem confæderationis. — Orationes funebres II. in exequiis Sigismundi I. & Sigismundi Augusti regis Poloniæ recitatæ. — Testamentum Hofii cardinalis. Życie iego opisał Stanisław Refzka (zwany pospolicie Refcius) Łacińskim językiem. W Rzymie w kościele S. Mariæ trans Tiberim, gdzie pochowany, takowy HozyuŹa nadgrobek:

D. O. M.

Stanislao Hofio Polono.

S. R. E. Præsb. Cardinali.

Varmiensi Episcopo.

Majori Penitentiario,

Vitæ Sanctit. Erudit. & Elo-
quen. Gloriâ celeberr:

Catholicæ fidei propugnatori ac-
cerrimo, qui cum antiquæ probi-
tatis, & Episc. vigilantie præstan-
tiam in humilitate, Caritate, Ca-
stitate, beneficentia expressisset.
Heret. Sectas, scriptis & consiliis
sapientiss. ferventer oppugnasset,
multos ab errore revocasset, gra-
vissimisque legationibus pro pace
ecclesiæ cum apud Carolum V. &
Ferdinandum Cæs. tum præcipuè in
S. Conc. Trident. Pij IV. Pontificis
nomine feliciss. perfunctus, Chri-
stianæ Reipublicæ plurimum profu-

isset; omnium virtutum laudibus,
& exemplis, ad imitandum abun-
dans, Obdormivit in Domino
MDLXXIX. ætatis sue LXXVI.

HOSPITALARIÆ, zgromadzenie zakonnic Maltańskich, wszczęło się w Jeruzalem, około iedenastego wieku, razem z zakonem kawalerów. Ich obowiązek był mieć staranie o pielgrzymach płci niewieściey, do czego mieli szpital osobny; po wzięciu Jerozolimy przez Saracenów przeniosły się do Europy: nayznacznieysze ich siedlisko w Malcie.

HOSPITALARIJ, patrz *Maltańscy Kawalerowie.*

HOSPITALITAS, w ścisłym tłumaczeniu znaczy gościnność albo ludzkość wyświadczoną przychodniowi w dom. Przymiot ten szacowny zaŹadzony na miłości bliźniego, w Chrześcijaństwie przykazany jest, osobliwie tym, którzy na wyższych stopniach są osadzeni. U pogan hospitalitas miana była za prawo obyczajne, wkładające wzajemne obowiązki, i na tego, który ie wypełniał, i na tego, względem którego wypełnione bywało. NaypierwŹi Egipcyanie tę ludzkość wykonywać poczęli, Grecy zaś od nich powzięli wraz z nauką ten obowiązek. Rzymianie aby tym bardziey ten chwalebny obyczaj, ugruntować u siebie mogli, zbudowali

wali domy na przyjęcie i podeymowanie przychodniow, i zwali ie hospitia albo hospitalia, od słowa hospes zaciągając etymologią nazwiska takowego. W uroczystość Lectisterniorum, przychodniowie mieszczeni bywali, i podeymowani w tych domach. Najcelniejszych bogow starożytność czyniła sfożami i protektorami hospitalitatis; ztąd Wirgiliusz o Jowiszu:

Jupiter (hospitibus nam te dare jura loquuntur.)

Hunc letum Tyriisque diem, Troiâque profectis,

Esse velis, nostrosque hujus meminisse minores,

Dzikie narody dawnych Niemiec i Gallii, że prawa gościnności miały wpożanowaniu, świadectwa autorow stwierdzaia. Nawet w Niemczech zamknięcie wrot przed przychodniem poczytane było za święto kradztwo. Sposob przyimowania w dom przychodniow, pismo święte w historyi Abrahama wyraża, iako przybytych wpostaci ludzkiej Aniołow pokłonem uczcił, nogi im umywał, nakoniec uczta (do ktorej sam uslugował) nażył. U Grekow i Rzymian iakie były w przyimowaniu gości obyczaje, dawni pisarze namieniaia. Rościągali oni ludzkość do tego stopnia, iż sądzili być o-

bowiązkiem koniecznym, nie tylko gościa przyjąć, uczcić, nażyć, ale nawet przy odeysciu, z domu bez podarunku nie puszcząć. Zeby zaś na dalsze czasy uprzymey ludzkości pamiątka między przyjętym a przyimującym trwała, na znak nieiakiiego przyacielskiego kontraktu i sprzymierzenia, dawali sobie wzajemnie tesseras: iakie te były znaki, patrz *Tessera*.

HOSPITIUM, nazywa się w klasztorach miejsce wyznaczone na przyjęcie gości.

HOSPODAR, nazwisko xiążąt Wołoskich i Moldawskich albo Multańskich. Porta ich Ottomaniska nianuie, i są bardziey arendarzami intrat, niżli despotami (iak się tytułuią) narodu.

HOSTYA, nazwisko w Łacińskim ięzyku rzeczy Bogu na cześć ofiarowanej. Twierdzą niektorzy, iż nomenklatura ta pochodzi od słowa hostis, iż zwyczajnie przed bitwą z nieprzyacioły ofiary czynione były. Między rodzajami ofiar tę czyniono różnicę, iż bydłeta lub zwierze w ofiarach wielkich zabite, zwały się Victimæ, w mniejszych hostiæ, ztąd Horacyusz:

- - - *reddere victimas,*

Ædemque votivam memento,

Nos humilem feriemus agnum.

Izydor twierdzi, iż zwierząt bicie na ofiarę od wodzów przed bitwą, zwało się *hostia*, po zwycięstwie: *Victima hostia ab hostire*, *vicima à vicis hostibus*. W religii Chrześcijańskiej słowo *hostya* uwielbione jest znaczeniem ofiary bezkrwawnej ciała i krwi Zbawiciela świata.

HOSTILINA, u Rzymian bogini żyźności i urodzaiów.

HOTTENTOWIE albo *Hottentoci*, naród dziki w Afryce; ma swoje siedlisko niedaleko sławnej osady Hollenderskiej na cyplu *Bonaespei*, dobrej nadziei.

HOULIERES (Antonina des) sławna, osobliwie w idyllach i elegiach wierszopiska Francuska. Umarła roku 1694, wieku 56.

HOYNOVIUS (Michał), pisał książkę: *Exercitatio historica de insignibus Prussiae, Regiomonti 1693*.

HRABIA (*comes*), za czasów jeszcze Konstantyna wielkiego cesarza, osoby urzędy najznakomitsze płaściące, tytułem *comitum* uczczone były. Dzielili się na trzy części, rodzić albo stopnie: *illustres*, *clarissimi*, *perfectissimi*. Tytuł *comitum* przydawany także bywał do niektórych urzędów; ztąd rządcą Egiptu, zwał się *comes Egypti*. Podskarbi wielki: *comes rationalis summarum*. Niektorzy pisarze etymologią nazwiska *comitum*, bio-

rać à *comitando*; iż pierwsi *comites* nierozdzielni bywali towarzyszami i strażnikami osoby cesarskiej; ztąd od ustawicznej na dworze rezydencji nazwani: *comites palatii*, albo *comites palatini*. W dalszym czasie, Niemieccy cesarze zachowali ten obyczaj dawnych cesarzów, rozdając osobom lub familiom tytuł *comitum*. Ten jest początek graffów Niemieckich, i prowincyi tytułem hrabstw zaszczyconych. Na wzór cesarzów inni monarchowie ten zaszczyt cenniejszy szlachcie rozdawali; że zaś ten zaszczyt cesarze osobliwie i do cudzych państw rościągali, przeto i w Polsce są niektóre familie hrabstwem państwa Rzymskiego ozdobione; ale ponieważ prerogatywa cudzoziemskiego tytułu w wolnym państwie dystrykcyi między obywatelami czynić nie powinna: przez to w aktach publicznych książęta i hrabiowie Rzymskiego państwa tytułów swoich zażywać nie mogą.

HREBNICKI (Floryan), metropolita Ruski, według świadectwa książęcia Jabłonowskiego, wydał chronologią zakonu świętego Bazylego, ktorey iednak nigdzie zgoda nie uyrzec.

HÜBNER (Jan), przez lat 30 profesor geografii w Lipsku i Hamburgu, umarł roku 1732. Książki jego

geograficzne wielokrotnie były przedrukowane i tłumaczone.

HUETIUS (Daniel), biskup d'Ao-ranches w królestwie Francuskim, nauką i pobożnością znamienity. Umarł roku 1721, wieku 91. Oprocz ksiąg wielu oyczystym językiem pisanych, te które w łacińskim języku wydał, są: *Demonstratio evangelica* — *De claris interpretibus, & de optimo genere interpretandi*. — *Censura philosophiæ Carthesianæ*. — *Quæstiones Alnetanæ, de concordia rationis & fidei*. — *De imbecillitate mentis humanæ*.

HUGO Kapet, hrabia Paryża i Orleanu, po zeszłej linii Karola Wielkiego, na tronie Francuskim osadzony, trzecią zaczął dynastyą domu panującego, która po zeszłej linii Walezyuszów w dzielnicy Burbońskiej tron dotąd osiada.

HUGONOTOWIE, nazwisko pospolicie nadane we Francyi Kalwinistom.

HULEWICZ (Alexander), xięgi jego: *Notæ characteristicæ conjugationum linguæ sanctæ*, Lugduni Batt. 1733. — *Institutiones linguæ Græcæ regulis XI. comprehensæ*.

HULSEMANN (Jan), pisał: *Refutationem relationis Calvinianæ de colloquio Torunenſi*, Lipsiæ 1646.

HUMANIORES litteræ, tak się nazywa krasomowstwo i rymotworstwo.

HUMBERT, patrz *Delfinat*.

HUME (Dawid), Szkot, umarł roku 1777, sześćdziesięcioletni, jego xięgi: *Dyskursa polityczne*. — *Historia królestwa Angielskiego*. — *Dyskursa moralne*.

HUMIECKI (Stefan), wojewoda Podolski, senator w materyach statystycznych biegły, oyczynie zasłużony, zostawił drukowaną relacyą kommissyi w roku 1699, circa evacuationem Kamieńca Podolskiego. Wyszła także od niego podana do druku relacya rozgraniczenia Polski z państwem Tureckim roku 1703.

HUMILIATI, zakon pod regułą świętego Benedykta, postanowiony roku 1117, potwierdzony od Innocentego III. papieża roku 1200, nakoniec zniesiony od Piusa V. roku 1571. Są iednak dotąd we Włoszech klasztory panien tego zakonu, na które się nie ściągala bulla Piusa V. Byli także Humiliati kacerze, potępieni od Innocentego III. papieża.

HUNIADES (Jan Korwin), wojewoda albo xiążę Siedmiogrodzki, waleczny hetman woysk Władysława, króla Węgierskiego, bohater wielki sławny, oparł się zwycięzko potędze Bissurmańskicy, grożący ostatnią zgubą całemu Chrześci-

aństwu; umarł roku 1456, a Maciey syn jego tron Węgierski, za zgodnym narodu wezwaniem pośladił.

HUNNOWIE, naród Scythii albo Tartaryi zachodniej, wstawił się straszliwym Europy zburzeniem pod wodzem Attylą, ten nakoniec zwyciężony od Aecyusza, cofnął się nazad do Pannonii, która od tego czasu Hungaryą nazywać się poczęła. Po śmierci Attyli w roku 454, naród Hunnow domowemi rosterkami tak dalece był osłabiony, iż i śladu nawet tej niezmierny potencji nie zostało.

HURONOWIE, naród dziki północnej Ameryki na wyspie Kanadyjskiej.

HUSARZE, nazwisko kawalerji automamentu Polskiego, różniący się od chorągwi Pancernych. Różnica ta nie tylko z sposobu ubioru albo mundurow, ale i z ryzunkow wojennych, im właściwych pochodzi.

Huss (Jan), herzt sekty nazwiska swego roku 1415 w Konstancyi żywo spalony. Błędy jego w następującym czasie powodem były do zebrania i ustanowienia nowych sekt Lutrowi i Kalwinowi.

Hussitowie, kacerze idący za nauką wyżey wspomnianego Jana Hussa, sprzeciwili się porządkowi hierarchii kościelnej. Do takiej zaś zuchwałości przyszli pod hercztwem Zyską, iż tak Zygmunt, ia-

ko i Ferdynand cesarze przez lat kilkanaście wojnę z niemi wiedli, i ledwo nakoniec bunt ich w Czechach pokonany został.

HUTA, tak się w języku Polskim pospolicie nazywają fabryki szkła.

HUZAROWIE, nazwisko jazdy Węgierskiej w wojskach cudzoziemskich.

HYACINTHUS, patrz *Jacek święty*.

HYADES, siedm gwiazd w znaku niebieskim byka; u dawnych za poprzedniki deszczow były brane, ztąd Owidyusz, tak o nich pisze:

Ore micant tauri, septem radiantia flammis,

Sidera, quas Hyadas Graijus ab imbre vocat.

Według mitologii Hyady miały być karmicielkami i piasłunkami Bachusa; od Jowisza w gwiazdy potym przemienione.

HYAGNIS, według powieści Plutarcha pierwszy wynalazca instrumentu w muzyce, który zowiemy fletem. Zył w Celenach mieście Frygii na lat 1506 przed narodzeniem Chrystusa.

HYDASPES, rzeka w Indyach, o której wiele baiek dawni rymotwórcy pisali.

HYDRA Lerneńska, monstrum baeczne wielogłowne, zwyciężone od Herkulesa.

HYDRAULIKA, część mechaniki, zawierająca w sobie naukę sprowadzenia

dzenia wod i wznoszenia ku gorze.

HYDRIA, naczynie zabobonne u Egipcyan, oznaczające wodne bożyścza. Nazwisko hydriow oznaczało zawsze wiadra albo naczynia wielkie na przechowanie likworow. Ewangelia opisująca cud przemienienia wody w wino na godach Kany Galilejskiej, naczynia, w których się cud stał nazywa hydrys.

HYDRODYNAMICA, nauka, kunszt, * zastanawiający się nad rozmaitym wody, lub likworow wzrúszaniem.

HYDROGRAPHIA, część geografii, traktująca o morzach i żegludze.

HYDROLOGIA, część fizyki traktująca, o naturze i własnościach wody.

HYDROMANCYA, nauka wieszczbiarska z zapatrywania się na wodę.

HYDROMETRUM, instrument do mierzenia i doyscia rozmaitych przymiotow i własności żywiołu wodnego.

HYDROPARASTATÆ, kaczerze używający wody tylko samey w ofierze Mfzy świętey, dla tego, iż wino za rzecz złą z natury i istoty swoiey mieli.

HYDROSCOPIUM, instrument przez wodę czasu przeciąg rozmierzający albo klepsydra wodna.

HYDROSTATICA, nauka, która dochodzi przeważenia albo *æquilibri-*

um, to jest równoważności likworow, i rzeczy w nich zanurzonych.

HYGEA, u Grekow bogini zdrowia.

HYGINUS (święty), papież wstąpił na stolicę apostołską po Telesforze w roku 143, po trzechletnim rządzeniu męczeńską koronę otrzymał.

HYGROMETRUM, machina służąca do poznania stopnia suchości albo wilgoci powietrzney.

HYMEN albo Hymeneus, syn Bachusa i Wenery, bożyścze małżeństw i nowożeńcow.

HYMN, pieśń wielbienia; rytmom kościelnym naywłaściwiey służy.

HYPERBOLE, figura krasomowska znaaczy zbytęcną rzecz exageracyą albo przesądzenie w wyrazach lub rzeczy.

HYPERDULIA, termin teologii, oznaczający rodzaj czci Maryi matce bożey należęty.

HYPOTHECA, patrz *Zastaw*.

HYPOTHESIS, termin filozofii, oznaczający suppozycyą rzeczy iakowey, dla dowodzenia przez nie wniosku uczynionego.

HYPOTHIPOSIS, figura krasomowska, czyniąca żywe rzeczy wyobrażenie, iak gdyby widocznie pod oczy podpadała.

HYRKANIA, prowincya dawnego krolestwa Persow, rozciąga się nad morzem Kaspijskim, teraz na

mieyscu oncy są kraie: Ghilan, Taberestan, Mazanderan.

II.

J, litera dziewiąta alfabetu Łacińskiego, Polskiego iedenasta; u Łacinników dzieli się na vocalem i consonantem. W dawnych xięgach Polskich — j — albo jota nie znajduje się. W napisach starożytnych J. samo znaczyło Julius, Junius. Czasem te nazwiska wyrażano: Jul. Jun.

Jd. Jdus. — Jdibus. — Jus — Jusjurandum &c. &c.

I. w oznaczeniu liczby brane było za iedno. IC. znaczyło 900. w pismach niektórych, powszechnie iednak położone przed inną wyższą literą liczbę znaczącą, umniejszało ieden z teyże przydaniey liczby, iako to: IV. znaczyło y dotąd znaczy 4. — IX. znaczy 9.

JABEL, z pokolenia Kaimowego oyciec Pasterzow i mieszkających pod namiotami.

JABŁONOWSKI (Stanisław), kasztelan Krakowski hetman wielki koronny, mąż wojenny w różnych oyczyzny przygodach iawne dawał dowody obywatelstwa dobrego; umarł roku 1702, wieku 68.

JABŁONOWSKI (Jan), woiewoda Ruski syn wyżej wspomionego, se-

nator w statystyczney i innych naukach biegły; umarł roku 1731. Xięgi iego są następujące: Oratio ad regem Poloniae Augustum II. novissimè electum Crac. 1697. — Modlitwy na post wielki. — Traktat o niepokalanym poczęciu nayświętszey Maryi panny z Hiszpańskiego i Francuskiego przetłomaczony. — Myśli penitenta opłakującego rokoszy światowe. — Traktacik o opatrności boskiej, we Lwowie 1727. — Żywot pana Jezufa wierszami opifany. — Historya o obrazie nayświętszey panny w Sokalu wierszem. — Historya Telemaka z Francuskiego Polskim wierszem. — Ezop nowy Polski. — Sto i oko Baiek. — Skrupuł bez skrupułu, w Lwowie 1730.

JABŁONOWSKI (Stanisław), woiewoda Rawski. Wyszły z druku iego xięgi: Tacyt Polski albo uwagi niektore z Tacyta wybrane w Lwowie 1744. Uprowadzenie przez hetmana Jabłonowskiego woysk Polskich z Bukowiny, wierszem. — Męczeństwo świętego Jana Nepomucena.

JABLONOWSKI (Kaetan), wojewoda Braclawski. Jest w druku wierszew Polskim przez niego opisana historia, Judyty, Ester i Zuzanny.

JABLONOWSKI (Jozef), wojewoda Nowogrodzki; umarł w Lipsku roku 1776. Xiegi jego: *Heraldyka Polska z wyprowadzeniem genealogii domow rożnych*. — O początkach narodu Sarmackiego, ięzykiem Francuskim. — *Historyi dawney Rollina o Egipcyanach, i Kartagińczykach z Francuskiego przełożony Tom pierwszy*. — *Trigonometria*. — *Zycie świętego Eustachiusza wierszem*. — *Museum Polonum seu collectio scriptorum in regno Polonia & magno duc. Lithuania*.

JABLONSKI (Jacek), Benedyktyn. Jego jest dziełem *historia antiquissima Canobii S. Crucis Calvi montis ord. S. Ben. Cracoviz 1737*.

JABLONSKI (Paweł Ernest), xiegi jego w druku: *Pantheon Egyptiorum, sive de diis eorum commentarius, cum Prologomenis de religione & theologia Egyptiorum*. — *Commentatio de diebus Egyptiacis in vetusto Calendario Romano commemoratis*. — *De Alexandro Severo Imp. Romano Christianorum sacris per Gnosticos initiato exercitatio*.

JABLONSKI (Daniel), urodził się w Gdańsku roku 1660. umarł 1741.

Xiegi iego opocz Niemieckich: *Biblia Habraica cum notis Habraicis, & lemmatibus latinis*. — *Jura & libertates Dissidentium in regno Polonia & magno ducatu Lithuania ex legibus regni & aliis monumentis authenticis excerpta*. — *Meditationes de divina origine scripturæ sacræ*.

JACEK (święty, Hyacinthus), z familii przezacney Odrowążow w Rzymie od świętego Dominika z bratem swoim Cestawem do zakonu przyięty, pierwiastki potym zakonu swego w Polsce założył; umarł w Krakowie.

JACKNOWICZ (Jakub), Jezuita, pisał xiegi następujące: *Sacrificium Christi cruentum*. — *Via salvatoris in pueritia & juventute*. — *Via salvatoris sanguinea*. — *Via domini laboriosa*.

JADWIGA, krolowa Polska corka Ludwika Polskiego i Węgierskiego krola, po śmierci oyca na tronie Polskim osadzona, przez zameście swoje z Władysławem Jagellą Polskę z Litwą złączyła. Monarchini cnot wielkich; umarła roku 1399, wieku 28.

JADZWINGOWIE, narod Sarmacyi Europeyskiey od dawniejszych geografow tak Rzymskich iako i Ptolemeusza Jazigat nazywani. Poźniejszemi częsy siedliska swoje mieli w wojewodztwie Podlaskim,

i okolicach jego. Narod ten waleczny częstokroć z Polakami i Litwą wojny prowadził, nakoniec od Leszka czarnego do szczętu zniszczeni.

JAGELLO, patrz *Władysław Jagello krol Polski*.

JAGELLONSKI dom, przez długi przeciąg czasów rządził księstwem Litewskim w przodkach Władysława. Ten na tron Polski wyniesiony, następcom go swoim podał, ostatni z nich Zygmunt August, w Knyshynie życia dokonał roku 1572.

Krolowie Polscy z rodziny Jagellońskiej.

Władysław Jagello.

Władysław krol Polski i Węgierski.

Kazimierz.

Jan Albrycht.

Alexander.

Zygmunt I.

Zygmunt August.

JAGÓDYSKI (Stanisław); z Włoskiego przetłumaczył wybawienie Ruggiera z wyspu Alcyny. W Krakowie 1628. — Apophtegmatata sapientiarum humanarum, Crac. — Epigrammata de nummo, pod tytułem: Grosz.

JAGOS, narod Afryki, według opisu geografów zupełnie dziki, bez rządu i prawa.

JAKLINSKI, pisał różne wiersze: między innemi Epigrammata Stanisława Lubomirskiego małżonka koronnego, o męce pańskiej po polsku pisane Łacińskimi wierszami wyłożył.

JAKUB, patryarcha, syn Izaaka i Rebecki. Przypadki i okoliczności życia jego dość znacznie w piśmie świętym są wyrażone.

JAKUB (świąty), nazwany większy syn Zebedeusza razem z bratem swoim Janem ewangelistą był powołany na apostołski urząd. Po zmartwychwstaniu Chrystusa pana, najpierwszy z apostołów męczeńską koronę otrzymał w Jeruzalem roku 44.

JAKUB (świąty mniejszy), apostoł, nazwany sprawiedliwy, brat Judy Tadeusza apostoła, na biskupstwo Jerozolimy wyniesiony świątobliwie rządził owczarnią swoją przez lat 29. Męczeńską koronę otrzymał roku 62. List jego w księgach kanonicznych najpierwszy między temi, które Katolickimi nazywają, znajduje się.

JAKUB, zakonu Cystercyjskiego w klasztorze Paradyjskim od Starowolskiego zachwalony, pisał *speculum religiosorum*.

JAKUTOWIE, narod Tatarski w Syberii, na wzór innych hord żyć, zostało w bałwochwaltwie, siedliska jego nad rzeką Lena w Syberii

beryi wschodniej. Hołdują Moskwie i podatek, w futrach osobliwie sobolich płacą.

JALA, królestwo na wyspie Ceylan. Miasto stołeczne tegoż co i królestwo nazwiska.

JALOLOWIE, naród Afrykański w Nigrycyi, mieszkają między rzekami Senegal i Niger, mając przeszło sto mil kraju; są wiary Mahometańskiej, alecale mało w niej nauczani.

JAMAICA, wielka wyspa Ameryki północnej znaleziona przez Krzysztofa Kolumba roku 1494, obfituje w wszystko, czego życie ludzkie żądać może, ma kilka portów dobrych w roku 1655 pod panowaniem Królowej Anglii Hiszpanom ją odebrali, i dziś do nich należy. Rachują mieszkańców sławnych Anglików przeszło 60000, a Murzynów więcej jak 100000. Podzielona na 14 powiatów czyli jurydykcyi.

JAMBA, królestwo w Indusztanie nad rzeką Ganges.

JAMBI, królestwo w Indyi przy wyspie Sumatra.

JAMBUS, część wiersza Łacińskiego z dwóch sylab, krótkiej i długiej złożona.

JAMES, wyspa arktycznej części ziemi, kraj obszerny, graniczy na północ z morzem *Christian*, na wschód z cieśniną *Davis*, ku po-

łudniowi z cieśniną *Hudson*, na zachód z uściem morza łączącym się z cieśniną *Baffin* nazwaną.

JAMES TOWN, miasto stołeczne Wirginii nad rzeką Powataw.

JAN (święty) Chrzcziciel, syn Zacharyasza i Elżbiety, urodzenia jego objawienie, urodzenie cudowne, życie umartwione, powołanie w niemowlęctwie, wszystkie uczynki wyborne, pokora gruntowna, zasłużyły mu na pochwałę Zbawiciela: iż nikt z ludzi większym nad Jana nie powstał. Strofując cudzołóstwo Heroda, z jego rozkazu na śmierć skazany.

JAN (święty), apostoł, ewangelista, uczeń, którego kochał Jezus: Ta największa i najszacowniejsza pochwała jego: pisał księgę ewangelij, objawienia i listy. Rządząc kościołem Efezu, w zgrzybiałej starości wieku dokonał roku pańskiego 101 wieku 96.

JAN (święty), zwany Chryzostom, lub też złotousty, jeden z najwyborniejszych krasomowców, doktor kościoła Greckiego, na stopień patriarchy Konstantynopolańskiego wyniesiony, gdy Eudoxyi cesarzowej zdrożności wolnie stołować, z iey przyczyną poślany na wygnanie: tamże życia dokonał roku 407, wieku 70. Księgi nie mniej wyborną nauką, iako wszelkimi krasomowstwa ozdobami na-

napelnione, razem zebrane wielokrotnie z druku tak w Greckim oryginalnie, iako i w tlomaczeniu Łacińskim wyszły.

JAN (święty), od oyczyzny swoiey Damaszku Damascenus zwany, obrazoborców błędy w xięgach swoich wielokrotnie zbijał, za co wiele cierpiał prześladowania, żył około R. 760. Był mnichem, wprzod jednak nayıpierwsze w oyczyźnie swoiey urzędy sprawował. Xięgi iego wyborne; dotąd zachowane, pełne są nauki i tchną pobożnością.

JAN (święty), de Matha wraz z Felixem de Valois naprzod pustelnik, potym fundator Trinitarzów; umarł roku 1214.

JAN (święty), od mieysca urodzenia zwany z Dukli, w zakonie świętego Franciszka różlicznemi cnotami słynął.

JAN (święty), uazwany „boży”, fundator zakonu braci miłosierdzia albo Bonifratrow; umarł w Lizbonie roku 1550, wieku 55.

JAN (święty), Cantius albo z Kent, ponieważ w tym mieście urodzony, żywota świętobliwością i nauką znakomity. Akademii Krakowskiej, ktorey był doktorem, zaszczyt.

JAN I. papież z Toskany rodem, do Justyna cesarza wschodniego w interesach kościoła do Carogrodu iędził. Za powrotem od Teodo-

ryka krola Włoskiego do więzienia w Rawennie wtrącony, tamże życia dokonał roku 526 po obraniu lat 2. mieřęcy 9 dni 14.

JAN II. papież; w roku 523. na dořoyność tę wywyższony, pisał do Justyniana cesarza względem kacerstwa Acemetów; umarł roku 535.

JAN III. papież, po Pelagiuszu obrany przez lat 13 kościołem rządził w pokoju; umarł roku 572.

JAN IV. papież, rok i mieřęcy 9 nayıwyższą godność w kościele trzymał; umarł roku 641. Jest list iego do Hierarchii kościoła Sakoćkiego, iakoteż i drugi, w którym Honoryusza papieża z zarzutów względem pobłażania kacerstwu Monothelitów oczyszcza.

JAN V. papież, rodem z Antyochii nieustanną złożony chorobą rok i dni 11 rządził kościołem; umarł roku 686.

JAN VI. papież, rodem z Grecyi, kościoły świętego Piotra, Pawła i Andrzeia odnowił i przyozdobił; umarł roku 705, rządził lat 3 mieřęcy 2 dni 12.

JAN VII. papież; niegdyś zwany Plato Greczyn, fundacye niektóre poczynił. Za czasów iego, Synod w Rzymie był uczyniony; umarł w lat 2 po swoim obraniu roku 707.

JAN VIII. papież, Karola cesarza, ktorego zwano łysym, koronował.

Prze-

Prześladowaniami Włoskich panów niezmiernie uciśniony, do Francyi uiachał; tam Ludwika króla Francuskiego, iakoteż za powrotem do Rzymu, Karola cesarza następcę przyszłego koronował; umarł roku 882 w dzieście lat po swoim obraniu.

JAN IX. papież, concilium w Rawennie złożył, w którym acta, Formosa predecessora swego potwierdził; umarł roku 905 obrany roku 901.

JAN X. papież Rzymianin, biskup Rawenny. Saracenów Włoskie kraje niszczących szczęśliwie zniósł i z kraju wypędził. Kościół Grecki do unii z Łacińskim mocno był nakłonił, ale ta, dla wojny Bułgarskiej, na ten czas nie doszła. Wzięty w niewolę od Wilhelma książęcia Toskanii, w tym stanie życia dokonał roku 929 w lat 16 po obraniu.

JAN XI. papież, mocą Gwilhelma książęcia Toskanii na Rzymską stolicę wyniesiony, w lat 5 w niewoli życia dokonał; obrany roku 931.

JAN XII. papież, syn Alberyka patrycyusza Rzymskiego, w lat 18 wieku, mniey prawym sposobem na godność naywyższą kościelną wyniesiony, Ottona I. cesarza do Włoch sprowadził i koronował; umarł roku 964, obrany 955.

JAN XIII. papież, z Rzymianami buntującemi się wiele miał do czynienia i cierpienia. Mocą Ottona I. cesarza do gwałtownie zabranych prerogatyw powrocony. Według zdania pisarzów kościelnych, pierwszy obrządek święcenia dzwonów wprowadził; umarł roku 972, rządził kościołem lat 7.

JAN XIV. papież, biskup Pawii i kanclerz niegdyś Ottona I. cesarza, po zeyściu Benedykta VII. na godność papieską wyniesiony, od antypapy Bonifacyusza VII. wiele ucierpiał, nakoniec wtrącony do więzienia życia gwałtownie dokonał, roku 985 w rok i miesiący kilka po przywroceniu do tej dostojności.

JAN XV. papież, dla prześladowania Krescencyusza tyranna Rzymskiego, do Toskanii się udać musiał. Wsparty nakoniec protekcją Ottona III. cesarza do Rzymu powrócił, i gdy Krescencyusza w Zamku świętego Anioła zamkniętego, pod posłuszeństwo swoje cesarz Otton mocą przywieść ustanowił, jan XV. w tymże czasie życia dokonał, roku 996, obrany 985.

JAN XVI. papież, według niektórych w liczbie papieży nie położony, syn Roberta, tegoż samego roku, co i jan XV. 996 świat pożegnał.

JAN XVII. papież, mocą hrabiów Toscanelli albo Tuscali na tę godność wyniesiony po Sylwestrze II,

w 5 miesięcy po obraniu swoim żyć przestał roku 1003.

JAN XVIII. papież, unię kościoła Greckiego z Łacińskim mocno popierał; umarł roku 1009, obrany 1003.

JAN XIX. papież, z hrabiów Toscanelli, brat Benedykta VIII. Za jego rządów patryarchowie Carogrodzcy wszelkimi sposobami utrzymać się chcieli przy dawno pożądanym tytule Aëcumenici. Konrada cesarza koronował; umarł roku 1033, obrany roku 1024.

JAN XX. papież, kardynał biskup Tuskułański, Portugalczyk, w lekarskiej sciencyi niegdyś biegły, ośm miesięcy tylko rządził kościołem; umarł roku 1272.

JAN XXI. papież, po dwuletniej w kościele anarchii obrany w Awinionie. Konstytucye duchowne Klemensa V. promulgował z Ludwikiem Bawarskim cesarzem miał wielkie zatargi. Lat 18 rządziwszy kościołem, umarł roku 1334.

JAN XXII. papież, zwany pierwey Baltazar Kossa, obrany po śmierci Alexandra V. z dokładem, żeby złożył papieństwo, ieżeliby tego dobro kościoła wyciągało, ile że na ten czas papież Benedykt XII. i Grzegorz XII. razem szczylicili się godnością papieską. Też same obietnice powtórzył na koncilium Konstancyeńskim: gdy jednak do-

trzymać ich nie chciał, nieznacznie z tamtąd uszedł, dognany i wielokrotnie więziony, nakoniec w Florencyi roku 1419 przed Marcinem V. abdykacyą swoją potwierdził. Od tego dziekanem kardynałów uczyniony tegoż samego roku.

JAN I. (Albert), król Polski syn Kazimierza IV. Jagellonowicza, księstwo Zatorskie kupił i do korony przyłączył. Wyprawa jego wojenna przeciw Stefanowi wojewodzie Wołoskiemu nader niepomysłna była: w puszczy albowiem Bukowinie z wielką stratą swoich porażony; umarł w Toruniu apoplexyą tknięty roku 1501, wieku 41, panowania 9.

JAN II. (Kazimierz), król Polski, syn Zygmunta III. po śmierci brata Władysława IV. zgodnie na królestwo obrany, przez lat 19 panowania swojego w ustawicznych zostawał obrotach dla wojny Szwedzkiej, Moskiewskiej, Kozackiej &c. Nakoniec zmierzwszy sobie nader niefortunne rządy, koronę dobrowolnie abdykował i do Francyi zaiachawszy roku 1672, życia dokonał wieku 59.

JAN III. (Sobieski), król Polski, zasługami i zwycięstwami ustał sobie drogę do korony. Sławny Turków pod Chocimem, Wiedniem i Strygoniem zwycięzca, domo-

wemi

wemi niesnaskami i nieswornością poddanych wielokrotnie zmartwiony, na usługach publicznych ostatki starzanego wieku, w niespokojności ustawicznej przepełdził. Godzien pomyślniejszego losu bohater zewszecmiar znakomity; umarł roku 1696, wieku 67, panowania 22.

JAN I. (Zimisces), cesarz Grecki lubo mniej sprawiedliwym sposobem przez bunt przeciw Niceforowi na tron wstąpił, przecięż złym pierwiastkom nie korrespondowały dalsze jego akcyce. We wszystkich albowiem okolicznościach pokazał się być godnym stopnia swojego. Z winowaycami nader się łaskawie obchodził; nieprzyjaciółom zaś państwa, osobliwie Bulgarom, dał odpor waleczny. Struty roku 975, panował lat 6.

JAN II. (Komnenus), cesarz Grecki, Scythow, Hunnow, Turkow i Saracenow w nieiedney okazyi zwyciężył. Raniony strzałą iadłowitą na polowaniu, życia dokonał roku 1643, wieku 29, panowania 24.

JAN III. (Dukas), cesarz Grecki w Nicei, panował na ten czas, gdy Łacinnicy w Carogrodzie osiedli; umarł roku 1255, wieku 62, panowania 33.

JAN IV. (Laskaris), cesarz Grecki po śmierci oycy swego przez kilka

tylko mieściecy panował. Od Michała Paleologa z tronu wyzuty i oślepiiony roku 1259.

JAN V. (Kantakuzen), cesarz Grecki przeciw własnym dziedzicznym panom bunt podniosłszy, Jana Paleologa do ustąpienia tronu przymusił. W dalszym czasie od tegoż Paleologa zwyciężony dobrowolnie rządów państwa odstąpił roku 1537.

JAN VI. (Paleolog), cesarz Grecki nie pomyślnie miał panowanie. Zwyciężony od Bulgarow i Turkow tułał się po różnych państwach, żebrząc wsparcia upadającemu państwu; nakoniec roku 1385 synowi władzy ustąpił.

JAN VII. (Paleolog), cesarz Grecki coraz bardziey od Turkow ścisniony Tessalonikę utracił. Na koncilium Florentskim przytomny, unię z kościołem Łacińskim przyjął; umarł w Carogrodzie roku 1448, panowania 29, mieściecy 3.

JAN Kastrjota, patrz *Szkanderberg*. JAN, archidyakon Gnieźnieński, żył około roku 1359. O kronice Polskiej od niego pisaney Zomersberg in scriptoribus Silesia czyni wzmiankę.

JAN CZAROWIE, milicya pieśza Turcka, z ktorey składa się woysko straszne w sobie, a naystraszniejszy temu, od ktorego żołąd biorą; kommendant ich nazywa się Aga

janczarſki. Broń ich podczas wojny ieſt ſzabla i mufzkiet. Potęga w Konſtantynopolu nie ieſt teraz tak wielka, iak przedtym była. Według zdania niektórych początek ſwoy wzięli od panowania Amutata drugiego ſyna Orkana, który tę milicyą przyprowadził do tego porządku, w którym po dziś dzień zoſtaie. Chociaż naywiększa część Infanteryi Tureckiey przywłaſzcza ſobie imie janczarow, to iednak pewna, że w całym tym obſzernym pańſtwie prawdziwych janczarow nie ma więcej, iak 25000. Tegoż ſamego nazwiſka ſą w Rzymie urzędnicy niektorzy, kancellaryi zwani *participantes*, obowiązek ich ieſt czynić korektę. Między inſzemi tytułami Dataryi i ten *pro Janizeris* znayduie ſię. janczarſkie chorągwie w kompucie woysk koronnych i Litewſkich znayduią ſię; przydane zaś ſą dla aſſiſtencyi *hetmanom*.

JANEIRO albo Ganabara, rzeka w Ameryce południowey w prowincyi Brazylii.

JANICHIVS czyli Janichius (Piotr), autor xiąg: *Bibliotheca Thorunenſis*. Genę 1723. — *Methelennata*, ſeu *varia ad hiftoriam Polono-Prufficam pertinentia*, Thorunii 1729,

JANICKI (Klemens), w wielkiej Polſzcze pod Zninem urodzony, wydał do druku *Trift. Eleg. Epig. lib. Cracov. 1542. Vitas regum Pol. carmine Eleg. Vitas archiepiſcoporum Gneſnenſium carmine Eleg. Starowolſki twierdzi, iż wydał tak-że xięgę o arytmetyce.*

JANICKI (Albrycht), miecznik Lwowski; xięgi iego w druku ſą: *Akt koronacyi krola Michała w Krakowie 1670. — Bellaria martis Sarmatici, ſeu Epig. variis inſcripta ex occasione belli Vienneniſis cum Turcis 1683 w Krakowie. — Voſta Polonia ſub tempus belli Vienneniſis 1683.*

JANICULUS, naywyżſza z ſiedmiu gór Rzymſkich. Ancus Martius krol Rzymſki złączył ją z miaſtem. Dziś nazywa ſię Montorio albo Mons aureus. O tey gorze i drugiey Kapitolu, Wirgiliuſz w xięgach *Eneid.* piſze:

Hæc duo præterea diſjeclis oppida muris,

Reliquias veterumque vides monumenta virorum;

Hanc Janus pater, hanc Saturnus condidit Urbem:

Janiculum huic, illi fuerat Saturnia nomen.

JANIDŁOWSKI (Jakub), doktor prawa w Krakowie, wydał *proceſſum judicarium ad praxim fori ſpiritalis regni Polonia, conſcriptum* Cra-

Cracovia 1606 i 1619 i znowu przedrukowany roku 1643.

JANSENIUSZ (Korneliusz), biskup Ipreński między wielo innemi xięgami, które pisał, wydał: *Augustinum de gratia*: ta iak wielkiego zamieszania w kościele była przyczyną, następujący artykuł jest dowodem.

JANSENIZM, nauka ugruntowana na pięciu propozycjach wyjętych z xięgi janseniusza nazwaney *Augustinus*, i potępionych od kościoła.

JANUARIUS, Styczeń, miesiąc pierwszy roku od janusa wziął swoje nazwisko; że zaś w początku jego rok stary się kończy, a nowy zaczyna, dla tego starożytność bogowi janusowi dwie twarze dawała.

JANUS, pierwszy król Włoski przed przyściem w tamte kraie Eneasza. Zabobonność pogan, bostwem go po śmierci uczciła.

JANUSZOWSKI (Jan), archidyakon Sądecki, mąż uczony, czego są dowodem xięgi od niego do druku podane, które się tu kładą: Statuta, prawa i konstytucye koronne Łacińskie i Polskie xiąg 10 *in folio*, w Krakowie R. 1600. — Trzy duchowne bractwa miała Lwowskiemu w Krakowie 1585. — jubileusz wielki od Klementa VIII. królestwu Polskiemu pozwolony w Krak. 1603. — Posel wielki o wcieleniu syna bożskiego, przełożony z Łacińskiego

Stanisława Sokołowskiego w Krakowie 1590. — Szafarz, albo o pohamowaniu utrat niepotrzebnych; dyalog tegoż Sokołowskiego z Łacińskiego na Polskie przełożony w Krakowie 1589. — Wzór Rzeczypospolitey radney do ciała człowieka przyrównany, w Krakowie 1613. — Wywód, albo obmowa z strony Statutow Koronnych od siebie wydanych w Krakowie 1602. — Poselswo Węgierskich posłów do Zygmunta III. z Łacińskiego na Polski ięzyk przełożone, w Krakowie 1595. — O lidze oracya Germanika Margr. Malaspieny, Legata papieskiego, w Krakowie 1596. — *Præparationes devotionæ ad dignè celebrandum*, seu *communicandum*, z różnych autorow. — Okśza na Turki Stanisława Orzechowskiego, przełożona z Łacińskiego. — Nowy charakter, albo ortografia. — Nauka umierania Chrześciańskiego. — Bessariona kardynała rzecz o pochodzeniu Ducha świętego. Pisał tenże Januszowski: *De interregnis post obitum, abitumque, Sigismundi Augusti, Henrici & Stephani regum Poloniae*.

JANUSZOWSKI (Ferdynand), wydał xięgę pod tytułem: *Sententia morales conscientia &c.* Crac. 1687.

JAPONIA, państwo wielkie na południe Azji, z wysp wielu złożone,

z których naywiększe zowią się Niphon, Saykokł i Sikokł. Kray ten rządny, ofobliwy, różniący się w wielu okolicznościach od innych, odkryty był pierwszy raz przez Portugalczyków roku 1542. Rząd kraiu tego jest monarchiczny, dawniejszych czasów cesarz, zwany Dayro, był monarchą, oraz najwyższym kapłanem, dziś te władze są podzielone: Dayro, który z krwi dawnych monarchów pochodzi, ma prerogatywę kapłaństwa i najpierwszey w państwie dośloyności; przy cesarzu zaś lubo mnieysza preeminencya przecież większa władza i owszem treść rządu całego zawisła. Przyczyną tego podziału był Tayko, który z prostego obywatela męstwem i umysłu wielkością najwyższą władzę posiadał, dawnym monarchom cieni tylko władzy i powierzchną wspaniałość dawniejszego stanu zostawiwszy. Dayro ma wydzielone swoje intraty, i miało Meako; cesarz przemieszkuje w jedo, i to jest stolicą państwa; nazwisko zaś cesarzów tamtejszych jest Kubo albo monarcha udzielny i samowładny. Religia japonu jest bałwochwalcka, wiele mająca zabobonów w sobie. Zdania Konfucyusza są od niektórych utrzymywane, co bliskość Chin zapewne uczyniła. Umysł japończyków jest ofo-

bliwy: nie masz albowiem narodu pod słońcem, któryby był mniey dbający o życie, iakoż samoboystwo tam jest pospolite i nader zwyczajne. Sentimenta mają wspaniałe, pojętność wielką, ale upor nieskończony, i hardość nieznośną. Mściwi, zapalczywi i na wszelkie rodzaje rospuści wylani. Mogliby być sposobnemi do wielu rzeczy, gdyby w nich dzikość gory nie brała, którą tym bardziey pomnażają, im się ofobliwicy społeczeństwa z innemi narodami strzegą.

JARCHI, Salomon, rabin nauką sławny, umarł w Troi mieście Francuskim, roku 1180, wieku 75. Xiegi od niego pisane są następujące: Biblia sacra Hæbraica cum punctis triplici targum in Pentateuchum, & commentariis in omnes sacre scripturæ libros. — Biblia sacra Hæbraica cum punctis commentariis, & Masoretarum notis criticis. — Scholia in librum Ester. — Pentateuchus hæbraicè cum targum seu Paraphrasi Chaldaica. — Lux intellectus, quo continentur expositiones in Rabboth, seu textus libri Rabboth in Genesim cum commentariis. — Commentarius in Prophetas majores, minores, in jobum, & Psalmos. — Hoseas Propheta hæbraicè, & chaldaicè cum duplici versione latina, & com-

commentarius Salomonis jarchi, Abben Esræ & Davidis Kimchi. — Panis lachrymarum, commentarii in lamentationes jeremiæ. — Canticum canticorum Salomonis cum commentariis.

JASKIER (Mikołaj), sekretarz miasta Krakowa, pisał Łacińskim językiem: *Speculum Saxonum*. — *Summary articuloꝝ juris municipalis Magdeburgensis*. — *Promptuarium juris Saxonici*.

JASKOROWICKI (Jan), pisał *Epigrammata* uczonych ludzi, które Starowolski cytuję.

JASSY, miasto stołeczne Moldawii, i rezydencya hospodara, leży nad Prutem rzeką.

JAWA, nazwisko dwóch wysp morza Indyjskiego. Jawa większa leży nie daleko wyspy *Sumatra*, zawiera w sobie królestwo *Bantam Batawią* i inne pomniejszych prowincye tytułem królestw zaszczycone. Krolikowie tej wyspy są pod władzą i dependencyą kompanii Indyjskiej Hollendrow, którzy wielką tam do handlowania mają sposobność. Religia mieszkańców jawy jest Mahometaniska. Hollendrzy od roku 1619 w gruntowną tę wyspę weszli posessyją: miasto Batawia, które tam założyli, jest stolicą ich w Indyach. Mała Jawa wyspa, nazywa się Bali od stołecznego miasta. Ma w okręgu dwana-

ście mil Niemieckich. Na wzor większey, obywatele tamteyszy pod dependencyą Hollendrow zóslaię.

IBERIA, dawne nazwisko dwóch krajów iednego w Azji drugiego w Europie; Iberia Azyatycka położona była między morzem czarnym a Kaspijskim, teraz jest częścią Georgii. Iberia Europeyska zawierała w sobie tę część Europy, gdzie teraz Hiszpania.

IBRAHIM, cesarz Turecki, syn Achmeta, brat Amurata IV. Kandyą wyspę z wielką mocą attakował, i miasto stołeczne wziął roku 1644, nakoniec dla okrucieństwa swojego i rospuśc poddanym nieznosny, od nich ztronu i życia wyzuty roku 1649, panował lat 9.

ICENIANIE, narod dawney Anglii, tam mieli osiadłości swoje, gdzie teraz są hrabstwa Sufolck, Norfolk, Kambrydye i Huntynghon.

ICHOGRAPHIA, termin matematyczny, znaczący w architekturze i fortyfikacyach plantę domu, fortyfikacyi &c.

ICHTYOLOGIA, nauka traktująca o rybach i zwierzach lub monstrach wodnych &c. 1. co do ich imion przynajmniej w powszechności. 2. co do ich natury, skutkow i przymiotow. Narody samemi rybami żywiące się, nazywają się *Ichthyofagos*.

ICONOCLASTÆ albo Iconomachi kacerze, patrz *Obrazoborcy*.

ICZOGLAN, nazwisko paziów cesarza Tureckiego.

IDA, sławna w mitologii góra Kreta wyspy, dziś nazwaney Kandyi, urodzeniem i wychowaniem Jowisza, o ktorej Wirgiliusz Eneid. lib. III.

Cincta Jovis magni medio jacet insula ponto,

Mons Idaeus ubi, & gentis cunabula nostra.

IDEA, termin filozoficzny znaczący pojęcie, czucie duszy tego stanu, w którym została. Idea są najpierwsze stopnie poznawania naszego. Każdy człowiek ma w sobie sposobność wrażenia ideow w umyśle i wyobrażenia w nim tych rzeczy, które sobie reprezentuje lub poznawa.

IDIOMA, różnice iednegoż języka właściwe niektórym krajom iednego państwa lub różnych narodów, iednym pierwiastkowym językiem mówiących. Tym sposobem języki: Polski, Czeski, Ruskie są idiomata lub nieciakie dzielnicę języka Słowiańskiego.

IDIOTA, autor kościelny, tym tytułem pokrywający własne swoje nazwisko. Twierdzą niektórzy, iż to był Jordanus opat Celleski w Francyi, który żył około roku 1380. Xięgi iego pobożne i uczonne wielokrotnie z druku wyszły.

IDOTISMUS, sposób mówienia wzięty z obcego języka, nie właściwy temu, którym mówimy.

IDUMEA, prowincja Palestyny między Arabią i Judeą. Piśmo święte nazywa ją kraiem Edom i procedencją Idumeyczyków, prowadzi od Ezawa syna Izaakowego.

IDYLLIA, rodzaj wierszów, w których się opisują: pola, łąki, lasy i wszystkie wiejskiego życia wdzięki i rokoszy.

JEHOWA, nazwisko boskie w języku Hebrayskim.

JENA, miasto w Turynji należące do dzielnicy książąt Saskich na Eifsenachu; ma Akademią sławną.

JEPHTE, dziewiąty sędzia ludu bożego, wstąpił na tę godność po jayrze. Wotum jephtego własną corkę dającego na ofiarę, xięgi sędziowskie opisują; umarł roku od stworzenia 2854, władzę sędziowską przez lat 6 sprawował.

JEREMIAS, prorok, z pokolenia kapłańskiego, Babilońską niewolę ludowi bożemu przepowiedział, w niej zostających cieszył, nad zburzeniem jerozolimy i Kościoła, narzekania żałosne pisał: nakoniec według świadectwa niektórych pisarzy w Egipcie od własnych ziomków ukamienowany.

JERICO, miasto Palestyny, którego Jozuc mury rozwałił, nie szturmem

mem, ale obnoszeniem Arki pańskiej siedmiokrotnym.

JERSEY, wyspa morza Brytańskiego, należąca do Anglii, dawniej nazywała się insula Cefaræa.

JERUZALEM, miasto Palestyny, do którego stolicę państwa Dawid przeniósł: sławne dziwnym owym kościołem Salomonowym, potem męką Chrystusa pana, a teraz jego grobem. Wielokrotnie było od nieprzyjaciół ruynowane. Nakoniec od Tytusa Wespazjana cesarza Rzymskiego do szczytu zburzone. Zaszczycą się po dziś dzień patriarchą, którego niegdyś w kościele Greckim wielka była powaga.

JESCHKE (Marcin), Łacińskim językiem pisał księgę o bożyszczu, które czcili Prusacy, pod tytułem: *Dissertatio historica de quercu apud veteres Prussios sacra, Romowe dicta, locum ejus & formam exhibens. Regiomonti 1674.*

JESSE albo Jedso, kray wielki na północ Japonii: od nich zwany *Jesogassima*; okrąg kraiu tego nie był dostatecznie zwiedzony. Obywatele bałwochwalcy.

JEŻOWSKI (Stanisław), wydał *Ekonomią albo porządek zabaw gospodarskich*, w Krakowie 1638. Tamże przedrukowana rada białogłowska.

JEZUS Chrystus, syn boży, słowo wcielone, Zbawiciel świata. Nazwisko to Jezus znaczy Zbawiciela.

JEZUS, syn Syracha, autor księgi Eklezjastika w piśmie świętym zawierającej się.

JEZUACI, zgromadzenie zakonne od świętego Jana Kolumbana postanowione roku 1363, potwierdzone od Urbana V. papieża roku 1367; Klemens IX. papież roku 1668 ten zakon zniósł.

JEZUICI albo zakon towarzystwa jezuitów od świętego Ignacego Loyoli roku 1534 ustanowiony, od Pawła III. papieża w roku 1549 potwierdzony, w kościele bożym zaśluzony przez odpor kacerstwom i przykładną młodzieży edukacją: zgaszony od Klemensa XIV. papieża w roku 1773.

JEZUITKI, zgromadzenie białychgłów w Flandryi i we Włoszech; potwierdzenia stolicy apostołskiej nie odebrały. Od Urbana VIII. w roku 1631, to zgromadzenie zakazane i zniszczone.

IF (Spia albo Taxiana insula), wyspa na morzu śródziemnym nie daleko Marস্যlii; ma zamek obronny, w którym więźniów znaczniejszy i winowajców stanu częstokroć zamykają.

IFRAN albo Ufaran powiat Afrykański, leżący nad Oceanem.

IGNACY (święty), biskup Antyocheński męczennik, trzeci od Piotra S. na tej stolicy siedział; przez lat 40 rządził kościołem Antyocheńskim, nakoniec za prześladowania Trajana cesarza roku 107, w Rzymie bestyom dany na pożarcie, męczeńską koronę odebrał dnia 10 Grudnia. Pisał do różnych kościołów listów 7, o których Euzebiusz, i święty Hieronim czyni wzmiankę. Te listy w kościele bieżym dotąd są zachowane.

IGNACY (święty Loyola), fundator zakonu Jezuitów pod tytułem: zgromadzenia Jezusowego. Z początku żołnierskie życie prowadząc, w roku 29 życia świat porzucił. Po różnych prześladowaniach, które znakomitą cierpliwością znosił, wraz z dzieśmiu towarzyszami, pierwsze początki zakonu swojego roku 1534 założył. Ten w roku 1540 od Pawła III. papieża potwierdzony. Ignacy święty pierwszym przełożonym, albo generałem nowego zakonu obrany w roku 1556. Życia dokonał wieku 65; exercitia duchowne, albo ćwiczenia napisał, iakoteż i reguły zakonu swojego.

IHOR, królestwo w Azyi nie daleko Malaki, hołdownicze króla Siamu. Mieszkańce są sekty Mahometkańskiej. Miasto stołeczne tegoż co i królestwo nazwił.

IKAR (Icarus), syn Dedala, według bawieckiej rymotworów powieści, mając przyprowadzone od ojca skrzydła, aby z Kreteńskiego labiryntu tym sposobem wydobyć się mógł; gdy przestrogi ojca słuchać nie chciał, i zbyt się wysoko ku słońcu wzbijał, gorącość promieni wosk, którym skleione były pióra skrzydeł, roztopiła, przez co w morze Egejskie wpadł i utonął. Te zaś według powieści Owidyusza od niego nazwisko wzięło:

Icarus Icarias nomine fecit aquas.

ILA, wyspa Szkocyi, ma okrągu mil 7, jest najpryncypalniejszą z tych, które Hebrides nazywają.

ILIAS, sławne poema Homera o wojnie Trojańskiej.

ILITHIA, bóstwo, Junony córka, a siostra Heby bogini młodości; była patronką matron ciężarnych w pogaństwie.

ILIUM, imię fortecy Trojańskiej, w której zawarte było Palladium.

ILKUSZ albo Olkusz, miasteczko krolewskie w Polścze, w Woiewodztwie Krakowskim, sławne gorami kruszcowemi.

ILLIRYA, przedtym to imię służyło nie tylko Illiryi właściwej, ale też Liburnii i Dalmacyi. Illirya leży nad morzem Adryatyckim: na północ ma Pannonią, na zachód Istryą, na wschód Mizyą, na południe Macedonią.

ILLU-

ILLUMINATI, kacerze w Francyi i Hiszpanii, zasądzaący się iedynie na dziwacznych swoich mniemanych objawieniach. W R. 1635ta sekta zupełnie zniefiona, nie trwając więcey nad lat 60.

ILLUSTRIS, *illustrissimus* (iaśnie wielmożny, wielmożny), tytuły w szczegulności dawane niegdyś monarchom i książętom udzielnym; za wznowieniem iednak okazalszych, iaśnie wielmożność znamienitszym w państwach tylko osobom udzielona bywa. W Polsce daie się senatorom, ministrom, i książętom przyznany.

ILOWSKI (Stanisław), świętego Bazylego *Orationes de moribus* na cztery tomy podzielone z Greckiego na Łaciński ięzyk przełożył. Ta księga w Wenecyi drukowana roku 1564.

IMAGINACYA, iest moc albo dzielność umysłu, przez którą każdy człowiek stawia sobie w wyobrażeniu rzeczy pojęte, albo pod zmysły podpadające; ta moc zawisła od pamięci. Widziemy ludzi, zwierzęta, ogrody &c. te rzeczy widziane wchodzą do zmysłów, pamięć je utrzymuje, a imaginacya układa.

IMAN, namiestnik obrządkow religii Mahometanśkiey.

IMARET, Turcy nazywają tym słowem domostwa niedaleko Meczetow bu-

dowane dla przyjmowania podróżnych y ubogich.

IM AUS, niezmierny przeciąg gor, które idą śródkiem Azyi, i oddzielają Indyą od Scythii.

IMBRYHDAR Aga, urzędnik cesarza Tureckiego, którego obowiązek iest podawać wodę do oczyszczzenia.

IMMATICULATIO, termin prawny, znaczy wpisywanie do ksiąg nazwanych *Libri Metrices*, czyli *Metrykuły* iakowego aktu, czyli transakcyi, albo dokumentu. Księgi te *Metrices* nazwisko biorą à *libris Metriculis*, które od innych ksiąg są dystryngowaniaśze, bo w nich wszystkie akta publiczne znayduią się, i są iak matkami innych *iurisdikcyinnych*, zowią się przeto *Matriculaz*.

IMMOBILIA BONA, termin prawny, dobra nieruchome: pod nazwisko to podpadają nietylko włości, czyli majątność dobr szlacheckich, w gruntach osiadłych, lub nie osiadłych, dziedzictwem czyli załawem lub innym czasowego dzierżenia prawem trzymane, także poselsy w miastach, lecz nawet i summy tak na dobrach ziemskich, iako i gruntach mieyskich zapisane, tudzież i summy na prowizyą, czyli procent dane, nakoniec majątki, których własność nie ozdobę iakową, lecz istotny zysk z siebie

proprietaryo przynoszą. Takowych ustępowanie, lub przedawanie, albo darowanie rękami skryptami, lub testamentami cale jest prawem Polskim zakazane, i takowe transakcyje są nieważne. O takie zaś majątki wedle przepisu praw, nayprzod kontrakty rezygnacyjne w aktach wieczystych przez osoby wto wchodzące osobliwie reborowane, a potym donacye, czyli cessye, albo nakoniec transfuzye osobistne w aktach wieczystych przez osoby prawo właściwe do tych majątkow, i lata mające zdolne, zeznawane być mają.

IMMUNITAS, w powszechności wzięta względem duchowieństwa, definiowana jest w prawie takowym sposobem: *Immunitas ecclesiastica, est jus, seu exemptio, quā ecclesiae res, & personae ecclesiasticae à publicis muneribus, & oneribus secularibus sunt liberae*; albo też dokładnie: *Immunitas ecclesiastica est jus, quod ecclesiae & alia loca sacra, nec non personae ecclesiasticae, ac res ipsarum liberae, ac immunes sunt à muneribus & oneribus secularibus, atque ab actibus earum sanctitati & reverentiae debite repugnantibus*. Jest prawo, albo wyzwoleńie, przez które rzeczy i osoby duchowne od publicznych ciężarów i dani wolne są. Immunitas ściśle wzięta, zna-

czy przywilej Afylli, nadany mieyscom Bogu poświęconym. Immunitas przeto dzielić się trojako powinna: na mieyscową, osobistą, i rzeczywiłą; mieyscowa jest, która kościołom, klasztorom, i innym mieyscom Bogu poświęconym służy. Osobista stosuje się do osob duchownych. Rzeczywiła jest, co rzeczom i mieyscom duchownym przynależy.

IMPARITAS STATUS, termin prawny, nierówność stanu, znaczy uzurpowanie sobie kleynotu szlacheństwa, którego kto nie ma ani z przodków, ani sobie danego. Zarzut takowy czynić drugiemu iedynie tylko szlachcic niewątpliwy może, i dowodzący mu aktualnie według praw koronnych bierze wyszku za kosztą w sprawie tey poniesione dobrota, które on mieniąc się być szlachcicem posiadał; nie dowodzącego zaś gardłem, i utratą wszystkiego majątku prawa mieć chcą. Sprawy te w trybunałach decyzyą sąw biorą; za wywodem iednak czyli eduktem wprzod w woiewodztwie lub ziemi nastąpionym, do którego strona oskarżona ma wolność się zaraz zabrać. O czym obszerniey, patrz *Edukt*.

IMPERATOR, tytuł, który żołnierze z okrzykami dawali swemu wodzowi po otrzymanym jakim znacznym zwycięstwem. Ten nie trwał dłużej iak

iak tylko do tryumfu; ale Juliusz Cezar ogarnął państwo Rzymskie, zatrzymał go sobie na zawsze. Jego następcy ieden po drugim to imie sobie przywłaszczyli.

IMPERIUM, gdy Rzymianie pretora lub konsula wysyłali do rządzenia iakiey prowincyi, dawali im dwa rodzaje władzy; iedna się zwała *potestas*, druga *imperium*: pierwsza była prawem iurydykcyi nad osobami, drugiej nie inaczej pozwalano tylko przez dekret pospółstwa. Ta władza tak wielka była, iż mający ją mógł karać śmiercią bez żadney appellacyi. *Potestas senatus consulto, imperium lege deferabatur.*

IMPERIUM, rząd monarchyczny, albo naywyższa władza wiedney osobie zawarta.

IMPERIUM, imie, które dają stanom podległym iednemu panu.

IMPERIUM, w Europie nazwisko powszechności stanów Rzeczy Niemieckiey pod zwierzchnością, i preeminencyą cesarza zostających. Opisanie w szczegulności stanów Rzeczy Niemiecką składających, patrz pod artykułem *Niemcy*.

IMPERIALIS, (taler twardy albo bity), nazwisko to łacińskie *Imperialis* zdaie się, że tylko u nas w Polsce dane było talerom z Niemiec przychodzącym, opuszczając słowo *Nummus*, które się do mnic-

ma. *Imperialis* był wyraz różnicy od innych sztukowych srebrnych pieniędzy bitych po różnych krajach, iakoteż i w Polsce. Patrz *Taler*.

IMPUBES, podług praw Rzymskich młodzieniec, który nie doszedł lat 14, a panna lat 12, nazywali się w prawie *impuberes*; ponieważ lata te w płci obojga pubertatem zaczynały.

INAUGURACJA, obrządek, którego zażywają przy koronacyi cesarzów, królów, konsekracyi biskupów &c.

INACHUS, według historyi Greckiey pierwszy fundator, i ustanowiciel monarchii Argivorum w Poloponcie kraju, który teraz Moreą nazwany iest.

INCENDIARIUS, termin prawny znaczący złoczyńcę umyślnie palącego miasła, wście, lub dwory, która zbrodnia, iako wszystkiemi prawami niesie za sobą wielką karę, tak i prawa Polskie gardłem karać każą tak palących z umyśłu, iako i namawiających na ten występpek.

INCOMPETENTIA, termin prawny służący do excepcyi sądowej po-zwanemu, ktorey albo używa przeciw sądowi nieprzyzwoitemu, albo przeciw rejestrowi, wktóry powód nienależycie sprawę wpisał przeciw niemu. Także w odbiciu od strony pozwany zarzuca się czasem *incompetentia actoris*, albo

bo incompetencia actionis, lub z tych obiedwie.

INDEMNISATIO, iest nadgroda za szkodę uczynioną, czyli to (jak mówią) w prawie: ex lucro cessante, czyli ex damno emergente.

INDEPENDENTES, nazwisko sekty Kalwińskiej w Anglii naybardziej za czasow Kromwela rozszerzoney.

INDEX, patrz *Kongregacya*.

INDIA, kray wielką część Azji, w sobie zamykający, od rzeki Indus biorący nazwisko. Podział Indyi u dawnych czyniła rzeka Ganges, ztąd u nich India extra Gangem, & India intra Gangem. Kray ten od bardzo dawnych czasow tak w powszechności, iako i po części znaiomy, ponieważ o zawoioowaniu onego przez Bachusa mitologia wspomina; według zaś dawniejszych historykow przez Semiramidę krolową Assyryi, Sesostryfa krola Egiptu był zawoioowany. Alexander wielki władzę swoją aż do krajow Indyi rozciągnął przed nim zaś w niektórych prowincyach monarchowie Perscy prawem wojny władzę swoją rozpostarli. Rzymianie panowie wielkiej części Azji, znalazłszy odpor u dawnych Persow albo Partow, daley się pomknąć nie mogli i odtąd państw swoich rozszerzać więcej nie byli w stanie. Nazwisko Indyi u terażniejszych geografow

powszechnie iest Azji i Ameryce, ztą różnicą: iż państwa właściwicy w Azji, nazywają Indyą wschodnią, Amerykę zaś Indyą zachodnią. Państwa Indyi w szczegulności pod osobnemi artykułami opisane będą, iakoteż i wyspy iey przyległe. Handel Indyjski był pochopeu kupcom do skojarzenia towarzystw handlownych między sobą. Te teraz kilkorakie są, przywileciami wielkimi od stanu lub władzy naywyższych państw zaszczycone. Kompanie Indyjskie Anglii i Hollandyi, do tego stopnia mocy przyszły, iż zdają się być osobnemi monarchiami, kraie podbiiając, dzierżąc, flotty i woyska utrzymując. Ze zaś stan państwa wielki ztąd zysk odbiera, dowodem być może kompania Angielska co rok do skarbu publicznego płacąca blisko dwudziestu milionow złotych, ewalując funty szterlingi na kurs Polskiej monety, lubo ieszcze i z tey daniny Anglia nie iest kontenta i wyższej się kwoty dopomina. Pierwsi Portugalczycowie utorowali drogę morską do Indyi przeszedłszy prześlawne promontorium dobrej nadziei (bonae spei) roku 1497.

INDICENS, termin prawny okazujący tego, który przez konnexyą do sprawy, albo przypozwu zapisując się w komparycyą.

INDI-

INDIETES, nazwisko, które dawni poganie dawali bogom, niegdyś współobywatelom, iacy byli u Greków Herkules, u Rzym. Romulus, Cezar.

INDIKCYA (indictio), w chronologii wymiar albo cyrkul, lub period lat 15. Data lat przez indykcyę około czasów panowania Konstantyna wielkiego cesarza zaczęła się. Dotąd w kancelaryi Rzymskiej datowania sposob indykcyi używany jest. Patrz *Era*.

INDOSTAN, kraj w Indyach wschodnich zawierający w sobie państwa wielkiego Mogola.

INDUKTA, jest wprowadzenie albo opowiedzenie pierwsze sprawy przed sądem.

INDULGENTIA, patrz *Odpust*.

INDULT, (prawo duchowne), znaczy łaskę udzieloną od najwyższej władzy. Pisarze prawa duchownego dzielą Indultum in activum, & passivum; przez *Activum* rozumieją pozwołoną moc komu szafowania łaski, która należała najwyższej władzy; przez indultum *passivum* rozumieją samę łaskę albo uwolnienie od powszechnego obowiązku tego, komu nadane.

INDYGENAT, jest nazwisko przywileju, w Polsce tylko prawie używane, znaczące to, co w innych narodach naturalizacya, albo jus Civitatis. Przez indygenat cudzoziemiec, wypróbowałszy szlachetne swoje urodzenie w obcym kraju,

mocą stanów na seymie, przyięty jest do równości szlachectwa, i wszelkich jego prerogatyw w narodzie Polskim przez konstytucyą i na to dyploma z właściwą temu pieczęcią odbiera od króla.

INES (Woyciech), Jezuita; umarł roku 1568, wieku 38. Księgi jego do druku podane są: *Lirica*, & *Epigrammatum centuria* 6. — *Lechias, sive ducum ac principum Poloniae ab usque Lecho deductorum Elogia historico politica*. Cracov. 1655.

INFAMIA, według przepisów powszechnego prawa: est laesa dignitatis status, legibus & moribus reprobatus. — Zkąd idzie, iż infamia w powszechności jest uszczerbek sławy, prawnie za karę winowajcy uczyniony. — Dzieli się na prawną i uczynkową, *juris & facti*: Prawna, urzędownie z przepisów zadana bywa za niektóre występki. — Uczynkowa z oczywistości bezbożnego kryminału wyrasta.

INFANTERYA, nazywa się piechota w wojsku; ta z postanowieniem autoramentu cudzoziemskiego w Polsce na regimenty podzielona została.

INFELDACYA, patrz *Lenność*.

INFLANTY (Livonia), ta prowincya była pod dzierżeniem Krzyżaków, osobliwego tam mistrza mających. Gwil-

Gwihelm Fürstenberg ostatni mistrz tameczny, porzuciwszy religią katolicką, ściągnął na siebie oręż Zygmunta Augusta, który roku 1557 tę prowincję posiadał. Za Zygmunta III. od Szwedów Inflanty zawoioowane zostały, od tych zaś Moskale ją odebrawszy, dotąd w dzierżeniu swoim znaczniejszą część trzymają. Ma to województwo biskupa, wojewodę i kasztelana, posłów na sejm obiera 6. Oprócz tych części, które pod Moskiewską są władzą, do Polski nie, które należą, i są własnym województwa tego podziałem, które się pieczętują Gryfem białym na nogi wspiętym, w nodze jego prawej miecz, a na pierśiach litery G. A. przywileje Inflantkie pieczęciami koronną i Litewską razem stwierdzone bywają. Posłów na sejm dwóch z korony, dwóch z Litwy, dwóch z samego województwa wysyłają.

INGENUUS, u Rzymian nazywał się człowiek z wolnych, uczciwych, i szlachejnych rodziców urodzony; ztąd maxyma prawników: *ingenui, qui libertatem habent in genere, non in facto*.

INGIELHEIM, miasto Niemieckie nad Rhenem w Palatynacie wstawione urodzeniem Karola wielkiego cesarza.

INGOLSTAD, miasto Niemieckie w Elektoracie Bawarskim. Universitas w nim fundowana roku 1410.

INGRYA, niegdyś prowincja królestwa Szwedzkiego, teraz należy do państw Rosyjskich. Piotr wielki w tym kraju nad rzeką Newą założył i zbudował miasto Petersburg rezydencyonalne dworu Rosyjskiego.

INKWIZYCJA, termin prawny znaczący wywód przez świadków tego, co dowodami przez pisma albo wcale, albo dostatecznie wywiezione być nie może. Sprawy *uczynkowe* prawie ze wszystkimi na dowodach przez świadków zawisły. Sprawy *graniczne* i w innych różnych gatunkach *in supplementum* dokumentów prawnych często potrzebują pomocy z inkwizycyi. Gdzie wchodzi inkwizycye, z obu stron te wyprowadzane być powinny.

INQUILINI, termin znaczący mieszkańców kontraktowych na cudzym gruncie. Rzymianie nazywali *inquilinos* mieszkańców domów z umowy z właścicielem. *Incolas* nazywali posiadających grunta rolne także za umową. Według tej różnicy moglibyśmy nazywać w Polsce rolników *incolas*, innych zaś czyli rzemieślników, czyli na samych tylko chałupach na wsi osiadłych *inquilinos*.

INITIATI, w pogaństwie nazywali się ci, którzy do osobliwzych tajemnic, iakie były naprzykład Cerery w Eleuzynie, przypuszczeni bywali. To zaś przypuszczenie nie bez osobliwych obrządkow czynione bywało.

INNOCENTY I. papież, prześladowcom świętego Jana Chryzostoma mocno się sprzeciwił, kacerstwo Pelagianow potępił; umarł roku 417 w lat po swoim obraniu 15.

INNOCENTY II. papież, Rzymianin; pierwiastki rządow swoich wielce miał zakłócone przez fakcyę Anaklerta II. antypapy. Lotaryusza cesarza koronował, błędy Abelarda, i Arnolda z Breścii potępił; umarł roku 1143 w lat 13, miesiący 7, dni 10 po swoim obraniu.

INNOCENTY III. papież, ponieważ nie na stolicę Piotra świętego wyniesiony, wielkich cnot, a osobliwie modesty, i wstrzemięźliwości właściwey swojemu stanowi, dał dowody roku 1215. Zbor powszechny Laterański złożył, i na nim przezydował; umarł roku 1216, rządził kościołem lat 18, pisał xięgi: *De contemptu mundi, sive de miseria humanæ conditionis.* — *De officio Missæ libri 6.* — *Sermones de tempore, & de Sanctis.* — *De sacramento baptismi.* — *De clauastro animæ.* — *De purgatorio.* — *De consecratione pontificis.* — *De*

laude charitatis. — *De veneratione sanctorum.* Twierdzą niektórzy, iż on był autorem pienia: *Stabat Mater dolorosa &c.*

INNOCENTY IV. papież, przed zawziętością Fryderyka II. cesarza do Francyi uiechać musiał, gdzie w Lugdunie zbor powszechny w roku 1245 złożył. Ludwika świętego króla Francuskiego do krucyaty nakłonił. Pierwszy dał kardynałom czerwone kapelusz na znak gotowości wylania krwi za wiarę; umarł roku 1254, rządził kościołem lat 11, miesiący 5, dni 14. Xięgi jego razem zebrane wyszły pod tytułem: *Apparatus libr. 5, distinct. &c.*

INNOCENTY V. papież, zakonu świętego Dominika, na stolicę Rzymskiej tylko 5 miesiący siedział; umarł roku 1276.

INNOCENTY VI. papież, mieszkanie papieżow chciał z Awenionu przenieść, ale dla zamieszania w Włoszech żądania jego skutku nie wzięły. Rządził kościołem lat 9, miesiący 8, dni 20; umarł roku 1362.

INNOCENTY VII. papież, wyniesiony na stolicę apostołską, w czasie wielkiego zamieszania w kościele bożym, dla zawziętości Rzymian z miasta tego uchodzić musiał; wezwany od uspokojonych buntowników, w tymże mieście życia

Ecc
do-

dokonał roku 1406, w lat dwa po obraniu.

INNOCENTY VIII. papież, Genuńczyk, z domu Cybo; niezgody związał Włoskich staraniem swoim uśmierzył, wojnę z królem Neapolitańskim prowadził; umarł roku 1492, wieku 60. Rządził lat 7, miesiący 10, dni 20.

INNOCENTY IX. papież, po śmierci Grzegorza XIV. obrany roku 1591, w dwa miesiące po swojej elekcji umarł.

INNOCENTY X. papież, zwany przed tym Pamfilij Jan, widział za czasów swoich początki zamięszania, wszczęte z pięciu propozycji xięgi Janсениusza; umarł roku 1655, wieku 81. Rządził lat 10, miesiący 4, dni 22.

INNOCENTY XI. papież, z domu Odeschalski, świętobliwośćią żywota znamienity. Leopoldowi cesarzowi, Rzeczypospolitej Polskiej znaczne na wojnę przeciw Turkom dawał posilki; umarł roku 1689, rządził kościołem lat 13.

INNOCENTY XII. papież, z domu Pignatelli, wszystkiej dobrego pastora i rządcy obowiązki nader doskonale wypełniał; umarł z powszechnym żalem kościoła roku 1700 w lat 9, miesiący 2, dni 15, po obraniu swoim.

INNOCENTY XIII. papież, z familii związał Conti, jedney z znaczniej-

szych w Rzymie. Ustawiczna słabość była na przeszkodzie pobożnemu i uczonemu papieżowi temu do wypełnienia tak, iak pragnął, obowiązków stanu swego; umarł roku 1724, wieku 69, rządził kościołem lat 2, miesiący 9, dni 26.

INOWROCŁAWSKIE województwo, w prowincyi Wielkopolskiej, wraz z Brzeskim Kujawskim do Polski przyłączone, graniczy z województwy: Kaliskim, Brzeskim, Kujawskim, i Prusami. Herb tego województwa poł orla białego i poł lwa czarnego w złotym polu. Senatorów ma wojewodę i kasztelana Inowrocławskich, Bydgoskiego, Konarskiego kasztelanów. Sejmiki swoje to województwo miewa wraz z Brzeskim Kujawskim w Radziciowie. Wysyła na sejm posłów dwóch; deputata na trybunał koronny jednego. Dzieli się na powiaty: Inowrocławski i Bydgoski. Miasto stołeczne Inowrocław.

INSPEKTOR, w Francyi urzędnik wojskowy, przed którym wojsko popis swoje odprawiać powinno. W Polsce ten urząd wznowiony, i dwóch inspektorów ustanowiono, jednego iazdy, drugiego piechoty w autoramencie cudzoziemskim.

INSPIRATIO (natchnienie), termin theologii, którego używa, do wywodzenia świętości xiąg świętego

rego i nowego testamentu, iako z Ducha świętego piszący oneż byli inspirowani. Jest także inspiratio wyrazem sposobu elekcyi duchowney, gdy wszyscy obierający zgodzą się na iednę osobę.

INSTALLACYA, jest akt publiczny, przez który ten, który urząd, albo dostojenstwo iakie otrzymał, jest na nie uroczyście wprowadzony, z obrządkiem temuż urzędowi do sprawowania iego przyzwoitym. Pełność urzędu wyciągającego installacyi trzy stopnie zawiera: 1 nadanie urzędu tego od władzy przyzwoitey; 2 przyjęcie i poślubienie wierności temuż urzędowi; 3 obięcie urzędu prawne w swym czasie, dla wiadomości tych, którzy iemu mają być podlegli.

INSTANCYA, termin prawny, który się daie iurydykcyom sądowym, iako na przykład: Grod albo ziemstwo, jest pierwszą instancją, trybunał drugą i ostatnią. Tym sposobem i duchowne sądy mają swoje instancye.

INSTYGATOR, w prawie powszechnym, ale w Polsce tylko to imie dane jest urzędowi, który w innych państwach nazywa się *fiscalis* albo *procurator regius*. Instygatorowie są urzędnicy w koronie, i wielkim księstwie Litewskim, którzy mieysce po generałach inspe-

ktorach w porządku urzędow mają. Z pierwszego postanowienia tego urzędu są dochodzicielami krzywd publicznych krolowi, lub Rzeczypospolitey uczynionych; przeto takowych przestępcow do właściwych iurydykcyi zapożywać i sprawy popierać jest ich powinnością. O urzędzie, i obowiązkach instygatorow nappierwsze prawo czytamy 1565. Mieysce ich zastępujący vice-instygatorowie porównani im są we wszystkich konstytycyą 1775. Pierwszy z nich jest assestorem skarbowym swego narodu *cum voto decisivo*, i z pensją kommissarską. Obydwa mają prawo zasiadać na sądach referendarskich *cum voto decisivo*, a na asseforskich *cum voto informativo*.

INSTYGATOR, sądowych iurydykcyi wyższych i niższych jest postanowiony od sędziego tychże iurydykcyi. Jego jest powinnością przestrzegać bezpieczeństwa sądow, zapożywać terminô taćto gwałcicielow iego, i podług urzędu swego być na posłudze sądowey zwierzchności.

INSTYTUCYA, w prawie duchownym jest obrządek uroczysty, przez który kościół, lub beneficium władzą urzędową powierza się duchowney osobie na fundamencie nominacyi i prezentacyi uczynioney od tego, do ktorego takowa nomi-

minacya i prezentacya należy. Instytucya w powszechności wzięta zawiera w sobie każdą kanoniczną prowizyą, albo sposób urzędowy obięcia kościoła i beneficjum, czyli na fundamencie elekcyi, postulacyi, nominacyi, prezentacyi, lub też rezygnacyi, translacyi &c.

INSTITUCYE prawa, są krotkie zebranie pierwsiaków albo inaxym fundamentalnych prawa. Tym tytułem, zebranie xiąg prawa Rzymskiego za czasów Justyniana cesarza, mianowane jest.

INSTITUTUM, nazwisko w szczególności Akademii w Bononii, ustanowionej od Klemensa XI. papieża, za staraniem sławnego Ludwika Ferdynanda hrabi Marfigli. Benedykt XIV. papież nieśmiertelnej pamięci institutum Bonońskie wielu łaskami obdarzył, i wiele rzeczy ciekawych i szacownych dodał, bibliotekę powiększył tak dalece, iż sprawiedliwie fundatorem institutu nazwać się może.

INSTRUKCYA, słowo to z Łacińskiego bierze początek *ab instruendo*.

W kraju Polskim nazywa się instrukcyą instrument ten, który na seymiku układają do traktowania posłom wybranym czyli to na seym, czyli do maiestatu. Instrukcyą także nazywa się zlecenie na piśmie dane posłom zagranicę wysłanym, zawierające w sobie inte-

res, w którym wysłani, i sposób, jakim tenże ma być od nich traktowany. Takowe instrukcyje są dwoiaki: głośne i sekretne. Jaka między nimi różnica? przymiotne nazwiska jasno oznaczają. W dawnych piśmich instrukcyą posłom od Rzeczypospolitej nadaną znajdziemy nazwaną: *nauka*.

INSUBRIA, nazwisko kraju Włoskiego zamykającego się jednak in Gallia Cis-Alpina. Narod insubrow miał osady swoje w tym mieyscu, gdzie teraz księstwo Medyolańskie, i inne przyległe.

INTERCALARIS dies, dzień przybyśzowy, który według opisu kalendarza Rzymskiego za czasów Grzegorza XIII. co cztery lata do miesiąca Lutego przybywa, i jest w liczbie dni 29.

INTERCESSIO, u Rzymian to słowo brane było za oppozycyą, albo mówiąc po naszymu: *niepozwalam*. Sami trybunowie pospolstwa mieli moc tamować obrady, i nie przypuszczać praw proponowanych słowem *veto*. To zaś nieprzypuszczenie lub niepozwolenie nazywało się *intercessio*.

INTERCEPTIO Actoratûs, termin prawny przez zepsutą administracyą sprawiedliwości używany na przedłużanie spraw, albo zepsucie powodztwa prawnym aktorom przy sprawie, do sądu przychodzący.

INTER-

INTERDYKT (w prawie świeckim i duchownym): w *duchownym* klątwą, przez którą wyklęty odłącza się od społeczności wiernych, uczestnictwa sakramentów, i pogrzebu kościelnego. W świeckim Polskim nie mamy tego terminu w prawie, w obcych zaś używają go tam, gdzie komu zatrzymują sprawowanie urzędu, albo administracyą własnej fortuny; tak dalece, że ani przez kontrakty wżyciu, ani przez testament *causâ mortis*, nie dysponować w teyże fortunie swojej nie może; i takowy interdykt ściągając zwykły nadanie kuratora temu, przeciw któremu wyszedł.

INTERIM, nazwisko nadane ediktowi sławnemu w Niemczech względem dysput o religii, ażeby do przyszłego powszechnego zboru były zawieszone. Data wyroku 1548, za panowania Karola V. cesarza.

INTERNUNTIVS, tytuł charakteru osoby w niebytności nuncjusza stolicy apostolskiej, interessa kościelne utrzymujący. Tegoż tytułu zażywa poseł cesarski w Turczech.

INTERNUNTII civitatum Prussiae, albo *deputati*, nazywali się delegowani od miast większych Pruskich Torunia, Elbląga i Gdańska, *constitutum* formujących na generał Pruski.

INTERREGNUM, bezkrolewie: stan państwa ofieroconego śmiercią lub abdykacyą monarchy, trwający do obrania nowego króla. Przepisy bezkrolewów w Polsce należą do prawa określone. Najpierwsze interregnum po śmierci Zygmunta Augusta dało okazję ustanowienia rządów i sprawiedliwości w tym czasie. Reprezentacya maiestatu została przy arcybiskupie Gnieźnieńskim Prymasie koronnym. Sprawiedliwość sądami kapturowymi ubezpieczona. Sejm *convocationis interessa* zachodzące ułatwia, *exorbitancye* poprawia, dzień seymu elekcyi nazywa. Ten zaś z całego narodu zgromadzony obraniem nowego monarchy bezkrolewie kończy. Do tego, patrz *Kaptury*.

INTERREX, dawany był ten tytuł w Rzeczypospolitej Rzymskiej na dni 5. Senatorom z najwyższą władzą.

INTERROGATORIA, termin prawny. Spisane porządnie pytania, które podczas wyprowadzenia inkwizycyi bądź to w sprawach uczynkowych, bądź granicznych sędziowie wedle okoliczności sprawy układają, i stawionych przed siebie na dawanie świadectwa, porządnie wypytują.

INTERSTITIA (w prawie duchownym), przeciąg czasu, który upły-

regnorum successionē. Zyl około roku 550.

JORDANES albo Giordano (Łukasz), malarz sławny i wyborem obrazów, które po sobie zostawił, i prędkością, z którą je malował; z kąd zyskał w kraju swoim przydomek: For-presto, to jest nader prędki-spieszny; umarł w Neapolu oczywiście swoicy roku 1704.

JOVIANUS, cesarz Rzymski, urodzony w Singidonie mieście Panonii roku 331, po śmierci Juliana apostaty od wojska na godność cesarską wyniesiony został. Bałwochwaltwo przez Juliana wprowadzone wszelkimi sposobami wykorzenić pragnął, i starał się. Z Persami przymierze zawarł, mniey wprawdzie dla honoru Rzymskiego państwa przyzwoite, ale w okolicznościach czasu tamtejszego nieuchronne. Duchowieństwo za czasów Juliana rozproszone, biskupów z diecezyi wypędzonych, z wygnania do oyczyzny i owczarni powracał. Między innemi Atanazyusz święty patriarcha Alexandryi z tego pozwolenia korzystał. Nie długo się jednak państwo Rzymskie tak dobrym i przykładnym cesarzem cieszyło: roku 364, dnia 17 Lutego umarł w łóżku swoim znaleziony, w 7 miesiącu panowania, wieku 33.

JOVINIANUS, mnich, wódz kacerzów tegoż nazwiska, zaśluga postów, modlitw, wstrzemięźliwości znosił; bluźnił wcielenie syna bożego. Potępiony od papieża Syrycyusza; od Honoryusza cesarza roku 412 posłany na wygnanie, tamże życia dokonał.

JOWISZ, syn króla Frygii Saturna i Rhei albo Ops, która podług zwyczaju owych czasów żoną była i siostrą tegoż Saturna. Mając być pozbawionym życia w niemowlęcym wieku od własnego oycy, dla uczynionego przymierza między nim i starszym bratem Tytanem, któremu królestwo mocą wydarł; uratowany od śmierci przez podłożenie innego dziecięcia na jego miejsce sztuką matki, przesłany na wyspę Kretę, i tam od Kuretów, to jest astrologów i kapłanów wychowany jest. Wojował potem z swoim stryjem Tytanem, i w rezultacie od niego z królestwa oycy Saturna na tron przywrocił, ale i u tego w podejrzeniu będąc dla szczęścia i dzielności, przymuszony jest różnemi przykrościami do schronienia się powtórnie na wyspę Kretę. Tam wielu sobie ziednał przyjaciół, gdy przeciwko niemu ociecił liczne wojsko wprowadził, zbił go, oycę poimał, i w ścisłym więzieniu osadził. Potrafił jednak uciec z niego Saturn,

za-

zafzedł do Peloponezu, potem do Włoch do Janusa, zkąd mając porozumienie z następcami Tityna, onych do wojny pobudził, ale zbił znowu na głowę Jupiter swoich przeciwników w Hiszpanii niedaleko Kadix, tak iż Saturn do Sycylii uchodzić musiał, gdzie mizernie życie skończył, a on długo, nader szczęśliwie, i z zaletą sprawiedliwości panował. Dla tego pomyślności, i szczególnych niby nad ludzką siłą przypadków, zabobonna starożytność uczyniła go najwyższym bogiem i owszem oycem wielu bogów i wszystkich ludzi, i tyśiącznych o nim napłótła baśni, iako to: że w niemowlęcym wieku był karmiony cudownie od kozy Amaltei, i od pszczoł w iaskini, miał w podzielu rząd i panowanie nad niebem, tak iak Pluton nad piekłem, i Neptun nad morzem, mieszkał na Olimpie, zamiast ktorey najwyższy w Tessalii gory rozumiano prawdziwe niebo; zwyciężył, upiorunował, i gorami przywalił buntujących się przeciwko niemu strasznych iakichś olbrzymów, mianowicie: Briarea, Encelada i Tiphona; przemieniał się już w ogień, już w orła, już w deszcz złoty; miał za żonę siostrę Junonę, a i do innych wielkich swych skłonności utaić nie mógł. Jego pra-

wdziwe imię jest Jou, u Greków nazywa się Zeus, żył według najsobobniejszego do wiary mniemania, iako Saturn, za czasów Abrahama 2083 roku od stworzenia świata, 400 po potopie, tak on tegoż czasu, co Izaak, panował lat 62; umarł w starości i pochowany jest na wyspie Krecie z tym napisem: *Tu odpoczywa Zan, którego nazywano Jupiter.* Jeszcze za życia uchodził i był czczony za boga, i do tego słabszych od siebie panów niewolił, nakazując im różne obrządki, a po śmierci nie było narodu, od ktoregoby za najprzemożniejszego z bogów nie był miany. Fenicya, Egipt, Grecya, Rzym, i cały prawie bałwochwalski świat poświęcaniem kościołów, przystawianiem kapłanów, wyznaczaniem ofiar, i innymi sposobami cześć mu boską wszędzie oświadczał. Są uczeni ludzie, którzy trzymają, że pod jego imieniem czczono podobno i w ten czas prawdziwego Boga, nazywającego się u żydów *Jehowa*, zkąd poszło u Łacinników: *Jovi, Jovem*, ab *Jove*, i u Greków *Zeus*, i u nas *Jowisz*, ale to ledwie względem tyśiącznego człowieka nieco lepiej nad innych oświeconego, prawdą być może, a powszechnie nie co innego ta cześć była, tylko bałwochwalswo. Było i innych

wielu zacniejszych ludzi, którzy szukając w tym nazwisku niejakiey dla siebie zalety, onym się nazywali, iako Jupiter Apis krol Argos, wnuk Inacha roku od stworzenia świata 2230; Jupiter Asterius krol Krety 2600, który porwał Europę, ociec Minosa; Jupiter Grecki albo Pretus 2657, który potrafił wejść do wieży do Danae; Jupiter Tantal 2780, który porwał Ganimedesa; Jupiter ociec Herkulesa 2700; Jupiter, który zwiódł Ledę, nieco później, i o którym nie wiadomo, kto był. Ze zaś, co się tylko tym tak wielu szczerulnego przytrafiło, wszystko to starożytność temu pierwszemu i nayznaiomstszemu przypisuje, uważa Seneka, iż ponieważ od przypadku z Niobe, aż do przypadku z Alkmeną albo Ledą wypływa czasu przeciąg 400 lat, musiałby albo ten Jupiter żyć bez porównania dłużej, niż mu pospolicie życia dają, albo idzie koniecznie ztąd, że te przypadki na innych też Jupiterow podzielić trzeba, a nie wszystkie na niego jednego zwać. To dziw i ludzkiego rozumu ślepoty dowód, że ten mniemany bog i tak wielkie miał osobiste przywary, które i w ludziach nie są bez nagany, i przecię tak wielką prawie po całym świecie cześć odbierał. Patrz *Saturnus*.

JOWIUSZ (Paweł), historyk; umarł w Florencyi roku 1552, wieku 69, był biskupem Nocery, albo Novocomienfis, iako się sam w wiegach swoich mianuje. Historya jego na xiąg 45 jest podzielona. Pisał także Elogia ludzi znakomitych.

JOZEF (święty), z pokolenia Judy, domu Dawida, małżonek nayświętszey Maryi panny. O czasie zeyścia jego nie masz wiadomości. Uroczystość tego świętego kościół obchodzi dnia 18 Marca.

JOZEF patryarcha, syn Jakuba z Racheli, po wielu uciskach i prześladowaniach, do naywyższego po kroku stopnia w Egipcie przyszedł. Kray ten od siedmioletniego głodu, i narod cały zgłodniały ożywił. Oyca z całym domem w żyzney ziemi Egiptu Gessen osadził; umarł roku od stworzenia 2400, wieku 110.

JOZEF Żydowin, pisał księgi historyi narodu swego, i inne. Żył za czasów Wespazjana i Domicyana cesarzow, i był oczywistym świadkiem zburzenia Jerozolimy.

JOZEF I. cesarz, syn Leopolda z domu Austriackiego z Ludwikiem XIV. krolew Fracuskim wojnę nader szczęśliwie prowadził. Rakociego i innych Węgierskich buntowników uśmierzył; umarł roku 1711, wieku 33 panowania 6, monar-

narcha z przymiotów i wspaniałości umysłu znakomity.

JOZUE, następca Mojżesza, wódz ludu bożego, wprowadził go do ziemie obiecanej. Dzieła jego i okoliczności rządu, xięga pisma świętego od jego imienia nazwana, obfzernie wypisuje:

IPHIGENIA, córka Agamemnona, według powieści Greckich poetów wiedzioną Dyannie na ofiarę, od tey bogini wyzwoloną od śmierci została. Sprawowała potym urząd kapłański w obrządkach tey bogini.

IPRES, miasto Flandryi. Korneliusz Janseniusz biskupem był mieysca tego. Pisze się w Łacińskim ięzyku Ipra, Iprz, albo Ipretium.

IRAK albo Jerak, prowincya Arabii, swoich krolow miała, teraz do państwa Tureckiego należy.

IRENE, cesarzowa Grecka po śmierci małżonka swojego Leona IV. objęła rządy państw Greckich, w panowaniu ścierpieć nie mogącotwarzysza, własnego syna Konstantyna z tronu zrzuciła. Przez lat 5 korzystała z skutków bezbożności swojej, nakoniec od Nicephora z tronu zrzucona, w roku 802 w wyspie Metylenie na wygnaniu życie skończyła roku 803.

IRENEUSZ (święty), biskup Lugduński uczeń Polikarpa świętego, pisał xiąg wiele przeciw kacerzom

wieku swojego; iak zaś był nauki wielkiej, świadczy Tertulian: *Ireneus omnium doctrinarum curiosus explorator.* Za prześladowania Marka Aureliusza męczeńską śmiercią życia dokonał roku 202.

IRLANDIA albo Hybernia, wyspa i krolestwo złączone z państwa Angielskiemi. O początkach narodu i rządu Irlandyi rozmaite są autorów zdania. Własnych swoich monarchow Irlandia przez czas długi miała. Od roku 1702 Henryk II. przyłączył ją do państw innych swoich i dotąd pod władzą krolow Angielskich została, którzy tam vicereia albo gubernatora doczesnego posyłał. Wiara święta od Palladyusza dyakona w roku 430 i świętego Patrycyusza, najpierwszy raz opowiedziana była; i lubo w Irlandyi też sama wiara jest panująca, która i w Anglii, przecież w tym kraiu naywięcej dotąd Katolików. Miasto stołeczne Dublin, w którym vicerey mieszka, i Parlament się zgromadza. Akademia w tym mieście sławna jest. Miasto Dublin zwało się dawniey Eblana. Krolestwo Irlandyi dzieli się na cztery prowincye pryncypalne: Lagenią, Momomią, Konacyą, Ultonią: była dawniey i piąta Midya, ale ta do Lagenii przyłączona. Te 4 prowincye były niegdyś osobnymi krolestwami: w tera-

zniefszym czacie Jerzy III. krol Angielski ustanowił order nowy krolestwa Irlandzkiego, zwany ma być *triplex unio*, na wstędze pomarańczowey noszony.

IRREGULARITAS, prawo duchowne, jest przeszkoda, lub niezdolność z prawa pochodząca osobie, tak dalece iż przez nią niezgodną się sława do przyięcia święcenia duchownego, lub jeżeli jest w stanie duchownym, do sprawowania funkcji charakteru swojego.

IRROQUEYCZYKOWIE, narod dziki w Ameryce między Kanadą, Pensylwanią, i jeziorem Ontaryą. Narod ten i kraj na 5 części podzielony jest. W każdym powiecie innym językiem obywatele mówią. Nazwiska tych pięciu powiatów są: Onsejur, Goygoin, Agwie, Unutage, i Tfonanta. Przez kraj Irroqueyczyków przechodzi rzeka tegoż nazwiska.

ISAGA, najwyższy podkomorzy Sułtana Tureckiego.

ISCHIA, wyspa mała niedaleko brzegów krolestwa Neapolitańskiego, sławna bardzo pomocnemi cieplicami.

ISIS, bogini Egiptu, taż sama, którą Grecy zwali Jo, Rzymianie Cybelą.

ISLANDIA, wyspa oceanu północnego, odkryta około roku 872 należy do królów Duńskich. Twier-

dzą niektórzy, iż dawne tey wyspy nazwisko było Thule. Zawiera w sobie powiatów 9. Miasto najpryncypalniejsze Islandyi Holar. Rządca kraiu mieszka w zamku Bestede. Trzy góry: Heckla, Helga, i świętego krzyża, z wielką szkodą mieszkańców i kraiu, ognie z siebie wyrzucają.

ISOCRATES, Krasomowca Grecki, mowy jego niektóre dotąd zachowane, są dowodem wielkiej jego w tym kunszcie doskonałości. Żył za czasów Filippa króla Macedońskiego; umarł w sto lat wieku swego.

ISTHM, w geografii znaczy język ziemny między morzami. Najślawniejsze isthmy są: Koryntski i Suezu, ten albowiem ostatni łączy Afrykę z Azyą.

ISTRYA, prowincya Włoska, należy po części do Rzeczypospolitej Weneckiej, po części do domu Austryackiego.

ISZPAHAN, miasto ludne, bogate i handlowne, stołeczne krolestwa Perskiego.

ITALIA, patrz *Włoskie państwo*.

ITALUS, według świadectwa poetów król, od którego państwo Włoskie Italia nazwane.

ITHAK albo Ithaka, wyspa morza Jońskiego niedaleko Cephalonii, dziś nazwana od Turków Piachi, albo Theachi, nazywa się także Nery-

Nerycyą, sławną niegdyś panowaniem Uliссеffą.

JUBA, król Numidyi i Maurytanii, w niemowlęcym wieku zabrany do Rzymu od Juliusza cesarza, wychowany od Augusta, tak się stał biegłym w sycencyach, iż Pliniusz mieni go być znakomitszym ięszcze nauką, niżeli władzą i dostojnością.

JUBAL, syn Lamecha, brat Jabela, wynalazca instrumentów muzycznych według świadectwa piśma świętego: *Jubal ipse fuit pater canentium citbarā, & organō.*

JUBILEUSZ, jest odpust zupełny wielkie przywileje nadane sobie od papieża mający. W starym testamencie pięćdziesiąty rok każdy od pierwszego postanowienia był jubileuszem, i weń każdy dziediec wracał się do posessyi swojej. jubileusz ile odpust, od papieża nadany, najpierw co sto lat odprawiał się, potem do pięćdziesiąt zbliżony, nakoniec teraz co lat dwadzieścia pięć zwykł się odprawować.

JUDĖA, patrz *Ziemia i Narod Zydów.*

JUDASZ, patriarcha czwarty syn Jakuba z Liy; pozyskał najznakomitszy przywilej pierwszeństwa między bracią w tym, że z jego pokolenia poty władza najwyższa niewychodziła, poki Messyasza na

świat nie przyszedł; umarł roku 2399 stworzenia, wieku 119.

JUDASZ Machabeusz, trzeci syn Matatyasza, wódz ludu Żydowskiego liczne wojska Antyocha króla pokilkakrotnie, z wielką sławą narodu swojego zwyciężył; kościół Jeruzolimski oczyścił, z Rzymianym przymierze zawarł, nakoniec potykając się mężnie z nieprzyjaciółmi wiary i oyczyzny swojej, życie chwalebne śmiercią heroiczną zakończył, roku od stworzenia świata 3874, przed narodzeniem Chrystusa pana 161.

JUDASZ Iskaryota, niegdyś apostoł, mistrza i Zbawiciela swojego za 30 srebrników zdradził i Żydom wydał, wkrótce potym sam się obwiesił.

JUDASZ, patrz *Tadeusz.*

JUDICIUM mixtum, albo wspólny sąd, iurydykcyą rozstrząsająca sprawy między Katolikami i Dyssydentami ustanowiona na seymie anni 1768. Poźniej przeniesiona do sądów assessorskich. Patrz *Kanczerze.*

JUDITH, wdowa, z pokolenia Symeona, Holofernesa wodza Asyryjskiego, Bethulią w oblężeniu trzymającego, zabiła; przez co kray cały od ostatniego wybawiła upadku: pełna zasług w ostatniej zgrzybiałości życia dokonała, lat 165 mając.

JUDYCKI (Mateusz), jezuita, wydał do druku: *Rituale sacramentorum & caeremoniarum*.

JUGURTHA, król Numidy, wnuk sławnego króla Masynissy, będąc opiekunem dziedzicow tronu Numidy Adherbala i Hiempsala obydwóch z świata zgładził. Z Rzymianami wojnę dla siebie zrazu pomyslną prowadził. Nakoniec od Metellusa i Maryusza konfulow zwyciężony, od Sylli w niewolę wzięty, prowadzony w tryumfie, głodem zamorzony życia dokonał roku od założenia Rzymu 648.

JULIA (juliacum), księstwo Niemieckie między rzekami Rhenem i Mozą, miało niegdyś swoich własnych dziedzicznych książąt wraz z Kliwią, teraz należy do Elektora Palatyna Rheni.

JULIANUS, nazwany apóstata, ponieważ w wierze świętej wychowany, wroczył się do bałwochwalstwa, i był prześladowcą Chrześcian; niestatecznością swoją i zabobonnością przyćmił wielkość danych sobie od natury i nabytych przez aplikacyą przymiotow. Zabity na wojnie Perskiej roku 363, wieku 32, panowania niepełna 2. Xięgi od niego pisane są: Satyra cesarzow przodkow swoich. — Mifopogon albo satyra na obywatelow miasta Antiochii. — Mowy niektóre i listy.

JULIUS, Lipiec, siódmy miesiąc roku naszego, ma w sobie dni trzydzieści jeden. Zwał się pierwey Quintilis. Juliusz cesarz, że reformował od Romulusa jeszcze używany kalendarz, przeto na cześć jego miesiąc Quintilis nazwany jego imieniem.

JULIUSZ I. papież, Rzymianin, concilium w Rzymie złożył, na którym niewinność Atanazyusza świętego oczywiście wywiezioną, przeciw zarzutom Aryanow. Na zbor Sardyeński legatów swoich posłał; umarł roku 352 w lat 15 po swoim obraniu.

JULIUSZ II. papież, zwany przedtym julianus de la Rovere, przez cały czas rządow swoich w ustawicznych był sprzeczkach i wojnach z książętami Włoskiemi. Concilium Lateraneńskie złożył; umarł roku 1513, wieku 70, rządził lat 9, miesięcy 3, dni 20.

JULIUSZ III. papież, concilium z Trydentu przeniesione znowu do tegoż miasta zgromadził. Przeciw Oktawiuszowi Farniezemu xiążęciu Parmy powstał, i złączony z cesarzem wojnę przeciw niemu prowadził; umarł roku 1555, rządził kościołem lat 5, dni 40.

JULIUSZ, Cesar, zbyt sławny w historyach, żeby się tu dzieła jego wyliczać miały. Wodz, polityk, mędrzec, nadzwyczajnych przymio-

miotow zażył na zgubę wolności Rzymskiej. Diktatorem dożywotnim uczyniony lat 4 rządził Rzymem. Zabity w senacie od Brutusa, Kasyjusza i innych.

JUNGIUS (Adrian), jezuita, xięgi od niego napisane: *Artes & impostura novi evangelii ministrorum*, Połnan. 1589. — *Refutatio libelli adversus ministrumachiam*. — *Confutatio epistolae Joannis Capii Pseudo-Ministri*.

JUNIEWICZ (Mikołaj), Paulin, pisał wierszem uwagi nad tą maxymą Salomona: Prożność prożności i wszystko prożność. Są także wiersze jego o czterech rzeczach ostatecznych.

JUNIUS, Czerwiec, szósty miesiąc roku Junonie bogini poświęcony osobliwiej, i dla tego iey imie nosił.

JUNO, bogini, według mitologii córka Saturna i Cybeli, siostra i małżonka Jowisza: dla tych przyczyn najpierwsze miała miejsce między boginiami.

JUNONALES, igrzyska uroczyste na cześć bogini Junony odprawowały się w Rzymie.

JURITA, nazwisko trybunałów albo iurydykcyi celniejszych w Hiszpanii i Portugalii.

JUPITER, patrz *Jowisz*.

JURAMENT, patrz *Przysięga*.

JURISDYKCJA, prawo czynienia sprawiedliwości. *Jurisdiclio, quasi potestas jus dicendi*. Bierze się czasem termin iurydykcyi za trybunał, lub zgromadzenie urzędników sądzących. Podziały iurydykcyi są wielorakie: najpowszechniejszy ten, który ią na duchowną i świecką dzieli.

JURISPRUDENTIA, patrz *Prawo*.

JUS Patronatus, w prawie duchownym ma definicyą, iż jest władzą nominowania, albo prezentowania przed zwierzchnością ordynaryną osoby duchowney do obięcia wakującego kościoła i beneficium.

JUSTYN I. cesarz wschodni, wstąpił na tron po Anastazyuszu, gwałtem od woyska przymuszony. Urodzenia był podłego, doszedł iednak przez swoje zasługi najwyższego stopnia w woysku, będąc *Prefektem Pretorii*. Biskupów wygnanych do dycezyi własnych przywrocił, kacerzów rugował z państwa swojego, nayostrzeyszym się iednak Aryanom sławił. Jana II. papieża z czią wielką przyjął. Wyznaczywszy następcą tronu Justyniana siostrzeńca swego, umarł roku 527, wieku 77, panował lat 8, miesiący 3, dni 23.

JUSTYN II. cesarz wschodni, okrucieństwem poddanym straszny, wszystkim nieznosny, wraz z małżon-

żonką swoją Zofią, ktorey się dał powodować. Za panowania iego Longobardowie Włochy posiadli, prowincye zaś Azyi, od Persów niszczone i wojowane były; nakoniec jednak Chosroes król Perski od wojsk Greckich zwyciężony, roku 575 do pokoju się skłonił, którego jednak kondycyi nie dotrzymał.

JUSTYN, historyk, żył za czasów Antonina cesarza; kroniki iego, xiąg jest 44.

JUSTYNIAN I. cesarz wschodni, wyroki surowe przeciw kacerzom wydał. Za sprawą Bellizaryusza wodza wojsk swoich Persów po kilkakrotnie zwyciężył. Wandalów państwo do szczętu zniósł, w Afryce króla ich Gilimera w niewolę wzięwszy. Prawa dawne Rzymskie, za staraniem doskonałych prawników zebrał w jedną księgę, nazywającą się *Codex Justiniani*. Ku sędziłkowi wieku w błędy rozmaite wpadł, i edykt wydał w tej mierze, który wielu zamieszkań i sprzeczek w kościele bożym był przyczyną. Kościół sławny Sophii, albo mądrości przedwiecznej iego nakładem w Konstantynopolu stał; umarł roku 565, wieku 83, panowania 30.

JUSTYNIAN II. odziedziczył tron cesarzów wschodnich, po śmierci Konstantyna Pogonata oycy swego.

Saracenów uśmierzył, i do płacenia trybutu przymusił. Pierwiałki pomyslnie panowania swojego okrucieństwem skaził, dla czego zbuntowani poddani mając przywódcę Leontego patrycyusza, gwałtownie go z tronu wyzuli, i na tę zemstę okrucieństwa, nos mu urznawszy, wywieźli na wygnanie do Chersonesu, osadziwszy na tronie Leontyusza, o którym wyżey; ale ten od Tyberyusza z godności cesarskiej wyzuty, po śmierci którego Justinian w lat 10 po detronizacyi do stanu pierwszego przywrócony roku 704 za pomocą Bulgarów. Nie odmienił okrucieństwa, i złych obyczajów, i gdy coraz fróżył się z poddanymi obchodził, wraz z synem Tyberyuszem od Filipa Bardanesa, który po nim nastąpił, zabity roku 711, panował przed detronizacją lat 10, po przywróceniu na tron lat 6.

JUSTINIANI (Wawrzeniec), święty patriarcha Wenecki; umarł roku 1455, wieku 74, kanonizowany od Alexandra VIII. roku 1690. Pisał xiąg wiele, iako to: *Lignum vitae*. — *De disciplina & spiritali perfectione*. — *De casto conubio*. — *De triumphali agone Christi*. Pisma te i wiele innych razem zebrane wyszły z druku.

JUSTINUS (święty), filozof, urodził się w mieście Palestyny Sychem. Za

Za prześladowania Marka Aureliusza cesarza pisał usprawiedliwienie, albo apologią Chrzęścian i cesarzowi ją oddał. Drugą apologią za Chrzęścianami pisał późniejszym czasem, i Dyalog albo rozmowę z Tryfonem. Otrzymał koronę męczeńską 13 Kwietnia roku pańskiego 196.

JUSTITIARIUS, najwyższy niegdyś urzędnik królestwa Arragońskiego; podczas koronacyi króla, tę z obowiązku urzędu następującą miewał do niego przedmowę: *My, którzy tak dobrzy jesteśmy, iako i ty, czyniemy cię naszym królem z obowiązkiem, żebyś się według praw naszych sprawował; iezeli nie, nie.*

JUTLANDIA, dawniey Chersonesus Cymbria, najznacniejszy część królestwa Duńskiego, dzieli się na południową, i północną: Sud-Jutland. — Nord-Jutland.

JUVENCUS (Aquilinus Cajus Vxtius) ieden z pierwszych poetow Chrzęściańskich. Święty Hieronim cytując wiersz jego o Epifanii.

Aurum, thbus, myrrham Regique hominiquè Deoque dona ferunt.

Są dotąd rytmy jego, życie Chrystusa pana opisujące. Rodem był Hiszpan, żył około roku 330.

JUVENTA, bogini młodości miała w Rzymie swoje kościoły, ofiary i igrzyska.

JUWENCYUSZ albo Jouvenci (Jozef),

jezuita, nauką niepospolitą znakomity; umarł roku 1719. Xięgi od niego do druku wydane są: *Novus apparatus Græco-Latinus, cum interpret: Gallica, ex Isocrate Demosthene &c. concinnatus.* — *Perfii juvenalis Terrentii opera, cum annotationibus ex interpretatione Joanni III. regi Poloniae munera oblata ineunte anno 1687.* — *Horatii carmina cum interpret: & annot: — Martialis Epigrammata cum annot: — Cleander & Eudoxius seu de provincialibus, quas vocant literis dialogi, orationes.* — *Theander drama alegoricum, & varii generis carmina.* — *Magistris scholarum s. J. de ratione docendi, & discendi.* — *Ovidii Metamorphoseon libr. XV. cum annot: interpret: & appendice de Diis, & heroibus poetis.* — *Historiae soc. Jesu pars V. tomus posterior ab anno 1591.* — *Institutiones poeticae ad usum scholarum soc. Jesu.* — *Candidatus rhetoricae olim à patre Francisco Pomey digestus in hac editione auctus, emendatus, & perpolitus.* — *Varia variis (ut res ferebat) edita temporibus carmina, itemque inscriptiones ac Symbola heroica ad pompas vel funebres vel alii generis.* Oprocz tego pisał i inne w różnych materiach xięgi.

IWANICKI (Konstantyn), kanonik Łucki i Kamieniecki, wydał książkę: *Doctrina politica verbis Taciti*, Lugduni 1641.

IXION, król Lapitów, według mitologii zakochawszy się w Junonie, w koło od Jowisza wpleciony, zachwałność swoją ustawicznym obrotom opłacał.

IZBA senatorska, w której senatorowie przy królu na tronie siedzącym podczas seymu, lub na innych aktach publicznych, porządkiem przez prawo wyznaczonym siadają.

IZBA poselska, w której posłowie województw, z wybranym od siebie marszałkiem, w czasie seymu *wolnego* zasiadają. Dodają *wolnego*; ponieważ gdy seym jest związany konfederacją stanów, na ten czas w izbie senatorskiej wraz stany deliberują i konkludują w matters publicznych: o czym dawniej konstytucya roku 1673 pod tytułem: *Izba Poselska*, a później z roku 1768 tytuło: *Porządek Seymowania*.

IZBA sądowa, jest ta, która jest wyznaczona raz na zawsze do sprawowania sądów, i której odmienić sędziowie nie mogą bez przyczyny tego koniecznej.

IZAAK, syn Abrahama patriarchy, którego chciał oyciec zabić na ofiarę, cudownie zachowany, uro-

dził się z Rebeki córki Bathuela, miał dwóch synów Ezausa i Jakuba; umarł roku od stworzenia 2319 przed narodzeniem Chrystusowym 1716 wieku 180.

IZAAK I. z domu Kommenów, cesarz Grecki; gwałtownym sposobem tronu pojął, zrzuciwszy z niego Michała Stratyotyka. Dla okrucieństwa i ambicji poddanym nieznosny, dobrowolnie tronu ustepił Konstantynowi po dwuletnim panowaniu. Sam się zaś w klasztorze zamknął, gdzie dwa roku przykładnie żyjąc; umarł roku 1061.

IZAAK II. zwany Angelus, Andronika Kommena cesarza z tronu zrzucił i zamordował, dwóch synów jego Jana i Manuela oślepił, okrucieństwem i bezbożnością panowanie swoje skaził, od własnego brata Ollexyusza z tronu wyzuty i oślepiiony roku 1195, panował lat 9, miesięcy 7.

IZAJASZ, prorok, z domu Dawida, wcielenie syna bożego jasnie i dowodnie przepowiedział. O czasie śmierci jego zupełnej pewnością nie maś.

IZAURIA, prowincya Azji mniejszej, teraz jest częścią Karamanii, i należy do państwa Tureckiego.

IZMAEL, syn Abrahama z Agary służebnicy, z domu oycowskiego wraz z matką wypędzony: w licznym

nym potomstwie stał się oycem wielu narodów; umarł roku od stworzenia świata 2262, wieku 137.

IZRAEL, nazwisko dane od Anioła Jakubowi. Narod Żydowski tym się nazwiskiem zazwyczaj, osobliwie jednak 10 pokolenia od Judy i Beniamina po śmierci Salomona oddzielone: patrz o *Narodzie i państwie Żydowskim*.

IZYDOR, kardynał, metropolita Kiowski, Greczyn z urodzenia, był na zborze Florentskim roku 1439 i tam kreowany kardynałem od papieża Eugeniusza IV. z tamtąd powrócił na Ruś do swojej diecezji w umyśle przyprowadzenia Schizmy Greckiej do Łacińskiego kościoła, ale od wzruszonego

przeciw sobie ludu wtrącony do więzienia; z którego wyszedłszy udał się do Rzymu, z tamtąd od papieża Mikołaja V. wysłany do Konstantynopola, był przytomnym wzięcia miasta tego od Turków. Powróciwszy do Rzymu, ozdobiony został tytułem patriarchy Konstantynopolitańskiego, gdzie i umarł w roku 1463.

IZYDOR, arcybiskup Sewilii, żył około roku 630. Xięgi od niego napisane razem zebrane z druku wyszły.

IZYDOR, nazwany Mercator albo Peccator żył, naokońcu VIII. wieku. Jest przez niego pisane zebranie kanonów.

K.

K, w Łacińskim alfabecie nieznanie się, ponieważ ią litera C. zastępuje. Ze miała niegdyś miejsce między literami łacińskimi świadczy Salustyusz; Priscianus zaś mowi: K. & Q. quamvis figurâ & nomine videantur aliquam habere differentiam cum C. tamen eandem tam in sono, quam in metro continent potestatem & K. quidem penitus supervacua est.

KABAK, tak się w Moskiewie nazywają karczmy, w których szynk truneków na skarb publiczny idzie.

KABALISTOWIE, sekta Żydowska, używająca kabały, i według niej przepisów tłumacząca pismo święte.

KABAŁA, nauka pełna tajemnic, u Żydów początki jej kładą od tradycyi albo podania ustnej rozmowy Boskiej z Mojżeszem na górze Synaj. Nazwisko kabały przeszło teraz do wieszczb; czyli przez guslarstwo z przyczyn obojętnych, skutki konieczne formujące, czyli z kombinacyi rachunków klejące iakoweś odpowiedzi i wyroki. Ze wszech miar i kunszt lubo do-

wcispny i zbytnia ciekawość badających się, a naybardziej głupstwo wierzących nagany godne, i tylko płochyni umysłom przyśtoi.

KABULISTAN, prowincya w Azyi w państwach wielkiego Mogola.

KACYK, Nazwisko od narodów Amerykańskich dawane wodzom wojenka i rządóm krailu.

KADECI, nazwisko z Francuskiego ięzyka wzięte, znaczące młodszych, nadane zgromadzeniu woyskowemu zebranej młodzieży, dla ćwiczenia się w trybie woyskowym. Postanowienie tey szkoły rycerskiej dawno w krolestwie Polskim pożądanę od niektórych monarchow, lubo przez pakta conventa obiecanę, nie dotrzymanę, przywiódł do skutku Stanisław August król Polski, ustanowiwszy w Warszawie szkołę rycerską roku 1766. Kadeci w autoramencie Polskim i cudzoziemskim nazywaią się, którzy spofobią się do dzieł wojennych i lubo noszą mundur, w regestr iednak płacę biorących niewchodzą, ale się expektatywą mieysca za pierwszym zawakowaniem kontentuią.

KADŁUBEK (Wincenty), biskup Krakowski, zgodnie od kapituły na godność biskupią obrany, świętobliwością żywota był do dobrej owieczkom swoim pobudką. Lat iedenasteie rządząc dyccezyą,

ciężar pasterstwa za zezwoleniem Honoryusza papieża z siebie złożył, i zamknąwszy się w klasztorze Jędrzelskim, tamże regułę zakonowi Cysterfow przyjął. Lat 5 przepędził w tym stanie gotuiąc się świętobliwie do śmierci, która przypadła w roku 1223 dnia 8 Marca. Pamięć iego zawzdy była w uwielbieniu, niedawnemi czasy od Klementa XIII. papieża w poczet błogosławionych wpisany iest. Pierwszy historyą narodu swojego pisał, która w roku 1620 pierwszy raz z druku wyszła pod tytułem: V. Kadłub. Historia Polonica, w Dobromilu.

KADMUS, król Tebow i fundator miasta w Grecyi tegoż nazwiska. Pisarze dawni zgadzaią się w tym, iż mu Egipt za oyczyznę naznaczaią. On naypierwszy liter Greckich 16 był wynalezcą, do których Palamedes przydał 6, a Simonides 4.

KADUCEUSZ, laseczka, berło, albo rozga nadana w mitologii Merkuryszowi. Poeci ją opisuią i malarze wyrażaią tym kształtem: Laseczka mała, około ktorey dwa węże się wiążą, na wierzchu iey dwa skrzydła.

KADUK albo Jus Caducum, patrz *Fiscus*.

KADY, sędzia spraw cywilnych u Turkow. Naystarszy i maiący nad innemi iurydykcyą, nazywa się *Kadylefskier*, i tych tylko iest dwóch w pań-

w państwie Tureckim Romanii, albo Romelii, to jest Europy; Natolii, to jest Azji.

KADYX, Gades, miasto Hiszpańskie w Andaluzji, handlowne wielce; w dawnej historyi handlem Fenicyanow i Kartaginenczykow sławne, iakoteż słiedztwem kolumn Herkulesowych.

KAFRERYA albo Kafry, kray niezmiernie wielkości w Afryce, dzikimi prawie narody i ludźmi napelniony.

KAFTAN, szuba u Turkow albo delia, którą cesarz postom cudzoziemskim i urzędnikom przednim państwa swojego na znak dystynkcyi rozdaie.

KAIMAKAN, znaczy namiestnika w niebytności cesarza albo wezyra; namiestnik iego Kaimakan z równą rządzi powagą. Po złożeniu Moldawskiego albo Wołoskiego xiążęcia, ieden z obywatelow pod tytułem kaimakana rządy obcymuie.

KAINITOWIE, kacerze, największą część oddający tym, ktorych pismo święte bezbożność potępia. Kain najpierwszym był u nich świętym. Ludzie czcący bezbożność, że sami byli nie tylko wizerzeniem, ale czyny bezbożnemi, łatwo domyslić się można: o tym karcerstwie czyni wzmiankę Ter-tulian.

KALATRAWA, zakon rycerski w Hiszpanii ustanowiony roku 1158 z obowiązkiem wojowania z Maurami. Dotąd trwa, lubo kawalerowie od wielu obowiązkow przez bullę Pawła III. papieża roku 1540 uwolnieni są i mogą mieć żony, z tym iednak dokładem, iż po iedncy zmarley, drugiey się im brać nie godzi. Czynią vota uboſtwa, posłuszeństwa, czystości małżeńskiey, i utrzymywania niepokalanego poczęcia matki Bożey. Krol Hiszpański jest wielkim mistrzem. Noszą krzyż czerwony na białey sukni.

KALABRYA, prowincya krolestwa Neapolitańskiego we Włoszech.

KALENDARZ, rozdział czasu na miesiące, tygodnie i dnie składające rok. Nazwisko kalendarza wzięte od Rzymian à Calendis: tak nazywali albowiem dzień pierwszy każdego miesiąca. Pierwszy autor Rzymskiego kalendarza Romulus; Numa Pompilius reformował go. Juliusz Cezar dyktator i kapłan najwyższy, zważając defekta starego kalendarza, nowy ułożył według obrotu słonecznego z dni 365 i godzin 6, ktore, że w cztery lata dzień czyniły zupełny: przeto co lat 4 miesiącowi Lutemu dzień przydany bis sexto calend. ztąd annus bissextilis. Ze zaś i za tą Juliusza poprawą nie ze wszystkim re-

gularność czasów ułożona, roku 1581 Grzegorz XIII. dni 10 z miesiąca Ołobra ujął, tak dalece, iż po dniach 4 tego miesiąca, rachowany był zaraz piętnasty, przeto æquinoctium wiosenne na tenże sam dzień 11. Marca przypadło, iak podczas pierwszego concilium Niceńskiego roku 325. Zeby zaś na dalszy czas zabieżyć podobnym inkonweniencyom, co lat sto ieden dzień bissextilis uymowany być ma. Grecy i Protestanci nie przyjęli tey reformy, przeto ich daty późniejszye iedenastą dniami zowią się veteris Styli. O kalendarzu Żydowskim i ich uroczystościach pod każdym miesiącem według alfabetu iest wzmianka. Rzymski taki iaki od Juliusza był ułożony, z przydatkami niektórych późniejszych obchodów tu się kładzie :

Kalendarz Rzymski od Juliusza Cezara ułożony.

J A N U A R I U S

pod protekcyą Junony.

1. Kalendis, Januarii ofiary: Janusowi, Junonie, Jowiszowi, Eskulapiuszowi.
2. iv. nonas, dzień nieszczęśliwy, *dies ater*.
3. iii. nonas, zachód Raka.
4. pridie nonas.
5. nonis Januarii, wschód znaku Li-ry, zachód Orla.

6. viii. idus.
7. vii. idus.
8. vi. idus, ofiary Janusowi.
9. v. idus, igrzyska Agonales.
10. iv. idus, środek zimy.
11. iii. idus, Carmentales.
12. pridie idus, Compitales.
13. idibus Januarii, trębacze w niewieściach sukniach trąbią po mieście.
14. xix. kal. Febr. dzień nieszczęśliwy według ustawy senatu.
15. xviii. kal. Febr. ofiary Karmencie, Porrymie i Połtwersie.
16. xvii. kal. Febr. ofiary Konkordyi. Początek rannego zachodu Lwa.
17. xvi. kal. Febr. słońce w Wodniku.
18. xv. kal. Febr.
19. xiv. kal. Febr.
20. xiii. kal. Febr.
21. xii. kal. Febr.
22. xi. kal. Febr.
23. x. kal. Febr. zachód znaku Li-ry.
24. ix. kal. Febr. uroczystość Sementinæ.
25. viii. kal. Febr.
26. vii. kal. Febr.
27. vi. kal. Febr. ofiary Kastora i Polluxa.
28. v. kal. Febr.
29. iv. kal. Febr. Equiriæ in campo Martis, Pacalia.
30. iii. kal. Febr. zachód Fidiculæ.
31. pridie kal. Febr. ofiary bogom domowym, Penatom.

F E B R U A R I U S

pod protekcyą Neptuna.

1. Kalendis Februarii, ofiary: Junoni Iospitæ, Jowiszowi, Herkulesowi, Dyannie, Lucariæ.
2. iv. nonas.
3. iii. nonas, zachod Liry i połowy Lwa.
4. pridie nonas, zachod Delfina.
5. nonis Febr. wschod Wodnika.
6. viii. idus.
7. vii. idus.
8. vi. idus.
9. v. idus, początek wiofny.
10. iv. idus.
11. iii. idus, wschod Arktura, igrzyska *Geniales*.
12. pridie idus.
13. idibus Febr. ofiary Jowiszowi i Faunowi. Śmierć Fabiuszów.
14. xvi. kal. Martii wschod Kruka, Czary i Smoka.
15. xv. kal. Mart. *Lupercales*.
16. xiv. kal. Mart. Słońce w Rybach.
17. xiii. kal. Mart. *Quirinales*.
18. xii. kal. Mart. *Fornacales*. Ferales bogom manes.
19. xi. kal. Mart.
20. x. kal. Mart.
21. ix. kal. Mart. ferales, ofiary bogini Muta albo Larunda.
22. viii. kal. Mart. Caristia.
23. vii. kal. Mart. terminales.
24. vi. kal. Mart. Regifugium, miejsce Biffextilis.
25. v. kal. Mart. wschod Arktura.

26. iv. kal. Mart.
27. iii. kal. Mart. Equiriæ na polu Marfowym.
28. pridie kal. Mart. obchod zwycięstwa nad Tarkwiniuszami.

M A R T I U S

pod protekcyą Minerwy.

1. Kalendis Martii, *Matronales*, ofiary Marsowi. Uroczyść Ancyliów.
2. vi. nonas, ofiary Junonie, Lucynie.
3. v. nonas, zachod drugiey z Ryb.
4. iv. nonas.
5. iii. nonas, zachod Arktura, wschod Winnika, wschod Raka.
6. pridie nonas, Węstalicńskie obrządki. Dnia tego Juliusz Cezar kapłanem naywyższym kreowany.
7. nonis Mart. ofiary Ve-Jovi w Gaiu ucieczki, wschod Pegaza.
8. viii. idus, wschod Korony.
9. vii. idus, wschod Oriona, wschod Ryby pońocney.
10. vi. idus.
11. v. idus.
12. iv. idus.
13. iii. idus, otworzenie morza.
14. pridie, Equiriæ drugie na Tybrze.
15. idibus Mart. Parricidium ofiary bogini Anna Perenna, zachod Skorpiona.
16. xvii. kal. April.
17. xvi. kal. Liberales albo Bachanalia.

18. xv. kal. Apr. Quinquatres Min-
nerwy.
19. xiv. kal. Apr.
20. xiii. kal. Apr.
21. xii. kal. Apr. dzień pierwszy
wielki, zachód ranny Konia.
22. xi. kal. Apr.
23. x. kal. Apr. Tubilustrium.
24. ix. kal. Apr.
25. viii. kal. Apr. Hilariæ matce bo-
gow, Equinoctium wiosenne.
26. vii. kal. Apr.
27. vi. kal. Apr. rocznica odebra-
nia Alexandryi przez Juliusza
Cezara.
28. v. kal. Apr. Megaliensia.
29. iv. kal. Apr.
30. iii. kal. Apr. ofiary Janusowi,
Concordiæ, Salutis, Paci.
31. pridie kal. Apr. ofiary Dyannie
na gorze Awentynu.

A P R I L I S

pod protekcją Wenerę.

1. Kalendis, Aprilis, ofiary We-
nerze z kwiatów i mirtu, For-
tuna virili.
2. iv. nonas, zachód Pleiadow.
3. iii. nonas, ośmiodniowe Prega-
leńskie igrzyska na cześć matki
bogów.
4. pridie nonas.
5. nonas Aprilis.
6. viii. idus, ofiary Fortunie publi-
cznej Primigenii.
7. vii. idus, urodzenie Apollina i
Dyanny.

8. vi. idus, zachód Waga i Oryona.
Igrzyska zwycięstw Cezara Ju-
liusza.
9. v. idus.
10. iv. idus, Cereales, igrzyska Cir-
censes.
11. iii. idus.
12. pridie idus, matki bogów do Rzy-
mu przybycie. Igrzyska ośmio-
dniowe Cerery.
13. idibus Aprilis, ofiary Jowiszowi
zwycięzcy i wolności.
14. xviii. kal. Maii.
15. xvii. kal. Maii Fordicales.
16. xvi. kal. Maii, rocznica wynie-
sienia Augusta, zachód Hyad-
dów.
17. xv. kal. Maii.
18. xiv. kal. Maii, Equiria in circo,
palenie liszek.
19. xiii. kal. Maii, Cereales, słoń-
ce w Byku.
20. xii. kal. Maii.
21. xi. kal. Maii, paviliensfes, pier-
wiałki Rzymu.
22. x. kal. Maii, Agonales po-
wtorne.
23. ix. kal. Maii, pierwsze Vinalien-
fes na cześć Jowisza i Wenerę.
24. viii. kal. Maii.
25. vii. kal. Maii, Robigales, za-
chód Barana, śródek wiosny.
26. vi. kal. Maii, wschód Psia i Koz.
27. v. kal. Maii feria latina na gorze
świętej.

28. iv. kal. Maii, Florales. Igrzyska fześć dni, wschod ranny Kozy.
 29. iii. kal. Maii, zachod Pfa.
 30. pridie kal. Maii, ofiary Weście Galatyńskiey, pierwsze Larentales.

M A J U S

pod protekcyą Apollina.

1. Kalendis Maii, ofiary: bonadea, Laribus, igrzyska Florales trzydniowe.
 2. vi. nonas, Compitales.
 3. v. nonas, wschod Centaura i Hyadow.
 4. iv. nonas.
 5. iii. nonas, wschod Liry.
 6. pridie nonas, zachod połowy Skorpiona.
 7. nonas Maii, wschod Wirgiliow.
 8. viii. idus, wschod Kozy.
 9. vii. idus, Lemuriensēs, Luminaria.
 10. vi. idus.
 11. v. idus.
 12. iv. idus, ofiary w cyrku Marso-wi mścicielowi.
 13. iii. idus, Lemuriensēs, wschod Pleiadow, początek lata.
 14. pridie idus, wschod Byka, ofiary Merkuryuszowi.
 15. idibus Maii, ofiary Jowiszowi, uroczystość handlujących, urodzenie Merkuryusza.
 16. xvii. kal. Junii.
 17. xvi. kal. Jun.
 18. xv. kal. Jun.

19. xiv. kal. Jun. słońce w Bliźniętach.

20. xiii. kal. Jun.

21. xii. kal. Jun. Agonales Janusa.

22. xi. kal. Jun. ofiary Ve - Jovi, wschod Pfa.

23. x. kal. Jun. ferie Wulkana, tubilustrum.

24. ix. kal. Jun.

25. viii. kal. Jun. wschod Orła, ofiary Fortuńie.

26. vii. kal. Jun. powtorne refugium, zachod Arktura.

27. vi. kal. Jun. wschod Hyadow.

28. v. kal. Jun.

29. iv. kal. Jun.

30. iii. kal. Jun.

31. pridie kal. Jun.

J U N I U S.

pod protekcyą Merkuryusza

1. Kalendis junii, ofiary: junonie, Moneta, Tempesta, Fabarii, wschod Orła.
 2. iv. nonas, ofiary: Marso-wi, Karnie, wschod Hyadow.
 3. iii. nonas, ofiary Bellonie.
 4. pridie nonas, Herkulesowi in Circo.
 5. nonis junii, Fidei, jovi, Fidio, Sponsori, Semi-Patri Sanneto.
 6. viii. idus, ofiary Weście.
 7. vii. idus, wschod Arktura, Dies Piscatorii in campo Martis.
 8. vi. idus, ofiary umysłowi w Kapitoliūm.

Hhh

9. v. idus, Vestalientes, uwięzienie oflow, jovi Pistori.
10. iv. idus, Matralientes, wschod Delfina.
11. iii. idus, Concordii Matuty.
12. pridie idus, ofiary Jowiszowi niezwyciężonemu Quinquatrus.
13. idibus junii.
14. xviii. kal. julii.
15. xvii. kal. jul. przeniesienie Węstły, słońce w znaku Raka.
16. xvi. kal. jul. wschod Oryona.
17. xv. kal. jul. wschod Delfina zupełnego.
18. xiv. kal. jul.
19. xiii. kal. jul. Minerwie z Awentynu, słońce w znaku Raka.
20. xii. kal. jul. ofiary Summanowi, wschod Serpentarii.
21. xi. kal. jul.
22. x. kal. jul.
23. ix. kal. jul.
24. viii. kal. jul. Solstitium letnie, ofiary Fortunie,
25. vii. kal. jul.
26. vi. kal. jul. wschod Pasa Oryona.
27. v. kal. jul. ofiary jovi Statori, Laribus.
28. iv. kal. jul.
29. iii. kal. jul. ofiary Kwirynusa na gorze Kwirynału.
30. pridie, kal. jul. poplifugium, ofiary Herkulesowi i Muzom.

QUINCTILIS ALBO JULIUS

pod protekcyą Jowisza.

- I. Kalendis julii, przeyscia z domow.

2. vi. nonas.
3. v. nonas.
4. iv. nonas, zachod Korony, wschod Hyadów.
5. iii. nonas, Poplifugium.
6. pridie nonas, Apollinarij ludzi przez dni 8. ofiary Fortunie niewieściey.
7. nonas jul. Nony, Caprotides, uroczystość słuźebnic, zniknięcie Romulusa.
8. viii. idibus, Vitulatio, zachod Capricorni.
9. vii. idus, wschod Cefeusza.
10. vi. idus, wiatry Ethezy poczynają się.
11. v. idus.
12. iv. idus, urodzenie Juliusza Cezara.
13. iii. idus.
14. pridie idus, ofiary Fortunie niewieściey, Mercuriales szczęściordniowe.
15. idibus, ofiary Kastorowi i Polluxowi.
16. xvii. kal. Augusti.
17. xvi. kal. Aug. dzień niešťczęśliwey przegranej pod Allią.
18. xv. kal. Aug. Lucarientes czterodniowe.
19. xiv. kal. Aug. igrzyska zwycięstwo Cesarza, słońce w znaku Lwa.
20. xiii. kal. Aug. Lucarientes.
21. xii. kal. Aug.
22. xi. kal. Aug. igrzyska Neptuna.

23. x. kal. Aug.
24. ix. kal. Aug. Furinales, igrzyska Circenses przez 6 dni, zachód Wodnika.
25. viii. kal. Augusti wschód Kani-
kuły.
26. vii. kal. Aug. wschód Orła.
27. vi. kal. Aug.
28. v. kal. Aug.
29. iv. kal. Aug.
30. iii. kal. Aug.
31. pridie kal. Aug.

SEXTILIS ALBO AUGUSTUS.

pod protekcyą Cerery.

1. Kalendis Augusti, ofiary Mar-
sowi, Nadziei.
2. iv. nonas, ferie zawoiowania
Hiszpanii przez Juliusza Cezara
obchod.
3. iii. nonas.
4. pridie nonas, wschód połowy
Lwa.
5. nonas Aug. ofiary Saluti na
Kwirynale.
6. viii. idus, ofiary nadziei, za-
chód Arktura.
7. vii. idus, zachód połowy Wo-
dnika.
8. vi. idus, ofiary Słońcu na Kwi-
rynale.
9. v. idus.
10. iv. idus, ofiary Opi i Cererze.
11. iii. idus, ofiary Herkulesowi in
Circo Flaminio wschód Liry,
początek iesieni.
12. pridie idus, Lignapesie.

13. idus Aug. ofiary Dyannie w Ga-
inkrycyi, Wertumnowi, uroczy-
słość niewolników i służebnic.
14. xix. kalend. Septembris, zachód
Delfina.
15. xviii. kal. Sept.
16. xvii. kal. Sept.
17. xvi. kal. Sept. Portumnales, o-
fiary Janusowi.
18. xv. kal. Sept. Consuales, porwa-
nie Sabine.
19. xiv. kal. Sept. Vinales, śmierć
Augusta.
20. xiii. kal. Septem. zachód Liry,
słońce w Pannie.
21. xii. kal. Sept. Vinales Eustyczne,
Consuales, uroczysty obchod
wielkich tajemnic.
22. xi. kal. Sept.
23. x. kal. Sept. Vulcanales.
24. ix. kal. Sept. ferie mieściąca.
25. viii. kal. Sept. Opiconsivia.
26. vii. kal. Sept.
27. vi. kal. Sept. Volturnales.
28. v. kal. Sept. ofiary Zwycięstwu,
zachód Strzały, wiatry Etezyi-
skie uśtaiają.
29. iv. kal. Sept.
30. iii. pokazanie szat Cerery.
31. pridie kal. Sept. wschód nocny
Andromedy.

S E P T E M B E R.

pod protekcyą Wulkana.

1. Kalendis Septembris, ofiary :
Jowiszowi Mainactes, uroczy-
słość Neptuna.

2. IV. nonas, zwycięstwa Augusta, ferie.
3. III. nonas, Dyonyfjaci ludi, widowienie.
4. pridie nonas, igrzyska Rzymskie ośmiodniowe.
5. nonas, Sept.
6. VIII. idus, ofiary. Erebowi barana i owcy czarnej.
7. VII. idus.
8. VI. idus, wschód Kozy.
9. V. idus, wschód głowy Meduzy.
10. IV. idus, wschód Panny.
11. III. idus, wschód Arktura.
12. pridie idus, ofiary, Jowisza, dedykacja, Kapitolium, świeka wbiecie przez pretora.
13. idibus Sept.
14. XVIII. kal. Octobris, próba Koni.
15. XVII. kal. Octobr, igrzyska wielkie Circenses przez 5. dni.
16. XVI. kal. Octobr.
17. XV. kal. Octobr.
18. XIV. kal. Octobr. wschód konstellacyi Panny.
19. XIII. kal. Octobr. słońce w znaku Wag.
20. XII. kal. Octobr. Mercatus przez dni 4. urodzenie Romulusa.
21. XI. kal. Octobr.
22. X. kal. Octobr. zachód Ryb i Argusa.
23. IX. kal. Octobr. igrzyska Circenses, wschód Centaura, urodzenie Augusta.
24. VIII. kal. Octobr. æquinoctium iesiennie.

25. VII. kal. Octobr. ofiary: Wenerze, Saturnowi, bogini Mania.
26. VI. kal. Octobr.
27. V. kal. Octobr. Wenerze matce, Fortunie powrotu.
28. IV. kal. Octobr. ostatni wschód Panny.
29. III. kal. Octobr.
30. pridie kal. Octobr. bankiet Mi nerwy, Meditrinales.

O C T O B E R

pod protekcyą Marfa.

1. Kalendis Octobris.
2. VI. nonas.
3. V. nonas.
4. IV. nonas, wschód Bootesa.
5. III. nonas, pokazanie szat Cery.
6. pridie nonas, ofiary bogom Manes.
7. nonis Octobr.
8. VIII. idus, wschód gwiazdy w Koronie.
9. VII. idus.
10. VI. idus, Ramales.
11. V. idus, Meditrinales, początek zimy.
12. IV. idus, Augustales.
13. III. idus, Fontinales, ofiary Jowiszowi wybawicielowi igrzyska trzydniowe.
14. pridie idus.
15. idus Octobr. ofiary kupców Merkuryuszowi.
16. XVII. kal. Novembr. igrzyska Populares, zachód Arktura.

17. xvi. kal. Novembr.
18. xv. kal. Novembr. ofiary Jowiszowi wybawicielowi, igrzyska.
19. xiv. kal. Novembr. Armilustrium.
20. xiii. kal. Novembr. słońce w Skorpionie.
21. xii. kal. Novembr. igrzyska czterodniowe.
22. xi. kal. Novembr.
23. x. kal. Novembr. Libero Patri, zachod Byka.
24. ix. kal. Novembr.
25. viii. kal. Novembr.
26. vii. kal. Novembr.
27. vi. kal. Novembr. igrzyska zwycięskie.
28. v. kal. Novembr. zachod Wirgiliów, obchód mniejszych tajemnic.
29. iv. kal. Novembr.
30. iii. kal. Novembr. ferie Wertumna, igrzyska.
31. pridie, kal. Novembr. zachod Arktura.

N O V E M B E R

pod protekcyą Dyanny.

1. Kalendis Novembris, bankiet Jowisza, igrzyska Circenses, zachod Iba Byka.
2. iv. nonas, zachod Arktura.
3. iii. nonas, wschod Fidicula.
4. pridie nonas.
5. nonas, Neptunales, igrzyska ośmiodniowe.

6. viii. idus, okazywanie.
7. vii. idus, wschod Skorpiona.
8. vi. idus.
9. v. idus.
10. iv. idus.
11. iii. idus, zamknięcie morza, zachod Wirgiliów.
12. pridie idus.
13. idibus, bankiet Lectisternia.
14. xviii. kalendis Decembr. proba Koni.
15. xvii. kal. Decembr. populares trzydniowe na Cirku.
16. xvi. kal. Decembr. koniec fiewu pszenicy.
17. xv. kal. Decembr.
18. xiv. kal. Decembr. Mercatus, Słońce w znaku Strzelca.
19. xiii. kal. Decembr. bankiet kapłanów na cześć Cybeli.
20. xii. kal. Decembr. zachod rogów Byka.
21. xi. kal. Decembr. Liberales, zachod Zaięca.
22. x. kal. Decembr. ofiary: Plutonowi, Prozerpinie.
23. ix. kal. Decembr.
24. viii. kal. Decembr. Brumales, trzydniowe.
25. vii. kal. Decembr. zachod Kaniukuły.
26. vi. kal. Decembr.
27. v. kal. Decembr. ofiary pogrzebowe Grekom i Gallom in foro Boario.
28. iv. kal. Decembr.

29. III. kal. Decembr.

30. pridie kal. Decembr.

D E C E M B E R

pod protekcją Węsty.

1. Kalendis Decembris, ofiary Fortunie niewieściey.
2. IV. nonas.
3. III. nonas.
4. pridie nonas, ofiary: Minerwie, Neptunowi.
5. nonas, Faunales.
6. VIII. idus, zachod Strzelca.
7. VII. idus, wschod połowy Orła.
8. VI. idus.
9. V. idus, ofiary Junonie Jugalney.
10. IV. idus.
11. III. idus, Agonales, dni XIV. Alcyonickie.
12. pridie idus.
13. idibus Decembris, Equiria albo bieganina Koni.
14. XIX. kalen. Januarii, Brumales, Ambrosiani.
15. XVIII. kal. Jan. Consuales, wschod ranny Raka.
16. XVII. kal. Jan.
17. XVI. kal. Jan. Saturnales pięciodniowe.
18. XV. kal. Jan. wschod Łabędzia, słońce w Koziorozcu.
19. XIV. kal. Jan. Opalienes.
20. XIII. kal. Jan. Sagittarii dwa dni.
21. XII. kal. Jan. Angerones, Divales, ofiary: Herkulesowi, Wenerze z winą miodem przyprawionego.

22. XI. kal. Jan. Compitales, ferie na cześć bogów Lares, igrzyska.
23. X. kal. Jan. ferie Jowisza, Larentales, zachod Kozy.
24. IX. kal. Jan. Juvenales, igrzyska.
25. VIII. kal. Jan. Solstitium zimowe, finis Brumalium.
26. VII. kal. Jan.
27. VI. kal. Jan. ofiary Febusowi trzy dni, wschod ranny Delfina.
28. V. kal. Jan.
29. IV. kal. Jan. zachod Orła.
30. III. kal. Jan. zachod Kanikuły.
31. pridie kal. Jan.

KALIARY (Cagliari), miasto stołeczne królestwa Sardynii.

KALIF, tytuł najcelniejszy pierwszych następców Mahometa zawierający w sobie godność i prerogatywę najwyższą duchowną i świecką.

KALIFORNIA, kraj wielki Ameryki północnej.

KALIGULA (C. Jul. Germ.), cesarz Rzymski, monstrum bezbożności, uwolnił świat od swojego panowania roku 41 zabity, w 4 rządów swoich, wieku 28.

KALIKUL albo Kalakul królestwo w Indyach nad brzegami Malabaru. Miasto stołeczne tegoż nazwiska.

KALINOWSKI (Marcin), wojewoda Czerniechowski, hetman Polny koronny zginął pod Batowem.

KALISKIE województwo, w prowincyi wielkopolskiej, graniczy z województwy: Poznańskim, Kuiawskim, Sieradzkim, i z Szląskiem. Xięstwo Kaliskie własnych swoich mieowało panow, ale za panowania Władysława Łokietka do Polski inkorporowane wiecznemi czasy. Herb tego województwa. Zubrza głowa z pierścichiem w nozdrzach. Senatorow to województwo ma oprocz arcybiskupa Gnieźnickiego, wojewodę i kasztelana Kaliskich, Gnieźnickiego, Łędzkiego, Nakielskiego, Biechowskiego, Kamieńskiego kasztelanow. Zamyka w sobie powiatow trzy: Kaliski, Konieński, Nakielski. Województwo Kaliskie wraz z Poznańskim, ziazdy swoje odprawia i wyfyla na seym poslow 6. Deputata na trybunał główny koronny iednego.

KALISZ, miało stołeczne województwa Kaliskiego, ma kollegiatę i kollegium z szkołami fundowane od Karnkowskiego Prymasa.

KALIXT I. papież, wstąpił na stolicę apostołską po Zefirynie. Kościół najsświętszey Maryi panny trans Tiberim wystawił i émentarz, w którym ciała męczennikow składałno. Za prześladowania Alexandra Sewera męczeńską koronę otrzymał roku 223; rządził kościołem lat 5, mieściąc 1, dni 12.

KALIXT II. papież, pierwiastki rządow swoich miał zakłócone przez Henryka cesarza, z którym się na koniec poiednał; umarł roku 1124, lat 10, mieściący 10, i dni 9 rządził kościołem.

KALIXT III. papież, Hiszpan z famillii Borgia w podeszłym wieku obrany, świętego Wincentego Ferreryusza, który mu był papieństwo przepowiedział w poczet świętych policzył; umarł roku 1458. Był lat 3, mieściący 3, dni 29.

KALLIOPE, iedna z Muz dziewięciu, przełożona nad kraśsomowstwem i poezią heroiczną.

KALNOPOLSKI (Athanazy), iest w druku iego xięga: Descriptio Martyrum, & cryptarum Kiioviensium &c. Kiiowia 1638.

KALOGERI, mnisi i mniszki zakonu świętego Bazylego w Grecyi; nawięcey zaś ich mieszka na gorze Athos i w iey okolicach.

KALWARYA, gora nie daleko Jerozolimy, na ktorey Zbawiciel świata ukrzyżowany. W używaniu zwycaynym kość głowy człowieczey kalwaryą nazywana bywa. Kalwaryi kongregacya: zakon Benedyktynów w Francyi reformowany, potwierdzony od Pawła III. papieża.

KALWIN (Jan), wodz sekty iego imię noszącey; umarł w Genewie roku

1564., wieku 54. Xięgi od niego wydane nieraz z druku wyszły.

KALMUKI, narod Tataryi wielkiej między Wołgą i Mougułem, podzieleni są na hordy, iak i drudzy Tatarzy; każda zaś horda w szczególności ma swego wodza. Naywyższy narodu przełożony mieżka w Samarkaudzie. Prowadzą życie zwyczajne w tamtejszych stronach, przenosząc się ze wszystkim z miejsca na miejsce.

KAMBAYA, krolestwo w Indyach wschodnich należy do wielkiego Mogola. Stołeczne miasto tego krolestwa Amedabat.

KAMEDULI, zakon pustelniczy od świętego Romualda fundowany roku 1009.

KAMIENIEC, miasto stołeczne województwa Podolskiego, na granicy Tureckiej, sytuacją i fortyfikacyami mocne; ma swego grodowego starostę i biskupa, ktorego katedra w tym mieście. Twierdzą niektórzy, iż dawniej w tym miejscu było miasto Sarmacyi Europejskiej *Klepidawa*.

KAMERLINGO, urząd najwyższy w stanach papieskich zawsze od kardynałów piastowany. W czasie wakujących stolicy przy Kamelingu władza świecka najwyższa i mone-ta biie się pod iego cechą.

KAMTCZATKA, kraj wielki w Azji północnej nad morzem Japoń-

skim, należy do państw Moskiewskich.

KANADA, kraj Ameryki północnej należący do Francji przedtem, przez traktat roku 1763 uступiony Anglii.

KANARYJSKIE wyspy, niedaleko brzegów Afryki od dawnych zwane Fortunatą, zowią się w szczególności Kanarya, Teneryff, Palma, del Ferro, Fuerte, Ventura, Gomera, Lancellota, należą do krolestwa Hiszpańskiego.

KANCLERZE, w koronie i w Litwie są z urzędu swego ministrami krajowemi i stróżami praw Rzeczypospolitej. Mają miejsce w senacie podług konstytucji roku 1768 po hetmanach wielkich obojga narodów. Urząd ten jeden z najpiękniejszych w Polsce, i na wzór podobnych ustanowiony, w początkach swoich przez długi bardzo czas przy samych zostawał duchownych; dopiero roku 1507 stanęło prawo na koronę; ażeby alternatą byli promowani na kanclerstwo lub pod-kanclerstwo duchowny z świeckim. W Litwie zaś tak kanclerstwo iak i podkanclerstwo przez świeckich jest sprawowane. Kanclerze nazywają się pieczętarzami od pieczęci narodowej, którą biorą od króla przy urzędzie, i do strzeżenia iey mają sekretarzów. Do nich należy wszystkie

łkie przywilecie, dyplomata, listy, expedyce &c. od króla podpisane *respectivè* każdy do swego narodu pieczętować, na publicznych zjazdach od tronu mówić, materye do traktowania na seymie od króla podane stanom Rzeczypospolitey czytać, noty od posłów cudzoziemskich odbierać i na nie za decyzją króla i rady nieustaiący odpowiadać, dla czego zawsze jeden z pieczętarzy podług prawa 1775 mieścić się powinien w radzie, i w departamencie interesów cudzoziemskich zasiadać. Maią oprócz tego pieczętarze sądy Assessorские *ultima instantia*, imieniem królewskim sprawowane, do których należą sprawy wszystkie, iakimkolwiek sposobem przywilejów, dyplomatów, nadanych łask królewskich i miast tykaiące się. Maią na ten koniec przepisaną osobną ordynacją tychże sądów. Maią kancelaryą, w ktorej pod dozorem metrykantów złożone są archiva publica, & privatorum. Procz assessorów z urzędu do sądów kancelerskich *cum voto decisivo*, iacy są sekretarze, referendarze i pisarze wielcy, są inni *cum voto consultivo*, iako to: instygatorowie, regenci i kustosz koronny. Procz tych obierani ieszcze być powinni od seymu do seymu sposobem elekcyi konfyliarzów rady, assessorami *cum voto decisivo*:

dwoch z senatu, czterech z stanu rycerskiego, z ktorými sprawy sądzą kompletowi podpadaiące. W sprawach *judicii mixti* przybieraią za reskryptem królewskim do sądu Dyssydentów i Nicunitów w rowney z Katolikami liczbie. Dekreta sądów assessorских, iako i innych iuryzdykcyi *ultima instantia* są niewzruszone, chyba przez stany na seymie zgromadzone. Pensya dla kanclerzów wyznaczona jest 60,000, z tym warunkiem, że gdy przyidzie alternata kanclerstwa w koronie na duchownego, pensyi nie bierze chcąc go mieć Rzeczpospolita opatrzonym z chleba duchownego. Kanclerzami przez prawo być nie mogą prymasi, tudzież biskupi Krakowski i Kuiawski: *Czytaj więcej w Konstytucyach Seymów: 1768, 1775, 1776.*

KANCLERZ, prelatura w kapitułach katedralnych i kollegiackich. Do niego należy mieć w straży archiwum. Kancellarya duchowna biskupów iakie mieć powinna prerogatywy i emolumenta, są na to prawa, przepisy. Reguły kancelaryi Rzymskiey od różnych papieżów mianowicie od Benedykta IV. określone i przepisane są.

KANCELLARYA, czyli to duchowna, czyli świecka, jest miejsce, na krorym są zachowane archiva, i protokoły aktów iuryzdykcyi sądo-

wey, do ktorey taż kancelłarya należy, i w ktorey czynią się wszelkie tranzakcyje czyli *passive* umacniające wszelkie kontrakty i obligacye zachodzące, czyli *active* per contestationem litis; ktore kancelłarye zostają pod rządem regentów, i innych podług zwyczajów wojewodztw officyalistów. Mieysc tych bezpieczeństwo surowemi opisanie prawami. Gwałciciele ich od instygatorów, strzegących tegoż bezpieczeństwa, pociągnięci do sądu, ostrym podlegają karom.

KANCELŁARYE, trybunałów, kommissyi skarbowych, wojskowych, są na podobieństwo innych sądowych kancelłarii mieyscami na złożenie archiwów tychże iurydykcyi, i w których orzeczają się tranzakcyje w sprawach do tychże iurydykcyi należących.

KANIKUŁA, imię jednej gwiazdy z konstellacyi wielkiego psa. Wschodzi ta gwiazda 16 dnia Lipca, i trwa przez 6 niedziel, ktore nazywają się dniami kanikularnemi.

KANON (Jędrzey), jezuita, pisał księgi następujące: *Miscellanea*, seu *variorum poem. libr.* — *Liricorum libr. IV.* — *Lucubrationes oratoriae* 1676. — *Expositio Legatorum in Gallias, ad desponsandam Ludovicam Gonzagam Vladislao IV. regi Polon. i inne.*

KANON; przepis prawa duchownego. Najpierwsze są apostołskie, ktorych 70 rachują. — Kanony pokutne w prawie duchownym wiadome są. W zbiorach powszechnych tak w materyi wiary, iako i porządku hierarchyi kanony układane są.

KANONIK, to nazwisko początek swój bierze: à *Canone* albo reguły, iakoby oznaczało społeczność duchowną osobami przepisami, albo regułą obowiązującą przy kościele katedralnym, lub kolegiackim osadzoną, i iemu szczególniej usługującą. Jakie są prerogatywy kanoników, prawo duchowne szeroko opiewa. Kanonicy są radą biskupa, są wywyższeni nad inne duchowieństwo diecezji. W Polsce zaszczytenci są funkcją deputacką na główny trybunał koronny, ci jednak tylko, ktorzy przez wywód szlacheństwa swego pewność przed installacją obwieszczą. Obowiązek kanonikow rezydencyi przy kościele i pilnowania choru, prawem surowie ostrzeżony jest. *Patrz Kapituła, Kardynał, Katedra.*

KANONIZACYA, uroczysty obrządek, ktorym papież, po uznaniu cudów osoby beatyfikowanej, oncy tytuł świętego nadać i tym go sposobem ku większej czci wiernych zaleca.

KAN-

KANTOR, urząd duchowny w kapitułach, którego obowiązek mieć baczność nad choralnym śpiewaniem i choralistami.

KANTABRY, narod dawny Hiszpanii Tarragońskiej, gdzie teraz prowincye tegoż krolestwa: Biskaia, Asturya, Nawarra; o obyczajach dawnych Kantabrow tak pisze Silius Italicus :

*Cantaber ante omnes hyemisque
æstûsque famisque,*

*Inviçlus, palmamque ex omni fer-
re labore,*

*Mirus amor populo, cum pigra
incanuit etas,*

*Imbelles iam dudum annos præ-
vertere saxo.*

*Nec vitam sine Marte pati, quip-
pe omnis in' armis.*

*Lucis causa sita, & damnatum
vivere paci &c.*

KANTON, nazwisko 13 narodow, sprzymierzeniem swoim czyniących Rzeczpospolitą Szwajcarską.

KANTSKI (Krzysztof), pisał: *Vitas archiepiscoporum, & episcoporum Cracovien. Cracoviæ 1593.*

KAPPADOCYA, kray wielki w Azymniejszy, zaszczycony niegdyś tytułem krolestwa. Długo miał monarchow swoich; po śmierci Archelaufa to państwo dostało się Rzymianom.

Kapellan, nayprzyzwoiciej nazywa się ten, który przez instytucyą ap-

plikowany jest do kaplicy na pewne obligacye fundowanej. Nazywami kapellanami także tych, których biskupi pod tytułem: ofiary stołu biskupiego, na kapłaństwo święcą.

KAPLICA, miejsce Bogu poświęcone, w których obowiązki kościelne za zezwoleniem zwierzchności odprawować się mogą. Kapłani za wiadywanie kaplicy przy kościele mający, nazywają się kapellani. Takimże nazwiskiem mianują się kapłani czyli w domach partykularnych dla odprawowania nabożeństwa za zezwoleniem zwierzchności zostający, iakoteż i ci, którzy przy woysku dla tychże przyczyn zostają.

KAPIDZY, odzwierci Seraiu wielkiego sultana, liczą ich na 500, każdym na pensyi na dzień czerwonych złotych 3.

KAPIDZY basza, przełożony odzwierci, jest ich 12, mają nad sobą przełożonego *Kapidzy Agę*.

KAPITAN, urzędnik autoramentu cudzoziemskiego, przełożony nad kompanią albo chorągwią.

KAPITAN basza, admirał wielki Turcki, trzecim jest, co do rangi, państwa urzędnikiem.

KAPITOLIUM, góra Rzymska sławna w historyi, kościołem Jowisza, i cytadellą Rzymu.

KAPITULACYA, akt publiczny, który cesarz każdy nowo obrany czyni z elektorami Rzeszy Nienieckiej, nakładał paktów konwentów narych. Kapitulacya także nazywa się ugoda, którą czynią obleżeni z nieprzyjaciółmi, gdy im miasto lub fortecę poddają.

KAPITULA, zgromadzenie osób duchownych przy katedrze lub kolegiacie, którzy kanonikami się nazywają. Z tych ci, którzy urzędy na sobie mają pralalami się u nas poſpolicie zowią. Najſtarſzy w urzędzie na obradach kapitulnych przezyduie w mieyſcu na to wyznaczonym, które ſię kapitularem zowie. Jakie ſą przywileie w poſpoliczoſci kapitul, iakie z biſkupem wzajemne obowiązki, prawo duchowne obſzernie wyraża.

KAPRIA, ſławna w hiſtoryi mieſzkaniem ceſarza Tyberyuſza.

KAPRAIA, wyſpa mała, na morzu Toſkańſkim, należy do Korfyki.

KAPUA, miasto Włoſkie w królestwie Neapolitańſkim. Roſkoſzy miaſta tego zbyt bawiąc Annibala, ocalały Rzym od upadku.

KAPUCYNI, zakon S. Franciszka, reformowany roku 1528, ma ſwego właſnego generała.

KAPTURY, nazwiſko iuryſdykcyi w Poſzcze tak nazwanej *à libera captura*, każdego mieſzkającego ſpo-

koyność publiczną podczas bezkrólewia. Moc ſądów tych uchyliła przywilej naydoſtoynieyſzy ſtanu ſzlacheckiego: *neminem captivabimus, niſi jure victum*, która derogacya wzięta ieſt, z potrzeby dla poſpolicznego dobra i ſpokoynoſci kraiu. W czasie bezkrólewia uſtawaly wſzyſkie zwyczajne iuryſdykcy; woiewodztwa obierały każdego u ſiebie ſędziów kapturowych, którzy iednak innych ſpraw ſądzić nie mogli tylko uczynkowc, i te, które podpadają ſądom Grodzkim. Były także naywyżſze ſądy kapturowe w ſtolicy królestwa, które przeſtrzegają beſpieczeńſtwa oney i wſzelkich publicznych ziazdów. Sądy iednak te kapturowe wyżſze i niſzſze zniesione zoſtały konſtytucyą ſeymu 1768 fol. 123 i 124; przez którą wſzelkie zwyczajne kraiove w ſądach iuryſdykcy otrzymały ſwoy bieg nieprzerwany, w czasie zachodzącego bezkrólewia.

KARAIBI albo Kannibali, narod dziki w Ameryce poſnocney, mieſzkający dawniey na wyſpach, które ſię nazywają Antillæ.

KARAITOWIE albo Karaimowie ſekta Żydowska odrzucająca nie tylko tradycy, ale nawet xięgi niektore ſtarego teſtamentu, iedynie ſię piacią xiąg Możyſzewowych trzymając. Teraźnieyſi Karaimowie, iacy

iający się i w Polsce znajdujący, wiele innych jeszcze obserwacji do dawniejszych przydali i wcale się różnią od Żydów przydatkami wielu zabobonów, i niciakim zbliżeniem się do machometyzmu.

KARAKALLA (Mar. Aur.), cesarz Rzymski, po śmierci oycy Septimiusza Sewera objął rządy państwa; Getę Brata rodzonego, Papiniana sławnego prawnika, i wielu innych (senatorów zamordował, nakoniec sam od Makryna prefekta pretoryi zabity roku 217, wieku 29, panowania 6.

KARAKALPAKI, Tatarzy mieszkający między morzem Kaspijskim, arcyką Schir.

KARAMANIA, kraj Natolii, albo Azji mniejszej należy do państwa Turreckiego.

KARAWANA, poczet znaczny w jednę się drogę puszczających w państwie Turckim. Naybardziej zaś ta nomenklatura służy peregrynantom do Mekki i grobu Machometowego.

KARAWANSERA, karczmy u Turków dla wygody podróżnych, i karawanów.

KARDYNAŁ, wysoka w kościele bożym prerogatywa. Dawniejszemi czasy nazwisko Cardinalis, znaczyło, przywiązanego do kościoła: iakoż dotąd widzieć się dać napisy, i nadgroby kanoników kate-

drałnych, nazywających ich kardynałami. Kardynałów najpierwsza w historii kościelnej wzmianka za czasów świętego Sylwestra papieża na zborze Rzymskim, gdzie jest wyrażono: iż się tam znajdowało siedmiu dyakonów i kardynałów miasta Rzymu. Eugeniusz IV. papież o nazwisku kardynałów tak mowi: *quorum officio nomen ipsum consonat optimè, nam sicut super cardinem voluitur ostium domus, ita super eos sedis apostolicæ, & totius ecclesiæ ostium quiescit.* Papież sam kardynałów kreuje, kiedy zaś następuje kreacja koron, na ten czas podane od monarchów sobie osoby, tą godnością zaszczyca. Liczba kardynałów 72 przechodzić nie powinna, między któremi według bulli Sixtusa V. najmniej 4 zakonników znajdować się ma. Każdy kardynał ma sobie wyznaczony kościół w Rzymie, od którego tytuł swój bierze, ten zaś tytuł nie inaczej tylko przytomny w Rzymie od oycy świętego bierze uroczyscie. Tytuły kardynałskie są następujące: najstarsi 6 są biskupami; 51 mają tytuły prezbiterów; 15 zaś dyakonów. Kardynali oprócz wielu innych przywilejów, tym się najośobliwszym teraz zaszczycają, iż z ich zgromadzenia oyciec święty wybierany przez ichże wota bywa,

co im na concilium Lugduńskim roku 1274. Za Grzegorza X. papieża potwierdzono, i wiecznemi czasami obwarowano jest. Drugi przywilej, iż są radą oycy świętego we wszelkich, naybarzciej zaś w duchownych interesach. Tytułu eminentiæ zażywają, i purpury kolor w odzieniu im właściwy jest. Na koncyljach, i schadzkiach uroczystych kościelnych, arcybiskupom, i nawet patriarchom mieysce biorą. Inne przywileje, ktorými godność kardynalska w kościele bożym obdarzona jest, zbyt są liczne, żeby je w krotkości słow zamknąć i zawrzeć.

KARŁOWICZ, mieysce w Węgrzech sławne traktatem zawartym w roku 1699 między Leopoldem cesarzem, i Turkami, tudzież Rzplątą Wenecką, Moskwą, i Polską. Kamieniec Podolski z częścią Podola tym traktatem przywrócony Polścze za Augusta II.

KARMELITANIE, zwani bofi, zakon reformowany przez świętą Terezę za pomocą świętego Jana od krzyża; potwierdzony od Grzegorza XIII. papieża roku 1580. Zakonnice Karmelitanki tymże sposobem co i zakonnicy podzielone są. Jest w Francyi order nayświętszey Maryi panny z gory Karmelu, albo świętego Łazarza, wznowiony od Henryka IV. króla roku 1608. Order ten jest wojenny.

KANEADES, filozof fundator trzecley sekty, albo szkoły filozofow akademickich; umarł przed narodzeniem Chrystusa roku 1209, wieku 85.

KARNIOLA, prowincya w Niemczech, ma tytuł księstwa, należy do domu Austryackiego. Dzieli się na niższą, i wyższą. Miasto stołeczne Karnioli Laubach. Graniczy z Istryą, Frialem i Karinthią.

KARNKOWSKI (Stanisław), arcybiskup Gnieźnieński prymas, Kuiawską i Gnieźnieńską dyecezyą tak rządził, iak się na dobrego biskupa należało. Oyczynny interesy roztropnie pisałował; umarł roku 1603, wieku przeszło 80. Xięgi od niego pisane: De iure provinciali terrarum civitatumque Prussiarum. — Historia interregni post discessum à Polonia Henrici Valesii regis. — Epistolae familiares à magnis viris, summis pontificibus, imperatoribus, regibus ad se missae, Cracov. in 4, 1578. — Są w manuskryptach biblioteki Heilsberskiej listy jego do Kromera biskupa Warmińskiego dotąd jeszcze nie drukowane. Tegoż Karnkowskiego staraniem concylium Trydentskiego ustawy na Polski język przełożone. Pisał także xięgi: De Messia — De Ecclesia. — De Eucharistia ad parochos. — Constitutiones Synodales.

KAROLINA, kraj Ameryki północnej, należący do Anglii, dzieli się na południową i północną. Zawiera w sobie 6 powiatów albo prowincyi Charlestown.

KAROL (święty), Baromeusz arcybiskup Medyolański: wzor biskupów, przykład duchowieństwa. Ustawy, które dyecezyi swojej przepisał, zebrane są, i do druku podane pod tytułem: *Ada Ecclesiae Mediolanensis*.

KAROL I. wielki, cesarz, syn Pipina; urodził się w zamku Ingilheim nie daleko Moguncyi w roku 742. Po śmierci Karlomana brata swego wszystkie państwa po oycu ogarnął. Dezyderyusza króla Longobardów w niewolę wziął. W Rzymie cesarzem ogłoszony i koronowany, zwycięzca narodów Niemieckich, sprawiedliwością, nauką i pobożnością znakomity, pełen cnot, i sławy; umarł roku 814, panowania 13, wieku 72.

KAROL II. nazwany Łysy, cesarz i król Francuski, wnuk Karola wielkiego, z bracią swoimi miał wiele do czynienia, osobiście z Lotaryuszem najstarszym, i Pipinem królem Akwitanii. Otruty od lekarza swego Zyda Sedecyusza roku 877, wieku 54, panowania 38.

KAROL III. cesarz, syn Ludwika króla Niemieckiego; z Normanami nie pomyślną wojnę prowadził. Dla

słabości umysłu wzgardzony, i z tronu wyzuty; umarł roku 888, panowania 8.

KAROL IV. cesarz, król Czeski, wydał wyrok sławny rozporządzający Rzeszą Niemiecką; umarł roku 1378, wieku 63, panowania 32.

KAROL V. cesarz, i król Hiszpański, syn Filipa arcyksięcia Austrii, i Joanny dziedziczki królestwa Hiszpańskiego. Franciszka I. króla Francuskiego w batalii pod Pawią wziął w niewolę. Szerzące się w Niemieckim państwie kacerstwa uśmierzał. Nakoniec bratu Ferdynandowi cesarstwa, Filipowi II. synowi królestwa Hiszpańskiego uśłapiwszy, mieszkał w klasztorze S. Justa w Hiszpanii; umarł roku 1558, wieku 58, panowania 38.

KAROL VI. cesarz, syn Leopolda, z domu Austriackiego, mniej pomyślnie o sukcesyą królestwa Hiszpańskiego z Filipem V. wojował; z Francją, z Turkami wojnę prowadził; umarł roku 1740, wieku 55, panowania 29. Ostatni domu Austriackiego potomek.

KAROL VII. elektor Bawarski po śmierci Karola VI. cesarzem obrany, czas krótki panowania swego w nieustannym wojny zamieszaniu przepędził; umarł roku 1745; panował lat 2 i kilka miesięcy.

KAROL XII. król Szwedzki bohater tego wieku zawołany, przez lat kil-

kilkanaście oczu całej Europy miał na siebie obrocone. Burzyciel państw cudzych, z własnych dobrowolny wygnaniec. Pod Fortecą Fridrichshal w Norwegii zginął, roku 1718, wieku 37.

KARPACKIE góry, oddzielały Polskę od Węgier, i ziemi Siedmiogrodzkiej, przed traktatem 1775.

KARTAGO, stołeczne miasto sławnej, bo z Rzymem walczącej o pierwszeństwo Rzeczypospolitej. Według powieści poetów od Dydony fundowane, wprowadzie zaś sławnej, od Fenicyjanów początek swój biorąca. Handlem i wojną ta Rzeczpospolita wzmogła się. Potrzykroć wojując z Rzymianami, w ostatniej wojnie Punickiej Kartago od Scypiona zdobyta, państwa w prowincje Rzymskie poszły. W późniejszych czasach miasto Kartago stało się stolicą państw Rzymskich w Afryce.

KARTEZYUSZ (Renatus), sławny filozof, pierwszy odważył się zbijać ciemne i zawiślane Arystotelesa zdania. Autor systematis Carthefiani, otworzył drogę drugim filozofom do szukania prawdy; umarł w Sztokolmie roku 1650, wieku 54.

KASLEN, dziewiąty miesiąc roku Zydowskiego, przypada podczas naszego Novembra. Według ich komputu ma w sobie dni 30. *Sio-*

dnego dnia tego miesiąca Żydzi obchodzą post, ponieważ w ten dzień Joachim król proroctwa Jeremiaśza spalił. Dnia 10. post, dla rocznicy wzięcia Jerozolimy przez Antyocha króla Syrii. Dnia 25 uroczystość odnowienia kościoła Jerozolimskiego przez Judasza Machabeusza.

KASPIJSKIE morze, w Azji, między Tartaryą, Persyą, Georgią i państwem Moskiewskim, jest nakształt Jeziora i z żadnym innym morzem nie łączy się.

KASSEL, miasto Niemieckie w cyrkułe Frankonii stołeczne Landgraffostwa Hassyi.

KASSIODOR (M. Aurelius Cassiodorus), minister Theodoryka króla Gothów, w zakonie życia dokonał. Xięgi jego tak w duchownych, jako i innych materyach mają swój szacunek; umarł roku 562.

KASTALSKIE źródło, sławne u poetów, poświęcone Apollinowi i Muzom, i użyczające ducha poetyckiego tym, którzy wodę jego pili.

KASTILIA, prowincya z tytułem królestwa monarchii Hiszpańskiej; dzieli się na starą i nową.

ASTOR i POLLUX, synowie Jowisza i Ledy, bracia Heleny. Po wielu dzielach znamienitych między bogów od pogaństwa policzeni.

KASZTELAN, urząd senatorski królestwa Polskiego; ich obowiązek wraz z wojewodami prowadzić rycerstwo ziemi lub województwa swojego, na seymikach przydywać, na seymach i radach publicznych miejsca w senacie osiadać. Kasztelan Krakowski ile pierwszy senator tytułuje się iasnie oświeconym; Wileński i Trocki między wojewodami mają swoje stalum.

Kasztelani mający miejsce między Wojewodami.

Kasztelan: Krakowski.

- - Wileński.

- - Trocki.

Kasztelanowie krześlowi.

Kasztelan: Poznański.

- - Sędomirski.

- - Kaliski.

- - Gnieźnieński.

- - Woynicki.

- - Sieradzki.

- - Łęczycki.

- - Zmudzki.

- - Brzeski-Kuiawski.

- - Kiiowski.

- - Inowrocławski.

- - Lwowski.

- - Wołyński.

- - Kamieniecki.

- - Smoleński.

- - Lubelski.

- - Połocki.

- - Belski.

Kasztelan: Nowogrodzki.

- - Płocki.

- - Witebski.

- - Czerski.

- - Podlaski.

- - Rawski.

- - Brześciański.

- - Chełmiński.

- - Mściśławski.

- - Elbląski.

- - Braclawski.

- - Gdański.

- - Miński.

- - Infantowski.

- - Czerniechowski.

- - Mazowiecki.

Od Seymu Roku 1775 ustała różnica między Kasztelanami.

Kasztelan: Sąddecki.

- - Międzyrzeczki.

- - Wiślicki.

- - Biecki.

- - Rogoziński.

- - Radomski.

- - Zawichowski.

- - Łędzki.

- - Sremski.

- - Zarnowski.

- - Małogoski.

- - Wieluński.

- - Przemyśki.

- - Halicki.

- - Sanocki.

- - Chełmski.

- - Dobrzyński.

- - Połaniecki.

Kasztelan: Przemycki.

- - Krzywiński.
- - Czhowski.
- - Nakielski.
- - Rospiński.
- - Biechowski.
- - Bydgoski.
- - Brzeziński.
- - Kruszwicki.
- - Oświęcimski.
- - Kamieński.
- - Spicimierski.
- - Inowłodzki.
- - Kowalski.
- - Santocki.
- - Sochaczewski.
- - Warszawski.
- - Gościński.
- - Wizki.
- - Raciązki.
- - Sierpki.
- - Wyszogrodzki.
- - Rypiński.
- - Zakroczymski.
- - Ciechanowski.
- - Liwski.
- - Słoński.
- - Lubaczewski.
- - Konarski Sieradzki.
- - Konarski Łęczycki.
- - Konarski Kuźawski.
- - Buski.
- - Łukoski.
- - Zytomirski.
- - Owrucki.

KATAKUMBY, patrz *Pieczary*.

KATALONIA, prowincja Hiszpańska ma tytuł księstwa. Stołeczne miasto Barcellona.

KATAPAN, nazwisko rządów Kalabrii i Apulii od cesarzów Greckich tam posyłanych.

KATARZYNY świętey order od Piotra wielkiego roku 1714 ustanowiony w Moskwie, dla dam. Znak orderu: krzyż czerwony na wstędze pomszowej, z srebrnymi brzegami.

KATECHIZM, z Greckiego *Catechismus*, znaczy krótką a ufną naukę tajemnic religii.

KATECHUMENI, w pierwszych Chrześcijaństwa byli nazywani, ci, którzy przez naukę wiary byli przygotowani do przyjęcia chrztu świętego w nabożeństwach kościelnych był dla nich wyznaczony osobny porządek, tak dalece, że im się nie godziło dłużej bawić na mszy, iak do offertorium.

KATEDRA, nazwisko pryncypalnego kościoła diecezji, przy którym biskup szczególniej wraz z kanonikami osadzony jest. Toż nazwisko czasem w szczególności do stallum biskupiego aplikowane. Miejsca także nauczycielów, z kąd w szkołach lekcye dają, tymże tytułem zazwyczaj bywają.

KATEGORIA, termin prawny, znaczy część iedną sprawy, którą sroyny promowują w sądzie iakowym, tak dalece, iż się trafiać może, że iedna

iedna strona iednę wygrywa kategoryą, a drugą drugą strona, i tak sobie strony uradowane są wygraną swoją.

KATO (M. Porcius), nazwany, cenзор, w zepsutych czasach dawney Rzymskiej wstrzemięźliwości przykład. Pochwałami iego odzicze Rzymskie są napełnione. Plutarchus życie iego obfzernie napisał; umarł R. od założenia Rzymu 606, wieku 86.

KATOLIK, iest słowo z Greckiego wzięte, znaczące: *powfszechny*. Wiara święta Chrześcijańska Rzymskiego kościoła wzięła ten tytuł od naydawniejszych czasow, i ci, którzy ją wyznają imieniem katolików są zaszczytzeni.

KATON Utyceński, prawnuk cenzora, i naśladowca cnot iego. Juliusza cesarza ambicji (Rzymskiej wolności) skodliwej opierał się heroicznie. Niechcąc przeżyć wolności sam się zabił w Utyce roku od założenia Rzymu 708, wieku 48.

KATULLUS (2. Valerius), ieden z naydowcipniejszych poetow Rzymskich, lubieżnie pieśczone mi rytmami, sięgi swoje zagęścił; umarł roku od założenia Rzymu 697, wieku 30.

KAWALERYA, rotę żołnierzy konnych. To słowo kawalerya iest z Włoskiego wzięte, od nazwiska konia *Cavallo*, i używane w wielu

innych językach, dla nazwania iazdy wojenney. Kawalerya za powfszechną iazdę wzięta, dzieli się na ciężkiego, i lekkiego żołnierza, na regimenty, lub pułki, z swemi podziałami na szwadrony, chorągwie, cugi, rotę &c. Ubior kawaleryi pospolicie lekki, dla zręcznego na konia wsiadania. Obowiązek kawaleryi uprzedzać z naywiększą szypkością, i impetem obrotu nieprzyjaciela, ścigać uchodzącego z placu, furażować, ukrywać tam, gdzie potrzeba, marfze piechoty &c. Wielość kawaleryi zawisła od położenia kraju, w którym się wojna prowadzi, od dostatku w nim żywności dla koni, zawsze w proporcji własney piechoty, i w proporcji gatunku sił nieprzyjaciela. Rzymianie od czasow Romulusa aż do Tyberyusza lubo nierowne w liczbie legie formowali piefze, zawsze iednak prawie iedną proporcją zachowali między piechotą, a iazdą, to iest: iak 10 do 1, ale ich iazda nie odstępowala piechoty, wraz z nią czynila sprawę. Wynalazek prochu, dział, Kartaczow &c. i podług tego odmiana taktyki, odłączyła powoli iazdę od piefzych, która częstoć teraz zaczyna lub dopełnia zwycięstwo. Dla wiadomości sposobow dawniejszych woionania w Polszcze czytaj Szymona Starowol-

wolskiego institutorum rei militaris libr. VIII.

KAZANATE, kardynał uczony, fundator publiczney biblioteki w Rzymie, która się nazywa Kazanateńka; umarł roku 1700.

KAZAN, prowincya Azji północney, królewskim tytułem ozdobiona, należy do państwa Rosyjskiego.

KAZIMIERZ (święty), król Pol-
ski, syn Kazimierza Jagellonowicza świętobliwością żywota, i heroiczną śmiercią sławny; umarł w Wilnie roku 1480, wieku 22.

KAZIMIERZ I. król Polski, syn Miecysława II. od Benedykta IX. papieża z zakonnych ślubów dispensowany; umarł roku 1058, wieku 42, panowania 24.

KAZIMIERZ II. król Polski zwany sprawiedliwy, Mazowieckie księstwo po śmierci Lecha odziedziczył; umarł roku 1194, wieku 53.

KAZIMIERZ III. król Polski nazwany wielki, i zewszeczmiał godzien tego nazwiska. On najpierwszy królestwo Polskie prawami, które się dotąd statutem Kazimierzowskim zowią uszczęśliwił, i z dawney dzikości wydobył. Nauki przez fundowaną od niego akademią Krakowską, pierwszy szczep swój w królestwie Polskim iemu winny. Miasta handlem, twierdze, i zamki fortyfikacyami, stolicę swoją budynkami wspaniałemi przyo-

zdobił. Sławę imienia Polskiego istotniey niż zwycięstw, bo dobrym rządem wzniosł. Restaurator, chwala, ozdoba oyczyzny swojej, nieśmiertelności godzien; umarł roku 1370. Życie jego pod tytułem: Kazimierz wielki, wyszło z druku w Warszawie, roku 1777. Zebrane krodko przez rostopnego pisarza.

KAZIMIERZ IV. król Polski, syn młodszy Władysława Jagiełły wstąpił na tron po śmierci Władysława III. Polskiego, i Węgierskiego króla. Temu monarche stany państw Pruskich Krzyżackimi niegodziwościami uciśnione poddały się, z ostrzeżeniem praw, i swobod dawniejszych. Bełzka i Płocka ziemia po śmierci Ziemowita xiążęcia Mazowieckiego do państw korony przyłączone; umarł roku 1492, wieku 62, panowania 45.

KEMPTEN, miasto imperialne w Niemczech. Opat mieysca tego jest xiążęciem państwa Rzymskiego, i marszałkiem cesarzowy.

KEMPSKI, są w druku wierszem od niego pisane: Myśli o Bogu, i o człowieku.

KENT, prowincya południowa królestwa Angielskiego, jest miasto stołeczne Kantubery. Niegdyś ten kraj miał własnych swoich monarchow.

KENTY, miasteczko księstwa Zatorskiego, sławne urodzeniem doktora akademii Krakowskiej świętego Jana Kantego.

KEPPLER (Jan), jeden z najslawniejszych astronomów, wieku XVI. i XVII. umarł roku 1630 lat mając 59. Xiegi od niego pisane są: *Paralipomena ad Vitellionem, quibus astronomia pars optica traditur.* — *Tabula prosthaphæresium ex hypothese Physica.* — *De stella nova in pede serpentarii &c.* — *De Jesu Christi servatoris anno natalitio.* — *De Cometa anno 1607.* — *Commentaria de stella martis ex observationibus Tycho-nis brahe.* — *Dissertatio cum Nuntio sidereo.* — *Dialogus de emendatione Calendarii.* — *Eclogæ Chronica.* — *Stereometria Germanica.* — *Harmonices mundi libr. V.* — *Epitoma astronomia Copernica.* — *De Cometis libri tres.* — *Tabula Rudolphina.*

KETLER, dom od korony Polskiej prawem lenności z obowiązkiem hołdu, księstwa Kurlandyi, i Semigallii trzymający, w którym na ostatnim potomku Ferdynandzie linia męzka domu tego zakończyła się, roku 1731. Patrz niżej *Kurlandya*.

KHORAZAN albo Korazan, kray Azji, na połnoc królestwa Perskiego, należy do narodu Tatarów zwanych Usbek.

KICKI (Jędrzey), jest w druku od niego pisany: *Dialogus de defensione Ukrainæ.* Dobromili 1615. Ta książka po Polsku prozą, i wierszem pisana pod tytułem: *Dyalog o obronie Ukrainy.*

KIIOWSKIE województwo, prowincya królestwa Polskiego, na wzór innych ma swego wojewodę, kasztelana, urzędników ziemskich, i iurydykcyę Grodzkie. Miasto Kiiow stołeczne tego województwa, z połową całą kraiu Kiiowskiego przez traktat 1686 Moskwy uśląpione jest. Województwo Kiiowskie przez długi czas własnych swoich książąt miewało, ostatecznie przez Kazimierza wielkiego do Polski przyłączone; i lubo ie Władysław Jagiełło do Litwy inkorporował, w roku 1579 do prowincyi Małopolskiej przyłączone. Herb tego województwa anioł biały w czerwonym polu. Ma swego biskupa. W tymże województwie są trzy powiaty: Kiiowski, Zytomirski, i Owrucki. Seymikuie w Zytomirzu, z kąd wysyła posłów na seym 4, na trybunał deputata iednego.

KILAN albo Gilan, prowincya znaczna królestwa Perskiego rozciągająca się po nad morzem Kaspijskim.

KIMCKI, sławny nauką rabin Żydowski, żył na końcu XII. wieku. Pi-

fał Grammatykę języka Hebrajskiego, i Dykcyonarz.

KIRCHEIM (Chrystyan), jest w druku księga jego pod tytułem: Anatomia ciała ludzkiego, w Warszawie 1722.

KIRCHER (Athanazy), Jezuita, filozof, i matematyk sławny; umarł w Rzymie roku 1680, wieku 82. Zebranie starożytności, i rzeczy ciekawych przez tego mędrca z znacznemi przydatkami, dotąd w kolegium Rzymskim zachowane jest. Pisał księgi następujące: *Prælectiones magneticæ*. — *Primitiæ gnomonicæ catopricæ*. — *Ars magna lucis & umbræ*. — *Musurgia universalis*. — *Obeliscus Pamphilius*. — *Oedipus Ægyptiacus*. — *Itinerarium extaticum*. *Obeliscus Ægyptiacus*. — *Mundi subterranei tomi II*. — *China illustrata &c.*

KIRSTEIN (Jan), pisał księgi: *Enchiridion locorum communium juris Magdeburgici*.

KIJAJA albo Kijaja Bey, tak się nazywa namiestnik wielkiego wezyra.

KIRLARDZY basza, tak się nazywa podczaszy wielki cesarza Tureckiego.

KISLAR Aga, przełożony Eunachow czarnych; strażnik napierwszy Saraiu cesarza Tureckiego.

KLAGENTFURT (*Clagefurtum*, albo *Claudia*), miasto stołeczne xię-

stwa Karynthyi, należącego do państw Austriackich.

KLARK (Samuel), Angielczyk filozof, matematyk i krytyk znakomity; umarł roku 1729, wieku 54.

KLAUDYAN (*Claudianus*), poeta Łaciński, pisał rytmy o wzięciu Prozerpiny przez Plutona, i inne razem kilkakrotnie przedrukowane; żył za czasów Arkadyusza, i Honoriusza cesarzów.

KLASZTOR, nazwisko domów zakonnych.

KLAUZULA, termin prawny z Łacińskiego *à claudendo* wzięty znaczy zawarcie pewnego warunku w kontrakcie, albo innej umowie; w testamencie, w zapisie, albo w przywileju, lub przymierzu, zgoda w wszelkim akcie publicznym, albo prywatnym. Klauzula albo warunek położony, stać się gruntem aktu całego tak dalece, że niedotrzymanie klauzuli albo warunku osłabia, albo znosi akt cały zawarty, podług mocy przydanej warunkowi od stron. W zagranicznych prawach Clausula ma wielorakie swoje różnice pochodzące z różności umów; iako to na przykład: *Clausula derogatoria*: gdy w transakcyi dołożono jest; iako się znosi dawne postanowienie, lub to, co by mogło być przeciwne oneyże z nowej umowy. *Clausula irritatoria*: którą się ostrzega albo

bo waruie, co pod nieważnością aktu, lub części iego. *Clausula pœnalis*: warunek pod zakładem kary. *Clausula resolutoria*: pod rozwiązaniem kontraktu &c.

KLAUZURA, zamknięcie domow zakonnych oboiej płci; za ktore do męszczyzn niewiaŝtom, do niewiaŝt męszczyznom oprócz okoliczności koniecznych, i w prawie wyrażonych wchodzić nie wolno.

KLEIN (Jan), ieŝt w druku iego *Dissertatio juridica, quâ convenientiæ juris Culmenŝis & Gedanenŝis, cum jure communi Saxonico, Pruthenico, & Lubecenŝi in XII. Decades diviŝæ exhibentur*. Rostochii roku 1697.

KLEMENS I. (ŝwięty), papieŝ, uczeń ŝwiętego Piotra poŝtanowił siedmiu piŝarzow w Rzymie, dla ŝpisywania dzieiow męczeńŝkich. Za przeŝladowania Traiana ceŝarza na wygnanie do Cherŝoneŝu poŝłany, tamŝe męczeńŝką ŝmierciã ŝycia dokonał roku 100 w lat 9 po ŝwoim obraniu.

KLEMENS II. zwany przedtym Swidgier, Henryka III. ceŝarza koronował; umarł roku 1047 w mieŝncy 9 po ŝwoiej elekcyi.

KLEMENS III. Rzymianin krucyatę przeciw Saracenom ogłoŝił, i do niego Filipa Augusta krola Francuŝkiego, i Henryka II. krola Angielŝkiego pobudził. Dla tym zaŝ

pomyŝlnieyŝzego oney wŝparcia dzieŝięciny po całym Chreŝcijańŝtwie naznaczył; umarł roku 1191, rŝadził koŝciołem lat 3, mieŝncy 2, dni 20.

KLEMENS IV. w Francyi urodzony, inweŝtyturę kroleŝtwa Sycylii dał Karolowi bratu Ludwika ŝwiętego, krola Francuŝkiego; umarł roku 1268, rŝadził koŝciołem lat 3 mieŝncy 9, dni 5. Xiegi od niego piŝane ŝã: *Vita ŝanctæ Hedvigis Poloniae Reginae*. — *De recipiendarum cauŝarum ratione*. — *Epistoła varia*.

KLEMENS V. złoŝył Concilium generale w Widniu mieŝcie Delfinatu; umarł roku 1314, rŝadził koŝciołem lat 8, mieŝncy 10, dni 15.

KLEMENS VI. zwany przedtym Piotr Rogerius, Jubileuŝu czas do lat 50 ŝkrocił. Ludwikowi Bawarŝkiemu na ceŝarŝtwo wynieŝionemu mocno ŝię ŝprzeciwiał; umarł w Awenionie roku 1352, rŝadził koŝciołem lat 10, mieŝncy 7.

KLEMENS VII. z domu Medyceuŝzow. Rzym złupiony za czasow panowania ŝwoiego widział przez Karola Borboniuŝa, ŝam w zamku ŝwiętego Anioła zamknięty, a po 7 mieŝnãcach ledwo ŝię ucieczkã ŝalwował. Za tegoŝ papieŝa w roku 1525 ŝtaraniem Zygmunta I. krola Poľŝkiego, ŝtaŝęło concordatum wieczyste, z ŝtolicã apoŝtolskã wokol-

koliczności alternaty miesięcy do kollacyi duchownych na beneficia kościelne. Klemens XIII. na prośbę biskupów, i za wdaniem się Augusta III. króla Polskiego, przez Breve swoje zalecił dataryi Rzymskiej, ścisłe zachowanie w kollacyach duchownych wspomnionego concordatum. Schizma Henryka VIII. króla Angielskiego podczas rządów tego papieża wzięta; umarł roku 1534, wieku 56, rządów lat 10, miesięcy 10, dni 7.

KLEMENS VIII. z domu Aldobrandini, wyrokiem swoim pojedynki zakazał. Henryka IV. króla Francuskiego rozgrzeszył, księstwo Ferrary po śmierci Alfonsa d'Est do stanów papieżkich przyłączył; umarł roku 1605, wieku 69, rządów lat 13.

KLEMENS IX. poddanych stanu duchownego podatki umniejszył. Monarchom Chrześcijańskim na wojnę przeciwko Turkom pieniądze przesyłał; umarł roku 1669, wieku 71, rządów 2, miesięcy 5, dni 19.

KLEMENS X. z domu Altieri, modę, i wstrzeźliwości wielkiej; umarł roku 1670, wieku 86, rządów lat 6, miesięcy 2, dni 24.

KLEMENS XI. z domu Albani. Najwyższej godności kościelnej, na którą był obrany, przyjąć nie chciał, ale przyniewolony prześta-

łwał na żądaniu kardynałów. Jakuba III. pretendenta Angielskiego przyjął, i w potrzebach go wspierał. Bulla *Unigenitus* wokolicznościach Jansenizmu od niego wydana. Homilie tego papieża w dwóch tomach z druku wyszły po jego śmierci; ta przypadła roku 1721, rządów lat 21.

KLEMENS XII. Corfini, rządy cywilne duchownego państwa obostrzył, i wydoskonalił. Ministrów predecesora swego Benedykta XIII. wykraczających w czasie daney sobie władzy ukarał. Kościół świętego Jana na Lateranie wspaniale odnowił, i przyozdobił; umarł roku 1740, wieku 88, panowania 10.

KLEMENS XIII. Rezonico, po śmierci Benedykta XIV. został papieżem. Trafił na czasy stolicy apostolskiej przykre. Za jego rządów Awinion od Francji, Benewent od króla Neapolitańskiego odebrany; skołatany troskami nagle umarł, panował lat 10.

KLEMENS XIV. Ganganelli, Franciszkan, po śmierci Klemensa XIII. zgodnie obrany roku 1769, umarł roku 1774.

KLERYK, nazwisko w powszechności duchownego, w szczególności zaś według teraźniejszego użycia, tych osób z duchowieństwa, które jeszcze wyższych święceń nie dosięgły.

KLIMENA, Nimfa corka oceanu z Apollinem spółdziła Faetona.

KŁODOWEUSZ, król Francuski przymiotami, i zwycięstw sławny, tym znakomitszy, im pierwszy z monarchów Francuskich wiarę świętą przyjął; umarł roku 511, wieku 45, panowania 30.

KŁONOWICZ (Sebastyan), patrz *Acernus*.

KLOTHO, jedna z trzech siostr zwanych Parki, które starożytność mieniła być prządkami życia ludzkiego.

KŁOBUCKI (Jan), akademik Krakowski, wydał następujące książki: *Eucharistion in Eucharistia*. — *Præsepe Domini*. — *Manna cælestis*. — *Academia Christi*. — *Columba Noe*. — *Psalterium de cahordum*. — *Meditationes salutationis angelicæ*. — *Orationes variæ, inter quas sunt 4 de viro sapiente*.

KŁODNICKI (Maciej), proboszcz Wileński, jest w druku, jego: *Libro de modo acquirendæ divinæ gratiæ ex Hieronymi Syrii Italico, Latine redditus, ac locis ex sacra scriptura illustratus*. Cracov. 1583. Toż samo wydał po Polsku pod tytułem wizerunek łaski Boskiej. — *In obitum Sigismundi Augusti regis oratio Bononiæ 1574*. — *de Henrici Valefii felici in Polonorum regem inauguratione oratio gratulatoria*.

KŁOKOCKI (Stanisław), monarchią Turecką Rykota na Polski język przełożył, i w Lipsku do druku podał roku 1727.

KŁUWIA albo Kliwia, król w Niemczech z tytułem księstwa, miał niegdyś własnych swoich dziedzicznych książąt, należy teraz prawem sukcesyi do królestwa Pruskiego.

KMICIE (Mikołaj), według świadectwa Niecieckiego w herbarzu, jest w druku jego, lubo pod cudzym imieniem: *Josaphatidos libri III. seu Martyrium B. Josaphat*. — *Kunciewicz Carmine heroico*.

KMITA (Achaj), napisał lament Żydów wygnanych z Bochin. — *Zwierciadło korony Polskiej*.

KMITA (Piotr), wojewoda Krakowski marszałek wielki koronny za czasów Zygmunta starego króla, senator i minister znakomity. Życie jego przez nieznajomego autora Łacińskim językiem pisane, zdaje się przy pochwałach niektóre zdrożności jego wyrażać, ale się temu po większej części kronikarze tamtejszych czasów sprzeciwiają; chwając w Kmicie rozrządek wielki, wiadomość rzeczy znakomitą, i umysłu wspaniałość; umarł roku 1553.

KNAPSKI (Cnapius Grzegorz), Jezuita, podany od niego do druku *Dykeyonarz Polski, Grecki, i Łaciń-*

ciński pod tytułem: *Theſaurus Latino-Polono-Græcus*. — *Theſaurus Latino-Polonus*. — *Adagia*. Zył około roku 1636. Dzieła iego pracowite, i uczone ze wfzech miar, pochwały godne.

KNUPPELHART (Juſtus), piſał po Niemiecku o wojnie Szwedzkiej w Polſzcze, Prufach, roku 1658.

KOADIUTOR, w prawie duchownym nazywa ſię ten, ktorego oſoba duchowna dla podeſzłości wieku, lub dla ſłabości, przybiera dla zadoſyć uczynienia obowiązkom ſwoim, wyznaczając po ſmierci ſwoiey naſtępcę na urzędzie. Koadiutor według prawa z części in-trat koadiuta korzyſtać powinien.

KOBIERZYCKI (Stanisław), woiewo-da Pomorſki. Jeſt w druku iego xięga: *Hiſtoria Vladisłai Poloniæ principis*, Gedani 1655. — Tom drugi z opifaniem życia Władysława na kroleſtwie, nie wyſzedł, lubo go autor wydać przyobiecał. — Obłężenia Częſtochowy od Szwedów opifanie. — Wſpomina Jabłonowski in muſeo Polono, że piſał: *De luxu Romanorum*.

KOBYLINSKI (Krzyſztof), napisał xięgę *Epigrammatum* roku 1565.

KOCHANOWSKI (Jan), woyski Sandomirſki, xiążę poetów Polſkich. Życie iego teraz ſwieżo przy nowey edycyi wierszów, przez Franciszka Bohomolca opifane ieſt; umarł ten wielki poeta w Lublinie

wieku 52. Xięgi od niego piſane ſą naſtępujące: *Pſalterz Dawidow wierzem Polſkim*. — *Phænomena*. — *Treny pieśni*. — *Fraſzki &c.* — *Aratus Ciccronis*. — *Elegiæ*. — *Epigrammata*. — *Oda*. — *Pharicania*. — *Epinicion ad Stephanum regem*. — *Epithalamium Joannis Zamoyſki*. — *De expugnatione Polociæ Varſaviæ* 1580.

KOCHANOWSKI (Andrzej), brat rodzony Jana, ſtołnik Sandomirſki. Przełożył na wiersz Polſki: *Æneide Wirgiliuſza* w Krakowie 1590. — *Rotuły do ſynów*, które Jan w Krakowie drukować kazał roku 1585.

KOCHANOWSKI (Piotr), brat wżwyż wſpomionych, (ktorzy ſię wżyſcy trzy oycami rymotworſtwa Polſkiego nazwać mogą), wybornym wierzem, ledwo nie przeſzedł wdzięk oryginału Włoſkiego, z tegoż ięzyka tłomacząc Goſſfreda, albo Jeruzalem wyzwoloną, *Torkwata Taſſa* w Krakowie 1618.

KOCHANOWSKI (Mateuſz), ſą w druku iego wiersze pod tytułem, *Miſcellanea* życia.

KOCHANSKI (Adam), Jezuita. Są w druku iego: *Analeſta mathematica, ſeu thæoreſes novæ mechanicæ, de natura machinarum fundamentalium, nec non de motu artificiali* Herbipoli 1661.

Ko-

KOCHANSKI (Augustyn), Franciszkan, wydał xiąg III. o wzgardzie świata i próżności iego, 1611.

KOCHIN - CHINA, krolestwo Indyi nad rzeką Ganges. Dzieli się na 6 prowincyi. Ma swego własnego monarchę; ten mieszka w mieście Keue, które jest państwa stolicą.

KOCHOWSKI (Wespazyan), woyski Krakowski, mąż uczony, wydał do druku: *Annales regni Poloniae* w III. xiegach, którym dał tytuł *Climacteres*. Inne iego książki, które wyszły z druku są: *Commentar. belli Vinnen.* — *Dzieło Boskie*, albo pieśni o wybawionym Wiedniu. — *Nieproznuiące próżnowanie.* — *Munus Civile regi Michaëli oblatum.* — *Hippomena reginarum Poloniae à suscepto fidei lumine, continuâ serie regnantium.* — *In laudem Reginae Eleonoræ carmina.* — *Rubus incombustus.* — *Ogrod pannienski Chrystus cierpiący*, w Krakowie 1681.

KOCYT, rzeka jedna z czterech, które okrażają piekło według poetów.

KOCZOWANIE, termin prawa Polskiego znaczący odmowienie poddanych dziedzicznych z cudzey wsi. Za wykoczowanie poddanego jest akcyja prawna ukrzywdzonego, na krzywdzącego zaś oprócz restytucyi kara wyznaczona.

ODYCILL Codicillus, przydatek do testamentu iednakowąż moc mający iako i testament.

KODRUS, ostatni krol Atheński, woiując z Heraklidesami, gdy się dowiedział o wroźce, iż ta strona wygra, ktorey wodz zginie, przebrałszy się w suknie żołnierskie, umyślnie się na niebezpieczeństwo narażał, aby zgubą swoją ocalił oycyznę; iakoż niepoznany poległ, panując lat 21. Potym Ateńczykowie wolny rząd u siebie postanowili, obrawszy urzędników zwanych archontami: z tych najpierwszy był Medon syn Kodrusa.

KOJAŁOWICZ (Kazimierz), Jezuita, pisał xiąg wiele, z ktorych znaczniejszy tu się kładą: *Miscellanea rerum ad statum ecclesiasticum in magno ducatu Lithuaniae, Vilnae 1650.* — *Modi sexaginta sacrae orationis variè formandæ Antverpiæ 1668.* — *Decem modi colendi beatissimam virginem, Vilnae 1648.* — *Colloquia theologi cum Dissidente 1667 Calissii.* — *Colloquia theologi cum ministro de diffidiis in rebus fidei inter Catholicos & Calvinistas, Vilnae 1665.* *Colloquia theologi cum Politico de electione prudenti unius veræ Christianæ religionis.* Te trzy *Colloquia* na Polski ięzyk przetłumaczone, w Krakowie 1671. — *Instructio circa casus reservatos ad*
Lll 2 usum

usum Cleri diæcesis Vilnensis, Vilnæ 1651. — *Compendium Ethicæ Aristotelicæ*, Vilnæ 1645. — *Oculus ratione correctus, seu refutatio demonstrationis ocularis de vacuo*, Vilnæ 1668. — *Institutio-num rethoricarum partes duæ*, Vilnæ 1654. — *Panegyris Heroum*, Vilnæ 1658. — *Historiæ Lithuanæ partes duæ*, Antverpiæ 1669. *Zycie xiędza Mikołaja Lancycego*. — *Compendium vitæ Alphonsi Rodriques ex Hispanico*, Vilnæ 1656. — *De vita & moribus Laurentii Bartili S. F.* Vilnæ 1648. — *De rebus gestis annô 1648, & sequenti contra Cosacos Zaporovios*, Vilnæ 1651. — *Fasti Radziwilliani compendio continentes gesta ducum Radziwill*, Vilnæ 1653. Przydaie do tego Niesiecki, iż zoflawił manuskrypt in folio, w którym herby, i familie xięstwa Litewskiego opisał; umarł ten mąż znakomity roku 1674.

KOIMERA, miasto Portugalii, prowincyi Beira. Około roku 1550. Jan III. król Portugalski sławną tam ufundował akademią.

KOLA (Dymitr), Piar, dykcyonarz Francuski Daneta z przydatkiem ięzyka Polskiego wydał w Warszawie. — *Heraldica albo nauka o herbach*. — *Medytacye różne*. — *Katechizm Rzymski*.

KOLAO, nazwisko w Chinach przedniejszych urzędników, i Manda-

rinow; u wielkiego zaś Mogola pierwszy minister albo wezyr toż samo ma nazwisko.

KOLBERT (Jan), minister, i nawięzszy podskarbi krolestwa Francuskiego nowe handle fabryczne wprowadził, intrat skarbowi krolewskiemu przyczynił; umarł wielki, i nie odżałowany mąż, roku 1683, wieku 64, dni 6.

KOLCHY, kraj w historyi dawney sławny nad morzem czarnym, teraznieyszeimi czasy siedlisko dawnych Kolchow zastępuie Mingrelia, kraj między Czerkassją, i Georgią położony.

KOLIZEUSZ (Coliseum), gmach wielki w Rzymie od cesarza Wespazjana zbudowany dla igrzysk publicznych. Ruiny iego dotąd trwające, są dowodem dawney Rzymu wspaniałości.

KOLLACYA, w prawie duchownym przywilej osobie świeckiej lub duchownej nadany, prezentowania zwierzchności osoby, do osiągnięcia wakującego beneficium.

KOLLEGIATA, kościół kapitułą kanoników, i prałatów zaszczycony.

KOLONIA, miasto imperialne stołeczne, elektoratu duchownego tegoż imienia.

KOLONIA, nazwisko u Rzymian osad nowych; z tąd częstokroć nadawali to imię miastom od siebie założonym, i zaludnionym, przyda-

iać

iąc drugie nazwisko, na cześć fundującego, lub z innych przyczyn: i tak Kolonia, o ktorej była wzmianka wyżej, od Rzymian zwana była Kolonia Agryppina, na cześć Agryppiny matki Nerona.

KOŁOS, jest posąg wysokości swoją przechodzący wzrost przyrodzony.

Kolos Apollina w porcie Rodyjskim sławny w starożytności, liczony między siedmiu cudami, albo osobliwościami świata. Ta statua stojąca nogami na dwóch przeciwnych morskich brzegach, tej (jak piszą), miała być wysokości, że okręty pod żaglami płynące wygodnie przechodzić szrokiem mogły. Trzęsieniem ziemi ten kolos upadł, roku 222 przed narodzeniem Chrystusa.

KOLUMBUS (Krzysztof), Genuńczyk, sławny odkryciem pierwszym Indyi zachodniej. Pierwsza wyprawa jego z trzema okrętami Hiszpańskimi, za panowania Ferdynanda, i Izabelli w roku 1492. Pokilkakrotnie żeglugi czynił w tamte strony, zawsze nowe kraje odkrywając z niezmierną korzyścią handlu Hiszpańskiego; umarł roku 1506, wieku 64.

KOLUMELLA (Lucius Junius Moderatus) w mieście Hiszpańskim Cadix urodzony. Żył za czasów Klaudyusza cesarza około roku 40. Pisał księgę de re rustica. — De ar-

boribus. Te dotąd zachowane są. Pliniusz wspomina oiego księdze o ofiarach traktującej. Ta do wiadomości wieków naszych nie doszła.

KOŁACZKOWSKI, napisał księgę: De re militari według świadectwa Nieścickiego.

KOŁO, znaczy termin naznaczony popisu wojska przed oficerem oneż, lustrującym. Używają tegoż wyrazu czasem do oznaczania zjazdu obywatelów rycerskiego stanu, czyli to na seymikach w mieyscu obrad, czyli na seymie w izbie poselskiej.

KOŁUDZKI (Augustyn), sędzia ziemski Inowrocławski, są w druku od niego pisane księgi: Promptuarium legum & constitutionum regni, & magni ducatus Lithuaniae libri IV. 1697. — Tron oyczysty, albo pałac wieczności w krotkim zebraniu książąt, i królów Polskich, w Poznaniu 1704.

KOMEDYA, akcja dyalogiczna wyobrażająca obyczaje ludzkie. Najpierwszy początek komedyi znajdujemy u Greków. Thespis niejaki po miastach i wsiach zaczął proste dyalogi, Krates w osobliwych na to sporządzonych Gmachach, (które to teatrmi nazwano z większą przystoynością) komedye wyprawiać począł. W dalszych czasach Sophokles, i Eury-

pides do stanu dalszego doskonal-
 szego komedyc Greckie przywiedli.
 U Rzymian Plautus, i Terrencyusz,
 komedyc pisali i wyprawiali: Te do
 tąd z gustem, i approbacyą czytane
 są. Za wydoskonaleniem się wiekow
 szedł wybor sztuk teatralnych: ztąd
 te, które są w rodzaju komedyi od
 przeszłego wieku pisane, dawniey-
 szym w niczym nieustępują, ieżeli
 ie tylko nie przewyższają, kto bez
 przewencyi Terrencyusza, i Sopho-
 klea z Mollierm komparować
 zechce. Cel komedyi, śmiechem
 i żartem naprawiać obyczaje, wy-
 sławiać obrzydliwość, i godne
 wzgardy postęпки &c. Komedyi
 i kaźdey teatralney sztuki naycel-
 nieyszemi regulami są unitates, al-
 bo iedności: mietyśca, czasu, i a-
 kcyi, zmierzające do zwyczajnego
 rzeczy trybu, i czyniące rzecz
 podobną. *Unitas mietyśca* zawisła
 na tym, żeby akcyja, która się od-
 prawuie, była wydana na iednym
 mietyścu, albo ieżeli na różnych,
 przynajmniey, żeby od siebie nie
 były zbyt odległe. *Czasu*: żeby
 akcyja nie większą trwałość nad
 godzin 24 zamykała w sobie; *a-*
kcyi, żeby przypadki wszystkie do
 iednego końca stosowane były
 &c.

KOMETA, rodzaj gwiazdy nakształt
 planety pokazujący się na czas, i
 niknąący znowu niespodzianie.

KOMINGIUSZ (Herman), wydał w
 Wrocławiu księgi Starowolskiego,
 i przydał swoją przedmowę.

KOMMAGENA, część północna Syrii.
 Kray ten był zaszczycony tytułem
 krolestwa, i miał własnych kro-
 low. Pierwszy z nich od Pompe-
 iusza wodza Rzymskiego ustano-
 wiony. Domicyan cesarz kray ten
 w prowincyą Rzymską zamienił.
 Miasto stołeczne Samosata.

KOMMENDA, termin wojskowy ozna-
 czający moc nad częścią wojska
 daną officyerowi.

KOMMENDERYA, iest nazwisko ben-
 ficii albo dobr pewnych lennych
 aplikowanych zakonowi Maltań-
 skich kawalerow, które kawalero-
 wie posiadają przez promocyą nay-
 wyższego mistrza, i z nich opłaca-
 ją daninę pewną do Malty. Dwie
 tego gatunku liczymy kommende-
 rye w Polsce, iedną w koronie
 w wojewodztwie Poznańskim, dru-
 gą w Litwie. Seym konfederacyi-
 ny roku 1775 kreował sześciu no-
 wych kawalerow, i fiodne prze-
 orstwo na 120,000 złotych pol-
 skich z summy 300,000 na regi-
 ment Rzeczypospolitey, z dobr
 Ostrogskich wyznaczoney. Na
 tymże seymie niektorzy obywatele
 z własnych fortun nowe uformo-
 wali kommenderye, od swego
 imienia mające być posiadane.

KOMMEMDON (Jan), kardynał, wiele poselstw w interesach stolicy apostołskiej odprawił, między innymi to własne, które w Polsce za życia Zygmunta Augusta, i pod czas interregnum z pożytkiem kościoła i sławą swoją do skutku przyniósł; umarł w Padwie roku 1584, wieku 60. Życie jego opisał Antoni Gracyanus, w którym wiele okoliczności bardzo ciekawych znajduje się dotyczących się Polski, osobliwie pod czas elekcji Henryka Walezyusza. Mowa jego mianem do stanów przed obraniem tego króla, także znajduje się.

KOMMENTARYUSZ, objaśnienie, i tłumaczenie tekstów trudnych i zawitych. Ci, którzy te prace podęymują, nazwani bywają komentatorami.

KOMMISSYA, termin prawny, przez który rozumie się wyznaczenie od iurydykcyi sądowej w liczbie pewnej osób do rozeznania sprawy na miejscu odległym, z mocą albo rozstrzygnięcia ostatecznego teyże sprawy, albo informowania tylko, i odesłania pod decyzją oneyże sądowi wyznaczającemu takową kommissyą: która to moc od reguły w akcie kommissyi położonej zawisła.

KOMMISSYA boni ordinis, nie jest z liczby kommissyów departamentowych, jest tylko wyznaczona za

reskryptem królewskim: do miast, niektórych głównych; dla zażyczenia kłótni między porządkami mieyskimi; dla weyrzenia w rachunki prowentów miasta; dla zniesienia złych, a wprowadzenia dobrych rządów; dla ustanowienia dobrej administracyi sprawiedliwości; dla rozstrzygnięcia spraw w gatunkach także wypisanych, z pozwoloną iednak appellacyą do sądów assessorskich.

KOMMISSYA edukacyi obojga narodów, zniesienie institutum zakonu XX. Jezuitów, część znaczną edukacyi młodzi narodowej odbywających, pierwszym stało się pochopein stanom Rzeczypospolitey seymu roku 1773 in Ołobri zaczętego, do ustanowienia kommissyi dozoru na ogólną krajową edukacyą mającey. Staranie tedy wychowania, i nauki, dawniey szczególnym zgromadzeniom powierzone, ustawą ninieyszą za celną rządu część uznane, i zażyciem opieki narodowej upoważnione zostało. Składało początkową też kommissyą osób ośm z senatu, i z stanu rycerskiego do lat sześciu wybranych, a daley potwierdzonemi lub odmiennymi per sexennium być mogących. Akademie, gimnazja, kolonie akademickie, szkoły publiczne, żadnych nie wyłączając, i inne ustawy ku wydoskonaleniu nauk,

nauk, i ćwiczeniu w nich młodzi szlacheccy pod zwierzchność kommissyi tey oddane; oraz ordynacyi ułożenie względem czynności iey do approbacyi albo poprawy nayiaśniejszego krola pana miłościwego zlecone. Pierwiałkowa zatym kommissyi postawa nie stołowała się iak tylko do rządu nad edukacją, do policyi, i dozoru nad osobami do niey użytymi, tudzież straży nad iey dochodami. Rozrządzenie bowiem funduszu post suppressum institutum, zdane zostało na tymże seymie dwom kommissyom rozdawniczym w koronie, i w Litwie; procz ktorych dwie inne ielższe kommissye sądowe koronną, i Litewską utworzoną do rozsądzania quocunque titulo spraw, do dobr przeszło Jezuiickich regulowanych. Pierwsze zatym Kommissye ustanowiony przez się fundusz, tak w dobrach, iako y w summach Kommissyi Edukacyney pro basi dochodow podały: drugie zaś dwie zachodzące pretensyje do tegoż funduszu załatwiały. Ustały dopiero na seymie 1776 roku te rozdawnicze i sądowe kommissye oboyg narodow: od tąd zlane prawo rozrządzenia i sądzenia na kommissyą edukacyi: oddany iey dozór zupełny funduszow wszystkich w dobrach, summach, i ruchomościach,

na utrzymanie edukacyi w kraiach Rzeczypospolitey poświęconych, a mianowicie fundusz po Jezuiicki, ażeby do swoiey całości przywrócony został, mieć chciały swym wyrokiem seymuiące pod ten czas stany. Tudzież czynności rozdawniczych, i sądowych kommissyow niedopełnione, aby przez kommissyą edukacyną poznawane, i na mocy prawa terażniejszego do skutku przyprowadzone zostały; i odtąd dopiero zaczęła być prawdziwie kommissya władającą zwierzchnością. Ktora to iurydykcyja do liczby osob dwunastu powiększona, a do sądzenia naymniey osob pięciu do kompletu potrzebuiają, nie ma, i nie powinna daley rozciągać się, iak tylko do spraw funduszu edukacyney z mocą zupełną rozeznania cuiusvis tituli actuum. Sprawy zaś graniczne, także facti, & extraditionis subditorum ad fora competentia należeć będą. Sąd kommissyi edukacyney, iako supramx instantiæ pro in appellabili uznany, a dekretą, aby miały exekucyą, departament woyskowy brachium militare na rekwizycyą każdą tey kommissyi, dawać będzie. Ordynacya processus iudiciarii cztery do roku kadencyje sądow wyznacza: w Marcu, i w Październiku dla spraw koronnych, w Maiu, i Grudniu dla

dla spraw Litewskich. Trzy różnią się rejestra: cywilny, co do rozprawy pretenśyi obywatelów do funduszu, i wzajemnie; ekonomiczny, co do zaległego czynszu z dobr, i prowizyi od summ; i rejestr executionis processūs. Procz tych sessyi sądowych z prawa, bywają i ekonomiczne dwa razy w tygodniu, z trzech kommissarzów najmniey złożone. Tam się zachodzące okoliczności porządku, i hierarchii szkolney rozwiązują, dochody, względem ich zabezpieczenia, i wydatki względem ich affygnacyi rozrządzają, rapporta szkół departamentów roztrząsają, karność, i obyczajność uczniów i uczących utrzymują, zgoda cokolwiek do wydoskonalenia, i rozkrzewienia nauk, ćwiczenia młodzi, i pewności funduszu ściągac się może, na tychże sessyach (protokół dokładny rezolucyi wszelkich mający) uważane, poznawane i skutkowane zostaie. Tamże towarzystwo do xiąg elementarnych z czynności swych sprawę zdaie, równie i kassa generalna z przychodu i odchodu tygodniowego. Rozporządzenie teyże klasy w Warszawie lokowanej, i kilkanaście klas prowincjonalnych pod swym dozorem mającey, porządkiem klasy kommissyi skarbu koronnego prowadzone. Procz dziennika de per-

ceptis, i expensis, iest xiązka osobna przychodu, kategoriami podzielona, a druga odchodu, wsparta affygnacyami kommissyi, tudzież kwitami odbierających; Są także osobne xięgi z rachunków szczególnych departamentów złożone, które ie podług podanych schematów, posylać co miełący sześć w obowiązku mają. A co dwuletni seym układa się billans generalny wszelkich wniosków, i wydatków, i zgromadzonym stanom drukowany się podaie. W kwiecie ostatnio zeszłego seymu roku 1778 dołożono: iż ponieważ za poprzedzającym iednomyślnym postanowieniem w kommissyi per legem curiatum uchwalono, żeby żaden z osób ią składających, summ funduszowych brać na procentową lokacyą, lub dobr na opłacenie z nich perpetui censūs nie mógł; zatym ustawa ta, iako od terażnieyszych kommissarzów dobrowolnie podana, i przyięta, tak aby przyszłych na zawsze obowiązala, i od nich ściśle zachowana była, stany zgromadzone potwierdziły: Zatym dawniey iuż doświadczona gorliwość i chmość kommissarzów w niepretendowaniu nadgrody za podięte prace, i teraz iawnie się okazała. Chcąc kommissya edukacyina iednostayną, i pożyteczną wprowadzić instr-

strukcyą, umyśliła do skutku przywieść dawniej postrzeżoną tylko, i dowiedzioną potrzebę dzieł elementarnych na szkoły narodowe. W tym zamierzeniu postanowiła towarzystwo z wybranych od siebie dzieściu osob głos mających pod imieniem towarzystwa do xiąg elementarnych, ktorego celem, i robotą ułożenie, examinowanie, i wydanie dla szkół xiąg elementarnych, i xiąg klasycznych. Społeczeństwu temu poruczony obowiązek trudności nauk zamieniać w ciągłą ośnowę właściwych ich zasad, pomagać pojętności, nie finak ośfodzić, w określonym porządku mieścić prawdy iasne, szczegulnie potrzebne, mniemania zaś, obce przytoczenia z ośfzczędzeniem czasu, i sił młodzieży uchylać. Wszystkich sessyi rezultata podług zdania większością głosow wypadłe, zapisywane są w protokule od wyznaczonego sekretarza tegoż towarzystwa, i podpitywane od prezyduiącego kommissarza, a protokół czynności oddawany iest co tydzień do roztrząśnienia kommissyi edukacyjney. Na pierwszej sessyi dnia 7 Marca roku 1775 pod prezydencyą Ignacego Potockiego pisarza wielkiego, wielkiego xięstwa Litewskiego gorliwego ustawy tey współpracownika, podana była to-

warzystwu pierwsza propozycya od kommissyi w te słowa: *Kommissya edukacyi narodowej żąda programmatu do xiąg elementarnych, mających służyć tym, co w szkołach wojewodzkich uczą się. W rozporządzeniu nauk zaleca pamiętać na potrzeby każdego iako Chrześcianina, iako człowieka, iako obywatela. W klasyfikacyi zaś nauk do xiąg elementarnych, zaleca porządek umiejętności ludzkich przez Bakona ułożony, a w encyklopedyi z poprawami wydany. Za powodem takowey propozycyi ułożyło towarzystwo porządek nauk, i zamiar xiąg elementarnych określiło; co potwierdzone zostało od kommissyi, i za icy powagą iest wydane, i publikowane po Łacinie, i po Polsku pod tytułem: *Obwieszczenie, czyli programmata względem napisania xiąg elementarnych*. Nauki siedmiom klasom szkół wojewodzkich przepisane są te znaczniejszye: nauka Chrześciańska, i nauka moralna na prawie natury zasadzona, a stopniami przez wszystkie klasy prowadzona, nauka języka Łacińskiego, Polskiego, matematyka, fizyka, logica, i prawo: drugie zaś nauki przydatkowe są te: wiadomości potrzebniejszye o zwierzętach, rzeczach kopalnych, robocie rolniczej, i ogrodniczej o zachowaniu*

zdro-

zdrowia ludzkiego, nakoniec o kunsztach, i rzemiosłach. Odprawuje co rok towarzystwo rocznicę swego ustanowienia, na ktorej sekretarz daie sprawę w mowie swoicy, co w zamiarze instrukcyi narodowej, i xiąg elementarnych przyszło do skutku w przeciągu roczney roboty, którą to rocznicę Krol Jmć Pan nasz miłościwy, iako miłośnik nauk przytomnością swoją zwykł łaskawie zaszczycac.

KOMMISSYA skarbową, w koronie, i w Litwie, iest iedna z magistratur kraiyowych roku 1764 ustanowiona. Procz podskarbach wielkich, i nadwornych, iako prezesow w koronie składa się z trzech senatorow, i sześciu z stanu rycerskiego: w Litwie zaś z dwuch albo iednego z senatu, i sześciu z stanu rycerskiego na seymie obieranych sposobem przepisanyim elekcyi konfilyiarzow rady, w konstytucyi roku 1775. Každy z kommissarzow w koronie ma pensyi 10,000 w Litwie 8,000. Do kommissyi skarbowey należy dochodami Rzeczypospolitey zawiadywac, wagi, i miary stanowic, podatki i cla przez officyalistow wyznaczonych wybiierać, wydatki według przepisu praw czynic, i na kazdym ordynaryinyim seymie zdawac przed stanami rachunek percept, i expensow. Aże tey kommissyi iest poruczona

władza wykonywania praw tykaiących się dochodow kraiyowych, ma przeto moc sądowną, do ktorej wszelkie sprawy tykaiące się podatku publicznego, iakoteż sprawy o wexle, niemniety kupieckie należą. Na ten koniec ma osobną kancelaryą, officyalistow, i ordynacyą sądow, ktore, żeby się prawnie odprawiały, kompletu pięciu kommissarzow potrzeba. Powinna kommissya z swoich rozporządzeń rapporta departamentowi skarbowemu w radzie nieustaiącey co miesiac czynic, i z niemi się znosić we wszystkich ułożeniach dla skarbu pożytecznych.

KOMMISSYA woyskowa, ta uchwalą seymu 1776 przestała być osobną magistraturą, ale wpłynęła w związek rady nieustaiącey, w ktorej ma tylko osobny departament, zawsze iednak subordynowany w decyzjach *pleno* rady nieustaiącey. Co się zaś tyczy sądow departamentu woyskowego: wraz z konfilyiarzami rady tenże departament składaiącymi zasladaia, *ex munere officii*, iako sędziowie: nati, generałowie Artylleryi, strażnicy, oboźni, *vide Powinności i władza Departamentow roku 1776 Konstytucyi*.

KOMMISSARZ, iest osoba wyznaczona mocą prawną do sprawowania urzędu swego w kommissyi.

KOMMODUS, patrz *Commodus*.

KOMMUNIA, przyjęcie Sakramentów ciała i krwi pańskiej.

KOMORA, jest miejsce wyznaczone od kommisji skarbowej do wybierania cła Rzeczypospolitej od towarów przechodzących.

KOMORNICY graniczni, są namiestnikami i do pomocy podkomorzych po wojewodztwach; kreowani bywają od samychże podkomorzych z obowiązkiem wykonania przed nimi przysięgi w ziemstwie. Mają miejsce po pisarzach grodzkich. Oni sądy podkomorskie, i rozgraniczenia, albo wraz z podkomorzem, albo na jego miejscu odprawiają, i akta podkomorskie w ziemstwie składają. Takowych komorników pozwalają prawa podkomorzym kreować jednego, lub dwóch, lecz szlachtę, i w wojewodztwie osiadłych. Z powinności komorników wynika dla nich potrzeba umiejętności geometryi praktycznej. Ziemstwa także mają osobnych swoich komorników.

KOMPAS, zegar słoneczny, albo tablica z rozmiarem godzin, które się poznają od cienia słonecznego.

KOMPARYCYA, nazywa się zapisanie sprawy w sądzie z porządku przechodzącej do rozstrzygnięcia; w którym zapisaniu wyrażają się z osob, lub przez plenipotentów strony

obiedwie tak powodowa *actora*, iako i zapozwana *citata*, stawiające przed sądem, które stawanie à *comparendo* nazwane jest komparycją.

KOMPLANACYA, jest akt prawny zawierający umowę zgodną między stronami sprawę prowadzącemi; który na piśmie z podpisem imion swoich, i użytych do tej zgody przyjaciół, do xiąg publicznych podają, z obowiązkiem na siebie oneyże dotrzymania.

KOMPOSTELLA, miasto Hiszpańskie w Gallicyi sławne grobem świętego Jakuba apostoła.

KOMPROMIS, jest to sąd polubowny, który sobie strony sporu prawnego prowadzące same stanowią, i odstępując dobrowolnie od zwyczajnych sobie iurydykcyi, temu sądowi zupełnie się poddają. Powinny strony ugodzić się na osobę superarbitra, albo przydującego, i na liczbę arbitrow z obu stron równą. W zapisaniu kompromisfu, które wraz czynią strony w aktach publicznych, powinny wymienić obranego superarbitra, arbitrow zaś nie wymieniają. Sentencya tak superarbitra, iako i arbitrow równej jest wagi. Bywa to, że w przypadku paritatis votorum, superarbitr drugą przydać kreślę dla konkludowania sentencyi, ale tego czynić nie może,

tyl-

tylko za udzieloną sobie na to mocą w akcie zapisanego kompromissu. Dekret kompromissarski tej jest mocy, co trybunański, że nie podpada appellacyi.

KONARSKI (Adam), biskup Poznański, w wielu oyczyzny interesach pracował dzielnie. Z Pofelswem do Henryka książęcia Andegawęńskiego krolem obranego ieżdżił. Mowa, którą miał do niego, jest wydrukowana; umarł roku 1574.

KONARSKI (Stanisław), Piar, mąż uczony, ieden z tych, którym Polska winna wskrzeszenie nauk. On pierwszy odważył się pisać o poprawie nauk w swoim kraiu i o sposobach dochodzenia seymow. Obdarzony za to był przed śmiercią od nayjaśnieyszego Stanisława Augusta medalem złotym, na którym z iedney strony iego twarz, z drugiey, książki z napisem: *sapere auso* były wyrażone. Książki od niego wydane są: Volumina legum, edycya nowa z wielką pracą zebrana. — De emendandis eloquentiae vitiis Varšaviz 1741. — Grammatica Latina. — Eutropii Breviarium historiae Rom. cum notis. — O skutecznym rad sposobie tom IV. — Opera Lirica. — Ars bene cogitandi ad artem, bene scribendi accomodata. — O religii pocziwych ludzi &c. &c. Umarł w Waršawie, roku 1773.

Zycie iego krotko napisane, znajduie się na czele wierszow iego od Urbana Szustowicza Piara na Polskie przetłomaczonych.

KONCINA, Concina (Daniel), Dominikan, umarł roku 1756. Xięgi znaczniejszye są, które pisał: De origine disciplinae regularis. — De regularibus personatis. — Disciplina apostolico - Monastica, dissertationibus theologicis illustrata. — In rescriptum Benedicti XIV. Pont. Max. ad postulata jejunii legem spectantia Comment. theologicus. — In epistolam Encyclicam Benedicti XIV. adversus usuram Commentarius. — Theologia Christiana Dogmatico moralis.

KONCYLIUM, patrz Zbor.

KONDEMNATA, termin prawny znaczący to, co w innych prawach *kontumacya*, to jest nieposłuszeństwo w stawieniu się sądowi za odebrany pozew na terminie sprawy przywołaney. Kondemnata, gdy jest na kim otrzymana, czyni go nieposobnym z prawa do wszelkich funkcyi publicznych, odbiera mu vocem activam na seymiku, i seymie; w sądach wszelkich nie pozwala mu mieysca poty, poki nie zaspokoi karę, pieniężną, in constitutionem (iak mowią) loci standi. Kondemnata nie może być zniesiona, tylko,

Mmm 3

albo

albo za dekretem, albo za kwitem od strony. Kondemnata iednak otrzymywać się nie może na deputacie w aktualney funkcyi trybunalskiej, i na pośle w czasie seymu.

KONDESCENSYA, iest zjazd sądu na grunt dobr iakich, gdzie kontrowersya, zaszła, czyli to: o prawa fortuny teyże między dziedzicem a pretenforami; czyli współdziedzicami do działów; czyli kredytorami po konwinkcyi dziedzica do *lokowania prioritatis*; czyli *examinowania* pretenfii gruntowych z kontraktu pochodzących, czyli w zachodzącej kontrowersyi o granice, wiołencye &c.

KONDYCYA, bierze się za wyraz urodzenia: szlacheckiego, mieyskiego, wicyjskiego. 2 Bierze się za stan szczęścia lub nieszczęścia osoby, i tak pomyślna, lub nie, kondycya. 3 Albo bierze się za funkcyą pożytek przynoszącą. 4 Albo nakoniec w pospolitszym używaniu za warunek w kontraktach, i umowach, iako to: gdy pod kondycyą wyrażoną kto się do czego obowiązue.

KONDYKT, iest wyraz prawnych, oznaczający zmwę kilku na iednego w postępkach sądowych, dla zawikłania go w sprawie. Nazywają w prawdzie dekret kondyktowy,

który strony spor prowadzące po zaszłej między sobą ugodzie przypuszczają w sądzie; ale incompetent to mu nazwisko dają, albowiem właściwie nazywać się powinien zgodnym, albo polubownym dekretem, a nie kondyktowym, bo kondykt zawsze iest z obrazą osoby, albo prawa.

KONFEDERACYA, iest termin prawa publicznego, i znaczy ligę, albo, sprzymierzenie kilku mocarstw ku obronie przeciw wszelkim nieprzyjaciolom, albowież w iednymże narodzie polityczny, i naywyższy związek osobnych prowincyi iednę Rzeczpospolitą formujących. Hystorya dawna Grecka wystawia nam obraz konfederacyi wielu oddzielnych i samowładnych Rzeczpospolitych. W naszych wiekach Rzesza Niemiecka trzyma także tę postać konfederacyi państw udzielnych między sobą. Hollenderska Rzeczpospolita iest skonfederowana z prowincyi osobnego rządu, które ją składają w związku nayściślejszym. Szwajcarska z kantonow. Polska używa tego politycznego nazwiska, ale z odmianą signifikacyi; albowiem nieskładając się z państw, ani prowincyi osobnych, i samowładnych, używa wyrazu tego konfederacyi w każdym czasie, gdy czyli cały naród, czyli część one-

go łączy się przysięgą w taki związek, w którym większości głosów przywłaszcza moc rozkazowania w kraju. Aże prawa narodowe annorum: 1609, 1623, 1624, 1662, 1667, a mianowicie anni 1717, vol. 6, fol. 243 wyraźnie konfederacyi wszelkich zakazują, każde robienie iey censetur za krok z porządku zwyczajnego występujący, i stanowiący Rzeczpospolitą in crisi. Ztąd pochodzi, że iako żadney formuły w prawie przepisaney na konfederacye nie masz, tak też każda konfederacya, ile ich tylko w dzieiach narodu Polskiego znajdujemy, różniła się iedną od drugich; ulegitymowanie zaś swoje brała każda konfederacya ab eventu. Niektóre zaczynały się na sejmikach, insze na seymie, insze w miejscach, i czasach od seymow, i seymikow różnych. Niektóre od szlachty, insze od prymasa, insze od krola samego brały początek. Zwykle w generalnych konfederacyach koronna marszałka swego, a Litewska swego distinctim obierały, nie zawsze iednak i ta dwoistość obserwowaną była; iako to: w Gołubskiey, i w Sandomirskiey, w których ieden tylko obywatel całej Rzeczypospolicie skonfederowanej marszałkował: w pierwszej Czarniecki krola Michała, w dru-

giey Dönhoff krola Augusta II. dostojenstwo obronili. W niektórych konfederacyach, ten kto był raz obranym marszałkiem konfederackim, censebatur przez to samo, że powinien był iuż być consequenter, i marszałkiem seymowym; i dla tego w trzech ostatnich konfederacyach 1768, 1775, i 1776, dwóch niby marszałkow seymowych razem będących, widziała Rzeczpospolita; iako to: na pierwszym xiążęcia Radziwiłła wojewodę Wileńskiego z Brzostowskim starostą Bystrzyckim; na drugim xiążęcia Ponińskiego, teraz podskarbiego wielkiego koronnego z xiążęciem Radziwiłłem, teraz kasztelanem Wileńskim; na trzecim Mokronoskiego generała leutnanta, i inspektora woysk koronnych z Ogińskim, teraz kasztelanem Trockim: lubo zawsze koronny pierwszeństwo zachowywał. Przed temi zaś trzema w czasie bezkrolewia, po śmierci Augusta III. lubo był koronnym marszałkiem xiążę Czartoryski wojewoda Ruski (bez składania senatoryi) a Litewskim Brzostowski na ow czas koniuszy Litewski, iednak seymy elekcyiny, koronacyiny in anno 1764, a ordynaryiny in anno 1766, obierały osobnych marszałkow seymowych. Czasem było to perfwazyą narodową, że pod mar-

szał-

szalkami konfederackimi obierać należało iefzcze, i regimentarzew, ktorzy hetmanom moc kommen- dy nad woyskiem odbierali; a cza- sem i otym zapominano. W oso- bie xiążenia Czartoryskiego te o- bydwa urzędy zostały połączone in anno 1764. Czasem zaś w woysku związek independenter od kraio- wey konfederacyi rozpoczynał się, i w tedy dowodca takiego przed- sięwzięcia marszałkiem związko- wym nazywał się. W tym iednym do tych czas wszystkie konfедера- cye, ktore censentur za legalizo- wane były do siebie podobnemi, że bytność i ustawy swoje w sey- mowych konfytucyach zapisały. Te zaś konfederacye, ktore lub przewyższająca moc rozproszyła, lub infzy iaki zbior okoliczności zniszczył, takie konfederacye zwy- kle spisku imieniem są zchydzone, & in volumine legum żadney usta- wy swoiey potwierdzenia nie po- zyskały, a nawet starano się bytno- ści ich wszelkie zatrzeć ślady, eli- minowaniem z wszystkich aktow grodzkich, ktorychkolwiek pism takowych niefortunnych konfe- deraacyi.

KONFESSATY, iest sposob prawny (tak nazwany) dochodzenia pe- wności uczynku kryminalnego, o ktory iest winowayca oskarżony, z iego własnego wyznania; dla cze-

go nazywane są: *libera confessata*. Te przez dekret iurydykcyi będąc nakazane, infligator układa arty- kuły pytania, na ktore odpowiada więzien. Dawniey, po wyprowa- dzeniu wolnych konfessat, gdy o- skarżony nie chciał się przyznać do występku, za nowym dekre- tem był odesłany *ad confessata tor- turata*. Ale ten modus probatio- nis będąc w wielu krolestwach zniesiony, także i u nas przez kon- fytucyą roku 1776, fol. 42, tit. *konwikcye w sprawach kryminal- nych*, wszelkim sądom moc kry- minalnych spraw sądzenia maię- cym, iest zabroniony.

KONFISKACYA, iest exekucya wyro- ku prawem lub dekretem nazna- czonego, gdyby osoba w przewi- nienie wpadła; wszystkie lub część dobra utracą, i te albo stronie kry- minal dowodzącey, lub też na skarb publiczny zabrane bywaią, wedle prawa otym pisanego. Patrz pod tytułem: *Fiscus*.

KONGO, kray wielki w Afryce, wie- le w sobie krolestw prywatnych za- mykający.

KONGREGACYA, termin w powsze- chności znaczący zgromadzenie. Kongregacye duchowne, są bra- cstwa, pod dobrowolnemi przepi- sami żyjące, zakładające sobie cel czczenia świętych pańskich, ro- zmy-

zmyślania tajemnic, i ćwiczenia się w cnotach, i dobrych uczynkach.

KONGREWE (Wilhelm), sławny poeta Angielski, pisał oczywistym językiem komedyi wiele, które z powszechną dotąd approbacją na teatrach Angielskich reprezentowane bywają; umarł roku 1729, wieku swego 57.

KONIECPOLSKI (Stanisław), kasztelan Krakowski hetman wielki koronny w wielu okolicznościach wodz znamienity, senator oyczynie zasłużony; umarł roku 1646.

KONKLAWĘ, miejsce w Rzymie na watykanie, gdzie kardynałi zamysłką się poty aż nowego papieża obiorą.

KONKLUZJA, termin prawa świeckiego Polskiego. Po wyprowadzonej indukcji sprawy, dyktuie, albo podaje na piśmie patron konkluzją teyże sprawy, w formie dekretu tego wszystkiego, co z informacyi wywiodł na pożytek strony, od ktorey sława. To samo czyni patron z przeciwney strony.

KONRAD I. cesarz, książę Frankonii, wielkie miał wojny z książętami Rzeszy Niemieckiej; umarł roku 718, panowania 7.

KONRAD II. cesarz zwany Salus, książę Frankonii, koronowany w Rzymie od Jana XIX. papieża. Włochy rebellizujące uśmierzył; umarł roku 1039, panowania 14.

KONRAD III. cesarz, książę Szwabii na krucyatę wraz z Ludwikiem królem Francuskim poszedł, ale zdrada Greków skutku pomyślnego tey expedycji przeszkodziła; umarł roku 1152, panowania lat 12.

KONSEKRACJA, obrządek duchowny, przez który osoba konsekrowana bierze władzę pełnić obowiązki stanu swego, i charakter temuż stanowi przyzwoity.

KONSENS, termin prawny, którym nazywają instrument od zwierzchności dany zezwolenia na to, co podpada iey szafunkowi.

KONSERWATOR, osoba duchowna wyznaczona na obronę praw, i przywilejów zakonnych według prawa duchownego. Urzędnicy cywilni razem z senatorem składający w Rzymie postać dawnego rządu, nazywają się konserwatorami ludu Rzymskiego.

KONSONANS, litera brzmiąca, która się nie wymawia przez się sama, chyba złączona z literą nazwaną vocalis.

KONSPIRACJA, termin przestępstwa publicznego w najwyższym stopniu, wyrażający zмовę, albo spisek na uszkodzenie najwyższej zwierzchności.

KONSTANCJA, miasto wolne Niemieckie w Szwabii nad Jeziorem tegoż imienia. W roku 1414

Nnn

w tym

w tym mieście sławny zbor powstęchny odprawił się.

KONSTANCYA, królowa Polska, małżonka Zygmunta III. córka Karola arcy-księcia Austriackiego, po śmierci rodzonej siostry Anny w małżeństwo Zygmuntovi dana; umarła roku 1631.

KONSTANCYUSZ I. (Chlorus), cesarz Rzymski, od Dyoklecjana na tę godność wyniesiony, państwa sobie powierzone roztropnie rządził; umarł roku 306.

KONSTANCYUSZ II. cesarz, Konstantyna wielkiego syn, z początku z dwiema braćmi państwa od oycy wyznaczonemi dzielić się musiał. Odziedziczywszy po ich śmierci wszystkie państwa Rzymskie prowincye, z Persami, Gallami, i innemi narody, z różnym sukcesem wojny prowadził. Aryańskich błędów gorliwy pomnożyciel, kościół prawowierny do samej śmierci prześladował; umarł roku 361, wieku 45, panowania lat 23.

KONSTANS I. trzeci syn Konstantyna wielkiego cesarza. Miał działem sobie od oycy wyznaczone państwa: Włoch, Afryki, i Illiryi, z Konstantynem bratem wojnę przyniewolony prowadzić musiał; po którego śmierci, królestwa: Gallii, Hiszpanii, i Anglii odziedziczył. Bratu swojemu Konstan-

cyuszowi był przeciwny, prześladowanych od niego Katolików broniąc, przez co prawowierności swoiey iawne dał dowody. Zdradą Magnencyusza uzurpatora, zabity roku 350, wieku 30.

KONSTANS II. cesarz wschodni, roku 641 wstąpił na tron cesarski, kacerzom Monotelitom sprzyiał, i ich błędy utrzymywał; Marcina pierwszego papieża sprzeciwiającego się temu kacerstwu poimał, i na wygnanie posłał. Afrykę od Saracenów chciał odzyskać, lecz bez skutku w Syrakuzie zabity roku 668, panowania 26.

KONSTANTYN wielki, cesarz urodził się w Naissie mieście Dardanii roku 274, pierwsze lata w Gallii strawił przy oycu Konstantynie cesarzu od Dyoklecjana wyznaczonym. W roku 308 Augustem ogłoszony, Gallow zwyciężył, i dwóch ich królów: Askaryka, i Ragaize wziął w niewolę. W krotce na Maxencyusza cesarza powstał; wojsko jego zniósł pokilkakrotnie: ostatni raz pod samym Rzymem, w tej bitwie Maxencyusz w Tybrze utonął, Konstantyn zaś panem Rzymu został, a przeto Włoskiego państwa, i Afryki. Epoka zwycięstw i panowania Konstantynowego kościoła nader pomyślna: prześladowanie albowiem ustało, i Konstantyn wiary świętej publiczną

czną profesją uczynił. Policzony między Katechumeny roku 312. Zbor powszechny Niceński, na którym błędy Aryusza potępione, za jego staraniem złożony. Miało Konstantynopol na miejscu dawnego Bizantium założone. Porządek, tak co do urzędów państwa, iakoteż administrowania sprawiedliwości, w całym państwie ustanowiony. Ostatki wieku tego cesarza zaćmione synoboystwem Kryspa, i własney małżonki śmiercią gwałtowną: co i przedtym w kilku okolicznościach tak względem Licyniusza szwagra, iako i względem Maxymiana teścia cesarzow wypełnił; umarł w Alchyponie nie daleko miasta Nikomedyi roku 337, wieku 63, panowania lat 31.

KONSTANTYN II. cesarz, syn Konstantyna wielkiego, po śmierci oycy z tytułem cesarza, iako i drudzy dwaj bracia wziął w podział państwa: Gallii, Hiszpanii, Anglii, albo Brytannii. Chcąc państwa brata swego Konstansa posiedzieć gwałtem, wojnę mu wypowiedział, ale wkroczywszy w Włoskie kraie zabity w Akwilei roku 340, wieku 25, panowania lat 3.

KONSTANTYN III. cesarz Grecki, syn Herakliusza za życia oycy kreowany cesarzem roku 613. Po śmierci Herakliusza osiadł tron cesarski

w niemowlęcym wieku, ale w trzy miesiące od macochy Martyny otruty żyć przestał roku 641.

KONSTANTYN IV. cesarz Grecki, brat przyrodni przeszłego, syn Herakliusza, i Martyny, po śmierci brata rządy cesarstwa objął, i synowca swego syna Konstantyna III. Konstansa kolegą władzy naywyższej mianował. W sześć miesięcy po obraniu z tronu źle nabytego zrzucony roku 641, na wygnanie wraz z matką posłany tamże w więzieniu życia dokonał.

KONSTANTYN V. zwany pogonatus, albo brodaty, przez lat 7 wojnę pomyślną z Saracenami prowadził, i do płacenia haraczu onych przymusił. Za jego czasów był zbor powszechny w Carogrodzie, na którym błędy Monothelitow potępione roku 680; umarł roku 185, panowania lat 17.

KONSTANTYN VI. zwany Capronimus, błędy obrazoborców wszelkimi sposobami rozkrzewiał, przesładowanie za jego czasów nastąpiło przeciw wszystkim prawowiernym obrazoborców bezbożność potępiającym. Drugiego roku panowania od Artabasa z Carogrodu wypędzony, odzyskał w krotce stolicę swoją, i brata oślepić kazał; umarł roku 775, panowania lat 34, miesięcy 7, dni 24.

KONSTANTYN VII. cesarz Grecki wstąpił na tron po śmierci Leona IV. oycy pod opieką Ireny matki swoiey, tey w krotce rządu odebrał. Nicephora wuią buntę wszczynającego ukarał, oślepił, i czterema braci języki urznąć rozkazał. Nakoniec własną żonę porzuciwszy, od matki swoiey Ireny sławney dzikością nadprzyrodzoną oślepiony, i z tronu wyzuty roku 797, panowania lat 17.

KONSTANTYN VIII. za życia oycy Bazylego cesarza, cesarzem, i kolegą kreowany, przed śmiercią Bazylego żyć prześiał roku 878, w lat 10, po swoim wyniczeniu.

KONSTANTYN IX. nazwany Porphyrogenita, cesarz wschodni syn Leona cesarza pod opieką matki Zoe rządu państwa objął, w siódmym roku wieku: wojnę z Bulgarami mniej szczęśliwą prowadził, i pokoy od nich kupić musiał. Leona za towarzysza panowania przyjąć, Zoe matkę oddalić od rządu dla wojny Bulgarskiej musiał. Stefan syn Leona, oycy z towarzysztwa panowania wyzuł, sam na jego miejscu tron osiadł, ale od Konstantyna niemogącego ścierpieć podziału władzy, z cesarstwa wyzuty. Benewent we Włoszech z rąk Longobardow wydobył; od syna własnego Romana trucizną z życia nakoniec wyzuty

roku 959, wieku 54, panowania lat 48.

KONSTANTYN X. syn Romana, cesarz, wraz z bratem swoim Bazylim młodszym przez lat 50 panował mało co do interesów się wdając, wszystek w swobodach życia rokosznego zanurzony. Po śmierci brata przez lat trzy sam ieden rządu cesarstwa sprawował. Saracenow zwyciężył; toż samo narodowi bośniakow trafiło się; umarł roku 1028, wieku 70.

KONSTANTYN XI. cesarz wschodni zwany Monomachus, z wygnania powołany na cesarstwo, skoro na tym stopniu najwyższym stanął, wszystek się do dogodzenia rozwiązłości, nie do sprawowania rządów, udał. Dla czego za panowania tego cesarza państwo wschodnie wiele od rozlicznych sąsiadów ucierpiało; umarł roku 1054.

KONSTANTYN XII. cesarz wschodni zwany Dukas, od Izaaka Komnena do rządu wokowany państwo roztropnie, i walecznie rządził. Jedną tylko zbyt chciwość ceniła chwalebne przymioty jego. Scytów wojsko wielkie grożące upadkiem całemu państwu z pomocą Bulgarow szczęśliwie zniósł. Za panowania jego Carogrod wielkim ziemi trzęsieniem po części został zrujnowany; umarł roku 1067, wieku 60, panowania lat 7.

KON-

KONSTANTYN XIII. cesarz wschodni, od niektórych zwany XV, syn Manuela Paleologa w pierwiasłkach panowania przeciw braci własnym wojować musiał; tych nakoniec buntury uskromił. Unii kościoła Greckiego z Łacińskim upornie się sprzeciwiał, przez co uiał sobie pomocy monarchow Europejskich, w tym czasie kiedy moc Turecka ostatnim upadkiem groziła cesarzowi wschodniemu, iakoż od Machometa II. w Carogrodzie obleżony, po dwumiesięcznym obleżeniu wraz z państwem Greckim zginął roku 1453, panowania 8.

KONSTANTYN, papież, urodzony w Syrii po śmierci Zyzryoniusza na najwyższą kościoła godność wyniesiony, arcybiskupa Rawenny niechęącego mu oddać winnego posłuszeństwa uskromił. Na prozbę Justyniana cesarza do Carogrodu, zamtąd do Nikomedyi się udał; gdzie z wszelką czią, i okazałością przyjęty; umarł roku 714. Rządził kościołem lat 6, miesiąc 1, dni 2.

KONSTANTYNOPOŁ, miasto od cesarza Konstantyna wielkiego na miejscu dawnego Bizantium założone, stało się drugą po Rzymie światą stolicą. Za rozdziąłem państw było stołeczne cesarzow Greckich, wraz z tym państwem dostało się

na koniec pod moc Turecką roku 1433, hogiry 829, iest stolicą państwa, i rezydencyą sułtanow. W Tureckim ięzyku zowie się Stambol, w Słowiańskim Carogrod.

KONSTRUKCYA, termin grammatyczny znaczący przypadek, albo ułożenie słow w mowieniu lub pisanu.

KONSTYTUCYE, za krolow samowładnych w Polsce prawa z radą tylko stanowione nazywały się statuta, skoro stany narodowe weszły współecność prawodawstwa z krolom, uchwalone prawa nowe nazwane są konstytucyami; ktorym można naznaczyć czas początku od roku 1510 za Zygmunta I. na seymie w Piotrkowie uchwalonym, czego intytulacya dowodzi vol. I. fol. 366.

KONSTYTUCYE synodalne, czyli to na synodzie prowincjonalnym z dyecezyow pod własnym arcybiskupem złożonym, czyli na synodzie iedneyże dyecezyi od biskupa zgromadzonym, prawa postanowione w rządzić duchownym, mają to nazwisko konstytucyi.

KONSUL, w czasie Rzeczypospolitey Rzymskiej najwyższa władza do roku tylko trwająca; dwoch zaś corocznie konsulow obierano. Pierwsza epocha kreowania konsulow Rzymskich była po wypędzeniu ostatniego z krolow Tar-

kwiniusza, roku od założenia Rzymu 246. Najpierw konsulowie od ludu Rzymskiego obrani: Lucius, Junius, Brutus, i Tarkwinius Collatinus. Władza konsulów najbardziej wydawała się w przyzdowaniu senatorów, i pod czas wojny komenderowali wojskiem Rzymskim. Wraz z Rzeczpospolitą dostojność ta upadła, i w późniejszych czasach była tylko czczym tytułem cesarzów, lub tych, których cesarze zaszczyć chcieli. Między innemi prerogatywami, i ta była konsulów, iż lata i dzieje Rzymskie ich imieniem zaszczycone były, z kąd fasti consulares: ten zwyczaj trwał jeszcze za panowania Justyna cesarza. Około roku 567, i tytuł konsulów, i sposób datowania czasu od ich nazwiska ustał. Powierzchności konsularney powagi za czasów Rzeczypospolitej wydawała się w asystencyi dwunastu liktorów pęki rozg z siewierą przed niemi noszących, te jednak pęki przed zgromadzonym urzędownie ludem zniżali na znak najwyższej w tym zgromadzeniu władzy.

KONSUL, nazwisko ludzi autoryzowanych imieniem monarchów, lub stanów, rezydujących w miastach obcych, z ktoremi też strony lub monarchowie handel prowadzą, dla dozoru, i bezpieczeństwa tegoż handlu.

KONSULTOR, tytuł dawały w Rzymie teologom mającym *vota consultiva* w kongregacyach.

KONSUS, bóg rady u Rzymian sławnych, miał swój ołtarz *in circo maximo*.

KONSYSTENCYA, nazywają się miesca wyznaczone lokacyi wojska.

KONSYSTORZ, sąd duchowny, trybunał biskupi, i każdej duchowney iurydykcyi. Schadzki uroczyste kardynałów w przytomności oycy świętego, nazywają się konfysforzami, i na nich zwyczajnie prekonizacye biskupów, i kardynałów bywają, i inne wielkie wagi interessa kościoła świętego, tam traktowane są. Też konfysforze według okoliczności, czasem publicznie, czasem też bez świadków odprawowane bywają, i w ten czas zowie się takowa schadzka: *Confistorium secretum*.

KONTRAKT, termin prawny; podług praw Rzymskich Justiniana cesarza: *Contractus, est conventio sive consensus plurium in idem placitum*. Umowa przez kontrakty, jest częścią praw narodów, i wypływa z prawa natury, która wkłada na kontraktujących obligacyą dotrzymania umowy swojej; więc kontraktujący powinni być wolni do przychylenia woli swojej do kontraktu, *in idem placitum*. Aże najwyższa zwierzchność krajowa ubo-

ubespieczy całość kontraktów zawartych, przeciw oszukaniu, i zawodom od kontraktujących, przeto kontrakty czynić się nie mogą, tylko na rzeczy, i sprawy godziwe, których prawo nie zabrania. Kontrakty robią się albo słowne, albo na piśmie; prywatnie lub zapisem przed aktami publicznymi. Różność kontraktowania zawiera ten wierszyk wspominany od ludzi prawnych: *Do ut des — do ut facias — facio ut des — facio ut facias*. Są kontrakty, którym prawo nadało imiona właściwe, iako to: kupno, sprzedaż, zastaw, dzierżawa, pożyczanie &c. Są inne, którym samaż materya kontraktu daje nazwisko.

KONTRAWENCYA, termin prawny, którego sądy używają w dekretach karę ściągających na stronę nieposłuszną w zadośćczynieniu dekretowi już zapadłemu w sprawie.

KONTUMACYA, wyraz prawny zysku dla strony attentującej sprawę, gdy po zupełnym skonwinkowaniu processem, to jest: kondemnatami przeciwney sobie strony, na koniec chociaż na nieślawiającą otrzymuje *decretum in contumaciam*, albo dekret zaoczny, który sobie sama dyktuje w sądzie.

KONWENCYA, jest termin wyrażający kontrakt, albo zawziętą umowę; używany jest do wyrazu nie tylko prywatnych aktów między osoba-

mi, ale też, i do publicznych między państwami, i narodami.

KONWENT, nazwisko domów zakonnych. Franciszkański zakon ma w szczególności tytuł: *Conventualium*.

KONWIKCYA prawna, termin prawny. Do konwikcyi prawney potrzeba trzech kondemnat (wkoronie) po sobie, za osobnemi przypozwaniami idących, w sprawie iedneyże do rozsądzenia brancy, ale nie sądowney. Albo też po rozsądzeniu, i dekreście oczywiłym zaszyłym, gdy onemuż stronie zadość nie czyniąc, da na sobie otrzymać iednę kondemnatę na terminie satysfakcyi przepisanym.

KONWOKACYA, nazywa się seym najbliższy po zaszyłej śmierci króla, za uniwersałem prymasa z rady nieustającej złożony, podług konstytucyi roku 1775, fol. 4. Najwyższy jego cel obrad jest wyznaczenie czasu, i obmyślenie porządku elekcyi przyszłego króla. Podług warunku konstytucyi roku 1768, fol. 123. Sejm konwokacyjny in materiis statûs nie może konkludować, tylko *unanimitate* głosów.

KONWULSYA dekretów, jest wyraz sądowy do ściągnięcia kary na tego, który albo przeciw zapadłym oczywiłym dekretom, wraca się do iednegoż sądu bez nowo wynalezionych dokumentów sprawę tę prze-

przeciwnie ewinkujących, albo też in iudicio executoriali otrzymuie podeysciem przeciwną sentencyą dekretowi.

KOPA, w sposobie rachowania znaczyliszbę 60. Jest ieden z wyrazow wielości, na ktore się w dawnych wiekach summy groszow srebrnych rachowały; i tak kopa znaczyla 60. Grzywna 48. Złoty 30. Ferto albo wiardunek 12 &c. W prowincyi Litewskiej, jest dotąd w używaniu rachunek pieniędzy na kopy.

KOPENHAGA, miasto stołeczne krolestwa Duńskiego leżące na wyspie Zelandyi. Ma port wygodny, i cytadelę dosyć mocną. Jest rezydencyą krolow Duńskich.

KOPERNIK (Mikołaj), urodzony w Toruniu, z młodych lat swoich dał wielkie dowody aplikacyi do nauk, pierwsze początki brał w akademii Krakowskiej aż do doktoryi, gdzie i dawał lekcyje filozofii. W Bononii potym, i w Rzymie z taką sławą kurs nauk dokonał, iż najsławniejszym tamtych kraioy astronomom, i matematykom był rowny. Powrociwszy do oyczyzny, od Łukasza Wasselrodt biskupa Warmińskiego wuiaswego, katedry Warmińskiej kanonikiem uczyniony; wszystek się udał do wynalezienia, i wydoskonalenia sławnego systemu swojego.

To odkrył, i poddał do druku wkrótce przed śmiercią, i iak pifarz życia iego Gassendy twierdzi: tegoż samego dnia umarł, ktorego mu pierwszy exemplarz księgi iego przyniesiono. Ze był i w medycynie biegły akta kościoła Warmińskiego świadczą; umarł roku 1543. Samo wspomnienie imienia jest największą iego pochwałą.

KOPHTOWIE, Chrześciance nazwani Jacobici mieszkający w Egipcie, i mający swoje obrządki właściwe, i Liturgią w własnym swoim języku.

KORBAN, termin w piśmie świętym z Hebrayskiego znaczyl ofiarę.

KORDUBA, miasto Hiszpańskie w Andaluzyi, zaszczycone niegdyś krolestwa tytułem, było stolicą Maurów.

KORDZILLER, tak się nazywają żołnierze krola Perskiego.

KOREA, kray w Azyi między Chinami, i Japonią. Obywatele Korei są chołdownikami cesarza Chińskiego.

KORECKI (książę Samuel), przeciw Turkom wojownik sławny: Bzovius świadczy, iż we 21 bataliach wygranych więcey niż sto tysięcy Turkow, Tatarow, i Wołochow trupem położył. W nieszczęśliwey pod Cekorą potyczce zabrany w niewolę, w więzieniu Konstantynopolitańskim zabity roku 1622.

KOR-

KORFU, wyspa morza Jońskiego przy brzegach Epiru: dawniej nazywała się Corcyra, Phæcia, i Drepanum.

KORINNA, panna sławna przymiotami, i biegłością w sztuce rymotworskiej; rodem była z Tanagru miała Beocyi: pod tym imieniem swoją kochankę ukrywał Owidusz:

*Noverat ingenium totam cantata
per Urbem.*

*Nomine non vero, diſta Corryna
mihi.*

KORN (Jan), zebrał Starowolskiego, i wydał jego xięgi: Bellatores Sarmatæ. — Scriptores, i statûs regni Poloniæ descriptio z prefacją Konrigitusa.

KORNELIUS (święty), papież, Rzymianin, Nowacyanow kacerstwo na synodzie Rzymskim potępił, kacerzów zaś wszelkimi sposobami wraz z herfztem Nowacyuszem do iedności nakłaniał. Za przesławiania Galla, i Woluzyana następców Decyusza cesarza skazany na wygnanie ad centum cellas, tamże życia dokonał roku 252. Rok tylko siedział na stolicy Rzymskiej.

KORNELIUSZ (Piotr), sławny tragiczny poeta, i kuſztu tego pierwszy wskrzesciciel; umarł roku 1684, wieku 78, tragedye jego wielokrotnie drukowane, i w ca-

ley prawie Europy kraiach reprezentowane; z których iedna *Cyd* nazwana ieſt na Polski ięzyk przełożona.

KORNUALIA (Cornoallis), prowincya nadmorska krolestwa Angielskiego. Miaſto iey ſtołeczne Lonanceſtron.

KOROMANDEL, kray wielki w Indiach wschodnich, zawiera w ſobie część brzegów zachodnich Gofu, Bengali.

KORONA, znak naywyższej doſtoyności, ktorey cesarze, i krolowie w dzień inauguracyi ſwoiey, i w inſzych celniczyſzych okolicznościach na głowie noſzą.

KORONACYA, uroczyſty obrządek, przez ktory oſoba w iednych kraiach wlewkiem krwi mając do tego prawo, a w innych wyborem przez prawo do elekcyi mających, na doſtoyność krola, lub innym nazwiſkiem rządzącego wynieſiona, namaſzczoną koronową ieſt. O ceremoniale krola Polskiego oprócz innych, Alexander Gwagnin piſze. Jeſt takſze opisanie podobnych ceremoniałów pod czas wielu koronacyi krolów Polskich zażywanych, in archiwio łaski wielkicy koronney, ſtaniem xiążęcia Staſiſława Lubomirſkiego marſzałka wielkiego koronnego zebra-
ne, i tamſze lokowane.

KOROZAIM albo Chorozaïm, miasto Gallilei, blisko morza Tyberyady nad Jordanem. W ewangelii jest wyrażone proroctwo grożące zgubą temu miastu za to, iż knąbnie trwało w złościach, i nieprawości swoiey, Mat. XI. Lucę X.

KORREGIDOR (Corregidor), Hiszpanii sędzia pierwszy cywilny, miast, prowincyi, i iurydykeyi każdego rodzaju.

KORREKTA, jest obrządek kancelaryi stanowiący z prawa, że na każdym ekstrakcie z protokołów wypisanym, który się wydaie rekwirującym, officyalista kancelaryi kładzie korektę, iako czytał tenże ekstrakt, i iako zgodny z oryginałem, imię swoje podpisuje.

KORREKTURA, termin prawa publicznego Polskiego używany w konstytucjach, wyznaczających prawo praw, albo trybunałów, iak mamy obszerną roku 1726 i późniejszą 1768. Mamy także pod tytułem korektura Pruska, prawa Pruskie: roku 1598 vol. VI. inferowanych. Patrz *Chełmińskie Prawo*.

KORRUPCYA, jest wyraz oskarżenia tego, który dopomagając sprawie swoiey, ujął sobie sędziego opłatą. Mamy wielorakie konstytucye contra corruptos, & corruptentes, a mianowicie roku 1676, pod tytułem: *Trybunał Koronny*.

KORSYKA, wyspa na morzu śródziemnym zaszczycona tytułem królestwa. Zwała się nayprzod *Terce-pna*, potym *Cyrna*, nakoniec *Korsyka*. Genuńczykowie z Pizanami przez czas długi walczyli o posesyją tej wyspy; pierwsi iednak przemogli, i długo ją dzierżyli, ale zbyt ostre rządy wzbiły umysły Korfykanow do odzyskania wolności. Pod wodzem Paoli, walczyli długo przeciw siłom zwycięzchomości zesłanym na ich pokrośmienie. Nakoniec w roku 1769 Rzeczpospolita Genuńska, wyślona przedłużoną z niemi wojną, ustąpiła przez traktat umowny wyspy tej królestwu Francuskiemu. Miasta celnieysze Korfyki są: Bastia, Bonifacio, Aiazzo, Nebio &c.

KORTEZ (Ferdynand), f. hiszpan, urodzony w prowincyi Estremadurze, przez różne wojskowe stopnie idąc, wyprawiony do Ameryki, podbił pod moc Hiszpańską królestwo Meksyku, i inne kraie przyległe; umarł roku 1554, wieku 63.

KORYBANTES, kapłani bogini Cybeli w bałwochwalstwie, przez skoki i tańce uroczystości icy tajemnie obchodzili. Ztąd Horacyusz libr. I. ode XVI.

*Non acuta,
Sic geminant Corybantes æra.
Tristes ut iræ - - -*

KORYCINSKI (Jędrzey), kasztelan Wiślicki, iego xięga w druk we-
szła w Gdańsku pod tytułem: *Perspectiva regni Poloniae* 1652.

KORYNT dziś *Corantho*, albo *Corintho* miało sławne Greckie w *Morrei* nie daleko ciąsniny morskiej leżące.

KORYTYNSKI (Onufry), wyszły z druku niektóre przez niego tłomaczone Horacyusza dzieła, między innemi: *De arte poetica*; umarł roku 1770.

Kos, wyspa Archipelagu dziś zwana *Lango*, albo *Stanchio*, oycyzna dwóch wielkich w starożytności ludzi: *Apellesa* i *Hypokratesa*.

KOŚCIOŁ, patrz *Ecclesia*.

KOSMOGRAFIA, nauka opisująca kształt, ułożenie, i wszystkie podziały świata.

KOSTKA (święty), patrz *Stanisław*.

KOSTKA (Jan), wojewoda Sandomirski, senator zacny, w wielu okolicznościach oycyznie swojej radą, i dzielnością pożytecznie służył. Po śmierci Zygmunta Augusta ofiarowaney sobie korony, rzadką wstrzymałością, i modestą nie przyjął.

KOSTKA (Piotr), biskup Chełmiński, dobrego biskupa, i obywatela powinności, doskonale wypełniał. Listy iego pisane do Kromera biskupa Warmińskiego znać daia, iakiey był nauki, dzielności,

i konfyderacyi człowiek; umarł roku 1597, wieku 62.

KOSZUCKI (Stanisław), przełożył z Łacińskiego na Polski ięzyk Reinharda Lorichiusza xięgi: *De bono regimine*, w Wilnie 1555.

KOTHURN (*Cothurnus*), obuwie zażywane niegdyś od tych aktorow, ktorzy sztuki teatralne wyprawowali.

KOTWICZ (Mikołay), archidyakon Poznański. Xięgi iego są: *Decisio de statu provinciali contra raptores* 1527. — *Carmina in laudem Zbignei Oleśnicki cardinalis episcopi Cracov.*

KOZACY, iest nazwisko, ktore wziął od wielu wiekow lud wędrowny, ale woieny. Z iakiegoby narodu z dawnych pochodzili kozacy, nie iest dostatecznie z dzieiow starożytnych wiadomo. Jest wzmianka w rewolucyach wieku IX. o kraju między morzami: Kaspiyskim, i Czarnym leżącym, *Casachia* nazwanym, a zatym sądzićby można, że ztamąd wypadały kupy swywolne, i zbroyne, ku Wołdze, Dunowi, i Dnieprowi, w ktorych okolicach puścizyli, i wyniszczali mieszkancow, na ktorych potym mieyscu osiedli, i zamieszkalili wspokoyności pod nazwiskiem kozakow, ale z różnicą od mieysc, iako to: Doński, Zaporogski, Czyrkaski, Ukrainski &c. Nie-

ktorzy zaś mają lud ten za niepo-
chodzący z żadnego od znanych
narodów, ale tylko za zebranie
wszelkiego rodzaju hultaiów przy-
chodnich z różnych krajów, na
podobieństwo tych kozaków, kto-
rzy w późniejszych czasach Sicz
osiedli, a dla ich napastnych na-
sładztwo, i na własny kraj wycie-
czek, i buntów przed lat kilku za-
rostopnym, i sprawiedliwym Ka-
tarzyny II. imperatorowej Rosyji-
skiej wyrokiem, z tamtąd mocą
wojska ruszeni; miała nader część
z onych powrócić do siedlisk, w
których urodzona, wszyscy prawie
wynieśli się pod panowanie Ture-
ckie, którym ostatnią konwencją
między Rosyją i Portą chociaż
otwarte wrota do powrotu na o-
czyście grunta zostawiono, wszela-
ko gdyby nie chcieli powrócić,
Rosyja to obwarowała, aby Siczow-
i zostający pod dzierżawą Porty,
uśunęli się od morza Czarnego,
jak być może najdaley. Spustosze-
nia Siczki wzięła Rosyja za po-
zor, niespokojne kozaków tych
obchodzenia się z sąsiadami, ale
była wewnętrzna polityka zasado-
na na większych pożytkach dla
Rosyji z tego wynikających. W
czasach późniejszych osiadłe pod
Rosyją Kozactwo, pobrali nazwi-
ska od miejsc tych, na których
mieszkają, iako to: Mało-Rosyji-

fcy, albo Hetmańszczyzna, Doń-
fcy od rzeki Donu, Jayccy od rze-
ki Jayku, na ziemiach Kizlarskich
mieszkający, Grebeńscy, Siermiej-
scy, Mezdecy, od rzek lub uro-
czyskow, Terfcy od rzeki Terki,
w państwie Astarachańskim po
Włodze, Czarno, i Krasno-Jar-
fcy, Carycyńscy, Saratowscy, U-
fińscy od rzeki Ufy. Między Sy-
beryą, i granicami Chińskimi, u
jeziora Bayhał nazwanego, Tun-
guzcy &c. &c. Urządzaią onemi
pułkownicy, setnicy, atamani,
asaulowie; bawią się rolą, kupie-
ctwem, stadami bydła, owiec,
koni; łowieniem ryb; biciem
zwierza. Zawołani na wojnę, ile
który posiada gruntu, tyle daie
iecznego żołnierza, ogniłą strzel-
bą, lub strzałami opatrzonego.
Sicz poki nie była spustoszona,
rządziła się prawami w polspolito-
ści Kozakom nad-Dnieprowskim
nadanemi od króla Stefana Bato-
rego, który tak liczny naród bła-
kaniem, najazdami, albo rozbo-
iem bawiący się w karność, posłu-
żeństwa, i usługi Rzeczypospoli-
tey ujął, i zachęcił. Siczowi Ko-
zacy obierali sobie starszego pod
nazwiskiem: Kozowego, głosów
większością, obranemu znaki wła-
dzy nad sobą dawali, wrękę buła-
wę żelazną ich przezwaniam *per-
nacz*, i chorągiew, ale też według
upo-

upodobania swego, i zrzucali onego. Offycyaliſtowie Sieczowych dożywotni: piſarz, doboſz, i trębacz, de cetero wſzyſcy równi. Koſzowy, doboſz, i trębacz, ani czytać, ani piſać umieć mogli, a choćby i umieli, pod karą śmierci nie było wolno, ani wſzytkim w Sieczy będącym; ſamego ta właſność była piſarza, i czytać, i piſać, i odpisywać imieniem koſzowego, lub całego wojska, według okoliczności. Zyli wſzyſcy beżżenni, hołdowali (iako ſię nadmienilo) Rzeczypoſpolitey Polſkiey, Tatarom, Roſſyi; znowu Tatarom, znowu Roſſyi; która nakoniec tak ich w karnoſci trzymała, że praw ſwych przeſtronnoſci używać nie mogli. Kozacy zaś nazwani Mało-Roſſyiſcy, albo Hetmańſzczyzna po odpadnięciu Kiiowa z innemi dzieżawami pod panowanie Roſſyiſkie, w mnoſtwie ſwoim mogli dobyć więcej ſto tyſięcy ſzabel. Czas ich tak zmniejszył, że teraz ledwo czterdzieſci tyſięcy na koń wſiedzie. Łakomſtwo, i głupia gorliwość, kiedy ten naród odłączyła od ciała Rzeczypoſpolitey, oddając ſię on pod opiekę Roſſyiſką, warował ſobie wiele prerogatyw: z których te nayznaczniejsze były: 1 Miał być uznawany za naród wolny, i dobrowolnie poddany opiece Roſſyiſkiey. 2 Obierać miał he-

tmana wolnemi głosami w polu, takowego obranego większością głosów Roſſyi utwierdzała. 3 Po obraniu ſadzany był na tarczy, trzykroć podnoſzony z obwołaniem zwyczajnym, w ſadzony na koń i prowadzony do cerkwi, tam iemu przez poſła Roſſyiſkiego dawana w rękę buława, i płaszcz bogato oprawne, chorągiew, i dyploma utwierdzające. 4 Miał tytuł iaſnie wielmożnego. 5 Ni od kogo nie był ſadzony, tylko od ſamego monarchy, i to in criminibus ſtatûs. 6 Sam ſądził bez apellacyi. Tytułował ſię hetman obydwu ſtron Dniepra. Narod poſądny onemu, w piſmach dawał mu doſtoieństwo: *Dzierżawny*. Miał intraty z dobr na buławę wyznaczonych około dwóch millionów złotych Polſkich, na wojnę w oſobie ſwoiey ſtawił ſię w tedy, kiedy i monarcha wychodził w pole. W marſzu nieſiono przed nim *buńczuk*, który otaczała chorągiew z dwóchſet nayznaczniejszych familii Kozackich złożona: ci ſię zwyczajnie nazywali towarzystwo buńczukowe, rangami zacne pułkownikow. Rezydencya hetmańska była miasto *Pułtawa*. Offycyaliſci hetmańscy byli: 1 Sędzia wojskowy. 2 Buńczuczny. 3 Piſarz. 4 Stanowniczy. Cała Ukraina hetmańska podzielona by-

ła na powiaty, nad ktoremi przełożeni nazywali się pułkownicy, pod nimi po wsiach i miasteczkach: atamani, setnicy, asautowie. Los krola Szwedzkiego Karola XII. pod Puławą, do ktorego się strony udał Jan Mazepa hetman Ukrainy (który niegdyś urodzony na Wołyniu szlachcic, przezwiskiem Kurcz, dworzanin krola Michała, szlakami, i zabiegami to dostojenstwo osiągnął) nadwerczył przywileie wolności Ukrainy, i prerogatyw hetmańskich zupełnie. Po Mazeppie, który za zdraycę wywołany, umarł w Benderze, byłci hetman Szkuropacki, ale *nakazny* alias vice-hetman. Po nim *apostoł*, i ten cum limitata potestate. Po nim rzeczy Ukrainie coraz upadały. Mieli sądy swoje, i kancelaryą woyskową Ukrainy w Hłuchowie (bo Pułtawa spalona in pęnam zdrady Mazeppy, poorana, i posiana) ale pod prezesem z wielkiej Rosyi, za Elżbiety Imperatorowej odnawiać się zdawały rzeczy wolności Mało-Rosyjskiey; forma ich rządu przywrocona, obrany hetmanem Cyrył Rozumowski z zwykłymi obrządkami, objął rządy przez czas iakiś. Potym przy odmianie rzeczy, teraźniejszy imperatorowa Katarzyna II. Ukrainę zamieniła w prowincyą, naznaczywszy za

stołeczne miasto Kiiow, i Gubernatorem uczyniwszy hrabię Romanzowa Zadunajskiego niedawnego zwycięzcę Turkow.

KOŻUCHOWSKI (Stanisław), stolnik Kaliski prawa koronne od roku 1550, do roku 1729 zebrał, i do druku podał.

KRAIEWSKI (Jan), wierszem Polskim opisał wojnę Moskiewską R. 1615. Tegoż autora jest poemat pod tytułem: Zgoda między krolom a konfederatami w Krakowie, 1608. — Wizerunek cnot w Krakowie roku 1616.

KRAINSKI (Krzysztof), jego pracy jest nadmieniona u Nieśieckiego xięga pod tytułem: Katechizm Heretycki, z naukami, pieśniami, modlitwami &c.

KRAKOW, stołeczne miasto krolestwa Polskiego zaszczycone koronacyą, grobami, a niegdyś i rezydencyą krolow. Według dawnych powieści fundowane jest od Krakusa xiążęcia Polskiego. Ma akademią od Kazimierza wielkiego ustanowioną, a nadaną od Władysława Jagelły, krolow, z ktorey nie mało wielkich, i sławnych nauką mężow wyszło.

KRAKOWSKIE: województwo, grani-
czy na zachód z Szląskiem na pół-
noc z Sieradzkim, i Sandomirskim
województwy; na wschód z woie-
wództwem Ruskim, na południe
z Węgrami. Herb województwa
tego orzeł biały w złotej koronie.
Ma senatorów: biskupa, kasztela-
na, i wojewodę Krakowskich.
Woynickiego, Sądeckiego, Bie-
ckiego, Oświęcimskiego kasztela-
now. Dzieli się po traktacie 1775
na powiaty: Krakowski, Proszow-
wski, Lelowski, Książki. Scymi-
kuie województwo Krakowskie w
Proszowicach, gdzie obiera na
sejm posłów 6. Na trybunał gło-
wny koronny deputata jednego.

KRAKUS książę Polski, według staro-
żytnych powieści, i świadectw da-
wnych pisarzy, miasto stołeczne
Kraków założył, i od swojego imie-
nia nazwał. O czasie śmierci ie-
go żadney pewności nie mamy.

KRANGANOR, królestwo w Indyach
wschodnich nad Golfem Bengali.
Ma miasto stołeczne tegoż imie-
nia. Należało niegdyś do Portu-
galczyków, teraz pod władzą Hol-
lendorów zostało.

KRASICKI (Marcin), wojewoda Po-
dolski, mąż zasługami w oyczy-
źnie znakomity; umarł roku 1633,
wieku 59. Starowski in monu-

mentis Sarmatorum nadgrobek
iego taki położył:

D. O. M.

Illustrissimus Dnus Martinus Comes
S. R. J. in Kraficzyn.

Kraficki, Palatinus Terrarum Podo-
liæ,

Premisliensis, Bolemovienfis, Lu-
bomscensis capitaneus.

V I X I T.

*Amicis, familie, honoribus, fortu-
næ, & patriæ gloria, &
ornamentum.*

*Patris contraxit virtutem patre
castellano. Filius palati-
nus.*

*Ex avito splendore ad magna
natus,*

*Majora semper feliciter agres-
sus,*

*Juventutem in exteris exultam
Caroli.*

*Archid. Austriæ, obsequio hono-
rando expolivit,*

*Virtutem Seren. Sigismundi III.
Polon. reg. longo ornavit
famulatu,*

*Regiæ majestatis incisor, fidam
integritatem honoremque
auxit.*

*Inter regni senatores castellan.
Leopol:*

Marte & Minerva luxit,

*Fortitudine, iustitia, prudentia,
 humanitate, inter proceres
 exelluit,
 Legum rebelles, pacis turbato-
 res, & Prædones virili-
 ter repressit.
 Contra Reipublicæ hostes, Mo-
 schos, Turcas. & Scythas
 Numerosas Cohortes duxit.
 Defensurus patriam septingentis
 equitum
 Peditumque turmis, ni tenden-
 tem ad resistendum Barba-
 ris vexatio direxisset.
 Palatinus Podoliæ regem consilio.
 Regnum opera, & pace semper
 iuvit.
 Domum ac familiam famâ, pie-
 tate opibus, fabricis, illu-
 stravit.
 Arce, palatio, capella fere re-
 galibus
 Krasieczynum mundo admiran-
 dum fecit,
 In Deum fusus pietate, tem-
 plum Krasieczyni.
 Presbyteris, foundationibus, ap-
 paratu dotavit.
 Carmelitas discalceatos Premi-
 slie fundavit,
 Temploque magnificè struço.
 Castrum Premisliensem vetustate
 lapsum pristimo decori &
 munitioni restituit.
 Senectutem gravi legatione re-
 gno regiquè ad Ferdinan-
 dum II. imperatorem.*

O B I T.

*Sacramentis devotus piis ope-
 ribus atquè legatīs insi-
 gnibus relictis,
 Familiæ, successoribus, patriæ
 lugendus.*

Ætatis LIX. anno MDCXXXIII. Vir
 sago Togaquè imperii, & regni
 nobilis.

KRASICKI (Jerzy), stolnik Przemy-
 ski, jest w druku iego: Scutata
 Sarmatiæ Aquila.

KRASINSKI (Jan), kantor Krakowski,
 w druku iego xiegi są: Polonia,
 w ktorej prowincye, rządy krole-
 stwa Polskiego opisał 1573. — O-
 racya o obraniu Henryka Polskie-
 go krola. — Elegia in obitum Si-
 gisimundi Augusti Polonorum re-
 giś, Neapoli 1572.

KRASNOŁĘBSKI (Adam), Jezuita
 wydał do druku xieggę, ktorej ty-
 tuł: Philosophia Arystotelis ex-
 plicata 1678.

KRATES, uczeń Dyogenesa, filozof
 sekty Cynikow, żył lat 328 przed
 narodzeniem Chrystusowym. Uro-
 dził się w Tebach, mieście Gre-
 ckim. Te Alexander zburzył;
 gdy się go pytał, ieżli pragnie,
 aby znowu reparował, odpowie-
 dział; mniey o to stoię, bo wiem,
 że ie drugi taki iak ty zburzyć mo-
 że. Dyogenes Laertius w xieǳe
 VI. o nim czyni wzmiankę.

KREMONA, miasto Włoskie w więstwie Medyolańskim, stołeczne prowincyi tegoż nazwiska, niegdys osada Gallow, potym Rzymianow. August cesarz dawszy ziemie Kremonenską na osade żołnierzom swoim, Mantuy gruntu ile przyległego część wielką zarwał. Dla tego Wirgiliusz Mantuańczyk, żale swoje z tey przyczyny pochodzące następującym wierszem obwieścił:

Mantua ve misere nimium vicina Cremonæ.

KRETA, wyspa morza śródziemnego pospolicie się w teraźniejszych czasach nazywa *Kandya* w starożytności sławna urodzeniem Jowisza, panowaniem Minosa, strukturą Labiryntu, stu miast wspaniałością, przypadkami Aryadny, i Thezeusza. Wyspa ta po różnych odmianach, dziś pod władzą Turcką została.

KREÜTZ (KAROL), Jezuita według świadectwa Nieścieckiego, językiem Niemieckim pisał: *De cæna Calviniana imaginaria, & Catholico sanctissimo Sacramento Eucharistia.* — Brunsberg 1646. — *De fonte venenato doctrinæ Lutherana, & salubri fonte Catholicorum,* Vilna 1648. — *Colloquium charitativum cum Dantiscanis prædicantibus.* Brunsb. 1662. — *Defensio Catholica opposita cathechis: Lutherano.* Bruns-

berg, 1649. — *Catholicum cavete, contra evangelicum cavete ministri Gedanen.* — *Indefensus Luth. per Joan. Millerum Prædic.* Hamb. defenso oppositus, Brunsberg 1655. — *Quatuor interrogationes utiles excerptæ ex funebri concione Botlach 1650.* — *De indulgentiis & Jubilæo,* Brunsberg 1650. — *Catholicum fidei scutum, contra scutum cujusdam Livonis hæretici,* Brunsberg 1650. — *Contra cathechismum Luteranum Bramb. 1652.* — *Petra inexpugnabilis, quod sola Romana ecclesia, sit Sancta apostolica,* latine Brunsberg 1655.

KROACYA, kray państwa Węgieckiego graniczy z Sklawonią, Bośnią, Dalmacyą, Karniolą, i Golfem Weneckim. Cała prawie Kroacya jest pod władzą domu Austriackiego.

KRODON, iedno z naycelniejszych bożyszcz dawnych Niemcow; bałwochwalnica iego była blisko tego miejsca, gdzie teraz Hartersburg, niedaleko miasta Goslar. Karol wielki bożyszcze skruszył, bałwochwalnicę obalić kazał.

KROL, osoba przełożona nad całym narodem osobliwzemi obrządki na ten naywyższy stopień wyniesiona. Wszystkie prawa zmierzają do tego, aby krolowie iak nayuroczyściey czczeni, i szanowani

Ppp

byli

byli od powierzonego rządowi swojemu ludu. Wzajemnie ich obowiązkiem jest oycowską miłością ludu swego rządzić, i potrzeby jego opatrywać. Tron królewski w niektórych narodach prawem sukcesji idzie, u nas od wybrania wolnego narodu zawisł. Król w Polsce jest jeden z trzech stanów całość powszechną składających: przydanie w obradach sejmowych, sądy niektóre sądzi, przedtem zaś wszystkie z appellacji, poki za Stefana trybunałów nieustanowiono. Rozdanie wszystkich urzędów duchownych, cywilnych, i żołnierskich, królom Rzeczypospolita poruciła, z tą jednak klauzulą, ażeby pryncypalniejsze i takowe, które iurydykcyą mają, samym rodowitym Polakom rozdawanie bywały, i to ieszcze nie innym tylko zaszczyconym szlachectwem niepodeyranym, ten jednak szacunek znacznie umniejszył, i ścięził sejm delegacyjny roku 1775. W czasie wojny król przytomny, w wojsku zawiaduje, i rządy najwyższe trzyma. W potocznych między sejmem, a sejmem interesach król z przytomną radą do boku swego przydaną rezolucyą dać może. Gwardyi koronnej ma sobie wyznaczone cztery regimenty, i chorągwi Polskich autoramentu 4, zaś własnej

milicji do dwóch tysięcy przy sobie trzymać może. Przy elekcji monarchów Polskich spisane bywają między nim, a narodem państwa conventa, albo kondycye, z któremi na niego prerogatywa królewska włożona jest, tych kiedy nie dotrzymuje, tym samym lud od posłuszeństwa swego uwalnia. Królowi dobr dziedzicznych nabywać w Polsce niewolno; teraźniejszy Stanisławowi Augustowi pozwoliła Rzeczypospolita nabycia takowego do piętnastu millionów. Król małżonki sobie obierać nie może, bez dołożenia się w tym stanów Rzeczypospolitej. Intraty dobrej sioły królewskiej, zawisły na ekonomjach, na wyznaczonym dochodzie ze skarbu, i cłach niektórych, między które wchodzi część od Gdańska. Mennice pieniężne niegdyś w dyspozycji królów były, potem od Zygmunta III. Rzeczypospolitej roku 1632 ustąpione, teraz przez państwa conventa wraz z pocztami królowi Stanisławowi Augustowi ustąpione. Przed koronacją król wakansów rozdawać nie może. Acta interregni zaraz po koronacji approbować powinien. *Rex & Regina Catholici sunt*: prawo kardynalne królestwa Polskiego.

KROLEWSZCZYNNY, dobra niegdyś
 stołu królewskiego, obrocone na
 nadgrode zasług, i ztąd pospolicie
 nazwane: *panis bene merentium*.
 Dwoiakiey były natury: iedne z iu-
 rydykcyą (o tych patrz pod tytułem:
starosta) drugie żadnego nie mają
 obowiązku, i te się tenutami albo
 dzierżawami nazywały. Przedtym
 według upodobania król iedney
 osobie kilka królewskich bez iu-
 rydykcyi nadawał, niższym pra-
 wem więcey nad dwie królewskie-
 zny osobie iedney trzymać niego-
 dziło się. Starostowie pograniczni
 choć bez iurydykcyi zamków i
 granic strzedz powinni. Lustra-
 cyja królewskich co lat 5 być po-
 winna, i kwarta z nich sprawiedli-
 wa, to jest: czwarta część docho-
 dow do skarbu publicznego idzie.
 Sejm konfederacyi roku 1775 uy-
 muiąc z pod szafunku królewskie-
 go wszelakie starostwa, i króle-
 wskich, a ztąd szukając z nich
 iedynie większego pożytku dla
 skarbu publicznego, postanowił
 pod tytułem: *Starostwa, i króle-
 wskich*, fol. 39, ażeby te wy-
 szedłszy z pod prawa one posiada-
 jących, były za licytacyą, plus of-
 ferenti dochodu całkowego z tych-
 że do skarbu, przez kommissyą
 puszczone prawem emfiteuty-
 cznym na lat 50. Tenże iednak
 sejm niższą uchwałą pod tytułem:

Nadgroda zasłużonych, fol. 105,
 zawieścił do czaśu te pożytki dla
 Rzeczypospolitey favore osób tam
 wymienionych, ktorym króle-
 wskich z nazwisk swoich wyra-
 żone, miane, lub przez expecta-
 tywy przeznaczone pod takież pra-
 wo emfiteutyczne na lat 50, à ca-
 pta possessione z obowiązkiem płą-
 cenia do skarbu pułtory kwarty są
 podane.

KROLEWICZOWIE, i KROLEWNY Pol-
 skie, dobr ani kupnem, ani za-
 stawem nabywać nie mogą. Sukces-
 syi do tronu żadney pretendować
 nie mają prawa, ani się do urzędów
 koronnych zdątnemi zdają, chyba
 przyiąwszy równość; w czym się z
 prerogatywy swojej wyzuwają: ia-
 ko uczynili Fryderyk kardynał pry-
 mas, Jan Albert biskup Krako-
 wski, Karol Ferdynand Płocki.

KROLOWA Polska, Katoliczką być
 powinna, inaczej koronowaną
 być nie może. Dwór iey od kro-
 la utrzymowany być powinien.
 Ma swego marszałka, kanclerza,
 ktorzy iednak przeto urzędnikami
 koronnymi nie są. Bez zezwolen-
 ia stanów król małżonki brać nie
 może. Równo z królem dobr dzie-
 dzicznych nie godzi się iey naby-
 wać: o co względem Zywea przez
 królową Konstantyą małżonkę Zy-
 gmunta III. nabytego wielkie były
 zamieszania. Wniosek królowey

zostać na starostwach nie grodowych od Rzeczypospolitej naznaczonych, tych dwa posiadać może według wybrania samego króla. Ostatnia Maryja Józefa małżonka Augusta III. miała w dzierżeniu starostwa, Spiskie, i Jaworowskie.

KROMER (Marcin), biskup Warmiński doskonałością swoją, i naukami, postawiony na stopniu biskupim przez koadiuturę wielkiego w kościele bożym, Hozyusza kardynała, biskupa Warmińskiego. Ojczyźnie dobrze zasłużony kilkakrotne poselstwa osobiście do cesarza Ferdynanda, i Karola V. odprawił. Wyznaczywszy koadiutorem biskupstwa Jędrzeja kardynała Batorego synowca Stefana króla, żyć przestał roku 1589. Xięgi od niego pisane: Historia Polonii 30 libr. — Basileæ, Coloniz 1589. — Polonia, sine desitu, populus, magistratu Reipublicæ Polonæ. — De Christi resurgentis triumpho poem. — De adversa valetudine Sigismundi I. regis poem. — Aurea carmina Pythagoræ. — De coniugio & celibatu sacerdotum ad Stanislai Orichovium 1561. — Dubitationes de vera via salutis. — De panis Sacrillegorum. — De dogmatibus ecclesiæ Catholicæ, quem librum Monachum appellavit. — De vera & falsa religione. — De Sacra-

mentis Catechesis. — De concentibus musicis, quos Chorales appellamus. — Sermones Synodales. — Theognides è græco latinitate donatus. — Epistola de optima politia ad senatum regni Poloniæ. — De rebus Moschoviticis. — De tumultu Gedanensi. Listy jego w zbiorze Karnkowskiego biskupa zawarte są. Zaś korespondencye z nim naysznakomitszych ludzi wieku tamtego w II. volumin. in fol. w bibliotece Warmińskiej znajdują się. W czasie tak koadiutury, iako i rządów biskupich postanowił Kromer, i reguły napisał zgromadzeniom niewiaśt, które dotąd w Warmii pod zwierzchnością biskupią zostały, na kształt *oblatarum*, czyniąc vota w zgromadzeniu, lubo bez klauzury zostały. Obowiązek ich nauka młodych panienek &c. Stroy czarny taki, iak dawniey u matron był w używaniu.

KROMWEL (Oliverius), protektor Rzeczypospolitej Angielskiej, ambicyą nieograniczoną, pozorem religii, i miłość, dobra publicznego ukrywając, własnego monarchę Karola I. króla Angielskiego z tronu, i życia wyzuł, i lubo przez modestyą tytułu królewskiego przyjąć nie chciał, z tym wszystkim przez lat 9 jednym był do rządu, i iedynowładnie panował nad Anglią.

glią. Mąż wielki, ieżeli ten tytuł zbrodniom szczęśliwym dać się go-
dzi; umarł roku 1658, wieku 55.

KRUCYATA, wojen nazwisko, które Chrześcianie za powodem papie-
żów podeymowali przeciw Sarace-
nom dla odzyskania ziemi świętej.
Historią o Krucyatach Maynbur-
ga przełożył na ięzyk Polski, i do
druku podał Ustrzycki proboszcz
katedralny Przemyński. Dla tego
zaś wojny nazwane są Krucyatami,
iż na nie lud się zbrojny wybierał,
i znakiem krzyża świętego ozdo-
biony był na pierśiach. Naypier-
wsza zaś Krucyata odprawiona by-
ła roku 1195 pod Godfydem xią-
żciem de Bovillon.

KRÜGER (Oswald), Jezuita; umarł
roku 1665. Xiegi iego: *Theore-*
mata, & proplemmata mathema-
tica ex optica, geometria, astro-
nomia, sphaera elementari, com-
puto ecclesiastico, Vilnæ 1633. —
Paralella horoscopa, sive de dire-
ctione tormentorum, Vilnæ 1636.
— *Calendarium Romanum*,
Vilnæ 1637. — *Centuria astrono-*
mica, Vilnæ 1639. — *Exegesis*
festivitatis parochialis, Vilnæ 1647.
— *Dissertatio de vacuo*, Vilnæ
1646. — *Theoremata de oculo,*
optica catoptrica, Vilnæ 1641. —
Catoprocuslica, sive specula u-
storia, Vilnæ 1636. — *Theoro-*
centrica, sive mathematica de

punctis confiderationes, Vilnæ
1644. — *Oculus*, Vilnæ 1642. —
Horographia practica &c.

KRUPSKI (Bernard), Reformata, wy-
dał skarby niebieskich tajemnic,
to iest, oświadczenia świętej Bry-
gitty, po Polsku przełożone, w Za-
mościu 1698.

KRUSIENSKI (Tadeusz), Jezuita: w
Perfyi, i Carogrodzie misyjonarz,
podał do druku xiegi: *Prodromus*
ad historiam revolutionis Persiæ,
Leopoli 1733. — *Historia revolu-*
tionum Persicarum, Leopoli anno
1738.

KRUSZEC, albo metal, te słowa w
powszechności znaczą pewny ga-
tunek ziemi, złączony z częstok,
większą znacznie od innych twar-
dość, ciężar, łusk, i nieprzezro-
czystość mających, i które mocą
ognia nabierają cięku, a potym
ostudzone daią się ciągnąć pod
młotem. Metalle cięgleysze, i
których ogień nie umniejsza, na-
zywają chimicy kruszcami *dosko-*
nałemi, z których liczby są: zło-
to, srebro, i platina, albo złoto
białe z nowego wynalazku, które
się tylko dotąd w Ameryce Hi-
szpańskiej znajduje. Te zaś, kto-
re lubo są równo cięgłe, ale przez
operacyą ognia umniejszają się,
zrzucają własność metaliczną, i
nieiako powracają łatwo do pier-
wszego gatunku ziemi, z ktorey
Ppp 3 wy-

wyższy, nazywają metallami albo kruszcami *niedoskonałemi*, których cztery liczą: miedź, żelazo, cyna, i ołów. Są ięszcze kruszce od chimikow nazywane *femi-metalla*, które ewaporowaniu podległe, tych pięć gatunkow liczą: antimonium bisinuth, albo markazyt, zinckum, kobalt, i arfzenik. Waga przyrodzona metallow wyrobionych, nie iest iednakowa; na przykład: bryła albo sztuka pewney miary cyny, która waży funtow 532, podobnyż miary sztuka żelaza ważyć będzie funtow 576, miedzi funtow 648, srebra funtow 744, ołowiu funtow 828, złota funtow 1368. Merkuryusz albo żywe srebro iest metalem osobnego gatunku, zawiera w sobie ciężar, i czystość tę, co dobre metalle, i razem volatilitatem, albo ewaporacyą, iako *femi-metalla*. W upatrywaniu ziemi, iakieby zawierała w sobie kruszce, następujące znaki powierzchowne przez częste doświadczenia upatrzyli, i podali nam metalliści: 1 Na łożyskach mineralnych, które wierzchołkiem ziemi okrywa, ordynaryjne ziele i chwały słabo wyrażają, i prędko żółkną. 2 Drzewa iężeli się tam znajdują, te kręto, i nie wysoko wyrażają. 3 Wilgoć, którą rosa opuszcza, albo deszcze, krótko trwa na trawach. 4 Śniegi

prędzey iak na innych mieyscach opadają, albo nikną. 5 często dają się widzieć wapory z takich stron wychodzące, i wydające zapach siarki, albo minerału topionego. 6 Gdy się tam przytrafia wody stojące, te są napełnione sale vitriolico. 7 Także gdy w piasku upatrują się pomieszczone cząstki metaliczne &c. Te znaki na iednymże mieyscu, i w większey ich liczbie upatrzone, mogą upewnić nieco gornika w szukaniu kruszców, ale iedno z nich z osobna postrzeżone może zawieść. Jakoż co do pierwszego znaku piszą ci, którzy zwiedzali prowincye Hiszpańskie: że tam, gdzie przechodnie owce naydłużey zatrzymują na paszy, i tę za nayzdrowszą dla nich, i nayżyźniejszyą upatrują, tam mówię na tych mieyscach nayobfitsze, i różne znajdują się kruszce nie tylko bliskie wierzchu ziemi, ale też żyłami w skałach odkrytych przechodzące; o czym: *Voyage en Portugal, & en Espagne par Richard Twiss*.

KRUSZWICA, miasteczko województwa Brzeskiego-Kuiawskiego nad ieziorem Gopło, było niegdyś stolicą królów Polskich, domu Piastów, który był rodem z tego nriasta.

KRYM, państwo Tatarskie: zwany od dawnych: *Chersonesus*. Obywatele są Machometaniskiey religii,

rządzeni przez hana, którego im Portę podać. Rodzay tych Tatarów nazywa się Krymskiemi, albo Europeyskiemi Tatarami.

KRYMINALNY sąd, ten się nazywa, który dekreta śmierci na winowaycow ferować ma władzę. Osoby duchowne sentencyi kryminalnych dawać nie mogą, chyba za dyspensą ci, którzy mają jus gladii, iakoteż i deputaci duchowni trybunału koronnego.

KRYSZTANOWICZ (Stanisław), autor xięgi: *Compendiosa statûs regni Poloniae descriptio*, Mogunt. 1606.

KRYSZTOPORSKI (Mikołaj), napisał wierszem xięgę: o powinności szlacheckiej.

KRYTYKA, in sensu *philologico*, iest uważne, i roztropne roztrząsanie piśm i dzieł różnych, przez które rozum oświecony sprawiedliwe o nich dać zdanie. *Censura* iest także podobnym sądem, z tą różnicą, że tak nazwana, wchodzi tylko w rozeznanie, i szacunek piśm obyczajów, albo religii dotyczących się. Tę czyni zwierzchność przyzwoita baczną na cnotę i spokojność narodu. Krytyka zaś najistotniej rozstrząsa piśmina z nauk wypływające, albo wynalazki rozumu ludzkiego. Jako każdy człowiek ma przyrodzoną wolność doskonalenia siebie w wiadomościach powszechnych, także ka-

żdy człowiek domaga się równego prawa ze wszystkiemi, być sędzią o wiadomości każdego. Ale iaka iest różnica stopniów między uczonemi albo dzielącemi ten plon wiadomości ludzkich, taka też i między sędziami gatunku tego. Tu ja mówię o fizycznej różnicy, nie mieszając moralnej, którą tylko passye przynoszą do umysłu; iako zazdrość cudzej sławy; albo ambicya do najwyższej zwierzchności w sądzeniu; lub płochę przeciwnieństwo: ganić co wszyscy chwalią, wielbić, co powszechność odrzuciła. Gdybyśmy mieli zaufaną, i pilną szkołę na formowanie ferca ludzkiego, przeniosłbym śmiało do niego moc tę sądową o rzeczach, które pracowita myśl ludzka utworzyła: niechayby rozum był mu do rady. Nikt temu nie zaprzeczy, że krytyka była, i będzie zawsze pożyteczna naukom, ale ta, która się trzyma prawideł istotnych tychże samych nauk. Krytyk nie zawisny, i wolny od ambicyi, biorąc w ręce swoje cudze dzieło, czuje zaraz pociechę w sercu, że znalazł pracownika użytecznego, który nam ułatwia przeszkody do nabycia wiadomości o rzeczach, albo ukazuje wynalazek. Roztrząsa to piśmo z surowością, którą powszechne dobro wyciąga, zawsze iednak z pamię-

mięcią zamyślu autora. Jeżeli znajdzie nieporządek w ułożeniu materji, ciemność albo podłość wyrazów, wywód fałszywy. Jeżeli czyta dzieiopisa zapędzonego w ciemność zapadłych czasów bez przewodnika, i uwagi na ślady, które w nieutraconym jeszcze świetle, podawały mu się same pod oczy w biegu jego; nie examiniuje przynajmniej ile można, posągów, i gmachów, które w tey nocy potrąca; notuje poczwary i jakie tylko imaginacya iemu wyobraża. Jeżeli pisze przypadki narodów, zacność celniejszych osob bez zastanowienia się nad ważnością świadectwa, bez kombinacyi dowodów, bez upewnienia się o okolicznościach miejsca, czasu, bez wagi między sprawami dobremi i złemi; izaliż tam nie znajdzie pochwały z ludzkości Neronu, dla żalu, z którym się odezwał nad znajomością liter, że go sprawiedliwość przymusiła podpisać dekret śmierci na przestępcę. Znieważy Tytusa miękkość ferca, iż się nie bawił tylko znaczeniem dni swoich hojności. Nie dosyć jeszcze, znajdzie on dzieiopisa wiernego lubo w wyłożeniu tego wszystkiego, comu dawniejsi pisarze zostawili; ale się nie chce rozważaniem zastanowić, jeżeli to ich doniesienie jest wsparte dowo-

dami? a przynajmniej, jeżeli się zbliża do podobieństwa, przez wzgląd na światło narodu, jego ludność, porządek rządu &c. na czynienie dzieł wielkich w onym czasie, któremi zadziwiają czytających? Wszystko to mój dzieiopis, co czyta, kładzie wiernie w swój zbiór za pewność, przez zbytni szacunek starożytności; strzeże się nawet okazać wątpliwość, którą postrzegał. Tym wstrętem sądzienia o pewności dzieiów starożytnych, grzeszyli, i osłabiali prace swoje dawni dzieiopisowie niektorzy, równie, iako i późniejsi wieków naszych. Ale z drugiej strony niemniej, owszem więcej szkodzili historyi ci, którzy per excessum krytyki, odrzucając wątpliwe przypadki, na tych miejsce wprowadzili sami od siebie wymyślone dzieie, lub z autora nieznanomego, którego upoważnili nie skazoną pewnością. Mówiłem, więcej szkodzą, albowiem autor historyi łatwo - wierny czyni czytającemu tę tylko przykrość, że go zostawił sędzią tych dawnych powieści, sam się umknąwszy od sądzienia, wystawia się tylko ich delatorem. Przeciwnie zaś ten, który zamiast zawieszenia zdania o pewności, po wyłożeniu przyczyn wątplenia, odrzuca śmiało części dzieiów, nie dowodząc potrzeby,

ani

ani oczywistości za przeciwnym twierdzeniem: więcej tedy ztąd szkodzi historyi i czyni ją własną produkcją, nie czasów. Czytanie pożyteczne historyi, ponieważ ma za cel pierwszy, dyrygować rozsądku, formować serca ludzkie do cnoty, z przykładów ludzi znakomitych w zeszłych wiekach, albo z wydanych przywar przestępnych, z których spłynęły nieszczęśliwości na narody; więc dowody tego powinny być jasne i pewne, ażeby sprawiły skutek zamierzony, pokochania cnoty, albo uzbrojenia serca chwalebny wstrętem naprzeciw przestępstwu. Przeczyj jeszcze ten krytyk filozofa dzieło, postrzeże pełno nowych suppozycji, nowe systema, nowe początki do explikowania mocy i skutków przyrodzenia. Uważa, iako autor ten sam za naturę mówi, albo badającym odpowiada, kto-rey bardziey pilnie, i z cierpliwością pytać się był o wszystko powinien. Daley polityk nie znający człowieka w jego skłonnościach, a ztąd może i samego siebie, układa sposób rządu dla rozszerzenia tegoż człowieka wolności. Moralista bez założenia celu, stanowi prawa na obyczaje. Rycerz zakładający w boju sławę, z niey wyprowadza prawo wojny i pokoju. I tak w niewyliczonych gatunkach

wiadomości, i wynalazkow rozumu ludzkiego znajdujemy dzieła wyciągające sędu sprawiedliwego, dla czynienia różnicy płodu fałszywego od prawego. Tu krytyk nie parcyalny różni autora pracę, stosuje reguły gotowe, które iemu też same nauki, kunsztu, i wynalazki otwierają, a których on przestrzegać całości wziął przed się staranie. Krytyk ten baczny, i rozsądny, nie potępia zdania autora, gdy nie ma widocznych przyczyn do odrzucenia tegoż. O iak wiele zarzucano fałszu doświadczeniom Pliniusza, albo Archimedesa, które w tych czasach uczyniła podobnemi ciekawość fizyków. Dostateczny jest sądzić o piśmie w tym, co jest, jeżeli dostateczne podług zamysłu autora; ale zakładać defekt na tym, czego nie przydał, i przydać nie chciał, ani tym opuszczeniem zaszkodził dziełu, podług swego zamierzenia, nie byłaby krytyka sprawiedliwa. Kto odrzuci gornika przynoszącego drogi kruszec, dlatego, że nie oddać złota gotowego. Kto pogani słownik za to, że nie definiuje słów położonych. Kto upodla dykcyonarz wiadomości, że znalazłszy w nim samą postać rzeczy każdej do-brze wyobrażoną, nie znajduje w artykułach wszystkiego, co być może wiadome uczonym. Kto

nakoniec gani encyklopedystę, że w pracy swoiey nie rozszerzył tak nauk, ażebyśmy się obeszli bez innych książek i modelow. Gdyby istotnie reguły krytyki były zachowane, iey dekret byłby przez wszystkie wieki niewzruszony, iako mający za sobą cechę prawdy. Ale jeżeli w tym trybunale gust czasu władza, passya, lub ambicya corki niewiadomości, wnosić potrzeba, że dekret ten zmaże prawda, albo gust nowy, lub zawisłość. Od naydawniejszych wiekow mamy dzieła mędrze po sobie idące, i wzajemnie siebie znoszące; snadno przyczynę tego położyć, że nie zachowali tych prawideł, które samo przyrodzenie rzeczy rozumowi ludzkiemu podało. Obowiązek dla krytyka jest tenże sam, co i dla sędziego. Doskonały sędzia odrzuca względy wszelkie w sądzeniu, na osoby majątne, lub ubogie, bliskie siebie, lub dalekie, przyjaźne lub wrośne; jest obowiązany do rozeznania dostatecznego sprawy; do wiadomości praw, do których stosuje sprawę, i o nich gotowy z tychże praw wydać dekret. To samo sprawiedliwy krytyk zachować powinien: bezwzględność na osoby, poznanie dostateczne dzieła autora, wiadomość nauki, w ktorey ten autor pisał, przystosowanie do

nief tegoż pisma; same tedy teyże nauki prawidła wydadzą mu wyrok o tym dziele, który on ogłosił. Konkludujemy z powtórzeniem; że krytyka nauk wyprowadza się z porządku, i reguł tychże nauk. Krytyka dzieciopism czyni się przez wywód stopniami pewności dzieł. Krytyka nad pismami politycznymi bierze się z upatrywania szczęśliwości, i spokojności narodu. Krytyka praw, z szczęśliwości, i bezpieczeństwa mieszkanka. Krytyka kunsztow wolnych, ponieważ te po większey części są rządzone od gustu, więc przez przyrównanie dzieł podobnych, sądzi, o tym, które iey jest podane pod sąd. Krytyka wynalazkow matematycznych, procz upatrywania ich składu, zwięzłości, harmonii części, pewności skutku, dowodności &c. rozważa iey użyteczność.

KRZESIMOWSKI (Antoni), opat Koprzywnicki wydał książkę: *Viator Christianus*, w Aufzpurgu 1647; umarł roku 1665.

KRZYCKI (Jędrzey), arcybiskup Gnieźnieński, prymas, w naukach a osobliwie w rymotworstwie biegły wydał xiegi: *Victoria de Tartaris* 1712 ad oppidum Wiśniowiec parta. — *Oratio in ingressu Petri Tomicii ad episcopatum Cracov. Cracoviae* 1524. — *Epistola de nego-*

negotio Pruthenico 1524. — *Ele-
gia in obitum Tomicii.* — *Pòe-
mata & epistola ad imitationem
Virgilii &c.* umarł roku 1537, wie-
ku 54. Między Erafma Roteroda-
dama listami, wiele i iego znay-
duie się listów wraz z responsami
tegoż Roterodama.

KRZYKOWSKI (Krzysztof), wydał xię-
gę: *Krotkie astrologiczne uwagi
komety widzianey 1680.*

KRZYKOWSKI (Wacław), Jezuita.
*Niesiecki pisze, iż iemu przypisu-
ją xiążkę 'pod tytułem: Sacro-
Civilis politia opus politicum ro-
ku 1636.*

KRZYWOKOLSKI (Stanisław), Jezui-
ta; umarł roku 1633. Jego xię-
gi: *Compendium vitæ spiritualis.*
— *De præparatione ad mortem.*
De via vitæ æternæ. — *De modo
meditandi.*

KRZYŻACY, zakon Hospitalaryuszów,
albo braci szpitalnych. Pierwsze
początki swoje wziął w ziemi świę-
tey około roku 1188. Za Baldwi-
na krola przeniesiony w Niemiec-
kie kraie, i tam ustanowiony do-
skonaley, gdy się coraz mocniej
krzewić, i zbijać w dostatki, i
możność począł, za rozkazem pa-
pieskim, a wezwaniem Konrada
xiążęcia Mazowieckiego, przeciw
Prusakom, narodowi bałwochwal-
skiemu, wojnę świętą, to iest:
krucyatę podnieśli. Tych zwy-

ciężywszy, kray Pruski posiadli,
w którym się źle obchodząc, prze-
ciw monarchom Polskim wojnę
podnieśli, po różnych klęskach
zobopolnych, nakoniec od Wła-
dysława Jagiełły pod Grunwaldem
zniesieni, za Kazimierza syna iego
poddać się narodowi Polskiemu,
i wierność poprzyśiądz musieli, od-
dawszy koronie wojewodztwa:
Chełmińskie, Pomorskie, i Mal-
borskie. Gdy zaś 33. Mistrz Krzy-
żacki wiarę świętą porzucił, prze-
to nie iuż iako mistrz Krzyżacki,
ale iako xiążę świecki hołdownik
Polski od Zygmunta I. krola Pol-
skiego inwestyowany, otrzymał w
dzierżeniu tę część Pruskiego kra-
iu, ktore Prusami xiążęciami nazy-
waią się, i dotąd w nich następcy
iego męzkiey płci pod tytułem
krolow panują. Zakon kawalerow
Teutońskich Krzyżaków roku 1191
od Klemensa III. papieża potwier-
dzony został, i nazwani kawalero-
wie: *Fratres Theutonici Xenodo-
chii Hierosolimitani.* Po odpa-
dłych Prusach, przeniesli się ka-
walerowie znowu do Niemiec, i
dotąd tam wielkiego mistrza, i
kommendorow swoich mają. Mie-
szkanie wielkiego mistrza *Mer-
gentheim.* Suknie kawalerow Krzy-
żaków były białe z czarnemi krzy-
żami.

KTESIPHON, miasto stołeczne królestwa Partow w Asyryi.

KUBA, wyspa Ameryki, rozciąga się wzdłuż na 230 mil, w szerz na 40, odkryta od Krzysztofa Kolumba, należy do państwa Hiszpańskiego. Miasto iey stołeczne San-Jugo.

KUBO-SAMA, niegdyś najpierwszy urząd wojenny państwa Japońskiego; gdy zaś około V. wieku jeden tym dostojnictwem zaszczycony, cesarza, z których każdy *Dairą* się nazywał, od rządów państwa oddalił, i przy okazałości tylko powierchowney zostawił, przeto do tych czas cesarz panujący każdy nazywa się *kubo*. Następcy zaś *Daira* przy dawnym nazwisku i prerogatywach zostali.

KUCZBORSKI (Walenty), kanonik Krakowski i Warmiński; zmarł roku 1573. Wydał katechizm podług uchwały koncylium Trydentskiego, roku 1568. — Kazania.

KUCZWAREWICZ (Marcin), wydał relacyą wyprawy Zbarskiej przeciw Chmielnickiemu, w Lublinie roku 1650.

KUJACYUSZ (Jakub), jeden z najslawniejszych prawników wieku XVI. rodem z Tolossy; zmarł roku 1590, wieku 70. Xiegi iego, ktoremi dawne prawa objaśnił, i tłumaczył, razem zebrane z druku wyszły w tomach V. in folio, w Paryżu 1584.

KUJAWSKIE wojewodztwo, w Wielkiej-Polszcze; miasto stołeczne Brześć wraz z wojewodztwem zwany Kujawskim. To wojewodztwo, iako też Inowrocławskie dawniey, iednąż były ziemią, podług wywodu wyprowadzonego z dziełopisów przez Niesieckiego w xiedze: Korona Polska; dopiero około roku 1400, ta ziemia na dwa wojewodztwa Brzeskie-Kujawskie (dla różnicy od Brzeskiego-Liteńskiego) i na Inowrocławskie, ktore z początku Gniewkowskim od powiatu tego nazwania, była podzielona; a przedtym podziałem będąc pod rządem wojewody, brał tytuł wojewody Kujawskiego; co się czyta między podpisanymi na akcie erekcyi katedry Chełmińskiej pod roku 1222 przez Konrada xiążęcia Mazowieckiego czynioney.

KULESZA (Jan Aloyzy), Jezuita, wydał do druku xieęgę: Wiara prawosławna, piśmem, SS. Soborami, oycami SS. i historyą kościelną objaśniona, w Wilnie R. 1704.

KULIGOWSKI (Mateusz Ignacy), archidyakon Biechowski wydał demokryt, albo śmiech &c. w Wilnie 1699. Heraklit tamże.

KUKLINSKI (Stanisław), wydał życie Tomasza Oborskiego suffragana Krakowskiego, w Krakowie 1663.

KUMBERLAND, prowincya nadmorska Angielska z tytułem xięstwa. Miasto

Miaſto ſtołeczne Karlisle tytuł xiążęcia de Kumberland nadany bywa albo krolewicom albo xiążętom krwie krolewskiej.

KUMES, albo Kumy, ſławne niegdyś miaſto we Włoſzech nie daleko Neapolu. Od niego wzięła imię Sybilla nazwana *Cumana*.

KUNEGUNDA (ſwięta), krolowa Polſka, Boleſława wſtydliwego żona, corka Jędrzeia krola Węgierſkiego. Po śmierci w kłaſztorze ſwiątobliwe życie obrała w Sączu, gdzie ciało icy złożone.

KUNICKI (Wacław); kanonik Łowicki wydał oyczyſtym ięzykiem roku 1615. Xięgę: Wizerunek ſzlachcica Polſkiego. Też ſamę potym po Łacinie przetłomaczył.

KURATOR, wyznaczony opiekun z prawa, albo niemogącemu, albo nieumiciącemu ſię rządzić. W Polſzcze krol władzą ma naznaczać oſobom do adminiſtracyi majątku kuratorów, i wydawać z kancelaryi kuratelę. Konſtytucya także ſeymu delegacyinego roku 1775 fol. 69, tytuło: *Ubeſpieczenie Sierot i Wdow*, mieć chce, ażeby wdowom w potrzebach prawnych, grody albo ziemſтва kuratorów za rekwizycyą wyznaczały.

KURCHUS, bożyſzcze dawnych Pruffow. *Hartknoch* de cultu deorum Pruffiæ.

KURDOWIE, obywatele kraiu Kurdiſtan w Mezopotanii zwaney teraz

Kurdiſtan, znayduią ſię także w Ameryce i Syrii, zoſtaią pod protekcyą krola Perſkiego; mają ſwoy właſny ięzyk, o którym twierdzą, iż ieſt prawdziwy dawnych Perſow.

KURDWANOWSKI (Jan), wydał Kazania w Brunsbergu 1724, w Kalifzu 1728, był ſuffraganem Warmińſkim.

KURIA, patrz *Curia*.

KURLANDIA, kray ten w czaſach roſzerzającego ſię Chrzeſciańſtwa oſiedli kawalerowie mieczowi nazwani od dwóch mieczow z ſukna czerwonego wyrzniętych, które na białey ſukni noſili, zabytek z dawnych zakonnych wypraw krucyaty. Ci od Alberta Buhoff arcybiſkupa Rygſkiego za zezwoleniem Celeſtyna III. papieża pod regułą Cyſterſką uſundowani, po końcu wieku XII. z obowiązkiem wojowania pogan, i opowiedania ewangelii w Inſlantach. Kawalerowie ci na wzor Krzyżaków obierali ſobie miſtrzow, z uznawaniem za wsze zwierzchności nad ſobą arcybiſkupa Rygſkiego. Przeciśnieni potym od nieprzyjaciół poddali ſię Krzyżakom, od których ſię znowu odłączyli przez opłatę, pod miſtroſtwem Waltera de Plettenberg, w roku 1513. Naicźdzajcym Inſlanty Szwedom, i Moſkalom długo ſię opierali, lecz gdy naywyżſzy ich miſtrz Fürſtenberg

chwycił się z kawalerami nauki Lutra, z tej okoliczności oburzył na siebie arcybiskupa Rygskiego, i poślitość kraiu, a sławczy się dla niezgod domowych słabym do odporu nieprzyjaciółom, natchany od Moskwy w niewoli życia dokonał. Po nim obrany mistrzem Gothard Ketler, który widząc Moskwę, i Szwedów czuwających na opanowanie Inflant, a bez sił własnych, ani pomocy od cesarza, ktorey wzywał, nie będąc w możności oparcia się tymże nieprzyjaciółom, poddał się wraz ze stanami księstwa pod hołd Zygmuntovi Augustowi królowi, i Rzeczypospolitey Polskiej przez pakt subjectionis. Toż księstwo wziął in feudum z substitucją linii męskiej z niego successivè idący w roku 1561, z obowiązkiem lenney podległości Poliszcz. Fryderyk i Wilhelm synowie Gotharda razem inwestowani na to księstwo byli, po śmierci oycy na seymie roku 1589. Po oddaleniu zaś od księstwa przez dekret królewski Wilhelma wspomnionego, Fryderyk sam rządząc Kurlandią lat 18, przybrał sobie za współrządcę, i następcę Jakuba syna Wilhelma, który na to odebrał inwestyturę w Wilnie roku 1633. Po Jakubie syn jego Fryderyk Kazimierz inwestowany roku 1683. Po Fryderyku Kazimierzu, brat jego Ferdynanda R.

1698 wraz z Fryderykiem Wilhel. synem Fryderyka Kazimierza. Wilhelm we 3 lata umarł, Ferdynand pozostały, ostatni z familii linii Gotharda Ketlera, umarł w Gdańsku roku 1737. Po którym August III. król Polski mocą konstytucyi roku 1736 provisionaliter sobie daną inwestyowania nowego księstwa Kurlandyi, po zeyściu bezpotomnym Fryderyka, za rekomendacją Anny imperatorowey Rossyiskiej Ernesta Birona na toż księstwo inwestował nieprzytomnego, ale per procuracionem, w roku 1737. Tenże Biron wkrótce potym na wygnanie był skazany w roku 1740, i księstwa te bezrządcy zostawały. Elżbieta zaś Imperatorowa Rossyiska ministeryalnie upewniła Augusta III., iż Biron, ani dzieci jego z wygnania nie powrócą: na fundamencie tego upewnienia, za złożeniem rady senatu, król też księstwa synowi swojemu królewiczowi Karolowi oddał, i na niego inwestował w roku 1759, 2 Junii. Wkrótce umarła Elżbieta imperatorowa, po ktorey śmierci Biron z wygnania powrócony, mocą Rossyiską wsparty, księstwo Kurlandzkie osiadł, i na nie wraz z synem swoim Piotrem od Stanisława Augusta Króla Polskiego wziął inwestyturę roku zaś 1770. Rządy księstwa zupełnie na syna Piotra

Piotra zdał, ile wraz z nim (iako się wyżej rzekło) był inwestywany. Kurlandya na wzor innych państw ma swoje niektóre prawa i przepisy, które na seymach szlachecka wraz z xiążęciem stanowi. W sądach ma odwołanie zostawione do Rzeczypospolitey, i też sądy ultimæ instantiæ, które się Kurlandzkimi zowią, król w kadencyach od siebie wyznaczonych, wraz z senatorami i ministrami na ten czas przytomnemi sądzi. Stołeczne miasto i rezydencyonalne xiążąt: Mitawa.

KURSKI (Maciej), sufragan Poznański pisał następujące xięgi: *Propugnaculum Mariani honoris, seu tractatus pro immaculata conceptione B. V. M. ex scriptura doctoribus & conciliis*. — *Opuscula varia contra adversarios fidei Catholicæ Romanæ*, Poznania 1672.

KURZEWICZ (Jan Kazimierz), Jezuita, wydał: *Fragmenta epistolarum S. Francisci Xaverii doctrinæ moralibus explicata*.

KUSKO, miasto niegdyś stołeczne królestwa Peru nad rzeką *Jukay*.

KUSTOSZ, urząd duchowny, w kapitułach tak katedralnych iako i kolegiackich. Do niego należy mieć dozór zakrysty.

KUSTOSZ koronny, urząd świeżo między skarbowemi koronnemi po obożnych polnych roku 1776 policzony. Obowiązek jego pilno-

wać koron, i skarbow na zamku w Krakowie zostających. Zasiada na sądach referendarzkich *cum voto decisivo*, na assessorzkich *cum consultivo*. Bogaćstwa skarbu tego naywięcej sama starożytność w szacunek podała.

KUSZEWICZ (Samuel), wydał: *Legatio Zbaraviana Dantis in 8*. 1465.

KUSZEWICZ (Paweł), prawo Chelmińskie z Łacińskiego na Polski ięzyk przełożone dał do druku, w Poznaniu roku 1623.

KUTUHTA, nazwisko naywyższego kapłana u tatarow Mogolskich. Był pierwey pod inryzdykcyą naywyższego, popa Tatarow zwanego Dalaylama, ale się z pod niey wyłamał. Prostota tego dzikiego narodu, zapewne trzyma, iż Katuhta jest nieśmiertelny: mieżkania ustanowionego nie ma, ale na wzor dworu swojego razem z nim z mieysca na mieysce się przenosi.

KWADRUPLA, jest rodzaj podatkowania do skarbu publicznego ze starostw i królewskich, znaczący dwoistą kwartę, którą nowy possessor dobr królewskich, czyli to za przywileiem z szafunku, czyli z cessyi, czyli *ex jure communicativo* do nich przychodzący, powinien raz przed otrzymaniem listu podawczego zapłacić.

KWARTA, podatek w państwach Rzeczypospolitey Polskiej, przez który

ry czwarta część intraty z krolewstyczyn do skarbu koronnego płacić się powinna. Za Zygmunta Augusta roku 1562. Kwarta swoy pierwszy początek wzięła, i wyznaczeni luźratorowie, którzy z likwidowali prowenta krolewstyczyn, i czwartą część sprawiedliwie na podatek przypadłą oznaczyli. Ze zaś z czasem dawna taxa nazbyt się szczipłą stała z przy mnożenia dochodow, i podniesienia tasy wszystkich rzeczy, przeto seym sprawiedliwą kwartę wyznaczył, i nowych luźratorow dla likwidacyi sprawiedliwey kreował, przez co ledwo nie w czworonasob intraty z kwart przybyło, dodano iednak luźratorom w instrukcyi, aby expensa gruntow z intrat wytręcali, i leśnych towarow nie komputowali w perceptę. Zamek Rawski był mieyscem, gdzie rejestra kwart konserwowano. Teraz za ustanowieniem w Warszawie kommissyi skarbowey, archiva wszystkie skarbu koronnego w pałacu Rzeczypospolitey złożone.

KWARCIAŁE woysko, nazywało się te, ktore z proveniencyi kwarty płacone bywało.

KWIATKIEWICZ (Jan), Jezuita, wydał roczne dzieie, albo kontynua-

cyą rocznych dzieiow kościelnych X. Skargi Jezuity. — *Impostura detecta* Oliva 1673. — *Historia B. V. M. dolorosa*. — *De immaculata conceptione*. — *Parodia Marianæ*. — *Orator Marianus*. — *Eloquentia reconditor*. — *Admirabilis eloquentia*. — *Phanix Rhetorum*. — *Svada Civilis Calissii* 1682. — *Supplex libellus animæ peccatricis*, in 9 partes, wierszem Polskim, w Wilnie 1679, Lublini 1741. — *Orator Peripatheticus*, Calissii 1680. — *Invitatio gemina ad sacras thermas epulumque*. — *Aspiratio ad patriam carmen de æternitate*. — Rok pański Innocencyusza XIII.

KWIATKOWSKI (Woyciech), Jezuita wydał *Tyrocinium Marianum*, seu pia exercitia Sodalium B. V. M.

KWIATKOWSKI (Piotr), Jezuita wydał. — *Historia veteris, & novi testamenti*, Augusta Vindelicorum 1741. — *Collectanea ascetica* ibidem 1741. — *Teatrum życia*, w Kaliszu 1740.

KIRYE ELEYSON, słowa Greckie znaczące: Boże zmiłuy się, kładą się przy mszy świętey, i na początkach Litanii.

KONIEC TOMU I.

REGISTR

R E G E S T R

TOMU PIERWSZEGO.

A

	<i>Pagina.</i>		<i>Pag.</i>		<i>Pag.</i>
A. Litera	1	Abelmeula	8	Abreviatores	15
Aaron kapłan	ibid.	aben-ezra	—	abrogatio	—
aaron albo harunal	2	abecona	—	abruzzo	—
aaron albo ahorn	—	aberdon	—	abfalon	—
ab miesiąc u żydow	—	abefan	—	abfolucya	—
ab ociec	3	abgar akbar	—	abstinentes	—
abacena	—	abgar, lub abagar	—	abubeker	—
abacus	—	abgar krol Edeffy	—	abubekr	—
abada	—	abias, abiah	9	abugiafar	16
abadir	—	abias-har	10	abu-han	—
abaffi albo apaffi I.	—	abienfes	—	abu-kamzak	—
abaffi II.	—	abigail	—	abul-teda	—
abailardus	4	abila	—	abul-gafi	—
abalienatio	5	abilena	—	abida	—
aban	—	abilius	—	acacia woreczek	—
abana	—	abimelech nazwisko	—	acacia rodzaj drzew	17
abanda	—	abimelech syn Gedona	—	academus	—
abannatio	—	abinadab	11	acatalepfia	—
abantentes	—	abiu i stadab	—	acca laurentia metu	—
abantes	—	abiron	—	acca laurentia	—
abarin	—	abifag	—	accendones	—
abafa	6	abiffinia	—	accenfes	—
abaster	—	abjuratio	12	accenfi	18
abaton	—	ablab	—	acceptatio	—
abbadie	—	ablecti	—	acceptilatio	—
abdalla	—	ablegatio	—	accessio	—
abdank	—	ablutio	—	accessorium	—
abdenago	—	ablucya	—	accius	—
abdera	—	abner	13	acclamatus	—
abdyas prorok	—	abo albo aboa	—	akklamacyami	19
abdyas babilończyk	—	abolila	—	aceldama	—
abdolominus	7	aborigenes	—	aczaphali	—
abdon	—	abra	—	acernus (klonowicz)	—
abdykacya	—	abracadabra	—	acefidas	—
abel	—	abraham	14	acesias	—
abeli	—	abraham a S. Clara	—	acesias lekarz	—
abelienfes	—	abrahamienfes	—	acesia	—
abelinates	8	abrakas	—	acesites	—
abellio	—	abrek	15	acctabulum przystawka	—

R E G E S T R.

	<i>Pagina.</i>		<i>Pag.</i>		<i>Pag.</i>
Acetabulum miara	20	Actya	25	Adiabena	30
acerra	ibid.	actio	—	adjectivus	—
achab	—	actica	—	adiga	—
ackaia	—	actium	—	adjutrix	—
achan	—	actius	—	administracya	—
achardus	—	actuarii	—	adod	—
achates	21	actuariae	—	adonai	—
achaz	—	actus	—	adonias	—
achelous	—	actus apostolorum	—	adonibezek	—
achem	—	acudia	—	adoniram	—
acherius	—	acufilus	26	adonis	31
acheron	—	ada małżonka Lamecha	—	adoptio	—
achillas	—	ada corka Hejona	—	ador	32
achilles	—	adad	—	adoracya	—
achilleus	22	adagia	—	adramelech	—
achimelech	—	adagous	—	adranus	33
achinger	—	adalbertus	—	adraofstata	—
achinoam	—	adalides	—	adraftus	—
achior	—	adalgius	—	adreus	—
achith	—	adam pierwszy człowiek	—	adrestæ	—
achiroe	—	adam kanonik	27	adra	—
achis	—	adam de Marysco	—	adriaticum mare	—
achmet I.	—	adam orleton	—	adryan I.	—
achmet II.	—	adamitæ	—	adryan II.	34
achmet III.	—	adams - pik	—	adryan III.	—
achor	23	adar	—	adryan IV.	—
achouru	—	adarkonim	28	adryan V.	—
achradyna	—	adargatis	—	adryan VI.	—
achiron	—	adaspii	—	adryan (ælius hadryan.)	35
acidalia	—	adda	—	adrianistæ	—
acieres	—	addad	—	adrogatio	—
acilia	—	addephagia	—	adruneta	36
acilius nazwisko.	24	addephagus	—	adverbium	—
acilius glabrio	—	addicere	—	adventitia bona	—
acilius autor	—	addictio	—	advocatus	—
acinax	—	addisson (Lancelotus)	—	advocatus fisci	—
acæmetes	—	addisson (Jozef)	—	advocatus consistorialis	—
acolythus	—	adel	29	advocati ecclesiarum	—
acra	—	adelayda	—	advent	—
acrabathana	—	adelphi	—	adyrmachides	37
acragallides	—	aden	—	adytum	—
acratifma	—	adeodatus	—	æa (patrz ea)	—
acrathophorus	—	adeona	—	ædes	—
acroceraunia	—	adepti	—	æditus	38
acrocoryntheus	—	aderbigian	—	ælia lex	—
acron	—	adha	—	ælia sentia lex	—
acropolis	—	adherbal	—	ælianum	—
acrotychis	25	adherhold	30	æmilia tribus	—

R E G E S T R.

	Pagina.		Pag.		Pag.
Æmilia lex	38	Agis II.	44	Ajax krol	51
æou	ibid.	agis III.	—	ajax syn Telemona	—
æquator	—	agis IV.	—	ajaxtia	—
æquinoctium	—	agis V.	—	aichstadt	—
æquivocum	—	aglaia	45	ajus Locutius	52
acrius	—	aglaophon	—	akacyusz ślepy	—
æres	39	aglaspides	—	akacyusz Patryarcha	—
aeria	—	aglibolus	—	akademia	—
acrias	—	agnati	—	akademikow sekta	—
aeromancya	—	agnieszka święta	—	akademia	53
aetius kacerz	—	agnomen	—	akademia Krakowska	—
aetius bobatyr	—	agnonides	—	akadia	—
acorologia	—	agnoitæ	—	akarnania	—
æs	—	agon	46	akcyza	—
æs grave	—	agonalia	—	akcyza	—
æther	—	agonistarcha	—	akra	—
æthion	—	agonotheta	—	akratyzma	54
æternitas	—	agonoditæ	—	akt wiary	—
ætolia	—	agnus Dei	—	akteon	—
afranius	—	agnus scythicus	—	akond	—
africanus	40	agoronomowie	47	akfak	—
afryka	—	agra	—	alabanda	—
africus	41	agraria lex	—	alabarchus	—
aga	—	agranonitæ	—	aland	—
agabus	—	agræi	—	alani	—
agades	—	agreda	—	alanus	55
agag	—	agria	48	alares	—
agolassenses	—	agricola (cnejus lucius)	—	alarodii	—
agamemnon	42	agricola (Rudolf)	—	alaryk krol Gotow	—
agape	—	agricola (Jerzy)	—	alatrinati	56
agapetes	—	agrigentum	—	alaudæ	—
agar	—	agrionia	—	alauni	—
agareni	—	agrippa (Vespanius)	49	alba miasto	—
agat	—	agrippa Posthumus	50	alba krolewska	—
agatarchides	43	agrippina corka agrippy	—	albani narod	—
agatarchus	—	agripina corka prze.	—	albania	—
agatokles	—	agrippa (Cornelius)	—	albano miasteczko	—
agathyrfes	—	agrippina Colonia	—	albani familia	—
agenor	—	agrotos	—	albano (franciszek)	—
agenoria	—	aguanie	—	alberoni	57
ager	—	agunnianie	51	albert I.	—
ageronalia	—	aguapa	—	albert II.	—
ageronia	—	aguas	—	albert albo olbracht	—
agesilaus	—	ahmet-chan	—	albert xiążę Brandeburski	—
aggeus	44	ahava	—	albert zakonu Kazno-	—
agio	—	ahias	—	dzicyckiego	58
aggit	—	ahores	—	albingauni	—
agis I.	—	aja	—	albigenses	—

REGESTR.

	<i>Pagina.</i>		<i>Pag</i>		<i>Pag.</i>
Albinus (Lucius)	58	Alexy III.	66	Alyzonii	73
albinus (decimus)	ibid.	alexu IV.	—	amalafanta,	—
albici	59	alexu V.	—	amalek	—
albion	—	alexu Michayłowicz	—	amalthca	74
albis	—	alfons V. krol Arragonii	—	amalthca demophila	—
albogalerus	—	alfons X. krol Kastyl.	—	aman	—
albunea	—	alfons de Zamora	—	amanus gora	—
alchymia	—	alfred krol Angielski	67	amanus bożyszcze	—
alciaius	—	algarbia	—	amarant	—
alcibiades	—	algebra	—	amazysz	75
akuinus	60	alger	—	amazonki	—
alea	—	alguaril	—	amazis I.	—
alderman	—	alhazem	—	amazis II.	—
aldobrandini	—	ali albo hali	—	ambactes	—
aldrovandus	—	ali-beg	68	ambarri	—
alekto	61	alica	—	ambarvals	—
alektryomancya	—	aliciaræ	—	ambiani	76
alemanus	—	alixi	—	ambibarii	—
alembar	—	alimentarii	—	ambicya	—
aleph	—	alimufic	—	ambivariti	—
alcifio	—	alitta	—	ambracicus sinus	—
aleuromantia	—	alcaicum carmen	69	ambrii	—
alexander I.	—	alcantara	—	amboise	77
alexander II.	—	alkali	—	ambrones	—
alexander III.	62	alkermes	—	ambroży święty	—
alexander IV.	—	alkmena	—	ambroży generał zakonu	—
alexander V.	—	alkoran	—	ambrozia	78
alexander VI.	63	allatius	70	amburbale	—
alexander VII.	—	allegorya	—	amedeusz V. książę Sa-	—
alexander VIII.	—	alleluia	71	baud.	—
alexander wielki	—	allen	—	amedeusz VIII.	—
alexander severus	—	allobroges	—	amelius	—
alexander cesarz Grecki	64	allodium	—	amelot	—
alexander rodem z Pan-	—	allusio	72	amen	—
nonii	—	almanach	—	amenophis	—
alexander krol Polski	—	almandina	—	amentates	79
alexander książę Lite-	—	almoraides	—	ameryka	—
wski	—	almuchikos	—	amestratini	80
alexander ab alexandro	—	aloes	—	ametyst	—
alexander (natalis)	—	alox	—	amiantus	—
alexander poeta	—	aloides	—	amicitia	—
alexander (Cornelius)	65	alpes	—	amiculum	—
alexandretta	—	alphitomancya	—	amida	—
alexandrya w Egipcie	—	alphabeth	73	amilkar	—
alexandrya miaflo Lom-	—	alrunes	—	amintius	—
bardyi	—	alsatia	—	amiternum	—
alexu (Commenus)	—	alvares	—	ammianus	—
alexu II.	—	alyatty	—	ammon	81

R E G E S T R.

	<i>Pagina.</i>		<i>Pag.</i>		<i>Pag.</i>
Ammonitowie	81	Anaſtazyuſz I. ceſarz	85	Annibal	91
amniftia	ibid.	anaſtazyuſz II. ceſarz	86	annibalianus brat kaſz.	92
amor	—	anaſtazyuſz bibliote-	ibid.	annibalianus ſynowiec	93
amorheyczykowie	—	karz	—	anniverſarium	ibid.
amphibologia	—	anathemia	—	annona	—
amos	—	anatomia	—	annuntiatio	—
amphiktyonowie	—	anaxagoras	—	anonymus	—
amphidromia	82	anaxymenes filozof	—	anſibarii	—
amphilohi	—	anaxymander	—	antarcticus	—
amphion	—	anaxymenes kraſomo-	—	antheſtoria	—
amphitratum	—	wca	—	anteros	—
amphitrita	—	anchizes	87	anteroſta	—
amphora	—	andabates	—	anteſignani	—
ampliatio	—	andrzej S. apoſtoł	—	antevorta	—
amplificatio	—	andrzej S. order w Szko-	—	anthologia	94
ampulla	—	cyi	—	anthropologia	—
amſterdam	—	andrzej S. order w Mo-	—	anti-chriſt	—
amuletum	—	ſkwie	—	antigonus	—
amurat I.	—	andromacha	—	anthropomantia	—
amurat II.	—	andromeda	—	anthropomorphitz	—
amurat III.	83	andron	—	anthropophagi	—
amurat IV.	—	andronik I.	—	antia lex	—
anabaptyſtowie	—	andronik II.	—	anticrates	—
anabates	—	andronik III.	88	antilogia	—
anacalipteria	—	andronik Paleolog	—	antimachus	—
anachariſis	—	andronik (Livius	—	antimonium	—
anachorotę	84	andronik Cyreſtes	—	antiochia	—
anachroniſmus	—	andronik filozof	—	antiochus	95
anadiploſis	—	andronik (M. Pompei-	—	antiparaſtaſis	—
anadyomene	—	lius	—	antipater wodz wojska	—
anagnia	—	androphagi	—	Alex.	—
anagogia	—	anecdota	—	antipater (L. Cælius)	—
anagramma	—	angeronales	—	antipoda	—
anaklet ſwięty	—	anglia	—	antiquo	—
anakreon	—	anglia nowa	89	antiſthenes herſzt ſekty	—
analogia	—	angola	90	antitheſis	—
analyſis	85	angravarii	—	antonius (Marcus	—
ananiaſ jeden z trzech	—	anhalt	—	antoni S. puſtelnik	96
pacholąt	—	anioł	—	antoni S. Padewſki	—
ananiaſ żydowin	—	anna małżonka alkary	—	antoni Panormitanus	—
ananiaſ nazwiſko a-	—	anna ſwięta	—	antonius (Titus Aure-	—
nioł	—	anna prorokini	—	lius	—
anaphora	—	anna krolowa Polſka	91	antoine (Paweł	—
anarchia	—	anna auſtryaczka	—	antoninus S.	97
anaſtazyuſz I. papież	—	anna Commena	—	antonomaſia	—
anaſtazyuſz II. papież	—	anna Perenna	—	anubis	—
anaſtazyuſz III papież	—	annaria lex	—	aod	—
anaſtazyuſz IV. papież	—	annales	—	aonides	—

REGESTR.

	Pagina.		Pag.		Pag.
Aōnes	97	Appia via	102	Ardiazi	109
apagogia	ibid.	appiadæ	—	arelatum	—
apamea	—	appianus	—	areopagus	—
apathia	—	appuleja	—	aretas	—
apatureon	—	aprilis	—	arethufa	—
apellos	—	apuani	—	aretinus (Gwido	—
apennin	98	apulejus (sextus	—	aretinus (Piotr	—
apex	—	apulejus (L. Saturanti	—	argentinus	—
apharſæi	—	us	—	argentoratum	—
aphrodisia	—	apulia	103	arginuſæ	110
aphtonius	—	aquaviva	—	argippeï	—
apicius	—	aquarius	—	argolis	—
apion	—	aquæ-duſtus	—	argentus	—
apis	—	aquila	—	argonautowie	—
apobaterion	—	aquileia	—	arggraspides	—
apocalypſis	—	aquilifer	—	argumentum	—
apocriſtarius	99	aquilo	—	argus	—
apocryphus	—	aquitania	104	aryadna	—
apodotes	—	aquiteſtores	—	arias montanus	111
apodyterium	—	arabia	—	aricini	—
apollinaris ſekty herſzt	—	aram	—	arideus	—
apollinaris (C. ſulpitius	—	aran	—	arici	—
apollinaris (Aurelius	—	ararat	105	aries	—
apollinaris biſkup	—	aratus aſtronom	—	arimanius	—
apollinares	—	aratus Sycyończyk	—	arimaſpes	—
apollo	100	araviſci	—	arimathii	—
apollodorus malarz	—	araxes	—	ariminium	—
apollodorus atheńczyk	—	arbela	—	arion	—
apollodorus architekt	—	arbitrium	—	arioſt	112
apollon	—	d'Arc (Johanne	—	ariſtarchus	—
apollonius geometra	—	arceſilaus	106	ariſtides Atheńczyk	—
apollonius Greczyn	—	archi-epiſcopus	—	ariſtides krafomowca	—
apollonius (Tyaneus	—	archi-dyakon	—	ariſtippus filozof	—
apologeticus	101	archi-presbyter	—	ariſtogiton	—
apologia	—	archimedes	—	ariſtokracya	—
apologus	—	archi-pelagus	—	ariſtophanes	—
apophoretas	—	archi-ſynagogus	—	ariſtoteles	113
apophtegma	—	architektura	—	ariſtoxenus	—
aporrhaxis	—	archi-tridinus	107	arithmancya	—
apoliopſis	—	archontes	108	arithmetika	—
apoſtaſia	—	architas	—	arka albo korab Noego	114
apoſtrophe	—	arcticus, polus	—	arka przymierza	—
apoſtoł	—	arctophilax	—	arkadya	—
apothcoſis	—	arcturus	—	arkady	—
apportitores u Rzymian	102	arcuſæ aves	—	arkadyuſz	—
apparitores	—	arculus	—	armenia	—
appellatio	—	ardeliones	—	armiluftrium	—
appendix	—	ardenna ſylva	109	arminius	—

R E G E S T R.

	Pagina.		Pag.		Pag.
Armoricæ civitates	115	Assarhadon	122	Augusta przydomek	131
arnaldus (Antoni)	ibid.	assessoria	—	augusta Chorta	—
arnaldus (d'Andilli)	—	assessoris	—	augusta Taurinorum	—
arnobius kraśmowca	—	assverus	—	augusta Nemetum	—
arnobius młodszy	—	assur	123	augusta Rauricorum	132
arnolfus	—	assyria	—	augusta Svefionum	—
arobes	116	astaroth	124	augusta Trevirorum	—
arundeliana marmora	—	astarte	—	augusta Tricastinorum	—
arpa albo arpha	—	astii	—	augusta Veromanduo-	—
arpagus	—	astragolomantia	—	rum	—
arphaxad syn Sema	—	astræa	—	augusta iedna legya	—
arphaxad krol Medow	—	astrologia	—	augustani	—
arpinum	—	astronomia	125	augustiacum	—
arretini narod Włofki	—	astura	—	augustales ludi	—
arrha	—	asturya	—	augustales sacerdotes	—
arrhianus	—	asturyanie	—	augustus	—
arria	—	astyages	—	augustani scriptores	133
arsacides	117	astyanax	—	augustus (Cajus Julius)	—
arsenat	—	asyleus	—	august I. krol Polski	—
artaxerxes I.	—	asylum	—	august II.	—
artaxerxes II.	—	atabulus	126	august III.	134
artemizya	—	atalanta	—	augustus Romulus	—
arvaci	—	ataraxia	—	augustyn święty	—
arvales fratres	118	ate	—	avienus	—
arverni	—	atejus Capito	—	avitus	—
aruspices	—	attellanes	—	aulerci	—
as	—	ateria lex	—	aulis	135
asa krol Judy	120	athalia	—	aulus Gellius	—
asbystes	—	athanates	—	aurelia matka Juliusza	—
ascanius	—	athanazyusz S.	127	aurelia lex	—
askaniusz drugi	—	athatirius Mons	—	aurelianus (Lucius)	—
ascetæ	—	athanagoras	—	aurelius cesarz	—
ascolia	—	athenais	—	aurelius Viſtor	—
asceneth	—	athenæum	—	aurigarii	—
aser	—	atheneusz	—	aurimontanus	—
asia	121	atheny	—	aurora	136
asima	—	atheuszowie	129	aurum coronarium	—
asinæi	—	atticismus	—	aurunces	—
asinius Pollio	—	attica provincia	—	aufces	—
asinius Gallus	—	attyla krol	130	aufchices	—
asion Gaber	—	attuatices	—	aufes	—
asmodeusz	122	avaricum	—	ausetani	—
aspasia	—	auſtio	—	austis terra	—
asperfio	—	auſtorati	—	aufones	—
asphaltites	—	aventinus Mons	—	aufonia	—
asphodelodes	—	avernus	—	aufonius	—
assamonæi, albo ofino-	—	averrunci	131	auspicium	137
næi	—	augures	—	auster	—

R E G E S T R.

	<i>Pagina.</i>		<i>Pag.</i>		<i>Pag.</i>
Australes	137	Avicenna	138	Azaryafz krol Judy	138
auftrya	ibid.	axis	—	azaryafz syn Obeda	139
auftryacki dom	—	axinomantia	—	azazel	—
autariates	—	axioma	—	azem	—
author	138	axones	—	azones bożyszcze	—
autonomia	—	ayukini	—	azones narod	—
auxesia	—	ayufhan	—	azya	—
auxiliarii	—	aza	—	azyinus	140

B

	<i>Pagina.</i>		<i>Pag.</i>		<i>Pag.</i>
B. Litera druga	140	Barbara święta męczen-		Batory (Jędrzey)	150
Baal	ibid.	niczka	145	batrachomyomachia	—
baaltis	141	barbara (Radziwiłowna)	—	battawi	—
baannitowie	—	barbara święta	146	battologia	—
baaras	—	barbari	—	bawarya	—
baaza	—	barbarifinus	—	bayle	—
babel	—	barbarya	—	bazar	—
babia	—	barbey	—	bazyli (święty)	—
babin	—	barbiton	—	bazyli I. cefarz	—
babelon	142	bardariotes	—	bazyli II.	151
bachanalia	—	bardy	—	bazylianic	—
bachus	—	bardocucullus	—	beda (wielebny)	—
bagdad	143	bardziński	147	bedellus	—
baja	—	bari bar	—	beel-phegor	—
bajazet I.	—	barnabas	—	heelzebub	—
bajazet II.	—	barnabitowie	—	begler-bey	—
baillet	—	baroffiusz	—	beguiny	—
bairam	—	barometrum	—	begwinowie	152
bakon	—	baron	—	bel	—
balaam	144	baronius	—	belgium	—
balbinus	—	bartłomiej święty	—	belgowie	—
baldwin	—	bartolomita	—	belial	—
balaares	—	bartolus	148	belizaryusz	—
balista	—	baruch	—	bellarmin	—
baltadzy	—	basaltes	—	bellomancia	—
bałyckie morze	—	baschi	—	bellona	—
baluzyufz	—	basilica	—	bellovaces	153
banberg	—	basilidiani	149	bełskie wojewodztwo	—
ban	145	basilius (Cyprian)	—	bembus	—
banianic	—	bastarnæ	—	benckendorff	—
bankrut	—	bastylia	—	benedykt I.	—
bannitio	—	baszko	—	benedykt II.	—
barabbas	—	batawia	—	benedykt III.	—
baranowski	—	bathillus	—	benedykt IV.	—
baratrum	—	batory,	150	benedykt V.	—

Benedykt

R E G E S T R.

<i>Pagina.</i>		<i>Pag.</i>	<i>Pag.</i>
Benedykt VI.	153	Bigales	160
benedykt VII.	154	bil	—
benedykt VIII.	ibid.	bilbilis	—
benedykt IX.	—	biverenklau (Mathiasz)	—
benedykt X.	—	biograph	—
benedykt XI.	—	bion	—
benedykt XII.	—	biremes	—
benedykt XIII.	—	birhus	—
benedykt XIV.	—	bifaltes	—
benedykt (święty)	—	biflextilis	—
beneficarii	155	biffus	161
beniamin	—	bithynia	—
bentivoglio	—	bizardiere (Michał)	—
beocya	—	blazowski	—
berecynthia	—	blondel	—
berengarius	—	blozyufz	—
berenices	—	bnizomenes	—
bermudes	—	boanerges	—
bern	—	bobola (Jędrzey)	—
bernini	—	bochnia	162
bernouilli	—	baudowin (Gabryel)	—
berofus	156	boecyufz	—
berruyer	—	boerhave	163
berullus	—	bojar	—
beryllus	—	boileau (de spreaux Mik)	—
bes albo des	—	boileau (Jakub)	—
beffarion	—	bogoria (Piotr)	—
bestiarii	—	bogoria	—
betel	—	boh (Marcin)	164
bethania	—	boineburg (Jan Krzy- stof)	—
bethel	—	bokacyufz	—
bethlehem	157	bolesław I.	—
bethsaida	—	bolesław II.	—
bethulia	—	bolesław III.	—
bethune	—	bolesław IV.	—
betica	—	bolesław V.	—
bey albo beg	—	bollandus (Jezuita)	165
będzin	—	bomonici	—
białaczowski	—	bona Dea	—
białobrzeński	158	bona (Jan)	—
bias	—	bona (Sforcy)	—
bibiena	—	bona rota	166
biblia	—	bonæ spei promontorium	—
bibliotheka	—	bonacina	—
bielski	159	bonawentura	—
bierkowski	—	bonifacyufz I.	—
bierzmowanie	—	bonifacyufz II.	—
biczanowski	—	Bonifacyufz III.	167
		bonifacyufz IV.	—
		bonifacyufz V.	—
		bonifacyufz VI.	—
		bonifacyufz VII.	—
		bonifacyufz VIII.	—
		bonifacyufz IX.	—
		bonifratelli	—
		bonus eventus	168
		bonzy	—
		bootes	—
		boreas	—
		borgia (cesar)	—
		borgiasz (Franciszek S.)	—
		boristhenes	—
		borromeufz (patrz Karol)	—
		borromeufz (Fryderyk)	—
		bosnia	—
		bosphorus	—
		boffuet	—
		boftandz	—
		boston	—
		botanika	—
		bouhours	—
		bourbon	—
		bourdaloue	—
		boyle	170
		boym	—
		brabancya	—
		brabeulei	—
		bracati	—
		brachmani	—
		brachygraphia	—
		bracławskie wojewodz- two	171
		braçteates	—
		brandenburg	—
		braun	—
		brazylia	—
		brea	—
		breşler	—
		breve	—
		brewiarz	—
		brigerus	—
		brognoli	—
		broniowski	—
		brontes	172
		brunsberg	—

REGESTR.

	Pagina.		Pag.		Pag.
Brumswickie xięstwo	172	Buchanan	173	Burgundya	175
- brutus (Julius)	ibid.	- buchinus	—	- burmistrz	—
- brutus (Marcus)	—	- bucolicum carmen	—	- burnet	—
- brutus albo bruti	—	- buczacki	—	- burfa	—
- bruxella	—	- buda	174	- buftuarii	—
- bruyere	—	- budny	—	- buxtorff	—
- brygitta	—	- budowicz	—	- bużencki (Piotr)	—
- brykcyusz	—	- buenos ayros	—	- bużencki (Stanisław)	—
8. Brytania	173	- bulgarya	—	- byrfa	—
- brzeskie Kujawskie	—	- bulla	—	- bytomski	176
- brzeskie Litewskie	—	- bulow	—	- bysantium	—
- bucella	—	- burgrabia	—	- bzovius	—

C

	Pagina.		Pag.		Pag.
C. Litera trzecia	176	Caprea	180	Cebes filozof	182
- Cabala	177	- caprofinę feria	—	- cecilius	—
- cacophonia	ibid.	- captivatio	—	- cekrops	—
- cadmus	—	- car albo cesarz	—	- cedr	—
- caduceus	—	- caracalla	—	- cedrenus	—
- cælius	—	- carbones	—	- cedron	—
- cælum	—	- carbonium edictum	—	- ccilan	—
- caledonius	—	- carmentales	—	- celeres	—
- calendæ	—	- carmentalis porta	—	- cælestis	183
- calendarium	—	- carne	—	- celestyn I.	—
- caligula	—	- carneades	—	- celestyn II.	—
- callimachus	—	- carodunum	181	- celestyn III.	—
- calones	178	- carogrod	—	- celestyn IV.	—
- calpurnia lex	—	- carpentum	—	- celestyn V.	—
- calumniatores	—	- carpetani	—	- celestyna	—
- canena	—	- caspium mare	—	- cæli-syria	—
- campus martius	—	- castalus fons	—	- cælius mons	—
- cana Galileæ	—	- catachresis	—	- cælius lekarz	—
- cancellarius	179	- cataphracti	—	- cella	—
- candidati	—	- catapulta	—	- cellarius (Krzysztof)	—
- caniculares	—	- catastasis	—	- cellarius (Jędrzey)	184
- canon	—	- catastrophe	—	- celiberi	—
- canopus	—	- cathechesis	—	- celtowie	—
- cantabri	—	- cathechumenus	—	- cenomanes	—
- canticum canticorum	—	- cathechumenium	182	- canotaphium	—
- canuleia lex	—	- cathedralis ecclesia	—	- cenforinus	—
- capitatio	—	- cathedra	—	- census	—
- capitolum	—	- catholica ecclesia	—	- centaurus	—
- capitulinus (Julius)	—	- cato	—	- cento	—
- capitulinus	180	- catoptrica	—	- centonarii	189
- capnomantia	—	- catullus	—	- centum viri	—

R E G E S T R.

	Pagina.		Pag.		Pag.
Centuria	189	Chersonesus Thracica	—	Ciołek	207
centurio	ibid.	chersonesus Cimbrica	—	ciosnowski	—
cephalonia	—	chersonesus Taurica	—	circus	—
cephas	190	chersonesus Aurea	—	cis-alpinus	208
cerber	—	cherub	201	cisum	—
cereales	—	cherusci	—	citici	—
ceremonie	—	chesne	—	civitas	—
ceres	—	chili	—	civica corona	—
cerinthus	—	chilon	—	ciwun	—
ceromancya	—	chimera	—	cladoteria	—
cervantes	—	chimia	—	clanis	—
cervus	—	chiny	—	claudia tribus	—
ceryces	191	chio	203	claudianus	209
cesar	—	chippur	—	claudius cesarz	—
cesarz	—	chiromancya	—	claudius II.	—
cespitium	—	chirurgia	—	clima	—
cestus	—	chlamys	—	clio	—
cestus albo ceston	—	chlanidion	204	clo	—
cethura	—	chlebowski	—	cocytus	—
ceuntern	—	chlenz	—	codex	—
chalcedonia	—	chmielecki	—	cohors	210
chaldea	—	chmielnicki	—	coliseum	—
cham	—	chmielowski	—	collegium	—
chamos	—	chobar	—	collegia	—
chan	—	chochłowski	205	collonia	—
chanaan	192	chodkiewicz	—	colossus	—
chang-ti	—	choieński	—	columella	—
chan-fi	—	chomentowski	—	comedia	—
chaonia	—	chorąży	—	comes	—
chaos	—	chor-episcopi	—	comitium	—
charakter	—	choreographia	—	commentarius	211
charybdis	—	chorographia	—	commentatores	—
charilaus	—	chorzynski	—	commilito	—
charistia	—	chroma	—	commodus cesarz	—
charon	—	chronologia	—	communi	—
charondas	193	chrościński	206	communicatio	—
chartophilax	—	chryzostom święty	—	compilator	—
chalina	—	chrześcianin	—	compitales	—
chełmińskie wojewodz:	—	chrześcijańska Religia	—	complexio	—
chełmińskie prawo	195	chwałkowski (Mikołaj)	—	compunctio	212
chelidonii	200	chwałkowski (Łukasz)	—	comus	—
chełm	—	chybiński	—	concessio	—
cheminaiis	—	chytreus	—	concilium	—
chełstowski	—	cichocki (Kaspar)	207	conclave	—
chemnicus	—	cichocki (Mikołaj)	—	concordantiae	—
cherem	—	cicones	—	concordatum	—
cheronea	—	cineraria	—	concordia	—
chersonesus	—	cinerarii	—	concussio	—

R E G E S T R.

	<i>Pagina.</i>		<i>Pag.</i>		<i>Pag.</i>
Condemnatio	212	Corruptio	215	Curator Regionum	218
condictio	ibid.	corfica	—	curator Reipublicæ	—
confæderatio	—	cortezani	—	curatores denariorum	—
confessata	—	corybantes	216	curatores viarum	—
confessio	—	corypheus	—	curetes	—
confirmatio	—	cosmogonia	—	curiatae leges	—
confucius	—	cosmographia	—	curia	—
congiarium	213	cosmologia	—	curulis	219
congreve	—	costobous	—	cyathus	—
connos	—	cothumus	—	cybele	—
conquistores	—	cotyla	—	cycero	—
conscripti patres	—	cotyto	—	cyclades	—
consecratio	214	crassus	—	cyclus	—
consentes	—	craterus	217	cydnus	—
consilium permanens	—	credentiales	—	cylicia	—
consistorium rada	—	cremona	—	cymbry	—
consistorium (patrz Kon-	—	crefus	—	cymon	—
systorz	—	creta	—	cymon sławny malarz	220
constantia	—	crimea	—	cypr	—
constantinus	—	crispus	—	cypryan	—
constantinopolis	—	crystalomantia	—	cyrce	—
consuales	—	critomantia	—	cyrus	—
consul	—	crocota	—	cyrillus	—
confus	—	cronia	—	czarniecki	—
conticinium	215	crustumina	—	czaradzki	221
continens	—	cucullus	—	czarnkowski	—
contractus	—	culeus	—	czartoryski	—
contritio	—	culpa incuriæ	218	czerniechowskie woje-	—
contubernium	—	cunina	—	wodztwo	—
conversio	—	curatoria literæ	—	czewiec (patrz Junius)	—
conviva	—	curator	—	czewiec	—
corinthus	—	curator calendarii	—	czewiony złoty	—
corporis custos	—	curator dativus	—	czopowe	222
correctio	—	curator legitimus	—	czynsz	—
corectores	—	curator Imperatoris	—		

D

	<i>Pagina.</i>		<i>Pag.</i>		<i>Pag.</i>
D. Litera czwarta	222	Dalila	223	Damatrion	224
Dacya	—	dalmacya	—	dan	—
dacier (Andrzej)	—	dalmatyka	—	danae	—
dacier małżonka	223	damalewicz	—	danaides	—
dagon	—	damas	—	danaus	—
dairo	—	damafus I.	—	danet	—
dalay-lama	—	damafus II.	224	daneykowicz	—
dalekarlia	—	damaſcenus	—	dania	—

R E G E S T R.

	<i>Pagina.</i>		<i>Pag.</i>		<i>Pag.</i>
Daniecki	225	Degradatio	230	Dictator	235
daniel (Gabryel)	ibid.	dekret	—	dictionary	—
daniel Prorok	—	delegacya	231	didactica	—
dante	—	delfinat	—	didimus	—
dantiscus	226	delfy	—	didius	236
danubius	227	delos	—	diffareatio	—
daphne	—	delta	—	digressio	—
daphnomancya	—	demetrius nazwany Pol.	—	dilemma	—
daphnophoria	—	demetrius zwany Phata-	—	dimissoriales	—
dardanelle	—	reus	—	dindymene	—
dardania	—	demetrius (Dimitr)	—	dinocrates	—
dargodzki	—	demokracya	232	diocæsis	—
daricus	—	demokryt	—	diocletianus	—
darowski	—	demosthenes	—	diodorus	—
daryufz Medus	—	denham	—	diogenes	237
daryufz I.	—	dentatus	—	diomedes	—
daryufz II.	—	dependens	—	dion (Cassius)	—
daryufz III.	—	deportatio	—	dion Syrakuzanin	—
datan	—	depositio	233	dionisius	—
datarya	228	deprecatio	—	dionisia	—
dawid	—	deputat	—	diophantus	—
dębiński	—	derbices	234	dioscorides	—
dębołęcki (Jędrzey)	—	derienfes	—	dioscuro	—
dębołęcki (Woyciech)	—	derfei	—	dipondius	—
dembowski	—	derwisze	—	diræ	—
debora	—	designator	—	diribitor	238
decachordum	—	despauter	—	dis	—
december	—	despota	—	disciplina	—
decem-peda	—	despotyzm	—	discordia	—
decem-primi	—	deffau	—	discus w astronomii	—
decem-viri	—	destouches	—	discus	—
decernales	229	deukalion	—	dispensatio	—
decima	—	deunx	—	dispositio	—
decimatio	—	deuteronomium	—	distichum	—
decretales	—	devotio	—	dithyrambus	—
decumana porta	—	dextans	235	divalia	—
decumani	—	dia	—	divinatio	—
decuria	—	diabolus	—	divortium	239
decurio	—	diablintæ	—	divus diva	—
decus	230	diacon	—	diwan	—
decyufz	—	diaconissæ	—	długofz (Jan)	—
decyufzow familia	—	diadumenus	—	długofz (Michał)	—
dedalus	—	dialectica	—	dodona	—
deductio nobilitatis	—	dialia	—	dodrans	240
defensor	—	diana	—	dobrzyńska ziemia	—
defensor matrimonio-	—	diarbek	—	dobrosielski	—
rum	—	diatribe	—	dogiel	—
definicya	—	dicearchus	—	dogma	—

R E G E S T R.

	<i>Pagina.</i>		<i>Pag.</i>		<i>Pag.</i>
Doktor	240	Drepana	244	Durer	248
doktorowicz	ibid.	dresner	—	duryiewski	—
dokument	—	drews	—	dusares	—
dolopia	—	dreyling	—	dufius	—
dolor	—	drogozewski	—	duum-vir	—
domi-duca	—	drohojowski	—	dyakon	249
dominationes	—	druidy	—	dyalektyka	—
dominik (święty)	—	druncarii	245	dyalog	—
dominikanie	241	drusienfes	—	dyanna	—
domitia lex	—	drusus (Claudius Nero)	—	dyaryusz	250
domitius	—	drusus syn Tyberyusza	—	dydo	—
domnus I.	—	družbacka	—	dykcyonarz	—
domnus II.	—	družbicki	246	dyktator	—
don	—	dryady	—	dyogenes wodz sekty	—
donatio	—	dryas	246	dyogenes Laertius	—
donatus Rzymianin	—	dryden	—	dyoklecyan	251
donatus Biskup	—	drzewiecki	—	dyonizyusz areopagita	—
donhoff (Jan Kazimierz	—	dubitatio	—	dyonizyusz z Halikano-	—
donhoff (Jędrzey)	243	dublin	247	fu	—
doria	—	dubravius	—	dyonizyusz papież	—
doris	—	ducenarius	—	dyonizyusz de Richel	—
doricus ordo	—	duero	—	dyonizyusz tyran	—
dorienfes	—	duillius	—	dyploma	—
doryphores	—	duisburg	—	dyptychy	252
dossenus	—	duk	—	dyrektor	—
doti	—	dunalma	—	dythmar	—
downarowicz	—	dunay	—	działynski (Michał)	—
doza	—	duńczewski	—	działynski (Stanisław)	—
doza Genuencki	—	dunin (Piotr)	248	działynski (Zygmunt)	—
drachma	—	dunin (Piotr Jezuita)	—	dziedozyski	—
dragoman	—	duns	—	dzięgielowski	—
drakon	244	duplicarii	—	dzierżawca	—
dramma	—	dupondius	—	dzieścina	—
drangiana	—	durcham	—		

E.

	<i>Pagina.</i>		<i>Pag.</i>		<i>Pag.</i>
E. Litera piąta	253	Ebon	253	Ecdyfia	254
Ea albo ætheopolis	ibid.	ebro	—	echechiria	—
ea rzeka	—	ebroduntienfes	—	echinades	—
eacides	—	eburones	—	echius	—
eacus	—	ebufa	—	echmalotarchaz	—
eadyga	—	ecclesia	254	echo	—
earldorman	—	ecclesiastes	—	ecclesiici	—
ebionitowie	—	ecclesiasticus	—	eclipsis	—
ebner	—	ecclicus	—	ecliptica	—

R E G E S T R.

	<i>Pagina.</i>		<i>Pag.</i>		<i>Pag.</i>
Eden	255	Eleutheria	259	Eneas Silvius	264
edessa	ibid.	eleutheryusz (święty)	—	energia	—
edetanie	—	elenthio	—	energumenus	265
edilis	—	eleuzys	—	enigma	—
edissa	—	elia albo ælia lex	260	ennius	—
edith	—	elianus	—	ennodyusz	—
editio	—	eliasz Prorok	—	enoch	—
edituus	—	eliasz od S. Franciszka	—	enochia	—
eduanie	—	eliezer	—	enoptromancya	—
edukacya	—	eliso	—	enos	—
edukt	—	elizeusz Prorok	—	enotocetes	—
edykt	256	elizeyskie pola	—	enthymema	—
effendy	—	ellipsis	—	eolis	—
egates	—	elpis	261	eolus	—
egeria Nimfa	—	elul	—	epakta	—
egeftanie	—	elufates	—	epaminondas	266
egeum mare	—	elimæ	—	epanorthosis	—
egida	—	elymi	—	epheftion	—
egina	—	elzanowski	—	ephod	—
egloga	257	elźbeta święta	—	ephores	—
egobola	—	elźbieta Austriaczka	—	ephraim	—
egos-potamos	—	elźbieta krolowa Au-	—	ephrem	—
egypt	—	gielika	262	epidaurus	—
ehinger	258	elzewir	—	epigramma	—
eicetes	—	emancipatio	—	epigraphe	—
eihtedt	—	emathia	—	epiktet	—
eichstadius	—	embolifmus	—	epikurus	—
ciones	—	embrio	—	epiphaniusz święty	267
eisanach	—	emeritus	—	epiphania	—
eiseteria	—	emefa	263	epilogus	—
ekonomia	—	eminentissimus	—	epimenides	—
elagabal	—	emir	—	epingen	—
elamitowie	—	emmanuel	—	epinicion	—
elaphebolia	—	emmanuel albo Manuel	—	epiphonema	—
elaphebolion	—	emmanuel II.	—	epirus	—
elasticitas	—	emmaus	—	epifodus	—
elba	—	empedokles	—	epitaphium	268
elbląg	259	emphasis	264	epitafis	—
elea	—	emphiteufis	—	epithalamium	—
eleazar	—	empyrsimus	—	epithetum	—
eleatici	—	emporium	—	epitome	—
elegia	—	empireyskie niebo	—	epitrope	—
elekcyja	—	enceladus	—	epocha	—
elektor	—	encenia	—	epodon	—
elektryzacya	—	enclabris	—	epos	—
element	—	encyklopedya	—	epulones	—
elementa	—	endor	—	equator	—
eleonora	—	encasz Troianczyk	—	equester ordo	—

R E G E S T R.

	<i>Pagina.</i>		<i>Pag.</i>		<i>Pag.</i>
Equi	268	Eftius	276	Euxinus pontus	279
equilibrium	ibid.	estonia	—	euzebiusz biskup	—
equinoctium	—	estotzland	—	ewa	—
equiria	—	estramadura	—	ewagryusz	—
equitatio	—	esus bożyszcz	—	ewaluacya	280
equivocum	—	eternitas	—	ewangelia	—
equuleus	—	etheca]	—	ewaryst (święty)	—
cra	—	ethica	—	ewikcy	—
eranarcha	271	ethices	—	evocatio	281
erato	—	ethiologia	—	evohe	—
eratostrates	—	ethiopia	—	ewoluacya	—
erazm ciołek	—	etna	277	exageratio	—
erazm Stella	—	ethnophromes	—	exarcha	—
erazm Rotterodamus	—	ethopea	—	exauctoramentum	—
eretrici	274	etolia	—	excellencia	—
erfort	—	etruria	—	cxceptio	—
ericina	—	etymologia	—	excommunicatio	—
eridanus	—	eubages	—	executio decreti	—
ermenful	—	eubalides	—	exegeſis	—
erotidia	—	eubæa	—	exemptio	—
eritrea Sybilla	—	eucharistia	278	exergam	—
eritreum mare	—	euchologium	—	exhedra	—
eschylus	—	eugeniusz święty	—	existentia	—
eschines	—	eugeniusz II.	—	exodus	—
esdras	—	eugeniusz III.	—	exomologesis	—
eskulapiusz	—	eugeniusz IV.	—	exorbitancya	—
eskuryal	275	eugeniusz z xiążąt Sa-	—	experimentum	282
espen	—	baudy	—	expiatio	—
esquilinus	—	eulogia	—	expleiatio	—
esrahitowie	—	euphrates	—	expulſio	—
essed	—	euripides	—	extasis	—
esseni	—	eurippus	—	extrakt	—
essex	—	europa	279	extra-vagantes	—
est familia	—	eurotas	—	eyſmont	—
est nazwiſko w geogra-	—	euterpe	—	eyzenach	—
phii	—	eutiches	—	ezau	—
esther	—	eutichianus	—	ezechiel prorok	283
estyzi	—	eutropius	—	ezop	—

E

	<i>Pagina.</i>		<i>Pag.</i>		<i>Pag.</i>
F. Litera szofa	283	Fabiuszow familia	283	Fabricatio	284
Fabaria	ibid.	fabius (Q. Max. Rullia-	—	fabricus	—
faber (Bazyli)	—	nus)	284	fabriciuſz (Piotr)	—
faber (Dyonizy)	—	fabius (Q. Max. Verra-	—	fabriciuſz (Jakub)	—
fabianus	—	coſus)	—	factum	—

Facultas

R E G E S T R.

	<i>Pagina.</i>		<i>Pag.</i>		<i>Pag.</i>
Facultas	284	Fenelon	289	Flavius	295
fadæ	ibid.	fenestella	290	flechier	296
facnza	—	fenik	—	fleuri (Andrzej)	—
falarica	285	fenni	—	fleuri (Klaudiusz)	—
falcidia lex	—	ferales	—	flora	—
falernum	—	ferber (Maurycy)	—	florencyja	197
falisci	—	ferber (Jan)	—	florus	—
faliszowski	—	ferdynand I.	—	floryda	—
falck	—	ferdynand II.	291	flotta	—
falcke	—	ferdynand III.	—	fluxus	—
fakirowie	—	ferdinand catholicus	—	foggia	—
familia	286	ferentarii	—	fo-hien	298
fanatici	—	feretrius	—	fohi	—
fanatismus	—	feretrum	—	fomentatio	—
fannia lex	—	feriæ	292	fontaine	—
fanum	—	feriæ latinæ	—	fontenelle	—
fanus	—	ferman	—	fontinales	—
fascēs	—	feronia	—	forcatulus	—
fascinus	—	ferrara	—	fordicides	299
fasti	287	ferraris	—	forma	—
fastigium	—	fescennia	—	formalitas	—
fatalia	—	festus	—	formosus	—
fauces	—	fetfa	293	formula	—
fauna	—	fcudum	—	fornacales	—
fauni	—	fez	—	fortifikacya	—
faunteus	—	ficus	—	fortuna	—
faustina małżonka Anto-	—	fidei commissum	—	fortunatæ Insulæ	—
nina	—	fide-iussio	—	fortunatus	—
faustina corka Antoni-	—	fidenates	—	forum	—
na	—	fides	—	fox	—
fawor	288	fidler	—	francya	300
faworinus	—	fiducia	294	franche-comte	—
fayal	—	figura	—	franciszek (święty)	301
fe, fo	—	filiatio	—	franciszek (S. de Paula)	—
febris	—	filozofia	—	franciszek (S. Xawery)	—
februa	—	finlandia	—	franciszek (S. Salezy)	—
februarius	—	finmarchia	—	franciszek I. cesarz	302
feciales	—	firley	—	franciszek I. krol	—
fecunditas	289	firment	—	frankonia	—
feierabend	—	fiscus	—	fraumburg	—
felicitas	—	flaccus	—	freder	—
felix I. świę.	—	flagellantes	295	fredo	—
felix II.	—	flamines	—	freia	—
felix III.	—	flaminus (Cajus)	—	fretomani	—
felix Archidyakon	—	flaminus (Titus Quin-	—	fretum	303
felix brat Pallasa	—	tius)	—	friburg	—
felonia	—	flamma	—	frisch-haff	—
feluka	—	flandrya	—	frischmann	—

R E G E S T R.

	<i>Pagina.</i>		<i>Pag.</i>		<i>Pag.</i>
Frifones	303	Fryderyk August II.	304	Furia lex	305
frumentaria lex	ibid.	fryzynga	—	furia caninica lex	—
frumentarii	—	fugales	—	furia	—
fryderyk albo federyk I.	—	fulda	—	furina	—
fryderyk II.	—	fulgentius S.	—	furor	—
fryderyk III.	304	fulvia lex	—	furstemberg	—
fryderyk IV.	—	funebres ludi	—		
fryderyk August I.	—	funen	305		

	<i>Pagina.</i>		<i>Pag.</i>		<i>Pag.</i>
G. Litera fiódma	305	Ganges	309	Genethia	313
Gabaa	ibid.	garamantowie	—	genethliacum	—
gabaon	—	garcias	—	genethliogia	—
gabella	306	garczyński	—	genewa	—
gabii	—	garganus	310	genialis	314
gabler	—	gargarenfes	—	geniufz	—
gabryel	—	garizim	—	geniufz	—
gad	—	garnizon	—	gens	—
gades	—	garonna	—	genua	—
galacya	—	gaskonia	—	geodezya	—
galatea	—	gassendi	—	geographia	—
galaxya	—	gawiński	—	geometria	315
galba	—	gaurowie	—	georgia	—
galenus	307	gaza	—	georgicum carmen	—
galera	—	gazeta	—	geofcopia	—
galerya	—	gdańsk	311	geofstatica	—
galerius	—	geber	—	gepidi	—
galerus	—	gechema	—	gerania	—
galicya	—	gedeon	—	gerard	—
galilea	—	gedimin	—	germania	316
galileus galilei	308	gehon	—	germanicus	—
gall	—	gehenna	312	gerontes	317
galli	—	gelazyufz I.	—	gerfon	—
gallia	—	gelazyufz II.	—	gefates	—
gallus (Corneliſus)	—	gelboe	—	geforetæ	—
gallus (Flavius conſtat.)	—	gellius	—	geffen	—
gallienus	309	gellius	—	geft	—
gallus (Cajus Vibius	—	gellius	—	geta	—
Tremb.	—	gelon	—	getæ	—
gamaliel	—	gelones	313	getſcmani	318
gambia	—	gemini	—	getuli	—
gamelia	—	gemoniæ	—	ghencoa	—
gamphafantes	—	genealogia	—	ghiaur	—
gand	—	general	—	ghilan	—
gangarydowie	—	genefis	—	gibel	—

R E G E S T R.

	Pagina.		Pag.		Pag.
Gibellini	318	Gorecki	325	Grodzicki Stanisław	332
gibraltar	ibid.	gorgony	—	grodziecki	—
gieży	—	gornicki	—	groenlandia	333
gilenius	—	gornicki	—	groiecki	—
gingi	319	gorski	—	groninga	—
gingiro	—	gorycki	—	grofz	—
giroragi	—	gorzkowski	—	grotius	334
giffa	—	gorżno	—	groth	335
giżycki (Paweł)	—	goślicki	—	grotha	—
gladiator	—	gośliński	—	grunovius	—
gladii jus	321	gośławski	—	gruszczyński	—
glarys	—	gotha	—	gruszecki	—
głaskow	—	gothicns	—	gruszewski	—
glatz	—	gothonowie	327	gruttner	336
gleyt	—	gothowie	—	gryllus	—
glicznr	—	gotwald	328	gryphy	—
glinka	—	grabowski	—	gryzonowie	—
glinński	—	grabowski	—	grzegorz I.	—
gliptographia	322	grabski	—	grzegorz II.	337
globus	—	grachus	—	grzegorz III.	—
glocester	—	gracyan	—	grzegorz IV.	—
głogowskić xięstwo	—	gracye	—	grzegorz V.	—
glossa	—	gradatio	329	grzegorz VI.	—
gnieczno	—	gradivus	—	grzegorz VII.	338
gnomonica	—	gradus Juris	—	grzegorz VIII.	—
gnosimachi	—	graff	—	grzegorz IX.	—
gnosus	—	grafometrum	—	grzegorz X.	—
gnostici	—	granuma	—	grzegorz XI.	—
goa	323	grammatyka	—	grzegorz XII.	—
gobinet	—	granata	—	grzegorz XIII.	339
godfryd	—	granatenfis	—	grzegorz XIV.	—
godrecius	—	granicus	—	grzegorz XV.	—
gog i Magog	—	gratiandi	—	grzegorz S.	—
golf	—	gratiani	—	grzegorz S.	—
golgotha	—	gratianus	—	grzymułowski	—
goliat	—	gratz	330	grzywna	—
golkonda	—	gravamen	—	gubernator	340
gołembowski	—	gravina	—	gubernator w Prusiech	—
gomarista	—	gravitatio	—	gudicanus	—
gondola	324	greoya	—	gueza	—
gonfalonier	—	grocholiński	331	gugerni	—
goniometria	—	grochowki	332	gujana	—
gordena	—	grod	—	guliński	—
gordianus I.	—	grodecki (Gabryel)	—	gurgistan	—
gordianus II.	—	grodecki (Jan)	—	guftatio	—
gordianus III.	—	grodecki	—	guftaw	341
gordius	—	grodno	—	guftmejer	—
gorczyn	—	grodzicki	—	guttemberg	—

R E G E S T R.

	<i>Pagina.</i>		<i>Pag.</i>		<i>Pag.</i>
Guttonani	341	Gwewara	342	Gymnastica	344
gutturalis	ibid.	gwiciardini	—	gymnetes	—
guzarata	—	gwido	—	gymnici ludi	—
gwadalquinir	—	gwilhelmitæ	343	gymnosophistæ	—
gwadalupa	—	gwinea rozległy kray	—	gynecæum	—
gwadiana	—	gwinea nowa	—	gynecocratameni	—
gwagnin	342	gwinea moneta	—	gynecocratia	345
gwalter	—	gyarus	—	gyneconomus	—
gwardya	—	gyges	—	gypsales	—
gwarrancya	—	gymnasium	—	gyromantia	—
gwaryni	—	gymnasta	344		

III

	<i>Pagina.</i>		<i>Pag.</i>		<i>Pag.</i>
H. Litera ofina	345	Hartknoch	357	Hemuts	360
Hab	ibid.	hartman (Filip)	—	henetes	—
habakuk	—	hartman (Jan)	—	henetykon	—
habdala	—	hassya	—	henneberger	—
habeus	346	haur (Jakob)	—	henning	—
habit	—	hawana	—	henryk I.	—
hasbourg	—	haxobitowie	—	henryk II.	361
haceldama	—	hebe	—	henryk III.	—
hacki	—	heber	—	henryk IV.	—
hadassa	—	hebrayski	—	henryk V.	—
hadziewicz	—	hebrides	358	henryk VI.	—
hafiz	—	hebron	—	henryk VII.	—
haga	—	hegefypus	—	henryk Walezyusz	362
hagada	—	hegefypus	—	henryk IV. krol Fran-	
halde	—	hegira	—	cuzki	—
halicz	347	heidenszteyn	—	hepathoscopia	—
halikarnafs	—	heilsberg	359	hepheftiz	—
halman (Jan)	—	hecate	—	heptagon	—
hamadryady	—	hekatomben	—	heptakometowie	—
hamburg	—	hekla	—	heptarchia	—
han	—	hekim	—	heptateuchus	—
handel	—	hektor	—	heraklit	—
hannonia	355	helena (święta)	—	herakliusz	—
hannower	—	helena	—	heraldyka	363
hanczatyczne miasto	—	heli	—	herb	—
haracz	—	heliady	—	herbarz	—
haram	956	heliastes	—	herberfszteyn	—
hardowin (Jan)	—	helikon	360	herbestus	—
harmonia	—	heliogabalus	—	herbinius	—
harpie	—	helespont	—	herburt (Felix)	364
harpokracyanie	357	heloiffa	—	herburt (Jan)	—
harpokrates	—	helun	—	herburt (Walenty)	—

Herden

R E G E S T R.

	Pagina.		Pag.		Pag.
Herden	364	Hispaniola	370	Hospitalarii	378
heremarchea	ibid.	hiszpania	—	hospitalitas	—
herezya	—	hoang	371	hospitium	379
hercules	—	hobbes	—	hospodar	—
hermafrodyt	365	hochsteter	—	hostia	—
herman Daniel	—	hohen-Loke	—	hostylina	380
herman	—	hohen-Zollern	—	hottentowie	—
hermandures	—	hoheniger (Mikołaj)	—	houlieres	—
hermanstadt	—	holbein (Jan)	—	hoynovius	—
hermensul	—	hollandya	—	hrabia	—
hermes	—	hollandya nowa	372	hrebnički	—
hermiones	—	holocaustum	—	hübner	—
hermogenes	—	holftyn	—	huetius	381
hern hulter	—	holtz hauser (Bartłom.)	373	hugo	—
hernisei	366	hofowka (Aloyzy)	—	hugonotowie	—
herodotus	—	homagium	—	hulewicz	—
herostratus	—	homerus	—	hulsemann	—
herules	—	homilia	—	humaniores	—
hesiodus	—	honan	—	humbert	—
hesperya	—	honduras	—	hume	—
hetman	—	honor	374	humiecki	—
hetruria	367	honoryusz I.	—	humiliati zakon	—
hiberna	—	honoryusz II.	—	humiliati	—
hibernia	—	honoryusz III.	—	huniades	—
hidalgo	—	honoryusz IV.	—	hunnowie	382
hidra	—	honoryusz cesarz	—	huronowie	—
hidraulika	—	honoryusz (Filip)	—	hussarze	—
hierarchia	368	honter (Jan)	—	hufs	—
hieroglifik	—	hoppius (Jan)	—	huffitæ	—
hierogrammalthei	—	horacyusz (Quintus)	—	huta	—
hieromantia	—	horacyuszowie	375	huzarowie	—
hieronim (święty)	—	horda	—	hyacynthus	—
hieronimianie	—	horeb	—	hyades	—
hilaria	—	hornifdus	—	hyagnis	—
hilchen	—	hornus	—	hydaspes	—
hilzen (Jerzy)	369	hornerus	—	hydra	—
hilzen (Jan August)	—	horodniczy	—	hydraulika	—
hing-pu	—	horographia	376	hydria	383
hipokrates	—	horologium	—	hydrodynamica	—
hipokrena	—	horst	—	hydrographia	—
hipparchus	—	horta	—	hydrologia	—
hippocentaurus	—	hortensius	—	hydromancya	—
hippodromus	—	horoscopus	—	hydrometrum	—
hippona	—	horus	—	hydroparastata	—
hippopodes	—	hofanna	378	hydroscopium	—
hirkania	—	hofchius	—	hydrostatyka	—
hitorya	—	hofius	—	hygea	—
historyographus	370	hospitalariæ	—	hyginus	—

R E G E S T R.

	<i>Pagina.</i>		<i>Pag.</i>		<i>Pag.</i>
Hygrometrum	383	Hyperbole	383	Hypothesis	383
hymen	ibid.	hyperdulia	ibid.	hypothiposis	384
hymn	—	hypothea	—	hyrkania	384

	<i>Pagina.</i>		<i>Pag.</i>		<i>Pag.</i>
I. Litera dziewięta	384	Ian święty de Matha	387	Ianczarowie	391
Iabel	ibid.	ian święty z Dukli	—	ianeiro	—
iabłonowski (Stanisław	—	ian święty boży	—	ianichius	392
kasztań)	—	ian święty Cantius	—	ianicki (Klemens)	—
iabłonowski (Jan)	—	ian I. papież	—	ianicki (Albrycht)	—
iabłonowski (Stanisław	—	ian II.	—	ianiculus	—
wojewoda)	—	ian III.	—	ianidłowski	—
iabłonowski (Kajetan)	385	ian IV.	—	ianseniufz	393
iabłonowski (Józef)	—	ian V.	—	iansenizm	—
iabłoński (Jacek)	—	ian VI.	—	ianuarius	—
iabłoński (Paweł)	—	ian VII.	—	ianus	—
iabłoński (Daniel)	—	ian VIII.	—	ianuszowski (Jan)	—
iacek (święty)	—	ian IX.	389	ianuszowski (Ferdy-	—
iacknowicz (Jakub)	—	ian X.	—	nand)	—
iadwiga	—	ian XI.	—	iaponia	—
iadźwingowie	—	ian XII.	—	iarchi	394
iagiello	386	ian XIII.	—	iascier	395
iagielloński dom	—	ian XIV.	—	iaskorowicki	—
iagodyński	—	ian XV.	—	iasfy	—
iagos	—	ian XVI.	—	iawa	—
iakliński	—	ian XVII.	—	iberia	—
iakub patriarcha	—	ian XVIII.	390	ibrahim	—
iakub S. nazwany wię-	—	ian XIX.	—	icenianie	—
kfy	—	ian XX.	—	ichnographia	—
iakub S. mniejszy	—	ian XXI.	—	ichtyologia	—
iakub zakonu Cyfsterci-	—	ian XXII.	—	iconoclastæ	396
eńskiego	—	ian I. (Albrycht krol pol.)	—	iczoglan	—
iakutowie	—	ian II. (Kazimierz)	—	ida	—
iala	387	ian III. (Sobieski)	—	idea	—
ialofowie	—	ian I. (Zimisces) cesarz	—	idioma	—
iamaika	—	Grecki	391	idiota	—
iamba	—	ian II. (Komnenus)	—	idiotismus	—
iambi	—	ian III. (Dukas)	—	idumea	—
iambus	—	ian IV. (Laskaris)	—	idylija	—
iames wyśpa	—	ian V. (Kantakuzen)	—	iehowa	—
iames Town miaśto	—	ian VI. (Paleolog)	—	iena	—
ian święty Chrzyciciel	—	ian VII. (Paleolog)	—	iephite	—
ian święty Apostoł	—	ian Kastrjota	—	ieremiafz Prorok.	—
ian święty Chryzostom	—	ian archidyakon Gnie-	—	ierycha	—
ian święty Damascen	—	źniński	—	ierfey	—

R E G E S T R.

	Pagina.		Pag.		Pag.
Ieruzalem	397	Indya	402	Intercalaris dies	408
ieschke	ibid.	indicens	—	intercessio	—
iesło	—	indietes	403	interceptio aëtoratús	—
ieżowski	—	indikcyja	—	interdykt	409
JEZUS CHRISTUS	—	indostan	—	interim	—
ieżus syn Syracha	—	indukta	—	internuntius	—
iezuaci	—	indulgentia	—	internuntii Civitatum	—
iezuici	—	indult	—	interregnum	—
iezuicki	—	indygenat	—	interrex	—
if (Spia albo Taxiana)	—	ines	—	interrogatoria	—
ifran	—	infamia	—	interstitia	—
ignacy (święty biskup)	398	infanterya	—	intestatus	410
ignacy (święty Loiola)	—	infudacya	—	intimacya	—
ihor	—	inflanty	—	introducćio	—
ikar	—	ingenuus	404	inwencya	—
ila	—	ingielheim	—	inwestytura	—
ilias	—	ingolstad	—	ioachim święty	—
ilithia	—	ingrya	—	ioachimita	—
ilium	—	inkwizycya	—	ioannicius	—
ilkufz	—	inquilini	—	iob	—
illirya	—	initiati	405	ioel	—
illuminati	399	innocenty I.	—	ion	—
illuftris	—	innocenty II.	—	ionafz	411
ilowski	—	innocenty III.	—	ionathas	—
imaginacya	—	innocenty IV.	—	ionia	—
iman	—	innocenty V.	—	ionston	—
imaret	—	innocenty VI.	—	iordan	—
imaus	—	innocenty VII.	—	iornandes	—
imbryhdar	—	innocenty VIII.	406	iordancs	412
immatriculatio	—	innocenty IX.	—	iovanus cesarz	—
immobilia bona	—	innocenty X.	—	iovinianus mnich	—
immunitas	400	innocenty XI.	—	iowifz	—
imparitas statús	—	innocenty XII.	—	iowiufz (pawel)	414
imperator	—	innocenty XIII.	—	iozef (święty)	—
imperium	401	inowrocławskie woie-	—	iozef patryarcha	—
imperium rząd monar-	—	wodztwo	—	iozef żydowin	—
chiczny	—	inspektor	—	iozef I. cesarz	—
imperium imie	—	inspiratio	—	iozue	415
imperium w Europie	—	installacya	407	iphigenia	—
imperialis	—	instancya	—	ipres	—
impubes	—	instygator w Prawie	—	irak	—
inauguracya	—	instygator sądowych Ju-	—	irene	—
inachus	—	ryzdykeji	—	ireneufz (święty)	—
incendiarius	—	instytucya	—	irlandia	—
incompetentia	—	instytucye prawa	408	irregularitas	—
indemnifatio	402	institutum	—	irroqueyczukowie	416
independentes	—	instrukcyja	—	isaga	—
index	—	insubria	—	ischia	—

R E G E S T R.

	<i>Pagina.</i>		<i>Pag.</i>		<i>Pag.</i>
Isis	416	Iulianus	418	Iustiniani	420
islandia	ibid.	iulius	—	iustinus	—
isokrates	—	iuliusz I. papież	—	iustitarius	421
isthm	—	iuliusz II.	—	iutlandia	—
istrya	—	iuliusz III.	—	iuuencus	—
iszpahan	—	iuliusz cesarz	—	iuuenta	—
italia	—	iungius	419	iuwencyusz	—
italus	—	iuniewicz	—	iwanicki	422
ithak	—	iunius	—	ixion	—
iuba	417	iuno	—	izba Senatorska	—
iubal	—	iunonales	—	izba Pofelska	—
iubileusz	—	iprita	—	izba Sądowa	—
iudæa	—	iupiter	—	izaak syn Abrahama	—
iudasz Patryarcha	—	iurament	—	izaak I. cesarz	—
iudasz Machabeusz	—	iurydykcyja	—	izaak II.	—
iudasz Iskaryota	—	iurisprudencia	—	izaiasz prorok	—
iudasz (patrz Tadeusz)	—	ius - patronatus	—	izaura	—
iudicium mixtum	—	iustyn I. cesarz	—	izmael	—
iudith	—	iustyn II.	—	izrael	423
iudycki	418	iustyn historyk	420	izydor kardynał	—
iugurtha	—	iustynian I. cesarz	—	izydor arcybiskup	—
iulia	—	iustynian II.	—	izydor mercator	—

K

	<i>Pagina.</i>		<i>Pag.</i>		<i>Pag.</i>
K. Litera dziesiąta	423	Kalif	434	Kanada	436
Kabak	ibid.	kalifornia	—	kanaryjskie wyspy	—
kabalistowie	—	kaligula	—	kanclerze	—
kabała	—	kalikuł	—	kancierz prelatura	437
kabulistan	424	kalinowski	—	kancellarya	—
kacyk	—	kaliskie wojewodztwo	435	kanikuła	438
kadeci	—	kalifz	—	kanon (Jędrzey)	—
kadłubek	—	kalixt I. papież	—	kanon przepis prawa	—
kadmus	—	kalixt II.	—	kanonik	—
kaduucz	—	kalixt III.	—	kanonizacyja	—
kaduk	—	kalliope	—	kantor	439
kady	—	kalnopolski	—	kantabry	—
kadyx	425	kalogeri	—	kanton	—
kafreryja	—	kalwarya	—	kantłki (Krzyzstof)	—
kaftan	—	kalwin	—	kappadocya	—
kaimakan	—	kałmuki	436	kapellan	—
kainitowie	—	kambaya	—	kaplica	—
kalatrawa	—	kameduli	—	kapiędzy odźwierni	—
kalabryja	—	kamieniec	—	kapidzy bafza	—
kalendarz	—	kamerlingo	—	kapitan	—
kaliary	434	kamtczatka	—	kapitan bafza	—

Kapitolium

R E G E S T R.

	<i>Pagina.</i>		<i>Pag.</i>		<i>Pag.</i>
Kapitolium	439	Katarzyny S. order	446	Klemens V.	451
kapitulacya	440	katechizm	—	klemens VI.	—
kapituła	ibid.	katechumeni	—	klemens VII.	—
kapria	—	kategoria	—	klemens VIII.	452
kapraia wyspa	—	katedra	447	klemens IX.	—
kapua	—	kato	—	klemens X.	—
kapucyni	—	katolik	—	klemens XI.	—
kaptury	—	katon Utyeński	—	klemens XII.	—
karaibi	—	katullus	—	klemens XIII.	—
karaitowie	—	kawalerya	—	klemens XIV.	—
karakalla	441	kazanate	448	kleryk	—
karakalpaki	—	kazan	—	klimenta	453
karamania	—	kazimierz święty krole-	—	klodoweusz	—
karawana	—	wicz Polski	—	klonowicz	—
karawanfera	—	kazimierz I. krol pol-	—	klotho	—
kardynał	—	ski	—	kłobucki	—
karłowicz	442	kazimierz II.	—	kłodnicki	—
karmelitanie	—	kazimierz III.	—	kłokocki	—
karneades	—	kazimierz IV.	—	kluwia	—
karniola	—	kempfen	—	knicia	—
karnkowski	—	kempski	—	kinita (Achay)	—
karolina	443	kent	—	kinita (Piotr)	—
karol święty Borome-	—	kenty	449	knapski	—
ufz	—	keppler	—	knuppelhart	454
karol I. (wielki) ce-	—	ketler	—	koadjutor	—
sarz	—	khorazan	—	kobierzycki	—
karol II.	—	kicki	—	kobyliński	—
karol III.	—	kiiowskie wojewodz-	—	kochanowski (Jan)	—
karol IV.	—	two	—	kochanowski (Andrzej)	—
karol V.	—	kilan	—	kochanowski (Piotr)	—
karol VI.	—	kimski	—	kochanowski (Mathe-	—
karol VII.	—	kircheim	450	ufz)	—
karol XII. krol Szwec-	—	kircher	—	kochański (Adam)	—
dzki	—	kirstein	—	kochański (Augu-	—
karpackie gory	444	kihaia	—	styn)	455
kartago	—	kirlandzy basza	—	kochin- China	—
kartezyusz	—	kişlar aga	—	kochowski	—
kaslen	—	klark	—	kocyt	—
kaspiyskie morze	—	klaudyan	—	koczowanie	—
kassel	—	klasztor	—	kodycill	—
kassiodor	—	klauzula	—	kodrus	—
kaśalskie źródło	—	klauzura	451	kojałowicz	—
kaſtilia	—	klein	—	koimbra	456
kaſtor y pollux	—	klemens I. (święty)	—	kola	—
kaſztelan	445	papież	—	kolao	—
katakumby	446	klemens II.	—	kolbert	—
katalonia	—	klemens III.	—	kolchy	—
katapan	—	klemens IV.	—	kolizeusz	—

(d)

R E G E S T R.

	<i>Pagina.</i>		<i>Pag.</i>		<i>Pag.</i>
Kollacya	456	Kongrewe	469	Kontrawencya	475
kollegiata	ibid.	koniecpolski	—	kontumacya	—
kolonia miao	—	konklawe	—	konwencya	—
kolonia nazwisko osad	—	konkluzya	—	konwent	—
kolos	457	konrad I. cesarz	—	konwikcyja prawna	—
kolumbus	—	konrad II.	—	konwokacya	—
kolumella	—	konrad III.	—	konwulsya	—
kołaczkowski	—	konsekracya	—	kopa	476
koło	—	konfens	—	kopenhaga	—
kołodzki	—	konferwator	—	kopernik	—
komedyja	—	konfonans	—	kophtowie	—
kometa	458	konspiracya	—	korban	—
komingiusz	—	konstancya miao	—	korduba	—
kommagena	—	konstancya krolowa	—	kordziller	—
kommedya	—	Polka	470	korea	—
kommenderya	—	konstancyusz (Chlorus)	—	korecki	—
konimendon	459	cesarz	—	korfu	477
kommentaryusz	—	konstancyusz II.	—	korinna	—
kommissya	—	konstans I.	—	korn	—
kommissya boni ordi-	—	konstans II.	—	korneliusz (świąty) pa-	—
nis	—	konstantyn wielki ce-	—	piez	—
kommissya edukacyi	—	sarz	—	korneliusz (piotr)	—
kommissya Skarbowa	463	konstantyn II.	471	kornuallia	—
kommissya Woyko-	—	konstantyn III.	—	koromandel	—
wa	—	konstantyn IV.	—	korona	—
kommissarz	—	konstantyn V.	—	koronacya	—
kommodus	464	konstantyn VI.	—	korozaim	478
kommunia	—	konstantyn VII.	472	korregidor	—
komora	—	konstantyn VIII.	—	korrekta	—
komornicy graniczni	—	konstantyn IX.	—	krrektura	—
kompas	—	konstantyn X.	—	korupcyja	—
komparacya	—	konstantyn XI.	—	korfyka	—
komplanacya	—	konstantyn XII.	—	kortez	—
kompostella	—	konstantyn XIII.	473	korybantcs	—
kompromis	—	konstantyn papież	—	koryciński	479
konarski (Adam)	465	konstantynopol	—	korynt	—
konarski (Stanisław)	—	konstrukcyja	—	korytyński	—
koncina	—	konstytucye za krolow	—	kos	—
koncylium	—	konstytucye Synodalne	—	kościół	—
kondemnata	—	konful w czasie Rzeczy-	—	kosmographia	—
kondescensya	466	pospolitey Rzyskiey	—	kości (świąty)	—
kondycya	—	konful nazwisko ludzi	—	kości (Jan)	—
kondykt	—	autoryz.	474	kości (piotr)	—
konfederacya	—	konfultor	—	koszucki	—
konfessaty	468	konfus	—	kothurn	—
konfiskacya	—	konfystencya	—	kotwicz	—
kongo	—	konfystor	—	kozacy	—
kongregacya	—	kontrakt	—	kożuchowski	480

R E G E S T R.

	<i>Pagina.</i>		<i>Pag.</i>		<i>Pag.</i>
Kraiewski	482	Krupski	489	Kumberland	496
kraiński	ibid.	krusiński	—	kumes	497
krakow	—	krufzec	—	kunegunda (święta)	—
krakowskie wojewod-	—	krufzwica	490	kunicki	—
two	483	krym	—	kurator	—
krakus	—	kryminalny sąd	491	kurchus	—
kranganor	—	krzysztanowicz	—	kurdowie	—
kraficki (Marcin)	—	krzysztoporski	—	kurdwanowski	—
kraficki (Jerzy)	484	krytyka	—	kurya	—
krafiński	—	krzesimowski	494	kurlandya	—
krafnodębski	—	krzycki	—	kurki	499
krates	—	krzykowski (Krzyzstof)	495	kurzewicz	—
kremona	485	krzykowski (Wacław)	—	kusko	—
kreta	—	krzywokolski	—	kustofz urząd ducht-	—
kreütz	—	krzyżacy	—	wny	—
kroacya	—	ktesiphon	496	kustofz koronny	—
krodon	—	kuba	—	kufzewicz (Samuel)	—
krol	—	kubo-fama	—	kufzewicz (Pawel)	—
krolewfczynny	487	kuczborski	—	kutuhta	—
krolewiczowie i kro-	—	kuczwarewicz	—	kwadrupla	—
lewny	—	kujacyufz	—	kwarta	—
krolowa Polska	—	kujawskie wojewodz-	—	kwarciane woysko	500
kromer	488	two	—	kwiatkiewicz (Jan)	—
kromwel	—	kulefza	—	kwiatkowski (Woyciech)	—
krucyata	489	kuligowski	—	kwiatkowski (Piotr)	—
krüger	—	kukliński	—	kyrye-cleyfon	—

WYRAŻENIE PRENUMERANTOW.

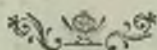
	Exempla- rzy.
Najjaśniejszy STANISŁAW AUGUST, Król Polski.	12
Kaictan Akfak, Staroście Rawicki.	2
Józef Ankiewicz, Szambellan J. Cef. Mci.	1
Stanisław Baczyński.	1
Stanisław Badeni, Sekretarz J. K. Mci y Seymowy.	1
X. Jan Barański, Profesor Geom. Szkół Łuckich.	1
Walenty Bartsch, Radny Krakowski.	1
Michał Bedoński, Pisarz Sądu Marszałkowskiego.	1
X. Leon Belowski, Kan. Brzeski Litt. y Proboszcz Węgrowki.	1
Michał Bernowicz, Podcz. Nowogr.	1
Antoni Biesiekierski, Chorąży Inowrocławski.	1
Paweł Boczkowski, Kapit. W. K.	1
X. Kazimierz Bodurkiewicz, Kanonik K. Krakowski.	1
X. Xawier Bohusz, Proboszcz Jeźniński Wielkomirski.	1
Józef Bratkowski, Szambellan Salski.	1
X. Brońca, Prof. Szkół Słudzkich.	1
X. Edm. Popiel Brosiniowski, Prof. Filozofii Szk. Łuckich.	1
Franciszek Bukowski, Stolnik Sanocki.	1
Cettner, Woiewoda Bełzki.	1
Chelkowski.	1
Fabian Cholewski, Łowczy Sochaczewski.	1
Ciechowski, Kafztelan Liwski.	1
Ciszewski, Major Korpusu Kadetów.	3
Collegium Regium Scholarum Piarum.	1
Franciszek Czacki, Strażnik Kor. Starosta Nowogr. Kaw. Ord. Pols.	1
Jan Czarnocki, Podstoli Ziemi Drohickei.	1
Zygmunt Czarnowski, Łowczy Dobrzyński.	1
Xiążę Adam Czartoryski, Generał Ziem Podolskich, Marszałek Trybunału W. X. Litt.	1
Darowski, Pisarz Ziemi Podolski.	1
Urszula Dembińska, Starostina Wolbromska.	1
Dłuski, Podkomorzy Lubelski.	1
Michał Dołęga, Generał Adjutant.	1
Giełgud, Kafztelan Zmudzki.	1
Jędrzej Gorski.	1
X. Kai. Grochowski.	1
Tedodor Grodziecki, Dziekan Łucki.	1
Gurowski, Kafztelan Przemycki.	1
Augustyn Gurzeński, Stolnik Poznański.	1
X. Józef Gurzyński, Kanc. K. Krakowski.	1
Husiarzewski, Miecznik Ziemi Steżyckiej.	1

Xiężna <i>Jabłonowska</i> , Woiewodzina Bracławska.	-	-	55
Antoni Xiążę Jabłonowski, Wwda Poznański.	-	-	I
Xiążę Janusz Jabłonowski, Kan. Łucki, Proboszcz Kowelski.	-	-	2
Xiążę Józef Jabłonowski, Starościc Kowelski.	-	-	I
Andrzej Janczyński, Sędzia Grodzki.	-	-	I
X. Amand Janowski, Opat Tyniecki.	-	-	I
X. Jaszewski.	-	-	I
Jarmański, Prowincyał Schol. Piarum w Wilnie.	-	-	I
Tadeusz Jaraczewski, Sfta Sołdecki.	-	-	I
Ignacy Jaźwiński, Burgr. Grodzki Liwski.	-	-	I
Mikołaj Jeżewski, Miecznik Raciążki, Szamb. J. K. Mci.	-	-	I
Ignacy Ihnatowski, Woyski Czerwonogr.	-	-	I
Jan Jordan, Major.	-	-	2
X. Józef Iwanicki, Prof. Szkoł Przemyskich.	-	-	I
Kadłubiński, Starościc.	-	-	I
Kahlen, Sekretarz Miałta Gdańska.	-	-	I
Kański, Komornik Graniczny Łucki.	-	-	I
Kaminiecki, Podczaszy Ofzmiański.	-	-	I
Ludwik Karśnicki, Kafztelan Wieluński.	-	-	I
Stanisław Karśnicki, Szambelan J. K. Mci.	-	-	I
Jan Kłokocki, Woyski Miński.	-	-	2
Kochanowski, Brygadyer Korp. Kadetow.	-	-	I
Kocięff, Powiatu Ofzmiańskiego Starosta.	-	-	I
Adam Kołaczkowski, Sędzia Poznański.	-	-	I
Józef Hrabia Komorowski, Sfta Ochowski.	-	-	I
Tadeusz Kościółkowski, Sfta Czofyński.	-	-	I
Anna z Ogińskich <i>Kościółkowska</i> , Starościna Czofyńska.	-	-	I
X. Jan Kosłakowski.	-	-	I
Kofzelski, Regent Woysku Kor.	-	-	I
Jakob Kofrzewski, Fizykus Ziemi Bęz.	-	-	I
Kowalkowski, Miecznik Nowogrodzki.	-	-	I
X. Hieronim Kowalski, Z. S. Bened. Klafzt. Siecich. Przeor.	-	-	I
Jan Krassuski, Stolnik Mozyrski.	-	-	I
Ewaryst Hrabia Kuropatnicki, Kafztelan Bęzki.	-	-	I
Józef Kuczyński.	-	-	I
Andrzej Kurowski, z Powiatu Kościańskiego.	-	-	I
Ignacy Kurowski, Patron Trybunalski.	-	-	I
Antoni Lanckoroński, Woiewodzie Bracławski.	-	-	I
Maciej Lanckoroński, Wwda Bracławski.	-	-	I
Nepom. Lernet, D. M. y Konfyliarz J. K. Mci.	-	-	I
X. Józef Łopaciński, Sufragan Zmudzki.	-	-	I
Łoś, Wwda Pomorski.	-	-	I
X. Jan Łośmiański, Kanon. Warszawski, Regens Semin. S. Jana.	-	-	I
Xiężna Ludwika Honor z Podziejow <i>Lubomirska</i> , Woiew. Kiiow.	-	-	I
X. Lubstowski, Opat Łędzki.	-	-	I
Stanisław Męciński, Sfta Wieluński.	-	-	I

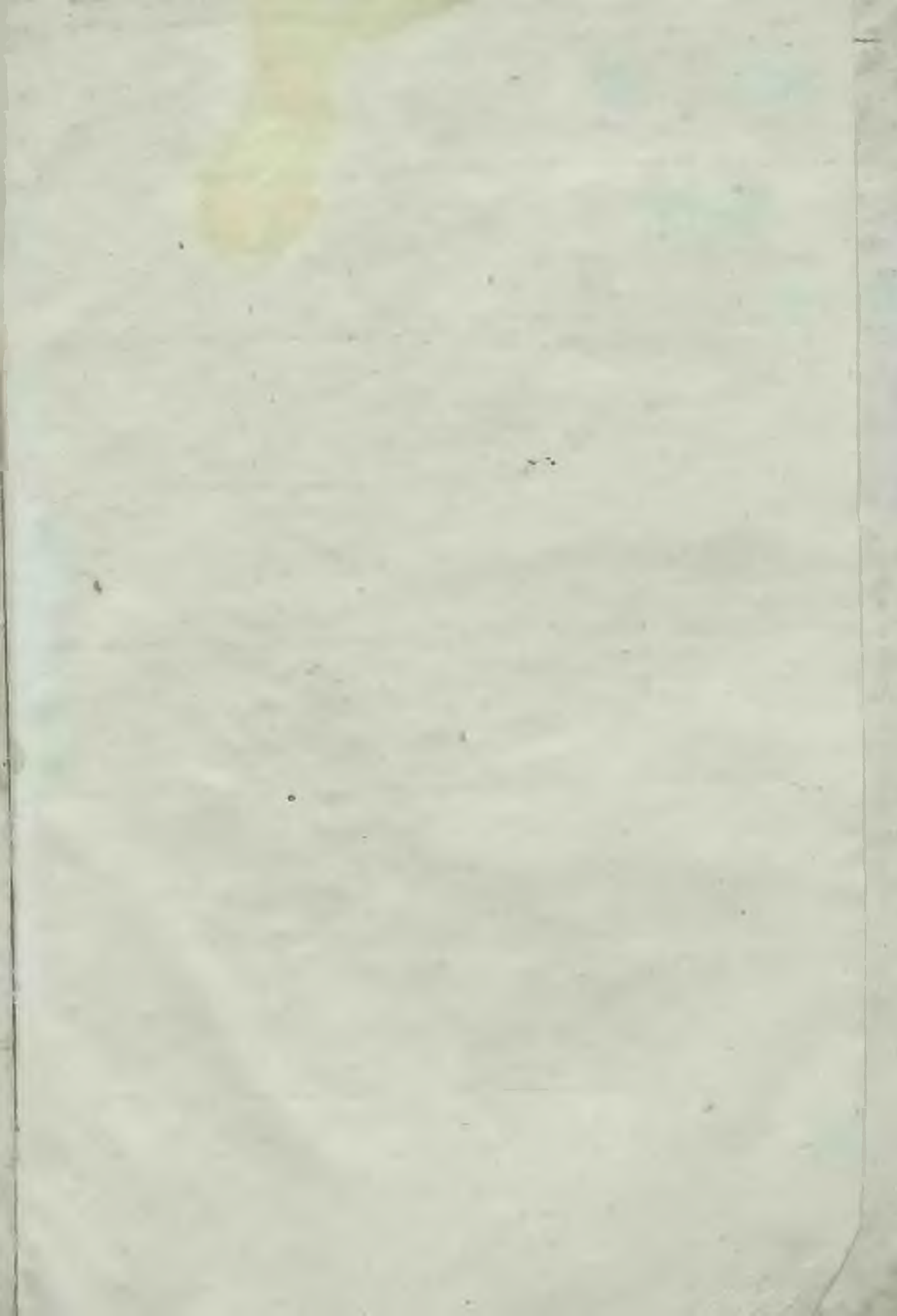

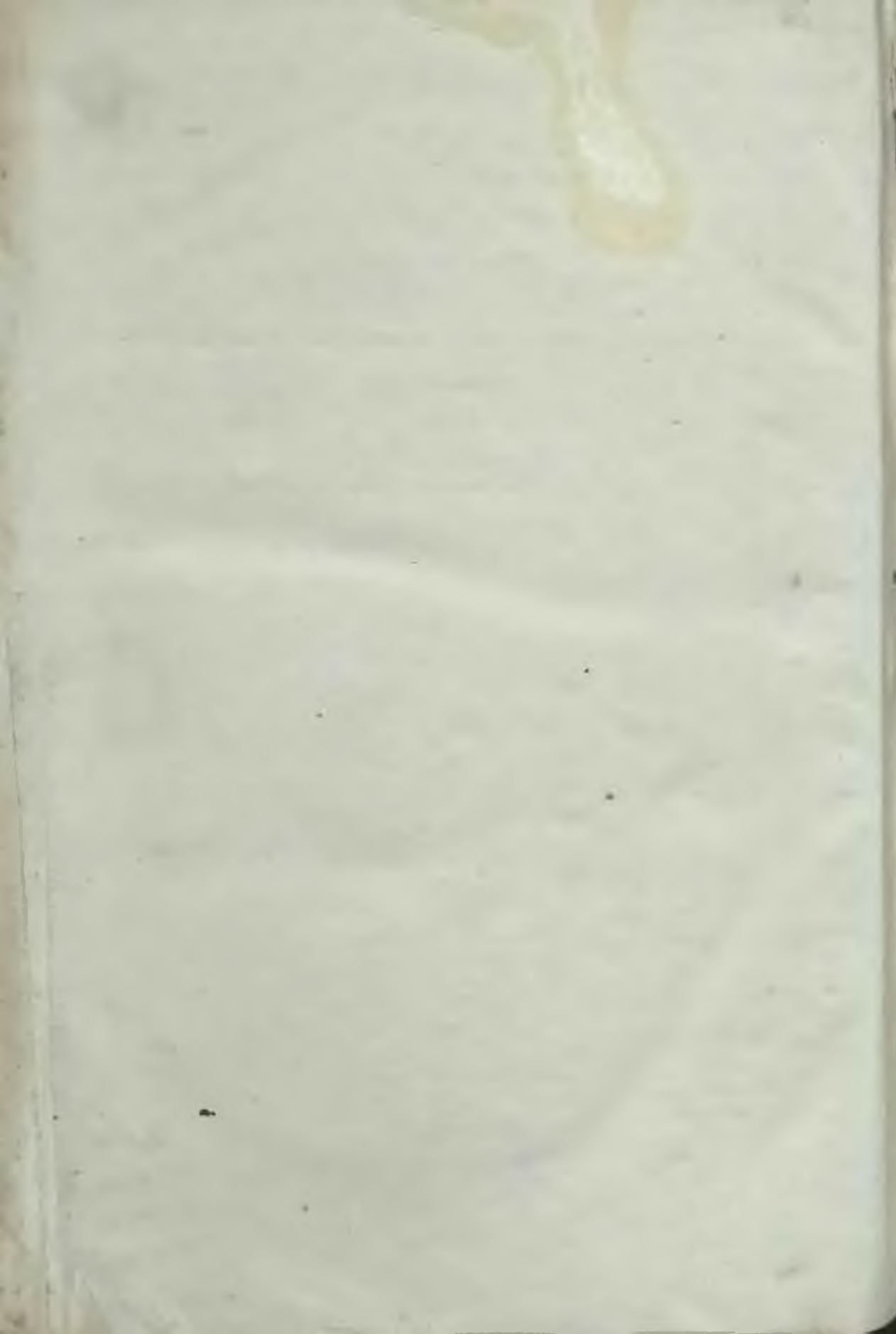
Leon Madziarski, Prezes Fabr. Persk. Słuckiej.	-	-	I
Makarewicz.	-	-	I
<i>Matachowska</i> , Kanclerzyna W. K.	-	-	I
Malewski, Sfta Dymitrowski.	-	-	I
Władysław Markowski.	-	-	I
<i>Matyszewiczowa</i> , Stolnikowa Brzeska Litewska.	-	-	I
Miaskowski, Sfta Gnieźniński.	-	-	I
Nepomucen Mielniński, Kapitan.	-	-	I
X. Milobędzki.	-	-	I
Mniiszech, Chorąży Koronny.	-	-	I
Morawski, Komornik Latyczewski.	-	-	I
Kanty Morfztyn, Szambelan J. K. Mci.	-	-	I
Zofia <i>Mofzzeńska</i> .	-	-	I
Mofzyński, Referendarz Litewski.	-	-	I
Narzymiski, Woiewodzie Pomorski.	-	-	I
X. Teodor Niemonowicz. Prof. Szkół Słuckich.	-	-	I
Paweł Nowosielski	-	-	I
Ogrodzki, Sekretarz Koronny.	-	-	I
Olizar, Szambelan J. K. Mci.	-	-	I
Ignacy Oraczewski, Stolnik Czerniechowski.	-	-	I
Orański, Chorąży Nowogrodzki.	-	-	I
Ostrowski, Podstoli Sieradzki.	-	-	I
Oyrzyński, O. L. Regim. Szefowstwa Xiążę Kalixt Poniński.	-	-	I
X. Stanisław Piaskowski, Prof. Retor Szkół Łuckich.	-	-	I
Adam Piegłowski, Superintendent Skarbu Koronnego Prow. Ruskiej	-	-	I
Pieńkowski, Komornik Gran. Bractawski.	-	-	I
X. Grzegorz Piramowicz, Sekretarz Kom. Eduk.	-	-	I
X. Tadeusz Podgurski, Podkustofzy Łucki.	-	-	I
Jan Kanty Bożydar Podhoredeński, Archidyak. y Offic. gener. Łucki.	-	-	I
Maurycy Podhorodeński, Kafztelanicz Czerniechowski.	-	-	I
Polanowski, Sfta Stemp.	-	-	I
Jozef Potoczynski, Prefekt Sendomirski.	-	-	I
Wal. Przyłuski, Szambelan J. K. Mci.	-	-	I
Kazimierz Raczynski, Generał Wielkopolski.	-	-	I
Jozef Radoliński, Podkomorzy Wschowski.	-	-	I
Radoński, Generał.	-	-	I
Xiążę Maciey Radziwiłł.	-	-	I
Michał Raitan, pifarz Ziemi Nowogr.	-	-	I
Hippolit Rogaliński.	-	-	I
Rogowski, Adjutant J. K. Mci.	-	-	I
Rogowski, Woyski Warszawski.	-	-	I
Adam Rzyfzczewski, Łowczy Wołyński.	-	-	I
Jozef Sadowski, Starosta Słonimski.	-	-	I
Xiążę Franciszek Sapieha, Kanclerzyc W. Litewski.	-	-	I
Schultz, Sekretarz.	-	-	I
X. Sebaſtjan Sierakowski, Kan. Kat. Krakowski.	-	-	I

X. Gabryel Sielecki, Kanonik Łucki.	-	-	-	151
Józef Skopulewicz, Stanowiczy J. K. Mci.	-	-	-	I
Łukasz Skorupka.	-	-	-	I
X. Słabniewicz, Kan. Łucki, Rektor Szkoł Łuckich.	-	-	-	I
Karol Smoliński, Patron Miasta Poznań.	-	-	-	I
Sobieszczański, B. G. Gorł.	-	-	-	I
Stanisław Sołtyk, Kasztelan.	-	-	-	I
Ignacy Stadnicki, Wojski Łatyczowski.	-	-	-	I
Tadeusz Stanisławski.	-	-	-	I
Marcin Swiejkowski, Sędzia Ziemi Bracławski.	-	-	-	I
Kaspar Szaiowski, Kan. Gnieźnieński.	-	-	-	I
Franciszek Szańkowski.	-	-	-	I
Antoni Szafter, Akademik Krakowski.	-	-	-	I
X. Szofdrski, Opat Przemyś. Wysłatator Generalny Cysterski.	-	-	-	I
X. Stefan Szydłowski, Prof. Kl. II. Szkoł Łuckich.	-	-	-	I
Jan Tadowski.	-	-	-	I
de Tiedemann, Oberstlieutnant Regimentu Radziwiłłowskiego.	-	-	-	I
Trembińska, Podśędkowa Lubelska.	-	-	-	I
Felix Trojański.	-	-	-	I
Wachschlager, Radny Toruński.	-	-	-	I
Walicki, Włda Rąbski.	-	-	-	I
Wawrzecki, Chorąży Powiatu Bracławskiego.	-	-	-	I
Graffowa Ignacy Wielopolska.	-	-	-	I
Ignacy Witołowski, Oboźny Polny Kor. Poś. Włodztwa Podols.	-	-	-	2
X. Wodzicki, Opat Mogielski.	-	-	-	I
A. Alexander Wolański, Kan. Brzeski.	-	-	-	I
Vincenty Wołłowicz, Gener. Adjut. J. K. Mci, Poś. Rzeczycki.	-	-	-	I
Nikołaj Wolski, Łowczy Mozyrski.	-	-	-	I
A. Jan Woroniec, Prof. Kl. III. Szkoł Łuckich.	-	-	-	I
Józef Woynarowski, Komor. Gran. Łucki.	-	-	-	I
Stanisław Woynarowski, Słta Mirrokreński.	-	-	-	I
Franciszek Zabłocki, Sekr. Kom. Eduk.	-	-	-	2
Włstyna Zachrztzowa.	-	-	-	I
Władysław Zakrzewski, Poś. Włodztwa Poznańskiego.	-	-	-	I
Leopold. Załuski, Słta Chętnicki.	-	-	-	I
Jan Zajączkowski.	-	-	-	I
Małysz Zboński, Kasztelan Raciążki.	-	-	-	I
X. Zegocina Zegocki, Reg. Gr. Nowogr.	-	-	-	I
Michał Zorawski, Stownik Płocki.	-	-	-	I
Zyniewicz, Zubr, Proboszcz Leszczyński.	-	-	-	I
Jan Zych, Komornik Witebski.	-	-	-	I
Jan Zych, Komornik Witebski.	-	-	-	I

KSIEGARNIA

ANTYKWARIAT

194381 F

